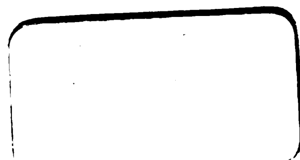

TAYLOR · INSTITUTION
DOMI NUS ILLU MINA TIO MEA

Samlingar

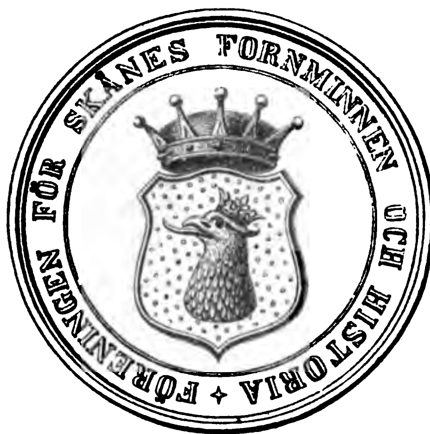
till

Skånes historia, fornkunskap och beskrifning.

Tidskrift,

utgifven af

Föreningen för Skånes fornminnen och historia

genom

MARTIN WEIBULL,
Föreningens sekreterare.

1870.

Obs.! Årsafgiften för 1870, utgörande 3 Rdr Rmt, torde, der den ej redan blifvit erlagd, med det snaraste insändas till Skattmästaren.

Samlingar

till

Skånes historia, fornkunskap och beskrifning.

Tidskrift,

utgifven af

Föreningen för Skånes fornminnen och historia

genom

MARTIN WEIBULL,
Föreningens sekreterare.

1870.

Lund, 1870, Berlingska Boktryckeriet.

Föreningen

för

Skånes fornminnen och historia 1870.

Förste Hedersledamot.

1870.

H. K. H. Prins Oscar Fredrik, Hertig af Östergötland.

Hedersledamöter.

1867.

Sven Nilsson, Professor emeritus i zoologi vid Lunds universitet.

1868.

Abraham Cronholm, e. o. Professor i historia.

Carl Johan Schlyter, Professor i laghistoria vid Lunds universitet.

Peter Godt Thorsen, Professor och bibliotekarie vid Kjöbenhavns universitet.

Jens Jakob Asmussen Worsaae, Etatsråd och direktör för kgl. danska Museum for nordiske Oldsager.

Bror Emil Hildebrand, Sveriges Riksantiqvarie.

1870.

Fredrik Schiern, Professor vid Kjöbenhavns universitet.

E. Wedel, Amtman på Bornholm.

Styrelse.

Wilhelm Flensburg, Prokansler vid Lunds universitet, biskop öfver Skåne och Bleking, Ordförande.

Grefve Axel De la Gardie, Öfverste kammarjunkare, v. Ordförande.

Gustaf Ljunggren, Professor i estetik, konst- och literaturhistoria vid Lunds universitet.

Nils Gustaf Bruzelius, Rektor vid Ystads skola.

Johan Magnus Sjögren, Amanuens vid Lunds domkapitel.
Martin Weibull, Adjunkt i allmän historia vid Lunds universitet, Sekreterare.
Gottfrid Billing, Lektor i teologi vid Lunds katedralskola, Skattmästare.

Tillsyningsmän öfver fornlemningar.

I Skånes härader.

Rektor *N. Bruzelius*, tillsyningsman i Ljunits och Herrestad härad
. . . . Oxie och Skytts härad.
Riksdagsmannen *P. Nilsson* . . . . . . Wemmenhögs härad.
Kyrkoherden *C. Sylvan* . . . . Ingelstad härad.
Kronofogden *N. Witthoff* . . . . Färs härad.
Kyrkoherden *A. G. Schröder* . . . . . . Albo och Jerrestad härad.
Kyrkoherden *J. W. Schröder* . . . . . . Frosta härad.
Kyrkoherden *J. F. Härstedt* . . . . . . Torna härad.
Prosten *J. Menander* . . . . Bara härad.
Doktor *S. W. Moberg* . . . . Harjagers härad.
Kyrkoherden *H. Schönbeck* . . . . Rönnebergs härad.
Grefve *G. Wachtmeister* . . . . Luggude härad.
Kyrkoherden *J. P. Hofverberg* . . . . Bjäre härad.
Prosten *G. H. Mellin* . . . . N. och S. Åsbo härad.
Forster *F. Ritter* . . . . Ö. Göinge härad.
Kommissarien *E. Bring* . . . . W. Göinge härad.
Kyrkoherden *J. Ternström* . . . . Willands härad.
Adjunkt *B. Kallenberg* . . . . Gerds härad.

Ständiga Ledamöter[1].

Herr W. Flensburg, Biskop och prokansler, Lund.
Friherre J. Stjernblad, Ystad & Marsvinsholm.
Friherrinnan U. Berghman Stjernblad, Ystad & Marsvinsholm.
Friherre O. Ramel, Bjersjölagård & Öfvedskloster.

---

[1]) Dessa medlemmar erlägga engång för alla en inträdesafgift, ej understigande 30 rdr rmt.

Herr R. Tornérhjelm, Förste Hofstallmästare, Helsingborg & Wrams-Gunnarstorp.
„ M. Hallenborg, Ryttmästare, Ystad & Rydsgård.
„ M. Weibull, Akademieadjunkt, Lund.
„ G. Billing, Lektor, Lund.
„ J. Gleerup, Bokhandlare, Lund.
„ G. Lindgren, Inspektor, Köpinge.
„ L. W. Nibelius, Häradsskrifvare, Cimbrishamn & Hofby.
„ P. Nilsson, Riksdagsman, Anderslöf & Espö.
H. Exc. Grefve H. G. Trolle-Wachtmeister, Christianstad & Årup.
Grefve O. Thott, Kabinetts-Kammarherre, Malmö & Skabersjö.
H. Exc. Herr Andr. Fr. Krieger, Justitsminister, Kjöbenhavn.
Herr J. Falkman, Kammarråd, Stockholm.
„ A. Kahl, Teol. Doktor, Lund.
„ A. Lysander, Professor, Lund.
„ M. C. Herrlin, Kyrkoherde, Malmö & Wemmenhög.
Friherre C. v. Platen, Kammarherre, Helsingborg & Christinelund.
Grefve A. Ehrensvärd, Landshöfding, Göteborg.
Herr L. G. Palmqvist, Prost, Anderslöf & Tullstorp.
„ Chr. Tegnér, Prost, Ystad & Kjellstorp.
Friherre F. Thott, Generalmajor, Malmö & Christineberg.
Grefve G. Trolle-Bonde, Öfverste-Kammarjunkare, Säfstaholm.
„ C. Beck-Friis, Kammarherre, Hör & Bosjökloster. †
„ C. A. Beck-Friis, Kabinettskammarherre, Anderslöf & Börringe.
Herr J. P. Lageman, Prost, Helsingborg & Frillestad.
Friherre J. C. Toll, Lund & Trolleberg.
Herr A. B. Wallis, Ystad & Dybeck.
„ C. Hallenborg, Ryttmästare, Ystad & Svaneholm.
„ L. B. Falkman, General-Direktör, Stockholm.
Grefve Fr. Piper, Hofstallmästare, Ystad & Krageholm.
Herr R. Lundgren, Konsul, Ystad & Herrestad.
Grefve A. Piper, Kabinettskammarherre, Ystad & Söfdeborg.
„ A. K. Wachtmeister, Landshöfding, Christianstad.
Herr A. Coijet, Kapten, Malmö & Torup.
„ L. Kockum, Malmö & Bulltofta.
„ C. G. Styffe, Bibliotekarie, Upsala.
„ O. Lindfors, Kontraktsprost, Marieholm & Reslöf.
Friherre F. Barnekow, Winslöf & Åraslöf.
Grefve C. Dücker, Lund & Ellinge.

Herr J. M. Falck, Prost, Engelholm & Wälinge †.
„ E. Cederschiöld, Kyrkoherde, Trelleborg †.
„ E. G. Bring, Biskop, Linköping.
Grefve A. De la Gardie, Öfverstekammarjunkare, Helsingborg & Hamiltonhouse.
Herr A. O. Werlin-Olsson, Kyrkoherde, Helsingborg & Kropp.
„ A. Westman, Telegraf-Direktör, Helsingborg.
Grefvinnan D. Ehrensvärd von Nolcken, Lund.
Herr O. v. Berch, Major, Engelholm & Össjö.
„ P. Olsson, Grosshandlare, Helsingborg.
Grefve E. Reweutlow, Hurfva & Pugerup.
„ W. Hamilton, Landskrona & Barsebäck.
„ A. F. Wachtmeister, Ryttmästare, Christianstad & Wanås.
Herr G. Liljecrona, Häradshöfding, Christianstad & Åsum.
Friherre E. Wrede, Sösdala & Maglö.
Herr P. Kockum, Malmö & Rosengård.

1870.

Herr N. Ohlsson-Gadde, Med. Doktor, Lund.
„ A. v. Bülow, Kammarherre, Bjersjölagård.

Ledamöter, som erlägga årsafgift.

1869 och 1870.

Herr A. Anderberg, Häradshöfding, Landskrona & Maryhill.
„ W. Anderberg, Apotekare, Lund.
„ B. Andersson, Kyrkoherde, Christianstad & Oppmanna.
„ H. Andersson, Kyrkoherde, Trelleborg & Gylle.
„ O. Andersson, Nämdeman, Lund & Nordanå.
„ F. W. C. Areschoug, Akademieadjunkt, Lund.
„ C. Ask, Professor, Lund.
„ P. Assarsson, Akademieadjunkt, Lund.
„ E. Bager, Kyrkoherde, Hör.
„ J. O. Berggren, Kontraktsprost, Esperöd & Wanstad.
„ C. Bergman, Kyrkoherde, Winslöf.
„ E. Berlin, Kyrkoherde, Lund & Kyrkheddinge.
„ O. Blomberg, Med. Doktor, Christianstad.
„ A. Brag, Lektor, Lund.
„ F. Bratt, Med. Doktor, Cimbrishamn.
„ E. L. Bring, Kommisarie, Winslöf & Oreberg.

Herr F. Braune, Biblioteksamanuens, Lund.
„ S. L. Bring, Teol. Doktor, Marieholm & Torrlösa.
„ G. Broomé, Professor, Lund.
„ B. Th. Brorström, Kyrkoherde, Båstad & W. Karup.
„ Chr. Bruun, Bibliotekarie, Kjöbenhavn.
„ A. Bruzelius, Kyrkoherde, Christianstad & Östersloff.
„ J. A. Bruzelius, Kanslist, Stockholm.
„ L. Bååth, Kyrkoherde, Trelleborg & Hammarlöf.
„ D. Böklin, Student, Lund.
„ P. F. Carlsson, Regementspastor, Christianstad.
„ E. Clairfelt, Borgmästare, Christianstad.
„ J. Colliander, Kyrkoherde, Marieholm & Svalöf.
„ G. A. Collin, Kyrkoherde, Malmö & Skabersjö.
„ F. O. Cöster, Kontraktsprost, Billeberga & Kjells-Nöbbelöf.
„ W. Dahl, Ystad & Thersjö.
„ N. Dahlbeck, Ystad & Herrestad.
Grefve P. De la Gardie Christianstad & Maltesholm.
Herr J. A. Durling, Häradshöfding, Björsjölagård & Östraby.
Friherre C. von Düben, Christianstad & Mjönäs.
Herr N. Dunér, Akademieadjunkt, Lund.
Grefve C. W. Dücker, Christianstad & Uddarp.
Herr N. Ehrnberg, Rektor, Trelleborg.
„ P. Ekdahl, Kontraktsprost, Lund.
„ C. v. Essen, Inspektor, Lund.
„ J. Falck, Teol. Doktor, Cimbrishamn & Gladsax.
„ L. Feuk, Prost, Anderslöf & Lemmeströ.
„ E. O. Gadd, Prost, Trelleborg & Dalköpinge.
Friherre F. Gyllenkrook, Kabinettskammarherre, Winslöf & Sinclairsholm.
Herr J. H. Grönvall, Kyrkoherde, Trelleborg & Tomarp.
„ L. Grönvall, Kontraktsprost, Ystad & Söfvestad.
„ O. Hammar, Landskamrer, Carlskrona.
„ F. Hemberg, Ystad & Smedstorp.
„ N. Henriksson, Kyrkoherde, Malmö & Gessie.
„ B. Herrström, Kyrkoherde, Ystad & Söfde.
„ S. Heurlin, Kyrkoherde, Åby & Qvidinge.
„ P. Hjort, Professor, Kjöbenhavn.
„ J. Hoflund, Prost, Lund & Knästorp.
„ J. Hofverberg, Kyrkoherde, Engelholm & Barkåkra.

Herr R. Holmberg, Kyrkoherde, Lund & Hardeberga.
„ L. P. Holmström, Docent, Lund.
„ C. Höckert, Kyrkoherde, Ystad & Löderup.
„ O. Hörman, Kontraktsprost, Christianstad & Nosaby.
„ P. Jönsson, Prost, Hessleholm & Stoby.
„ J. E. Jönsson, Telegrafassistent, Warberg.
„ C. Kallenberg, Redaktör, Malmö.
„ Ch. Kemner, Prost, Helsingborg & Bårslöf.
„ P. Klinghammer, Rådman, Landskrona.
Kungl. Biblioteket i Kjöbenhavn.
Friherre A. Kurck, Ryttmästare, Ystad & Rynge.
Herr O. Kyhlberg, Folkskolinspektör, Norrköping.
„ N. Larsson, Skollärare, Anderslöf & Önnarp.
„ K. W. Liedholm, Kontraktsprost, Christianstad & Efveröd.
„ N. Liljenberg, Häradshöfding, Lund.
„ P. O. Liljewalch, Lifmedicus, Stockholm.
„ E. Lindahl, Fil. Doktor, Lund.
„ J. M. Lindblad, Prost, Bjersjölagård & Öfved.
„ N. H. Lovén, Professor, Lund.
„ A. Lundqvist, Prost, Åby & Gråmanstorp.
„ G. Löfvengren, Kontraktsprost, Malmö & Fosie.
„ G. Löwenhjelm, Major, Lund.
„ B. Meijer, Christianstad & Marielund.
„ H. M. Melin, Domprost, Lund.
„ J. Menander, Kontraktsprost, Malmö & Burlöf.
„ Th. Möller, Rådman, Lund.
„ H. Nathorst, Professor, Alnarp.
„ C. Naumann, Professor, Lund.
„ F. Neess, Grosshandlare, Landskrona.
„ H. Nerman, Rådman, Carlskrona.
„ N. P. Nilsson, Rektor, Landskrona.
„ G. Nisbeth, Stadskassör, Cimbrishamn.
„ A. Nyblæus, Professor, Lund.
„ M. V. Odenius, Akademieadjunkt, Lund.
„ C. O. Olin, Kontraktsprost, Engelholm & Ströfvelstorp.
„ G. Olin, Handlande, Lund.
„ A. Olsson, Skollärare, Anderslöf & Espö.
„ C. A. Olsson, Landssekreterare, Christianstad.
„ J. Pettersson, Kontraktsprost, Malmö & Håslöf.

Herr L. A. Pettersson, Slottspastor, Malmö.
„ A. v. Porath, Öfverste, Lund.
„ J. Qviding, Konsistorienotarie, Lund.
„ E. Qviding, Kyrkoherde, Billeberga.
Friherrinnan A. Dardel Ramel, Lund.
Herr A. Ripa, Borgmästare, Lund.
„ H. Rosencrantz, Kammarherre, Cimbrishamn & Gersnäs.
„ Th. Munck af Rosenschöld, President, Christianstad.
Friherre C. Rosenörn Lehn, Ryssjöholm.
Herr J. P. Sellander, Borgmästare, Cimbrishamn.
„ A. v. Seth, Hörby & Ousbyholm.
„ E. v. Seth, Ryttmästare, Hörby & Lyby.
„ F. v. Seth, Kapten, Hörby & Sextorp.
Friherre J. v. Schwerin, Lund & Skarhult.
Herr H. Schönbeck, Kontraktsprost, Wallåkra & Qvistofta.
„ N. T. Simonsson, Kontraktsprost, Örtofta.
„ A. G. Schröder, Kyrkoherde, Cimbrishamn & Cimbris.
„ J. W. Schröder, Kyrkoherde, Hurfva & Gudmuntorp.
„ J. Sjökrona, Öfverjägmästare, Engelholm & Wegeholm.
„ A. O. Stenkula, Adjunkt, Malmö.
„ F. Styff, Kyrkoherde, Christianstad & Widtsköfle.
„ A. N. Sundberg, Biskop, Carlstad.
„ P. Svensson, Kyrkoherde, Lund & Borgeby.
„ P. Sörensson, Fil. Doktor, Lund.
„ J. Ternström, Teol. Doktor, Christianstad & Fjelkestad.
„ A. Theorin, Fil. Doktor, Stockholm.
Friherre A. Thott, Öfverste, Malmö & Månstorp.
Herr O. Torell, Professor, Lund.
„ J. Tranchell, Grosshandlare, Landskrona.
„ C. Trolle, Kammarherre, Lund & Klågerup.
Friherre N. Trolle, Trollenäs.
Herr C. E. Trägårdh, Kyrkoherde, Sösdala & Esphult.
„ J. Trägårdh, Pastor, Lund.
„ L. A. Trägårdh, Kyrkoherde, Engelholm & Höja.
„ S. L. Törnqvist, Lektor, Gefle.
Grefve H. Wachtmeister, Landshöfding, Carlskrona.
„ H. Wachtmeister, Christianstad & Charlottsborg.
Herr F. Wahlgren, Professor, Lund.
„ G. Warholm, Lund.

Herr M. W. Widegren, Ystad.
„ P. Wingren, Rektor, Carlstad.
„ H. Winberg, Kandidat, Lund.
„ A. Winslow, Adjunkt, Göteborg.
„ H. A. Witt, Kontraktsprost, Helsingborg.
Friherre H. Wrangel v. Brehmer, Lund & Hyby.
„ J. W. Wrangel v. Brehmer, Kammarherre, Lund & Toppelagård.
„ C. G. Wrangel, Kammarherre, Christineberg.
Herr C. L. Wåhlin, Rektor, Lund.
„ H. Zettervall, Arkitekt, Lund.
„ S. Åberg, Fil. Doktor, Helsingborg.
„ A. J. Åkerman, Kyrkoherde, Anderslöf & Gerdslöf.

Under den tidrymd, som förflutit, sedan Föreningen för Skånes fornminnen och historia utgat 1868—69 års årgångar af tidskriften Samlingar till Skånes historia, fornkunskap och beskrifning, hafva, såsom af ofvan lemnade förteckning visar sig, i Föreningen inträdt icke mindre än 48 ständiga ledamöter och 143 ledamöter, som erlägga årlig afgift. Antalet af Föreningens ledamöter har sålunda under loppet af ett år mer än fördubblats och dermed ett talande vittnesbörd blifvit aflagdt om de skånska landskapens lifliga deltagande i den fosterländska rörelse, som under det sednaste årtiondet gifvit sig tillkänna genom upprättandet af fria föreningar till de historiska minnenas vård, samt om det intresse, hvarmed Föreningens sträfvanden äfven utanför hembygdens gränser omfattas. Likväl har denna tidrymd ej förflutit utan att tillfoga Föreningen förlusten af mer än en för dess syften nitälskande ledamot: främst bland dessa nämner hon med saknad sin hedersledamot, Svea rikes erkebiskop Henrik Reuterdahl, den flitige häfdaforskaren, som, när han tecknade Svenska Kyrkans Historia, i sin kärlek till fosterbygdens minnen ej glömde att låta det rika ljuset af sin forskning falla öfver Skånes kyrkohistoria äfven under tider, då denna ännu icke var sammanhörande med Sveriges.

Föreningen har, under ledning af samma styrelse som under föregående år, fortsatt sina arbeten. Jemte möten inom styrelsen hafva tvenne allmänna möten inom Föreningen blifvit hållna, båda under försäte af ordföranden, biskopen och prokanslern d:r W. Flensburg.

Vid *mötet den 31 maj 1869*, som bevistades af ett ganska talrikt antal ledamöter, förekom följande.

Af tillsyningsmannen inom Torna härad, kyrkoherden J. Härstedt, anmäldes, att brott emot kgl. stadgan om fornminnens vård blifvit begånget i Hoby socken af detta distrikt genom förstöring af en ätte-

hög. Föreningen beslöt att till laga beifran inför konungens befallningshafvande i Malmöhus län anmäla egaren af det hemman, å hvilket nämnda fornminne funnits, och genom hvilkens förvållande det blifvit förstördt. Derjemte uttalades såsom ledande grundsats för Föreningen, att styrelsen vid möjligen förekommande lagbrott af liknande beskaffenhet å Föreningens vägnar borde förseelserna till laga bestraffning inför vederbörande myndighet anmäla [1]).

Med anledning af ett anförande af samma tillsyningsman beslöt Föreningen att på sin bekostnad låta verkställa undersökning af en i Nöbelöfs socken inom samma distrikt belägen ättehög. Hon ställde äfven ett anslag af 50 rdr rmt till styrelseledamoten rektor N. Bruzelii förfogande för fortsättande af de undersökningar, till hvilka fynden i Ystads hamn gifvit anledning.

Angående dessa fynd föredrog adjunkten C. Th. Odhner en berättelse, meddelad af rektor Bruzelius, till hvilken professor O. Torell knöt en utredning af vid fynden iakttagna geologiska förhållanden: sekreteraren, adjunkt M. Weibull, höll det vid Föreningens möten öfliga föredraget öfver ämnet: "Om rättsförhållandena i Skåne omedelbart före införandet af svensk lag."

Med anledning af anföranden af tillsyningsmannen i Vemmenhögs härad, riksdagsmannen herr P. Nilsson i Espö, och sekreteraren anmodade Föreningen vid samma möte styrelsen att utarbeta och vid nästkommande möte förelägga en arbetsplan för vinnandet af en fullständig förteckning på Skånes fasta fornlemningar och i sammanhang dermed förbereda en mera speciell instruktion för häradstillsyningsmännen. En sådan arbetsplan blef Föreningen förelagd vid *mötet den 17 juni 1870* i följande skrifvelse från styrelsen:

Till Föreningen för Skånes fornminnen och historia.

Innan Styrelsen, i öfverensstämmelse med Föreningens på 1869 års årsmöte gifna uppdrag, företog utarbetandet af en arbetsplan för åstadkommandet af en fullständig förteckning öfver Skånes fasta fornminnen, ansåg den sig böra träda i förbindelse med för saken intresserade män, hvilkas studier och sysselsättningar gåfve anled-

[1]) I det styrelsen fäster vid mötet icke närvarande ledamöters uppmärksamhet på detta Föreningens beslut, uppmanar den tillika samtliga tillsyningsmän och ledamöter att hvar i sin mån medverka till förekommande af dylika lagbrott samt att, ifall de ändock inträffa, vara behjelpliga vid tillämpandet af Föreningens ofvan uttalade grundsats.

ning hoppas, att de möjligen skulle vilja åtaga sig verkställandet af ett dylikt arbete. Styrelsen vände sig då till amanuensen vid statens historiska museum i Stockholm d:r O. Montelius och till amanuensen vid Lunds universitets historiska museum d:r Elof Tegnér samt har, efter meddelande med dem, blifvit satt i tillfälle att på samma gång kunna för Föreningen förelägga en till det åsyftade målet ledande arbetsplan och till sjelfva arbetets utförande föreslå dertill fullt lämpliga personer.

För utarbetandet af en fullständig arkeologisk beskrifning öfver Skåne är ett af de vigtigaste förarbeten samlandet af de äldre undersökningarnes resultater och deras tillgodogörande. Detta förarbete fördela herrar Montelius och Tegnér sinsemellan på för dem lämpligaste sätt, hvarvid Föreningens styrelse erbjuder sig till all den tjenst, som den ser sig i stånd att lemna.

När detta förberedande arbete blifvit verkstäldt, kontrolleras och kompletteras det sålunda samlade materialet genom resor inom Skåne, som utföras på Föreningens bekostnad, och gör sig Styrelsen dervid förvissad, att dessa undersökningar skola i väsentlig mån underlättas genom det biträde häradstillsyningsmännen såväl som Föreningens öfriga medlemmar blifva i tillfälle att vid desamma erbjuda.

Sedan arbetet på detta sätt så långt framskridit, att större eller mindre delar deraf kunna på trycket utgifvas, bekostar Föreningen dessas utgifvande i form af bihang till dess tidskrift.

Såsom grundlinjer i planen för detta verk öfver Skånes fornlemningar föreslås följande bestämmelser.

Verket ordnas i trenne hufvuddelar:

I. Fasta fornlemningar från sten-, brons- och jernåldern.

II. Runstenar.

III. Minnesmärken från medeltiden och sednare tid.

Hvarje hufvuddel ordnas topografiskt, och i underafdelningar upptagas äfven de minnesmärken, som bevisligen funnits, men i sednare tider blifvit förstörda.

För utarbetandet af ett dylikt Skånes samtliga fasta fornlemlemningar omfattande verk föreslår styrelsen att af Föreningens medel en summa af 500 rdr rmt för år 1870 ställas till h:rr Montelii och Tegnérs förfogande att af dem lyftas i mån som arbetets omkostnader det kräfva.

En fullt tillfredsställande speciell instruktion för tillsyningsmännen öfver häradernas fornminnesmärken torde först kunna lem-

nas, i den mån som ett dylikt arbete, upptagande den fullständiga förteckningen å dessa, hinner att fullbordas.

Å Styrelsens vägnar
Wilhelm Flensburg.

M. Weibull.

Föreningen beslöt med afseende på denna skrifvelse att i allo godkänna och antaga den föreslagna arbetsplanen och om arbetets utförande anmoda amanuenserna d:r O. Montelius och d:r E. Tegnér. Till betäckandet af med arbetet förenade kostnader anvisades för tvenne år ett anslag af högst 500 rdr rmt årligen. Vid samma möte anmäldes af åtskilliga närvarande häradstillsyningsmän och föreningsmedlemmar, att runstenarne i Fuglie, Nöbbelöf och Hunnestad ej kunde anses tillräckligt skyddade mot skada och förstöring på de platser, der de nu befinna sig, hvarföre Föreningen beslöt att hos Kgl. Witterhets, Historie och Antiqvitets Akademien begära tillstånd till deras förflyttande till säkrare förvaringsorter. Hos kyrkorådet i St. Petri församling i Ystad skulle hemställan göras om skyddandet af kyrkans äldre grafstenar, hvilka, såsom tjenande till golfläggning, äro utsatta för att lida skada [1]).

Det vid mötet den 17 juni 1870 hållna föredrag utgjordes af en skildring af "Gamla seder och bruk bland allmogen inom Vemmenhögs härad vid början af 19:de seklet," till Föreningen insänd af författaren riksdagsmannen herr Per Nilsson i Espö.

Äfven under denna period af sin verksamhet har Föreningen fått emottaga flera gåfvor [2]). Samtliga fornsaker, som Föreningen förvärfvat, hafva i öfverensstämmelse med dess stadgar blifvit åt Lunds universitets historiska museum öfverlemnade till förvar.

---

[1]) Bland öfriga vid mötet den 17 juni 1870 behandlade ärenden torde här böra nämnas, att Föreningen, med anledning af ett förslag af revisorerna för föregående års räkenskaper, bemyndigade skattmästaren att *genom postförskott* upptaga ledamotsafgiften vid tillfällen, då denna form för dess upptagande medförde beqvämlighet och besparing.

[2]) Af Kgl. Fredriksuniversitetet i Kristiania och af Hallands och Westergötlands fornminnesföreningar: utgifna böcker; af rektor N. G. Bruzelius: afbildningar i gips af fynd i Ystads hamn; af Bjufs församling genom prosten G. H. Mellin: en ljuskrona af jern; af kyrkoherden John Härstedt: delar af en Torna härads mansdrägt; af kyrkoherden C. J. Collin: ett historiskt minne om Magnus Stenbock; af possessionaten C. G. Skytte: ett snapphanegevär.

Det häfte af tidskriften Samlingar till Skånes historia, fornkunskap och beskrifning, som härmed framträder för allmänheten, är utgifvet efter samma plan som 1868 års häfte. Den förändring har endast blifvit gjord, att öfvergångstiden betecknas med 1658—1710 i stället för 1658—1700. Man har nämligen ansett, att året 1710, då slaget vid Helsingborg för alltid afgjorde frågan, till hvilket af de skandinaviska statssamfunden de skånska landskapen skulle höra, rättast borde utgöra denna periods slutpunkt, äfven om försvenskningens resultat redan vid århundradets ingång kan anses såsom i hufvudsaken vunnet. Föreningen har i detta häfte varit i tillfälle att meddela bidrag äfven till Bornholms särskilda historia och väntar endast på åvägabringandet af en i allo önsklig samverkan och förening med Hallands fornminnesförening för att begynna inrymma en plats äfven åt detta gamla skånska landskaps särskilda historia. Åtskilliga af de här liksom i föregående häften meddelade historiska handlingarne röra dem alla gemensamt och tillhöra derföre dem alla.

Utgifvaren anmärker att å sid. 12 en not (rad. 20—25 uppifrån) af misstag blifvit tryckt inom parentes uppe i texten samt att vid tryckningen af sista arket följande fel uppstått:

sid. 67	rad. 4	nedifrån	han	läs	hand
„ 68	„ 4	„	ansliga	„	ensliga
„ 76	not. 5		1663	„	1664.

I. Handlingar hörande till Skånes danska historia.

1. Till Lunds domkapitels historia.

(Ur Lunds universitets handskriftsamling; medd. af Martin Weibull).

Skåne, den härjade valplatsen för Danmarks och Sveriges strider, har under dessa förlorat en betydlig del af urkunderna till sin historia och eger ej mera hos sig sjelft den större delen af dem som ännu återstå. Hvad som icke blifvit förstördt har — ofta äfven i följd af en nog närgången enskild samlareifver under det föregående seklet — blifvit spridt rundtom i arkiven, och beklagligtvis väntar ännu den fullkomligt riktiga tanken på sitt förverkligande, att till ett samladt *arkiv för de skånska landskapen*, (hvilket i Lunds universitets historiska samlingar borde kunna finna en fullt lämplig förvaringsort), sammanföras åtminstone de urkunder till dessa landskaps särskilda historia, hvilka de ännu ega qvar i länens, städernas, häradernas, domkapitlets, kyrkornas och herregårdarnes arkiv samt andra samlingar af mera enskild natur. Angående storheten och betydenheten af de arkivaliska skatter, som en af det gamla Skånes vigtigaste inrättningar, Lunds domkapitel, hos sig förvarade ännu vid utbrottet af det skånska kriget 1676—79, lemnar här nedan tryckta bref af prof. And. Spole flera intressanta upplysningar. Till de jemnförelsevis få otryckta bidrag till de skånska landskapens historia, hvilka Lunds universitets samlingar för närvarande förvara, hörer en af den nitiske och omsorgsfulle samlaren C. S. Rönbeck verkställd afskrift af Lunds domkapitels protokoller under de sednaste åren af det danska väldet, hvilkas urskrift, liksom öfverhufvud alla det äldre domkapitlets handlingar före biskop K. Hahns kyrkliga styrelse (1680), försvunnit ur det nuvarande kapitlets arkiv. Det meddelas ur dessa protokoller tvenne kungliga bref af Fredrik III till domkapitlet.

1. Professor Anders Spoles bref till konung Carl XI angående Lunds domkapitels äldre handlingar.

Ed. Kgl. May:ts nådigste skrifvelse af Stockholm d. 20 Decembr. nästförleden blef mig för några få dagar handgifven af Professoren

Arrhenio, uti hvilken befalles, at jag skal giöra underrättelse af de gamla Skrifter och Documenter, som funnes uti Lunda Capitel i Skåne; så är detta uti aldra största underdånighet min Relation. Eders Kongl. May:st månde förordna en Commission Anno 1673, som skulle undersöka om de intrader, som hafva varit til Lunda Capitel, som voro til en dehl af Kongl. mildhet Donerade til Academiam Carolinam, såsom ock Städernas Inkomster der sammastädes; tå blef af de Kongl. Commissarierne, som vore: Cancellie Rådet Taubenfelth, Burg grefven i Malmö Jilius Ehrenbärg, Öfver-Commissarien Leyonsteen och Cammeraren Niclas Jonasson Kronacker befalt, at alla de gamle Skrifter och Documenter, som funnes uti Consistorio och Domkyrckian skulle dem extraderas, det efterkommet blef af Prof. Magistro Olao Baggero och mig såsom Consistorii Deputatis, och der den Kongl. Commissionen intet kunde såväl uti dem sig utreda både för den gamla Stylen, som uti dem var, som den Latin och ordasätt, som der fans, begiärade de af mig, at jag ville dem assistera, som jag hörsamligen något öfver en månadz tijd giorde alla dagar sedan mina Lectioner förrättade voro, ifrån klockan 1 till 7 om aftonen, och blefvo sålunda alla merendehls registrerade och uppskrifne. Sedan Cancellie Rådet Taubenfelth med döden afgick, blef föga der til giordt, ehuru väl af E. Kgl. M:t blef i hans ställe förordnat dåvarande Öfverst öfver Kgl. Dragonerne Jöran Spärling, utan inlades de i 2 eller 3 kistor uti Professoris Mag. Caspari Weisers huus i Lund, der Commissionen höltz, och några veckor för infallet af de Danske i Skåne fördes de til Malmö in uti Burggrefven Jilius Ehrenbärgs huus förseglade, der jag och dem såg straxt efter Lunda slag, tå jag blef anbuden af E. K. M:tz Råd Sahl. H. Johan Gyllenstierna at följa til Malmö och giöra anstalt om E. K. M:tz Armades vinterqvarteer tå Sahl. H. Gyllenstierna giäste uti Burggrefvens Huus. Men om de äro, sedan fred blef, ther ståndandes blefne eller hämtade till Lund, efter Academiens räkningar voro deribland är mig aldeles okunnigt. Ibland de gamla skrifterna voro många framfarna Sveriges och Danmarks Konungars Bref, många påfvars Bullor och Bref och annat slijkt, och de som angingo någon donation eller inkomst, af förra Konungar eller Adelen gifne, voro afcopierade uti en stor pergaments Book in folio. Item fans der ibland några fragmenter af gamla Historier, någre konung Christian den Andres Handbref, ett märckeligt Bref af Hans May:t glorwyrdigst i åminnelse Gustavo

primo med egen hand skrifvit til Lunda Capitel, uti hvilket det förmantes at hålla sig til Sverige, det jag förskaffade dem tilhanda. Ibland de gamle margfaldige Brefven var icke allenast de, som angingo Lunda Capitel, utan och andre gamle Clöster i Skåne, som i krigztijden äro dijt försände; besynnerligen afcopierades en gammal skrifven Book angåendes Kyrckjones Byggningar och Inkomster i Skåne, Halland och Blekinge, som kallades Palte Booken, den Biskopen Doctor Winstrup hade i förvaring, men Copien af Commissarierne ibland det andra förvarat. Jag var fuller sorgfäldig at efterfråga sådana gamla Documenter hoos Prästerne der neder och bekom af en Präst ett gammalt på pergament skrifvit Exemplar af Gottlandz lagen och Historia af dess första bebyggelse, på gammal Plat-tyska skrifvit för 200 åhr, det jag hafver conmunicerat med Secreteraren Hadorphio; blefve och någre andre Bref och skrifter förbrände med min gård i Lund, som jag mig der nedre förskaffat hade, uti krigztijden. Finnes och ett Skåp med Heliges reliquier, som de Påfveska den kalla, hvilcka jag engång vijste den Fransöska Ambassadeuren M:r Isaac de Pas, Marquis de Feuquière, som dem högt æstimerade. Detta är det E. K. May:t af mig i hörsamste underdånig skyldighet berättas och til ett slut önskandes til Gud den Högste värdigas i detta nya åhr med många påföljande välsigna och bevara Eders Kongl. May:tz höga Person med hela Kongl. Huset och dess Rijke ifrån alla fiendtliga uppenbarliga och hemliga Stämplingar, förläna stadig hälsa och lyckelig framgång uti alla Kongl. Höga affairer.

Eders Kongl. May:stz, min allernådigste Konungs etc.

Uppsala 1 Januari 1684.

ANDERS SPOLE.

2. Fredrik III:s bref till Lunds domkapitel rörande Skånes sista formliga danska konungahyllning (1655).

Frederich den Tredie med Guds Naade Danmarchis, Norgis, Wendis och Gottis konning.

Vor Synderlig gunst tillforn. Wiider, att effter som Meenige Danmarckes Riiges Stender nogen rom tiid forleden aff höywichtige betenchende haffuer sambteligen keist, kaarett och udwalt den Höybaarne Förste och Herre Her Christian, Arffuing till Norge, Hertug

till Sleswiig, Holstein, Stormarn och Dijttmarsken, Greffue till Oldenborg och Delmenhorst, woris Elskelige Kiere Sön, till Danmarchens och Norges konning att wære, om Gud allermechtigste saaledes haffuer forseet och Hans Kierlighed woris Död offuerleffuendis worder, och derhooss i liige maade bewilgett och Dennem forskreffuet udi sin tiid och naar det aff dennem begierdes, att wille (effter gamell Skick och Sedwane her udi disse Lande och Riiger wærett haffuer) hylde Höybemelte woris Elskelige Kiere Sön, daa haffuer wii nu for raadeligt och gott andseett att wilde lade Höybemelte woris Elskelige Kiere Sön hylde aff alle woris Undersaatter udi wore Lande Siæland och Skaane her udi wor Kiöbsted Kjöbenhaffn den 6 Augusti nu förstkommendis. Thi bede wii Eder och naadigst begiere, att J retter Eders Leilighed effter enten sielff i egen persone till berammede tiid och sted att möde, eller nogle aff Eders Middel med Fullmacht under Capittels Sigill till forneffnde tiid och sted att fremsende: Daa ydermere att forfare, huiss till samme tiid om Höybemelte, woris Elskelige Kiere Söns Hylding bliffuer forregiffuet, och derudinden giöre och sambtöche huis alle andre stender her udi Riiget for gott andseendis och giörendis worder, huortill J Eder som troe undersatte, goedwilligen vilde lade finde. Dermed skeer wor willie, Befalendis Eder Gud. Skreffuett paa wort Slott Kiöbenhaffn den 18 Junij Anno 1855.

Under wort Signete
FREDERICH.

I följd af detta kungliga bref utvalde domkapitlet den 30 juli 1655 d:r Christian Foss, Wilhelm Worm och Rasmus Söfrensen att å dess vägnar i prins Christians, sedermera konung Christian V:s, hyllning deltaga. Deras fullmakt löd: "til forbemelte tiid och sted möde giöre och sambtöcke huiss Menige Rigens Stænder dem forgott andseende och giörende worder."

3. Fredrik III:s bref till Lunds domkapitel, i hvilket han löser Skåne från trohetseden till Danmarks krona (1658).

Frederich den Tredie med Guds Naade Danmarchis, Norgis, Wendis och Gottis Konning.

Wor synderlig Gunst tilforn. Efftersom Skaane tillige med Festningerne til Hans Kierl. Kongen af Sverriges Fuldmegtige effter derom oprettede Tractater skal offuerleveris, hvorom hverstetz Gu-

verneur och Lensmand haffuer bekommet nadigste Befalling, da haffuer J at rette eders leilighed der efter. Herforuden kand J ochsaa bemelte stæders indbyggere aff alle Stænder paa woris vegne forstendige, att vi lade dennem leddige och fri for den Huldheds-Troeskaffs-Hörsamheds-Eed och löffte, hvormed de os och Danmarches Crone hidintil haffuer været forbundet. Dermed skeer vor villie, Befallendis eder Gud. Skreffuet paa vort Slot Kiöbenhagen den 26 februarij Anno 1658.

Under vort Signet
FREDERICH.

Detta kungliga bref, skrifvet på Roeskildefredens dag, anlände till Lund först den 29 mars och finnes upptaget i domkapitlets protokoll för den 31 mars. Vid denna tidpunkt kallades redan de skånska ständerna till afläggandet af hyllningsed till den svenska kronan: den 16 april aflades denna på Malmö torg af adel, borgerskap och allmoge och den 20 s. m. af presterskapet.

II. Till bondefredernas historia.

Bland handlingar hörande till Skånes historia under öfvergångstiden 1658—1710 meddelas i detta häfte urkunderna till den sista bondefred, som slutits på gränserna mellan det egentliga Skåne och Sverige. Rörande bondefrederna på blekingska sidan under det sednaste tidskiftet af Skånes danska historia har följande intressanta meddelande influtit från författaren af Kalmar Slotts och Stads Historia:

Utdrag ur Vissefjerda gamla nu förkomna kyrkobok.

(Ur Frigelianska handskriftsamlingen i Kalmar stifts bibliothek; medd. af G. Volmar Sylvander.)

— — — — — — — — — — — — — — — —

("Anno 1658 then 13 Martii afsompnade han "(Kyrkoherden i "Vissefjerda pastorat Magister Nicolaus Petri af slägsnamnet Bock) "saligen i Herranom emellan kl. 7 och 8 förmiddagen och begrofs "uti Vissefjerda Kyrkio then 27 Junii samme åhr. Thess hustru "Märta Jonsdotter gaf 4 Riksdaler in specie uti testamento epter "honom.) Om thenne M:r Nicolaus Petri är vidare at berätta att "då kriget med Danmark var begynnt anno 1657 hafver han med "allmogen i Blekinge slutit fred i så måtto, at han med Länsman-"nen samt ålder- och Sexmän uti Vissefjerda mött Kyrkoherden W:r "H:r Michael Hansson Colding samt Länsmannen med Ålder- och

"sexmännen uti Fridlefstad socken upå Fuhrsbro, derest begge "dessa Kyrkoherdar med theris socknemän slutit fred och nabolig "sämia och gifvit hvarandra inbördes försäkran att, oaktat mellan "båda Cronona Sverige och Danmark var ofrid, skulle dock ingen "af thessa socknars män falla in på hvarandra och med mord, rof "och brand tillfoga hvaran någon skada utan redelig grannsämja "sinsemellan hålla såsom tillförne. Denna förening blef thå kallad "*Bondefreden.* M:r Nicolaus Petri blef therför instämd till Lands-"höfdingen i Calmar, hvilken dock upå thess gjorda berättelse låt "sigh thermed nöija. En äfven sliik Bondefred hade ock Mester "Nils slutit 1644, sedan Feldmarskalken Tortensson var i Holsten "och jutland och Gösta Horn i skåne infallen. At ock Vissefjerda "boarna med Blekingsboarna lefvat i god semia och fred then tid "kriget påstod emellan Sverge och Danmark Annis 1611, 1612, 1613, "thet kan nogsamt märkas af the årens Kyrkoräkningar, så ath the "närmeste grannar i Bleking gått hit till Kyrkian, låtit döpa ther "sina barn, gifvit föräringar till Kyrkian etc.

"Af then *Bondefred,* som Mester Nils slöt med Blekingsboarna, "sedan de Danske hade anfallit Sverge med krig år 1657, var freds-"instrumentet i behåll intill år 1700, då det uppbrann med gården "Udden hos dess dotterson H:r Georg Swebel."

II. Handlingar hörande till Bornholms historia under året 1658.

10 bref från Johan Printzensköld, svensk slotts- och länshöfding på Bornholm, till Gustaf Otto Stenbock, generalguvernör i Skåne.

(Ur Malmö länsarkiv; medd. af Martin Weibull.)

Till Bornholms historia under året 1658 hafva förut från svensk sida i Nya Handlingar rörande Skandinaviens Historia XXIX sid. 374—430 rikhaltiga bidrag blifvit lemnade ej mindre genom instruktionen. för de svenska kommissarierna vid besittningstagandet, J. Printzensköld och J. Sylvius, och deras berättelse om det tillstånd, i hvilket de funno ön, än ock genom 3 bref från J. Printzensköld till konung Carl X Gustaf och kgl. sekreteraren Taubenfelts berättelse om Printzenskölds olyckliga öde och den slutliga utgången af svenska väldet på ön. Ännu några bidrag, och förmodligen de enda som återstå att tillägga från svensk sida, meddelas här genom följande 10 bref från Printzensköld, hvilka i flera punkter lemna fyllnad till de i ofvannämnda Handlingar meddelade bidragen och gemensamt med dessa till fullo vederlägga åtskilliga af P. N. Skovgaard i Bornholms Saga uppdukade berättelser om förhållanden på Bornholm 1658. Brefven lemnas dels i sammandrag dels i utdrag för undvikande af onödig upprepning af fakta, som förekomma i de förut tryckta till kgl. m:t ställda brefven från Printzensköld och för utrymmets skull.

1. Christianopel d. 24 April 1658.

Printzensköld befinner sig sedan 8 dagar på denna ort, hvarest han förgäfves inväntat sekreteraren Sylvius, som blifvit befald att här stöta till, för att jemte honom och besättningen afgå till Bornholm. Den truppstyrka, han såsom besättning medför, utgöres af 64 man af Vesterbottens regemente, af hvilka dock 20 man insjuknat, och så många af öfverste Skyttes regemente, att hela antalet fylles till 100. I ammunition medför han 4 jernstycken, 40 centner krut

och något bly och lunta, hvilket allt blifvit honom från Kalmar tillsändt.

2. Rönne d. 17 Maj 1658.

Till general-guvernören och de kungliga kommissarierna öfversändes den Ransakning på Bornholm, af hvilken ett till konung Carl X ställdt exemplar finnes tryckt i Nya Handlingar till Skandinaviens historia XXIX 383—414. Derjemte hafva till general-guvernementet medföljt "documenter, copior och inlagor," hvilka för deras vidlyftighets skull ej blifvit bifogade i skrifvelsen till kgl. m:t. Emellertid saknas nu tyvärr dessa. Printzensköld begär en fogde, som ej mindre kunde hjelpa honom att förestå saksökareembetet och bevista tingsrätterna, "hvilcka här så vell som i Skåne så tijdt och offta blifua holdne att omöyeligt skall falla dem allestädes att bijvista," än ock att uppbära kronans skatter och inkomst såsom förut ridefogden. Han anmäler borgerskapets besvär öfver det nya förbudet emot utskeppning af landets varor.

"Emedan Borgerskapet högeligen deröfuer quijda, att them är förbudit deras vahror att uthskeppa och föryttra, befruchtandes, att Spannemålen råkar herefftér uthur sitt prijs, blifuer af långt liggiande förderfuat, och Smöret, som elliest på denna landzorten faller mechta fett, blifuer bortskemdt, så att huarken thee kunde sedan hafua af b:te deras vahror nogen fördeel, ey heller andre landskap ther af noget gagn, så hafuer iagh migh hoos Eders Excell:tz att förfråga, om det förbudh, som är nyligen uthgånget utförsslen angående, skall generaliter böra förståes och uthan åthskilnat, så att desse Bornholms borgare ej heller måge uthskeppa noget till dee Suenske Provincierne och landena (huilket the doch gerna vele sökia, om så ähr att de fremmande Orther ähre förbudne) eller hurulunda iagh skall mig hermedh förholla, så att det motte vara försuarligit. Herr Gerdztorff hafuer, förrähn förbudit med Sylvius ankom, inskeppat under sitt eget Pass 3 läster Smör, huilcket iagh icke hafuer med Maner kunnat låta igen uthskeppa tillbaka, uthan låtit thet tillijka med nogra tunnor korn till Syllisburgh, så ock noget korn till Rottneby, passera, efftersom dess Invånare såsom ock Hans Excell:tz H. Grefue Ulefeldts hofmester hafue mycket therom ahnhollet, att the måtte thet bekomma till sädeskorn, aldenstund sådant hos them hemma icke hafuer varit till fångz, och elliest finnes här ännu een temmeligh qvantitet af spannemåhl i förrådh (inalles vedh pass 8000 tunnor till salu).....

3. Hammarshuus d. 12 Junii 1658.

Eders Excell:ces angenema skrifuelser ähre migh tuenne tillhanda komne, den första dat. Giötheborg d. 7 Maij, innehållandes att medh krüuts afödande skulle sparsammeligen omgås, huilcket iagh och med flijt skall taga i acht, och är sedan iagh hijt kom intet skott krut ännu opgånget; den andra af den 3 Maij ifrå Giötheborg med de solenne Bönedagsplacater, huaröfuer iagh och skall hafua noga tillseende Kongl. May:tz och Ed. Excell:ces ordre theruthi högst möyeligast effterkomma och handhafua. Vill och hermedh hoos Ed. Excell:ce iagh tiensteligen hafua påmint, deth som iagh utaf d. 18 Maij migh förfrågade om Guarnisonens underhold och besynnerlig Officererne, som till detta dato inthet hafua niutit, och kunna medelen eij heller för them vara stora, så att the lengie sig sielfua kunna ther medh oppehålla. Ed. Excell:ce täktes them fördenskull ihugkomma och låtha anordna någre Medell och Månadzlehningar till deras aflöhning och underhåld; till gemena soldaterne uthleggia bönderne ännu Profuiant af Landet och hafua the fuller een stor deel varit siuke, men komma sigh åther förre igen; allenast tre ähre döde blefne. Så hafua och desse Landsåther trägit anhållet, det iagh och vidare ville Ed. Excell:ce påminna om theras spannemåhls uthskepningh och att the underdånigst och ödmiukeligen bönfalla, att thet måtte blifua them efterlåthit, något theraf att uthskeppa till de Svenske Steder och Hampnar, om icke elliest skee kan; och är thet fuller sandt att detta Landet lijdher therigenom ingen ringa skada, efftersom all theras nähring och uthlagor flyter theraf. Här på landet är och vanhnligit straxt effter midsommaren att opbäras smörlandgillet, och nu är ingen, som ther med synes sigh villa på Hr Gerdztorfz vegnar befatta, eij heller är någon, som med Cronones Intrader skall hafua att giöra. Här är icke heller tunnor till fångz till sådant smör. Eders Excell:ce tecktes fördenskull förordna någon, som sådant kan förrätta. Om Eders Excell:ce hafuer ock af Hans Kgl. May:t förnummit, att detta slottet skall repareras, så tecktes Eders Excell:ce giöra anstalt att ifrån Calmar kunde bräder och spijk bekommas, efftersom her på Landet intet sådant finnes, huaroppå Eders Excell:ces resolution och suar vill iagh i underdånighet förventa.

P. S. Låther och härmedh Ed. Excell:ce vetha, det iagh hafuer i vercket att reparera een skantz här uthföre Slottzmuren, hvaroppå Soldaterne dageligen arbeta.

4. Hammarshuus d. 21 Juni 1658.

Printzensköld begär en fältskär (barberer) för garnisonen, inom hvilken stor sjuklighet herskar. Han föreslår dertill en infödd man, Bertill benämnd, bosatt i Ystad, hvilken borgerskapet i Rönne införskrifvit och som, om han finge någon stadig lön, ville i landet förblifva. Frågar derföre "om det må, som i förriga tijder her på Landet seyes hafva varit brukeligit, påleggias gemena allmogen att utleggia som en extraordinarie uthgifft een ringa penningh till feldtsskäraren att hålla medicamenter medh och till aflöhning."

5. Hammarshuus d. 24 Junij 1658.

Brefvet berör samma ämne som det i Handl. till Skandinaviens Historia tryckta (under dat. Rönne 7 Julii 1658).

Jagh hafuer fuller sedan Baron Horn med sina officerer ankom, den 21 och 22 Junij munstrat och öfuersedt all manskapen, som härtill hafuer hafft Chronans gevähr och funnit till 400, som ännu kunna tiena till soldater. Och när iagh effter munstringen förmante them alle till hörsamheet och lydno och att the skulle giöra sigh ferdige och effter Kongl. ordre fölia af Landet, befunnes några, som ville sträfua theremoth, besynnerligh een af them huilcken sade aldeles neij och att han ville tiena her på Landet, men icke annorstädes. Den samme sitter nu fengslig her på Slottet till thes Eders Excell:ce resolverar, huad straff på honom fölia skall [1]). Och såsom iagh uthi Ransakningen af den 18 Maj skref, äre desse intet utskrefne, men huar och een i gemeen tagin ther till, och nu äre een dehl, som bruka gårdar, några tiena för ryttare her på Landet; de andre tiena Präster, Borgare och Bönder, och vore thet Cronan och detta Landet till skadha, om the alle på een gång skulle afföras, besynnerlig eftersom för 4 åhr sedan af een starck Pest till 5000 Menniskor äre döde blefne och landet är intet så starckt af manskap, att åkerbruket vell kan coleras, hvarpå all dess nähring består. Eders Exell:ce täcktes och resolvera hvad anstalt kan skee (för them, som skohla her ifrån) med fahrkoster och underhåldh, effttersom Capitenen seger sigh hafua i Befahlning ingen uhr Fahrkosten att sleppa, för än han kommer till Stettin. De godhe

---

[1]) I ett bref af 16 Juli tillägges ytterligare: att en del ställt sig olydiga och ännu uppehålla sig i småskogarne, der de med flit efterspanas samt att det qvarvarande unga manskapet ej ännu förmår bära gevär, så att för närmaste framtid endast bönderna sjelfva skulle kunna utskrifvas.

Herrar Commissarierne, Hans Exell:ce Grefue Ullfeldt och Hr Sparren befalla mig igenom Skrifuelsé af den 15 Maij, att iagh skall låtha afföla den klednat, som Landzsåtherne hafua contribuerat, (huilcket Ransakningen af den 18 Ejusdem, som herifrå uthskickades, uthvijsar), men the, som lefuererat hafua, sträfua alldeles emoth, pretenderandes på betahlning therföre, effter som Kongen i Danmarck them thet lofuat hafuer, som här hoos följande des brefz copia uthvijsar, eller att få sine kläder igen; ther som thet intet skee kan, villia the behålla thee restantier, som för förfluthne åhrs uthlagor ännu hoos them kan innestå.

Herr Gerdzdorff hafuer öfuerskickat een lista oppå de saker som han af landet hempta vill (Smör 2 läster, Råg 250 tr., Bjugg 1300 tr., Malt 50 tr., Hafre 1300 tr., Ston och Unghästar 40). Herr Gerdzdorff hafuer migh tillskrifuit, att han vill sigh med förlähningen intet vijdare befatta; fördenskull vore en opbördzman nu rätt nödigh.

Ofvannämnda mundering utgjorde en del af Bornholms bidrag till krigsrustningen mot Sverige. Åberopade kungl. bref är af följande lydelse:

Frederich dend Tredie med Guds Naade Danmarchis, Norgis, Wendes och Gottes Konning.

Vor synderlig Gunst tilforn. Wij beder Eder och naadigst ville, at J giörer den Anordning, at Kiöbstederne paa vort Land Borringholm tillige med Landed forschaffer it tusind par uldne Stromper eller och aff klede, sampt it tusind par gode schor. Desslígeste it tusind par schindboxser, som til d. 8 Octob. ufeilbahrligen udi Simbrisshaffn schal leffvereris imoed oss Elschel. Hr Hendrich Lindenou til Öffueds Closter, Ridder, vor Mand, Tiener och Befahlingsmand offuer Christianstads Lehn, hans quittering, hvoreffter ded och udi sin tid aff Cronen skall betalt bliffue. Dermed scheer vor Villie, Befallendes Eder Gudh. Schreffuen paa vordt Slot Kiöbenhaffn den 28 September 1657.

Under vort Signet
FREDERICH.

Til Borgemester och Raad udi Hassle.

6. Hammarshus d. 26 Juni 1658.

(För manskapets öfverförande till Tyskland hade lagts tillräckligt med farkoster i beslag). Fiskelegen äre särdeles för sigh och höra

intet under Städerne; the giöra sin skatt såsom bönderne och ähre infördhe uthi Jordeboken; tu af them höra under slottet, Sandvijk och Allingh; the hålla åhrligen een Ferga eller Postjacht med tuå Båtzmen, som vinter och sommar skohle vara vederredo att segla öfuer siön till huilcken Ort thet befallt blifuer i förefallande Cronones ährender; the giöra arbethe hijt till Slottet, när som thet behöfues. Båtzmen hafua varit 24 tillförende uthskrefne, som Ransakningen under Militiebetiente af den 18 Maij uthvijsar, och the Båtzmen, som ännu kunna vara igen, the segla på Borgarnes skuthor och kunna the uthan them intet gierna bruka sin seglatz. Elliest kunde fuller i stederne och på fiskelegen opbringas så månge som thet för varit hafuer eller något öfuer, om Eders Excell:ce så behagar. De tuenne Båtzmän, som segla på Postjachten, löhna och fiskelegenen Allingh och Sandwijk, allenast the fåå något till resepenningar af Cronones medel, när de giöra någon resa. Till Slottets reparation finnas her på Landet inga Materialier, hvarken tegel, bräder, kalck eller spijk; murarne falla dageligh neder såvell som valfuen uthi undervåhningarne, fördenskull att ther inga taak ähre. Till vinteren vill her och äntelig byggias hyttor för Soldaterne och ther till behöfues en stoor hop med bräder. (I skrifvelse af 16 Juli tillägges, att en skans blifvit uppsatt framför slottsporten, "dickt ved muren, att gången löper in på borggården, att tvenne nödige batterier blifvit förfärdigade som med murar och vallar blifvit väl försedde, att murarne blifvit förbättrade med torf, till dess bättre materialier kunde bekommas). Landgillessmöret kan sigh detta åhret eij till så stor quantitet belöpa, som thet tillförende giort, af orsak, att mycken boskap ähr denna vinter död blefuen.

Af en medföljande rulla ses, att den svenska besättningen utgjort 100 man, af hvilka 5 intill detta datum dött, 1 kapten (Nils Holm) 1 löjtnant (Peter Lagman) 1 fänrik (Gustaf Sabbel) 9 man underbefäl, 2 trumslagare och 2 pipare jemte 4 mönsterdrängar.

Af specification å ammunition ses, att den utgjort 4 jernstycken [1]), 40 centner krut, 400 styckekulor, 3000 muskötkulor, 2 S℔ bly och 2 S℔ lunta.

---

[1]) Härtill kom enl. bref af 26 aug. 3 svåra 12:pd. och 2 5:pd. kanoner, som vid krigets förnyade utbrott belagts med qvarstad.

7. Hammarshuus d. 24 Juli 1658.

Förslagh

Oppå alle Chrono, Skatte, Adels och Frijmens Bönder och Torpare uthi dee 4 härader på Bornholm, som kunna bähra gevähr och hvad gevähr the hafua.

I Österhäradt är	Manskap	323		
	Officerer	4	— 327	
Sönnerhäradt „	Manskap	309		
	Officerer	7	— 316	
Vesterhäradt „	Manskap	239		
	Officerer	5	— 244	
Norrehäradt „	Manskap	255		
	Officerer	3	— 258	
			1145.	
Utaff desse äre som bära Muusquete		682		
De som bära bössor		183		
Gamble män och fattige som hafua spadar		261		
Officerer af Capiteiner, Cherganter och Corporaler		19		
		1145.		
Dessföruthan Adelz Frijmens och Prestedrengiar, som äre till sine 15 åhr				120.

P. S. Medh mått och alln hafuer här intet varit hollen synnerligh richtigheet. Allnen bruka dee kort effter den Lübische och små tunnor. Vore det nyttigt fördenskull, om thet vore uthi det skick, som det kan vara i andra Svenska ohrterna anordnat, om Eders Excell:ce täcktes ther om giöra ett mandatorial.

8. Hammarshuus d. 13 Augusti 1658.

Eders Excellence hafuer iagh igenom skrifuelsse af den 5 Augusti tillkenna gifuit, att her på Landet finnas inga Materialier, som till Artollerie arbete kunna tiena, och vore thet nödigt, att thet komme i Vercket, så ock att den hijt ankomne Artollerie Leutnanten finge begynna giöra granater och annat sådant nödigt Fyrverck, såsom ock reqvireras her några Stycken och een Fyrmörser, tillijka med någor mehra Amunition, huilken iagh förmodar att Eders Excell:ce från någon Ohrt hijt fournera låther. Och emedan här är inga flere Artollerie betiente ankomne än såsom Leutenanten allena, och her kunne väll finnas på landet af fremmande nation, som hafua varit Underofficerer för dee 2 comp. Landzfolck, som

ville tiena, dersom the effter Chargerne, som dee blifua antagne till, kunna niutha then löhn, som i Staten är opfördh; fördenskull förseer iag i medlere tijd och till vijdare Fortification så månge nödige betjente som Staten tillholler. Elliest spargeras her på Landet så sälsamma Tijender, som skulle man intet alt säkert uthi siöhn hafua att förventa, och der som sådant förmerchtes, skulle här vara heelt nödigt starkare Guarnison, efftersom Fästningen i sigh sielf är vijda begrepen; tecktes fördenskull Edhers Excell:ce förordna hijt uthi sådant fall ifrån andra Ohrter mehra Folck till recreu. Här ähre ock på Landet af Adels-Prestedrengiar och Bonde söner ungt manskap till 120 Man och hemstelles uthi E:rs Excell:ces gottfinnande, om dee samme skohle förseps med Gevehr och huar thet tagas skall. Och hafuer iagh migh att förfråga, om Officerer för ett Compagnie sådant Folck kunna niutha någon recompens för deras Omack, effter som dhe ähre af fremmande nation och hafua lust att tiena her på Landet.

9. Hammarshuus d. 9 September 1658.

Jagh hafuer ock bekommit Kongl. May:tz nådigste Befahlning, att the Preste, Sochne och Frijmens Ryttare her på landet skohla öfuersendas till Rijga; Så är det fuller ett odugeligt Folck, som aldrigh är brukat eller tillvahnt något krigh, lijkvehl skall iagh holla them så mycket möyeliget ähr uthi bereedskap. Och emedhan här finnas denne tijdhen ingen Fahrkost för Landet, som them kan afföra, täcktes Eders Excell:ce förordna någon Officerare hijt af Öfverste Fröllings Regemente med tienligh Fahrkost, som them emottager; her vore elliest ingen Officerare, som them kunde afföra. Eders Excell:ce täcktes ock ingalunda misshaga, att iagh så offta om Slottzvåningarnes reparation Eders Excell:ce besverar; Landshöfdingen Sacken skrifuer, att inga Materialier ther till kunna hijt öfuerkomma, förr än som redha penningar lefuereras. Och uthi Calmar kan man intet Bielcker eller Sparrar bekomma, för än som the i tillkommande Vinter blifua hugne, fast man än hade reda penningar att gifua therföre. Kan fördenskull neppeligh någon byggningh i Höst företagas, emedan inga penningar äre ännu inkomne, skall iagh lijkvehl tillsee af hvad medhell Jagh kan ophandla bredher, att hyttor till Soldaterna kunna nödigst giöras till vintern.

10. Hammarshuus d. 9 October 1658.

Sedan såsom effter Eders Excellences Ordre Fahrkost och Under Officerare är ankommen att afhempta desse Landz Ryttare, huilcka Hans Kongl. May:t hafuer nådigst befaldt till Riga att öfuersendas, hafuer iagh anveendt all flijt till des fortkommande och den 8 Octobris fåth dem uthi Fahrkosten, 45 man med Hestar och godh Mounderung, som äre och till bem:te ohrt afferdade. Af dee her varande Commisskledernа hafuer Iagh till Stetin effter Kongl. May:tz Nådigste befahlningh till dee af detta Landet uthskrefune knecktar bortskickat 350 par skor och så många par Byxor och Strumpor och skickas i lijka måtto åth Mallmö effter Eders Excell:ces ordre genom Cammereraren Forsman 250 par af huart slagh och finnes ännu uthi Behold 120 par af hvart slagh, huar uthaf blifuer uthdelt på det her varande Compagnie uthi Guarnizon till vinteren, så att the få huar sitt par, föruthan det att några par ähre effterhanden till dem, som mäst hafua behöfft, alleredo uthdehlte. Och skulle the hafua högt af nödhen något kledhe till Rockar, efftersom störste dehlen äre blotte och intet hafua på sigh moth vinteren. Eders Excell:ce tecktes ock them ther medh ihugkomma, om möjeligast ske kan. Af H:r Jochim Gerdztorffs förfallne Spannemåhl hafuer iagh bortskickat 587 ½ tunna Hafra och är her behållet till Magazinet 45 tunnor Rågh och 320 tunnor Korn. Hoss Eders Excell:ce hafuer iagh migh och att förfrågha huruledes med Rentornes opbärande af de förpantade gårdar her på landet handlas skohle, effter som een deehl ännu innestår och dess Principaler må sigh ther medh icke vijdare befatta och Cronans Rijdefogde hafuer inga Ordre ännu något af sådane bönder att opbähra. Uthaf det fallna Landgille Smöret hafuer iagh skickat till Lübeck 80 tr. att selias och är ännu 12 läster qvarliggiandes, om huilcka iagh migh och vill hafua förfrågat, om det till Lübeck eller Dantzick att sellias öfuersendas skall, ty om det blifuer öfuer vinteren liggiandes, kan det herskna och Cronan komma till skada derpå. De 5 bönder, som hålla rustningh, hafua intet för detta niuthet mehr än som allenast Echterna frij och kunna the icke gierna therför lefverera heel Moundering, anholla ock i underdånigheet, att dee måtte få behålla all ordinarie utgifft derföre, eller med rustningh blifua hereffter förskonte (af deras gårdar faller stoor skatt). Effter som iagh och hafuer för fahrkostens ringheet och trånga inrymmes skull måst låthit bem:te 5 hestar och moundering bestå qvar her på landet,

om detta iagh vill förventa Edhers Excell:ces resolution och befaller Edhers Excell:ce hermedh undher thens Aldrahögstes beskydd etc.

Munster Rulla

Uppå Bornholmske Ryttare, som den 8 Octobris Anno 1658 sendes effter Kongl. May:tz ordre till Riga.

Adelsmen	Christian Machobeus	ryttare	1
	Christian Machobeus den yngres	„	1
	Sigwardt Gagges	„	1
	Berrild Hanssens	„	1
	Anders Hanssens	„	1
	Clas Hartnicks	„	1
	Clas Kofooths	„	1
	För Getheby gården	„	1
	Sven Olssons	„	1
	Matts Kofooths	„	1
	Öster Häradt.		
3 sochnar	Presternas	„	3
	Sochnarnes	„	3
	Tingfogdens	„	1
	Sunder Häradt.		
4 sochnar	Presternas	„	4
	Sochnarnes	„	4
	Tingfogdens	„	1
	Wester Häradt.		
4 sochnar	Presternas	„	4
	Sochnarnes	„	4
	Tingfogdens	„	1
	Norre Häradt.		
4 sochnar	Presternas [1])	„	3
	Sochnarnes	„	4
	Tingfogdens	„	1
Rijdefogdens		„	1
Tingzskriffuaren Per Olssons [2])		„	1
			Sma 45

[1]) Prestgården i Röe socken var nyss af vådeld uppbränd, och presten derföre alldeles oförmögen att ställa ryttare. Under d. 18 maj anhåller Printzensköld hos gen.-gouvernören om understöd för honom af kyrkornas medel i Skånes stift "såsom under de danskes regemente uthi sådane fall varit presterne förundt."

[2]) Den andre tingskrifvaren J. Ambiörnssen var oförmögen att ställa ryttare.

P. S. Her af landet skohle her föruthan lefvereras trenne rustningar; nembl. af Malte Juels arf. af Lehnsgårdh 1, Knut Ulfeldtz arf. 1 af Wallensgårdh, arrendatoren Lars Brorsson på Lillöö 1 för Elmegårdh, om hvilka är Öfverste Frölich notificerat, att han them kan i Skåne emottaga. Ifrån Inspectoren öfver siötullen Lodvick Lorentzen i Malmöö är en copia ankommen af Ed. Excell:ces bref, lydandes att inga victualieperdtzedlar skulle skippas uthan på dee Svenske eller des alierade stedher, så vill iagh migh och förfråga ther uthi, om något spannemåhl, oxar etc., må skepas åth Dantzick, Königzbergh eller Kolbergh, emedan Dantzigerne trafiquera her på landet och giöra tillförsell nu som tillförende. Emedan landet är af manskap uthblottat, så i stederna som landzbygden, att presterna hafua måste lefverera deras egne drengiar, kan det med fördubblingen på Båtzmanshållet gå sverligh till i detta åhr, uthan kan iagh högst ihopbringa i stederne och fiskelegen 36 eller 38 båtsmen denna gången, huilcka skohla hållås så mycket möyeliget ske kan i beredskap, till dess dee blifua affordradhe. Landgillesmöret skall iagh sökia med all flijt att föryttra, om Edhers Excell:ce finner gått vara, att det kan sellias för 7 ½ Mk. L☧, effter tunnor och salt är derpå kostat. Om deth förmärckes någon osäkerheet i siön, täcktes Ed. Excell:ce låtha endsettia denne ohrten med een 30 eller 40 af dee Svenske reuterne, som kunna patrullera stränderne, effter her är intet folk att förlijtha sigh till.

Af dessa Printzenskölds bref, i förening med de förut offentliggjorda, framgår ovedersägligen, att Bornholm under det korta svenska väldet behandlats med en hårdhet, som ej kunnat utan drifva befolkningen till det yttersta. Hårdt betungad genom utlagor, hämmad i sina naturliga förvärfskällor genom en ensidig författning, hvilken missförstånd gjorde ännu mera odräglig än den i sig sjelf var, såg denna befolkning äfven inom kort tid sin dyrbaraste egendom, landets unga värbara manskap, bortföras från fädernejorden för att försvinna i eröfrarens härar. Resningen mot Sverige 1658 bör också billigt bedömas i sammanhang med dess orsaker. Hvad det första blodiga offret för denna resning beträffar, Printzensköld sjelf, så visar sig tillräckligt af hans bref, att han mera varit en nitisk utförare af sin styrelses befallningar än en förtryckare af böjelse: mer än engång fäster han dennas uppmärksamhet på öns verkliga intressen vid utförandet af befallningarne. Angående förhållandena på Bornholm under året 1658 upplyses för öfrigt genom handlingar i Malmö arkivet, att Fredrik III 1657 24/2 gaf J. Gersdorf befallning, att den 15 Mars utrymma

Bornholm och att Carl X 1658 $^{3}/_{6}$ befallde, att den öfverskjutande räntan af ön skulle disponeras af "vår ståthållare Daniel Bengtsson Uttermarck" [1]), hvarigenom ön sålunda syntes indragen under det kungliga husets omedelbara inkomster. Att såväl den svenske sekreteraren på ön (Carl Joenson Berg) som löjtnanten vid garnisonen återkommit till Sverige, visar sig rörande den förre af bref af 1660 $^{10}/_{10}$ och rörande den sednare af kgl. bref 1659 $^{29}/_{9}$ Nykjöbing, i hvilket hans ställande under krigsrätt befalles: "att hans sak der examineras och han till det straff befordras, han kan hafva förtjent."

---

[1]) Kammererare hos Carl X Gustaf, ståthållare på Gripsholm slott och i Hedvig Eleonoras lifgeding.

III. Handlingar hörande till Skånes historia under öfvergångstiden 1658—1710.

I. Till Skånes historia under kriget 1676—79.

1. Den sista bondefreden (1676).

a) Ousby och Loushults socknars danska fredsurkunder.

Ousby Sogn, wed sine fuldmäctige Cronens Lensman, Fierdingsmændene oc Kierckewergerne, giör hermet wetterligt for alle, som dette wort aabne breff læser eller hörer, at saasom Wijresta Församling haffwer besluttet oc indgaaet med os en almindelig oc sicker *Bonde fred*, saawit Bönderne selff alleniste wed kommer, willendes effter krafft oc formue affwerie all ulempe, baade hwad Snaphaner saa oc anden Krigs beswær anlanger, saa wit wi skal intet haffwe os for dem at befrycte; da loffwer oc wij paa wor side, i dette Breffs krafft, som fred elskendis Naboer, wore kiere Granner, Wijresta Sogns indbyggere, alle oc huer det samme igien, at wi i denne beswerlige Krigs tilstand wilde holde med dem saa god oc sicker Bondefred, som de med os, oc affwende effter wor formue fra dem all ulempe, som disse tider kand medföre. Hwad Öfrigheden oc Militien wil haffwe frem, præjudiceres wi icke; men hwad wi her loffwe almuen i bemælte Wijresta Sogn, det skal aff oss ubrödeligen holdis. Actum Ousby 17 Sept. 1676.

Paa heele Ousby Sogns wegne
Cronens Lensmand, Fierdingzmændene, Kirckewergene.

Loshult Sogn, wed sine fuldmectige Fierdingzmænde oc Kirckewergene, giör hermet witterligen for alle, som dette wort aabne

breff læser eller hörer, at saasom Wijresta Forsamling hafft beslut-tet oc indgaaet med os en almindelig oc sicker Bonde fred, saa wit Bönderne alleniste wedkommer, at wille effter krafft oc formue aff-werie al ulempe, baade hwad Snaphaner saa oc anden Krigs beswer anlanger, saa wi skal intet haffwe os for dem at befrycte; da loff-wer oc wij paa wor side i dette Breffs krafft wore kiere Granne, Wyresta Sogns indbyggere, alle oc hwer det samme igien, att wij denne Krigs tilstand vilde holde med dem saa sicker oc god Bonde fred som de med os, och affwende effter wor formue fra dem all ulempe, som disse tider kand medföre, i alle maade som de haff-wer loffwet os, hwilket aff os uden all Swig oc argelist holdis skal. Actum Loshult 17 Sept. 1676.

Paa heele Loshult Sogns wegne
Fierdingsmændene oc Kirckwergerne.

b) Wirestads sockens svenska fredsurkund.

Wij Kiörkenes Sexmän ock heela Wyrestadz Förssambling

Giöra härmedh witterliget för allom, som dhetta Wårt öpna breff lessa ock höra, att Wij samptligen hafwa besluttat ock indgååt, såssom Wij ock i krafft aff dhetta, beslutte ock redeligen indgåå, effter Pläg Seedh, oss emellan, en allmeneelig, säker ock krafftig Bonda-fredh, dhem förnembligom, som sorterandes ärre uthi Looshult ock Ousby Sokner, som Wij inför Gudh och dhem wille troligen ock redeligen, uthi dhene swåra tijdhen, ansswara. Ock till ofwan be-melte Bonda fredz conservation, som bör wahra oss emellan, lofwa Wij Wåhra grannar uthi Looshult ock Oussby Sokner boandes, at Wij wille, effter wåra kraffter ock förmåga, afwända ifrån dhem all olempa, så uthi Snaphanars såssom ock uthi allt annat krigz besswärs afwärgande, att dhe intet skolla hafwa sig något för oss att befruckta. Dett Wi Samptl. hafwa bejakat, utan om all argelist att hållass. Datum Wijrestadh d. 4 Sept. 1676.

Kyrkioness Säxmän och hela Wijrestadz Förssambling.

Dessa urkunder hafva förut varit tryckta såsom bihang till disp. De Gothungia 4:o 1745 (præs. S. Bring; resp. O. Lovén). De visa huru med ens de gamla gränseförhållandena återknöto sig vid Carl XI:s och svenska härens återtåg från Skåne sommaren 1676. Roeskildefreden var som osluten.

2. Tvenne skrifvelser från Johan Gyldenstierna till Norra Åsbo och Bjära härader (1677).

(Ur danska riksarkivet; medd. af O. Vaupell.)

a)

Hällsen medh Gudh allsmäktigh nu och alltijdh tillförendhe, ärevördige, vördige och vällärde sampt hederlige och beskedelige samptelige så andelighe som verdzlige Kongl. May:ts undersåthare, som bygga ock boo uthi Norra häradt i Provincien Skåne.

Dhet lärer vara Eder för detta nogsampt bekandt, hurusom min allernådigste Konungh och Herre hafver migh för några vigtige angelägenheter afferdat till Provincien Blekingh att affhandla medh allmogen, ther sammastädes boende, en och annan nödhvendighet, som i gemen concernerer then allmenne trygg- ock säkerheten och i synnerheet angår theras egen nytta och välferdh, thet I allt vijdare af Hans May:ts fullmacht hafver at inhempta Sub. Lit. A, hvilken expedition, förmedelst Gudz bijståndh, uthan något blodz förspillan och utgiutande, så lyckligen hafver uthslaget, att icke allenast Christianopels Stadh och fästningh, uthan och Carlshambns skants medh hela Östre, Medelstads, Brägne ock Lijster härader hafva, uthan den ringaste difficultet, undantagandes några sochnar i Lijster som aff hvariehanda iniagat fruchtan i förstonne opiniastreradhe, men nu samptelige submitterat sigh Kongl. May:ts allernådigste hörsamhet och lydno, medh underdånigste bönfallande, så frampt någon ibland them af oförståndh emoth theras rätta konung och herre, funnes hafva peccerat, thet samma måtte alldeles vara förlåtit ock tillgifvet, utlofvandes hädaneffter, igenom skriffteliga transactioner ock reverser, till eviga dagar villia sigh emoth theras rätta lag krönta konung och herre så skicka ock förhålla, som redeliga, trogna ock fridsamma undersåthare i allo måtto ägna ock tillböhre, och alldrigh hvarken hembligen eller oppenbarligen något tentera, som länder till ofredh, ogagn och obistånd, uthan helldre arbeta oppå det, som syftar till inbördes sämia och eenigheet, som medhgående copia af theras accord under Lit. B vijdare uthvijsar. Och som föreskrefne Provincier, landh städher, fästningar, härader, socknar ock byar hafve så godvilligen undergifvet sigh min allernådigste Konungh ock herres hörsamheet ock lydno, försäkrandes alldrigh villia eller skola effter thenna dagh uthi theras sochnar

ock byar lijda någon snaphane, uthan them alldeles fastgrijpa, uthrotha ock ödeläggia; fördenskull blifver Jagh härmedh nu så mycket mehra föranlåten sådant Eder, ährliga ock redeliga dannemän, att förhålla, som Christianstadh på alla sijdor ähr berändt, att icke een man kan hvarken in eller uthkomma, medh tillkännagifvande oppå min allernådigste konungs och herres sampt dragande kalls och embetesvägnar thet J sådant, präst ifrån präst, sockn ifrån sockn, uthöfver heela Norra häradet uthsprijden för gemene mannen, och thenna notificationen ifrån hvarandra igenom natt och dagh uthan oppehålldh fortskynden, medh förkunnande, thet the, vidh min undfående vijdare notification, sigh uthan den ringaste geensägelse på then orth ock stelle, medh all theras manskap, som till sine 15-åhr kompna ähre, som ther till förordnadt blifver, inställe, efftersom Jagh sammaledes hafver något angeläget med them att tractera och afhandla. Men skulle någon fördrista sigh heremoth tergiversera ock finnas genssträfvigh, then samma skall uthaff then svenske militien och bönderne alldeles uthrotas och förderfvas medh eldh och brandh. Och alldenstundh detta ähr ett styckie uthaff den hörsamhet, som J Eder allernådigste höga öfverheet ähren skylldige; alltså förmodar Jagh thet J häruthinnan finnas lydiga och icke låten allt på extremiteten uthfalla, hvar medh Jagh befaller eder sampt och synnerligen uthi Gudz beskydd till lijff och siähl och förblifver

Actum Beckskog d. 16 Martij A:o 1677.

Eder samptelige till all vänskap benägen

JOHANNES GYLDENSTIERNA.

(Sig.)

b)

Hälsen medh Gudh alsmägtigh nu ock altidh tillförendh, samtlige så andlige som verdslige, som bygger ock bor uthi Nörra ock Biärra härader her i provincien Schåne.

Dhet ähr edher uthaf min för thetta ifrån Bäch-skough öfversändha notification nogsampt bekandt, uthi hvad upsåth jagh hafver begiert edhers samtale öfver några ehranders förrättandhe, som concernera then allmänna frijdh ock roligheten, och angå, vidh så fattat tijdens tilståndh, edhers egen välferdh; och huru J ähren sin-

nadhe afgiöra the stora felachtigheter, som een och annan af edher kan hafva tilbracht ock förvållat, thet läre J nu nogsampt föruth hafva betänkt, eftersom jagh i min schrifvelse har vijst edher väghen, huru och på hvadh sätt heela provincien Bleching, ock särdeles Gemsjö sochn hafver sigh reverserat emoot min allernådigste konungh och herre, och sigh deruthi så forbundhet, som sjelfva afhandlingen thet i bokstafven uthvijsar; hvarföre vill jagh förmoda thet J effter then dagen, aldrigh har hyst eller härbärgerat någon omkringh strykandhe snaphane, fast mindre thet här effter giörandes vardhe, uthan slicht fruchtande ogräs aldeles uthöde och afgiöra. För then skull, såsom jagh (i herrens nampn) nästkommandhe måndagh, som ähr then 9 hujus, äfvnar mötha edher uthi Örcheliunge, befalles J oppå min allernådigste Konungs ock Herres vägnar, edher samptlige ock så många, som til sine 15 åhr, ock dher uthöfver komne ähro, thet J på förresagde dagh ock ställe tijdheligen infinne, och således edher roligen ställa och förhålla, som Öster- och Vester Gyngehärreds invånare sigh schrifteligen hafver beplichtat, at vilia finnis til ävighe daghar frijdsam ock roliga emot sin allernådigste höga öfrigheet; men skulle någon mansperson finnas så motsträft ock vedervilligh, som icke hadhe att förebära något lagligt förfall, att han sigh ifrån thenna sammankompsten afhåller, medh honom skall blifva så procederat, som een snaphane tilbör, och han, hans hustru, barn ock ägendomb hemsöchias medh eldh ock brandh, thet hvar ock een, som thetta angår, hafver sigh hörsambligen at effterretta, ock för sit eget ruin til vahra taga.

Actum Glimager d. 3 Aprilis A:o 1677.

JOHANNES GYLDENSTIERNA.

(L. S.)

Dessa båda skrifvelser, hvilka på det närmaste sammanhöra med förut meddelade handlingar rörande den skånska allmogens förnyade trohetsförsäkringar till Sverige 1677, hafva under kriget blifvit af danskarna uppsnappade och på detta sätt kommit att förvaras i det danska riksarkivet, hvarur de nu meddelas af en dansk krigshistoriker.

II. Till försvenskningens historia.

1. General-guvernören R. v. Aschebergs skrifvelse angående presterskapets möte i Malmö d. 4—6 Maj 1681.

(Ur svenska riksarkivet; medd. af J. M. Sjögren).

Stormechtigste Konungh, Allernådigste Herre.

Edehrs Kongl. Maj:t berättar härmedh Allerunderdånigst, huru såsom Biskoppen tillika medh Probsterne och en godh deel af Prästerskapet uppå min begäran nu hafva varit förleden veku här inne och hållit möthe; då Iagh vidh ankomst läth proponera dhem hvadh som herhoos sub Lit. A. i underdånighet sändes. För än som dhenne propositionen skedde, hafva dhe igenom Biskoppens godhe befordran och instyrkiande bevechte, ingifvit den skrifften som Sub. Lit. B. herhoos fogat finnes, och dheruthinnan sjelfvilligen begärdt Uniformiteten, hafva ock samtl. contesterat den stoora åhåga dhe draga at aldeles blifva incorporerade medh dhen Svenske Nationen och så mundteligen som skriffteligen sigh obligerat at altijdh blifva Edhers Kongl. May:t trogne och hörsamme, som lydige Undersåther egnar och anstår, så att jagh ett särdeles nöje hafft af den villigheet dhe vijste särdeles när jagh dhem vijdh sluthet af detta möthet medh een måhltijdh fägnade och tracterade. Blandh andre hafver Probsten i Hellestadh H:r Sven Knutzon, H:r Lars Stobæus i Ifwetåfta och H:r Andreas Schartow i Anderomb siigh synnerligen bemödhat till att intala dhe andre till dhetta wärcks befordran och förmedelst dheras gode conduite varit een stoor orsaak, att dhe så enhälligen stämbdt tillsamman; för hvilkets skull H:r Sven ock måst lijda, att een Pasquillant honom angripit, som han siigh mycket öfver besvärar; Uppå Propositionen hafva dhe i Onsdag ingifvit dhet svar som Sub. Lit. C.[1]) heruthi ligger, och dhessutom

[1]) Dessa trenne ofvan omtalade bilagor finnas i föregående häfte tryckte.

Sub. Lit. D. insinuerat ett Memorial; hvaruppå jagh således resolverat som Lit. E. innehåller. Och såsom nu således dhetta verck hafver tagit en godh begynnelse, och jagh med Guds hielp förmodar dhet till Edhers Kongl. Maj:ts nådigste behagh skall blifva vijdere fortsatt, så wore till önskandes dher Edhers Kongl. Maj:t i nådher tächtes upå dhe Puncter, som till Edhers Kongl. Maj:ts nådigste Resolution äre hänställte, Dhess nådigste wilie och behagh migh wetha låtha, på dhet iagh sambtl. Prästerskapet uppå dheras åliggiande ett wist svar kunde hafva att gifva. Elliest så hafver och Biskoppen gifvit in ett memorial som Sub. Lit F. herhoos i Underdånighet skickas; Och hafver Jagh derupå gifvit honom den Resolution som Sub. Lit. G. herhoos finnes; åstundandes i lijka måtto Allerunderdånigst det Edhers Kongl. Maj:t dhes nådigste Resolution upå dhe resolverade Puncter migh tächtes wederfara låta. Här finnes een Probst, Sebastian Odder benämhd, uthi Skyts häradh, som uthi Kriigstijden sigh medh fienden någorledes bemängdt och fördenskull illa varit ansedd af då varande Commissionen, hvilken fuller i föllie af Edhers Kongl. Maj:ts nådigste befallningh intet borde conserveras wijdh sitt kall; Men som han är en gammall man öfver 80 åhr och Bijskoppen medh heela prästerskapet för honom intercederade, har iagh honom låfvat Edhers Kongl. Maj:ts nådhe i Underdånighett att förwärfva; bediendes fördenskull Edhers Kongl. Maj:t tächtes wijsa sigh så nådhig emooth honom, att han den ringa tijdhen hans liifstijdh än wahra kan, må få blifva wijdh sitt Embethe conserverat. Dhen hoosfogade Copian Sub. Lit. H, som dhen danske Rijkshofmästaren skrifvit A:o 1645, wijser och huru de danske den tijden iämvähl hafva inquirerat effter dhem som sijne församblingar förlåthit, så att man så mycket större fogh hafver att hålla dhem från kallen, som sigh otrogna betedt hafva; och emedan som samtl. Prästerskapet begärar att inquisition skee måtte, på hvadh sätt dhe äre från dheras församlingar afkombne, att icke dhen uskyllelige medh dhe skyllige må lijda; så har jagh det heelt skiäligt pröfvat, och lärer en sådan Commission forderliga skola anställas. Underdånigst förmodandes Edhers Kongl. Maj:ts sigh det hvadh hijtin till heruthinnan er förrättat Allernådigst låta behaga; Och förblifver etc.

R. v. Ascheberg.

2. Biskop C. Hahns skrifvelse till samtliga prestar i Skåne och Bleking (1683).

(Medd. af Martin Weibull).

Ett fyllnadsbidrag till den teckning af biskop Hahn i hans förhållande till försvenskningsverket, hvilken genom förut meddelade handlingar blifvit lemnad, gifver följande skrifvelse, som återfinnes i ett folioband med titel Manuscripta miscellanea i Lunds universitets handskriftsamling.

Reverende D:ne Præposite, Amice et in Christo frater dilecte!

Såsom T. R. har nu både hördt och sedt in originali Kongl. May:tz allernådigste resolution angående uniformiteten, nembligen att then, som försummeligen drifver och urgerar, han skall strax, uthan alla nåde suspenderas ab officio; derför förmodar iagh som och wänligen beder T. R. wille förmana medh alfwar sijna contractister, att dhe låta sigh detta werchet högst angelägit wara. Skulle någon opiniatrera af Presterskapet och icke wilja efterleffwa det som een gångh af dhe förnembste och fullmechtige iblandh Presterskapet haffwa godt och mycket nyttigt funnet och sedan af Kongl. May:tt allernådigst approberat, så skall det migh oförsummeligen communiceras, emedan det så länge der medh drögt är och iagh under Kongl. May:tts onåder intet understår migh länger dermed patientera; klockarna kunde strax af præposito suspenderas från sijna embeter. Men der någon för ålder skulle villa sigh excusera, att han det intet kunde præstera, som dhen föyelige methoden uthi detta wercket föreskriffwer, då måste han sökia höga öffwerheetens indulgence och frijheet der till, så will iagh aldeles wara dermedh tillfredz, på det att den illwillige icke skall haffwa ordsaak att säga, det iagh derigenom söker mitt intresse. Hvad elliest passerat är på landamötet förmoder jag T. R. lärer medh foderligste communicera sijna häradzbröder och alt migh i besta måttan uttyda, helsandess dem alla medh hela sitt huus ifrån migh tienstwenligen, förbliffwer så näst Guds trohierteliga anbefallande.

Lundh d. 15 Junij A:o 1683.

Canutus Hahn.

3. Konung Carl XI:s bref om upprättandet af ett svenskt consistorium ecclesiasticum i stället för det gamla danska domkapitlet (1671).

(Ur Lunds universitets arkiv; medd. af Martin Weibull).

Vij Carl med Guds nåde, Sveriges, Giöthes och Vendes Konungh och Arffurste, Storfurste till Finland, Hertigh uthi Skåne etc.

Giöre vitterligit, att såsom Vij för detta hafve för gott funnet till att anslå vår Academie i Lundh de inkomster, som under Capitlet dher sammanstädes lydt och hördt hafva, enähr dhesamme ifrån härvarande possessorer kunna effter handen heemfalla och theraff uthan tvifvel sigh lärer tilldraga, att bem:te Capitel kommer medh tijden af sig sielf att uphöra, så att Vij för den skull för een nödvändigheet erachta att i tidh vara ther på betänchte, huruledis dhen jurisdiction uthi Ecktenskaps Saker, som Capitlet härtill hafver varit ombetrodd, må på annat sätt blifva förvaltat och icke lijda något oförmodligit meen; så emedan Vij för bäst och rådeligest skatta, att jämväl desse ärender måge sättias i den gode skick och ordningh som annorstädes uthi vårt Rijke öfligit är, thy hafve Vij resolverat och förordnat, efftersom Vij härmed och i krafft af detta vårt öpne bref resolvere och förordna, thet företalde Capitlets jurisdiction skåll nu strax åthervända och i dess stelle et Consistorium Ecclesiasticum uprättas, ther uthi Biskopen förer Præsidium och hafver sigh till Bisittiare och Assessorer Theologiæ Professores vidh Academien aldelis effter samma form som dhet uthi Upsala hålles sampt med lijka vilkor och rättigheter, som alle andre Consistoria Ecclesiastica här i vårt Rijke vidh denna tijden inrättade äre eller häreffter inrättas kunna, efftersom Vij nådeligen biude och befalle alle och hvar och een i synnerheet, som det i någon måtto angå kan, att the häreffter uthi sådana matrimonial och andre Saker, med hvilka Capitlet här till haffuer hafft att beställa, sig till berörde Consistorium Ecclesiasticum hålla att thy uthi allo then respect och hörsamheet bevijsa som Capitlet haffuer hafft och andre Consistorier åtniuta; dogh skall denna förändring medh Capitlets jurisdiction i dhet öfriga inthet præjudicera eller till någon afsaknad dragas för dhem, som medh något Capitels Godz kunna vara beneficerade, hvilke sine Donationers innehåldh aldeles måge niuta oqvalde. Här alle som vederbör hafva sigh hörsamligen att effter-

rätta. Till yttermehra visso haffue Vij dhette medh vårt Kongl. Secret, så och Vår Högtährade Eskel. K. Frue Moders sampt dhe andre Våre och Vårt Rijkes respective Förmyndares och Regerings Underskrifft bekräffta låtit. Datum Stockholm den 21 December Anno 1671.

HEDEVIG ELEONORA.

Gustaff Sparre
R. Drotz stelle.

C. Gustaff Wrangel
S. R. Marsk.

Nicolaus Brahe
J. R. Amiral. stælle.

Magnus Gabriel DelaGardie
S. R. Cancel.

Gustaff Bonde
J. R. Skattmästare Stell.

Johan Olivekrantz.

IV. Händlingar hörande till Skånes svenska historia.

1. Landshöfding Carl Gustaf Hårds skrifvelse till adeln i Malmöhus län (1719).

(Medd. af Martin Weibull)

I ett föregående häfte har blifvit meddelad en urkund rörande skånska adelns förening i Helsingborg 1719. Här nedan meddelade skrifvelse angifver anledningen till det i Helsingborg hållna möte, vid hvilket nämde urkund uppsattes. Den urskrift, som härvid blifvit följd, är landshöfding Hårds skrifvelse till fru Hedvig Sehested Thott på Skabersjö, hvilkèn återfunnits i ett folioband i Lunds uviversitets handskriftsamling med titel Manuscripta miscellanea.

Det lärer vara Lofl. Ridderskapet och Adelen, i synnerhet dem, som ifrån Malmöhus län vid sista Rijksdagen i Stockholm voro tillstädes, bekandt, huruledes uti Secrete Utskåttet om åtskillnaden emellan Skånska, Halländska, Blekingska och Bohuslänska Adeliga Privilegierna och deras förmåner, särdeles hvad insochne Rättigheten vidkommer, taltes och öfverlades emot det öfriga Sveriges Rijkes Lofl. Ridderskaps Privilegier. Och som de härifrån uti Stockholm tillstädes varande då icke hade med sig eller vijd hanhen deras gamle Kongl. Privilegier, bref och documenter, så kunde icke eller derutinnan något slut träffas; men Hennes Kongl. May:t har uppå vederbörandes underdånigste föreställning uti secrete utskåttet, vid slutet af de för Sverges Rijkes Ridderskap och Adel utfärdade Privilegier under d. 26 Maji sistl. allernådigst behagat förbehålla Ridderskapet i Skåne, Halland, Bleking, och Bohus län deras privilegiers öfverseende och stadfästande vid lägligare tijd. I anseende till allt sådant och efter Rijksdag till den fiortonde Januarij nästkommande åter utskrifven är, har iag om detta ärendets angelägenhet Lofl. Ridderskapet vänligen påminna bordt samt

deras välbehageliga ompröfvande hemställa, om icke hvar och en för sin egen och deras herrar medbröders nytto och gagn skulle pröfva oumgjängeligen nödigt, det de till alla omständigheters noga öfverläggande på en viss dag med första trädde tillsammans uti Malmöhus eller Christianstads Län och då toge med sig så många gamla forna och senare Konungars privilegier, bref och documenter, som hvar och en antingen kunde sjelf hafva om händer eller ifrån andra sig förskaffa, på det man genom samråd och sakernas mogna jemförande med flit kunde få en grundelig och med skiäl bilagd underrättelse sammanskrifven till att återvinna vid instundande Rijksdag det ändamåhl, som sidsta gången i en sådan brist upskutet blef. I lijka måtto fordras, till underdånigst följe af Hennes Kongl. May:ts Nådigste resolution på Prästerskapets besvär af d. 23 Martii sistl. uti 10 §. efter närliggande afskrift, at rådgiöra och tillhopa samla alla de skiäl och bewijs, som Lofl. Ridderskapet emot wördige Prästerskapets påstående om tertialtiondens åtniutande af Sätesgårdar uti dödt och qvickt till försvar lända kan med mehra: varandes detta så mycket angelägnare, som vördige Prästerskapet deras förmenta rätt i dy måhl inför de till deras besvärs öfverseende förordnade höga herrar Grefvar och Riks Råder uti min närvaro vid sidsta Rijksdagen på det högsta drefvo, hvarutinnnan dock på min underdånigste föreställning saken upskuten blef till des Lofl. Ridderskapet från Skåne deröfver hördt vore.

Nu som Landshöfdingen uti Christianstads Län Högvälborne H:r Baron von Hyltén till Lofl. Ridderskapets och Adelens sammanträde uti det Länet behagat utsättja en viss ort och termin, neml. uti Helsingborgs stad den fiortonde decembris nästkommande, så har jag äfven härigenom skolat hållet för bäst och nyttigast, om Lofl. Ridderskapet af Malmöhus Län med dem från Christianstad på samma tijd och ort behagade komma tillhopa, efter bägge Länen i det fallet hafva med hvarannan så nära gemenskap, så kunde alt på en gång beqvämligast afgiort blifva, hvilket dock hvars och ens goda välbehag hemställes.

Alt hvad man härifrån till underrättelse åstundandes varder, särdeles hvad vördiga Prästerskapets påstående vidkommer, som här till största afgiordt är, skall villeligen meddelt blifva. Datum Malmö d. 16 November 1719.

C. G. Hårdh.

And. Schenling.

V. Orts- och personhistoriska handlingar.

1. Till Widtsköfles historia.

(Ur Widtsköfles arkiv; medd. af Martin Weibull).

Widtsköfle, Brahernas och Barnekowernas fordna stamsäte, som nu kommit att stanna i en slägt, hvilken genom sina förtjenster om åkerbrukets utveckling förvärfvat en plats i Skånes nyare historia, är ett bland de förnämsta af dessa skånska herresäten, om hvilka Arent Berntsen Bergen i sin Danmarckis och Norgis Fructbar-Herlighed engång yttrade, att "største delen formedelst deris prectig Bygning, tilliggende Eyendom, store lystige oc nyttige Skove oc Fiskevand for Førstlige Huse oc rætte Herre-Sæder, icke ubilligen kunde passere oc være at ansee." Till detta herresätes historia saknades, då texten till Skånska Herregårdar utgafs, alla uppgifter rörande såväl godsets omfång som dess afkastning under tiderna före Roeskilde freden. Sedan dess har emellertid bland en del i Widtsköfle kyrka förvarade handlingar återfunnits en jordebok upptagande fullständig förteckning på beggedera ifrån Philippi Jacobi dag 1640 till samma dag 1641. Widtsköfle visar sig enligt denna jordebok såsom ett redan mer än de flesta inom sig afrundadt gods, från hvilket med undantag af den fordna birken Borrestad ända in i vår tid egentligen endast det aflägsnare, jemförelsevis obetydliga bondegodset blifvit afsöndradt. Då gårdarne, såsom alltid i de äldre jordeböckerna, endast betecknas med fästeböndernas namn och det fasta oföränderliga landgillet — hemmantalet är ett svenskt begrepp — måste nämnda jordebok här meddelas i sammandrag. Den saknar ej intresse för kännedomen om odlingsförhållandena i denna trakt af Skåne och om ett adelsgods fasta inkomster af underlydande bondegods för tvåhundra år sedan, ett intresse, som ökas vid en jemförelse med vår tids förhållanden, hvartill texten i Skånska Herregårdar lemnar materialier.

Widschiöffle Jordeboug fra Phillipi Jacobi daug Anno 1640 till Aars daugen igien A:o 1641.

Gierss Herred.

Widschiøffle: 44 Gaarde, 6 Fester [1]), 12 Huusmænd (3 frij fra affgift), Fergegaard, Krue (frijt), Herrensmølle, Hiortholm, Lüe: 6 Gaarde; til Widschiøffle oc Hiortholm: een frij Eenemerche Bøgeschouff.

Deybierge: 7 Gaarde, 4 Gadehuse med fælles Oldenschouff for 180 Sviin. Brinchemølle, Saxemølle, Løgerød: 1 Gaard oc Gadehuus med; Schouff for 20 Sviin; Tuolssøe (100 Sviins olden) Ebberød: 3 Gaarde med Schouff for 100 Sviin; Köllingerød: 2 Gaarde med Schouff for 20 Sviin.

Hørød: 1 Gaard med Schouff for 100 Sviin; Brønnholt: 2 Gaarde med Schouff for 200 Sviin; Augusse huus. Baderød: 1 Gaard.

Maglehiemb: Lillehiemb: 3 Gaarde med Schouff for 15 Sviin; Folchestorp: 3 Gaarde.

Effuerød: 1 Gaard; Liungbye 2 Gaarde.

Søndersløff: Borgested: 15 Gaarde med Schouff for 500 Sviin; Stiænderød: 1 Gaard med Schouff for 8 Sviin.

W. Wramb: Sederöd: 1 Gaard med Schouff for 150 Sviin; Kaarested: 1 Gaard med Schouff for 70 Sviin; Biercherød: 1 Gaard med Schouff for 150 Sviin, 1 huus; Mølle Aarød: 1 Gaard; Øffre Aarød: 1 Gaad; Klaarød med Schouff for 10 Sviin; Wennested: 2 Gaarde med Schouff for 20 Sviin; Giørød: 1 Gaard med Schouff for 15 Sviin.

Huorød: Wæbeoh: 1 Gaard med Schouff for 150 Sviin.

Willandts Herred.

1 Gaard.

Wemmendehøygs Herred.

Schiberup: 2 Gaarde (bortschøt til W. Frue H. Marsuin).

Gønge Herred.

Qviinge: 2 Gaarde; *Aagerup:* Bjerumb: 1 Gaard; *Thorup:* Svenstrup: 2 Gaarde; Store oc Lille Kampholm; Thranebygget. *Hjersås:* halft landgilde af 1 Gaard.

Huru stort var nu det fasta landgillet af detta gods? Jordeboken meddelar derom följande uppgifter:

---

[1]) 4 giffuer ingen landgilde medens arbeider; 2 haffuer altid hafft det frij.

Summa Summarum offuer for:te Jordebouger:

Penge 172 Rdr 1¼ & in specie giör udi mönt 258½ dlr 5½ R.
Rugh 163¾ tr.
Rugh oc Biugmeel 50 tr.
Biug 23 tr. 2 schep:r.
Haffre 139 tr. ½ schep:r.
Boghvede 5 tr.
Smör 135 Pd.
Fornöed 102.
Fulde teyer 71 (= 71 lam, 71 gäss och 142 höns[1]).
Giess 1½.
Kull 54 tr.

Beholdningen af 6 Aaledretter effter Frændeskiffte med H. Ramel paa Beckeskouff oc Anne Brahes arf.

De fasta inkomsterna af ett herresätes bondegods utgjordes af ett sådant i jordeboken upptaget fast landgille, hvilket icke kunde höjas[2]. Detta utgjorde äfven sjelfva grundvalen för förhållandet emellan godsegaren och bonden: så länge nämligen bonden, sedan egaren af honom emottagit "Stædsmaal" (äfven kalladt Fæste) på i lag bestämd tid d. v. s. före Mårtens dag ordentligen utgjorde detta årliga landgille med äckor, arbete, gårdens vidmakthållande och annan pligt, som han sitt herrskap efter Chr. III:s recess' 42 kapitel var skyldig, kunde han ej drifvas från gården ej heller mot hans vilja honom besittningen deraf frånköpas[3]. Förklarade sig godsegaren sjelf vilja öfvertaga bruket af gården, synes han dock varit nödgad att lemna den, men först sedan städsmålet blifvit honom återgifvet[4]. Jemte landgillet utgjorde fästebönderna hofveritjenst d. v. s. allt arbete, som fordrades till hufvudgårdens vidmakthållande och skötande och till herrskapets tjenst, så att, som Arent Berntsen Bergen säger "en god Mand til sligt Arbeed, sine Hoffuitgaardis Aufl eller nogen des Gierning, aldeeles ingen Hæste, Plouge

[1]) En teya bestod enligt Lunds domkapitels jordebok af 1 lam, 1 gås och 2 höns.

[2]) De Schåniske Stenders Privilegier Stockh. åhr 1664 (Handskrift i Lunds universitets samlingar) Num. 45 Böndernes Privilegier uti Skåne:
Hvad danske bönder i gemen anbelangar, har det varit deres första privilegium at hwarken Kongen, Adelsmannen eller de Geistlige hafwa kunnat belagt en bonde med större skatt än i gambla jordeböckerna är funnit.

[3]) A. Berntsen Bergen, Danmarchis oc Norgis Fructbar Herlighed II. 2. 122. Fredrik I:s förordning 1533 Vor Herres Himmelsfärds aften hos Cronholm: Skånes pol. historia I, 373. Chr. III:s Recess kap. 42.

[4]) A. Berntsen Bergen, ibm. Lagen tiger härom.

eller Folck haffver behoff at underholde eller Lejge [1]). Fästebönderna uträttade äfven alla äckor, som till gårdens och herrskapets tjenst fordrades. De hufvudgården närmast och inom samma socken boende benämndes "Ugedagstienere" eller "Stackeckstienere" och voro förbundna till dagligt arbete på gården vid bud derom; de gjorde äckor om intill 4 mil från gården, en till två gånger i veckan: också voro de, såsom tillräckligt betungade i adelns enskilda tjenst, helt och hållet undantagne från de allmänna skatterna. De öfriga kallades "Langecksbönder" och gjorde äckor om ända intill 16 mil, dock ej mer än till det högsta åtta gånger om året; de gjorde till en del hofveri vid vår och höstarbete och erlade då derjemte en mindre summa arbetspenningar (vanligen 1 eller ½ dlr); till en del voro de, såsom allt för aflägse boende, undantagna från hofveriet, men erlade i stället de ofta ännu mera betungande arbetspenningarne (vanligen från 4 till 10 dlr). Om landgillet var en gång för alla bestämdt, så var deremot äcke- och arbetsskyldigheten fullkomligt obestämd och såväl dess utgörande in natura som den sednares afköpande genom afgift var helt och hållet beroende af husbondens godtycke. Utom det i jordeboken upptagna fasta landgillet samt äcke- och arbetsskyldigheten voro bönderna äfven betungade med ännu ett annat slags landgille, som icke var fästadt vid jordegendomen, utan hvilade på urminnes häfd: af detta landgilles på olika ställen olika poster var den mest betydande "gästeriet," hvilket vanligen utgick i penningar, mera sällan i hafre och korn, och utgjorde ett minne från den tid, då adelsmannen och hans tjenare förde ett kringflyttande lif såsom bondens gäster. Det erlades efter en häfdvunnen norm. Detta landgille, med undantag endast af gästeriet, togs icke med i beräkning vid köp eller skifte, och upptogs derföre icke heller i jordebokens landgille, som utgjorde grundvalen för alla beräkningar: dess särskilda poster förvandlades nämligen vid skiften och köp såväl som vid rusttjenstens åsättande till *hartkorn* och derefter gjordes beräkningarne. Denna de särskilda landgillesposternas förvandling till hartkorn skedde inom olika landsdelar efter olika grunder. Så gällde för Skåne och särskildt för Gärds härad, inom hvilket Widtsköfle var beläget, följande norm: 1 tunna hartkorn = 3 t:r råg eller korn = 4 ½ t:na blandkorn = 6 t:r hafre eller 1 ½ bohvete; vidare, der sådana landgillesposter funnos = 72 lass hö = 32 ollonsvin o. s. v. [2]).

Af jordeboken finner man, att Widtsköfle vid denna tid varit att betrakta såsom en betydande skogsegendom. Förutom godsets fria ollonskog på Widtsköfle sockens gräns egde det nämligen inom angränsande 5 socknar bokskogar, som beräknades tillräckliga till

[1]) Widtsköfle hufvudgårds område kan anses hafva motsvarat 22 af dess fästegårdars, enär dessa äro i svensk jordebok upptagne såsom ¼ bemman och säteriet såsom 5 ½.

[2]) A. Berntsen Bergen II, 2.

gödning af icke mindre än 1798 ollonsvin. Häraf inflöt en betydande inkomst till gården, ty i "oldengield" gafs vanligen hvart 10 af de svin, hvilka bönderna eller främmande "indbrende paa Skoffve at feedis, naar Olden ere." I Halland, Bleking och några trakter af Skåne gafs dock af hvarje egare endast ett och då det näst bästa, antingen flocken utgjordes af färre eller flera än 10. Att boskapsskötseln utgjort en vigtig del af ortens näringar synes nogsamt af beloppet på landgillesposterna Smör och Fornöed. Äfvenledes kan man se att rågen varit det mest odlade sädesslaget: Gärds härad, liksom Färs, var också berömdt för sin råg, "som Prysk Rug kand actis lig," säger Arent Berntsen Bergen [1].

En sådant adelsgods som Widsköfle med läge i skogstrakten ansågs vid denna tid vida mera fördelaktigt för egaren än ett gods på slätten om lika många tunnor hartkorn. Medan nämligen adelns bondegods på den skånska slätten, liksom på Sjælland, Lolland och Falster, var så ringa eftersökt af fästare, att egaren ofta måste bortfästa gårdarne utan städsmål, ja, till och med först måste låta beså dem och utrusta dem med kreatursbesättning, innan någon sådan kunde fås [2], så var deremot i Skånes skogstrakter, med undantag af några delar af Helsingborgs och Christianstads län, fästegodset så begärligt, att städsmålet för en gård (vanligen beräknadt till 8 à 10 daler för 1 pund smörs landgille) uppgick till 20, 60, 80 daler, ja, Arent Berntsen Bergen uppgifver ända till 200 daler och derutöfver. Dessa städsmål, som erlades vid hvarje inträffande ledighet å fästegårdarne, voro en af godsets förnämsta extraordinarie inkomster, till hvilka utom såsom vid alla adelsgods Sagfald, Hosbondhold, Kiendelse, Förlöff, Drift, Römningsgods och Vrag, äfven för Widtsköfle hörde juspatronatus öfver Widtsköfle kyrka och birkefrihet öfver Borresteds birk. Utom fiskeriet hörde äfven till Widtsköfle såsom en annan adelsgodsets herrlighet hela jagten inom de vidsträckta skogarne, så väl på egen grund som å allmänningarne, ty jagt var hvar och en annan än konungen och adeln förmenad: ingen "Præst, Foget, Borger eller Bonde maa holde Mynder eller Stöffvere eller lade skiude noget Vildt," inskärper efter lagen Arent Berntsen, som skildrar jagten såsom en af de förnämsta herrligheter till ett gods, derföre att adeln har deraf "icke alleene stort Gaffn oc Fordeel til deris Kiøckens Forsiun med dagligen Vilt at kunde spisse, men end oc en stoer forløstelse aff de underskeedlige kurtzvillige Tilfald, som paa Jact gemeenligen forafalde [3].

[1]) Danmarchis Fructbar Herlighed I, 1, 73.

[2]) Orsaken härtill låg i följderna af den lifegenskap (Vordnede Sønners Herlighed), som på dessa öar herskade (A. B. Bergen I, 110); lifegenskap har väl aldrig lagligen herskat i Skåne, hvars lag tvärtom stadgade bondens frihet, men orsaken till det skånska slättgodsets vanrykt torde dock hafva legat i ett förtryck, som utbildadt sig efter sjælländskt mönster. Det antydes af A. Berntseu I, 1, 75.

[3]) A. Berntsen Bergen I, 1, 74 och II, 2, 127—35.

Frågar man, hvad ett sådant gods som Widtsköfle vid denna tid kunde vara värdt, så kan härpå följande bidrag till svaret lemnas. Hufvudgården skulle vid en försäljning, liksom öfverallt, hafva betingat högre pris än bondegodset, så att det skulle hafva betalts med 60 till 100 rdr den tidens mynt för en tunna hartkorn. Bondegodset skulle hafva betingat omkring 60 rdr för tunna hartkorn, enär i allmänhet vid medlet af 17 århundradet skånskt adelsgods gällde så mycket utom i de magrare orterna t. ex. i Helsingborgs och vissa delar af Christianstads län samt i Bleking, der tunna hartkorn ej gerna betaltes öfver 45 eller 50 rdr, medan det halländska godset höll sig vid 30 till 40, undantagsvis 50 rdrs värde för tunna hartkorn [1]).

Men Widtsköfle var icke till salu. Under århundraden, så långt dess historia når, tillhörde det Egesider, Braher och Barnekower, slägter, som öfvergått i hvarandra genom Widtsköfles arfvedöttrar. I tider, då familjekänslan var starkare och förmögenheten mindre rörlig, såldes ej gerna dylika stamgods. Widtsköfle bytte ej ens egare, när efter Roeskilde freden så många andra skånska slägtgods öfvergingo i nya och främmande händer, ty arfvingarne till denna gamla adliga gränsfästning mot Sverige anslöto sig oförbehållsamt till den fordna fienden, i striderna mot hvilken förfädren gjutit sitt blod, så snart det ändtliga afgörandet om Skånes öden engång blifvit träffadt. Men en mansålder efter Roeskilde freden hotades Widtsköfle med att gå förloradt för dem genom indragning till den svenska kronan, då Carl XI:s skånska reduktionskommission uppställde påståendet, att det vore ett kyrkligt gods. De skäl, genom hvilka den dåvarande innehafvaren Kield Christopher Barnekow lyckades att rädda godset för sig och de sina, finnas antecknade i följande uti Widtsköfles arkiv förvarade handling:

Kort Extract angående dhe Skähl och Documenter, hwarmedh bewijses att Widtsköfle gårdh och godz i Skåne icke kan Reduction underkastas, nembl.

1. Siälfva gravations ofullkomlighete, i ty denn Paltebokenn, hwarutur gravationen tagen ähr, icke ähr af någon konung eller des betiente eller och Capitlets föreståndare underskrefwenn, ey heller finnes något document som dhen stadfäster utann twertemoth finnes å dhenna sidan Capitlets attest, att dhe på goedzet intet hadhe att tahla A:o 1554.
2. Ähr mig omögeligit att kunna skaffa nöiachtigare skähl, emedann godzet uti några hundrade åhr warit underkasted åthskillige arfskifften, der till medh haar detta landet esemofftest

---

[1]) A. B. Bergen III, 1, 287—89.

warit feigde, saa att Documenterne äro förskingrade wordne, såsom och i sidsta feigden min förmyndare Rumell af wahnskötzelheet låtit alla mine Documenter förkomma tå belägringen för Christianstadh påstodh, som nogsampt kunningt ähr.

3. A:o 1401 warit frälse bewises medh lit. A. [1]).
4. A:o 1411 dhen eene arfwingen testementerat till den andra.
5. A:o 1447 Axell Brahe bydt sig $\frac{1}{8}$ part uthi Widsköfle.
6. A:o 1504 Kong Christian tilldömdh fierde gången Jens Brahe Widsköfle gårdh och godz, emedan dhet tå warit twist emellan bem:te Jens Brahe och hans bröder.
7. A:o 1512 gifwer berörde Jens Brahe sin broder annat wederlag i andre frelsegoedz emoth Widsköfle, uthi hwilket bytes breef nembnas alla 40 hemmanen i Widsköfle.
8. A:o 1539 Axell Brahe tillhandlat sigh Peder Ruuts och hans huusfrus andehl i detta godzet.
9. Uthi Inscription på een Steen, upsatter ofwan för porten på Widsköfle huus, förmähler Jens Brahe, hans fader Axell Brahe hafwer köpt samma gårdh af Koning Fredrich, hwarmedh förståes den dehl, som hans broder Niels Brahe A:o 1529 hadhe förbrutit [2]):
10. Ett extract utur Witfeldts Crönika förmähler deht samma.
11. A:o 1554 I Lundz Capitels attest, att där hoss dhem inga bref fans angående dhetta godzet, afseiandes sig iembwehl all sin rätt [3]).
12. A:o 1555 Landzdomarens laga fasta på Witsköfle.
13. A:o 1555 Landztings Skrifwarens fasta.

---

[1]) Af innehåll, att Märta Åkesdotter förpantar godset till Axel Pedersen.

[2]) Inskriften lyder

Jens Brade	Frue Anna
Her Axel Br	Her Eske Bil
adz søn af	les dater af
Krogholm	Svanholm

Viskølle gaardt lodt Jeg Jens Brade op bige oc min fader ham af kong Frederik till Eydom kiöffte. Gud giffue Hand ma her lenge sta oc aldrig fra mi rette arving gaa. Ano 1553.

[3]) Under fejderna i början af 15:de årh. hade flera af gårdens äldre handlingar blifvit förda till domkapitlet, och när de återfordrades gafs detta svar. Att Widtsköfle, ehuru ett af Skånes äldsta herresäten och under århundraden bebodt af historiska slägter, i sitt arkiv eger så få handlingar, förklaras tillräckligt häraf och af upplysningen i ofvanstående dokument under 2.

14. 1655 års Stadgars I:sta puncht, hvaruthi Kgl. Maij:st i så gambla saker icke tillåter alt för nooga ransakning.
15. Samma Stadgars 2:dre puncht, deruthi Kongl. M:t i Nådher will, att äganden skall klaarligen öfwertygas honom intet haf. fullgiort kongl. brefwen, hwilket på Kongl. May:ts sijda nu intet kan præsteras, nu allenast hwadh Plateboken innehöller, hwilcket likwähl så månge flere skähl emodt stijder.
16. Tillåter och berörde punckt possessoren förmånen, att han ifrån sin egendom icke må trängias med mindre honom olaga fång klaarligen öfwertygas. Item tahlas och här om documenter, som i krig förkompne äro.
17. Häfwa mine förfäder någre hundrade åhrs gammall häfd, som iag nu här har framwijst, föruten dhe förra tijder, huarpå man ännu inga documenter finna kunnat.

"Kongl. May:tz Deputerades till det återstående Reductionswärcketz afslutande Resolution och Uthslagh öfwer Widsköfle gård i Skåne, affattadt i Stockholm d. 11 Junij A:o 1689" upptager dessa samma skäl och på grund af dem nedlägger svenska kronan de uppställda anspråken på godset såsom obehöriga.

Kield Christopher Barnekow, sonen af den 1666 aflidne Christian Barnekow, som först svor svenska kronan trohet, och Birgitte Skeel, riksrådet Christen Skeels dotter, inflyttade nu såsom obestridd egare på Widtsköfle. Det hade under hans uppvext mest stått öde, emedan modren dragit öfver till det gamla fosterlandet, hvarest hon ingått nytt gifte, först med grefve C. Parsberg och efter hans död med den under 1676—79 års krig från Skåne flyktade Knud Tott. Widtsköfle stod ännu, fastän förhållandena ändrat sig, i sitt gamla skick såsom befästadt slott med den öfversta våningen försedd med kanoner, skottgluggar och väktaregång — och sådant förblef det långt upp i det 18:de århundradet — men det erbjöd nu det värn det möjligen kunde lemna, åt den fiende, som det förr sökt bjuda trots: till tecken deraf sågs 1691 den unge egaren såsom sin brud föra inom dess murar dottren af Rutger v. Ascheberg, den man, som mer än någon annan bidragit att fästa Skåne vid Sverige.

Kield Christopher Barnekow dog plötsligen 1700 d. 19 december i en ålder af nyss fyllda 37 år, medan han var sysselsatt med utrustandet af det regemente skånska ståndsdragoner, till hvars öfverste han blifvit utnämnd och i spetsen för hvilket han straxt derpå skulle afgå till Carl XII:s här i Lifland. Han var en man af stora förhoppningar, som under kriget 1689—97, liksom Magnus Stenbock och Adam Ludvig Lewenhaupt samt flera andra af Carl XII fältherrar, i de allierades härar med utmärkelse gjort sin krigs-

skola. Såsom ofta vid dylika händelser plägar ske, hafva dunkla rykten om orsaken till hans plötsliga bortgång kommit i omlopp, fortplantat sig ända till sednare tid och i åtskilliga adelshistoriska verk blifvit förvandlade till historiska fakta. De vanliga berättelserna äro, att han blifvit lönnmördad eller också omkommit i en duell. År 1856 utkom en särskild rörande framställning af händelsen med titel "Historisk Berättelse," undertecknad signaturen Chr. W., i hvilken historien om duellen sålunda bestämmes, att händelsen skulle hafva egt rum på Gammel Kiögegaard på Sjælland, Barnekows danska mödernegods, straxt efter återkomsten från ett besök på de rügenska fädernegodsen Ralsvik och Strey; banemannen skulle ha varit en dansk officer, hvars namn bestämmes till herr v. Krabbe. — I Anreps Ättartaflor är berättelsen helt annorlunda: enligt denna uppgift har han dött i Kalmar 1700 $^{14}/_{12}$ af de svåra blessyrer han erhållit i slaget vid Narva och blifvit i Christianstads kyrka begrafven.

Förhållandet är emellertid, att han ligger i Widtsköfle grafkor begrafven vid sidan af sin 53 år sednare aflidna maka, grefvinnan Margareta v. Ascheberg Barnekow, och att å plåten på kistan finnes angående hans död antecknadt, att den inträffade 1700 $^{19}/_{12}$ "under dess embetsförrättning i Kalmar." I Otto Frichs likpredikan öfver honom, hållen 1701 $^{28}/_{8}$ i Christianstad kyrka, der han *jordfästades*, finnes de närmare omständigheterna vid hans död omtalade: han har enligt denna utom allt tvifvel stående källa dött en naturlig död af en häftig feber, som så hastigt bortryckte honom, att den till hans sjukbädd ilande makan ej hann fram för att träffa honom. Biskop Henning Schyttehielm och landshöfding Bleckert Wachtmeisters friherrinna omgåfvo hans dödsbädd och emottogo hans sista helsningar till henne.

Denna grefvinna Margareta v. Ascheberg Barnekow, "Askenbergskan," såsom hon efter sin ryktbare fader fältmarskalken ännu af allmogen i orten kallas, är otvifvelaktigt en af de märkligaste qvinnor, som den skånska adelshistorien, så rik på intressanta och originella karakterer, under sednare tider har att uppvisa. Gift i sitt 20:de år, hade hon följt sin man på hans fälttåg i främmande land; enka vid 29 ålder och sörjande sin make i 53 långa enkoår, lemnade hon åt de sina på engång en faders och en moders stöd. Hon bestyrde under denna tid sina gods med samma insigt och klokhet, men också med samma stränga allvar, som hennes utmärkte fader i sin tid bestyrt det skånska generalguvernementet, och bortgick 1753, mer än 80:årig, älskad och saknad af de sina och af sina underhafvande. Det är ej här platsen, att ånyo gifva en teckning af denna "noble châtelaine," som lemnat en så vacker qvinlig tidsbild från det karolinska tidehvarfvet. Vi vilja vid detta tillfälle blott framlägga en handling, som visar henne från

den allvarsamma och stränga sidan af tidens anda och som tillika har ett allmännare intresse såsom utvisande den maktfullkomlighet, med hvilken "godspolisen" ännu under frihetstiden upprätthölls af adeln på de skånska godsen.

Kungörelse.

Dett warder hermed wederbörande till rättelse kundgiordt, att emedan Jag låtet plantera rundt omkring kyrckiogården unga lindeträn, hvilcka skohla hållas i god acktning, att dhe måge kunna opvexa till kyrckiogårdens prydning; fördenskull och på dett mitt upsåth må vinna dess bettre framgång, blifver härigenom utsatt 3 d:r s:mts vijte, dhe fattige i sochnen till dehlning, för den som sig understår att tillfoga desse lindeträ något mehn eller skada; skolandes förälldrarne för sina barn i så måtto blifva ansvarige och böta för hvad dhe heremoth bryta, men barnen sethias 2 timmar i ståcken vid kyrckiodörren. Samma straff vill Jag ock dhem hafva pålagd, som antingen på kyrckiogården eller på 100 steeg dernär kåmma till sammans och leka eller bruka speel, emedan vid sådant tillfälle icke allenast kyrckiofönstren blifva sönderslagne, uthan ock annor skadelig handtering föröfvad, hvilket allt icke är anständigt eller bör tåhlas; ty stelle sig hvar och en detta till behörig efterlefnad.

Widskiöfle d. 17 april anno 1721.

M. Ascheberg.

Publ. 2 S. e. Påsk af Widtsch. Prädikest.

Till det stora stamgodset hörde vanligen kyrkan i dess närhet, ofta byggd på godsets egen grund och ett verk af förfädrens fromhet; i kyrkan hade slägten, hvilken betraktade sig som en kollektiv personlighet, undantagit något rum för att åt sig bygga en gemensam graf, till hvilken omsider ur skilda tider och skilda rum alla dess medlemmar skulle samlas undan verldens oro, att der tillsammans njuta dödsnattens gemensamma hvila och tillsammans åter framträda till lifvet, det eviga, på uppståndelsens förbidade dag. Widtsköfle har sedan medeltiden haft sin egen kyrka, byggd på dess egen fria grund och sannolikt icke blott smyckad af dess fordna egare [1]: derinom finnas både Brahernas och Barnekowernas

[1] Det altare, som fordom stod i norra korarmen, bar samtliga de gamla egarnes vapen, hvilka nu äro ommålade på hufvudaltarets baksida; framför

slägtgrafvar och de äro ända intill våra dagar bevarade, medan förstörelse gått öfver så många andra skånska slägters grafvar. 1757 d. 6 juni, så upplyser en handling i arkivet, gjordes den anordning af dessa grafvar, som ännu består. Till den braheska grafven i kyrkans norra korarm flyttades då "en lång ekekista, hvaruti låg ett lik, insvept i en rå insaltad oxhud [1]), och som häri var godt rum inlades deri äfven Jens Brahes och fru Anne Billes Brahes ben tillika med ett svärd, som fans i hans graf jemte några små förmultnade kistor, som med blybokstäfver varit öfverklädda och utan tvifvel tillhört herr Henrik Brahes och fru Lene Tott Brahes barn." Derjemte nedlades i denna grift en liten med blybokstäfver öfverdragen kista, som stod i en annan af ek och fröken Berte Friis' kista. "Och derpå," säger anteckningen, "blef denna graf igenmurad."

Med berömvärd omsorg om dessa grafminnen har den sednaste egaren af Widtsköfle, hofmarskalken Rud. Hodder Stjernsvärd, låtit å kyrkans södra korarm uppresa alla de äldre grafstenarne för att skydda dem emot den nötning, för hvilken de voro utsatta. Der ser man nu de i haut relief huggna bilderna af den stränge riddaren herr Jens Brahe med fru Anne Bille Brahe och vid hans sida sonen herr Henrik Brahe med fru Lene Tott Brahe, Widtsköfle slotts begge byggherrar. Den fordom framför altaret liggande stenen med Brahernas vapen och årtalet 1485, hvilken kanske täckt den äldsta Brahegrafven — ty den kallas 1695 "en lijksten," — har fått sin plats derinvid; äfvenså Otto Qvitzows grafsten med bilden af en väpnad riddare. Den märkligaste af Braherna på Widtsköfle, herr Nils Brahe, som emot sina ståndsbröder 1525 tog Christian II:s parti och slöt sig till Sören Norrby och den skånska allmogen, hvilar ej här bland de sina: biltog, blef han 1529 gripen och i Kjöbenhavn halshuggen samt förmodligen der jordad.

I kyrkans södra korarm är den barnekowska slägtgrafven belägen, otvifvelaktigt en af de största och märkligaste af de skånska herreslägternas grafvar och en ibland de mycket få, som bevarats undan den våldsamma och fräcka hänsynslöshet, med hvilken i allmänhet dessa grafminnen blifvit behandlade först af inflyttade slägter och

---

detta låg en sten med Brahernas vapen, på hvilken med munkskrift står skrifvet, att det blifvit grundadt år 1485. Den gamla dopfunten har Jens Brahes namn och årtalet 1559 och på samma sätt härleda sig alla kyrkans öfriga prydnader från egarne af Widtsköfle. Men troligen har också sjelfva kyrkan, som ligger på frälsegrund inom en socken, i hvilken efter återköpet af Nils Brahes till kronan indragna lott ej fans hvarken sjelfegare eller kronogårdar, blifvit af dem byggd. När gårdens 1568 gifna jus patronatus 1688 blifvit indraget af Carl XI, upplystes under rättegången för dess återvinnande åren 1694—95, att åtminstone både norra och södra korarmarne, såsom byggda med samma tegel som Widtsköfle slott, härröra från Brahernas tid. Jus patronatus blef också af Carl XII till egarne återgifvet.

[1]) Troligen herr Otto Qvitzow, som 1567 under sjuårskriget stupade.

sedan ända in i våra dagar af kyrkoråd och byggmästare, hvilka sökt ökadt utrymme för församlingarne eller velat, som det så ofta hetat, "återställa den ursprungliga arkitekturens renhet." I denna graf hvila alla egare af Widtsköfle från 1551 till 1818 utom Christian Barnekow, den ädle riddaren, som 1612 på Skillinge mark offrade sitt lif för konung Christian IV: han har fått sitt hviloställe i Helsingörs kyrka. Äfvenledes hvila här deras hustrur (med undantag af samme Christian Barnekows husfru Margarete Brahe Barnekow och fru Else Bülow Barnekow, herr Hans Barnekows barnlösa hustru i andra giftet) samt de af deras barn, hvilka icke utträdt ur hemmet till nya slägtförbindelser, bland andra den inom Gustaf III:s hofcirkel så mycket bemärkte Adolf Fredrik Barnekow, hvilken dog 1787 såsom direktör för kgl. mt:s spektakler.

I Widtsköfle grafvarne kan betraktaren följa begrafningssättets historia inom den högsta samhällskretsen i Skåne under trenne århundraden. Här är den simpla grafkistan af ek från 15:hundratalet, i hvilken liket ligger svept i den råa saltade oxhuden; här äro de med ett nätverk af blybokstäfver enformigt öfverdragna kistorna, som brukades upp i det 17:de århundradet; lyxen utvecklar sig och man finner i grefvinnan Birgitte Skeel Barnekow Parsberg Totts grafkista en sarkofag, rikt smyckad med ett metallarbete, som icke saknar konstvärde; så kommer den präktiga stensarkofag från förra århundradet, i hvilken grefvinnan Margareta v. Ascheberg Barnekow jemte en späd son och fyra späda barnbarn fått sitt hvilorum. Kistorna blifva så åter enkla, omålade kistor af träd, när det nalkas den tid, då bruket att söka förvara liken genom balsamering och att begrafva dem i kyrkorna upphör.

Den anordning af det stora grafkoret, som ännu består, uppgjordes år 1757 enligt ofvannämda handling i arkivet, hvilken tillika upptager förteckning å de intill detta år derstädes begrafna. Sjelfva kapellet ofvan grafven hade troligen redan förut varit smyckadt med tvenne stora familjetaflor, som ännu der förefinnas, den ena föreställande herr Henrik Brahe och hans husfru samt deras barn, den andra herr Christian Barnekow, den förste svenske Barnekow, v. president i Göta hofrätt, med dess båda hustrur och barn. Här ser man också några utmärkta prof af det vapensnidderi i träd, i hvilket under förra och näst föregående sekel den gamla träsniddarekonsten fortlefde och hvaraf i våra dagar efter den stora förstörelseperioden jemförelsevis endast få prof ännu återstå.

Nu synes en ny anordning förestå, då kyrkans utrymme ej längre är tillräckligt för församlingen och sjelfva grafkoret dessutom numera befinner sig i ett bristfälligt skick. Man kan med rätta hoppas, att slägten Barnekow, när den i förening med den nuvarande innehafvaren af Widtsköfle verkställer denna nya anordning, skall åt Skåne lemna ett föredöme af vård om dessa gamla grafminnen, som utgöra ej endast dess egen slägtegendom. Föreningen för Skånes fornminnen och historia skall med så mycket större

glädje anteckna en dylik handling, som dermed början göres till en ny och för fädernebygden härutinnan mera hedrande period, än den, hvilken, som vi hoppas, nu för alltid öfvervunnen ligger bakom oss.

II. Till Jörgen Krabbes historia.

(Ur det danska kungliga bibliotekets handskriftsamling; medd. af Martin Weibull.)

De stora och sorgliga öden, hvilka åt Jörgen Krabbes namn gifvit dess ryktbarhet, hafva städse utgjort ett ämne, som satt den allmänna fantasien i rörelse. Folksägnen och dikten hafva sålunda kommit att bemäktiga sig hans historia såsom ett tacksamt stoff, men häfdeforskningen har deremot gjort jemförelsevis mindre för dess framställande i en sann och opartisk dager. Under sådana omständigheter är det en särskild tillfredsställelse att kunna framlägga en följd af handlingar, som icke blott meddela tillförlitliga och fullständiga upplysningar angående Jörgen Krabbes fängelse och död, utan äfven sprida ljus öfver hans personliga karakter och lemna de vigtigaste bidrag till ett sant och opartiskt bedömande af den tragiska katastrof, som gjorde ett slut på hans lif. Vi vilja ej på detta ställe ingå uti en utförligare uppskattning af deras betydelse, då en sådan mera tillhör en omfattande framställning af hans och hans tids historia, hvilken, som vi hoppas, ej skall låta alltför länge vänta på sig.

De handlingar, hvilka här meddelas, härleda sig enligt en anteckning å desamma från Rosenholmsarkivet. Samma anteckning kallar dem "Documenter angaaende Baron Jörgen Krabbes Process og Endeligt, hvilke ej findes udi de Anno 1678 trykte Skrifter." Att de äro kopior synes ej endast af yttre omständigheter utan äfven af den anteckning, hvilken är att läsa under N:o 4 Adschillige klagwärdige Momenta etc: *Foran staar skrevet oven over: Copie, som er skreffuen effter min S:e Broders egen Hand.* Den första afskriften har sålunda blifvit gjord af någon af Jörgen Krabbes svågrar — hans verklige broder Tage Krabbe var redan före honom död —: enär underskrift å denna handling saknas, tjenar nämnda anteckning till ytterligare intyg derom, att densamma verkligen är Jörgen Krabbes skriftligen uppsatta slutförsvar uti den emot honom förda process. — Uti den försvarsskrift för Jörgen Krabbe, hvilken utkom under titel "En Kort oc Sandfærdig Forklaring imod Alle de Beskyldninger, som udi den Mallmöiske Deduction [1]) den

---

[1]) Partiskrift från svensk sida tryckt i Malmö 4:o och omtryckt i Handl. till konung Carl XI:s historia 8 Saml. Vi rätta här det tryckfel, som i före-

Sal. Baron Jörgen Krabbe bliffver tillagt etc." och som förunderligt nog bär årtalet 1677 Lybeck, finnes ofvannämnda handling N:o 4 Adschillige klagværdige Momenta etc med åtskilliga förkortningar begagnad såsom historiskt material; ingenting antyder der, att denna skrift verkligen härleder sig från Jörgen Krabbes egen hand, hvilket i så betydlig grad ökar dess intresse och värde.

De här meddelade handlingarne röja der och hvar genom språkformens och stafsättets förvirring ganska tydligt öfvergångstiden från danskt till svenskt. Särskildt målar sig detta lifligt i det af de båda presterna, den ene svensk (Hambræus) den andre dansk (Laurenberg), undertecknade intyget om den först meddelade relationens sannfärdighet. Sjelfva relationen torde väl emellertid på grund af språkets beskaffenhet kunna tillskrifvas Laurenberg; att den varit afsedd för offentliggörande synes af anmärkningen N. B. sid. 55. — Till upplysning angående i handlingarne förekommande personer och förhållanden meddelas här följande.

General Major Kock är den under namnet Kock von Crimstein mera bekante tyske officer, som en tid var öfverste för norra skånska kavalleriet och 1690 dog på Tunbyholm samt i Qvidinge kyrka ligger begrafven. Sista skymten af trovärdighet beröfvas sägnen om den af gen. guvernören Sperling undertryckta benådningsskrifvelsen, när det här upplyses, att ej han utan Kock von·Crimstein i hans frånvaro fört befälet i Malmö vid tidpunkten af Jörgen Krabbes aflifvande.

Caspar Weyse är professor Caspar Weyser vid Lunds universitet, som hölls fängslad såsom anhängare af Danmark och såsom sådan till döden dömdes, men benådades.

Öfverst-löjtnant Lillehög är densamme Knut Lilliehöök, som sedan blef öfverste i venetiansk tjenst och deltog i fältågen på Morea.

Nicolaus Jansen är Nicolaus Jonson Cronacker till Fulltofta och Rönneholm, som inkom till Skåne såsom kamrerare vid general guvernementet, då svenska väldet upprättades, och som liksom en del andra af de svenska embetsmännen visste att sätta sig i besittning af stora gods i Skåne. Till honom hade före skånska krigets utbrott Jörgen Krabbe å sin svågers Just Höegs vägnar och med ansvar för försäljningssumman sålt Fulltofta, men då det kom till fråga om betalningen, hade han i stället öppnat en process med Krabbe, som hotade denne med stora förluster. Emot hofrättens dom hade han just vid denna tid satt sig i besittning af Fulltofta och förblef äfven sedan, efter Krabbes död, i oqvald besittning deraf. Fulltoftasaken, som Jörgen Krabbe sjelf ansåg för "icke en ringe aarsage till hans vedermoed," blef äfven orsaken till hans enkas ruin, ty när 1688 Just Höeg utfordrade de 33591 d:r d:sk s:mt, som boet blifvit honom skyldig, inträdde execution öfver de Krab-

gående band sid. 35 insmugit sig, hvarigenom Jörgen Krabbes dödsdag uppgifves till den 13 i stället för den 16:de januari 1678.

beska godsen och endast en donation för lifstiden af 538 t:r hart korn i Krageholms gods, gifven af samtliga herr Iver Krabbes och fru Karen Marsviins arfvingar, räddade den olyckliga Jytte Tott Krabbe från att till slut äfven råka i nöd.

Fru Dorette Rosenkrantz Tott egde i Malmö det hus, som blifvit af Jörgen Kock uppfördt (det nuvarande Kockumska): det är sålunda detta, som åsyftas med hennes vid Westergatan belägna hus.

Jörgen Krabbe var sjelf medlem af S:t Knuts gille i Malmö, som ännu förvarar en af honom och hans svågrar Tottarne till gillet förärad dryckeskanna af silfver.

1. Höywelbaarne Her Baron Jörgen Krabbis Christelige Forhold udi sit Fengsell och Gudelige Beredelse till sin Döed.

Effterät den Höywelb:rne Herre H:r Baron Jörgen Krabbe, friherre till Krogholm etc. hafde nogen Tid siddet paa Malmöe Slott, giorde hand ved welb:rne H:r Obristen och Commendanten ansögning till Hans Excell:ce General Lieutenant och vice General Gouverneur Jörgen Sperling, at hand motte faa en hæderlig Prestemand op til sig, som kunde betiene hannem med de sande och sunde Saligheds Midler, H:r Baronen och nafngaff besynderligen dertill dend hæderlig Mand H:r Wilhelm Laurenberg, ordssens Tienere udi Malmöes Stad och Meenighed; denne H:r Baronens Begiering bevilgede Hans Excell:ce och loed derfor bemelte H:r Wilhelm kalde til sig, gaff hanem H:r Baronens Christelige willie tilkiende, sambt och sin Naadgunstig Samtycke dertill; at H:r Baronens willie motte effterkommis och at dend hæderlig mand paa Embedetz veigne motte gaa op paa Slottit at besöge och betiene hanem. Derpaa forföyede H:r Wilhelm sig strax op paa Slottet och kom ind till H:r Baronen den 13 November A:o 1677. H:r Baronen tog med stoer wenlighed imod dend hæderlig Mand och oplugte hannem sit Hiertes anliggende sampt och gudelig agt och Forsett, at hand med det allerförste ville indfindes for Gud sin Herre paa den hellige Sted at forsone hanom, huilchen hand med sine Synders ofuertrædelsse hafde saa ilde fortörnet, at hand och nu effter sin alting Regierende Raad och willie hafde ladet hanem komme i Mennischers Hender, huilche hannem saa haardeligen och u-schyldeligen forfulde. Denne sin Guds willie ville hand sig och ydmygeligen underkaste, forsichrendes sig och om Guds Naadis Hielp och Bistand till at fatte sin Siell i ald Taalmodighed, och at hand rett schulle blifue fört till Liusset och at hand derom diss krafftigere

kunde blifue bestyrchet i sin Troe och indtil Enden opholdet, begierede hand at bruge dend allerhelligste och höywerdigste Nadvere, berammede och dertill efterfölgende Fredag den 16:de November. Her Wilhelm förde Her Baronen it och andit till Gemyth af Guds ord, som till underwissning och tröst leede kunde, besynderligen till det hellige och gudelige Forsett hand hafde fattet, dog paamindende derhos alvorligen, at H:r Baronen jo ingenlunde ville tenche till at söge nogen oplyssning eller behielpning udi sin under Retten suæfuende Sag, som ellers vankundige vell iblant tör giöre och fare derudi meget wild etc., huilchet hand och temmelig vitlöfftig udförde. Her Baronen suarede dertill, at det var ingenlunde hans Forsett, Henseende eller Tanche, men allenist at hand kunde udösse sit Hierte for Gud, söge och finde hans Naade till Syndernes Forladelsse och Sielens vederquegelsse sambt Troens bestyrchelsse och Taalmodigheds Forögelsse, formeente och derhoes, at det ej schulle vere en retsindig Schrifftemaals wilkor imod, om hand for Gud och sin Schrifftefader udloed sig och gaff tilkiende sin uschyldighed i det hand beschyldis for af onde Mennischer, huilchet som dend hæderlig mand ej kunde benegte, saa giorde hand derom ydermeere Forklaring och effter inderlig Lyckönschning till hans gudelig Forsett, tog hand denne gang afscheed. Dagen dereffter kom hand op igien och ydermeere undervissde och tröstede af Guds ord. Fredagen den 16:de Novb:r, huilchen H:r Baronen hafde berammet till det hellige Verch at fuldbyrde, kom H:r Wilhelm op till hanem betimeligen och fant H:r Baronen i sin Gudfrögtigheds öfuelsse och gudelig Forberedelsse ved Bönner, och der de hafde siunget med hinanden En och anden Pænitentzes Psalmer och Her Wilhelm hafde holt en Forberedelssis Prædichen, ginge de tilhaabe aff H:r Baronens Kammer udi Slotts kirchen, huor at H:r Baronen gich i en Stoel och læsde for sig sielff och siden gich till H:r Wilhelm i Schrifftestoelen och der for sin Gud med nedböyede Knæe och oplöfftede Öyen till Himmelen sampt och mange dybe Hiertens Such aflagde sit Schrifftemaall, bekiendende och angrende sine Synder hierteligen och bedende Gud om Naade Troinderlig. Hand och i samme sin Schrifftemaal contesterede for dend aldwidende Gud, at hand ej viste sig schyldig udi det hand haardelig beschyldes for, aldelis med de samme formalibus, som hand i sin Bönnebog och Schrifftebön forfattet hafuer, som i H:r Baronens Bog indfört er. Derpaa bleff H:r Baronen af sin Schriffte-

Fader af Guds ord bestyrchet och med den hellige aflössning betient, kom saa (siden hand end ydermeere med ydmyg Knæfald i sin Stoel hafde tilbedit och tachit Gud) op till Herrens altare, och bleff deelagtig giort i det höywerdiste Jesu Legems och blods Sacramente med största Hiertens andagt. Dereffter gich hand ind i sin Stoel igien och nedlagde sig med lige andagt, tachede Gud inderligen, annammede saa Herrens welsignelsse med Glæde och forföyede sig derpaa af Kirchen i sit Cammer, huor at hand med Fasten och beden dend dag fremdroeg [1]). Söndagen hereffter kom

[1]) *Wilhelm Laurenbergs särskilda berättelse om detta skriftermål finnes äfven bland dessa handlingar bevarad och är af följande lydelse:*

Effter Hans Excellentzes General Lieutenant och vice General Gouverneurens naadgunstig villie, hafuer Jeg u-wærdig besögt H:r Baron Jörgen Krabbe udi hans Fængssel paa Malmöe Slott, och der Jeg aff Guds ord ved dend Naade Gud forleente, hafuer undervisset och tröstet hanem, befant H:r Baronen sig derved meget vell fornöyet, begierende instendig, at Jeg ydermeere paa mit Embetz vegne ville betiene hannem til sin Siels Rolighed och troes bestyrchelse med dend hellig Absolution och det höywerdige Alterens Sacramente, hvorpaa Jeg troflittigen erindrede H:r Baronen sin Schyldighed til Christelige Forberedelsse och retsindig Pröfuelse, sampt och advarede hanom tilbörlig, at hand formedelst dette sit Forsett jo ingenlunde ville hafue sin Henseende til at giöre Forklaring i sin Sag, efftersom det var dette Sacramentis Brug och Ende aarsag aldelis iche lichmetig. H:r Baronen suarede, at han aldelis intet andit sögte, end at blifue ved dette sande och sunde Saligheds Middel vederqvegit och i sin troe bestyrchet. Bleff saa berammit till det hellige Verchs forrettelse Fredagen den 16 November 1677. Samme dag indkom H:r Baronen udi Slottskierchen, effter för aflagde Bön och Paakaldelse, til mig i Schrifftestoelen, nedkastendis sig ned paa sine Knæ, och for den Höyeste Gud och mig u-værdig hanss Tienere med Hiertens Such och Öyens Taare erindrede och bekiende sine Synders mangfoldighed och at hand disswærre dermed hafde fortient ofuerflödeligen Guds wrede och langt större Straff, end dend hand allereede aff Gud ved dette sit Fængssel och Trængssel var blefuen hiemsögt med; hand indflyede inderlig til Guds Naade i Christo och troede stadeligen at erlange ved hannem Syndernis Forladelsse. Effterat hand nu saaledis hafde indlagt sin Schrifftemaal och gifuit sig schyldig for sin Gud, beraabte hand sig dog paa sin uschyldighed i den Sag, som hanom tillagdis och at hand viste sig for Gud och sin Samwittighed aldelis fri.

1. Sig at hafue gifuit nogen Aarsage enten med Raad eller Daad til H:r Ritmester Klingspors och Baschis Fængssel eller och at hafue holdit nogen hemmelig eller schadelig Samfund med nogen Snaphanische Parti.

2. att hafue skreffuen nogen aff de breffue, som i hanss sag allegeredis, til at præjudicere end adi ringeste maader Hans Kongl. May:t eller med Wille

H:r Wilhelm atter op till H:r Baronen och forrettede Guds Tieniste, huilchen H:r Baronen med störste andagt biwonede, och siden dend gandsche dag holt ved i sin Gudfrögtigheds öfuelsse. Torssdagen den 22:dre Novb:r, effter at Dommen for Middag var blefuen oplæst for H:r Baronen, blef den hederlig och höylerde mand Magister Nicolaus Hambræus, Sogne Herre udi Malmöe tillige med off: bemelte H:r Wilhelm indkaldet for Hans Excell:ce General Lieutenanten och beordrede, at de begge schulle forföye sig op till H:r Baronen och betiene hannem udi huis till en Christelig Forberedelsse imod Döden erfordris kunde, efftersom Executionen med det allerförste schulle fuldbyrdes. Der de hederlige Mend komme op till H:r Baronen, funde de hanem temelig altererit, men ved Guds ords Krafft blef hand saa igien rolig giort och fornöyet med Guds willie och haand, som H:r Baronen kiente mercheligen, at hand underkasted sig dend tilbörligen, beklagende nu iche meere och saa megit sin Vedermoed och Ulyche, i huilchen hand saa uschyldig var hengeraden, som allermeest sin höyt Elschede Frue, som hand udi saa stoer Hiertesorg schulle effterlade, bedende och derhos, at de hederlige Mend ville ydmygeligen begiere aff Hans Excel-

---

och Widenschab forrettit nogit, som kunde komme Hans Kongl. May:t och Riget til schade och Nachdeel, saavel i denne Krigstid som och alt siden hand bleff Hans Kongl. May:ts undersaatte.

3. att de ord i et af hanss breffue ("thi blifve vi Swensche") aldrig var schreffuen i den Meening, som hannem tilleggis, men allenist i den Meening, som hand hafuer for Retten erklerit.

4. att hand och viste sig aldelis i sin Samvittighed befriet for att haffue hafft correspondence paa nogen fiendlig Steder i denne Krigstid, sin allernaadigste Konge och Herre til nogen Præjudice eller Schade, och endeligen ej at hafue tagit Sal: Hack Sörenssen udi nogen Protection, der hand var under Forfölning, effter som hand aldrig tilforne hafde derom kundit höre eller spörge nogit. Besluttende saa med hiertens Such, att Gud ville lade komme Sandheden for Liuset, forlade dennom, som hanom saa uschyldigen beschyldede, som hand och gierne ville forlade dennem, och troede stadeligen, at dend höyeste Gud ville och vorde hanem naadig her timelig och hisset ewindelig.

Att H:r Baronen med saadan formalitet aflagde sit Schrifftemaal for den höyeste Gud och mig hans u-wærdige Tiener och i alting ej andit kunde kiendes end med inderste hiertens alwor, kand Jeg vidne sandferdeligen baade for den höyeste Gud och alle Mennischer.

Malmöe den 23 December A:o 1677.

Wilhelmus Laurenberg,
Ordsens Medtiener udi Malmöe.

lence, at Exsecutionen paa 8 dags Tid motte opsettis, at hand imidlertid motte faa sin Frue tilbage igién fra leyren, huor at Hendis Naade var opreist at söge Hans Kongl. May:t paa sin Herris wegne. Dette Erinde blef Hans Excell:ce foredragit och endelig erholdet. Siden ginge de hederlige Mend, besynderlig H:r Wilhelm, huer dag op til H:r Baronen, och som Exsecutionen blef end ydermeere opsatt for Hendis Naadis idelige ansögende och inderlige Böns schyld, saavell hos Hans Excell:ce som och Hans Kongl. May:t selff, saa opwartedes H:r Baronen daglig af H:r Wilhelm, besönderlig om Fredagen och Söndagen med Guds Tienistes Forrettelsse, H:r Baronen ellers dagligen holt self sin ordinaire Bönnestünder och betientes ved dend hederlig Studiosus Povel Fischer, Scholemester paa Slottit, och ellers baade Dag och Natt var aarvaagen udi Bönnen, forfattede och sammenschreff self mange smuche aanderige Bönner och Psalmer, som hand och förte sig til Brug och Nytte. Huer Fredag och Söndag aflagde hand besynderlig sin Guds Frygts Öfuelsse med Fasten indtil Afftenen och hafde och satt sig fore, at hand stedtze ville huer Söndag med Fasten och beden continuere, saalenge hand effter Guds willie motte lefue, och det ej for nogen ofuertro schyld, men at hand (om hand nogen sinde schulle komme i sin forige Stand igien) kunde unddrage sig fra Mennischens Omgiengelsse och dend ofuerdaadighed, som disswær (sagde hand) öfues om Söndagen och hafue sin Omgiengelsse med sin Gud til Sabbathens helliggiörelsse.

Den 14 Ianuarij (1678) blef hæderlig och höylærde Mand, Magister Nicolaus Hambræus, Sogne Herre udi Malmöe, saavelsom H:r Wilhelm Laurenberg indkaldet for den höyEdle och Stor Mandhafftige Herre H:r General Major Kock, som udi Hans Excell:ces H:r General Lieutenant Sperlings fraverelsse hafde Commando och gaff velbem:te H:r General Major dennem tilkiende Hans Kongl. May:ts ankomne resolution och ordre, at Executionen med H:r Baronen Krabbe endeligen schulle fuldbyrdes och det med allerforderligste, nemblig paa förstkommende Onsdag, och som hand och dagen tilforn ved H:r Stads och Stabs Major hafde ladit forstendige och ankynde welbaarne H:r Baronen dette, saa begierede hand nu af de hederlige Mænd, at de paa deris Embeds vegne ville besöge och betiene H:r Baronen. Der de hederlige Mend iche uden stor bevegelsse hafde hört dette, lod de sig dertill och effter tilbörlig Schyldighed infinde och ginge strax op til Slottet. Effter at de

nu indkom til H:r Baronen udi hans Kammer, fant de hanem liggende paa Sengen, dog ved saadan Frimodighed, som de neppe hafde formoedit, och som de beflittede sig paa af Guds hellige ord at tröste och styrche hanem fremdelis, fandt de hanem allerede saavell med Guds Krafft udrustet, at de hafde derudi deris store Fornöyelsse, och effter at de hafde saa verit hoss H:r Baronen och betient hannem paa nogle Timers Tid, toge de afscheed igien med H:r Baronens gode Fornöyelsse i sin Gud och Herre.

Dagen dereffter, den 15:de Ianuari, kom H:r Wilhelm op til H:r Baronen och fant hannem nogit u-roelig och bekymret af den aarsage at hanem ej motte bewilges at komme ind til sin welb:te Frue til at tage afscheed fra hende; thi Hendis Naade var da ned i byen och af Hiertens Sorg och Legoms schröbelighed holtes hart ved Sengen, saa at hun ej kunde komme op til H:r Baronen paa Slottit, som hun ellers ideligen reiste op til hanem och var hos hanem baade Dag och Natt; men som hand af Guds ords Krafft och egen Genereusitet altid loed sig tale til Rette, saa blef hand och da letteligen stillet tilfreds och Sinds Roelighed; bad saa H:r Wilhelm, at hand ville gaa ned til hans Welb:rne Frue och paa hans vegne med ald Guds Naadis och velsignelsses Önschning tage Afscheed. Denne H:r Baronens villie at fuldkomne gich H:r Wilhelm strax ned til Hendis Naade och aflagde denne bedröfuelige Hilssen. Hendis Naade resolverede sig at ville endeligen mundtligen tale och tage afscheed med sin Herre, opbryde af sin Seng och reise op til hanem, men som Swagheden ei kunde bevilge det och H:r Baronen och ei ville tilstede, at hun ofuer sin Effne schulle bemöde sig, blef Hendis Naade til sinds at schrifue it ord eller tu, saa got hun kunde eller formotte, dermed at byde det sidste Farvell, huilchet och scheede med allerstörste Möde och Hiertens Angest. Med dette gich H:r Wilhelm op igien til H:r Baronen och inlefuerede det til hanem och hand tog kierlig derimod, igiennemlessende de faa Rader med mange Such och Taare, och det vell offte, satte sig saa ned och strax schref it Breff tilbage med befrende Haand, utallige mange Hiertens Such, dog fuld af Aandssens Frimodighed, huilchet och i hans ord och schrifuelsse lod sig tilsiune, effttersom det var med rige Tröst af Guds ord opfylte. Her Wilhelm förte dette Breff atter med igien til Hendis Naade, som det igiennem lessde, men fast ved huerandens ords lessning falt udi Daanelsse, bleff dog af de hossverende betiente och vederquægit, besynderligen af Guds

ord, som saavell H:r Baronen i sin schrifuelsse hafde indfört, som och H:r Wilhelm videre anförte. Imod afften dend Dag gich hederlig och höylærde Mag:r Nicolaus Hambræus op til H:r Baronen, och H:r Wilhelm kom och strax dereffter indtil hannem igien, och da fant de hannem liggende ved Sengen i Bönner och Lessning sampt och goed Hiertens Förtröstning och Frimodighed, och der de hederlige Mend med Guds ords tröst ydermeere betiente hanem, sagde hand sig ej at finde nogen Hiertens u-rolighed och Klemmelsse uden alleniste af sine Synders Betragtelsse och naar dem i Morgen ved dend hellig aflösning och det höywærdige Sacramente blifuer bilagt, saa er Jeg (sagde hand) uden ald frögt, end och at vandre igiennem Dödssens Mörche Dall; Ellers loed hand sig och merche at hafue deraff nogen smerte, at hand ej motte mundlig tage afscheed fra sin Kieriste, lod sig dog dermed tröste igien (som hand och self hafde i sin Schrifuelsse indfört) at de schulle sees och samles til dend ewig Glede i Guds Rige, och det schall ingen kunde formeene dennem. H:r Baronen glæde och roede sig megit derved, at hand udi sit varende Fengssels Tid hafde af Guds Aands indgiffuende stiilet de mange Bönner och nu hafde faaet dennem reenschrefuen i en Bog, saa hand nu kunde læsse derudi och opmuntris til at blifue i Gudelig Andagt. Hand och tog samme Bog och loed dend see och self læste en Bön derudaff; siden lod hand och see och læste och self fast gandsche igiennem det Testamente, som hand forleden aar d. 3 May hafde fuldferdiget, anlangende sin velberaad vilhie om sit Gotz och Eiendom, hand schulle lade effter sig i Verden; hand glede sig och derved, at hand saa betimelig hafde det Testamente forferdiget och nu hafde det udi goed bereedschab, nu det galt, ofverlefuerede det saa till H:r Wilhelm at indlefuere det till sin höyelschelige Frue, naar hun kunde blifue nogit tilpass och rolig igien med Tiden. Derpaa vende H:r Baronen sig med sit Hierte igien till Gud och effter holden gudelig samtale med de hæderlige Mend gaf tilkiende, at hand dagen dereffter (som var hands frasschillelsses dag) vilde gaa til Kirchen oc aflægge sin Schrifftemaal och annamme till sine Synders Forladelsse och troes bestyrchelsse den hellige aflössning och de Herris Jesu Legems och Blods Sacramente, huoreffter hand och hierteligen forlengtes; bad och de hæderlige Mend, at de betimeligen vilde komme op till hannem igien och imidlertid med bönner till Gud giöre hanem krafftig Bistand. Dend hederlig och höylærde Mand M:r Nielss sagde, at hand schulle

holde Prædichen udi Stads Kirchen; och saa vilde hand ej allene for sin Person giöre Forbön till Gud, men och paaminde Meenigheden, at de samptlige denne Christendoms Schyldighed ville schalle aflegge, huilchet Her Baronen med största Fornöyelsse optog och bad derhos, at dend hederlig Mand vilde forholde Meenigheden, at om nogen kunde findes, som hafde nogit imoed H:r Baronen eller hand kunde hafue giort nogen imod, at de da ville forlade det, som hand och af hiertet ville forlade alle dem, som hafde giort hanem imod. Ellers lofuede och velb:te Magister Niels, at hand och vilde holde Predichen i Stads Kirchen for H:r Baronen och da af dend hellig sted Guds ord ydermeere styrche och tröste hannem, huilchet H:r Baronen loed sig megit vel befalde och tachede stoerligen dend hederlige Mand.

Onsdagen den 16 Ianuari, som var berammed til H:r Baronens afliffuelsse, kom H:r Wilhelm om Morgenen betimelig op till H:r Baronen och hafde hand da Natten igiennem verit aarwaagen i Bön och Paakaldelsse sampt och udi Sang och Psalmer (saa de hosswerende hederlig mend Magister Casper Weyse och H:r Johan Clausen, som holtis paa Slottet och blefue forlöfuede om Natten att vere hos hanem) forundrede sig ofuer dend Aand och Styrche, som fantis hos hanem. Der offtbemelte H:r Wilhelm indkom till Baronen hafde hand allereede begynt at iföre sig de sorte sörgekleder, som hand hafde ladit berede till sin udferd. Effter aflagde sörgelig helssen sagde H:r Wilhelm: Her Baronen iförer sig nu de sorte Sörgekleder och derudi vill gaa till sin Död, men det schall snart schee, at hand schall staa for Tronen och Lammet med huide klæder och Palmer i sine Hender, en Seyersmand ofuer Döden. Hand suarede: det troer Ieg stadelig och gledis derfor i min Frelssere, thi hand er dend, som schall iföre mig Saligheds Kiortell och Retferdigheds Kledebond. Ydermere sagde H:r Baronen, der hand videre iförde sig klederne: Ieg mindis vell, at Ieg for 16 aar siden ungefehr var anderledis udstafferit, der mit Bryllup höytidelig holtes och gich ofver torffuit. Ieg maa nu och lade mig den klædedragt och sörgelig agt velbefalde, effter Guds gode Villie. H:r Wilhelm suarede: H:r Baronen schal gaa frem i daug i disse kleder som en prydet och velbereed Christi Brud i Hiertit och komme saa till det rette gledelige Lammens Bryllup. Her Baronen suarede: der lengis Ieg effter! Derpaa sangs af dend Psalme:

O, Gud Fader, o Herre blid etc.

indtill Enden; siden begönte H:r Baronen self at siunge den Psalme

Ach lefuende Gud, Ieg bekiender for dig etc.

Der denne var Siungen ud till Enden, tog H:r Baronen till sit lille Seyerwerk och sagde: Klochen er nogit ofuer 8. Dend maa wist were meer; Gud gifue, at Magister Niels ville snart komme, at vi kunde komme till Kirchen. Straxt begynte hand paa en anden Psalme:

Ieg raaber till dig, o Herre Christ etc.

Der dend var till Ende, saa H:r Baronen atter til sit Seyerwerch och sagde: nu er klochen hen ved half gaan Ni; Predichen i Staden er vell nu til Ende, at Magister Niels kand komme op och fölge med till Kirchen at holde Predichen effter Löffte; Ieg lengis saare dereffter, at Ieg kand komme till Kirchen. Derpaa resolverede hand sig at gaa op till welb:rne H:r Obristen och Commendanten paa Slottit at tage afsched och gioh saa ud af sit Cammer, i sine Sörge kleder och Kappe, ofuer Gaden op til Salen ind till H:r Commendanten, tog ham i Haanden, tachede ham broderlig for bevist Ære och Gode och önschede ald Guds welsignelsse ofuer hanom. Siden gich hand till Frue Oberstinden sampt dereffter til Jomfruen och giorde ligesaa, Endeligen och till alle H:r Obristens Börn sampt och alle, som tilstede vare, baade smaa och store och tog dem alle i Haand med megen Tachsigelsses Önschning. Dereffter gich hand till sit Cammer igien och da kom ind till hanem welb:rne H:r Captein Willer, som och strax dereffter welb:r H:r Obrist Lieutenant Lillehög, hvilche hand tog megit venlig imod och tachede dennem, at de ville komme ind till hannem och helsse paa hanem, betygede for dennem effter vitlöfftig holden Tale sin Frimodighed och go'e Samvittighed, Dristighed, och med Guds Naades bistand ville hand derudi lefue och döe. Hand beklagede ellers, at ingen anden kom till hanem at giöre hanem dend ære och tage afscheed fra hanem, besynderligen at oberCommissario Nicolaus Jansen dertil ej ville lade sig finde paa det de saa kunde tage Christelige afscheed med hinanden och blifue forligte; efftersom hanem var velbevist, huad de hafde hafft udstaaende med hinanden och at hand till denne hans vedermoed var iche en ringe Aarsage. Her Baronen derpaa erklerede sig, at ville af Hiertet forlade hanem alt huis hand hafde giort hanem imod, och till Forsichring derpaa gaff H:r Baronen H:r Wilhelm Haanden och bad hanem at gifue Nicolaus Jansen sin Haand paa Baronens vegne igien.

I det samme kom Magister Niels ind, och H:r Baronen var strax reede at trede af och gaa till Kirchen, och de hederlige Mend fulde tillige med ofuenbem:te Herrer och Officerer. Der mand var kommen i Kirchen och H:r Baronen hafde satt sig i dend förste Stoel, begyntes dend Psalme:

Allene till dig Herre Jesu Christ etc.

H:r Baronen sang alt med och med saa höy Röst, at dend hördes ofuer alles lydeligen i Kirchen. Efterat de trej förste Vers var Siungen, stoed H:r Baronen op och gich op mod Alteret for Guds aasiun och giorde offentlig sin Schrifftemaal med oplöfftede Öyen och Hender till Himmelen sambt mange dybe Hiertens Such, brugende dend samme Confession, som hand self hafde sammendragen och i sin Bog forfattet, af huilchen hand och lessde dend; NB. dend samme Schrifftebön kand her af Bogen indföris eller och dens Meening. Der det var giort, wende H:r Baronen sig om och gich i sin forige Stoel och Sted igien, och dend hederlig och höylærde Mand Magister Niels trinnede op paa Predichestoelen och effter holden Bön opleste och forklarede de ord aff 2 Thimoth. 4 v. 6, 7: Ieg offres allereede och min fraschillelssis Tid er for Haanden; Ieg hafuer stridet dend gode Strid etc. Ofuer disse ord giorde dend hederlig Mand saadan herlig Predichen och application, at alle bewegedis merchelig derofuer och besönderlig H:r Baronen, som alt under Predichen festede Öyne paa dend hederlig Mand, uden at hand iblant oplöffte dem till Himmelen med Henderne tillige sampt mange Hiertens Such, saa det kiendtis grandgifuelig, at hand imidlertid merchelig fant Guds hellige Ords och Aands synderlig Krafft. Effter holden Predichen sangs det sidste Vers af forbemelte Psalme, och der det var til Ende, trinnede H:r Baronen af sin Stoel igien och gich till sin Schriffte Fader H:r Wilhelm udi Schrifftestoelen (i huilchen och Magister Niels sad) och falt ned paa Knæ och med fyndige ord och Hiertens store andagt aflagde sin Schrifftemaal, dog i dend samme Meening, som tilforn ofentlig och vitlöfftig udi ofuenbem:te Schrifftemaal bleff udtröchet, och derpaa efter tilbörlig underwissning och Tröst af Guds ord annammede sine Synders Forladelsse och Guds Naades Bekrefftelsse. Saa stoed H:r Baronen op, vellfornöyet och glad i sit Hierte, och gich till sin Stoel igien, tachende Gud med ydmyg Knæfald och Hierte, gich saa derpaa hen till Herrens Altar, nedfalt udi Gudelig andagt och ærbödighed och annammede dend Herris Christi

sande Legom och blod i det höywerdige Sacrament udaf bemelte sin Schrifftefader. Derpaa giordes Tachsigelsse och welsignelsse for Altarit, och H:r Baronen lessde endnu en bön besönderlig af sin bog och trinede saa udaf Stoelen at gaa udaf Kirchen, och i det hand gich ud, tog hand welb:rne H:r Obrist Wolff sampt Obrist Lieutenant Lillehög och andre fleere officerer, som vare temmelig mange i Kirchen, i Haanden och med Tachsigelsse tog Afscheed fra dem alle; gich saa ud af Kirchen och trinnede strax op udi sin Careet, som holt ude for Kirchedören at age ned fra Slottet till Torfuet i Staden, huor hans afliffuelsses Sted var berammet och bereedet. Welb:rne H:r Captein Willer satte sig i Vogn hos Baronen sampt och de tuende hederlige Mend och fore saa af fra Slottet ad Staden. Paa weyen holtes allehaande Gudelige Tale, som kunde tiene till Tröst och Bestyrchelsse; H:r Baronen imidlertid loed see en uforanderlig Frimodighed och Fortröstelsse i sin Gud. Der mand var kommen ud paa Westergade och henimod dend Gaard, som welb:rne Fru Dorette Rosenkrantz (H:r Baronens Frues Moder) tilhörer, fattede hand i Sinde at ville gaa udaf Careeten, sigende sig at hafue for 16 aar siden hafft sit Brudehus der i Gaarden och gaaet ofuer Torfuet did och tilbage igien med solennitet och glede; nu ville hand oc derfra gaa ofuer eller paa Torfuit igien. Men som hand blef anderledis ofuertalt, blef hand i Careeten sidende, indtill hand kom op paa Torfuit till dend sluttede Kredtz, och da trinede hand först och med Frimodighed udaf Careeten och gich ind i Kretzen, seende sig rundt omkring, och blef saa iblant mange andre var de fornehme Mænd af Knuds Law, som stoede i en Haab strax inden for Kretzen; dennem gich H:r Baronen lige hen till och tog dem alle i Haand, efftersom hand var Broder med dem i Lawet och tog meget wenligt Afscheed med dennem. Fra dennem gich hand op till Steden, som var bereed och med sort klede ofuerdragen, hen imod Carteguarden och stillede sig med Frimodighed paa Platzen, huort hand schulle aflifues. Presterne traade hen till hans Side att styrche och tröste hannem af Guds ord och sangs saa strax:

Ieg beder dig, min Herre och Gud etc.

Der denne Psalme var Endet, saa H:r Baronen H:r Obrist Lieutenanten Lillehög inden for Kretzen Ridende; hannem kaldede hand paa och bad wenlig, at hand ville u-mage sig at nedstige af sin Hest och komme till hannem. Som nu H:r Obrist Lieutenanten

dertill loed sig finde willig och kom till hannem, sagde H:r Baronen till hanem: Iag beder Eder, at I ville hafue omsorg fore, at Hans Kongl. Mai:t underdanigst motte blifue anmoedet om, at min höybedröfuede efflterlefuersche motte blifue i Landit, hvort hun kand blifue tilsinds at opholde sig i sin store Hierte Sorg, och om mueligt, at hindis Moder, Fru Dorette, motte være och blifue hoss hende, saa de udi deris felles Hierte Sorg kunde af deris indbyrdis omgiengelsse hafue Lisse, och at de ej motte blifue nöd till at undvige Landet som andre af Adell, "thi," sagde hand, "de hafuer dog Bekymring och Sorg noch, och deris Tid blifuer dog ej lenge her i werden." Welb:rne H:r Obrist Lieutenanten lofuede, at H:r Baronens begiering schulle efflterlefuis och (H:r Baronen) sagde derhos, at Hans Kongl. May:t for ellers altid beviste store Kongl. Naade önschedes trohierteligen, att dend allerhöyeste Gud naadeligen vilde velsigne Hans Kongl. May:t och lychsaliggiöre hans Regimente och med dend önschelig Fred sampt stetz varende Floer bepryde. Dernest bad hand och at helsse Hans Excell:ce General Lieutenant vice General Gouverneur Sperling, önschende och alt godt ofuer hanem och at hand ej ydermeere med saadan Blods udgydelsse schulle fremföre hans anbetroede Regiering och Gouvernement, som hand det hafuer begynt. Hand bad inderligen till Gud, det blod, som H:r Baronen nu schulle udgyde, ej motte komme lengere end paa det klede, hand var nu stillet paa, och at det ej motte tilregnis nogen eller raabe Heffn ofuer nogen, som till detz udgydelsse var aarsag; hand vilde af Hiertet forlade alle och enhuer, bad och Gud at hand vilde forlade dennem det naadeligen, contesterede endnu widere ydermeere, at hand ey viste sig med Tale, Schrifft eller Gierning hafue forgrebit imod Hans Kongl. Mai:t till nogen Döds Sag eller Dom, men sig megit meer at haffue beflittet paa i ald underdanighed at söge och fremme Hans Kongl. Mai:ts interesse som en troe undersaatte och Erlig Swensch Mand och Patriot, dend han og nu ville döe. Dermed sagde han med synderlig bevægelsse: Adieu, du onde, fule och falsche verden, farvell och bedre dig! tog saa fatt paa sin schreffne Bönnebog och lessde dend Bön deraff, som hand hafde giort om it saligt Endeligt. Efflterat Bönnen var Endet, flyede H:r Baronen H:r Wilhelm Bogen och bad hannem at lefuere Fruen den i Henderne; derpaa Sangs den Psalme:

Naar min Tid och Stund er etc.

Under samme Sang och heldst imod Enden derpaa, sprang han

nogle gange op af sit Sæde som af Glæde och ligesom hand leffuendes ville fare op til Himelen, begierede saa af H:r Obrist Lieutenanten, at Musquetererne motte træde til hanem och sette Muscheterne paa Bröstet paa hannem och schyde till, men som hand blef forsichret, at de vell schulle treffe allige vell, lod H:r Baronen sig och det vell befalde och sagde: naar Ieg slaar Henderne och armene fra mig, schal det vere it Lössen, at de schal schiude til; drog saa Hatten ned for Öynene och lessde for sig self, trögte endeligen Henderne (höyt sammenknyttet) till sit Bryst, suchede och sagde lydeligen: Herre Iesu annamme min Aand! — och atter anden gang ligesaa; trediegang igientog hand det samme och sagde: Herre Iesu annamme (i det samme slog hand armene och Henderne fra sig och musquetererne schiöd till och treffede, saa hand hellede strax bag ofuer Stoelen, dog mand hörte endnu det sidste blabren i Halssen af det hand hafde begynt) — min Aand! Derimod segnede hand med dend höyre side och falt saa sagtelig af Stoelen ned paa Iorden och hafde saa udgifuit sin Aand udi Guds Haand.

Denne Relation om Baron sal. H:r Jöran Krabbis gudelige Beredelsse til Döden och sal. afscheed ifrån denne werlden wæra opassionerat och sandferdig vitnar underteckNade

NICOLAUS HAMBRÆUS,	WILHELMUS LAURENBERG,
P. et P. Malmöe.	Ordsens Tiener sammesteds.

2. Huorledis Ieg vill haffue forholdet ved min hedenkaldelse fra denne Elendige och syndige werden her udi Malmöe, naar det den allerhöjste Gud saa behager den ordinerede Beschichelse offuer mig at lade komme, med huilchen Guds welbehag (ieg) aldelis er fornöjet, önschendis aff Gud, at det maa schee min Siæll till En lychsalig stund.

1. Er Ieg begierendis En sort Kappe ned till Iorden, 1 Kiortell ned till Iorden, 1 Kammissiol och 1 par Boxer, alt aff Sort Bay; noch 1 sort hatt med it sörge Baand till Iorden. It sort slöer om min Hals, it par Strömper och it par sorte Schue.

2. En sort sörge Klædning aff Klæde med alt sit tilbehör till min dreng, som schal fölge mit syndige legome till min Döds Plats.

3. Paa pladtzen, huor Ieg schall offre min goede Gud min Siæll, Er Ieg begierendis it Sort klæde at staa paa och 1 stoell,

med suort offuerdraget, som Ieg kand sidde paa, om Gud icke vill giffue mig den störche, at Ieg kand staa for min Gud och annamis udi hans Rige och æuige fryde Sall.

4. Effter at Ieg haffuer udi mit Kammer och Fængsell lest och siunget med mine Guds tilforordnede Præster och bereed mig till min Död, will Ieg föris udi Kiercken her paa Slottet, huor Ieg will forlige mig med min gode Gud, annamme mine Synders Forladelsse och derpaa Iesu Christi Hellige Legeme och Blod udi Sacramentet, hvortill Gud Fader, Gud Sön och Gud den værdige Hellig Aand giffue mig sin Naade, Lycke och Velsignelse, och dersom nogen aff höye och nedrige stands Personer, saa och St. Knuds brödre, vill giöre mig den sidste ære udi verden at fölge mit syndige Legeme till min Döds Plads, saa er Ieg begierendis de will med sorte lange Kapper, om de saa behager, möde udi bemelte Kierche och ledsage mig till den plads, huor Ieg schall opofre min gode Gud och Herre min arme Siæll.

5. Naar Gud behager, at Jeg der kommer, huilchet lade schee min Siæll udi en lycksalig Stund, saa er Ieg begierendis disse efterfölgende Salmer at siungis: 1. O, Herre frels mig och dömme min Sag. 2. Ieg raaber fast, o Herre. Siden vill Ieg bede min Gud, hand vill giffue mig sin Aand och Naade saa och styrcke till at maa tale nogit till min Gud och forsamlingen; siden naar Ieg denne min tale haffuer fuldendit schall disse effterfölgende Salmer siunges: 1. Herre Iesu Christ, sand Mennische och Gud. 2. Udi min Angist och Nöd söger. 3. Wor Gud hand er saa fast een borg; och derpaa schall velsignelssen aff min Guds ords Tiennere offuer mig læssis, önschendis, at min gode Gud mig strax derpaa hastig och uden nogen piinachtig död ville annamme och min Siæll udi sin æuige bolige forflötte.

6. Derpaa er Ieg begierendis, at mit döde Legome maa strax legis paa en liigbaare och med it Liig Flöyell offuen bedeckis och aff de fornembste aff Borgerschabet udi St. Knuds laug bæris udi den hæderlige hustru Tale Sal: Hans Hendrichssöns Huus udi det dertill forordnede Rom och siden mit döde Legeme der at klædis och suöbis och legis udi min Kiiste, huilcket paa hæderligste sætt och maade at schall schee, er mig loffuet af höy welbaarne Frue Fru General Lieutenant Sperlings, Fru General Major Backvaltz, Fru Oberstinne Vulfs och Fru Heyren Flychts, och derfor henstiller dett udi deris gode omsorg och Behag, efftersom Ieg efftterlader det

som min Iordefærd vell kand betalle; och det förste mit döde Legeme bæris aff min dödspladts, er Ieg begierendis, at St. Knuds klocker maa ringe 3 Timer effter min Död.

7. Det förste mit Legeme er lagt udi min Kiste och det förste mueligt er, dereffter er Ieg begierendis, at mit Liig maa henföris och settis udi Heckeberg Kiercke hoss Sal. Broders Liig, och mit Liig schall bæris udaff min Ligstue udi Malmöe ind udi Liigvognen aff forbemelte St. Knuds Brödre, och huilcke aff Guds Börn, som behager at fölge mit Liig udaff Stadssens Portte, de schall Gud igien belönne, och dersom det schulde behage Hans Excellentz, Her General Lieutenant och General vice Gouverneuren at lade nogle Ryttere convoyere mit Liig till Heckeberg Kiercke, at dett kunde sickert komme derhen, saa settis dett udi hans egen goede Disposition, saa vel som alt andet min Ligs Begengelsse vedkommende, och vill hermed befale alle och eenhuer dend Höjeste Gud udi vold och Ieg döer, naar det Gud behager,

Min allernaadigste Konge och Herris, saasom
Ieg alle mine Dage haffuer verit, Erlig tro
och oprigtige Suensch Patriot och undersaatt

Malmöe Slott aff mit Fængssell den 25 November 1677.

Jörgen Krabbe.

8. Memorial till Hendis Naade Welb:rne Frue Jötte Tott.

1. Her Baronens Liig settis ind hos hans Sal. H:r Broders och siden med det samme föris offuer och bestediges; nedsettis saa i H:r Baronens Sal. Faders Begraffuelssis Steed eller och ved Krogholm effter Venners gottfindende.

2. Jacob Rassmussön paa Söffde offuerdragis godtzet till opsiun med det förste, och Eggert kand settis til Foget paa Een aff gaardene, dog under bemelte Iacob Rassmussöns Opsiun; alting dog effter hendis Naadis gode Töche och welbehag.

3. Hendis Naade Forpachter godtzet med Tiden och setter sig at boe huor hun kand haffue nogen Fornöjelsse och omgiengelsse. Lössöret, som ej til Fornödenhet brugis paa gaarden kand, sendis offuer till Lübeck.

4. Her Wilhelm betenckis.

5. Huad Laurids Graa i Ydsteed paa Regenschab hafuer annammet, findis i Kieldersuendens Regenschab, huad Jacob Jensön i Ydsteed haffuer lewerit paa de femten fierdinger smör och 21 Dlr Dansch möntt er och aff Kieldersuendens Regenschab at erseeis.

6. Her Jost Högs Documenter om Fultoffte gods findis i Welbaarne Fru Jöttis Schriin, huor udi hindis Clenodier er.

7. H:r Baronens breffue affordris hoss H:r General Lieutenant. saa vell som och den aff H:r Baronen forfattet anordning om hans bestedelse fra H:r Heyerflycht.

8. Den Himling, som hörer till den lille Calesch, kand Hindis Naade lade hente fra Krogholm och offuerdrage med klæde eller Bai, at det brugis till Hindis Reisse wogn.

Malmöe Slott den 15 Ianv. A:o 1678.

J. KRABBE.

Welb:r Knud Tott begieris til Welb:ne Fruens Lauværge, Christen Tomissön Sehested tager Hindis Naade til sig och, om mueligt er, at holde ham paa Academien och forsiune ham med en Præceptor. . Welb:r Hegerflycht och Raadmand Tomis Jyde igiennem seer Regningen, som opsettis och indleffueris om Bekostningen til Begrafuelsen.

4. Adschillige klagwärdige Momenta,

som Iag formeener effter alle Christelige Potentaters loflige Lager, Stadger och Recesser punctwiis forklaris kunde, at med mig och ved min Process her udi Malmöe intet lagligen procederiet er; hafde formodet at schulle hafue været observerit effter min ringe Jugement.

1. Ehr Iagh aff Regiments quartermesteren Baschen saasom ret Autore et Actore intet citeret, som ligevel strider imod alle Låger, saa och Raadstuebalcken Capit. 7: 4, 21.; megit mindre er Iag af nogen Rett citerit; *Item Processus in hoc judicio talis est, ut Reus Criminis primo legitime citetur per Nuncium, Literas aut Edictum.*

2. Haffuer man med mig aff Executionen begynt, helst imeden hans Excell:tz H:r General Lieutenant och General vice Gouverneuren ved General Auditeuren och Stads Majoren her udi Malmöe strax judicerede mig Arresten udi mit Logemente och det uden nogen

foregaaende Examen och laglig Probation samt på Baschens blota, falsche och osandferdige Supplication och imod mig gifne Beschylninger, som hand dog siden fragich udi sine Indlage, som jembwel strider ochsaa imod Lagen och efterfölgende regler.

Iudicium non fer, si non sunt Ambo locuti.

Item: Nil statuat Iudex, etiamsi litiget Actor,

Sit nisi delati cognita causa Rei.

Huorom en höy Konglig och Rigens Minister udi det höylofflige Konge Ricke Swerrige udi dets Bog 1 Capit. observat. 2 in Civilibus med meere deducerar, som effter mit ringe jugement udi en saadan Criminel Sag billigen burde attenderas, helst imedan der ageredis om Liff och Goods.

3. Er Iag, förend mine Folch, for Floch och fölge med Snaphanerne culperade, blefue examinerade, udi Arrest tagen, och alligevell Ieg langt for uth baade hans Excell:ce Sal. H:r Felt Marschalch Fersen, saa och H:r General Lieutenant och General vice Gouverneur Sperling derom tilschrefuit hadde, bekom Ieg dog derom iche ringeste *order* om mine Folchis fasttagende, huilche sig omsider, naar om min Arrest spargeredis par fugam retirerade.

4. Iagh baade mundlig, saa och ved min Fætter H:r Christian Bilde begierte, at Ieg maatte blifue uarresteret indtil Ieg fich mine Folch, som vare anklagede, fasttagne och ind udi Festningen indförde, thi Ieg var vis paa, at naar de hörde, att deris Herre var Arresterit, saa römbde de och slog sig under, och da vare de endnu alle tilstede. Ieg tillböd mig ochsaa derimod at ville gifue min revers, saa streng som dend kunde begieris och mig forreschrifuis at möde igien til en viss tid herudi Malmöe tillige med mine Folch.

5. Dend Tid Ieg dette intet kunde formaa, begierte Ieg aff H:r General Lieutenanten at der strax motte slaas effter mit Folch, förend de undrog sig, huorpaa Ieg bekom det Swar, at Ieg sielff schulle schrifue effter dennem, huilchet Ieg och strax effterkom och schichede H:r General Lieutenanten breffuet med Begiering, om de iche med det gode ville komme, at der da motte slaas effter dennem, men ingen fornam Ieg der slog effter dennem, thi Fougden kom aff en god willie effter min Schrifuelsse 6 Dage effter at Ieg var kommen udi Arrest.

6. Begierte Ieg strax effterat Ieg var kommen udi Arrest baade ved Supplicationer saa och udi mine Indlegger, at Ieg och maatte faa arrest paa Baschen, indtil Sagens uddrag for de haarde

beschyldninger, som Baschen mig tilvittet hadde udi sin supplication, som hand aldrig kunde bevisse, och siden er fragaan udi sine Indlegger, men altid mundtlig, dog aldrig schrifftlig bekommit det Suar, at hand intet kunde arresteris, men schulle forblifue her udi Staden til Sagens uddrag och dersom hand iche kunde bewisse huad om mig hadde angifuit, saa schulle hand tilbörligen straffis, men omsider er hand mit udi Actionen forlöfuit at bortreisse foruden nogen mit wetenschab, i huorvel Lagen och Juris Consulti statuerar och den Ration alligerar, at Dommen intet mindre Kieranden in criminalibus bör tilholla at feste Fod med Suaranden til Sackssens fuldkomlige uthslag.

7. Der Ieg nu förste gang bleff ved en underofficerer fra Retten tilsagt, at Ieg strax for Retten schulle comparere, saa Ieg da först den for ordinerede Rett och mine tilsatte Dommere och före bleff mig intet tilkiende gifuit, huem Retten schulle beklede eller om Iegh nogit hafde imod nogen af Personerne at Protestere eller nogen at vræcke eller aff huem eller paa huad sætt de vare Autoriserede. Iudicium criminis læsæ Majestatis est penes supremam Majestatem vel ejus nomine supremam curiam, och er det saaledis udi dette höyloflig koning Ricke forordnet och hertil practiceret at jempte de til Kongel. Retten forordnede Personer, nogen af Rigens Raad pleyer deputerede blifue, som Ieg, saasom min allernaadigste Kongis vasal underdanigst hadde formodit och iche saa plötzeligen af militiæ Fiscalen for denne oformodelige Session at schulle dragis.

8. Udi dend Stæd dett ofuerschreffne mig billigen burde hafue værit demonstrerit, er Baschis, som min anklageris, Sag militiæ Fiscalen till at agere antwordet, som dend strax, der Ieg kom for Retten, hafuer begynt schrifftlig imod mig at agere och Baschen som min Anklagere derfra entlediget.

9. Militiæ Fiscalen begynder at agere imod mig uden nogen tilforn gifuen citation til mig udi denne hans begynte Process.

10. Baschen, som var rette Actor udi min Sag och en Feldschærer, som Baschen Pretenderede udi sin Supplication Refusion af mig for deris Fengssel och schadislidelsse, dennem bruger Fiscalen til vitnen, alligevel Ieg for forbemelte schæl imod deris Vitner haardeligen Protesterede, huilchet siunes stride imod ald Lag och Rett, heldst imeden ingen baade maa och kand vere Actor och præstere vidsord udi sin Egen Sagh.

11. Bemelte Vitner, saalenge de aflagde deris forrelagde Eed, saa bleff mig tillat at vere ofuerwerendis, men bleff derpaa strax effter fra Retten udwist och intet motte faa at höre huad de vandt ey heller maatte faa det siden at vide effter offte baade Schrifftlig och mundlig anmodninger.

12. Alt huad Baschen forregaff, det bleff approberit och applauderit aff Militiæ Fiscalen saasom Baschen var en Kongens tro Tiener, men huad Ieg ville forregifue bleff ingen tro gifuen emoth Baschens tilwitende.

13. Der Basch bekom nogle Vitner indfra Landit, da vare de altid udi Baschis omgiengelsse, men blefue forbudne til mig at komme, och der bemelte Vitner komme for Retten, maatte Ieg allene höre paa deris Æds affleggelsse, mens intet faa at veta huad de vandt; huilchet Ieg seden schriftlig af Retten begierte, men mig intet bleff tilstædt, som er imod dend lofflige brug och maneer udi alle Rettergangs Processor och lænder mig til störste Præjuditz.

14. Omsider satte Ieg nogle Interrogatoria op, som bemelte vitner schulle besware, och begierte, at Retten dennem det ville paalegge, men bekom ingen resolution, ej heller huad vitnerne derpaa hafde swarit; tilmed kunde jeg intet opsette nogen fuldkomne Interrogatoria for vitnerne, saasom Ieg viste intet, huorudi de schulle vitne och huad de vitnede, huilchet Beneficium Lougen mig Lickwell schæligen tilstæder, men mig twertimod weyreedes.

15. Der kom ochsaa udi verende Action tuende Compagnie quartermestere fra Kiöbenhaffn, som Militiæ Fiscalen hafde beraabt sig paa udi Processen; disse tvende bleff intet forbuden at komme til Baschen, men komme strax til hanem och dermed bleffue strax informerede af hanem udi ald Sagen och omsider bleffue som vitner tillige med Baschen och Feldschæren Endeligen affhörde, huortill Ieg bleff aff Kongl. Retten befalet, at Ieg schulle hafue min Fuldmegtig derhos, som och scheede, saalenge de aflagde deris Eed, men siden bleff min Fuldmegtig udwist. Bemelte vitner hafde deris vitne schrifftlig forfattet hos sig, men huad deris vitne var, fich Iagh aldrig at vide, alligevel Ieg schrifftlig lod det begiere. For disse forbemelte tuende Compagnie Quartermestere hafuer och Baschen begiert aff mig, saasom for sine Camerader, Refusion for deris Schade, Stand och Fengsel. Om Ieg nu herudi har nyttet Lougen til gode lemnbnis huer Christen Siel til at omdömme, helst efftersom de vare deelagtige udi Baschens angifuende och consequenter an-

klagere, saavida refusionen de begierer betreffer; alt dette oagtet me Absente bleffue de at vitne admitterede.

16. Militiæ Fiscalen hafuer intet udi sin förste libel, der hand antog Baschis Sag, indlagt alle de Beschyldinger, som hand hafuer hafft imod mig, som er imod Swerriges Rettergangs Förordning, men indkom dermed udi sin sidste libel, alligewell Iuris Consulti och alle Lager tilholder Kiærenden, at hand Comparente Reo, per libellum vel scripturam Actionis summam continentem insinuerer litem suam Iudici competenti et in foro competente.

17. Er Ieg bleffuen, uden at gifve mig den respit til at Erklære mig paa Militiæ Fiscalens falsche suspitioner och explicationer, strax fört paa Malmöe Slott udi mit Fengssel, saa at ald Processen er begynt af' Executionen, alligevel Ieg enstendeligen och med Hiertens væmodighed begierte, at Ieg iche paa Slottit saasom en Missdedere motte opföris, men gifuis saalenge Tid och respit, indtil Ieg fich at explicere mig och demonstrere min oschyldighed imod H:r Militiæ Fiscalens vrange explicationer och beschyldninger, men det kom intet udi nogen consideration, at Saken först fuldkommelig moste proberas vel per literas conjurationis, per idoneos testes, per propriam confessionem etc. Item quod a Iudice causa sedulo cognoscenda est sine affectibus unico veritatis ac justitiæ respectu item personæ qualitas accurate consideranda ejusque voluntas et facultas et anteacta vita, evidentibus signis et circumstantiis facti. Item quod hoc crimen a judicibus non in occasionem sævitiæ ob Principalis Majestatis venerationem habendum sit, sed ex veritate nam et personam spectandam esse aut potuerit facere et non ante quid fecerit et an cogitaverit etc. som lagen os alle alligerer.

18. Der Ieg bekom Fiscalens eniste och sidste Indleg, huorudi hand Rett gifuer mig Sag for alle hans beschyldninger och explicationer bleff Iag aff Retten 3 eller 4 gange aff welbaarne H:r Commendanten och Obersten her paa Malmöen Slottet och andre paamint, at Ieg strax schulle indkomme med mit Swar imod H:r Militiæ Fiscalens Indleg, huorfor Ieg med mit Swar strax maatte haste.

19. Omsider udi störste hast indkom Ieg med mit Swar paa Militiæ Fiscalens Indleg; dog som Tiden var kort, kunde Ieg intet faa Tid til at deducere min Meening, Schæl och elucidation saa fuldkommen, som det sig burde, men saa tengte Ieg, det dog kunde schee imod Fiscalens andra Indleg, som Ieg formeente saa vist at

schulle bekomme, efftersom Ieg aldrig anderledis kunde tenche, end Ieg jo udi saadan stor Criminel Sag, som mig her bleff paabördet, schulle jo forlöffuis at sware meere end eengang, men som Ieg dagligen forventede Militiæ Fiscalens Indleg, fornam Ieg derimod, at Retten arbeidede paa min Dombs Slutning, huorfor Ieg strax resolverede

20. Att schriffue Kongelig Retten till och begierte paa det allerydmygligste, at mig motte tilladis Personligen at möde for Commissionen mundlig at deducere, förend nogen Domb bleff sluttet och affsagt, min Sag och oschyldighed och videre derudi at giöre min Elucidation paa alle mine Beschyldinger, som Retten befant at kunde gravere mig, mens bekom ingen Swar, alligevell en Lougfarne och fornemme Iuris Consultus Seciæ statuerer och siger, citatis Actore reo judicis præterea officium est primo qvæstionem et qvalitatem facti graviter discutere partes sufficienter audire, litigantes sedulo interrogare, nihil illis suggerere, libr. 1 21.

D. tillatindis Sweriges Lag huer och en at triplicere, huilchet lichvell mig imod ald formodende et juris formam saaledis denegerades udi samme mit forbemelte indleg, deducerede Ieg nogenledis mine undschyldinger udi min Sag och det samme beloffuende for Gud och min Confesionario ved det hellige Sacramentis annammelsse udi samme vecke at bekreffte, som Iag och effterkom, huilchet sedan schrifftlig

21. Bleff aff mig forfattet och Kongl. Retten insinuerit, saavit som de Poster kunde angaa, som min Confessionarius mig foreholt och foregaff at vere befalde mig dennem at foreholde, och derhos begierte Ieg aff Retten, at samme min Bekiendelsse maatte til Hans Kongl. May:tt fremsendis och udi midlertid ingen Dom affsäyas eller publiceris, men min Schrifft och bekiendelsse bleff vel aff Retten accepterit, men min Begiering intet effterkommit.

22. Derforuden citerer Militiæ Fiscalen intet udi samme libeller effter huad Lag och Capitel udi Lagen Ieg schulle straffis effter, men hiemschytter det Kongl. Retten och dermed hafuer Ieg intet kundet deducere udi mine libeller min oschyldighed, at Ieg icke meriterede den straff effter den Lag och Capitel.

23. Militiæ Fiscalen beraaber sig udi sine libeller paa en heel haab ædelige vitner, som Ieg aldrig hafuer maat faat at höre eller vist huad Personer det hafuer verit, thi hand naffngifuer ingen.

24. Mig er aldrig ofuerbevist udi min Process de Poster mig tilleggis med laggilde Approbationer saasom med lagild och viterlig vitner eller med klare odisputeerlige Schriffter.

25. Udi alle Criminel Sager bör altid observeris huer Post, som maa anklagis for, udi sær, och siden paa huer Post fellis en sær Dom, och iche alle Poster och Beschyldinger at föris udi Haab sammen och fellis en Domb ofuer dennem tilsammen, men som huer Post och beschyldning er gyltig, saa bör der fellis Dom paa, huilcket udi denne Process er intet bleffuit observerit

26. Mine Folch ere sögt at vitne imod mig och udi Processen och Libellerne alligerede, dog icke ved nafn, huilche Personer ere coulpable och udi denne Sag anklagede, huilchet Lagen expresse forbyder, saa sigendis: Servus actionem famosam domino suo intentare non debet; mekit mindre burde deris vitne me Absente vere accepterit.

27. Mine andre Folch siden Processen med mig er sluttit, er hidförte fra Krogholm och paa Hoffuitvagten satte och siden aff Kongl. Retten forhörde och examinerede och iche mig forloffuede, effter mundlig och schrifftlig begiering, at confrouteris med dennem eller maat faat af Protocollen at vide, huad de berettet eller vundit haffuer, och paa den Maneer kunde de vitne Ære och Redlighed fra mig, som siunes alt for cruel imod en vasal och Kongl. May:ts allerunderdanigste undersaattere at vere agerit med videre, som udi foregaaende Post allegeras.

28. Udi denne Process och Action hafuer Ieg aldrig kunnit eller maat beholt nogit original Document enten aff Militiæ Fiscalen eller Baschen underschreffuit, men det förste Ieg hafuer lest dem och besuarit dennem, saa hafuer Ieg maat leffuerit dennem fra mig igien huilchet ved alle lofflige Retter er jo Praticabelt, at Kærende swarenden origina borde indhendiges dets Instantiam, som udi den 16 Punct nærmere deduceras huilchet aff min side schyldist schulle hafue verit effterkommit om mig Tilfeller och Tids Rum dertil hafde verit gifuit.

30. Udi verende Action er Ieg indkommen for Kongl. Retten med mange Supplicationer och anmodninger, men aldrig derpaa bekommit det ringeste enten mundligen eller schrifftlig Suar.

31. Ieg hafuer iche udi mit verende Fengsel maat bekommit mit nödtörfftig underhold fra mine gods, mens maat leffuit aff an-

dris Naade och Barmhertighed, tilmed mine Folche som ere indsatte udi Hechtelsse har Ieg och detsudhen udaff mine Middel, som Ieg har deels sögt Credit for och deels Contant gifuit mottet underholla, elliest har de reedhan varit forhungrede och döde sasom de ingen Middel sielff hadde sig at underholle och föde sig aff, huoraff de subsistera kunna.

III. En kärlekshandel i det 17:de århundradet.

(Ur Johan Monrads autobiografi, handskrift i det danska kungliga biblioteket, utgifven af d:r J. G. Burman Becker).

Fru Mette Rosenkrands Wind Bille Krabbe var Skånes myndigaste och rikaste adelsfru under öfvergångstiden. Hon var en dotter af den rike Holger Rosenkrands till Glimminge och hade varit gift med Niels Wind till Grundet och Erik Bille till Lögismosse, innan hon 1660 $^{14}/_{9}$ ingick sitt tredje gifte med riksrådet Nils Krabbe till Skillinge, Össjö, Ryssjöholm och Wideröra. I alla dessa giften hade hon barn, så att Kirsten Wind, herr Tage Krabbes till Gunderslefholm husfru, herr Anders Bille till Lögismosse och Mette Sophie Krabbe, hennes yngsta och enda barn i sista giftet, voro syskon, fast de alla buro olika namn. Roeskildefredens förändringar hade äfven gjort, att fru Mettes yngsta barn kommit att tillhöra Sverige, medan de tvenne äldre förblifvit danskar.

Fru Mette gjorde vid sin siste mans, riksrådet Niels Krabbes död, som inträffade 1663 $^{4}/_{4}$ arfskifte med hans döttrar i ett föregående gifte och flyttade med sin egen späda dotter till Heckeberga, hvilket tillfallit henne efter hennes styfmor och svägerska fru Karen Krabbe Rosenkrands. Hon gjorde från Heckeberga det ena stora egendomsköpet efter det andra, så att, då dottren fröken Mette Sophie Krabbe blef vuxen, hon otvifvelaktigt kunde räknas som Skånes rikaste arftagerska: modren var nämligen då i besittning af Heckeberga, Björnstorp, Toppeladugård, Assartorp, Brodda, Rydsgård, Svenstorp och Pugerup (Boelehn), snarare en furstlig än en adlig förmögenhet.

Att fröken Mette Sophie, hvars personliga egenskaper ej voro hennes yttre fördelar underlägsna, snart skulle emottaga anbud på sin han och sin förmögenhet var naturligt: hon blef också redan som barn förlofvad med den yngste af de rike och högättade bröderna Tott, herr Tage Tott till Eriksholm, som en tid varit anställd såsom kammarherre i svenska hofvet. — Det skånska kriget

utbröt emellertid i detsamma och medan herr Tage jemte sina bröder gick öfver på Danmarks sida, förblef fröken Mette Sophie och hennes moder på den svenska: de fördes, liksom nästan all öfrig skånsk adel, som ej gått öfver till Danmark, upp till det norra Sverige, kanske lika mycket för att hållas som för att — som det hette — sättas i förvar. Fru Mette och hennes dotter tillbragte då någon tid i Stockholm och hade der tillträde till hofvets kretsar. De återkommo till Skåne först efter fredsslutet i Lund 1679, och då de vid sin återkomst funno Heckeberga och sina öfriga gårdar förstörda, slogo de sig ned på Lundagård, som då stod ledigt efter den nyss aflidne biskop Peder Winstrup och af hans arfvingar åt dem blef upplåtet.

Fröken Mette Sophies förbindelse med herr Tage Tott, som förblef i Danmark, hade emellertid under tiden blifvit bruten. Det hade väl omtalats, att hon sedan blifvit förlofvad med en svensk grefve, och detta rykte har jemte åtskilligt annat tal om hennes person bibehållit sig ända in i texten af Skånska Herregårdar, men det vissa är, att hon 1681 befann sig på Lundagård med sin moder och var till äktenskap ledig.

Då infann sig plötsligen en höstdag i slutet af november en ungdomsvän till hennes halfbroder Anders Bille. Det var herr Johan Monrad, som nyligen återvändt från en mångårig utländsk resa, hvilken han företagit till en del i Anders Billes sällskap och på hans bekostnad; ty herr Johan Monrad, fast som han sjelf säger född af "fornemme" föräldrar (biskop Erik Monrad i Ribe och Margrethe Bang) var dock en ofrälse man utan förmögenhet och enligt tidens uppfattning långt ifrån en jemlike till Biller och Krabber. Han var vid denna tid omkring 43 år gammal, af en "deilig Skabning" och en "deilig Sjæl" [1]), med fulländad bildning och uppfostran efter tidens fordringar, hemtade inom samhällets förnämsta kretsar. Af hvad inflytelse hans ankomst till det ansliga Lundagård skulle blifva på den rika arftagerskans öden, visar efterföljande utdrag af hans autobiografi, hvilket här meddelas för dess kulturhistoriska intresses skull och såsom bihang till texten vid Heckeberga i Skånska Herregårdar.

---

[1]) Sjelf tecknar han sig på tidens naiva språk sålunda: Gud gav mig saa fuldkommen deiligt et Legeme, med saa fuldkommen Sands at Alle, det jeg siger Gud til Ære og Lov, fra mit Barnsbeen ansaae mig som af en saa deilig Skabning og saa fuldkommen deilig Sjæl, at jeg kunde sige, saavidt man i dette syndige Liv kan sige: fra det første jeg begyndte at skjønne paa noget i dette Liv, befandt jeg Gud havde indlagt i min Sjæl en sær Kjærlighed til Gud, til Dyd, til alt det som dydigt og smukt var, og saa fornøjet et Sind, at jeg var aldrig mere fornøjet end naar jeg var med mig selv allene, saa at naar jeg siden har seet andre Folks Væsen, Natur og Humeur efter, maatte jeg bekjende, at Gud har havt en sær Naade for mig fremfor de fleste Andre, at jeg fandt i min Sjæl og Væsen de ufeilbare visse Tegn paa et prædestineret og udvalgt Guds Barn.

Anders Bille var reist over til Skaane og imidlertid kom hans Moder og Søster ned fra Stockholm, og da der var et fordeelagtigt Giftermaal i Forslag for ham, hvilket ogsaa blev omtalt for mig i Kjøbenhavn, skrev jeg ham alle Omstændigheder til, og han sendte mig da uophørlig Bud og Breve for al vort Venskabs Skyld, og begjærede, at jeg endelig vilde gjøre en Dags Reise til Skaane for at conferere med ham og hans Moder herom. Ihvorvel jeg da trykkede mig noget for at reise derover, eftersom jeg selv havde noget at forrette i Kjøbenhavn, saa seirede dog det Venskab, som Anders Bille og jeg havde indgaaet, og især den Begjærlighed jeg havde til at see hans Søster Jomfru Mette Sophie Krabbe, da der gik saa vide Sagn om hendes Person og Meriter, og al Kjøbenhavn talte om hende som den extraordinaireste Jomfru man vidste om at sige. Jeg, som da nys var kommen ind ad Landet og fra adskjellige fremmede Hoffer, og sidst fra det franske, og der seet nok af de Fruentimmer, som pretendere fuldkommen at have Fortrinet for alle i Verden i *esprit* og *savoir vivre*, bekjender, at det fornemste Fruentimmer i Kjøbenhavn kom mig meget selsom for, saa jeg havde ingen Pretentioner der, men lod enhver være god for sig, fandt og ingen, der skulde kunne give mig nogen Fristelse til at tænke paa at forandre den *dessein* jeg da havde til aldrig at gifte mig.

Den 20de November 1681 reiste jeg fra Kjøbenhavn; den 21de, en Søndag, var jeg i Helsingborg Kirke og hørte svensk Prædiken, logerede hos Brødis; den 22de havde jeg ligget om Natten i Saxstrups Kro, der da efter Krigen mere lignede en Røverkule, og jeg laae paa Bænken om Natten og lod min Dreng sidde oppe og vaage; jeg kom til Lund, drog ind til Per Persøns, den lystige Mand, som siden altid tog saa meget mit Parti, og skikkede Bud op paa Lundegaarden, som havde været de forrige Bispers Residents og hvor Fru Mette Rosenkrantz nu boede, ved min Tjener at lade gjøre min Compliment. Anders Bille var samme Tid udreist paa Jagt, men der gik strax Bud over Hals og Hoved efter ham. Han førte mig op paa sin Stue og hans Moder laae tilsengs. Da vi gik ned i Salen, bad jeg ham først att gaae ind til hans Moder og see om det var hende beleiligt. Han gik og bad sin Søster Mette Sophie Krabbe at tage imod mig. Jeg havde taget Plads i et Vindue mod Haven og stod og saae derud; Anders Bille kom ud og hans Søster stod i Døren og tog imod mig med saadan oblige-

ante og artige Manerer, at jeg blef ganske bestyrtset og confus og maatte bekjende ved mig selv, at alt det jeg havde seet i Verden, havde jeg endnu ikke seet hendes Lige og det var da kun den første *àbord.* Jeg kom ind i Stuen, Fru Mette Rosenkrantz reiste sig op i Sengen og tog mig i Favn, kom siden til Bords og jeg maatte alt meer og meer forundre mig over den extraordinaire *esprit* og *civilité,* der fulgte Jomfru Mette i al hendes Discours og al hendes *comportement.* Hundrede urolige Tanker fulgte mig tilsengs; om anden Dagen kom Per Persøn, Alexander og Voldborg op paa Gaarden, men Mette Sophie Krabbe var al min Forundring. Om Aftenen jeg kom ind i hendes lille smukke Kammer med hendes Broder og Jomfru Helle Lycke, havde jeg alt mit Mod fornøden, da jeg dog nys var kommen ind ad Landet og Forgyldningen var endda ikke slidt af St. Gertrud, at jeg kunde dog nogenledes fournere til den agreable Conversation; agreable maa jeg vel sige, thi jeg bemærkede i al Jomfru Mettes Discours den Gudsfrygt, den Dyd, den *innocence,* den *esprit* og Høflighed, at jeg i Sandhed maatte høre det an med Forundring. Hendes Person og Skabning syntes mig den alleravantageuseste af Alle jeg havde seet. Hendes Maade at klæde sig paa saa riig og saa vel choiseret, at jeg havde vel ikke tænkt at finde saadant noget i disse Lande. Axel Gyldenstjerne [1]) kom der ogsaa som Beiler og diverterede Compagniet. Jeg fulgte Jomfruen i Lunde Kirke, og en Aften gav jeg hende en liden Guld-Balsambøsse. Hendes Moder sagde, at hun nok maatte tage den, ellers havde hun ikke gjort det, og jeg passerede otte Dage, som jeg kan sige med Sandhed, var den agreableste og fornøjeligste Tid af al min Livstid. Endelig skulde jeg reise bort; Anders Bille fulgtes med, og jeg tog Afsked om Morgenen, da Jomfruen var i sit Kniplings Natsæt og den røde Fløjels Nathue, thi hun havde ikke faaet Stunder at klæde sig anderledes paa, og dette Sæt gav hende en usigelig Yndelighed. Inde hos hendes Moder tog hun Afsked med os, og jeg vidste ikke selv hvorledes

[1]) Axel Gyldenstjerne till Svanholm och Karsholm. Han var den siste danske Gyldenstjerne i Skåne, sedan hans broder Prebend 1677 omkommit vid Christianstad, och slöt ogift vid sin död på Svaneholm 1705 $^{29}/_{12}$ den med fadren Erik Hardenberg Gyldenstierne på svenska riddarhuset introducerade ätten Gyllenstierna af Svaneholm N:o 29.

det var fat med mig. Den Admiration og *estime* for den lille Jomfru og den *passion* og Længsel, som havde indtaget mig, kan jeg ikke betegne. Anders Jensøn, da Foged paa Svenstrup, fulgte os over Sundet, og som jeg i Helsingør drak paa Jomfru Mette Sophie Krabbes Sundhed, maatte jeg gaae i en Krog for at dølge det, jeg kunde ikke holde mig for Graad, jeg tænkte paa den dydige Sjæl og de mange og uværdige Mennesker hun vilde blive anfægtet af.

Da jeg kom hjem i mit Logement til M. Anders, havde jeg ingen Rolighed i mit Sind; den skaanske Reise vilde ikke tillade det. Jeg skrev over til Jomfruen et Complimentbrev og fik et meget høfligt Brev igjen, eftersom hun viiste sin Moder først altid sine Breve. Jeg havde lovet baade Fruen og Jomfruen, at jeg snart vilde komme over til Lund at besøge dem og dette var alt det jeg consolerede mine urolige Tanker med, thi Jomfruen var nys kommen ned fra det galante og levende svenske Hof, hvor hun var blandt dem som en liden Prindsesse og, som Friherrinde Vittinghof, der sommetider var deroppe med sin Mand hos den unge Drottning, siden har forsikkret mig, var Jomfru Mette Sophie Krabbe deroppe æret og considereret over alle Andre for sin Modestie, *retenue*, Dyd og Forstand, foruden at hun i alle Assembleer parerede med de Allerfornemste af alle deres Frøkener; saa det var intet Under, at hun længtes i Lund, dette øde og eenlige Sted. Fru Mette Rosenkrantz havde altid havt saadan en sær Distinction og Godhed for mig, som jeg kunde rørt hende nær paa; havde altid foræret mig store Summer Penge, da jeg dog aldrig havde havt Leilighed at gjøre hendes Huus den ringeste Tjeneste, og før jeg kom ud af Landet, reiste jeg mestendeels hvert Aar over at besøge hende i Skaane hele Maaneder, saa jeg mangen Gang gik og speculerede paa hvad jeg dog skulde finde paa at gjøre mod denne Frue for al det Gode, som hun havde gjort mod mig uforskyldt.

Jeg reiste nu atter fra Kjøbenhavn over till Lund og Lundegaard og ankom der den 16de Januar 1682 om Aftenen sildig i et stærkt Sneefog og Stormveir, passerede der meget fornøjelige fem Uger i saa dydig og angenem Omgjengelse med Jomfrue Mette Sophie, saasom hun var det franske Sprog meget mægtig, havde læst de skjønneste Bøger, meget omgaaedes de fornemste og spirituelleste Folk ved det svenske Hof, og var selv et Gemyt fuld af *esprit* og Innocents. I hendes lille Kammer, som var indenfor den Stue, hvori hendes Moder laae, og som Jomfru Helle Lycke var altid

tilstede, passerede jeg hele Eftermiddagen som om det kunde været en Time, og naar jeg var i det lille Kammer, var det som om jeg kunde havde udelukt al Verdens Uro og havde funden Epictets Lysthuus, hvor al Uro og Malice stormede og brusede udenfor og turde ikke komme nærmere. Jeg erindrer mig især naar vi legede *à propos* med Axel Gyldenstjerne, naar vi vare til Gjæst hos den svenske Secretair Kroker [1]), til Bispens [2]), Major Hertz, Herr Oles Besøg, vor Kirkegang og Herr Sørens gode Prædikener, vore Promenader, naar det var nogenledes godt Veir, til Kjelby Mølle udenfor Lund, hvor Slaget havde staaet, til Svenstrup, hvor Anders Jensøn bød os til Gjerdingebro [3]), naar Hans Romell [4]) var der, naar vi legede Fjerbold, holdt Bøn om Aftenen, den lille Haand i Døren, *bon soir Monsieur!* Hosebaandet og Tørklædet; og da den Lille var saa syg paa Løibænken, den lille skaanske Pog, og hun havde slaaet sit deilige Haar ned; og dengang jeg tog Afsked ved Frokosten i saadan Confusion og *trouble* at jeg ikke vidste hvad jeg gjorde. — Jeg reiste tilbage til Kjøbenhavn den 20de Februar med Hjertens Længsel.

Den tredie Reise kom jeg til Lundegaard den 16de April 1682, Skjærtorsdagaften, efterat Anders Bille, hans Søster og Helle Lycke i et Brev havde skrevet at jeg endelig skulde komme over til dem. Jeg passerede den deilige Tid i den skjønne Have, i det smukke Lysthuus, den deilige Gang under de grønne Træer ligefor Jomfruens Kammervinduer, Fuglesangen, især Bogfinken, Lugten af Engeltorn og de hvide Syringer; saa mangen fornøjelig Time i Bibliotheket og Salen; dengang da Anders Bille trakterede os paa Hekkeberg paa Taarnet, Niels Jensøn en anden Gang over Porten; Fodskammelen; da vi vare i Gødeløv og Gennerups Kirke sammen, til Niels Jensøns Barselgilde paa Brødegaard; endelig den sørgelige Afsked paa Svenstrup, da Jomfruen gik ad Haven og Axel Gyldenstjerne og Anders Bille fulgte mig ud paa Veien! Min eneste Trøst i min Fraværelse var Posten, naar jeg kunde skrive og faae Breve igjen, som alle passerede under Helle Lyckes Convolut.

Jag reiste bort de 12te Maj og kom den 22de Mai over igjen,

---

[1]) Sannolikt dåvarande sekreteraren vid Skånes landsting Kråka.
[2]) Biskop Knut Hahn.
[3]) Gedingebro.
[4]) Hans Ramel på Widarp.

som var den fjerde Reise. Den fornøielige Dags Ihukommelse, da jeg havde lukket mig ene inde i Saxstrup Kirke og fik Mad paa Kirkegaarden. Jeg kan vel sige: den Lundegaards Tid og Foraar var den deiligste og fornøieligste Tid af al min Livstid. Den deilige Nellikekrands, mit smukke Kammer, hver Dag prydet med nye Blomster, den deilige Have og den allerkjæreste Omgjengelse! Det var paa denne Reise, at jeg, ihvorvel her var alle de Obstacler derudi være kunde, bad den gode Gud om det var ikke muligt han vilde være mig saa naadig og give mig denne lille Jomfru Mette Sophie Krabbe, eftersom han især for mig i Alt havde gjort saa store Ting; for mig som syntes han havde selv lagt den Kjærlighed i mit Hjerte, at jeg uden at reflectere paa hendes Extraction, Stand, Middel, elskede intet andet end hendes Person alene. Endelig efter alle mine Ansøgninger og Remonstrationer blev hun vel noget bevæget til at have Venskab for mig, efter denne *tendresse* og Redelighed hun fandt hos mig; men som i alle sine Bønner og i hvo der ansøgte hende, havde hun alene givet Gud sin Villie ihænde og vilde selv ingen Villie have uden til det, som han han havde valgt for hende; ja Gud vente hendes Hjerte derhen, at vi bleve forlovede den 9de Juni 1682 i det grønne Lysthuus i den deilige Lundegaards Have, en Fredag Eftermiddag Klokken mellem 3 og 4 overværende Gud selv og hans hellige Engle og ellers ingen Mennesker uden Jomfru Hello Lycke. Til Trolovelsen sang alle smaa Fugle i Haven og Bogfinken var deres Kapelmester.

Efterat jeg den 14de Juni havde taget en bekymret Afsked for at reise til Kjøbenhavn, kom jeg den 19de Juli igjen over til Lund; der ankom Anders Bille med sin unge Brud [1]) og Margrethe Ulfeld [2]) og blev modtagen af min Lille i hendes Kniplings Natsæt. Cojet [3]) som en Beiler da vi var tilbords sammen om Aftenen der i Salen; Maren Boltis kom over for Baron Rosenkrantz; endelig *Pretendans* af Svenske og Danske i Mængden; men Gud vilde nu raade denne-

---

[1]) Beate Bielke en dotter af amiralen H. Bielke och E. Ulfeld.

[2]) Margrethe Krabbe, dotter af Ivar Krabbe, enka efter Biörn Ulfeld till Råbelöv.

[3]) Wilhelm Julius Cojet till Ljungby, sedermera hofkanslern baron Coijet. Han gifte sig året derefter med Elisabeth Gyldenstierne, syster till Axel Gyldenstierne.

gang, eftersom vi begge havde bedet ham derom, og tog jeg saa bort til Kjøbenhavn med et Hjertens Veemodighed og Længsel; begyndte saa i Kjøbenhavn at slaae mig til andre Tanker end før, og efterat jeg tilforn havde ladet mig føre ind i Adelstanden og naturalisere, blev mig foreslagen Spanien og Polen til at være Envoyé, blev Cancelliraad, aabenbarede Geheimeraad Vibe min Dessein om mit Giftermaal og han talede med Kongen derom, som bifaldt det og lovede sin Protection. Grev Reventlow og Obersecretair Luxdorph gjorde mig og al Assistance.

Den 1:ste October føjede den gode Gud det saa, at Fru Ane Rosenkrantz, Anders Bille og Beate Bielke skulde reise til Lund, som de meente for at besøge Fru Mette, men i Grunden for at hente mig min lille Brud, og fulgtes hun med hendes Moders gode Samtykke med sin Broder og Moster herover til Danmark. Jomfru Helle Lycke førte uformærkt en Hob svenske Penge med sig, ligesom hun uformærkt var ovre hos mig i Kjøbenhavn paa min lille Mette Sophies Vegne; ligesom jeg og med Jens Basse fik den store Kuffert over med min Lilles Tøi i, uden at enten de paa den svenske eller danske Toldbod enten lod den aabne eller spurgte hvad deri var. Vi samledes paa Løgismose; jeg gav Anders Bille altting tilkjende, som med sin Beate approberede Alt og ønskede os megen Lykke med de dyreste Eder og Protestationer af Venskab; men blev forvendt ved Fru Lisbeth Billes Ankomst, og reiste Alle hemmelig om Natten fra os til Brobygaard, hvor Jørgen Skeel var med Flere; og som de saa forlode dette lille Guds Barn og vilde ikke komme igjen, vilde Gud nu bruge det Middel og vilde, at jeg drog strax bort og min lille Mette Sophie fulgte siden efter og ankom til Nakkebølle den 9de November 1682, og samme Dag om Eftermiddagen, efter tre slet, i Aastrup Kirke gik til Guds Bord. og derpaa staaende Fod for Alteret bleve viede, som man tilforn ringede med Klokkerne og samlede Folkene; og dette var vort Bryllup paa Nakkebølle. Vi drog saa over til Fuirendal og jeg reiste til Kjøbenhavn, hvor vi holdt Huus paa et Aar. Alle vare blevne vore Forfølgere og reiste over for at afvende Moderens Hjerte fra denne Datter, men hendes fromme Hjerte var altfor bestandigt og elskede Mette Sophie over alle sine Børn til sin Dødsdag, og som hun havde givet hende sit frie Valg i hendes Giftermal og vilde intet mere have dermed at bestille. Siden at hun hende tilforn i Barndommen havde bortforlovet, som ei gik an,

sagde hun altid: naar hendes Mette Sophie var fornøjet, saa var det nok; hvorom hendes kjærlige Breve til hendes Datter bære Vidnesbyrd; og som hun begjærede at vi vilde komme over til hende, da hun fandt sig svagere og svagere, eftersom hun i nogle Aar holdt Sengen og var hver Dag ligesom med Døden i Hænderne, og vi ikke kunde komme over for stor Storm til Malmø, reiste vi til Helsingør, og mens vi laae der og ventede paa Overfart, kom Nils Jensøn med de sørgelige Tidender, at Gud havde bortkaldt hende ved en salig og sagte Afsked en Torsdag den 14de Februar 1683; men vi laae i Helsingør og kunde ikke komme over. Derpaa begyndte den rette Forfølgelse; de Svenske confiskerede alt vort Gods i Skaane som for et Giftermaal mod alle hendes Venners Villie og mod Sverrigs Lov, hvilket altsammen siden blev for Jönkjöbings Hofret beviist tvertimod. Anders Bille, Oberst Gamm og Kirsten Wind [1]) reiste over og holdt Skifte paa Svenstrup. Erik Sehested, Landcommissarius i Fyen døde imidlertid og Gud gav mig den Bestilling, hvor en stor Deel af mine Fortalere maatte siden falde til Beskjemmelse, og vi flyttede saa til Fyen om Mikkelsdag 1683. Den 11te April 1684, en Fredag, skikkede Gud os de gode Tidender at han havde givet os vort Gods igjen fra de Svenske, reiste saa til Skaane og ankom til Hekkeberg den 22de Juni 1684. St. Hansdag blev af Prædikestolen i vor Gennerup Kirke gjort Gud Taksigelse for sin Naade mod os, vore Fjender til Skamme.

Det föreligger här grunddragen af en sällsynt "roman i verkligheten," som icke är i behof af någon fantastisk utsmyckning för att väcka intresse. Intresset torde snarare växa vid närmare historiska upplysningar.

Den tid, under hvilken här ofvan så åskådligt och naivt skildrade enskilda händelser tilldrogo sig, var tiden af den högsta splittring inom Nordens allmänna förhållanden. Det låter i våra dagar otroligt, men det är en historisk sanning, att frågan huruvida en adlig arftagerska i Skåne skulle ingå giftermålsförbindelse med en dansk eller en svensk man var vid denna tid en fråga, som betraktades icke såsom en helt och hållet enskild slägtangelägenhet, utan såsom en sak af offentligt vigt, hvilken Sveriges och

[1]) Fru Mettes dotter i första giftet Karen Wind var första gången gift med Tage Krabbe till Gunderslefholm, en son af Iver och broder till Jörgen Krabbe, och i andra giftet med öfverste T. v. Gamm till Grundet.

Danmarks regeringar med uppmärksamhet följde och sökte leda efter sina önskningar. Den svenska styrelsen hade sålunda allt sedan Kjöbenhavnerfreden 1660 uppställt såsom sin maxim att söka hindra giftermålsförbindelser mellan Skåne och Danmark; den danska var deremot städse benägen att räcka en villig hand till deras befordrande. Det är inför denna allmänna bakgrund, som denna kärlekshandel vinner ett alldeles särskildt intresse.

Slägten Krabbe hade redan en gång tillförne kommit i erfarenhet om dessa allmänna förhållanden. När straxt efter riksrådet Niels Krabbes död 1663 en annan af hans döttrar, i ett föregående gifte med Mette Bille, fröken Lisbeth Krabbe, begifvit sig öfver till Danmark, erhöll den svenske generalguvernören i Skåne, grefve G. O. Stenbock, befallning från sin styrelse att undersöka, huru härmed sig förhölle [1]. Generalguvernören vände sig till stjufmodren fru Mette Rosenkrands Krabbe och begärde hennes förklaring. Fru Mette svarade, att den gamla fru Sophie Rosenkrands Bille, riksmarsken Anders Billes enkefru, hade önskat se sitt barnbarn, innan hon lemnade detta jordiska, och att hon derföre samtyckt till fröken Lisbeths afresa till Danmark; men snart skulle hon återvända derifrån [2]. Sjelf begaf hon sig till Danmark för att föra sin dotter tillbaka till Skåne, men då uppträdde farbrodren och förmyndaren herr Iver Krabbe, som vid Kjöbenhavnerfreden stannat på dansk sida, försedd med en kunglig dansk befallning, i kraft af hvilken han fordrade, att fröken Lisbeth "i Vergens Huus skulle inlefveris." Mormodren och förmyndaren kommo visserligen i tvist härom, men slutet blef, att fru Mette måste begifva sig tillbaka till Skåne utan sin stjufdotter. Hon visade sig vid detta tillfälle, liksom annars, vara svensksinnad, och begärde generalguvernörens råd i saken, anbefallande sig och de sina hos honom [3]. Den svenska styrelsen gaf generalguvernören befallning att liksom af sig sjelf höra sig för hos slägten Krabbe, om den skulle afslå tillbudet, att fröken Lisbeth kallades till enkedrottning Hedvig Eleonoras hof: det vore bästa utvägen att få arftagerskan tillbaka från Danmark [4]. Då denna utväg emellertid icke blef begagnad, fick han några månader senare befallning att föreslå fru Mette, att hon hos svenska regeringen skulle bönfalla om sin stjufdotters utfående [5], hvarigenom saken på diplomatisk väg kunde lösas. Men häraf blef ingenting, ty snart hade fröken Lisbeth i Danmark blifvit bortgift med herr Herluf Trolle till Snedinge och härmed förföll frågan.

---

[1]) Kgl. bref 1663 6/8 Malmö länsarkiv.

[2]) Skrifvelse af M. Rosenkrands Krabbe till G. O. Stenbock 1663 20/8. M. L. A.

[3]) Skrifvelse af M. Rosenkrands Krabbe till G. O. Stenbock 1663 7/10. M. L. A.

[4]) Kgl. bref 1663 7/11. M. L. A.

[5]) Kgl. bref 1663 9/3. M. L. A.

Fröken Mette Sophie Krabbes enlevering till Danmark skedde, såsom ofvanstående berättelse visar, under vida mera vågade och romantiska omständigheter. När hon bland sina friare, danska i tysthet — såsom baron Rosencrantz och Monrad — och svenska öppet — såsom Axel Gyldenstierna och Coyet — (på dessa sednare syfta väl snarast Monrads ord "de mange og uværdige Mennesker hun vilde blive anfægtet af"), utvalde en dansk ofrälse man, gällde det att vid en enlevering på engång från modren och Sverige försäkra henne om en framtida besittning af den stora slägtförmögenheten. Monrad blef då i en hast adlad — hans adelspatent är dateradt just d. 9 juni 1682, förlofningsdagen —; han förseddes med titlar och värdigheter och fick af konung Christian V och hans ministrar löfte om bistånd och beskydd. Derefter verkställdes enleveringen, hvartill slägtens danska medlemmar lemnade hjelp. Knappt hade emellertid fru Mette Rosenkrands Krabbe tillslutit sina ögon, förrän den svenska styrelsen med qvarstad belade hennes egendomar och från arfsrätt uteslöt fru Krabbe Monrad. Generalguvernören åberopade 1622 års privilegier och kgl. stadgan om adelns olaga giftermål af 1665 såsom stöd för dessa åtgärder och 2 borgare från Malmö öfversändes till Kjöbenhavn med stämning på Monrad. Han svarade då, att han "saasom kgl. Raad og Minister" först måste meddela den till h. m:t konungen af Danmark, enär dess befallning var, att saken skulle genom den danske ministern i Stockholm ageras [1]). Saken blef sålunda en diplomatisk angelägenhet. Utgången känna vi redan: Mette Sophie Krabbe och Johan Monrad inträdde 1684 i laga besittning af arfvet. Deras äktenskap blef barnlöst och vid sin död omkring 1715 lemnade Monrad Heckeberga till fru Karen Krabbe de Bruin, på engång systerdotter och kusins barn till hans förut bortgångna maka. Liksom så många andra stora skånska slägtförmögenheter hade den Krabbeska genom Carl XI:s reduktion och Carl XII:s krig blifvit decimerad. Återstoden öfvergick genom gifte till den svenska slägten Silfversköld, af hvilken en gren i några slägtleder förblef i besittning deraf.

IV. Vidskepelsen vid Edestads källa i Blekinge i 18:de århundradet.

(Ur Lunds universitets handskriftsamling; medd. af Martin Weibull).

En handling med titel: Ödmiukt Memorial af H. A. Lunneus, dat. Ronneby den 5 juli 1747, gifver angående denna följande upplysningar.

---

[1]) Anteckningar ur Malmö länsarkiv.

Vid Edestads Kyrkia bredewid kyrkiomuren fins belägen en kiälla, vid hvilken många af enfaldige meniga folket här i landet från åtskilliga socknar för detta haft, ja innewarande åhr d. 23 sistl. Junij eller Midsommarsafton, öfvat eftertänkeliga, synnerliga ceremonier, med offring af penningar och kläder till benämde kiälla, hwarom jag mig, så wida mig giörligt warit, underrättat. Då jag sedermera sielf reste till förenämde ort och kiälla, har jag sielf seendes ärfarit wid kiällan hängande lijnkläder, i synnerhet af linhufwur, kläden, förkläden, qwins- och mans- närmaste lintyg, hanskar, hufwudbonad, svepdukar och mångfaldigt annat, som jag nu ej hinner upräckna, men efter utseende har mängden förökts innewarande åhr så mycket, at jag ordsak har sluta, att öfver 40 personer hafwa de warit, som widskieppelig offring wid denna kiälla befordrat. Ytterligare har ock uti ärfarenhet kommit, att något öfwer 12 daler s:mt äro penningarne till antahlet befunna, som samma afton uti samma kiälla offrade blifwit, hwilka penningar Edestads kyrkiowärdar af kiällan låtit uptaga oc till andra kyrkians medel förenat. Sättet och maneret, huru tillgår egäntligen wid denna offringen har rätt noga icke kunnat utforskas widare än att, sedan de brukt först sina wanliga ceremonier wid kiällan och offringen, hafwa de för sed läsa något och sedermera löpa de in på kyrkiogården ech gå tre slag ikring kyrkian etc. som jag ännu icke kunnat utforska Personerna hwilka de äro, som denna widskieppeliga offringen föröfwat, har jag till säkerhet ej kunnat utspana, men åthskilliga personers namn har jag mig bekant, som wähl känna en stor del af de bråttslige.

Författaren föreslår såsom det kraftigaste medel till utrotande af all denna vidskepelse att låta de skyldiga till urtima ting inkalla, och dem med lagens stränghet döma, särdeles som utan framgång många andra medel och utvägar "warit brukta i forna tider af länets förriga tiders öfverhetspersoner."

Innehållsförteckning.

Föreningen för Skånes fornminnen och historia 1870.

Historiska handlingar rörande Skåne, (Halland, Bleking, Skåne och Bornholm).

Pris: 3 Rdr Rmt.

Medlemmar af Föreningen för Skånes Fornminnen och historia erhålla kostnadsfritt dess tryckta skrifter, utom då för någon särskilt skrift å allmänt möte annorlunda bestämmes. Årlig afgift är 3 Rdr Rmt; afgiften, en gång för alla erlagd, får ej understiga 30 Rdr Rmt. Anmälningar om inträde göras hos Skattmästaren.

Lund, 1870, Berlingska Boktryckeriet.

Presented to the Library by Mrs. Metcalfe.

Samlingar

till

Skånes historia, fornkunskap och beskrifning.

Tidskrift,

utgifven af

Föreningen för Skånes fornminnen och historia

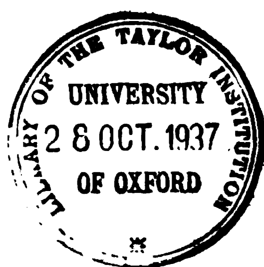

genom

MARTIN WEIBULL,
Föreningens sekreterare.

1871.

Obs.! Årsafgiften för 1871, utgörande 3 rdr rmt, torde, om den ej redan blifvit erlagd, med det snaraste insändas till skattmästaren.

Lund, 1871, Berlingska Boktryckeriet.

Föreningen

för

Skånes fornminnen och historia 1871.

Förste Hedersledamot.

1870.

H. K. H. Prins Oscar Fredrik, Hertig af Östergötland.

Hedersledamöter.

1867.

Sven Nilsson, professor emeritus i zoologi vid Lunds universitet.

1868.

Abraham Cronholm, e. o. professor i historia.
Carl Johan Schlyter, professor i laghistoria vid Lunds universitet.
Peter Godt Thorsen, professor och bibliotekarie vid Kjöbenhavns universitet.
Jens Jakob Asmussen Worsaae, etatsråd och direktör för kgl. danska Museum for nordiske Oldsager.
Bror Emil Hildebrand, Sveriges riksantiqvarie.

1870.

Fredrik Schiern, professor vid Kjöbenhavns universitet.
E. Wedel, amtman på Bornholm.

Styrelse.

Wilhelm Flensburg, prokansler vid Lunds universitet, biskop öfver Skåne och Blekinge, ordförande.
Grefve Axel De la Gardie, öfverste kammarjunkare, v. ordförande.
Gustaf Ljunggren, professor i estetik, konst- och literaturhistoria vid Lunds universitet.

Samlingar

till

Skånes historia, fornkunskap och beskrifning.

Tidskrift,

utgifven af

Föreningen för Skånes fornminnen och historia

genom

MARTIN WEIBULL,
Föreningens sekreterare.

1871.

Lund, 1871, Berlingska Boktryckeriet.

Föreningen

för

Skånes fornminnen och historia 1871.

Förste Hedersledamot.

1870.

H. K. H. Prins Oscar Fredrik, Hertig af Östergötland.

Hedersledamöter.

1867.

Sven Nilsson, professor emeritus i zoologi vid Lunds universitet.

1868.

Abraham Cronholm, e. o. professor i historia.
Carl Johan Schlyter, professor i laghistoria vid Lunds universitet.
Peter Godt Thorsen, professor och bibliotekarie vid Kjöbenhavns universitet.
Jens Jakob Asmussen Worsaae, etatsråd och direktör för kgl. danska Museum for nordiske Oldsager.
Bror Emil Hildebrand, Sveriges riksantiqvarie.

1870.

Fredrik Schiern, professor vid Kjöbenhavns universitet.
E. Wedel, amtman på Bornholm.

Styrelse.

Wilhelm Flensburg, prokansler vid Lunds universitet, biskop öfver Skåne och Blekinge, ordförande.
Grefve Axel De la Gardie, öfverste kammarjunkare, v. ordförande.
Gustaf Ljunggren, professor i estetik, konst- och literaturhistoria vid Lunds universitet.

Nils Gustaf Bruzelius, rektor vid Ystads skola.
Johan Magnus Sjögren, amanuens vid Lunds domkapitel.
Martin Weibull, adjunkt i allmän historia vid Lunds universitet, sekreterare.
Gottfrid Billing, lektor i teologi vid Lunds katedralskola, skattmästare.

Tillsyningsmän öfver fornlemningar.

I Skånes härader.

Rektor *N. Bruzelius*, tillsyningsman i Ljunits och Herrestad härad.
. . . . Oxie och Skytts härad.
Riksdagsmannen *P. Nilsson* . . . . . . Wemmenhögs härad.
Kyrkoherden *C. Sylvan* . . . . Ingelstad härad.
Kronofogden *N. Witthoff* . . . . Färs härad.
Kyrkoherden *A. G. Schröder* . . . . . . Albo och Jerrestad härad.
Kyrkoherden *J. W. Schröder*, ... Frosta härad.
Kyrkoherden *J. F. Härstedt* . . . . . . Torna härad.
Prosten *J. Menander* . . . . Bara härad.
Doktor *S. W. Moberg* . . . . Harjagers härad.
Kyrkoherden *H. Schönbeck* . . . . Rönnebergs härad.
Grefve *G. Wachtmeister* . . . . Luggude härad.
Kyrkoherden *J. P. Hofverberg* . . . . Bjäre härad.
Prosten *G. H. Mellin* . . . . N. och S. Åsbo härad.
Forster *F. Ritter* . . . . Ö. Göinge härad.
Kommissarien *E. Bring* . . . . W. Göinge härad.
Kyrkoherden *J. Ternström* . . . . Willands härad.
Adjunkt *B. Kallenberg* . . . . Gerds härad.

Ständiga Ledamöter [1]).

Herr W. Flensburg, biskop och prokansler, Lund.
Friherre J. Stjernblad, Ystad & Marsvinsholm.

[1]) Dessa medlemmar erlägga engång för alla en inträdesafgift, ej understigande 30 rdr rmt.

Friherrinnan U. Berghman Stjernblad, Ystad & Marsvinsholm.
Friherre O. Ramel, Bjersjölagård & Öfvedskloster.
Herr R. Tornérhjelm, förste hofstallmästare, Helsingborg & Wrams-Gunnarstorp.
„ M. Hallenborg, ryttmästare, Ystad & Rydsgård.
„ M. Weibull, akademie-adjunkt, Lund.
„ G. Billing, lektor, Lund.
„ J. Gleerup, bokhandlare, Lund.
„ G. Lindgren, inspektor, Köpinge.
„ L. W. Nibelius, häradsskrifvare, Cimbrishamn & Hofby.
„ P. Nilsson, riksdagsman, Anderslöf & Espö.
H. Exc. Grefve H. G. Trolle-Wachtmeister, Christianstad & Årup.
Grefve O. Thott, kabinetts-kammarherre, Malmö & Skabersjö.
H. Exc. Herr Andr. Fr. Krieger, justitsminister, Kjöbenhavn.
Herr J. Falkman, kammarråd, Stockholm.
„ A. Kahl, teol. doktor, Lund.
„ A. Lysander, professor, Lund.
„ M. C. Herrlin, kyrkoherde, Malmö & Wemmenhög.
Friherre C. v. Platen, kammarherre, Helsingborg & Christinelund.
Grefve A. Ehrensvärd, landshöfding, Göteborg.
Herr L. G. Palmqvist, prost, Anderslöf & Tullstorp.
„ Chr. Tegnér, prost, Ystad & Kjellstorp.
Friherre F. Thott, generalmajor, Malmö & Christineberg.
Grefve G. Trolle-Bonde, öfverste-kammarjunkare, Säfstaholm.
„ C. A. Beck-Friis, kabinettskammarherre, Anderslöf & Börringe.
Herr J. P. Lageman, prost, Helsingborg & Frillestad.
Friherre J. C. Toll, Lund & Trolleberg.
Herr A. B. Wallis, Ystad & Dybeck.
„ C. Hallenborg, ryttmästare, Ystad & Svaneholm.
„ L. B. Falkman, general-direktör, Stockholm.
Grefve Fr. Piper, hofstallmästare, Ystad & Krageholm.
Herr R. Lundgren, konsul, Ystad & Herrestad.
Grefve A. Piper, kabinettskammarherre, Ystad & Söfdeborg.
„ A. K. Wachtmeister, landshöfding, Christianstad.
Herr A. Coijet, kapten, Malmö & Torup.
„ L. Kockum, Malmö & Bulltofta.
„ C. G. Styffe, bibliotekarie, Upsala.
„ O. Lindfors, kontraktsprost, Marieholm & Reslöf.

Friherre F. Barnekow, Winslöf & Åraslöf.
Grefve C. Dücker, Lund & Ellinge.
Herr E. G. Bring, biskop, Linköping.
Grefve A. De la Gardie, öfverstekammarjunkare, Helsingborg & Hamiltonhouse.
Herr A. O. Werlin-Olsson, kyrkoherde, Helsingborg & Kropp.
„ A. Westman, telegraf-direktör, Helsingborg.
Grefvinnan D. Ehrensvärd von Nolcken, Lund.
Herr O. v. Berch, major, Engelholm & Össjö.
„ P. Olsson, grosshandlare, Helsingborg.
Grefve E. Rewentlow, Hurfva & Pugerup.
„ W. Hamilton, Landskrona & Barsebäck.
„ A. F. Wachtmeister, ryttmästare, Christianstad & Wanås.
Herr G. Liljecrona, häradshöfding, Christianstad & Åsum.
Friherre E. Wrede, Sösdala & Maglö.
Herr P. Kockum, Malmö & Rosengård.

1870—71.

Herr N. Ohlsson-Gadde, med. doktor, Lund.
„ A. v. Bülow, kammarherre, Bjersjölagård.
„ J. Agardh, professor, Lund.
„ O. Borg, fabrikör, Lund,
„ S. G. von Troil, landshöfding, Malmö.
„ P. Eklund, fil. doktor, Lund.
„ Ch. Bock, bruksegare, Åby & Klippan.
„ J. Ekenstéen, direktör, Hurfva & Orup.
„ C. Trolle, kammarherre, Lund & Klågerup.
„ J. F. Härstedt, kyrkoherde, Lund & Fjelie.
„ C. G. Malmström, professor, Stockholm.

Ledamöter, som erlagt eller erlägga årsafgift.

1865—66.

Herr J. P. Bager, handlande, Malmö.
„ G. Bergenstråhle, hofrättsråd, Christianstad.
„ A. Bergström, statsråd, Stockholm.
„ E. Berling, bibliotekarie, Lund.
„ F. Berling, boktryckare, Lund.
„ L. Billing, adjunkt, Malmö.
„ C. Björkbom, apotekare, Malmö.

Herr W. Blomstrand, professor, Lund.
„ Th. v. Braun, kapten, Ystad.
„ N. Bruzelius, rektor, Ystad.
„ Ch. Cavallin, akademie-adjunkt, Lund.
„ S. Cavallin, teol. doktor, Malmö & Hvellinge.
„ S. Cavallin, kyrkoherde, Ystad.
„ C. J. Collin, kyrkoherde, Malmö & Reng.
„ B. Cronholm, fil. doktor och boktryckare, Malmö.
„ J. H. Dieden, handlande, Malmö.
„ J. G. Eckerbom, kyrkoherde, Ystad & Köpinge.
Friherre G. v. Essen, kammarherre, Hessleholm & Oberöd.
Herr M. Eurenius, lektor, Malmö.
„ J. Fagerström, fil. kandidat, Lund.
„ Th. Flensburg, handlande, Malmö.
„ H. Flygare, med. fil. kandidat, Lund.
„ B. v. Geijer, öfverstelöjtnant, Åby & Herrevadskloster.
„ G. v. Geijer, kabinettskammarherre, Malmö.
„ C. Gram, konsul, Ystad.
„ A. L. Grönvall, lektor, Malmö.
Friherre C. A. Gyllenkrook, Örtofta & Svenstorp.
„ N. Gyllenstjerna, Höganäs & Krapperup.
„ E. Gyllenstjerna, Åby & Bjersgård.
Herr G. Gustafsson, förste landtmätare, Malmö.
„ J. Hallongren, kyrkoherde, Malmö & Bunkeflod.
„ A. Hammar, lektor, Carlskrona.
„ G. Hedman, handlande, Malmö.
„ S. Hendeberg, kyrkoherde, Anderslöf & Grönby.
„ L. P. Holmberg, prost, Anderslöf & Espö.
„ B. Holmgren, lektor, Helsingborg.
„ A. R. Högdahl, apothekare, Anderslöf.
„ F. Holmqvist, expeditionschef, Malmö.
„ N. Jönsson, handlande, Anderslöf & Östra Torp.
„ C. Isberg, landskamrer, Malmö.
„ B. Kallenberg, adjunkt, Christianstad.
„ C. D. Kemner, handlande, Ystad.
„ P. Krok, landssekreterare, Malmö.
„ C. J. Kock, handlande, Malmö.
„ F. H. Kockum, handlande, Malmö.
„ P. E. Lagerholm, apotekare, Malmö.

Herr O. Lagerqvist, prost, Christianstad & Köpinge.
Grefve P. Lewenhaupt, landshöfding, Lund.
Herr A. Berg v. Linde, assessor, Tågarp & Dufeke.
„ C. J. Lindencrona, assessor, Christianstad.
„ N. Lindsjö, pastor, Malmö & Slågarp.
„ G. Ljunggren, professor, Lund.
„ J. Malmborg, borgmästare, Malmö.
„ J. Martinsson, handlande, Malmö.
„ G. H. Mellin, prost, Helsingborg & Wram.
„ F. O. Nilsson, hofrättsassessor, Christianstad.
„ J. Nilsson, med. kandidat, Lund.
„ R. Nilsson, konsul, Ystad.
„ J. A. Olin, prost, Malmö.
„ N. Pehrsson, konsul, Ystad.
Grefve A. Posse, Ystad & Charlottenlund.
Herr U. Qvensel, bankdirektör, Malmö.
„ N. H. Qviding, rådman, Malmö.
Friherre M. Ramel, Örtofta & Hvidarp.
Herr J. A. Ringius, medicine doktor, Ystad.
„ E. Rodhe, fil. doktor, Lund.
„ Runnerström, konsul, Lund.
„ C. O. Ruth, adjunkt, Malmö.
„ C. Schweder, adjunkt, Lund.
„ A. Sjöberg, akademie-adjunkt, Lund.
„ G. Smith, apotekare, Ystad.
„ E. Ström, medicine doktor, Anderslöf.
„ S. H. B. Svensson, adjunkt, Christianstad.
„ C. Sylvan, kyrkoherde, Svenstorp & Glimminge.
„ T. E. Sylvan, lagman, Ystad & Öja.
„ K. Södervall, docent, Lund.
„ E. Tegnér, biblioteksamanuens, Lund.
„ E. Tegnér, docent, Lund.
Grefve G. Wachtmeister, Lund & Borgeby.
„ G. Wachtmeister, Tågarp & Knutstorp.
Herr C. Westdahl, v. konsistorie-notarie, Lund.
Friherre C. Wrede, assessor, Christianstad.
Herr P. S. Wåhlin, prost, Svenstorp & Ingelstorp.
„ N. Åberg, handlande, Malmö.

1867.

Herr L. Andersson, medicine doktor, Malmö.
„ R. Andersson, medicine doktor, Ystad.
„ A. R. Falkman, rådman, Malmö.
„ L. P. Holmström, docent, Lund.
„ O. Ingstad, rektor, Ronneby.
„ B. Lundgren, docent, Lund.
„ A. Palm, biblioteksamanuens, Lund.
„ P. O. Pettersson, handlande, Malmö.
„ C. Schmidt, docent, Lund.
„ J. M. Sjögren, amanuens, Lund.
„ J. Stockenberg, tullförvaltare, Götheborg.
„ G. Wellin, tullkontrollör, Ystad.
„ Th. Wisén, professor, Lund,
„ N. Witthoff, kronofogde, Wollsjö & Araskoga.

1868.

Herr H. Hallbäck, docent, Lund.
„ C. Odhner, professor, Lund.
Grefve H. Wachtmeister, fil. doktor, Lund.

1869—70.

Herr C. F. Allen, professor, Kjöbenhamn.
„ J. M. Ambrosius, adjunkt, Lund.
„ A. Anderberg, häradshöfding, Landskrona & Maryhill.
„ B. Andersson, kyrkoherde, Christianstad & Oppmanna.
„ H. Andersson, kyrkoherde, Trelleborg & Gylle.
„ O. Andersson, riksdagsman, Lund & Nordanå.
„ F. Andersson, rektor, Lund.
„ F. W. C. Areschoug, akademie-adjunkt, Lund.
„ C. Ask, professor, Lund.
„ P. Assarsson, akademie-adjunkt, Lund.
„ E. Bager, kyrkoherde, Hör.
„ J. O. Berggren, kontraktsprost, Esperöd & Wanstad.
„ C. Bergman, kyrkoherde, Winslöf.
„ E. Berlin, kyrkoherde, Lund & Kyrkheddinge.
„ O. Blomberg, med. doktor, Christianstad.
„ A. Brag, lektor, Lund.
„ F. Bratt, med. doktor, Cimbrishamn.

Herr E. L. Bring, kommisarie, Winslöf & Oreberg.
„ F. Braune, biblioteksamanuens, Lund.
„ S. L. Bring, teol. doktor, Marieholm & Torrlösa.
„ G. Broomé, professor, Lund.
„ B. Th. Brorström, kyrkoherde, Båstad & W. Karup.
„ G. Brunius, adjunkt, Landskrona.
„ Chr. Bruun, bibliotekarie, Kjöbenhavn.
„ A. Bruzelius, kyrkoherde, Christianstad & Österslöf.
„ J. A. Bruzelius, kanslist, Stockholm.
„ L. Bååth, kyrkoherde, Trelleborg & Hammarlöf.
„ D. Böklin, student, Lund.
„ P. F. Carlsson, kyrkoherde, Trelleborg,
„ E. Clairfelt, borgmästare, Christianstad.
„ J. Colliander, kyrkoherde, Marieholm & Svalöf.
„ G. A. Collin, kyrkoherde, Malmö & Skabersjö.
„ F. O. Cöster, kontraktsprost, Billeberga & Kjells-Nöbbelöf.
„ W. Dahl, Ystad & Thorsjö.
„ E. Dahlbeck, Ystad & Stora Herrestad.
Grefve P. De la Gardie, Christianstad & Maltesholm.
Herr J. A. Durling, häradshöfding, Bjersjölagård & Östraby.
Friherre C. von Düben, Christianstad & Mjönäs.
Herr N. Dunér, akademie-adjunkt, Lund.
Grefve C. W. Dücker, Christianstad & Uddarp.
Herr G. Ehrenborg, ryttmästare, Christianstad.
„ N. Ehrnberg, rektor, Christianstad.
„ C. Eichhorn, phil. doktor, Stockholm.
„ P. Ekdahl, kontraktsprost, Lund.
„ R. Ekstrand, intendent, Christianstad & Beckaskog.
„ C. v. Essen, inspektor, Lund.
„ J. Falck, teol. doktor, Cimbrishamn & Gladsax.
„ L. Feuk, prost, Anderslöf & Lemmeströ.
„ H. Flygare, hofkamrer, Anderslöf & Lilla Markie.
„ E. O. Gadd, prost, Trelleborg & Dalköpinge.
Friherre F. Gyllenkrook, kabinettskammarherre, Winslöf & Sinclairsholm.
„ F. Gyllenkrook, Lund & Björnstorp.
Herr J. H. Grönvall, kyrkoherde, Trelleborg & Tomarp.
„ L. Grönvall, kontraktsprost, Ystad & Söfvestad.
Grefve A. R. Hamilton, Christianstad & Araslöf.

Herr N. Henriksson, kyrkoherde, Malmö & Gessie.
„ O. Hammar, Landskamrer, Carlskrona.
„ F. Hemberg, Ystad & Smedstorp.
„ S. Heurlin, kyrkoherde, Åby & Qvidinge.
„ P. Hjort, professor, Kjöbenhavn.
„ J. Hoflund, prost, Lund & Knästorp.
„ J. Hofverberg, kyrkoherde, Engelholm & Barkåkra.
„ C. Hofverberg, kyrkoherde, Lund & Barsebeck.
„ R. Holmberg, kyrkoherde, Lund & Hardeberga.
„ C. W. Hultmark, lektor, Lund.
„ Ph. Humbla, professor, Lund.
„ C. Höckert, kyrkoherde, Ystad & Löderup.
„ O. Hörman, kontraktsprost, Christianstad & Nosaby.
„ A. U. Isberg, kamrer, Malmö.
„ P. Jönsson, prost, Hessleholm & Stoby.
„ J. E. Jönsson, telegrafassistent, Warberg.
„ C. Kallenberg, redaktör, Malmö.
„ Ch. Kemner, prost, Helsingborg & Bårslöf.
„ P. Klinghammer, rådman, Landskrona.
Kungl. Biblioteket i Kjöbenhavn.
„ J. M. Krok, bergsnotarie, Lund.
Friherre A. Kurck, ryttmästare, Ystad & Rynge.
Herr O. Kyhlberg, folkskolinspektör, Norrköping.
„ N. Larsson, skollärare, Anderslöf & Önnarp.
„ K. W. Liedholm, kontraktsprost, Christianstad & Efveröd.
„ N. Liljenberg, häradshöfding, Köpenhamn.
„ P. O. Liljewalch, lifmedicus, Stockholm.
„ E. Lindahl, fil. doktor, Lund.
„ A. Berg von Linde, löjtnant, Christianstad & Källunda.
„ G. Lindencrona, öfverstelöjtnant, Malmö.
„ J. M. Lindblad, prost, Bjersjölagård & Öfved.
„ N. H. Lovén, professor, Lund.
„ A. Lundqvist, prost, Åby & Gråmanstorp.
„ G. Löfvengren, kontraktsprost, Malmö & Fosie.
„ G. Löwenhjelm, major, Lund.
„ A. W. Mauritzson, kyrkoherde, Ystad & Balkåkra.
„ B. Meijer, Christianstad & Marielund.
„ H. M. Melin, domprost, Lund.
„ J. Menander, kontraktsprost, Malmö & Burlöf.

Herr A. Möller, professor, Lund.
„ Th. Möller, rådman, Lund.
„ H. Nathorst, professor, Alnarp.
„ C. Naumann, professor, Lund.
„ F. Neess, grosshandlare, Landskrona.
„ H. Nehrman, rådman, Carlskrona.
„ N. P. Nilsson, rektor, Landskrona.
„ G. Nisbeth, stadskassör, Cimbrishamn.
„ A. Nyblæus, professor, Lund.
„ M. V. Odenius, akademie-adjunkt, Lund.
„ C. O. Olin, kontraktsprost, Engelholm & Ströfvelstorp.
„ G. Olin, handlande, Lund.
„ A. Olsson, skollärare, Anderslöf & Espö.
„ C. A. Olsson, landssekreterare, Christianstad.
„ C. Olbers, professor, Lund.
„ J. Pettersson, kontraktsprost, Malmö & Håslöf.
„ K. Pettersson, lektor, Lund.
„ L. A. Pettersson, slottspastor, Malmö.
„ N. P. Pettersson, kyrkoherde, Engelholm & Hjernarp.
„ A. v. Porath, öfverste, Lund.
„ J. Qviding, konsistorienotarie, Lund.
„ E. Qviding, kyrkoherde, Billeberga.
Friherrinnan A. Dardel Ramel, Lund.
Herr O. Regnell, akademiekamererare, Lund.
„ A. Ripa, borgmästare, Lund.
„ H. Rosencrantz, kammarherre, Cimbrishamn & Gersnäs.
„ Th. Munck af Rosenschöld, president, Christianstad.
Friherre C. Rosenörn Lehn, Ryssjöholm.
Herr J. Ruhe, lektor, Lund.
„ J. P. Sellander, borgmästare, Cimbrishamn.
„ A. v. Seth, Hörby & Ousbyholm.
„ E. v. Seth, ryttmästare, Hörby & Lyby.
„ F. v. Seth, kapten, Hörby & Sextorp.
Friherre J. v. Schwerin, Lund & Skarhult.
Herr H. Schönbeck, kontraktsprost, Wallåkra & Qvistofta.
„ N. T. Simonsson, kontraktsprost, Örtofta.
„ A. G. Schröder, kyrkoherde, Cimbrishamn & Cimbris.
„ J. W. Schröder, kyrkoherde, Hurfva & Gudmuntorp.
„ S. Sjögren, kyrkoherde, Helsingborg & Björnekulla.

Herr J. Sjökrona, öfverjägmästare, Engelholm & Wegeholm.
„ C. W. Skarstedt, professor, Lund.
„ A. O. Stenkula, adjunkt, Malmö.
„ R. Stjernsvärd, Christianstad & Widtsköfle.
„ F. Styff, kyrkoherde, Christianstad & Widtsköfle.
„ A. N. Sundberg, ärkebiskop, Upsala.
„ W. E. Svedelius, professor, Upsala.
„ P. Svensson, kyrkoherde, Lund & Borgeby.
„ G. V. Sylvander, adjunkt, Kalmar.
„ P. Sörensson, fil. doktor, Lund.
„ J. Ternström, teol. doktor, Christianstad & Fjelkestad.
„ A. Theorin, fil. doktor, Lund.
Friherre A. Thott, öfverste, Malmö & Månstorp.
Herr A. Toll, ryttmästare, Askeröd & Hjularöd.
„ O. Torell, professor, Stockholm.
„ J. Tranchell, grosshandlare, Landskrona.
Friherre N. Trolle, Trollenäs.
Herr C. E. Trägårdh, kyrkoherde, Sösdala & Esphult.
„ G. Trägårdh, akademie-adjunkt, Lund.
„ J. Trägårdh, pastor, Lund.
„ L. A. Trägårdh, kyrkoherde, Engelholm & Höja.
„ S. L. Törnqvist, lektor, Gefle.
„ O. Vaupell, öfverste, Kjöbenhavn.
Grefve H. Wachtmeister, landshöfding, Carlskrona.
„ H. Wachtmeister, Christianstad & Charlottsborg.
Herr F. Wahlgren, professor, Lund.
„ G. Warholm, Lund.
„ C. Warholm, professor, Lund.
„ M. W. Widegren, Ystad.
„ H. Wieselgren, fil. doktor, Stockholm.
„ P. Wingren, rektor, Lund.
„ H. Winberg, fil. doktor, Lund.
„ A. Winslow, adjunkt, Göteborg.
„ H. A. Witt, kontraktsprost, Helsingborg.
Friherre H. Wrangel v. Brehmer, Lund & Hyby.
„ J. W. Wrangel v. Brehmer, kammarherre, Lund & Toppelagård.
„ C. G. Wrangel, kammarherre, Christineberg.
„ C. G. Wrangel, Lund & Hyby.

Herr C. L. Wåhlin, rektor, Lund.
„ H. Zettervall, arkitekt, Lund.
„ S. Åberg, fil. doktor, Helsingborg.
„ C. Åkerblom, apothekare, Lund.
„ A. J. Åkerman, kyrkoherde, Anderslöf & Gerdslöf.

1871.

Herr F. F. Carlson, statsråd, Stockholm.
„ E. Fagerlund, notarie, Carlskrona & Gredby.
„ H. Forssell, docent, Stockholm.
„ A. Fryxell, professor, Sunne i Wermland.
„ A. Kock, studerande, Lund.
„ N. Linder, lektor, Stockholm.
„ C. P. Ploug, redaktör, Kjöbenhavn.
„ Aug. Sohlman, fil. doktor, Stockholm.
„ G. Upmark, fil. doktor, Stockholm.

När Föreningen för Skånes fornminnen och historia 1868 begynte utgifvandet af den tidskrift, hvars 4:de häfte härmed framträder för allmänheten, angaf den såsom sitt väsentligaste syftemål dermed, att genom förening af samtida sträfvanden offentliggöra en samling källor till de skånska landskapens historia, fornkunskap och beskrifning. Den gaf derföre åt densamma titeln *Samlingar*, och den har, trogen den till grund för företaget liggande tanken, egnat tvenne af de tre redan utkomna häftena åt utgifvandet af historiska handlingar rörande de skånska landskapen. Härmed har Föreningen för vår tid återupptagit det någon tid hvilande arbete, åt hvilket Anders och Kilian Stobæus gifvit första väckelsen, som Sven Bring-Lagerbring genom Monumenta Scanensia och sina öfriga historiska samlingsverk begynt och som efter honom fullföljts af N. H. Sjöborg samt den frejdade ännu lefvande författare, hvilken lemnat det mest omfattande källverket till Skånes historia, Abraham Cronholm. Väl kännande, att det historiska intresset hos det 19:de århundradets bortskämda allmänhet, så lifligt det ock kan vara, dock ej är tillräckligt djupt och allvarligt, för att det skulle förmå alla tidskriftens läsare att utan vidare fördjupa sig i studiet af historiska handlingar, hvilka offentliggöras icke så mycket för samtidas enskilda tillfälliga nöje och tidsfördrif som till gagn för historisk vetenskap, har tidskriftens utgifvare, för att så vidt möjligt upplifva och stärka det intresse för sjelfva urkunderna och ej blott bearbetningarne, som bör vara en historisk och fornminnesförenings lefvande princip, bemödat sig att förse sålunda meddelade historiska handlingar med inledningar, hvilka angifva deras innehåll och betydelse och lemna nödiga upplysningar till deras rätta upp-

fattande: härigenom har det också i sjelfva verket någongång lyckats, såsom t. ex. i Handlingar till försvenskningens historia, att gifva den aktmessiga framställningen af händelser, angående hvilkas förlopp bearbetningarne innehålla stridiga framställningar och omdömen. Föreningen erkänner med glädje, att den sett dessa sträfvanden från flera håll mötas med liflig sympathi, hvarom ej minst vittnar det ständigt växande antalet af medlemmar såväl inom som utom de skånska landskapen, och den måste äfven med tacksamhet erkänna det aktningsfulla bemötande, tidskriften fått röna af den literära kritiken i Danmark t. ex. i Fædrelandet och i Sverige utanför Skånes gränser t. ex. i Aftonbladet och Framtiden [1]).

---

[1]) Ett bemötande af alldeles motsatt art har deremot Föreningen och dess tidskrift rönt af den i Malmö utkommande tidningen Snällposten, som länge gjort anspråk på att föra den skånska allmänhetens talan. Visserligen har denna tidning icke lemnat ens en anmälan af tidskriftens sednast utkomna häfte, men dess utgifvare har med anledning af detsamma bemödat sig att då och då utbreda hos sin allmänhet omdömen, hvilka äro lika nedsättande för Föreningen och dess sträfvanden, som för utgifvaren af dess tidskrift och de enskilda föreningsledamöter, som hedrat tidskriften med bidrag, omdömen, hvilka böra inom densamma bevaras, emedan den enda upprättelse, som för Föreningen och nämnde dess medlemmar torde stå att vinna, är den, att de af insigtsfulla läsare jemföras med 1870 års häfte, som bedömes, och med de sträfvanden, som ligga till grund för Föreningens verksamhet.

I n:r 260, 1870 års årgång, låter Snällpostens redaktör, magister B. Cronholm, sin förste kåsör, den i Skåne en lång tid väl kända signaturen B. C., à propos julkalendern Svea 1871 och en deri förekommande mindre uppsats göra följande utfall mot hvad som kallas "vår skånska fornminnesförenings årsskrift":

"Om dess utgifvare hade i detta magra häfte, som representerar en årgång, kunnat få in åtminstone en så liten originaluppsats som "Inglinge hög," så hade det ändå icke varit *blott afskrifter ur gamla arkiver* och ej ett så fullständigt fattigdomsbevis, som det nu är. Men vi lemna *den der* tidskriften till härnäst och fortsätta med innehållet af Svea."

Sedan genom denna förste framskickade blänkare en auktoritet är vunnen och tillika allmänheten lämpligen förberedd, uppträder i n:r 48, årg. 1871 "en korrespondent" och uttalar utan vidare slutomdömet: "under all kritik"; derpå infinner sig, i n:r 87 samma årg., redaktören sjelf med förbigående af alla ytterligare omständigheter och yttrar följande till motivering för kåsören och korrespondenten:

"De två första häftena af skånska fornminnesföreningens årskrift voro af mycket värde, ty de innehöllo utmärkta bidrag af professorerna Nilsson och Ljunggren, rektor Bruzelius m. fl. och derom har också intet ord i anmärkningsväg varit yttradt. Men i tredje häftet har adjunkten Weibull varit lemnad

Men Föreningen har, derföre att den med sin tidskrift hufvudsakligen afsett ett samlingsverk för urkunder rörande de skånska landskapen, icke ur tidskriftens plan uteslutit meddelandet af bearbetningar, afhandlingar och uppsatser rörande landskapens historia, fornkunskap och beskrifning. Tvärtom har den tacksamt emottagit hvarje sådant bidrag, som blifvit åt tidskriften erbjudet, men den har ej vågat hoppas att för hvarje häfte kunna påräkna dylika. Utgifvaren har för detta literära företag endast

---

utan bidrag af andra författare och då har han, i brist på bättre, fyllt häftet med *utdrag ur gamla arkiver*, hvilka utdrag för tidskriftens ändamål varit af ringa värde. Den som vill anställa en jemförelse med hvad Hallands och Nerikes föreningars årsskrifter hafva lemnat, skall få se ett helt annat innehåll i dessa."

Så hastigt och föga samvetsgrant har nu denne kritiker genomögnat hvad han bedömer till ledning för en vidsträckt och aktningsvärd allmänhet, att han ej bemärkt, att af Föreningens 3:ne hittills utgifna tidskriftshäften de 2:ne innehålla just s. k. "*utdrag ur gamla arkiver,*" och att Föreningen vid utgifvandet af såväl det första som det sista långt ifrån haft att ålita endast sin sekreterare, utan fått emottaga värderika bidrag från både svensk och dansk sida — och det i det sista häftet af flera än i det första — t. ex. af den flitige samlaren, utgifvaren af Kalmar slotts och läns historia d:r G. V. Sylvander, den danske krigshistorikern öfverste O. Vaupell, lektor Arnold Hammar m. fl. Visserligen framgår otvetydigt af det anförda, att angreppen företrädesvis varit riktade mot utgifvaren, men de ha, tyvärr, drabbat äfven andra, och det kan ej nog beklagas, att såväl Föreningen sjelf som de nämnda mera nitiska af dess medlemmar i det organ, som så länge gjort anspråk på att uttrycka Skånes opinioner, blifvit för sina välvilligt meddelade bidrag på ett så opassande och förolämpande sätt behandlade. Det är nu emellertid så verldens gång, och det får dem till tröst anmärkas, att äfven de större samlarne och forskarne på detta område rönt eller hotats af liknande små missöden. Sven Lagerbring säger t. ex. engång i ett bref till C. Gjörvell:

"Annars bör man ock anse för en lycka och förmån, då man intet har skam till tack. Vår gamle och hedervärde Andreas Rydelius sade om sin tid, att den som vill gifva ut något i Sverige bör bereda sig på att riskera lif, ära och gods, lifvet genom arbetet, äran genom förtal och bakdantare och godset genom tryckningskostnaden."

Och Abraham Cronholm utbrister i företalet till Skånes politiska historia:

"Den oväldiga och sakkunniga kritiken är välkommen för författaren. Skulle ilskan, inskränktheten och fördomen bemöda sig att missleda läsarnes omdöme, så eger författaren en penna, om den påkallas."

Här torde vara tillräckligt att tillägga, att Föreningen vid sednaste årsmötet beslutat utgifva ännu ett häfte och det dermed lika 1868 års häfte för 1871, till planen fullkomligt lika det omtalta 1870 års häfte. *Utg:s anm.*

att använda lediga stunder mellan andra studier och literära arbeten. Hela tidskriften så att säga lefver af oegennyttig välvilja för Föreningen och dess sträfvanden, ty ännu har ej ens ett korrekturläsarearvode blifvit för tidskriften utbetalt. Under dessa omständigheter är det en så mycket större tillfredsställelse för Föreningen att för 1871 kunna utsända ett häfte, som äfven ur denna synpunkt visar ett stegradt intresse för dess sträfvanden.

De föregående häftena hafva mest varit egnade åt historia, och i *fornkunskap* hafva endast några smärre bidrag varit ställda till tidskriftens förfogande, men till detta häfte hafva herrar E. Tegnér och N. G. Bruzelius lemnat sina omfattande afhandlingar: *Anteckningar om Lunds universitets historiska museum* och *Om fynden i Ystads hamn.* Prosten G. H. Mellin har i sin uppsats *Om Rönneholm* gifvit ett arkeologiskt bidrag till lösningen af frågan om det medeltida Rönneholms läge och derigenom gifvit ett stöd för den uppfattning, som sednast framställts af P. A. Munch i det Norske Folks Historie. (Jfr äfven C. G. Styffe: Bidrag till Skand. Hist. I. XXVIII).

Något bidrag till Skånes *beskrifning* ur etnografisk eller historisk synpunkt har Föreningen ej tillförne emottagit; men en aktad danneman och nitisk ledamot af Föreningen, riksdagsmannen Per Nilsson i Espö, har i detta häfte gifvit ett exempel, som borde mana till efterföljd, genom sin skildring af *Gamla seder och bruk bland allmogen inom Vemmenhögs härad vid början af 19:de seklet.* Öfriga bidrag, som för detta häfte erbjudits Föreningen, ansluta sig genom sina ämnen till ofvannämda, så att Föreningen för första gången varit i stånd att egna ett årshäfte uteslutande åt *fornkunskap* och *beskrifning*, etnografisk och historisk.

Fem dagars resa i Skåne för att se och hemta rörelse och förargelse af Carl August Ehrensvärd, som i detta häfte för första gången meddelas den svenska allmänheten, är ett bidrag ej blott till kunskapen om Skåne vid slutet af det 18:de århundradet, utan äfven till kännedomen af en lysande personlighet, som åt den svenska literaturhistorien skänkt en af dess mest originella och intressanta företeelser. Den är meddelad efter Ehrensvärds i kgl.

biblioteket i Stockholm befintliga egenhändiga utkast, hvilka bland en större samling Ehrensvärdiana blifvit ur B. v. Beskows literära qvarlåtenskap i bibliotekets handskriftsamling deponerade. Dessa Ehrensvärds utkast föreligga i ett mycket fragmentariskt skick, och ehuru man af ett fragment finner, att han sjelf begynt att lägga handen vid en sista redaktion, saknas dock en sådan helt och hållet. B. v. Beskow har, såsom det visar sig af en bifogad handskrift, försökt att lemna en sådan, men i en omskrifven, för vår tid mera lämpad form. I stället för att välja denna väg, har utgifvaren föredragit att troget följa Ehrensvärds egna handskrifter och ur dem söka framställa en grundtext med bibehållande af alla originalets oregelbundenheter, anseende, att en sådan först bör inom literaturen föreligga, innan förändringar för olika tiders behof företagas. Härvid anmärkes emellertid, att — som det tyckes — ett blad af Ehrensvärds egen handskrift numera saknas (*Östraby* sid. 143 — *I fordna tider etc.* sid. 144) och att till fyllandet af denna lucka det nyare redaktionsutkastet blifvit följdt.

Utan tvifvel skall hvarje vän af svensk literatur med intresse följa Carl August Ehrensvärd, när han i dessa reseanteckningar från 1795 — ett litet motstycke till den berömda italienska resan 1780—82 — vänder sig till betraktelser öfver det sydliga Sveriges natur och folk och till den vigtiga praktiska fråga, jordbruksreformen, på hvars lösning i den riktning, som här med siareblick företecknas, Skånes hela nuvarande rika utveckling hvilar. Han skall i dem återfinna samma drag, som öfverallt framträda i alstren af Ehrensvärds skriftställarskap, samma originalitet i tankar och uttryck, samma fina blick för det karakteristiska, samma qvickhet och samma fördomsfrihet i uppfattningen; men i dessa vårdslösa utkast liksom träffar han tillika sjelfva personligheten på närmare håll, när han finner Ehrensvärd midt ibland de naturomgifningar, vid hvilka han visar sig mera fästad än vid andra inom fosterlandet[1]),

[1]) Att Ehrensvärd afgjordt skulle ställa Skånes och Blekings naturskönhet högre än det norra Sveriges, var att vänta af hela hans riktning. Han hade varit för djupt fängslad af söderns rikare natur för att ej ständigt bemärka den nordligas svaghet. Tallarnes och granarnes land visade sig för honom "förtvifladt genom naturens nödhjelp." Skåne fängslade honom åter ungefär som "hufvudet," som sticker fram ur "vargskinspelsen," och Bleking var för honom vid sidan af det nordliga Sverige än täckare än "den sälla trakten kring Neapel" i jemförelse med det land, "som man med Alperne lemnar till rygga."

lifligt sysselsatt med de frågor, som af de fosterländska djupast fängslat hans uppmärksamhet under sednare åren af hans lefnad [1]).

---

[1]) Sedan Ehrensvärd 1794, missnöjd med styrelsen, dragit sig tillbaka från offentliga värf, lefde han mest på Tosterup i Skåne, egnande sig åt samma ekonomiska och sociala frågor som hans vän Rutger Maclean. Han var djupt öfvertygad om betydelsen af denne mans reformer och slutar också sin 5 dagars resa i Skåne med uppropet till en allmän vallfart till Macleans Svaneholm.

Anteckningar

om

Lunds Universitets Historiska Museum.

Den nordiska fornforskningens historia räknar bland sina dyrbaraste minnen dem, som äro fästade vid Lunds universitet. Det var här som vid innevarande århundrades början under inflytande af en för studiet af fäderneslandets äldsta historia gynsam tidsriktning, den svenska fornforskningen först på rätt allvar började bedrifvas och dess målsmän genom en omsorgsfull granskning af forntida minnesmärken och flitigt insamlande af fornsaker beträdde en riktigare väg till kännedomen af Nordens forntid, än de mytologiska tolkningarnes och traditionella föreställningarnes. Det var här som grunden lades till det system inom den förhistoriska arkeologien, som först höjde denna till rangen af vetenskap och för alltid anvisade den säkra väg, på hvilken undersökningar inom dess område hafva att fortgå; der är härifrån och från vårt grannland på andra sidan Sundet, som Europa först lärde att med framgång forska i de tider, om hvilken ingen historia har något att förtälja. Den förhistoriska arkeologien har blifvit en af de vetenskaper, som i vår tid ifrigast bearbetas; dess forskningar sträcka sig allt vidare: från länderna bortom verldshafvet, från Asiens och Afrikas af europeisk kultur oberörda trakter, en gång säten för en urgammal kultur, hemtas nya bevis för de vetenskapliga sanningar, som det varit förbehållet åt forskare från dessa sydliga trakter af Skandinavien att först lägga i dagen.

Och det är ej en tillfällighet att så skett. Ty just dessa trakter äro de som rikare kanske än några andra erbjudit material för forskningen i förhistoriska tider: fornsaker från den menskliga utvecklingens äldsta perioder, från sten- och bronsåldern, hafva här mindre än annorstädes varit sällsynta eller åtminstone mindre behöft af minnesmärken från andra utvecklingsstadier undanträngas.

Tidigt vaknade här hågen att samla dessa minnen från uråldriga tider, och redan långt innan det lyckades att genom en förening af naturvetenskaplig och historisk metod visa deras betydelse och inbördes sammanhang, hade de utgjort föremål för forskarnes undersökningar och skarpsinne. Men det ligger i dessa undersökningars art och väsende att det först är genom samling af olika fynd och genom dessas jemförelse som några resultater deraf kunna vinnas: om samlar-intresset ej kan gå i jemnbredd med vetenskapens utveckling, så är det åtminstone en af dess mägtigaste häfstänger; och äfven snillets slagruta träffar ej det rätta, utan att flitiga händer förut samlat ett material för forskning.

Ett sådant material har Lunds universitet sedan vårt århundrades början egt i sitt historiska museum, den första mera betydande vid en offentlig läroanstalt fästade samling i Norden. Redan under det föregående århundradet, innan det ännu egde bestånd såsom en särskild från universitetets öfriga samlingar utsöndrad afdelning, var det genom enskilta mäns frikostighet stadt i en jemn utveckling; och om äfven uppgiften för samlarnes verksamhet var föga klart fattad och dess område saknade klart utstakade gränser, så hade dock det 18:de århundradet lemnat det följande i arf en samlad grundplåt till vidare förkofran. En sådan vanns i rikare mått redan under den första tiden efter musei upprättande såsom en af universitetets särskilda institutioner under dess nitiske stiftares *N. H. Sjöborgs* ledning. Sedan hans tid äro dess minnen till en stor del gemensamma med den svenska fornforskningens.

Det torde ej sakna intresse att ur de källor som stå oss till buds samla de spridda upplysningarne om Lunds historiska musei uppkomst och utveckling. Denna samlings historia sammanhänger närmast med den vetenskapliga läroanstalts, vid hvilken den är fästad: hvad genom tillhjelp af dess material blifvit uträttadt till vetenskapens fromma, hörer till universitetets vackraste minnen. Men i samma mån som genom vetenskapens fortsatta framsteg nya fält öppnats för undersökningar och nya forskningsmetoder blifvit använda, har denna samling fått ett nytt och ökadt intresse för de trakter, inom hvilka den är belägen och hvilka till densamma hafva lemnat de flesta och rikaste bidrag. Sedan man utan förutfattade meningar och vidskepliga föreställningar börjat betrakta de skatter som uppgräfvas ur jorden, sedan fornsakerna ej längre ega endast ett kuriositetens intresse, utan man lärt att skilja dem efter sin

historiska tidsföljd, har man häri den enda säkra ledning för kännedomen om de trakters kulturhistoria, hvarifrån de leda sitt ursprung under de tider, om hvilka de skriftliga urkunderna tiga. Skåne har varit ojemförligt rikare än någon annan del af den norra skandinaviska halfön på sådana spår efter menniskans uppträdande under hennes första kulturstadier, och äfven under den historiska tiden var detta landskap säte för en tidigare och rikare utvecklad kultur än de flesta af Sveriges öfriga. Fastän mycket blifvit bortfördt till andra trakter inom och utom fäderneslandet, och fastän många fornsaker, som utgöra prydnader i andra samlingar, leda sitt ursprung från Skåne, så är likväl Lunds historiska museum ännu att betrakta såsom den plats, der efterverlden bäst kan lära känna denna rikedom.

Jemte sin uppgift att tjena som material för den vetenskapliga forskningen har sålunda denna samling en annan, icke mindre vigtig: att tjena till förvaringsort och skattkammare för Skånes fornsaker och att så småningom kunna gifva en sammanhängande bild af de olika kulturperioder, som detta landskap genomlefvat från äldre till nyare tid. Mycket återstår ännu att göra innan denna uppgift kan sägas vara fylld; inskränkta materiella tillgångar göra det omöjligt att så, som önskvärdt vore, öka de redan befintliga samlingarne, och det deltagande från allmänhetens sida, på hvilket detta museum i följd häraf i betydlig mån är anvisadt, har ej alltid varit så lifligt som man kunnat önska. Det är att hoppas, att det vaknande intresset för fäderneslandets fornminnen och historia äfven skall medföra insigten derom, att det är af vigt också för de skånska landskapen att ega ett museum, hvarest åt efterverlden förvaras de minnesmärken, som förgångna tider lemnat oss i arf, och hvilkas beskaffenhet och antal äro de bästa vittnesbörden om dessa landskaps egendomligheter.

Ett erkännande deraf att Lunds universitets historiska museum bör verka för denna ofvan antydda uppgift, har "Föreningen för Skånes fornminnen och historia" gifvit genom den i dess stadgar intagna bestämmelse, att "de fornsaker, som föreningen genom gåfvor eller köp förvärfvar, skola till universitetets samlingar till förvaring öfverlemnas." Det är äfven med anledning häraf som en framställning af de öden, som denna samling hittills genomlefvat, icke torde böra saknas i föreningens tidskrift.

Samlingar

till

Skånes historia, fornkunskap och beskrifning.

Tidskrift,

utgifven af

Föreningen för Skånes fornminnen och historia

genom

MARTIN WEIBULL,
Föreningens sekreterare.

1871.

Lund, 1871, Berlingska Boktryckeriet.

Föreningen

för

Skånes fornminnen och historia 1871.

Förste Hedersledamot.

1870.

H. K. H. Prins Oscar Fredrik, Hertig af Östergötland.

Hedersledamöter.

1867.

Sven Nilsson, professor emeritus i zoologi vid Lunds universitet.

1868.

Abraham Cronholm, e. o. professor i historia.

Carl Johan Schlyter, professor i laghistoria vid Lunds universitet.

Peter Godt Thorsen, professor och bibliotekarie vid Kjöbenhavns universitet.

Jens Jakob Asmussen Worsaae, etatsråd och direktör för kgl. danska Museum for nordiske Oldsager.

Bror Emil Hildebrand, Sveriges riksantiqvarie.

1870.

Fredrik Schiern, professor vid Kjöbenhavns universitet.

E. Wedel, amtman på Bornholm.

Styrelse.

Wilhelm Flensburg, prokansler vid Lunds universitet, biskop öfver Skåne och Blekinge, ordförande.

Grefve Axel De la Gardie, öfverste kammarjunkare, v. ordförande.

Gustaf Ljunggren, professor i estetik, konst- och literaturhistoria vid Lunds universitet.

och Berch flitiga bearbetare, Göransson utgaf sin Bautil och Björner sina Kämpadater, Sven Lagerbring, Kil. Stobæi efterträdare, blef genom sin Monumenta Scanensia den förste, som på ett mera omfattande sätt egnade sin forskning åt de skånska landskapens topografi, och kring honom uppväxte här en samlareskola, som egnade sina krafter åt diplomatariska, biografiska och bibliografiska studier. Äfven på dessa områden var Kilian Stobæus verksam; i sina arbeten [1]) har han lemnat bidrag till kännedomen om runläran och myntvetenskapen och äfven ådagalagt sina insigter såsom kännare af gamla handskrifter.

Den samling, hvilken Kil. Stobæus år 1735 skänkte till universitetet och hvars mångartade innehåll i en viss grad afspeglade det mångsidiga forskningsintresse, som utmärkte honom, synes till sin arkeologiska afdelning ej hafva varit alldeles obetydlig. Någon förteckning på dess innehåll finnes icke bland de äldre handlingar som tillhöra universitetets naturhistoriska museum — detta är nemligen att betrakta såsom den mest direkta fortsättningen af "Museum Stobæanum." Dess äldsta inventarium bär årtalet 1759 och upptager i en särskild afdelning "lapides arte elaborati" och "artificialia." Då emellertid det näppeligen är att förmoda att de af Stobæus skänkta samlingar under tiden mellan 1735 och 1759 i någon betydligare grad ökats [2]) utan snarare icke åtnjutit synnerlig omvårdnad, torde man kunna antaga att de i 1759 års inventarium upptagna föremål till sin allra största del utgöras af Stobæi samling. Något torde derjemte hafva blifvit från universitetsbiblioteket öfverlemnadt. Enligt Kons. beslut d. 6 Juni 1722 skulle nemligen, enligt förslag af prof. Moller, "några sköna stenar och offerknifvar af steen, samt en utstucken kopparplåt och annat slijkt" hvilka förvarades hos enskild man i staden, hemtas för att å biblioteket förvaras. Derjemte finnes i ett odateradt biblioteksinventarium,

[1]) De af Stobæi arbeten, som beröra dessa forskningsområden äro följande: Introductio compendiaria in fundamentorum historiæ civilis imprimis patriæ notitiam. Sectio I: de monumentis lapidariis; II: de re numismatica. Lund 1840, 1841. — De numis et sigillis Lundensibus 1841. — Tria antiqua monumenta historica Lundensia e cod. membran. ms. bibl. publicæ edita. 1734. Det var den sistnämnda af dessa afhandlingar, som först fäste uppmärksamheten på Lunds universitets biblioteks äldsta handskrifter.

[2]) Jfr. Prof. Wahlgrens program "Om den zoologiska institutionen vid Lunds universitet." Lund 1865.

antagligen upprättadt omkr. 1730, upptagen en lappsk trolltrumma jemte åtskilliga andra "artificialia," hvilka äfven blifvit förflyttade till naturaliekammaren. Af en samling af "Americaniske Curiousiteter" som 1736 synes hafva blifvit skänkt af prosten Sam. Hesselius och hvarå i zoologiska musei handlingar förvaras en "kort beskrifning," finnes i 1759 års inventarium endast upptagen en "illuminerad örtabok."

Sistnämnda inventarium upptager sålunda bland "lapides arte elaborati" 15 flintyiggar, 7 flintknifvar, 6 diverse redskap af andra stenarter (securis marmorea, malleus e saxo communi etc.). Till antalet vida öfvervägande är samlingen af "artificialia" och kuriosa från främmande länder: de upptaga 109 olika nummer och utgjorde grundstommet till universitetets etnografiska samling. Bland dem märkas åtskilliga kinesiska saker, en grönländsk kajak med utrustning, åtskilliga föremål från Lappland, redskap och vapen från vilda folkslag o. s. v. Derjemte upptagas här utom en mängd kuriosa, såsom arbeten af M. Stenbock, sniderier i trä och elfenben m. m., åtskilliga fysikaliska instrumenter, "en tafla utzirad med små baro- och thermometrar samt fyra Cartesianska djeflar, tre prismata, ett litet perspectiv med microscop uti" o. s. v. Så litet hade naturvetenskaperna ännu gjort sig gällande och så föga kände man ännu behofvet af arbetets fördelning inom dessa grenar af mensklig forskning, att alla dessa olikartade föremål ännu vid ett lärdomens och forskningens stamhåll endast egde ett kuriositetens intresse.

Det är naturligt, att den tillväxt, som under sådana förhållanden kunde komma den afdelning af "kgl. akademiens naturaliekammare" till del, hvilken omfattade föremål af historiskt intresse, ej kunde vara synnerligen betydlig, helst som denna afdelning i samma mån som samlingarna af naturföremål tillväxte och intresset för naturvetenskapliga studier lifvades, för dessa måste träda allt mer i bakgrunden. Likväl finner man redan 1763 [1]) huru samlingen af "artificialia" sedan inventarii upprättande blifvit ökad med åtskilliga föremål, och ett par år sednare finna vi huru några af dess tillhörigheter blifvit föremål för akad. afhandlingar. Det var adjunkten Ebbe Bring, naturaliekammarens föreståndare åren 1763—66,

[1]) Enl. tillägg till 1759 års inventarium, gjordt 1763 af Ebbe Bring, som då enl. kansl. br. d. 31 Mars 1763 förordnades att hafva vård om naturaliekammaren.

som i sina båda afhandlingar "De simulacris Osiridis et Ori" och "De idololatria Chinensium" beskref och lät afbilda några af samlingens egyptiska och kinesiska saker. Den tiden var ännu icke kommen, då man ansåg, att saker tillhörande vårt eget lands forntid kunde ega ett intresse jemförligt med dessa från aflägsna länder hemtade föremål eller att det var möjligt att göra en vetenskaplig undersökning utan vidlyftiga citater från klassiska författare.

Då 1780 naturaliesamlingens nya inventarium upprättades, synes den historiska afdelningen på ett bestämdare sätt hafva blifvit utsöndrad från den öfriga samlingen, och ett försök till dennas systematiska ordnande inom sig hafva blifvit gjordt. "Det Historiska och Konst-kabinettet," som den nu benämndes, befinnes enligt detta inventarium hafva blifvit riktadt med tillsammans 32 olika föremål, hvaribland 13 stenredskap. Bland "yngre antiquer" upptagas utom de ofvannämnda egyptiska gudabilderna "7 stycken af ett gammalt kopparsvärd" — detta synes sålunda hafva varit det första föremål från bronsåldern, som samlingen erhållit — och en dolk af koppar. Derjemte hade antalet af "konststycken" blifvit ökadt med åtskilliga dyrbarheter: radband, bland hvilka ett af grön jaspis, en gemma af agat, en kamé af onyx samt åtskilliga reliker; och samlingen dessutom kommit i besittning af det fragment af Cartesii hufvudskål, hvilket genom biskopinnan Celsius, en dotter till kansli-rådet v. Stiernman, omsider kommit att hamna bland Lunds universitets samlingar och der länge varit betraktadt såsom en af dess största märkvärdigheter. Dess äkthet har likväl redan sedan längre tid tillbaka varit omtvistad [1]) och äran att ega denna dyrbarhet,

[1]) Enligt den vanliga uppgiften skulle Cartesii hufvudskål, då hans qvarlefvor 1666 fördes till Frankrike af en officer vid namn Planström, Tysk till börden, blifvit borttagen och efter många års irrfärder omsider vid midten af förra århundradet kommit i Hägerflychtska slägtens ego, hvarifrån dess ena hälft sedermera genom gåfva af Arckenholtz, den bekante författaren till "Mémoires de Christine," blifvit den icke mindre bekante samlaren And. Ant. v. Stiernmans egendom. Men ett annat fullständigare exemplar af Cartesii hufvudskål, hvilket enligt derå befintliga anteckningar synes hafva gått genom samma egares händer, befann sig i början af innev. århundrade i prof. Sparrmans i Stockholm ego, och blef sedermera 1821 af Berzelius inköpt och utskickadt till Frankrike för att der nedläggas jemte Cartesii öfriga qvarlefvor i kyrkan S. Geneviève du Mont. Redan Sjöborg har i sin disputation "De Cartesio ejusque cranio", omförmält denna omständighet, och på samma gång han visat huru museum kommit i besittning af denna märkvärdighet, lemnat frågan om

som genom-ett helgerån blifvit skild från den ryktbare filosofens öfriga qvarlefvor, torde i hvarje fall ej vara något att yfvas öfver.

Emellertid hade jemte denna å naturaliekammaren förvarade samling äfven åtskilliga föremål af liknande art funnit sin förvaringsplats å universitetsbiblioteket. Det har redan blifvit nämndt att åtskilligt derifrån till naturaliekammaren blifvit öfverlemnadt redan under det 18:de århundradets förra hälft; under den sednare synes man hafva ansett biblioteket såsom en lämpligare förvaringsplats för ett och annat af historiskt eller kuriositets-intresse. Så upplyses det [1]) att åtskilliga runstafvar, svärd m. m. derstädes förvarades. Man synes dock ej hafva derå upprättat någon förteckning eller lemnat någon antydan, hvarifrån dessa föremål kommit i universitetets ego. Det har åtminstone icke lyckats oss att bland universitetsbibliotekets äldre handlingar och inventeringsprotokoller derom finna någon upplysning. De få fornsaker, som under förra århundradet tillvaratogos och blefvo offentlig egendom, förblefvo sålunda husvilla, och det var endast på nåder som åt dem anvisades en plats bland universitetets öfriga samlingar, Den enda gren af historiskt samlande, som omhuldades med intresse och åt hvilken historiens målsmän vid universitetet egnade någon uppmärksamhet, var myntsamlingen. Universitetets mynt- och medaljsamling tillväxte icke obetydligt genom inköp och genom frikostiga gåfvor under vård af Sven Lagerbring, och åt detta studium egnade han såsom föreläsare och disputationsförfattare sina krafter vid sidan af sina forskningar i Sveriges historia. Att han deremot nitälskat för den historiska samlingens förkofran, antydes icke af de källor, som varit oss tillgängliga.

Föreståndare för "naturaliekammarens historiska och konstkabinett" så väl som dess öfriga samlingar var vid denna tid den berömde professorn i naturalhistoria Anders Jahan Retzius, en af sin samtids mångsidigast bildade och begåfvade män, den förste i raden af de utmärkte naturforskare, som gjort Lunds universitet berömdt. Äfven han var samlare liksom Stobæus, och

äktheten oafgjord. Sedermera hafva af naturforskare på grund af hufvudskålens bildning tvifvelsmål rörande dess äkthet blifvit uttalade såväl angående det af Berzelius till Frankrike afsända exemplaret, som angående det å Lunds museum befintliga. Jf. för öfrigt E. W. Berling, Lund. Öfversigt af stadens historia och öfriga märkvärdigheter. Tillägg 1868. pp. 48—50.

[1]) Kons. prot. 1788, 14 Juni.

ehuru naturforskare sträckte sig hans samlar-intresse äfven till fornsaker och historiska märkvärdigheter. Men på samma gång var han lifligt öfvertygad om olämpligheten deraf, att sådana föremål utgjorde en afdelning af de naturvetenskapliga samlingarne, och han är i sjelfva verket den förste, som velat åt en historisk samling i Lund bereda en sjelfständig ställning. Kort efter sitt inträde såsom ordinarie medlem af det akademiska konsistoriet väckte han der frågan[1]) om upprättandet af ett museum historicum, och utlofvade att om ett sådant komme till stånd, till detta aflemna sina egna samlingar.

Den motivering, med hvilken han ledsagade denna sin framställning, vittnar fördelaktigt om hans uppfattning af dessa ämnen. "På akad:s naturalkammare," heter det, "finnas åtskilliga saker förvarade, som på intet sätt tillhöra en naturalsamling och derföre kunna anses såsom onyttiga, då de under dens vård, till hvars vetenskap de höra, kunde vara till gagn. Hit räknar jag med skäl åtskilliga instrumenta physica, såsom en antlia pneumatica, några glasprismor m. m.[2]); äfvensom flera monumenta antiquitatis, såsom ett par idola, en Cleopatra och ett Bacchanale uti agat, en samling af de gamle nordmäns knifvar, viggar, yxor m. m. af flinta, en lampas sepulchralis, en grönländsk båt, en mumia m. m., hvilket under en historiarum professors vård tyckes på sitt rätta ställe. På naturalkammaren äro äfven under tid efter annan tillkomna artefacta och simpliciter curiosa, som icke höra till någon af de nämnde klasser, utan om de till någon skola hänföras, höra de väl närmast till historia artium." Enär nu intet "hvilket kan göras nyttigt bör vara onyttigt," så föreslås, att på naturaliekammaren endast förvaras hvad som till naturalhistorien hörer, att de fysiska instrumenterna öfverlemnas till "akad:s apparatus physicus, att alla curiosa och artefacta aflemnas till kongl. akad:s bibliotheque, att tillika med hvad der förut finnes utgöra ett konstkabinett, och deremot de monumenta historica som finnas på naturalkammaren, samt runstäfvar, svärd m. m. som förvaras på bibliotheket, tillika med kgl. akademiens myntsamling lemnas under histor. professorns vård, att utgöra ett museum historicum, hvartill med tiden tillfälle

[1]) Kons. prot. d. 14 Juni 1788.

[2]) Upptagna i de förut omnämnda inventarierna öfver "Artificialia," jemte de följande.

kunde blifva att lägga någon samling af geographiska och topographiska chartor, hvaraf akademien nu knapt lärer ega några."

Det var de 1788 utbrutna krigsoroligheter och ryska flottans landstigning på Skånes kust, som synes hafva vållat att denna Retzii hemställan för den närmaste framtiden lemnades utan afseende. Under det sista tiotalet af förra århundradet återkommer frågan härom upprepade gånger[1]) helst som den stod i nära sammanhang med önskningarne att kunna bereda ökadt utrymme för naturaliekammarens samlingar och biblioteket och att anskaffa ett säkrare förvaringsrum för myntsamlingen, den del af det af Retzius föreslagna historiska museum, som nästan uteslutande ansågs vara af vigt att tillvarataga. Samtlige dessa samlingar med deras olikartade innehåll voro nemligen inrymda i nuvarande biblioteksbyggnadens öfre våning; myntsamlingen hade under längre tid dels förvarats i historiarum professorns enskilda bostad, dels stått nedpackad i en kista i universitetets arkivrum[2]). Onekligen hade prof. Erland Sam. Bring rätt i sitt yttrande, att samlingar, sålunda förvarade, icke kunde motsvara fordringarne att vara "snyggt och vackert upstälda, såsom icke sällan resande utländingar begära få se dylika samlingar," ej heller "kunde tjena till det ändamål som vara bör."

Allt fick emellertid förblifva vid det gamla, med undantag af myntsamligen, som "ad interim" synes hafva fått sig plats anvisad i biblioteket, ända till dess att det med byggnader så torftigt försedda universitetet omsider 1802 erhöll den nya byggnad, hvarest för närvarande konsistorii sessionsrum och kansli samt trenne af universitetets auditorier äro inrymda. Öfra våningen af detta "nya akademie-hus" inreddes kort derefter till emottagande af universitetets naturhistoriska samlingar, och det var dessas flyttning till sin nya lokal som närmast gaf anledning till upprättandet af ett derifrån afskiljdt historiskt museum. Prof. Retzius, nu kraftigt understödd af de historiska vetenskapernas målsman vid universitetet, förnyade sin hemställan om afskiljande af de föremål, som icke tillhörde en samling af naturalier och sitt anbud att till

[1]) Se kons. prot. 1789 26/6, 1792 17/3, 1794 30/4.
[2]) Se kons. prot. 1789 26/5, 1794 30/4.

ett blifvande historiskt museum aflemna sina egna samlingar af fornsaker [1]).

Till innehafvare af lärostolen i historia hade 1799 blifvit utnämnd *Nils Henrik Sjöborg*, en man som redan förut gjord sig känd såsom en varm vän af Nordens fornminnen, från sina forskningsresor inom och utom fäderneslandet medfört samlingar och en för tidens vetenskapliga ståndpunkt icke obetydlig erfarenhet; genom sin "Blekings historia och beskrifning" och framför allt sin "Inledning till kännedomen af fäderneslandets antiqviteter" hade han gjort sitt namn såsom fornforskare kändt och riktat den allmänna uppmärksamheten och intresset åt denna gren af historisk forskning. Mindre genom vetenskaplig forskning eller skarpsinnighet än genom denna kärlek för studiet af forntida minnesmärken är det som Sjöborg förvärfvat sig anspråk på ett tacksamt erkännande och en ärofull plats i den nordiska fornforskningens historia samt gifvit uppslaget till ett nytt skede i dess utveckling. Den närmast föregående tiden, 18:de århundradets senare hälft, det i andra hänseenden så lysande Gustavianska tidehvarfvet, hade i detta afseende snarare gått tillbaka än framåt. Icke oriktigt har Sjöborg sjelf karakteriserat denna tid såsom den, "då nationen tycktes hafva förlorat den gamla fornforskningslusten; man ansåg det svåra och skumma för omöjligt och mörkt; man föredrog det beqvämliga nöje att förvånas af nyheter, framför den mödosamma vällust att genomsöka häfderna och undervisas af ålderdomen" [2]).

Med kraft och ifver grep Sjöborg sig nu an med ordnandet af det nya historiska museum, af hvilket myntsamlingen ännu under många år utgjorde den vigtigaste och värdefullaste afdelningen [3]); och genom utgifna skrifter bidrog han till att göra dess samlingar kända. Redan 1802, straxt efter det dessa samlingar erhållit utsigt till en rymligare förvaringsplats i biblioteksbyggnaden, sedan beslut blifvit fattadt om flyttningen af naturaliekammarens samlin-

---

[1]) Citat hos Wahlgren, anf. ställe p. 10.

[2]) Inl. till kännedomen af fäderneslandets antiqviteter s. 15, 16.

[3]) Då det här är vår uppgift att sysselsätta oss med den samlings uppkomst och tillväxt, som för närvarande bär namn af Lunds universitets historiska museum, och myntkabinettet sedan längre tid tillbaka är derifrån såsom en särskild institution afskildt, kunna vi endast i förbigående vidröra denna sistnämnda samlings utvecklingshistoria, äfven under de tider, då den stod i närmaste sammanhang med den historiska och etnografiska samlingen.

gar, påbörjade han utgifvandet af den följd af afhandlingar öfver "Numophylacium regiæ Acad. Lundensis" i hvilken han redogör för myntsamlingens uppkomst och förnämsta märkvärdigheter. Först 1805 var det emellertid som historiska museum såsom samling af fornsaker i allmänhet kan sägas hafva intagit sin plats bland universitetets institutioner. Det skedde genom de mäns frikostighet, som mest nitälskat för tillvägabringandet af denna inrättning, genom gåfvor af Retzii och Sjöborgs enskilda samlingar och genom dessas införlifvade med de i universitetets ego redan förhandenvarande [1].

I konsistorium öfverlemnade prof. Retzius d. 20 Sept. 1805 sin samling af antiqviteter till det historiska museum. Enligt den förteckning, som han sjelf derå uppsatt och underskrifvit, uppgick deras antal till 71 olika nummer: bland dessa voro 60 redskap af sten, 2 "koppar- eller malmviggar," 1 stycke af "en kopparurna," 3 urnor af lera, samt åtskilliga saker från fremmande länder. Prof. Sjöborgs s. å. d. 6 Nov. "på konungens namnsdag" inlemnade samling var till antalet något större, ehuru i förteckningen endast upptagande 67 n:r. Dess största rikedom bestod i föremål från medeltiden; sten- och bronsåldrarne äro i denna mindre talrikt representerade än i Retzii samling. Hela antalet af stenredskap uppgår endast till 17, af bronser finnas en celt och en pincett utom diverse fragmenter af svärd och "smärre kopparfynd af det slag man finner i fruntimmers ättehögar." Bland fornsakerna från medeltiden märkas: 2 rökelsekar och ett lock till ett dylikt, 11 runstafvar, af hvilka några af nyare ursprung, 2 crucifixer, en silfversked med munkskrift och ornamenter i spetsbågsstil, en kalk af elfenben o. s. v. Derjemte stampar till medeltidssigiller och åtskilliga aftryck af dylika, samt åtskilliga föremål af utländskt ursprung: egyptiska gudabilder, 2 "malabariska" handskrifter, 2 påfvebref m. m.

Till förvaringsrum för denna sålunda bildade nya samling af fornsaker, hvilken nu, oberäknadt mynt och medaljer, steg till ett antal

[1]) Innan museum erhöll dessa betydliga tillökningar, torde det beqvämligen, myntkabinettet oberäknadt, hafva kunnat rymmas i det enda skåp "att deri förvara antiqviteter," som för dess räkning förfärdigades (kons. prot. d. 7 Juni 1805). Då Sjöborg 1805 d. 5 Juni anhöll att få förevisa det nyligen i ordning ställda antiqvitetsmuseum för universitetetskansleren riksdrotset Wachtmeister, var det väl sålunda endast den nyligen ordnade mynt- och medaljsamlingen, som kunde anses förtjent af uppmärksamhet.

af omkring 350 olika föremål, inrättades konsistorii fordna sessionsrum, beläget i den nuvarande biblioteksbyggnadens nedersta våning. Till biträdande tjensteman vid detta museum jemte historiarum professorn hade d. 8 Juli 1805 blifvit utnämnd mag. C. C. Rothstein, i hvars fullmagt att vara docens i numismatiken och fäderneslandets antiqviteter uttryckligen tillägges, att det "skall åligga honom att gå prof. Sjöborg tillhanda vid iordningsställandet af akademiens antiqviteter och myntsamlingen" [1]).

Nordisk fornkunskap ingick i den akademiska undervisningen under denna tid: som oftast erbjöd Sjöborg utom den offentliga äfven enskild undervisning i nordiska antiqviteter och numismatik, och förenade dermed förevisning af det historiska museum. Under lång tid begagnades sedermera musei lokal till historiskt auditorium. Att hans verksamhet i detta hänseende icke var utan frukter, derom vittnar mängden af dem, som under hans ledning utbildade sig till fornforskare och samlare: Liljegren och Lindfors, Brunius och Bexell m. fl.

Under dessa förhållanden af ett växande allmänt intresse och en nitisk vård af föreståndaren ökades och utvidgades allt mer dessa samlingar. Att detta icke gick med den hastighet, hvarmed man i sednare tider sett samlingar uppstå och tillväxa, torde dels finna sin förklaring i de inskränkta materiella tillgångarne, som endast ytterst sällan tilläto inköp af fornsaker — ända till 1838 var historiska museum i saknad af ordinarie anslag — dels deri att kunskapen om dessas värde ännu var långt ifrån utbredd. Tyvärr lemna de handlingar, som ännu finnas i behåll från denna musei äldsta tid, endast ofullständiga upplysningar rörande denna tillväxt. Den äldsta der befintliga "Förteckning på alla de antiqviteter och historiska märkvärdigheter som förvaras uti kongl. Carolinska academiens historiska museum," synes vara uppgjord straxt efter musei inrättande och är systematiskt ordnad i 18 olika afdelningar. Hvad som sedermera under de närmast följande åren tillkommit har utan angifvande af tiden blifvit infördt i marginalerna mellan raderna i den äldsta förteckningen, hvarigenom man har svårt att af denna källa bilda sig en säker föreställning

[1]) Rothstein, (slutl. kyrkoherde i Bosarp i Skåne, död 1818) har såsom prof af sina insigter i hithörande ämnen efterlemnat en afhandling "De historia ex antiquis nummis illustranda" och en "De Snorrone Sturlæ filio ejusque scriptis."

om samlingarnes tillväxt. En marginal-anteckning dat. 1814 $^{1}/_{9}$ af Sjöborgs efterträdare A. O. Lindfors rörande tillståndet af den afdelning, som benämndes "nordiska antiqviteter af sten," synes emellertid gifva vid handen, att denna afdelning då sedan musei stiftelse erhållit en tillökning af omkr. 30 nummer, så att summan af dithörande föremål uppgick till 145. Afdelningen för bronsåldern synes under samma tid, innan ännu Lindfors emottog vården om samlingarne, hafva tillvuxit med 11 olika föremål, bland hvilka särskildt förtjena nämnas tvenne synnerligen vackra och sällsynta yxor med skafthål, funna tillsammans vid Skurup i Skåne [1]). — Bland föremål, tillhörande en sednare tid eller af fremmande ursprung, som under detta musei första decennium synas hafva tillkommit, förtjena anmärkas: ett krucifix från Flädie kyrka, tvenne dryckeshorn, bland hvilka ett med runskrift från medeltiden, under namn af Skönabäckshornet beskrifvet af Sjöborg i Blekings historia och beskrifning [2]), "Nils Dackes spatserkäpp," äfven der omnämnd, en "stridsbasun eller lur af en elfenbenstand" o. s. v.

Efter Rothstein tjenstgjorde såsom "antiquit. patriæ docens et numophylacii amanuensis" mag. G. Berggren [3]) under åren 1811—14. Hans efterträdare blef 1814 Joh. Gustaf Liljegren, som här grundlade de insigter inom nordisk fornkunskap, hvilka sedermera beredde honom de ansvarsfulla platserna af svensk riksantiqvarie och riksarkivarie. Då Sjöborg 1814 lemnade universitetet, var dess historiska museum, till hvilket fortfarande myntkabinettet räknades, tvifvelsutan en bland dess mera ansenliga institutioner, och Sjöborg hade icke försummat att genom akademiska afhandlingar och andra arbeten göra åtskilliga af dess märkvärdigheter kända [4]).

---

[1]) Inköpta för 2 Rdr B:co. Kons. prot. 1808 $^{9}/_{7}$. Den största af dessa är afbildad hos Nilsson, Bronsåldern. Pl. IV, fig. 46.

[2]) Inköpt (Kons. prot. 1812 $^{13}/_{6}$) för 66 Rdr 32 sk. af coll. scholæ M. Bruzelius, som inropat det å auktionen efter prosten Lanærus i Ifvetofta.

[3]) Död såsom lektor i teologi vid Kalmar gymnasium 1825; för sin docentur hade han aflagt prof medelst en afhandling "De numis Gothlandicis."

[4]) Utom de redan anförda afhandlingarne om myntsamlingen och om Cartesii hufvudskalle, kunna dertill räknas hans "Tria monumenta Judæorum in museo Carol. Lundensi" och "Tympanum Schamanico-Lapponicum;" en stor del af de afbildade föremålen såväl i hans "Inledning till kännedomen af fäderneslandets antiqviteter" som hans stora verk "Samlingar för Nordens fornälskare" tillhöra äfven Lunds museum.

Efter en d. 27/8 1814 verkställd inventering, hvars protokoll dock icke lemnar närmare upplysningar rörande samlingarnes utsträckning, öfverlemnades vården om dem åt adjunkten *A. O. Lindfors*, hvilken sedermera efter tvenne år blef Sjöborgs efterträdare såsom professor i historia. Utan att såsom Sjöborg hafva gjort forntidsstudiet till lifsuppgift — det var på ett annat område, den klassiska filologiens, som Lindfors gjorde sitt namn mest kändt — och utan att såsom fornforskare hafva utöfvat någon vetenskaplig författareverksamhet, torde dock Lindfors' verksamhet såsom akademisk lärare i historia i ej ringa mån hafva befrämjat detta studium, och att döma efter den tillväxt, som samlingarne under hans tid såsom föreståndare för det historiska museum erhöllo, har han varit en bland de mest nitiske styresmän, som dessa samlingar egt.

Ett prof på det intresse, med hvilket han sörjde för dessas förkofran än en af honom i Lunds Weckoblad 1817 n:o 30 införd uppsats, hvilken på samma gång den ger en öfversigt af samlingarnes dåvarande tillstånd, äfven innebär en kraftig maning att skydda fornminnen mot förstörelse. Af "nordiska antiqviteter af flinta och andra stenarter" egde museum enligt denna uppgift vid denna tid "omkr. 60 stora thorsviggar och mindre viggar, omkr. 40 offerknifvar och dolkar, omkr. 20 större och mindre yxor, stridsklubbor och thorshamrar, några hålmejslar, sågar eller filar, pilspetsar, slungstenar m. m.; samt slutligen en mängd flintskärfvor, uppsamlade vid stränderna af Ringsjön, der troligen ett tillverkningsställe för flintinstrumenter varit, af hvilka dessa tyckas vara afhuggna stycken eller misslyckade qvarlemningar." Bland föremål af "koppar försatt med någon metall" egde samlingen ett helt svärd med fäste [1]), några utan fäste, utom fragmenter, de ofvannämnda vid Skurup funna yxorna, smycken och prydnader, samt tvenne "vasa futilia [2])

[1]) Funnet vid Hvidarp i Skåne, skänkt af baron O. Ramel 1815. Är ännu det största och bäst bibehållna svärd från bronsåldern, som museum eger.

[2]) Enligt Hallenberg, Quatuor monumenta senea e terra in Suecia eruta, Stockh. 1803, voro de bronsredskap, som numera vanligen benämnas celter (Nilsson, Bronsåldern. Pl. 4 fig. 47) att anse såsom qvarlefvor af en urgammal, Samothracisk religionskult i Norden. Åt Castor och Pollux, Dioscurerna, Samothracernas gudar offrade de sjöfarande, som under sina vidsträckta resor kommo till Norden: dessa brons-verktyg med sin ihåliga form voro de libationskärl, som vid dessa offringar användes. För att bevisa denna underliga hypotes användes all den lärdom i den äldre och nyare literaturen, som stod

eller yxkärl" (celter). Jern-antiqviteterna utgjordes af hela och sönderbrutna svärd, stridsyxor, stycken af en ringbrynja m. m.; och bland "fornsaker af lera" nämnas tvenne väl bibehållna grafurnor, jemte en mängd större och mindre fragmenter med "deri funna ben, aska, rökelse och glasperlor (hvarifrån om icke från Phenicien?), flerahanda grannlåter och prydnader." Af fornsaker hörande till medeltiden förvarade samlingen dels minnesmärken från dess religiösa kult såsom radband, krucifixer, reliquier m. m., dels en samling gamla sigiller [1]) och runstafvar samt trenne dryckeshorn [2]). Bland märkvärdigheter från sednare tid nämnas "Dackens käpp," en snapphaneknif och gevär, en stridsyxa, funnen på slagfältet vid Lützen [3]). — "Utom de nordiska funnos här en betydlig samling af andra länders och folkslags äldre och nyare minnesmärken, Egyptiska, Judiska, Romerska, Chinesiska, Amerikanska, Polynesiska, Lappska, Grönländska m. m., bland hvilka flera, isynnerhet af de tre förstnämnda, äro dyrbara och rara." Uppsatsen slutar med upp-

Hallenberg till buds. — En annan åsigt, hvilken äfven funnit ifriga försvarare bland äldre tidens fornforskare, var att dessa redskap varit tårkärl, "urnulæ lacrimales," nedsatta i grafvarne för att beteckna de efterlefvandes sorg. Sjöborg (Nomenclatur för Nord. fornlemningar s. 110) framställer jemte dessa förslagsmeningar, af hvilka han finner den sednare i synnerhet antaglig, såsom "helt anständigt för det tårmilda kön," en tredje: att deri förvarats "någon balsam eller smörjelse, antingen till egen toilette, om ej till de aflidnes skötsel, eller till de kända afgudarnes öfverstrykande, då i alla fall det vackra kön alltid varit benäget för smörjelse;" och kommer till det resultat att dessa "yxkärl" varit nyttjade "till tårflaskor eller smörjelseurnor." — Den förklaring som i celterna såg redskap för praktiskt bruk, och som äfven då blifvit framställd, var för enkel och naturlig, för att den af den tidens kammarlärda forskare skulle kunna hafva blifvit omfattad.

[1]) Nästan alla skänkta af Sjöborg och af honom beskrifna och afbildade i Saml. f. Nord. fornälskare T. II.

[2]) Utom det ofvannämnda Skönabäckshornet, hade museum 1814 genom gåfva af baron C. Schwerin på Hjularöd erhållit ett dryckeshorn med årtalet 1588 och plattysk inskrift, samt 1816 af öfverjägmästare Cronacker på Åkersberg ett synnerligen praktfullt dryckeshorn från medeltiden med dansk inskrift i munkbokstäfver, hvilket ännu utgör en af musei prydnader.

[3]) Skänkt af Sjöborg. Enligt uppgift i musei äldsta inventarium är detta i sitt slag sällsynta vapen, hvilket uppgifves vara "gjordt på Gustaf Adolfs sätt," funnet på slagfältet vid Lützen, var sedan förvaradt "hos någon furste i Tyskland," sedan hos kammarh. Suhm, derpå hos justitsr. Thorlacius i Köpenhamn och kom från dennes i Sjöborgs ego.

maning till alla som ega eller erhålla fornsaker, att öfverlemna dem till museum jemte uppgift om de förhållanden, under hvilka de funnits eller de möjliga traditioner, som vid dem varit fästade. Särskildt utbedes presterskapets medverkan för vinnandet af detta ändamål. "Det är nödvändigt att undan den allmänna förstörelsen rädda hvad snålheten och liknöjdheten ännu lemnat qvar, fredlysa hvad som icke kan eller bör flyttas, samla och förvara det öfriga på sådana ställen, der det är bäst fredadt för åverkan af okynne eller förstöring genom oförutsedda olyckshändelser." Det är öfver ett halft århundrade sedan dessa ord lästes i Skånes dåvarande största tidning; det vore orätt att neka att mycket sedan dess blifvit verkadt i samma syftning och att intresset blifvit väckt för fornminnens bevarande. Men mycket af hvad här yttras, har likväl ännu i dag sin tillämpning: liknöjdheten och snålheten fortsätta ännu, oaktadt alla kungliga förordningar och enskildas ansträngningar i motsatt riktning, sitt förstöringsarbete, och man är långt ifrån att såsom sig borde behjerta vigten af att söka för fornsaker det säkra förvar, som endast en offentlig samling kan erbjuda.

Det synes emellertid som om denna uppmaning för den närmaste framtiden icke saknat sin verkan. Redan efter ett års förlopp kunde Lindfors offentliggöra en förteckning på till museum influtna gåfvor, uppgående till ett antal af 53 olika föremål, skänkta af 24 gifvare; 1823 hade samlingen ytterligare genom gåfvor nått en tillväxt af öfver 150 nummer, och då Lindfors 1826 lemnade vården af de historiska samlingarne och intog lärostolen i latinsk vältalighet och poesi, hade ytterligare, efter hvad den i Lunds Weckoblad införda förteckningen på gåfvor till museum gifver vid handen, dess samlingar blifvit ökade med nära 100 nya fornsaker — mynt oberäknade.

Bland dem som under den tid, då Lindfors var museets föreståndare, genom gåfvor bidrogo till dess tillväxt, förtjenar särskildt att nämnas biskop Faxe, som vid upprepade tillfällen dels sjelf skänkte fornsaker, dels gjorde sitt inflytande gällande hos andra, särskildt hos stiftets presterskap, dels ock fästade uppmärksamheten på nödvändigheten af deras skyddande [1]). Den största tillväxten erhöll dock museum såsom

---

[1]) Jfr. kons. prot. 1814 $^{11}/_{1}$ m. fl. st. Bland saker, som genom Faxes försorg kommit i musei ego, märkas utom åtskilliga föremål från stenåldern, ett icke obetydligt antal af till katolska kulten hörande medeltidssaker, åtskilliga fornsaker, uppgräfda bland ruinerna af Tycho Brahes borg på Hven m. m.

arf efter prof M. Fremling, hvars samling efter testamentariskt förordnande tillföll universitetet. Denna samling, som uppgick till öfver 100 olika föremål, hvaribland ungefär hälften från stenåldern, egde ett särskildt intresse genom det noggranna angifvandet af fyndorter för hvarje särskildt fornsak. Ett större samladt fynd från bronsåldern fans äfven bland denna samling: det var Köpingefyndet, utgörande tillsammans icke mindre än 9 olika bronsredskap och vapen, en urna, ett svärd, en ovanligt lång lansspets, två celter o. s. v. allt af brons. Den etnografiska afdelningen af museum erhöll äfven genom denna donation i åtskilliga lappska, österländska och nord-amerikanska saker en tillökning. — På samma sätt tog museum 1825 i arf en af e. o. adjunkten Sven Hylander, som sedan 1820 varit dess underprefekt, gjord samling af fornsaker och kuriosa. Dess största del utgjordes af i Skåne funna flintredskap. Bland andra, som under denna tid riktat samlingen genom gåfvor, förtjena företrädesvis att nämnas adjunkterna Sven Nilsson och J. Zetterstedt, prosten C. Fr. Nymans i Önnestad sterbhus [1]), prosten L. Palm i Norra Wram — genom hans försorg erhöll museum bland annat en skulpterad alabastertafla, i relief föreställande Kristi korsfästelse, antagligen från 16:de eller början af 17:de århundradet, som hör till det bästa af bildande konst som museum förvarar —, stallmästare Ehrengranat, assessor E. Karström m. fl. Den sistnämnde skänkte ett samladt bronsåldersfynd från Öllsjö nära Christianstad, hvaraf tvenne särdeles vackra bronsurnor företrädesvis förtjena uppmärksamhet [2]). Tvenne andra samlade fynd från bronsåldern erhöll museum genom baron Gyllenstjerna och h:r P. Reinhardt: det förra från Räfvahögen nära Eleshult i Brunnby socken; det senare från Hven, funnet vid plöjning i en åker, bestående af en flintvigge, en bronspålstaf och en "ihålig genombruten metallantiqvitet, som tyckes ha sutit på ändan af en svärdskida." Äfven från stenåldern erhöllos åtskilliga föremål, funna tillsammans i Dagstorps torfmosse.

[1]) Rörande prosten Nyman anmärkes särskildt såsom bevis på "hans nit för antiqviteternas studium" att han i manuskript författat en beskrifning öfver Ingelstads härad, hvaraf ett exemplar förvaras i Qverrestads kyrka och ett i prestgården.

[2]) Liknande fynd från Wemmerlöf i Skytts härad och Norrhviddinge i Torna härad äro beskrifna i Iduna Häft. VI, VII. Dit hörer äfven det i Fremlings donation befintliga Köpingefyndet.

— Tyvärr voro äfven den arkeologiska vetenskapens målsmän under denna tid för mycket upptagna med att klassificera de olika arterna af fornsaker och bestämma deras olika användning, för att de rätt klart skulle kunna inse vigten af att i en samling behålla tillsammans hvad som blifvit funnet på samma ställe. En följd häraf, var att äfven de föga talrika fynd, som kommit samlade till museum, der splittrades i dess olika afdelningar och hvarje sak för sig införlifvades med de förut befintliga serier af liknande föremål, ofta utan att man gjorde någon som helst anteckning om de förhållanden, under hvilka fyndet blifvit gjordt. Tvifvelsutan har det funnits tider, då detta skematiserande förfarande haft sitt berättigande och medfört sitt gagn för vetenskapen: det var de tider, då det ännu gällde att lära känna de olika formerna, och ådagalägga deras större eller mindre sällsynthet. I våra dagar, sedan man funnit lösningen till mycket som föreföll gåtlikt och sedan denna fornverld ej längre är oss alldeles fremmande, ega de stora serierna af enahanda föremål utan fynduppgifter jemförelsevis mindre intresse, än samlade fynd. Det är från dessa sistnämnda, som det mest omedelbara ljuset kastas öfver de bortgångna slägternas lefnadssätt och kulturståndpunkt; den arkeologiska forskningen vinner ofta större resultater genom till det yttre oansenliga samlade fynd än genom de vackraste och bäst bibehållna enskilda exemplar. Derföre har man också andra anspråk på en samlings vetenskapliga anordning i våra dagar än förr. Fornsakerna hafva upphört att vara blott kuriosa eller blott betraktas med en slags pietet för sin höga ålder och för de dermed förknippade traditionella föreställningar: de äro ett material för vetenskaplig forskning och hafva i samma mån intresse, som vetenskapen af dem kan draga nya resultater.

På samma gång som emellertid samlingen sålunda tillväxte och ådrog sig uppmärksamhet och som äfven andra enskilta samlingar uppstodo, vaknade äfven ett strängare vetenskapligt forskningsbegär. Sjöborg stod visserligen i sina med understöd af "Archäologiska sällskapet" utgifna "Samlingar för nordens fornälskare" qvar på den ståndpunkt i fornforskning, som man vid en mognare vetenskaplig kritik blef allt mera benägen att öfvergifva. Men i götiska förbundets tidskrift "Iduna" bereddes allt mera utrymme för fornvetenskapliga uppsatser, Liljegren och Brunius började utgifva sina "Nordiska Fornlemningar;" och hos forskarne på andra sidan Sundet röjde sig

ett allt mera lifaktigt intresse för studiet af Nordens forntid, på samma gång som Kjöbenhavns Oldsags-museum utvecklade sig med förvånande hastighet från en ringa begynnelse under den nitiske Thomsens ledning. Att de danska fornforskarnes verksamhet med intresse och uppmärksamhet följdes af dem, som här egnade sig åt samma studier, derom vittna många yttranden i dessas arbeten. Man började allt mera att draga i tvifvelsmål de ur den nordiska mytologien hemtade förklaringar rörande fornsaker från den förhistoriska tiden, som ännu af många allt samlande och forskande till trots fortforo att anses såsom de riktiga; den konstlade symboliska betydelse och den uteslutande religiösa användning, som man tillerkände t. ex. fornsaker af sten, dröjde ej att framkalla protester, och redan långt innan man omsider fann den riktiga lösningen till denna gåta, var man i sjelfva verket rätt nära densamma.

Den flitige samlaren M. Bruzelius, mest känd såsom författare till en länge och allmänt begagnad lärobok i Sveriges historia, var här i Sverige en bland de första, som i sednare tid framkastade en förslagsmening, som antyder att han kände behofvet af en fastare grund för forntidsstudiet och att han såg klarare i dessa ämnen än hans samtid. Flera uppsatser i Iduna rörande "Nordiska fornlemningar i Skåne" härröra från honom; i en akad. afhandling "Specimen antiquitatum borealium" har han försökt att gifva en allmän öfversigt af de olika arterna af fornsaker; såsom e. o. phil. adjunkt vid Lunds universitet hade han tillfälle att följa tillväxten af dess antiqvariska samling och grundlade samtidigt en icke obetydlig enskild samling af fornsaker [1]). Det heter i en af hans uppsatser i Iduna — det är i hans beskrifning af de i Åsahögen vid Qvistofta gjorda fynd [2]): "Om det i historien funnes ett tidehvarf, som kunde utmärkas med namn af stenåldern, under hvilket ett slägte lefvat i bildning fullkomligt likt med de innevånare på Söderhafvets öar, hvilka i en sednare tid så ofta blifvit beskrifna, så skulle man utan tvekan hänföra Åsahögen till denna mest aflägsna forn-

[1]) Enligt en uppgift i ofvannämnda disputation uppgick hans samling redan 1816 till mellan 360 och 400 n:r. Den var sålunda då till antalet nära nog jemnstor med universitetets och vann sedermera en ansenlig tillökning. Denna samling har icke, i likhet med t. ex. den Nilssonska och Sjökronska, kommit att stanna inom den provins, som dertill lemnat sina bidrag. Jemte andra samlingar bildade af den Bruzeliska slägten, förvaras den å riksmuseum i Stockholm.

[2]) Iduna IX. (1822), pag. 305.

ålder. I brist på metaller var flintan i vårt land det tjenligaste ämne både till vapen och verktyg. Den mängd af särskildt danade flintskärfvor, som öfverallt träffades på de vigtigare ställena i denna hög, gifva tydligen tillkänna, att flintan på denna tid varit i högt värde och att man af den troligen förfärdigat alla nödvändigare instrumenter." Med afseende på de förmodade religiösa bruk, som förorsakat att flintknifvar funnos i ättehögarne, yttrar han: "Till huru många skiljaktiga bruk nyttjar man icke en knif? På huru många sätt skulle den då icke nyttjas i en tid, då man saknade alla metaller? Det synes derföre ganska sannolikt, att de samma knifvar och instrumenter, som varit nyttjade till försvarsvapen, till husligt bruk m. m., äfven efter döden blifvit begagnade vid den sista äretjenst man bevisade den bortgångne." Han vederlägger den åsigt, som vill anse flintredskap såsom symboler af ljungelden, liksom han på ett annat ställe vederlägger Hallenbergs lärda förklaringar af de redskap af brons, som vanligen kallas celter [1]. — Liknande på empirisk grund hvilade förklaringar af fornsaker från stenåldern gåfvos kort derefter i Liljegrens och Brunii "Nord. Fornlemningar" [2]. I Danmark hade redan 1813 af den lärde Vedel-Simonsen blifvit framställda härmed öfverensstämmande åsigter [3], och indelningen af Nordens förhistoriska tid i de trenne perioderna sten-, brons- och jernåldern har i sjelfva verket varit af honom uttalad, långt innan man ännu anade vigten af en sådan upptäckt och innan det allmänna tänkesättet såväl hos forskarne som de olärde var moget för en så helt och hållet på verkligheten stödd förklaring af forntidens minnesmärken. Det var först 20 år sednare, som det lyckades, att med öfvertygande skäl göra gällande hvad som sålunda såsom förmodanden blifvit framkastadt och lägga grunden till ett verkligen vetenskapligt system inom fornforskningen: det är Sven Nilsson i Lund, Thomsen i Kjöbenhavn och Lisch i Schwerin, som sinsemellan dela äran häraf.

---

[1]) Jfr. ofvan sid. 18

[2]) Se förklar. till pl. XLI—XLII.

[3]) Udsigt over Nationalhistoriens ældste og mærkeligste Perioder D. I. H. 2 pag. 72 - 76. Det heter der: Oldskandinavernes Vaaben og Huusgeraad vare saaledes först af Steen og Træ, senere lærte de at bearbeide Kobberet og som det synes seenest Jernet. — Deres Kulturhistorie kunde altsaa fra denne Side betragtet inddeeles i en Steen-, en Kobber-, og en Jernalder, skjöndt disse ingenlunde ved saa bestemte Grændser vra eafsondrede fra hinanden at jo den ene greb ind i den anden.

Lunds museum, i likhet med universitetets öfriga institutioner, styfmoderligt behandladt i fråga om anslag, var ännu nästan uteslutande anvisadt på gifvares välvilja. Till myntkabinettet, som ännu fortfor att vara den värdefullaste delen af samlingen, gjordes då och då inköp, till antiqvitetssamlingen sällan. Vid sidan af prof. Lindfors ställdes 1820 e. o. historiarum adjunkten S. Hylander såsom underprefekt vid historiska museum med åliggande "att biträda vid historiska samlingarnes, synnerligen gamla myntens ordnande och katalogiserande." Särskildt med afseende på de romerska myntens ordnande [1]) har Hylander inlagt förtjenst. Efter hans förtidiga bortgång 1825 förenades [2]) subprefekturen vid histor. museum med adjunkturen i historia, och L. G. Palmqvist blef musei subprefekt och styresman under den tid af två år, som förflöt innan prof. *Ebbe Samuel Bring* intog den efter Lindfors lediga lärostolen i historia och på samma gång mottog öfverinseendet öfver de historiska samlingarne.

Kort efter det prof. Bring tillträdt sin nya befattning, erhöllo antiqvitetssamlingarne en ny och vidsträcktare lokal i vindsrummen i nuvarande biblioteksbyggnaden, hvilken då endast egde tvenne våningar. Myntsamlingen synes deremot hafva ännu någon tid qvarstannat i byggnadens nedersta våning [3]). De båda afdelningarne af universitetets historiska museum började allt mera att utbilda sig hvar för sig; [4]) likväl var det ännu af naturliga skäl fortfarande myntsamlingen, som mest togs i betraktande med afseende på denna universitetets institution. Till docent i numismatik och amanuens vid historiska museum utnämndes 1830 Bror Emil Hildebrand, och så väl mynt- som fornsamlingen förvarar ännu

---

[1]) Dessa hade enl. inventeringsprotokoll d. 2 & 3 Sept. 1814, då Sjöborg lemnade vården om samlingarne, "aldrig varit inventerade eller på catalog uppförda eller tillräckligt undersökta och rangerade," hvadan de tillsvidare inlades i 2:ne skåp och förseglades med Sjöborgs sigill till dennes blifvande återkomst. — Se vidare rörande myntsamlingen B. E. Hildebrands Berättelse öfver sin verksamhet såsom amanuens vid histor. samlingen afgifven d. 27 Dec. 1832, förvarad i univ. arkiv.

[2]) Kansl. Br. 1825 $^{12}/_{1}$.

[3]) Kons. prot. 1828 $^{5}/_{10}$.

[4]) De vacklande benämningarne för det hela af "myntsamlingen," "historiska museum," "historiska museum eller myntkabinettet," såsom det länge kallades, stadga sig vid denna tid i offentliga handlingar till benämningen "mynt- och antiqvitetssamlingen."

månget spår af den verksamhet, med hvilken han här utbildade sig till fornforskare och, liksom före honom Liljegren, grundlade de insigter, hvilka han såsom Sveriges riksantiqvarie har haft tillfälle att göra fruktbringande. Genom Hildebrands försorg [1]) blefvo samlingarne af fornsaker — det är endast vid dessa som vi uppehålla oss — i sin nya lokal ordnade "så vidt utrymmet och omständigheterna medgåfvo, efter samma plan, som blifvit följd i den stora antiqvitetssamlingen i Köpenhamn." Derjemte upprättades af honom en specialkatalog öfver de föremål från stenåldern, som samlingen egde, den första speciella, systematiskt ordnade och beskrifvande katalog, som museum egt. Antalet af vapen och redskap från stenåldern uppgår enligt denna katalog till 411 olika nummer, hvilka nästan alla genom gåfvor kommit i samlingens ego.

Då docenten Hildebrand 1833 lemnade universitetet, utsågs till e. o. amanuens i hans ställe mag. E. W. Berling. Befattningen af subprefekt vid museum, hvilken sedan 1825 tillhörde adjunkten i historia, synes under denna tid så småningom hafva råkat i glömska. Åtminstone visa handlingarne intet spår, att någon af den historiska adjunkturens innehafvare efter 1830 på något sätt varit verksam vid museet. Öfverhufvud saknades bestämdare föreskrifter för vården af detta museum, och särskildt rörande den eller de dervid anställda tjenstemäns åligganden [2]). Detta föranledde att 1833 [3]) väcktes förslag om upprättandet af en särskildt instruktion för vården af dessa samlingar, i likhet med hvad redan sedan 1819 varit stadgadt rörande universitetets naturhistoriska museum. En sådan

---

[1]) Jfr. Hildebrands ofvan citerade berättelse, befintlig i universitetets arkiv bland 1833 års manualhandlingar.

[2]) Vid museet fans egentligen ingen annan tjensteman än professorn i historia. Visserligen yttrar prof. Bring i skrifvelse till kons. d. 10 Aug. 1829 den förmodan, att han vid museets ordnande måtte "få biträde af histor. adjunkten och docenterna." Men det synes dock som om meningarne om dessas skyldighet i detta afseende varit delade, helst ingen aflöning derföre var anslagen. Då nemligen 1833 beviljades en särskild gratifikation af 200 rdr b:co åt docenten Hildebrand för katalogsarbete, hvarvid äfven vitsordades dennas "ådagalagda skicklighet och berömvärda nit," väcktes af en bland konsistorii ledamöter förslag om upprättandet af en instruktion, hvarigenom bestämdes, hvem det ålåge att katalogisera samlingarne å ofvannämnda museum, utan att akademikassan med någon ersättning derför besvärades.

[3]) Kons. prot. $^{14}/_{11}$ 1833.

"Instruction för vederbörande till iakttagande vid vården af Carolinska akademiens historiska museum och myntsamling" utfärdades omsider af universitetets kansler d. 30 April 1836, och har sedan dess fortfarit att vara gällande.

Genom denna instruktion åligges innehafvaren af den historiska lärostolen att så väl i allmänhet hafva vården och öfverinseendet af samlingarne och att sörja för deras tillväxt och ordnande, som ock att öfver dem författa och underhålla fullständiga kataloger och dem förevisa så väl för resande som "för den studerande ungdomen alla Ons- och Lördagar i Maj och October månader." "Vid påfordran" skall adjunkten i historia biträda professorn i alla musei angelägenheter, och i mån af denne sistnämndes godtfinnande äfven docenterna i historia och numismatik. "Dock är i intet fall historiarum professorns ansvarsskyldighet genom något erhållet biträde förminskad" och nycklarne till samlingen skola hos honom förvaras. — Det är sålunda i sjelfva verket hos professorn i historia, som enligt denna instruktion ansvaret för musei förkofran uteslutande hvilar; det är på honom uteslutande, som det beror att göra en sådan samling fruktbärande för undervisningen, och i samma mån är det honom också ålagdt att hålla jemna steg med de framsteg, som den vetenskapliga forskningen gör inom de hithörande områden. Innehafvaren af denna lärostol skall sålunda icke blott vara historiker, hemmastadd inom historiens vidsträckta fält och sjelfständigt bearbetande något af dess områden, utan ock vara arkeolog, numismatiker och ega konsthistorisk bildning, samt derjemte ega något af det speciella samlar-intresse, hvarförutan vården om offentliga så väl som enskilda samlingar endast lamt bedrifves. Det kan ej undfalla någon, som gjort sig förtrogen med den sjelfständiga utveckling, som dessa vetenskaper i våra dagar hunnit, att detta i sjelfva verket är en uppgift, som det endast torde vara högst sällsynta undantagsfall förbehållet att kunna fylla. Den arbetets fördelning, som är ett af de väsentligaste vilkoren för äfven det vetenskapliga arbetets framgång, och som åt hvarje forskare anvisar sitt bestämda område, har länge kräft en förändring i detta hänseende, hvarigenom äfven åt dessa historiens hjelpvetenskaper bereddes en sjelfständigare ställning, eller åtminstone det blefve mindre öfverlemnadt åt slumpen, huruvida de samlingar, hvilka dermed stå i sammanhang, förkofras eller förfaras.

Det i instruktionen stagdade biträde åt samlingarnes förestån-

dare af de öfriga lärarne i historia, synes aldrig hafva varit "påfordradt." Deremot har sedan 1830 alltjemt till dennes biträde varit tillförordnad en amanuens, ehuru instruktionen derom ingenting nämner och ehuru denna syssla först 1861 uppfördes å universitetets ordinarie stat. Under den tid som prof. E. S. Bring var föreståndare för samlingarne (till 1855) hafva i denna egenskap tjenstgjort, utom de förut nämnda Hildebrand och Berling (till 1839) docenten i romersk arkeologi och litteratur J. O. Lindfors (1839—50) och Nils Gustaf Bruzelius (1850—60). Den sistnämnde var derjemte sedan 1855 äfven docent i nordisk arkeologi.

Under prof. Brings tjenstetid inträdde en för musei utveckling vigtig förändring, då "mynt- och antiqvitetsamlingarne" genom universitetets stat af d. 30 Dec. 1837 erhöllo ett fast årligt anslag af sammanlagdt 553 Rdr B:co. Förut hade såväl utgifterna för myntsom för antiqvitetetssamlingen räknats till "tillfälliga utgifter hvilka i mån af behof kunde bestridas," och en följd häraf hade blifvit, att den seduare samlingen, den hittills mest förbisedda, för sin tillväxt varit anvisad nästan uteslutande på gåfvor [1]). Detta anslag har sedan 1837 endast blifvit ökadt med 7 Rdr B:co (i univ. stat af år 1848), så att det ännu uppgår till 840 Rdr Rmt. Större delen af detta för fornsamlingen och myntsamlingen gemensamma anslag har under denna tid varit använd för myntkabinettets räkning; och sedan detta sednare 1856 erhållit sin särskilda föreståndare — enl. kansl.-br. af 1856 $^{31}/_{12}$ dock endast såsom undantagsfall — har det gemensamma anslaget blifvit så fördeladt (kons. prot. 1858 $^{16}/_{1}$), att myntsamlingen erhåller 600 och museum 240 Rdr Rmt i årligt anslag. Med ringheten af detta årliga anslag kan det i sjelfva verket icke annat än väcka förvåning, att museets samlingar under 1840 och 1850:talen vunnit den tillväxt, som de verkligen vunno. Men det är ögonskenligt, att hvad som 1837 kunde anses i någon mån motsvara denna samlings behof, ingalunda på samma sätt gör det trettiotre år sednare, sedan det forskningsområde, hvilket den företrädesvis är egnad att upplysa, under denna tid blifvit ett af de

---

[1]) Enligt hvad universitetets räkenskaper gifva vid handen, stiga omkostnaderna för de fornsaker, som för musei räkning af akademikassan blifvit inköpta under åren 1816—37, endast till den högst blygsamma summan af 39 Rdr 16 sk. B:co.

mest bearbetade, och sedan en samling sådan som denna först erhållit sin rätta betydelse för det vetenskapliga studiet. Få, om ens någon af universitetets institutioner hafva, i likhet med historiska museum, sedan 1837 icke erhållit någon nämnvärd tillökning i sitt anslag. Detta är så mycket mera anmärkningsvärdt, som detta museum med skäl har varit ansedt såsom en af universitetets dyrbaraste samlingar; till få af dessa hafva i en sednare tid vackrare minnen blifvit knutna.

Ty det kan icke blifva onämndt vid en framställning af den utveckling, som Lunds historiska museum genomgått, att dess samlingar ej stått utan sammanhang med de skarpsinniga vetenskapliga undersökningar, som i århundradets fjerde årtionde lade grunden till det nya system inom den förhistoriska arkeologien, genom hvilket den först erhöll en fast basis och nödvändig begränsning. Då Sven Nilsson 1834 utgaf sin afhandling: "Utkast till jagtens och fiskets historia på Skandinavien" och sedermera i sitt stora arbete "Skandinaviska Nordens Urinvånare," första gången utgifvet 1838—43, ytterligare utvecklade de åsigter, som på detta område varit så epokgörande, så var det den samling af fornsaker, som universitetet då egde, som i ej ringa mån erbjöd material för forskningen; och äfven den stora enskilda samling, som "Urinvånarnes" berömde författare under sina forskningar anlade, och som lemnat så mången vigtig upplysning för kännedomen om Nordens äldsta historia, förvaras numera i Lunds historiska museum. Detta eger sålunda originalerna till den större delen af de i Nilssons arbeten afbildade och beskrifna föremål från den förhistoriska tiden: dess skatter höra till dem, som genom dessa arbeten blifvit mest kända utanför vårt eget lands gränser, och som varit mest föremål för fremmande forskares uppmärksamhet. Om det sålunda är en ära för det carolinska lärosätet att hafva varit en af de platser, hvarifrån det vetenskapliga arkeologiska studiet, som i våra dagar öfver hela den bildade verlden räknar så många idkare, först utgått, så tillkommer denna ära i främsta rummet dess historiska museum, som förvarar en så betydlig del af det material, som stått denna vetenskaps grundläggare här på platsen till buds.

Det är tydligt, att de resultater, som på fornkunskapens område här och i Danmark vunnos, ej kunde blifva utan inflytande på det historiska museets utveckling. Anordningen af en samling af fornsaker kunde verkställas efter andra och säkrare grunder än de

som förut kunnat göra sig gällande; intresset för fornforskning tillväxte i samma mån som det nyuppstälda systemet visade sig kunna bestå profvet, och mycket, som förut varit betraktadt såsom värdelöst, togs nu tillvara och kom samlingen till godo.

Kasta vi en blick på den tillväxt, som den historiska samlingen erhöll under de år af prof. Brings tjenstetid, som historiska museum var i saknad af ordinarie anslag, åren 1828—37, så var den icke synnerligen betydlig, under det att myntsamlingens samtidiga tillväxt var så mycket större [1]). Bland inköpta fornsaker märkas ett dryckeshorn, tvenne halsringar af brons o. s. v. Genom gåfvor erhöllos under denna tid åtskilliga föremål från bronsåldern, bland hvilka ett samladt bronsåldersfynd från Gärdslösa på Öland, ett stort bronssvärd med tillhörande afbrutet fäste och ett synnerligen vackert utsiradt svärdsfäste af brons, båda funna i grafhögar i södra Skåne. Det sistnämnda utgör ett bland de bästa i samlingen befintliga prof af den äldre bronsålderns egendomliga ornamentik och är en af musei förnämsta prydnader [2]). Bland dem, som under denna tid företrädesvis med gåfvor ihågkommo samlingen, förtjena nämnas intendenten prof. Bring och prokanslern Faxe, hvilka båda till densamma skänkte åtskilliga mest stenåldern tillhörande fornsaker.

Från domkyrkorådet aflemnades 1834 åtskilliga saker från medeltiden och sednare tid, hvilka vid den då pågående restaurationen af Lunds domkyrka drogos fram i dagen, såsom åtskilliga radband, skrifstift, handskrifter, silfvermynt, knifvar, kammar, spelkort m. m. [3]). Att mycket och måhända mera värdefullt, för hvil-

[1]) Aspegrenska myntsamlingen, genom hvilka museum först erhöll det märkvärdiga fyndet af guldbracteater från Tjurkö i Blekinge, inköptes 1830, Westringska samlingen 1837 o. s. v.

[2]) Närmast liknande det i Nilsson, Bronsåldern Tab. 1, fig. 1, afbildade svärdfäste.

[3]) Witt., hist. o. antiqv. akademien hade vid underrättelse om dessa domkyrkofynd hos k. m:t hemställt, att domkyrkorådet måtte åläggas att till denna akademi insända samliga de funna föremålen. I sin förklaring häröfver ådagalade domkyrkorådet att ifrågavarande saker icke kunde hänföras under benämningen "fynd, som enl. k. br. d. 20 Aug. 1755 och k. förordn. d. 17 April 1828 bör kronan hembjudas;" och k. m:t beslöt (k. br. d. 22 Maj 1834) att de i domkyrkan vid rifningen af golfvet under de gamla korstolarne i Lunds domkyrka anträffade saker i stället skulle till universitetet öfverlemnas. Witt.,

ket museum kunnat vara en tjenlig förvaringsort, vid denna våldsamt företagna s. k. restauration gått förloradt, kan emellertid icke annat än beklagas af enhvar, som har någon kärlek för minnesmärken af förgångna tiders konst och kultur och vill sörja för deras bevarande. Museum förvarar ett iögonfallande prof på det hårdhändta förfarande, med hvilket man då gick tillväga: domkyrkans gamla högaltare, praktfullt utstyrdt i den nederländska renaissancens stil, uppfördt 1577, nedbröts 1834 för att lemna fri plats mellan kyrkans högkor och skepp: den tafla af alabaster, i relief föreställande nattvardens instiftelse, hvilken utgjorde dess förnämsta prydnad, nedtogs och det dröjde ej länge innan den till följe af vanvård slogs i stycken [1]). På bekostnad af domkyrkan har denna tafla nyligen blifvit, så godt sig göra låtit, hopfogad och uppställd bland museets samlingar af kyrkliga minnesmärken. Det bristfälliga skick, hvari den likväl oaktadt all omsorg befinner sig, gör att den kan betraktas icke blott som ett exempel på den smakriktning, i hvilken man i det 16:de århundradet i Norden utsmyckade sina tempel, utan ock på den ofromma vandalism, med hvilken man, under föregifvet konstnärligt nit, i det förra hälften af det 19:de gick till väga med föregående tiders verk. De skulptur-arbeten, äfven tillhöriga detta högaltare, hvilka äfven i museet förvaras, vittna också genom sitt stympade och lösbrutna skick om den brist på pietet och på förmåga att uppfatta andra tiders konstnärliga sträfvanden, som då gjorde sig enväldigt gällande.

---

hist. o. antiqv. akademien skulle till universitetet återsända de från dessa fynd härrörande mynt, som den emottagit; likväl egde akademien att behålla hvad som behöfdes för komplettering af dess samlingar, mot det att den såsom ersättning härför till universitetet lemnade de dupletter af andra mynt, som här saknades. Se ofvan citerade k. br., förvaradt i universitetets arkiv.

[1]) Efter uppgift ställdes den till en början till förvaring i en material-bod, hvarest den innan kort sönderslogs. I sitt sönderslagna skick och utan att man egnade någon tanke åt dess iståndsättande deponerades sedermera denna tafla hos universitetet — i källaren under biblioteksbyggnaden, hvarest spillrorna af det fordom så praktfulla högaltaret i den rikaste metropolitankyrka i i Norden utan varsamhet kastades om hvarandra och ytterligare krossades. Efter att under en lång följd af år hafva qvarlegat på denna plats och allt mera hafva blifvit öfverhöljda med dam och orenlighet, hafva spillrorna omsider under innevarande år blifvit framdragna och man har sökt att skydda dem mot ytterligare förstörelse.

Sedan universitetets nya stat trädt i verkställighet och museum disponerade öfver ett särskildt anslag, kunde dess samlingar börja tillväxa med mera fart. Den tillökning, som samlingen af fornsaker erhöll under åren 1839—50, då den nitiske amanuensen J. O. Lindfors var vid densamma verksam, var högst betydlig: öfver 3000 nya nummer tillkommo, dels genom gåfvor, dels genom inköp. Bland större inköp bör nämnas en från Trelleborg förvärfvad samling, utgörande omkring 850 n:r. Den ojemförligt största delen af alla dessa fornsaker utgöras af föremål hörande till stenåldern; vapen och redskap af sten i alla former förvärfvades till ett antal af icke mindre än mera än 2600 olika föremål. Många af dessa är utmärkta för sin sällsynthet, storlek eller sin konstfärdiga utarbetning; och talrikheten af sådana fynd, hvilka till sin ojemförligt största del härröra från Skåne, vittnar om att detta landskap under stenålderns aflägsna tid varit säte för en befolkning, icke mindre talrik än den, som under samma utvecklingsperiod hade sitt stamhåll på de danska öarne, och att stenålderns kulturståndpunkt här nått ett större utveckling än i någon annan del af den norra skandinaviska halfön. Den betydliga tillökningen under 1840-talet af denna afdelning af Lunds museum, jemte hvad som förut förefans i samlingen och hvad som sedermera tillkommit härrörande från samma kulturstadium, har gjort detta museum till en af de för stenåldern mest välförsedda samlingar i Norden: det torde i detta afseende endast stå tillbaka för de stora samlingarne i Kjöbenhavn och Stockholm. Ett särskildt intresse eger denna samling derjemte derigenom att den till sin ojemförligt största del leder sitt ursprung från Skåne.

Icke lika betydlig var den tillväxt af till bronsåldern hörande föremål, som under 1840:talet kom museum tillgodo. Likväl erhöllos, jemte åtskilliga enstaka väl bibehållna brons-saker, några samlade fynd af intresse. Så det stora Odarslöfsfyndet (1841) [1], utgörande en samling af omkring 50 mer och mindre fragmentariska brons-pjeser, hvaribland 5 s. k. gjöten, metallklumpar, som vid gjutningen blifvit i formen qvarsittande, hvilket fynd på goda skäl har blifvit ansedt för ett upplag af brons, tillhörigt en bronssmed, och är anmärkningsvärdt såsom ett af de första fynd, som tjenat till bevis att bronsålderns redskap och vapen blifvit här tillverkade; ett

[1]) Beskrifvet af N. G. Bruzelius, Sv. Fornlemningar H. I. s. 44.

fynd från Körsbärsbackar vid Malmö, bestående af 6 lansspetsar af brons; ett mindre graffynd från Fjelkinge m. fl. Särskildt förtjenar nämnas den 1847 inköpta gjutform af telgsten till en bronscelt, funnen vid Hoby i Torna härad, som ytterligare är ett bevis att bronskulturen varit bofast i dessa trakter och att alla dess minnesmärken icke äro utifrån införda.

Jemföresevis talrika voro de föremål från medeltiden som under samma tid erhöllos. Ett icke obetydligt antal af minnesmärken från den katolska kulten blefvo från från skånska kyrkor till museum öfverlemnade eller deponerade. Den mest betydande tillökning i denna riktning vans 1841, då från domkyrkan lemnades åtskilliga af dess dyrbarheter: tvenne biskopsskrudar, ett pallium och ett humerale [1] — de båda sistnämnda, hvilka tillhöra medeltidens slut och den nyare tidens början, äro prof på en högt uppdrifven konstskicklighet, och skulle vara en prydnad för hvarje museum — tvenne processionsfanor från den sednare medeltiden, hvilka heller icke sakna konstvärde [2], tvenne i träd skulpterade bildgrupper, det s. k. hel. Margaretas lintyg [3], fyra gamla svärd o. s. v. En dyrbar gåfva erhöll museum 1843 från Ystads S:t Petri församling, då till dess förvar öfverlemnades det praktfulla altarskåp i götisk stil, som utgör den förnämsta prydnaden i dess medeltidsafdelning. Så väl träsnidare-arbetet i detta altarskåp, som ock isynnerhet de tyvärr mycket skadade målningar på kalk, hvilka pryda yttersidorna af dess dörrar, äga i hög grad konsthistoriskt intresse, och vittna fördelaktigt om den konstnärliga ståndpunkt som man i Norden hunnit mot slutet af medeltiden. Skanörs kyrka öfverlemnade åtskilliga fönstermålningar [4] och från flera af Skånes landtkyrkor inkommo värdefulla och sällsynta medeltidssaker. Fjelie och Ullstorps kyrkor lemnade hvar sitt "lavatorium" i form af lejon [5], tillhörande den äldre medeltiden, med skäl ansedda såsom ett par af musei största sällsyntheter; från Flädie, Fjelie och N. Svalufs kyrkor inkommo kors af koppar med ingraverade figurer, äfven röjande en synnerligen hög ålder och sällsynthet, från Kågeröds och

[1] Beskrifna hos Brunius, Skånes konsthistoria p. 604 ff. Det sistnämnda af dessa bär årtalet 1509, det förra härrörer från slutet af 1400:talet.

[2] Brunius, Beskrifn. om Lunds domkyrka, 2:a uppl. sid. 535.

[3] Se ibid. s. 198, 533.

[4] Beskrifna hos Brunius, Skånes konsthistoria s. 616.

[5] Beskrifna ibid. 601.

Särslöfs krucifixer; och åtskilliga andra kyrkor, Tranås, Wemmerlöf Kyrkoby, Sölvesborg m. fl., aflemnade dels rökelsekar — flera af dessa af ovanliga former och hög ålder [1]) — dels hvarjehanda derstädes förut förvarade gamla vapen, svärd, stridshandskar, sporrar; m. m. För dessa kyrkliga minnesmärken står museum synnerligast i förbindelse till prokanslern Faxe. Alltjemt lifligt intresserad för allt som rörde Skånes forntid, hade han genom sin embetsställning tillfälle att göra sitt inflytande gällande och verkade under sina resor i stiftet lifligt för fornsakers skydd och för beredandet af ett säkert förvar för dylika. De flesta af ofvan anförda medeltidssaker hafva genom hans försorg kommit museum tillhanda; för ett och annat har det äfven att tacka prof. Brunius. — Ännu förvaras mycket af enahanda art i Skånes landtkyrkor, obemärkt och undangömdt, och saknande det intresse, som det skulle ega tillsammans med likartade fornsaker, ofta löpande fara att vid reparationer och ombyggnader förstöras och såsom värdelöst bortkastas. Det vore att önska att insigten om dessa föremåls värde blefvo allmännare: då skulle utan tvifvel mången landtförsamling önska att i det säkra förvaret af dessa historiska samlingar deponera mycket, som endast der får sin rätta betydelse och kan vara af något gagn.

Sin etnografiska samling såg museum 1844 betydligt tillväxa genom en frikostig gåfva af grosshandlare Liljewalch i Stockholm, bestående af vapen och redskap samt klädedrägter från Söderhafsöarne, Nya Holland, Ostindien och China. Gåfvor till denna afdelning inflöto äfven från sjökapten Werngren, smedmästare Dreijer, d:r Löfdahl. En sistnämnda år inköpt samling af 2000 afgjutningar af antika gemmer m. m. utgjorde början till en för kännedomen om denna art af den grekiskt-romerska konsten upplysande afdelning af museet.

Bland de många och alla samhällsklasser tillhörande personer, som under detta decennium genom gåfvor mest riktade samlingen, böra utom Faxe och Brunius särskildt nämnas bryggaren J. Otterström, s. m. adjunkten Duvander, landtbrukare Th. Malmberg, prosten Schaar, faktor Malmberg, inspektor D. P. Nyman, s. m. adj. A. O. Werlin-Ohlsson, skolmästaren Jöns Mathiasson m. fl. Den utan jemförelse mest betydande af alla de gåfvor, som museum erhöll under detta tiotal af år och den största som under hela dess

[1]) Åtskilliga äro beskrifna hos Brunius anf. st. s. 597 ff.

tillvaro blifvit till densamma öfverlemnad, var likväl den 1849 af öfverste Sjökrona skänkta samling af fornsaker, uppgående till ett antal af omkring 900 olika föremål, bland hvilka isynnerhet samlingen af stensaker innehöll en mängd vackra och sällsynta exemplar.

Då universitetet 1846 erhöll nya och utvidgade lokaler för flera af sina institutioner, utbytte äfven dess historiska museum sin efter den vunna betydliga tillväxten otillräckliga lokal i nuvarande biblioteksbyggnadens öfversta våning mot de i byggnadens östra ända belägna tvenne rum i bottenvåningen, hvarest det ännu för närvarande till en del är inrymdt. Redan fem år sednare behöfde samlingen för sitt utrymme ytterligare det tredje, i sammanhang med de båda öfriga mot norr belägna rum, och äfven denna lokal har, innan ännu rätt många år förflutit, visat sig vara otillräcklig och olämplig.

Om emellertid den förkofran, som historiska museum sålunda vunnit under åren 1839—50, med skäl kan anses ansenlig, så var det derpå följande tiotalet af år, då det i amanuensen, sedermera docenten N. G. Bruzelius hade en lika sakkunnig som intresserad vårdare, icke mindre betydelsefullt för dess utveckling. Den ansenliga tillväxt, som samlingarne efterhand vunnit, gjorde en förändring i dess anordning och uppställning nödvändig; derjemte gjorde sig gällande behofvet af en fullständig sammanhängande katalog öfver hela samlingen. Genom Hildebrands försorg hade, såsom nämndt är, en specialkatalog öfver samlingens stenåldersfynd blifvit upprättad, hvilken sedermera af Lindfors blifvit fortsatt; såsom minnesmärken af den sednares verksamhet förvarar museum en specialkatalog öfver den etnografiska samlingen från fremmande länder, upprättad 1844; äfvensom en förteckning och förklaring öfver de i samlingen förvarade runstafvar, kaflar och balkar, upprättad 1845. En katalog öfver bronsålders-fynden har äfven blifvit påbörjad 1847, men icke hunnit afslutas. Men någon fullständig förteckning öfver samtliga museets alla olika afdelningar tillhörande föremål, utom den äldsta under Sjöborgs ledning upprättade katalogen, synes icke före 1855 hafva blifvit uppgjord eller förvaras åtminstone icke bland dess handlingar från äldre eller nyare tid. Docenten Bruzelius började sistnämda år att upprätta den katalog öfver museets samlingar, som sedan dess har blifvit fortsatt, och utgör dess enda fullständiga inventarium.

Den mest betydande och vigtiga tillökning som historiska museum sedan sin stiftelse erhållit, vans 1851, genom den då för ett pris af 6000 Rdr Rmt inköpta samling af fornsaker, som af prof. S. Nilsson under mera än ett fjerdedels århundrades forskningar på detta område blifvit bildad. Genom flera års sammansparade anslag och genom ett i kansl.-br. d. 23 Febr. 1853 beviljadt räntefritt lån ur universitetets reservfond, blef det för museum möjligt att utan särskildt anslag inköpa denna i så många afseenden värdefulla samling. Vid dess öfverlåtande till universitetet uttryckte prof. Nilsson den önskan, "att denna samling måtte så vidt ske kan, få förvaras i ett särskildt rum eller åtminstone få utgöra en särskild afdelning af historiska museum, på det den lättare skulle kunna igenkännas af dem, som i en framtid önskade se originalerna till de beskrifningar och plancher, som hans etnografiska skrifter innehålla." Genom bref af d. 9 Aug. 1851 beviljade universitetets kansler denna anhållan, på samma gång som han gaf sitt tillstånd till samlingens införlifvande med universitetets. Tillfölje häraf bereddes utrymme för densamma genom upplåtande af det tredje i sammanhang med museets öfriga lokal belägna rum i biblioteksbyggnadens bottenvåning, det förut s. k. historiska auditorium, hvarest den Nilssonska samlingen sedan dess alltjemt varit förvarad. De mynt, som äfven tillhörde denna samling, uppgående till ett antal af öfver 450 från olika länder och tider, införlifvades med myntkabinettets samlingar.

I musei katalog upptager den Nilssonska samlingen af fornsaker 2975 nummer, och utgör ännu mycket öfver en tredjedel af hela dess innehåll. Antalet af redskap och vapen af sten i denna samling, såväl tillhörande stenåldern som sednare perioder, uppgår till omkring 2350 olika föremål; bronsåldern är representerad med 120. Den komparativa etnografiska afdelningen från vilda folkslag i andra länder räknar ett antal af 75 olika föremål. Äfven jernåldern och medeltiden äro representerade: den förra bl. a. genom tvenne förgyllda fibulor af silfver, funna i Grönby i Skåne, anmärkningsvärda så väl för den konstfärdighet, som deras arbete röjer, som för sin sällsynthet i dessa trakter af den skandinaviska halfön [1]; samt ett 1852 såsom gåfva af prof.

[1] Afbild. i O. Montelius, Remains from the Iron age of Scandinavia Pl. V, fig. 1, 3.

Nilsson öfverlemnadt silfverfynd från 10:de århundradet, utgörande 17 olika silfverföremål, till större delen ringar, funna tillsammans med åtskilliga tyska och kufiska mynt.

Det skulle föra oss för långt att här uppehålla oss vid de särskilda mest anmärkningsvärda föremål som tillhöra denna samling: för dem, som hafva följt den svenska arkeologiska vetenskapens utveckling, äro en stor del kända genom afbildningar och beskrifningar. I de båda upplagorna af prof. Nilssons stora arbete "Skandinaviska Nordens Urinvånare," hafva så väl typerna af samtliga dessa olika arter af fornsaker från sten- och bronsåldern blifvit afbildade, som ock dess mera sällsynta enskilda föremål. Så t. ex. en vacker bronslur, funnen i närheten af Lund i en torfmosse [1]), hittills den enda i Sverige funna fullständigt bibehållna fornsak af denna art; så en spiralprydd bronssköld, som är ett af de yppersta profven på bronsålderns ornamentik [2]), så ett med spetsen af ett elghorn genomborradt menniskokranium, [3]) funnet vid Tygelsjö på en begrafningsplats från bronsåldern, hvilket har blifvit betraktadt såsom ett talande vittnesbörd om de strider, som stått i dessa trakter långt före den tid, då vår historia börjar. Många af de i denna samling förvarade redskap och vapen från andra verldstrakter, hvilka tjenat till material för komparativa undersökningar, äro äfven i detta berömda arbete afbildade. Åtskilliga så väl den Nilssonska, som den öfriga samlingen tillhöriga föremål hafva äfven af N. G. Bruzelius [4]) blifvit beskrifna och afbildade.

Med skäl torde man kunna anse att Lunds historiska museum genom förvärfvandet af den Nilssonska samlingen inträdde i ett nytt skifte af sin utveckling. Från att hafva varit en mindre samling af fornsaker, visserligen i många afseenden förtjent af uppmärksamhet, höjdes den genom denna tillökning till ett bland Nordens mera ansenliga antiqvariska museer, och har sedan dess erhållit en betydelse och varit föremål för en uppmärksamhet från den vetenskapliga forskningen, som förut icke kommit den till del. Det har sedan dess varit en af de samlingar, som den fremmande vetenskaps-

---

[1]) Nilson, Bronsåldern pl. IV. fig. 50.
[2]) Ibid. fig. 43.
[3]) Nilsson, Urinv. 1 uppl. pl. XV. fig. 173.
[4]) I Beskrifn. öfver fornsaker, funna i Skåne, jemte inled. anmärkningar öfver svenska antiqviteter i allmänhet. Lund 1850; och i Svenska Fornlemningar H. I, II. Lund 1853, 1860.

mannen, då han gästar Skandinavien, icke gerna försummar att besöka. Vid sidan af de stora samlingarne i de skandinaviska ländernas hufvudstäder, har Lunds historiska museum sitt intresse, dels för det värde, dess innehåll i och för sig sjelf eger, för sällsyntheten af många der förvarade fornsaker och för de kulturhistoriska upplysningar, som deraf kunna vinnas, dels för de minnen i den arkeologiska vetenskapens historia, som dervid äro fästade [1]).

Den tillväxt, som museum, oberäknadt den Nilssonska samlingen, erhöll under åren 1850—60, var emellertid icke obetydlig, och utmärker sig framför äldre tiders tillväxt genom den större mångfalden och omvexlingen af de tillkomna nya föremålen. I sin helhet utgjordes denna tillväxt af omkring 930 n:r, af hvilka öfver 400 tillhörde stenåldern, och omkring 100 bronsåldern; samlingarne af fynd från jernåldern och den kristna tiden tillväxte med omkring 230 olika föremål, och den komparativa samlingen från fremmande länder dels inom dels utom Europa, hvilken alltjemt fått en ökad betydelse, vann genom gåfvor och inköp icke obetydlig tillväxt.

Bland de mera anmärkningsvärda samlade fynd från Skånes förhistoriska perioder, som museum under denna tid erhöll, förtjenar särskildt nämnas ett större fynd från bronsåldern, från Fredshög i Skytts härad [2]), skänkt af åboen Nils Jeppsson, bestående af mera än 40 olika bronsredskap, mer och mindre skadade och fragmentariska, hvilket utan tvifvel är att betrakta såsom en qvarlefva af en bronssmeds verkstad och utgör ett värdigt sidostycke till det 1843 erhållna Odarslöfsfyndet. Af icke mindre vetenskapligt in-

[1]) Nyligen har Lunds museum och dess samlingar varit föremål för en skildring i en af m:r P. Cazalis de Fondouce utgifven "Compte-rendu de la 4:e session du congrès international d'anthropologie et d'archéologie préhistoriques (Copenhague), suivi de visites dans les musées de Copenhague, Christiania, Stockholm et Lund." Det torde icke sakna sitt intresse såsom prof på den uppmärksamhet, som i senare tid kommit Lunds historiska museum till del, att ur dess album anföra namnen på några af de forskare från fremmande länder som under sistflutna år besökt detsamma. Namnen anföras i den ordning, som de finnas i album inskrifna: P. Hunfalvy, Pesth; Ch. de Linas, Arras; v. Dücker, Schlesien; E. Dupont, Bruxelles; Henri Martin, Paris; G. Capellini, Bologna; Franc. Tubino, Madrid; Juan Vilanova y Piera, Madrid; P. Cazalis de Fondouce, Montpellier; Em. Chantre, Lyon; A. Strunk, Kjöbenhavn; John Evans, London; Japetus Steenstrup, Kjöbenhavn m. fl.

[2]) Beskrifvet af N. G. Bruzelius, Sv. Fornlemningar. H. I. s. 45 ff.

tresse är ett af kyrkoh. S. Cavallin 1859 skänkt fynd från Hvellinge i Skytts härad, härrörande från stenåldern, anmärkningsvärdt för de resultater, som derur kunna dragas med afseende på den kulturståndpunkt, hvarpå stenålderns folk befann sig. Jemte stenredskap och en prydligt arbetad urna af lera, anträffades i detta fynd tvenne genomborrade vildsvinständer och ett ben af ett får; det är i synnerhet befintligheten af detta sistnämnda, som har tjenat till att sprida ljus öfver den vigtiga frågan, huruvida husdjuren lefvat i norden tillsammans med stenålderns folk, eller icke [1]). — Åtskilliga smärre samlade fynd från bronsåldern kommo derjemte tid efter annan museum tillhanda: från Fåralösa (1851), Trolleberg (1853), från Rönneberga högar (1854), Bedinge (1855), Wirestad (1856), Gislöf (1857) m. fl. Från Kyrkoby och Uppåkra erhöllos fynd af perlor af glas, lera och bernsten, jemte fragmenter af bronsfibulor, hvilka blifvit hänförda till den äldre jernåldern [2]); och från Stäfvie inkom 1856 ett större silfverfynd, bestående af åtskilliga fragmenter af sönderklippta prydnader, tackor och afhuggna stänger, funna tillsammans med orientaliska mynt från 10:de århundradet. En synnerligen värdefull samling af Gotländska fornsaker från den yngre jernåldern, uppgående till ett antal af 43 n:r, inköptes 1854. En bland de i denna samling befintliga fibulor af den på Gotland ofta förekommande djurhufvudslika formen, eger ett särskildt intresse genom den derstädes inristade runskrift [3]). Bland enstaka fynd från den förhistoriska tiden, som under detta årtionde tillkommo, förtjenar i synnerhet att nämnas en praktfull med guldbeläggning och slingersirater prydd bronsfibula från den yngre jernåldern, fun-

---

[1]) Se om detta fynd N. G. Bruzelius, anf. st. H. II. s. 7—16. Frågan om husdjuren varit införda i Norden före bruket af metaller har hört till tvistepunkterna inom den nordiska fornforskningen. Enligt prof. Steenstrups iakttagelser i Danmark har stenålderns folk icke haft något annat husdjur än hunden; hästen, svinet, fåret m. fl. hafva först med metallernas bruk blifvit införda. De undersökningar, som under närmast föreg. år blifvit gjorda i Sverige, särskildt i Westergötland, synas dock leda till ett motsatt resultat, åtminstone för Sverige.

[2]) Bruzelius anf. st. H. II. s. 93.

[3]) Först afbildad i N. G. Bruzelius, Nord. Fornlemningar H. II, pl. IX, fig. 2; sedermera afbildad och tolkad af G. Stephens i Old Northern runic monuments II, s. 581.

nen i Skabersjö 1857, äfven den försedd med inskrift i runor [1]). En af prydnaderna i museets afdelning för bronsåldern erhölls 1860 i den af stud. Ström skänkta spiralarmring af brons, den största hittills i Skåne funna af detta slag.

Tillväxten af musei samling af fornsaker från medeltiden och sednare tid var mindre betydlig än under det föregående decenniet. Likväl erhölls ett och annat af värde. Så en kyrkdörr från Torrlösa, rikt utsirad med jernbeslag, ett praktstycke af den äldre medeltidens konstriktning i Sverige [2]) äfvensom en dopfunt härrörande från samma tid, rikt ornamenterad och prydd med en groteskt skulpterad menniskofigur, hvilka båda genom prof. Brunii försorg 1853 kommo museum tillgodo. Från Silfåkra församling öfverlemnades samma år ett rökelsekärl från den sednare medeltiden; domkyrkorådet deponerade 1854 tvenne ljusstakar af malm och ett messingsdopfat, samt 1857 en messhake från förra århundradet; och d. v. statsrådet Reuterdahl öfverlemnade 1852 bl. a. ett spänne af silfver från medeltiden, ett dopfat af messing från nyare tid, äfvensom åtskilliga sigillstampar och aftryck af sigiller, till en del från medeltiden. Tvenne rökelsekar från medeltiden inköptes 1860, af hvilka det ena, funnet i jorden vid Ystad, röjer en ovanlig form och hög ålder.

Samlingen af fornsaker, redskap och klädedrägter från fremmande länder vann deremot vid flera tillfällen icke obetydliga tillökningar. En samling af kläder, vapen och redskap från N. Zeeland och Fidschi-öarne inköptes 1850; missionären Elgqvist skänkte en kinesisk klädedrägt, som enl. uppgift varit begagnad af gifvaren sjelf, och öfverstekammarjunkaren baron Gyllenkrook en mindre samling af vapen och redskap af träd från Söderhafsöarne. Genom gåfva af amiralen af Virgin erhölls 1857 en liknande samling af föremål från Savage-Island, Sällskaps-öarne och Afrika, insamlade under fregatten Eugenies verldsomsegling. Adjunkten Lindfors, prof. Hagberg, frih. C. Gyllenstierna och akad. sekreteraren Kreüger ökade denna museets afdelning genom gåfvor af egyptiska fornsaker, hieroglyfprydda mumier och gudabilder, papyrusrullar m. m.

Af mera direkt intresse för det vetenskapliga studiet voro de

---

[1]) Afbildad hos Bruzelius anf. st. pl. IX, fig. 1.; tolkad och afbildad hos Stephens, anf. st. I, s. 388.

[2]) Afbild. och beskrifven hos Brunius, Skånes konsthistoria, pl. X, fig. I, s. 572.

samlingar af fornsaker från Europas andra länder, som tid efter annan erhöllos. Af kgl. lifmedicus d:r O. Liljewalch skänktes 1852 gipsafgjutningar af en mängd holländska fornsaker från den förhistoriska tiden, hvilka förvaras i Leydens antiqvitets-museum; prof. S. Nilsson skänkte samma år en mindre samling musslor, klufna ben och flintredskap från danska Kjökkenmöddinger. Ett fynd från bronsåldern, uppgräfdt ur "kon. Radbots hög" på Helgoland, öfverlemnades 1854 genom baron Gyllenkrook, och fynd från Rhentrakten af, såsom det synes, romerskt ursprung inköptes 1855. Åtskilliga danska bronssaker erhöllos 1858, och en samling af kärl af lera af olika former och storlekar, härrörande från Tyskland och från den sednare medeltiden, kom s. å. dels genom gåfvor af docenten Bruzelius, dels genom inköp i museets ego. Genom de bekanta schweitziska fornforskarne prof. A. Morlot och öfverste Schwab erhölls under åren 1858 och 1859 en samling af fornsaker, funna i de då nyligen upptäckta pålbyggnaderna i Schweiz, från Nidau-Steinberg, Moeringen, Mosseedorf, Wangen v. Bodensjön, m. fl. ställen, härrörande till större delen från bronsåldern, och af ett stort intresse för jemförelsen med vårt eget lands fornsaker. Under en åren 1858—59 af museets nitiske vårdare docenten N. G. Bruzelius förtagen utländsk resa, erbjöd sig tillfälle att ytterligare föröka museets samlingar i denna riktning; och dels genom gåfvor, dels genom inköp erhöllos åtskilliga fornsaker, härrörande från olika utvecklingsstadier och från olika trakter af Tyskland, Frankrike och Schweitz. Bland dem märkas särskildt några bronsfynd från det bekanta graffältet vid Hallstatt i nedra Österrike, ett fynd af en metallarbetares qvarlåtenskap från bronsåldern från Normandie, ytterligare åtskilliga fornsaker från pålbyggnader i Schweiz, graffynd från den yngre jernåldern från närheten af Berlin m. m.

Bland dem, som under 1850:talet med gåfvor riktade samlingen, utom de ofvannämnda, förtjena i synnerhet att tacksamt ihågkommas provincialläkaren d:r Ekman i Kalmar, konsul v. Böningh i Reval, kyrkoherden N. P. Ahlberg i Cimbrishamn — en samling af 62 i trakten af Åhus funna flintredskap öfverlemnades af honom 1851 till museum — skolläraren Jöns Måthiasson, åboarne Nils Pehrsson i Tågarp och Knut Jeppson i Bjellerup, kyrkoherden Henriksson i Gessie m. fl. — Antalet af gifvare särskildt inom landskapet synes dock snarare hafva förminskats än tillvuxit under detta och följande

årtionden, jemförda med det föregående, en naturlig följd dels af en alltjemt tilltagande täflan mellan enskilda samlare och offentliga samlingar, dels ock af den förminskning i förrådet af fornsaker, som nödvändigt måste härflyta af talrika samlares fortsatta arbeten.

Efter prof. Brings afgång intogs 1856 den historiska lärostolen och det dermed förenade öfverinseendet öfver historiska museum af prof. *W. E. Svedelius;* då han redan 1862 lemnade universitetet såsom skytteansk professor i Uppsala, utnämndes till hans efterträdare prof. *N. A. Tengberg,* som för närvarande är museets intendent. Myntsamlingen, som ännu under prof. Brings tid varit förenad med museum och liksom detta varit anförtrodd åt vården af professorn i historia, ehuru den, sedan museum 1846 flyttades till sin nuvarande plats, haft en derifrån afskiljd lokal i biblioteksbyggnadens ofvanvåning, erhöll 1856 i prof. C. J. Tornberg en egen styresman, och har sedan dess alltmera utvecklat sig till en sjelfständig betydande institution. Det har redan [1]) blifvit nämndt, huru det för historiska museum och myntsamlingen gemensamma statsanslaget efter öfverenskommelse mellan föreståndarne för dessa båda samlingar och med konsistorii medgifvande blifvit fördeladt i tvenne lotter, och den summa, hvaröfver historiska museum årligen disponerar, derigenom blifvit bestämd till 240 Rdr Rmt.

Då docenten Bruzelius efter en tioårig verksamhet vid museum 1860 lemnade vården om dess samlingar, förblefvo de under åren 1861—62 under det omedelbara inseendet af prof. Svedelius. Sistnämnda år utnämndes till amanuens vid museum docenten M. J. J. Weibull, om fortfor att innehafva denna befattning till 1867, då förf. af denna uppsats utsågs till hans efterträdare, efter att sedan 1863 under längre och kortare tider, vid för doc. Weibull inträffande tjenstledighet, hafva tjenstgjort såsom e. o. amanuens vid samlingen. Under läsåret 1868—69, då n. v. amanuensen åtnjöt tjenstledighet, var till e. o. amanuens förordnad phil. d:r Alb. Ringius, hvars under sistnämnda år inträffade förtidiga bortgång var att betrakta såsom en förlust äfven för de historiska samlingarne.

Den tillväxt, som dessa vunnit sedan år 1861, uppgår till något öfver 2000 n:r. Den utan jemförelse största delen häraf förvärfvades 1867 genom inköp för ett pris af 1200 Rdr Rmt af en samling af fornsaker, bildad af ryttmästare v. Gerber, hvilken uppgick

[1]) Se ofvan sid. 28.

omkring 1750 olika föremål, till största delen tillhörande stenåldern, och innehållande många synnerligen vackra och väl arbetade stenredskap af olika former. Bronsåldern är i denna samling representerad genom nära 50 n:r. Särskildt anmärkningsvärd är en bronslur [1]), hvaraf ett större och flera mindre fragmenter blifvit funna i en torfmosse vid Hindby nära Malmö, jemte den Nilssonska den enda som hittills blifvit funnen i Skåne. Till formen dock betydligt afvikande från denna, befinner den sig äfven i ett synnerligen stympadt och ofullständigt skick.

Bland de fornsaker, som utom den Gerberska samlingen under denna tid genom gåfvor och inköp kommit i museets ego, förtjena företrädesvis att nämnas följande: ett fynd från bronsåldern, bestående af ett svärd, en pålstaf och en knif — allt af brons — från en grafhög vid Cimbris, skänkt 1863 af kyrkoherden Schröder; ett graffynd af åtskilliga i en lerurna jemte aska förvarade smärre bronsföremål från Munka-Tågarp, öfverlemnade af förvaltaren Liedholm på Tosterup 1868, samt tvenne särdeles vackra brons-yxor från L. Bedinge, skänkta 1869 af prosten Chr. Tegnér. I synnerhet de sistnämnda, till hvilka förut inga motsvarigheter finnas i museets samlingar, höra genom sin ovanliga form och storlek och sitt väl bibehållna skick till de förnämsta märkvärdigheterna i dess bronsålders-afdelning och skulle utgöra en prydnad för hvarje museum. — H. M:t Konungen har nyligen såsom gåfva till museum öfverlemnat en samling af galvanoplastiska afgjutningar af samtliga i Norge funna guldbracteater. Omsorgsfullt utförda och smakfullt anordnade, erbjuda dessa afbildningar stort intresse för studiet af denna art af fornsaker och för jemförelsen med de i härvarande samlingar befintliga. — Museets etnografiska afdelning har blifvit ökad genom gåfvor af prosten Kemner i Bårslöf, som till detsamma jemte några skånska fornsaker 1862 skänkte åtskilliga föremål från Söderhafs-öarne; af prof. Daa i Christiania genom afbildningar i gips och fotografi af norska Lappar, afsedda att tjena till ledning för kraniologiska undersökningar, akad. sekreteraren J. Kreüger m. fl. En mindre samling af fornsaker och kuriosa från Egypten, Mindre Asien och Kina skänktes 1869 af frih. G. Ehrenborgh. Åtskilliga kinesiska saker, som förut förvarats å zoologiska museum, blefvo derjemte 1866 från detta förflyttade till de etnografiska samlingarne.

[1]) Beskrifven och afbildad hos Bruzelius, Sv. Fornlemningar. H. II. pl. VI, fig. 4.

— Föremål af historiskt intresse, tillhörande nyare tider, har museum erhållit genom gåfvor af prosten Iverus, handl. Ekbergs sterbhus, professor Tengberg m. fl.; domkyrkorådet i Lund har derjemte 1867 derstädes deponerat den dittills begagnade biskopskåpa och mitra.

Utrymmet medgifver icke att nämna alla dem som under den sednaste tiden med gåfvor riktat museets särskilda afdelningar; bland de redan nämnda, från hvilken museet upprepade gånger har emottagit gåfvor, förtjena särskildt ihågkommas kyrkoherden Schröder i Cimbris och samlingarnes intendent, prof. Tengberg.

En genom sitt värde betydande tillökning, som förtjenar ett särskildt omnämnande, vann museum under innevarande år, då med dess samlingar införlifvades 9 guldbracteater jemte åtskilliga föremål af historiskt intresse, hvilka dittills varit förvarade å universitetets myntkabinett. En 1860 inköpt mindre guldbracteat, funnen vid Filborna nära Helsingborg, var den enda fornsak af detta slag, som förut å museum förvarades. Då emellertid historiska museum, i betraktande af dessa fornsakers beskaffenhet och användning, syntes för dem alla vara en riktigare förvaringsort än myntkabinettet, öfverlemnades af sistnämnda institutions föreståndare till museum samtliga de guldbracteater och den silfverbracteat, hvaraf universitetet efterhand kommit i besittning. Den sistnämda af dessa, ännu i sitt slag, såvidt bekant, enstående, är funnen vid Gersnäs i Skåne 1729 tillsammans med en större silfverskatt. Sedan 1755 har den förvarats bland universitetets myntsamling, och blef redan under föregående århundradet föremål för en uppsats af Sv. Lagerbring, i hvilken han sökte visa, att de på denna "gamla penning" synliga bokstafstecken hänvisade på kejsar Alexius Comnenus, bröstbilden på adversen föreställde dennes dotter prinsessan Anna Comnena, och att den varit gifven såsom hedersskänk åt "någon af höfdingarne vid arméen" samt blifvit förd till Norden af "någon af våra nordiska höfdingar, som tjent i Myklagård eller Constantinopel" [1]). — Tre af guldbracteaterna äro funna tillsammans vid Tjurkö i Blekinge och inköptes till myntkabinettet med Aspegrenska myntsamlingen 1830. De öfriga äro alla med undantag af en, funnen vid Fredriksdal nära Helsingborg och 1822 skänkt af lagman

[1]) Kgl. Sv. Vitterhets-Akad:s Handlingar. D. IV. Sthm 1783. sidd. 23—40, hvarest denna märkvärdiga fornsak äfven finnes afbildad.

Ståhle, sedermera på olika tider inköpta till myntkabinettet. Sednast 1869 blef en af dem, funnen vid Asmundtorp, af detsamma inlöst. — Åtta af de tio guldbracteater, som museum nu förvarar, äro afbildade och beskrifna i afhandlingarne "Om Guldbracteater" af J. O. Lindfors och "Remains from the Iron age" af O. Montelius [1]). Ett ökadt intresse erhöll denna samling, hvilken utan tvifvel hörer till museets förnämsta dyrbarheter, genom de ofvannämnda af H. M. Konungen skänkta afbildningarne af liknande fynd från Norge. — Jemte ofvannämnda bracteater förflyttades till museet en medaljong med kon. Gustaf III:s bröstbild i guld med vidhängande kedja, gifven till frih. A. E. Gyllenstjerna vid kronprinsen Gustaf Adolfs döpelse, hvilken förut haft sin plats bland samlingen af medaljer, samt den 1844 inköpta samling af afgjutningar af antika gemmer, hvilken sedan längre tid äfven varit å myntkabinettet förvarad.

I följd af samma grundsats, som föranledde att museum erhöll denna tillökning i sina samlingar, öfverlemnade detta till förvaring i universitetsbibliotekets handskriftsamlingar åtskilliga äldre handskrifter, af hvilka det tid efter annan kommit i besittning och hvilka derstädes bättre syntes vara på sin plats. Så de "Malabariska" — enligt noggrannare undersökningar Tibetanska — handskrifter, hvilka Sjöborg 1805 skänkt, åtskilliga pergamentsbref, tvenne likaledes af Sjöborg skänkta påfvebref m. m., för hvilket allt universitetets manuskriptsamling tvifvelsutan är ett vida mera passande förvaringsrum än dess historiska museum.

Den af "Föreningen för Skånes fornminnen och historia" grundlagda samling, hvilken enligt föreskriften i dess stadgar förvaras gemensamt med universitetets, är ännu stadd i sin uppkomst och räknar enligt den deröfver uppgjorda förteckningen endast 17 n:r. Bland dem, som med gåfvor företrädesvis ökat denna samling, tillåta vi oss att särskildt nämna pastor J. Härstedt, genom hvars försorg åtskilliga mossfynd från Flädie och Fjelie socknar kommit samlingen till godo. Den samling af skånska folkdrägter som Föreningen beslutat anlägga [2]), har äfven genom honom emottagit värdefulla bidrag i tvenne väl bevarade Tornahäradsdrägter från innevarande

---

[1]) "Om Guldbracteater," fig. 1—6, och H., och "Remains from the Iron age" s. 40, 47, 49. Pl. I. fig. 14, 18.

[2]) Se Samlingar till Skånes historia, fornkunskap och beskrifning 1868—69 s. IX.

århundrade — ännu tillsvidare de enda i denna samlingens afdelning. Utan tvifvel skulle dock utan synnerlig svårighet en samling kunna åstadkommas af såväl folkdrägter från Skånes olika härader, som ock af många från äldre tider bevarade egendomliga husgerådssaker och föremål af kulturhistoriskt intresse, hvilka ännu ej i egentlig mening kunna räknas till fornsaker. Det vore att önska att intresset för samlingar i denna riktning blefve vaket; äfven sådana saker tjena i betydlig mån att sprida ljus öfver egendomligheter i folklynne och kulturståndpunkt; och snart nog äro kanske många af dessa qvarlefvor från gamla tider utplånade och förstörda. Äfven de höra till våra fornminnen: det är en pligt för en hvar, som älskar sin födelsebygd, att bidraga till deras bevarande.

Under åren 1861—70 har behofvet af en utvidgad och mera ändamålsenlig lokal allt starkare framträdt. En stor del af hela den tillökning, som museét erhållit ända sedan detta tiotals början, har under flera år af brist på utrymme måst magasineras. Då omsider 1867 den betydande Gerberska samlingen inköptes, medgafs åt museum att tillsvidare förvara denna samling i universitetets stora auditorium; derjemte har under innevarande år den emellan detta sistnämnda och den hittills af museum begagnade lokal belägna vestibul blifvit upplåten för inrymmande af museets fornsaker från den kristna tiden[1]). Några af de mest trängande behofven hafva derigenom blifvit afhulpna; och museets samlingar äro i närvarande stund tillsvidare på följande sätt anordnade:

I försalen är i ett större dubbelskåp och fyra montrer förvarad samlingen af smärre fornsaker och historiska märkvärdigheter från medeltiden och nyare tider; längs väggarne äro uppställda större

[1]) Samlingen af runstafvar och vapen, som rätteligen borde tillhöra denna afdelning, har dock tillfölje af bristande utrymme tillsvidare måst inrymmas i samma sal, der fornsakerna från hednatiden förvaras. — Innan museum erhöll en särskild lokal för fornsaker från medeltiden och nyare tid, voro dels de större medeltidssakerna kringspridda der och hvar, hvarest utrymmet medgaf, och de öfriga trångt sammanpackade i skåp, hvarest föga tillfälle erbjöd sig att taga de enskilda föremålen i betraktande, dels förvarade i montrer i samma rum som samlingarne från den förhistoriska tiden. Det behöfver icke påpekas huru föga ändamålsenlig denna anordning var. Tyvärr lemnar tillfölje af lokalens beskaffenhet äfven den närvarande mycket öfrigt att önska.

mest kyrkliga fornlemningar. Hela antalet af i denna afdelning inrymda föremål uppgår till 490.

I ett mindre rum, till höger förvaras i 5 skåp samlingen af redskap, vapen och klädedrägter från fremmande länder, från China, Söderhafsöarne, Orienten, Grönland, Lappland o s. v., i ett 6:e den af Skånska Fornminnesföreningen anlagda samling af Skånska folkdrägter; i tvenne montrer äro utställda smärre judiska, egyptiska och romerska fornsaker, och en samling af kastspjut, en grönländsk kajak med en drägt af skälskinn, gipsafbildningar af norska Lappar m. m., som icke kunnat i skåpen eller montrerna inrymmas, förvaras äfven i detta rum. Hela antalet af den etnografiska afdelningens tillhörigheter uppgår till 358.

Museets samling af till största delen skånska fornlemningar från den förhistoriska tiden är inrymd i den innanför detta mindre rum belägna större sal. Dess afdelning för stenåldern förvaras i ett större dubbelskåp midt på golfvet, hvarest äfven hela samlingen af grafurnor är uppställd, och i 6 mindre längs väggarne uppställda enkla skåp. Bronsåldernsfynden äro utställda i en större montre längs salens ena långsida; förmål från jernåldern — bland hvilka särskildt märkas guldbracteaterna — i en motsvarande på motsatta sidan. I tvenne montrer under fönstren midt emot ingången förvaras den komparativa samlingen af fornsaker och afgjutningar af dylika från andra europeiska länder: Danmark, Holland, Schweitz, Tyskland, Frankrike. Af hänsyn till utrymmet förvaras äfven i detta rum en samling af vapen från olika tider, dels i ett mindre skåp, dels fästade, kring en af pelarne i salens midt, tillsammans uppgående till ett antal af 83; äfvensom samlingen af runstafvar och kalenderstockar m. m., fästade kring den andra af salens pelare, räknande ett antal af 40. I lådor under tvenne af montrerna förvaras derjemte ett betydligt antal fragmenter af fornsaker, samt diverse mindre värdefulla föremål och kuriosa, hvilka icke ansetts förtjena att utställas i samlingarne.

I det tredje parallelt med den etnografiska afdelningen belägna rummet förvaras den Nilssonska samlingen i 12 skåp och en montre, innehållande en komparativ samling af mest stenredskap från andra verldstrakter; hvarjemte ett antal större slipstenar härstädes är inrymdt. Detta rum användes derjemte till arbetsrum för tjenstemännen; och musei handlingar och kataloger äfvensom de böcker, som dels tid efter annan blifvit till detsamma skänkta, dels såsom

för samlingarnes studium oundgängligen nödvändiga, till låns erhållits från universitets-biblioteket, hafva äfven här sin plats.

I universitetets stora auditorium, beläget till höger om museets afdelning för den kristna tiden, är dessutom tillsvidare förvarad en större samling af mest stenåldern tillhörande fornsaker, till en betydlig del förut befintliga i den af ryttm. v. Gerber inköpta samling. De mera värdefulla af denna samlings tillhörigheter hafva likväl nyligen blifvit inordnade i museets redan bildade serier af liknande föremål.

Hela antalet af de i dessa olika afdelningar förvarade inhemska fornsaker från den förhistoriska tiden, uppgår för närvarande till omkring 7800 olika föremål. Enligt en af amanuensen vid Stockholms historiska museum d:r O. Montelius i förening med musei amanuens i slutet af 1869 verkställd räkning, kunde af dessa med visshet till stenåldern hänföras 6636, och till bronsåldern 432 olika föremål. Härvid äro likväl icke inberäknade åtskilliga arter af fornsaker, rörande hvilkas ålder meningarne hos fornforskarne äro delade eller hvilka i annat afseende äro tvifvelaktiga; och deremot upptagna ett icke ringa antal fragmenter, hvilka icke äro i montrer och skåp utställda, utan äro magasinerade i särskilda skåp och lådor. En del af dessa sednare äro heller icke i museets katalog införda.

De fornsaker från denna tid, som för närvarande finnas i samlingarne utställda, finnas i katalogen antecknade under 6912 särskilda n:r — åtskilliga n:r omfattande flera föremål —; och bland dessa hafva till stenåldern blifvit hänförda 6244, till bronsåldern 350, och till jernåldern 358. Härvid bör dock anmärkas, att åtskilliga redskap af sten och ben, hvilkas ålder på grund af bristande fynd-uppgifter och ännu obekant användning icke kunnat med visshet bestämmas, tillsvidare på grund af sitt material förvaras tillsammans med samlingarne från stenåldern, äfvensom åtskilliga fornsaker af jern, då bestämda kännetecken att dessa tillhöra den historiska tiden saknas, förvaras tillsammans med fynden från jernåldern.

Den komparativa samlingen af fynd från den förhistoriska tiden från Europas andra länder uppgår till 152 n:r, den Nilssonska samlingen oberäknad. Dennas komparativa afdelning räknar 75 n:r.

Det kan icke undfalla någon, som tagit kännedom af denna anordning, att den tillfölje af lokalens inskränkta beskaffenhet,

lemnar mycket öfrigt att önska. Det är icke synnerligen prydligt, lika litet som det är ändamålsenligt, att i universitetets festsal hafva uppställd en från de öfriga samlingarne utbruten afdelning, och denna den kanske mest oansenliga. Icke heller motsvarar det äfven billiga anspråk på öfverskådlighet och systematisk fördelning, värdig en vetenskaplig institution, att i samma rum nödgas förvara fornsaker från vidt skilda åldrar, eller att hafva samlingen af nordiska fornsaker åtskiljd genom ett mellanliggande rum med en jemförelsevis obetydlig etnografisk samling från fremmande länder. Förhoppningen att få för museets räkning förfoga öfver hela den sal, hvarest f. n. en del af dess stenålderssamling är magasinerad, och derigenom få hela byggnadens nedersta våning upplåten åt dess samlingar, förtjenar icke synnerligt afseende: det kan icke dröja länge, innan det i samma byggnad inrymda universitetsbiblioteket, stadt i stark tillväxt och redan nu lidande af brist på utrymme, behöfver för sitt bruk äfven byggnadens nedersta våning, hvaraf en del nu intages af museum. Behofvet af en ny lokal för denna institution framträder då såsom en oafvislig nödvändighet.

Det torde icke vara ur vägen, att i tid behjerta frågan om anskaffandet af en bättre förvaringsort för dessa samlingar: Lunds universitet, den svenska staten och de skånska landskapen äro i lika grad häri intresserade. Lunds universitet har genom de samlingar, som dess historiska museum innesluter, kommit i tillfälle att till sina gamla minnen lägga några af de dyrbaraste, det i sednare tid förvärfvat; den svenska staten, som frikostigt med anslag understödt de flesta af universitetets öfriga institutioner, skall helt säkert icke anse såsom onödiga de uppoffringar som göras för denna, helst som det inflytande, som samlingar af dess art kunna utöfva för väckandet af ett fosterländskt sinne och af kärlek till fosterlandets minnen, icke kan för högt anslås. "Föreningen för Skånes fornminnen och historia," som har betraktat Lunds historiska museum såsom en medelpunkt för landskapets samlingar af fornsaker och vill arbeta för dess ytterligare utveckling i denna riktning, kan heller icke vid denna fråga förblifva likgiltig.

Elof Tegnér.

Om fynden i Ystads hamn 1868—69.

Under åren 1868 och 69 lät direktionen för Ystads hamn företaga betydliga gräfningar, för att fördjupa en del af hamnen. Då man under första året i sjelfva hafssanden fann en mängd föremål, deribland åtskilliga af stort intresse, ansåg författaren som en pligt att noga följa gräfningsarbetena, isynnerhet som man mot slutet af året vid sydvestra sidan påträffade ett torflager under sanden. Under gräfningen följande året visade det sig, att hafssanden öfverallt hvilade på en torfmosse, hvari stodo trädstubbar, hvilka med sina rötter sträckte sig ned i ett annat af sand, grus, lera och rullstenar bestående lager. Alldenstund fortsatt gräfning allt tydligare ådagalade, att torfmossen sträckte sig öfver en högst betydlig rymd, och detta fynd på ett ovedersägligt sätt bevisade den skånska kustens sänkning under hafvets nivå, ansåg författaren detta fenomen vara af sådant intresse, att det vore önskligt, det så många vetenskapsmän som möjligt blefvo i tillfälle att taga gräfningarne i skärskådande, hvarför det har varit honom angeläget att göra de anträffade fynden så bekanta som ske kunnat [1]. Ystads hamn har också varit besökt af flera lärda, bland hvilka författaren tillåter sig först nämna den arkeologiska och geologiska vetenskapens Nestor i Norden, professorn Sven Nilsson, som tvenne gånger tagit gräfningarne i ögonsigte. Särdeles noga hafva hamnens olika lager äfven blifvit undersökta af professorerna J. Steenstrup, J. Johnstrup och Otto Torell, hvilka under sina tvenne besök åtföljdes af flera yngre vetenskapsmän från universiteten i Kjöbenhavn och Lund. Dessutom hafva professor Blomstrand, docenterna Lundgren och Holmström och kandidat Nordstedt från Lund, professorerna Angelin och Kinberg samt doktor Hildebrand från Stockholm, professor J. Villanova y Piera och herr J. Tubino från Madrid, bergs-assessor baron von Dücker från Schlesien och doktor Hostman från Celle, hvilka fyra sistnämnde vetenskapsmän efter den arkeologiska kongressen i

[1]) Vid Internationala Arkeologiska Kongressen i Kjöbenhavn föregående år höll författaren ett kort föredrag om de vid hamnutvidningen i Ystad gjorda fynden.

Kjöbenhavn här gjort besök, noga skärskådat de i hamnen anträffade lagren samt de i dem funna föremålen.

Under dagliga besök i den torrlagda delen af hamnen har författaren med största möjliga noggrannhet undersökt de särskilta lagren och de i dem anträffade föremålen samt städse bemödat sig att i beskrifningen endast låta fakta tala, utan att ledas af förut uppgjorda teorier. Huruvida de slutsatser, till hvilka han kommit, äro sannolika eller ej, får läsaren sjelf bedöma, och framtida forskningar skola afgöra, om de äro riktiga; men huru detta domslut än kommer att utfalla, torde dock de gjorda fynden alltid blifva särdeles vigtiga för belysningen af den frågan, huruvida Skånska kusten verkligen sänkt sig under hafvets nivå eller densamma endast minskats genom utsköljning af hafvets vågor.

Om några för geologien och arkeologien vigtiga fynd blifvit gjorda vid hamnutvidningen i Ystad, har vetenskapen härför till en god del att tacka såväl Ystads hamn-direktions ordförande och ledamöter, herrar borgmästare S. Trägårdh, konsulerna R. Lundgren, N. Persson och R. Nilsson, handlanderna P. C. Lamberg, F. Stålhammar, L. D. Kemner och J. Ljungström, som chefen för hamnarbetet herr löjtnant Almquist, hvilka alla på det mest förekommande sätt sökt underlätta de vetenskapliga undersökningarne och städse uppmanat arbetspersonalen att bevara de funna föremålen. I detta afseende hafva redan treune vetenskapsmän, hvilka noggrant studerat de i hamnen gjorda fynden, neml. professorerna Steenstrup, Johnstrup och Torell, uttalat sig, i det de, efter slutade undersökningar, hemburit nämnde herrar sin tack för det tillmötesgående, som vetenskapens målsmän här fått röna. Då åtskilliga föremål blifvit anträffade, hvilka författaren sjelf ej vågat bestämma, har med afseende på dessa åtskillige vetenskapsmäns rikare erfarenhet blifvit rådfrågad. Sålunda hafva professorerna Wahlgren och Torell bestämt de zoologiska och geologiska fynd, och kandidat Nordstedt de botaniska fynd, om hvilkas bestämmande författaren sjelf varit tvifvelaktig.

Såsom en inledning till sjelfva beskrifningen om fynden i Ystads hamn har författaren nämnt några ord om de undersökningar, hvilka hittills blifvit gjorda med afseende på den skandinaviska halföns höjning och sänkning, hufvudsakligen för deras räkning, hvilka väl intressera sig för ifrågavarande ämne, men sakna kännedom om hvad förut härom blifvit skrifvet.

Ystad i juli 1870.

1.

Redan i början af förra århundradet hade tvenne berömda lärda, Urban Hjärne och Emanuel Svedenborg, gjort sina samtida uppmärksamma på landets nivåförändringar i förhållande till Östersjön. Hjärnes och Svedenborgs iakttagelser upprepades sedermera af flera andra vetenskapsmän och gåfvo anledning till den så kallade "vattenminskningsteorien," hvilken framställdes af den bekante astronomen Andreas Celsius. År 1743 framlade nemligen Celsius i Vetenskaps-Akademiens handlingar sina anmärkningar om "Vattnets förminskande så i Östersjön som i Vesterhafvet," i hvilken afhandling han, på grund af en mängd anförda förhållanden, såsom t. ex., att klippor, hvilka förr legat under eller i vattenbrynet, höjt sig betydligt deröfver, etc., påstod, att vattnet i Östersjön och till och med i Norra Oceanen sänkte sig. Genom att jemföra flera iakttagelser från olika ställen kom han till det resultat, att vattnet såväl i Östersjön som vid vestra kusten skulle sänka sig omkring 4 $^1/_2$ fot på 100 år. Vattenminskningsteorien vann många anhängare bland den tidens lärda, såsom v. Dalin, Vallerius, Kalm, m. fl. Till och med den store Linné sökte tillämpa nämnde teori på läran om stenarternas bildning. Dock fann den äfven många motståndare och blef slutligen på riksdagen 1747 föremål för presterskapets öfverläggningar, hvarvid i protokollet upptogs ett betänkande, som ogillade vattenminskningsläran såsom stridande mot biblen.

I ett lärdt och grundligt arbete, under titel "Betänkande om vattenminskningen, hvaruti denna läran efter den Heliga Skrift, Naturens lagar och förfarenheten pröfvas samt oriktig befinnes," sökte biskopen i Åbo Brovallius vederlägga Celsii åsigter, dels genom att rådfråga de "Gamles meningar" och "Utländningars tankar,"

dels genom att, under anförande af fakta af motsatt beskaffenhet, visa haltlösheten af Celsii bevis och orimligheten af hans teori. Efter hand förlorade saken nyhetens behag, och mot slutet af förra århundradet låg frågan i det hela nere.

Skotten Playfair lär vara den förste, som (1802) uttalade den åsigten, att ytförändringarne i Sverige snarare torde bero derpå, att jordskorpan höjde sig, än att vattnet minskades. Sedermera erhöll L. v. Buch under sin resa i norden så talande bevis, att han kom till den öfvertygelsen, att den skandinaviska halfön höjer sig, hvilket äfven af Lyell, Nilsson m. fl. geologer vitsordats. Att detta fenomen ej inskränker sig ensamt till vår halfö, utan att äfven en höjning af landet eger rum i hela norra halfklotet, såsom i Skottland, Finland, Spitsbergen, Island och Grönland, påvises af E. Hébert [1]).

För att bestämma graden af den antagna vattenminskningen eller, som det nu heter, Landhöjningen, hade man redan på Celsii tid sökt vidtaga praktiska åtgärder, nemligen att inhugga vattenmärken på klippor längs landets kuster, för att derefter bedöma förändringarne i hafvets och landets ömsesidiga nivåförhållanden. Dylika vattenmärken hafva äfven blifvit inhuggna och granskade under vårt århundrade, isynnerhet af öfverste-löjtnant C. P. Hällström, professor Erdman och docenten L. P. Holmström. Ehuru sednare tiders undersökningar visa, att höjningen på ställen, hvilka ej ligga särdeles långt från hvarandra, är ganska olika, synes det dock vara ett bevisadt faktum, att en verklig, som det synes, oscillerande höjning eger rum i norra delen af den skandinaviska halfön, och att från trakten af Kalmar till Karlskrona ingen eller högst obetydlig nivåförändring eger rum, samt slutligen att Skåne, Sveriges sydligaste provins, varit sedan flera århundraden tillbaka underkastad en sänkning.

Den förste, som i tryck framställde den åsigten, att en sänkning försiggår i Skåne, är vår berömde naturforskare professor S. Nilsson, ehuru J. C. Wilcke redan långt förut på grund af sina, för jemt hundra år sedan företagna, noggranna undersökningar af Landskrona hamn, i ett längre handskrifvet arbete uttalat, att en sänkning af nämnde trakt af Skåne egt rum. I öfversigt af kongl.

[1]) Om jordskorpans oscillerande rörelser under den quaternära och nuvarande perioden, s. 17—21.

vetenskaps-akademiens förhandlingar, 6:te årgången, har nemligen professor S. Lovén meddelat åtskilliga utdrag af en i Landskrona fortifikations archiv förvarad handskrift med titel: Historiska och Physiografiska underrättelser om Landskrona stad och hamn, sammandragna anno 1770 af J. C. Wilcke, en af akademiens framlidne ledamöter. I detta ganska vidlyftiga och om stor skarpsinnighet vittnande verk omnämner författaren bland annat, att den djupa, af bankar och grund omgifna rännan, som utgör inloppet till hamnen i Landskrona, måste i verkligheten betraktas som en fortsättning af den åbädd, genom hvilken den ej långt från staden utflytande Heljarps å uttömmer sig i hafvet, eller med andra ord, att nämnde bankar en gång utgjort fastland. Att dessa bankar ej äro uppdrifna af hafvet, utan utgöra delar af fast land, bevises ej endast deraf, att deras figur, skapnad och beståndsdelar öfverensstämma med fastlandet, utan äfven af det skäl, att man på dessa grund träffar "stubbar, rötter och hela stammar," som tyckas ådagalägga, att den nuvarande hafsbottnen utgjort skogsmark. Såväl ställningen som beskaffenheten af dessa lemningar af träd visar, att de verkligen vuxit på stället och ej blifvit ditförda af floden. Sålunda träffade en lots, Åke Larsson, år 1767 en gammal ek med rot, topp och grenar på det så kallade Skatterefvet å ungefär 6 fots vatten. Andra personer hade å endast 3 fots vatten derstädes iakttagit en hel skog af kullfallna träd, liggande härs och tvärs öfver hvarandra. Träden uppstucko ur sanden med afslitna ändar och kunde med någon ansträngning utdragas ur blåleran, "i hvilken voro inblandade ruttna blad och leder af vass och mindre qvistar af träd med deras bark." Å de träd, som af Wilcke undersöktes, var massan till det yttre mjuk och blöt, men inuti trådig, liknande ek samt hårdnande vid torkning till en hornlik massa. Stubbar med rötter träffades ej här, men på det närmare intill staden belägna Östra grundet stodo en mängd qvar i ett lag matjord, der de troligen växt, men rötterna sträckte sig ned i blåleran [1]). Matjordslagret låg ungefär 2 à 3 fot under det lägsta och 5 fot under det vanliga vattenståndet. Af dessa och andra skäl anser Wilcke, "att ett större, flackt land har genom det angränsande hafvets

---

[1]) Vid ett besök i Landskrona innevarande år var författaren i tillfälle att se i skolans museum tvenne flintspånor, funna af vagnmannen Lars Jönsson på två fots vatten bland stubbar å nämnde grund.

våldsamhet blifvit afsköljdt och nedsänkt under hafvets nivå." Vidare anser författaren, på anförda grunder, att det är högst troligt, att Seland och Skåne sammanhängt med hvarandra, och att Östersjön varit en stor insjö, som brutit sig utlopp genom sundet och bälterna. Wilcke torde sålunda vara den förste, som beskrifvit en submarin torfmosse och skog vid Skånes kust och som på angifna skäl framställt den åsigten, att Skåne sammanhängt med Seland [1]).

Af senare författare har professor S. Nilsson åtskilliga gånger i tryck behandlat detta ämne [2]). I nedan uppgifne skrifter omnämner Nilsson den så kallade "Gäravallen" (*"Järavallen"* hos Nilsson eller "Gärabacken" på allmogespråket), en af grus, sand och mindre stenar bestående ås, som sträcker sig längs kusten från staden Ystad till ungefär en mil på andra sidan om Trelleborg. Under densamma ligger på flera ställen ett torfmosslager af 3 à 4 fots mäktighet (på några ställen 10 fot djupt), hvari blifvit anträffade ben af Rådjur och Hjort (C. capreolus och elaphus), Vattenlemmel (L. amphibius), Groda (R.?), fjell af Cyprinus, qvarlefvor af vattenskalbaggar och vattenväxter, mindre grenar och blad af träd, samt slutligen åtskilliga flintredskap. Öfver 200 fot från hafsstranden emellan Trelleborg och Skåre fiskläge ligger å ungefär 2 fots djup under vattnet en torfmosse af flera fots mäktighet, innehållande liknande organiska alster, som den under Gäravallen belägna och liksom den utan tvifvel bildad öfver vattenytan. Vidare finnes, $^3/_4$ mil från land och långt ute på det grund, som kallas Falsterbo ref, på 14 fots vatten en stor torfmosse af 10 à 12 fots mäktighet, uteslutande innehållande land- och sötvattensalster, såsom stammar af ek, björk, al, asp och fur m. m., blad af dem och af hassel, vide, sälg, hasselnötter, kottar, vattenväxter, skalbaggar m. m. En dylik submarin torfmosse finnes äfven mellan Skanör och Dragör. Dessa och åtskilliga andra af Nilsson anförda fakta, såsom att afståndet mellan den bekanta Stafsten och stranden minskats sedan Linnés besök med 197 alnar etc., bevisa påtagligen att i en aflägsen period Östersjön öf-

---

[1]) Ifrågavarande mosse omtalas äfven i Hårlemans Dagbok af år 1751, s. 125, men endast i förbigående.

[2]) I Skandinavisk Fauna, Däggdjuren, 2:dra upplagan, 1847, s. IX—XI, Skandinaviska Nordens Ur-Invånare, Lund, 1838-43, s. 89—92, d:o 2:dra uppl., 1 Bandet, Stenåldern, s. 92—94.

versvämmat fastlandet, hvarigenom troligen Öresundet uppkommit och den ofvan nämnda "Göravallen" blifvit uppkastad. Enligt Nilsson *är denna öfversvämning antingen identisk med eller äldre än den så kallade Kimbriska floden och skulle i så fall hafva inträffat omkring 200 år före Kristi födelse eller för minst 2000 år sedan.*

2.

Såsom nämndt blifvit i inledningen, hafva under åren 1868 och 1869 vid gräfningar, som företagits i och för utvidning af Ystads hamn, fynd blifvit gjorda, hvilka först och främst ovedersägligen bevisa, att en verklig sänkning af skånska kusten och ingen utsköljning af densamma försiggått, samt vidare att landets sänkning under hafvets nivå, åtminstone i närheten af Ystad, efter all sannolikhet egt rum sednare än professor Nilsson antager, ehuru denna sänkning utan tvifvel långt förut tagit sin början. Då författaren häraf dagligen varit i tillfälle att observera förhållandet, torde en trogen framställning af fakta vara den mest upplysande metoden. Sedan derföre fynden först blifvit beskrifna i den ordning, de anträffats, tillåter författaren sig i korthet framställa de resultater, som enligt hans åsigt deraf kunna dragas.

Den areal, som blifvit undersökt, utgör enligt benägen uppgift af arbetschefen vid hamnbyggnaden, herr löjtnant Almquist, nära tre tunnland eller ännu nogare 152,500 quadratfot, deraf 126,250 fot utgöra ytinnehållet af sjelfva hamnbassinen och 26,250 fot d:o af slipern, samt har, såsom kartan visar, en temligen oregelbunden form. Bottnen under vattnet utgjordes öfverallt af hafssand, som vid östra sidan låg mest i dagen och som småningom, såsom profilen visar, höjde sig till vattenytan och öfvergick i hafsstranden, hvilkens öfveryta äfvenledes består af hafssand. Vid sydvestra sidan hade på en mindre del vattnet ett djup af omkring 8 fot, alldenstund sanden derstädes genom muddring i sednare tiden blifvit bortförd. Sedan den del af hamnen, som skulle utvidgas, blifvit genom en bank afstängd och vattnet utpumpats, företogs gräfningen skaktvis, hvarigenom man var i tillfälle att med säkerhet bestämma de olika lagren och observera deri förekommande föremål.

Hafsbottnen utgjordes, som nämndt är, af hafssand, hvars största djuplek var vid östra sidan 8 à 9 fot, men vid sydvestra sidan på en mindre del endast omkring 3 fot, af skäl, hvilka redan blifvit anförda. Tio fot under hafvets dagliga vattenstånd och 15 $^1/_2$ fot under nuvarande kajens kant, hvilken ligger vågrät med fyrens fot, påträffades under sanden ett torflager. Dettas största mäktighet var ungefär 14 decimaltum vid nordöstra sidan, 15 tum d:o vid sydöstra d:o och vid sydvestra sidan endast 6 à 7 tum, der torflagret på en bredd af omkring 40 fot fullkomligt saknades. I torflagret, som sänkte sig i riktning från nordost till sydvest 1 $^1/_2$ fot, stodo omkring hundra trädstubbar, hvilkas rötter gingo flera fot ned i lagret under torfven. Lagret under torfven bestod på åtskilliga ställen af grus, sand eller lerblandad sand, å andra ställen af blålera, men öfverallt voro större och mindre rullstenar inblandade, bland hvilka flera innehöllo snäckor och voro försedda med refflor. Det hela utgjorde en morän.

I sandlagret öfver torfven voro flera tydliga lager dels af förmultnade hafsväxter, dels af groft grus och mycket små kiselstenar, samt alldeles omedelbart ofvanpå torflagret ett tunnt lager af kiselstenar från en valnöts till ett gåsäggs storlek, af hvilka dock ingen, åtminstone såvidt jag kunnat upptäcka, nedträngt öfver ett à två tum i torfven och detta på jemförelsevis få ställen. Se profilen lagret *A*, *A'*. Här och der anträffades i sanden skal af Mytilus edulis, Mya arenaria, Tellina balthica, Cardium edule och Buccinium antiquum (sällsynt), hvilka lefvat i hafvet. Dessutom hafva en mängd saker från olika tider och af olika beskaffenhet der blifvit funna.

I sjelfva hamnbassinen anträffades följande föremål. Tjugotvå mer eller mindre skadade skeppsskrof eller rättare vrak, af hvilka tretton äro anmärkta på kartan. Det största fartyget var fyldt med sten, förmodligen barlast, ett annat fartyg hade varit lastadt med taktegel af den under medeltiden brukliga formen, af hvilka tvenne af 17 $^1/_2$ tums längd äro bevarade. I ett af skeppsvraken fann man delar af en tysk bönbok från 16:de århundradet, hafre etc.; i ett annat lågo två tunnor tjära, en stor slipsten etc. Enligt uppgift af löjtnant Almqvist företedde intet af de funna vraken något ovanligt byggnadssätt, men till tätning mellan plankorna på åtskilliga af dem var nöthår användt i stället för dref, hvilket numera nyttjas.

Vidare anträffades nära ett af de större skeppsvraken en utmärkt väl arbetad kittel af brons, afteeknad pl. II fig. 5, och på kartan betecknad med n:r 9. Som teckningen visar, är densamma i bottnen prydd med 4 koncentriska ringar och 9 radier, samt på inre sidan med fördjupningar anbringade genom hammarslag [1]). Den är 15 dec. tum i diameter och 7 d:o hög. På ett annat ställe träffade man en liknande kittel, dock mindre och utan zirater, hvari lågo tre mindre dylika och två kastruller med afbrutna handtag, samt en tenntallrik eller möjligen patén, alla hopslagna och sammantryckta, då de upphittades. Alla kittlar hafva haft hankar och troligen varit begagnade ombord på fartyg, samt torde högst hafva en ålder af 3 à 400 år. Dessutom har man funnit öfra randen af tvenne andra kittlar, men dessa synas hafva varit mycket tunnare.

Ytterligare påträffades tvenne bössor, liggande alldeles invid hvarandra, deraf den ena har stock af ek och gjuten malmpipa. Af den andra finnes endast qvar sjelfva pipan, som är smidd af jern. Som pl. III fig. 10, 11 visa, äro bådas pipor försedda med en hake framtill, hvarmed de vid skottets aflossande hvilade på ett fast föremål. Båda sakna helt och hållet lås samt hafva afskjutits med tillhjelp af en lunta. Jernpipan, som är framtill försedd med en ring, saknar sigte och har endast ett litet rundt fänghål, anbringadt något till höger om medellinien, för att lättare kunna aflossas, samt är omkring 2 alnar lång, deraf sjelfva pipan 1 aln 12 tum. Se vidare pl. III fig. 11. Malmbössan, hvars stock är 2 aln 15 tum lång och pipan 1 aln 15 tum, är med särdeles skicklighet gjuten. Som pl. III fig. 10, 10*a* visa, är den försedd vid båda ändar med sigte, samt med en utvidgning vid fänghålet för krutet, således ett slags fängpanna [2]). Ehuru den sednare torde vara nå-

[1]) På Oldnordiska Museum i Kjöbenhavn finnes en liknande, hvilken är funnen under sådana förhållanden, att den bör anses vara minst 400 år gammal.

[2]) Den liknar ej obetydligt en luntbössa på Oldnordiska Museum i Kjöbenhavn, aftecknad hos Worsaae, Nordiske Oldsager, fig. 592, men synes vara något äldre. Under förra sommaren fans vid torfskäring i Folkastorps mosse, belägen $^1/_4$ mil från Ystad, en bössa så fullkomligt liknande den i hamnen funna, att man måste antaga, att båda piporna varit gjutna i samma form. Stocken sades vara alldeles förmultnad, men pipan är bevarad, ehuru finnaren med våld afslagit densamma. Detta fynd är af så mycket större intresse, som fängpannan å den i Folkastorp funna bössan är försedd med en rörlig malmskifva,

got yngre, förskrifva sig troligen båda från tiden mellan 1450—1500 och äro sålunda omkring 400 år gamla. Båda äro högst sällsynta, men isynnerhet är den sednare ovanlig derför, att den ursprungliga stocken är qvar. Oss veterligen finnes ej i något nordiskt Museum någon bössa med den ursprungliga stocken, hvilken har en så hög ålder som denna.

På särskilta ställen äro funna 6 vanliga kanonkulor af jern och af mycket olika storlek, deraf tvenne äro smidda, en kedjekula, samt två kanonkulor af sten. Tillika har man funnit två yxor af jern, den ena af vanlig form, den andra med mycket långsträckt egg, hvilken form, ehuru ganska gammal, likväl begagnats långt fram i tiden. Temligen djupt ned i sanden upphittades en ljusstake af sandsten från medeltiden, med tvenne hål för ljus, aftecknad pl. II fig. 6. Den är 4 dec. tum hög, 5 d:o tum lång, 3 tum bred, samt är ganska säkert minst 4 à 500 år gammal. Vidare anträffades slidan till en bälteknif af trä, med inskurna zirater, och blybeslag, 6 $^1/_2$ dec. tum lång, aftecknad pl. III fig. 8, samt tvenne skifvor af ben till ett knifskaft, 3 dec. tum långa, aftecknade pl. III fig. 7. Ehuru det är ganska svårt att med säkerhet bestämma dessa piecers ålder, torde de dock kunna anses vara 3 à 400 år gamla. Derjemte har man upphittat en till hälften afslagen, liten klocka af malm, äfvensom en väl arbetad tennsked, hvars blad är 2 $^3/_{10}$ dec. tum långt och 1 tum 8 linier bredt och hvars skaft, försedt nedtill med en rund prydnad, är 3 tum långt. Skeden synes vara ungefär 200 à 250 år gammal.

Dessutom äro funna på olika ställen sex afsågade spetsar af hjorthorn, deraf tvenne äro försedde med ett rundt hål upptill och en, aftecknad pl. II fig. 4, har ett rundt hål på ena sidan, samt är urhålkad upptill; vidare ett 6 dec. tum långt, afsågadt stycke af ett hjorthorn, venstra radius af häst, omkring 11 dec. tum lång, försedd upptill och nedtill med ett hål, det ena fyrkantigt, det andra rundt och borradt på sned. Hvartill detta ben varit begagnadt, är svårt att säga, men möjligtvis har det varit en skridsko (Islägg.)? Då författaren i sällskap med professor Villanova och herr J. Tubino från Madrid företog en liten gräfning vid sydvestra hörnet af hamnbassinen, der torfven ännu ej var blottad, anträffa-

---

som kan skjutas öfver krutet, för att skydda detsamma. På Ystadsbössan finnes qvar nageln, hvarmed locket varit fästadt, men detta är borta.

des nederst i sandlagret, alldeles invid torfven, en liten 3 tum., 3 linier lång hvisselpipa (?), förfärdigad af ulna af en gås. Benet är afskuret i ena ändan och tre mindre hål äro, med ½ tums mellanrum, groft tillskurna igenom benets långsida, men vid ett fjerde har det blifvit afbrutet.

Tillika äro på flera ställen funna större och mindre stockar, dels af bok, dels af fur, hvilka, förlorade i hafvet, blifvit kringdrifna af vågorna, till dess de till slut betäcktes af sanden. Nära intill ett af fartygen låg en större, tio alnar lång ekstam med fem grenar. Se kartan n:r 11. Vid båda ändar voro fördjupningar inhuggna. Ingen enda af dessa hade nedsjunkit i torfven, utan anträffades alla öfver densamma. På flera ställen bemärktes stycken af taktegel och mursten, hvilka lågo nederst i hafssanden jemte större och mindre kiselstenar, som hvilade på torfven, utan att hafva nedträngt ens ett par tum i torflagret [1]).

Utom redan omnämnda föremål anträffades ofantliga massor af cranier och andra ben af åtskilliga djur. Af dessa utgöra skelettdelar af oxe och häst hufvudparten. Sålunda hafva flera hundrade cranier af oxe blifvit funna, utom en massa andra ben af nämnde djurart. Såväl cranier som andra delar af skelettet äro funna på alla djup i sandlagret, både högre upp i sanden och straxt invid torflagret, ehuru de flesta anträffades i de fyra nedersta foten af sandlagret. Vid nogare undersökning befinnes, att ox-cranierna, ehuru något varierande till form och storlek, tillhört samma ras, och närmast öfverensstämma med den i Nilssons Fauna I, s. 557 beskrifna Bos longifrons, pålbyggnadernas B. brachyseros, men ett par hornsteglar antyda äfven en större form, möjligen härstammande från holländsk eller schweizisk boskap. Å alla cranier, med undantag af tvenne, som aldrig haft horn, äro nackarne jemte hornen afhuggna och pannorna bräckta, hvaraf synes, att djuren varit tama samt slagtade och "afdragna" på samma sätt som ännu brukas här i Skåne.

I största antal efter benen af nämnde djurart äro dylika af häst funna, isynnerhet i de öfra sandlagren vid norra sidan, i hvars närhet enligt traditionen ännu för omkring 50 år sedan hästar plägade dödas. Men äfven på andra ställen och ofta ganska djupt

---

[1]) Tillika anträffades ett litet stycke bernsten i hamnen, men i hvilket lager detsamma blifvit funnet, är författaren ej bekant.

ned i sanden hafva cranier och andra ben af häst blifvit anträffade, samt understundom flera tillsammans. Skallarne, som nästan uteslutande tillhöra äldre djur, äro till storleken ganska olika, hvaraf synes, att djur både af större och mindre raser der äro representerade.

Omkring några och tjugo skallar af hund hafva blifvit tillvaratagna. Deribland finnas skallar af fyra raser, nemligen af stöfvaren, spetshunden (den förr vanliga stridhåriga bondhunden), rapphönshunden och en större hund, till formen närmast liknande grönlandshunden, men något mindre.

Öfver tjugo svincranier äro funna, af hvilka de flesta i sin helhet äro mycket smala, men isynnerhet äro trynena spetsiga. De synas hafva haft ganska stor likhet med den svinras, som förr var allmän hos allmogen och som ännu finnes der och hvar i mera aflägsna trakter, och hvilken af Noring kallas "svenska skogssvinet." Af get och får äro äfven funna såväl skallar som andra ben, hvilka i hufvudsaken öfverensstämma med skeletter af nu lefvande, i landet äldre raser. Dessutom är en skalle af huskatt funnen, men temligen högt uppe i sandlagret. Af vilda djur äro, mig veterligen, inga andra skelettdelar påträffade, än halfva nedra käken af Räf, samt fyra horn med delar af skallen och några ossa metacarpi af Rådjur. Af menniskoben äro anträffade hjessbenen och en del af nacken af ett cranium, samt ett mindre fragment af ett dylikt. Deremot är ej något enda cranium eller ens minsta ben af Elg, Björn, Ren, Uroxe, Bison eller Bäfver, hvilka djurarter, om också sällsynta, dock stundom anträffas i Skånes torfmossar, så mycket jag vet, funnet i hafssanden öfver torfven. Detta är utan tvifvel en ganska vigtig omständighet med afseende på bestämningen af tiden för sandlagrets bildning, ty den totala saknaden af ben af fossila djurarter bland den stora massan ben af tama djur häntyder på en ej särdeles aflägsen tid. Orsaken dertill, att så ansenliga massor af djurben blifvit funna, är lätt att inse, då man erinrar sig, att ben först i sednare tider i större skala blifvit använda till ekonomiska bruk. Under hela medeltiden, ja, ännu för 100 år sedan, bortkastades de flesta benen såsom onyttiga, hvarföre man vid gräfning i äldre städer alltid finner massor af djurben i jorden. Den genomgräfda delen af hamnen har troligen varit det ställe, der man bortkastat såväl ben af djur, som blifvit slagtade för köttets skull, som ben af sådana, af hvilka endast huden begagnades.

I sandlagret i slipern anträffades utom qvarlefvor af tvenne skeppsvrak, en tennskål, 6 ½ dec. tum i diameter, öfra delen af en mycket tunn kopparkittel, trenne mer eller mindre skadade gjutna grytor af malm med tre ben och koncentriska upphöjda ringar som prydnader på yttre sidan. Dessa saker torde högst vara fyrahundra år gamla. Vidare påträffades följande saker, nemligen omkring trettio så kallade "hvässestenar," liggande tillsammans (dylika begagnas ännu af allmogen vid hvässning af liar); en 5 ½ dec. tum lång, fyrkantig brynsten af svartaktig skiffer, lik dem, som ännu begagnas; en ungefär 1 ½ dec. tum lång och 1 ½ dec. tum bred gjutform för tvenne knappar, af gråaktig skiffer (att döma efter knapparnes form ej öfver 150 år gammal); en sölja af messing, 3 tum lång, troligen ej öfver 150 à 200 år gammal, samt en sabel af jern med fastrostad balja, bestående innerst af tvenne tunna bokskifvor och ytterst af läder. Baljan är omkring 1 aln, 11 ½ tum lång, och handtaget 9 tum. Det sednare, som är högst enkelt, består af trä, omviradt med läder. Vapnet är utan alla zirater och har troligen varit en vanlig ryttaresabel från 16:de eller 17:de århundradet, med nästan rak klinga. Vidare funnos en liten tobakspipa af messing, till formen lik vanliga kritpipor, som ännu understundom begagnas af sjömän (skaftet, som synes vara afbrutet, är endast 1 ½ tum långt), samt tvenne kärl af lera, det ena en flaska, det andra en burk eller mindre kruka, båda skadade. Massan i dem liknar dylika från medeltiden, äfvensom de så kallade selterskrusen, ehuru de ifrågavarande hafva en mera brunaktig glasur. Dessutom anträffades åtskilliga skallar och andra ben af häst, oxe, svin, hund och bock, dock vida färre än i sjelfva hamnen.

Såsom redan, sid. 57, nämndt blifvit, låg under hafssanden ett lager af torf af olika tjocklek och beskaffenhet. I torfven qvarstodo ungefär 100 trädstubbar, lika höga som det omgifvande torflagret, derföre varierande i höjd liksom detta emellan 15 och 8 tum (ty i den tunnaste delen af torflagret funnos endast rötter af buskar), men alla sträckande rötterna flera fot ned i nästa lager, hvaraf tydligen syntes, att träden verkligen vuxit på platsen och ej blifvit ditförda genom rinnande vatten. Stubbarnes tjocklek omvexlade äfven mycket, i det åtskilliga hade öfver en alns diameter, då deremot andra ej voro öfver ett qvarter i genomskärning. Största antalet utgjordes af al (A. glutinosa), men äfven några stubbar af ek (Q. robur) funnos deribland. Sjelfva torfmassans beskaffenhet var på

olika ställen ganska olika. En fyrkant af 10 fot i quadrat, och af 14 tums djuplek, betecknad å kartan med n:r 4, bestod på ett ställe af 14 olika lager, bildade dels af förmultnade växtdelar, dels af svämlera med sötvattenssnäckor, dels af svartaktig sand med landtsnäckor. På annat ställe observerades 11 olika lager, ordnade ungefär på samma sätt. I dessa lager anträffades grenar och nötter af hassel, grenar, kottar, hängen och pollenkorn af al, pollenkorn af tall (P. silvestris), blad af en salix, grenar af nafverlönn (A. campestris), frön af Menyanthes trifoliata, Nuphar luteum, och delar af åtskilliga gräs, antagligen Fragmites communis, glyceria etc., nötter af charer, t. ex. ch. foetida, hispida, frukter af Ceratophyllum demersum, sporer af ormbunkar, åtskilliga Desmideaceæ, såsom Cosmarium botrytis, ornatum, granatum, nagelianum, truncatum, en och annan Diatomacé, bitar af Hypnum giganteum och fluitans, sporer af lafvar m. fl. växter, samt några små bitar träkol [1]). Tillika träffades skalvingar af åtskilliga vatteninsekter, fjell och kotor af fiskar, samt följande vattensnäckor, inbäddade framförallt i svämleran: Limnea stagnatilis, ovata, palustris; Physa fontinalis; Planorbis umbilicatus, vertex, spinorbis, contortus, corneus, albus, complanatus, nitidus; Ancylus lacustris; Bithinia tentaculata, ventricosa; Valvata cristata; Cyclas corneus; Pisidium pulchellum, Anodonta anatina. I öfversta lagret af torfven har docenten Holmström funnit en Paludinella balthica, men som detta fynd är ensamt, torde ifrågavarande exemplar möjligen kommit ned från sandlagret. I det nedersta lagret af torfven, hvilket mera såg ut som svart sand, äfvensom i den sandblandade jorden emellan rötterna af stubbarne anträffades följande landtmollusker: Helix vitida, crystallina, fulva, hispida, pecticava, pulchella, arbustorum, nemoralis, hortensis, Zua lubrica, Vertigo (costulata?), Clausilia laminata, hvilka alla arter lefva bland buskar och i fuktig skogsmark, men ej i vatten [2]). Ungefär ett hundra fot längre bort företogs en ny undersökning af torfmossen. På detta genom n:r 5 utmärkta ställe, hvarest torfven hade en tjocklek af ungefär 12 tum, stodo två stubbar af al helt nära hvarandra, äfvensom i sjelfva torfmassan voro inbäddade tvenne ungefär fem fot långa stycken af al och ek. I sjelfva torfven voro inga lager af svämlera synliga, icke heller var det möjligt att finna

---

[1]) Enligt Kandidat Nordstedt.

[2]) Snäckorna äro bestämda af professor O. Torell.

en enda vattensnäcka. Deremot bestod torfmassans halfva öfre del nästan uteslutande af grenar af hassel och framförallt af al, hängen och frön af nämnde trädart, frön af pinus, hasselnötter och tre ekollen, äfvensom åtskilliga grenar af nafverlönn och qvarlefvor af gräs etc. På flera ställen upphittades mindre stycken af träkol. De två nedersta tummen af torflagret bestodo här, liksom på förut beskrifne ställe, af svartaktig sand, hvari lågo några landtsnäckor och två hasselnötter. Vid södra sidan, utmärkt på kartan med n:r 6, hade torfmossen en tjocklek af ungefär 15 tum och innehöll flera lager af svämlera, hvari en massa sötvattensmollusker voro inneslutna. Derstädes stodo flera mindre stubbar af al och lågo tre kullfallna stammar, två af al och den tredje af ek. Äfven vid sydvestra sidan, der torfven endast hade en tjocklek af 6 à 7 tum, voro i densamma dels mindre alstubbar stående på rot, dels en mängd lösa grenar, inbäddade i massan. Då vid denna sida hafssanden på en större rymd hvilade direkt på moränen och sålunda torfmossen fullkomligt saknades, företogs en noggrann undersökning häraf af löjtnant Almqvist och författaren, då det tydligen visade sig, att på en bredd af omkring 20 alnar aldrig någon torf funnits, äfvensom det tycktes, att här ett rinnande vatten fordom framgått. Då torflagret vid östra sidan hade en mäktighet af 13 tum, der gräfningen upphörde, kunde man möjligen förmoda, att den fordna torfmossen sträckt sig mycket längre bort åt denna sidan. Att detta emellertid ej är förhållandet, var man i tillfälle att se vid gräfningen af slipern. Här syntes nemligen, att torfmossen så småningom aftunnades och slutligen alldeles upphörde, samt att längre upp hafssanden hvilade omedelbart på sjelfva moränen, hvilken låg under torfven. Äfven sedan torfven alldeles upphört, stodo stubbar och rötter af åtskilliga buskar i moränen, bland hvilka några igenkändes vara hassel.

Ingenstädes har man, mig veterligen, funnit i torfven något af menniskohand förarbetadt föremål, icke heller ben af däggdjur, samt i allmänhet få stenar, och dessa antingen i öfversta lagret närmast sanden eller ock nederst i torfven, uppskjutande ur moränen. I förra fallet voro stenarne mindre kislar, hvilka genom vågornas rullning sjunkit genom sanden, men ej kunnat nedtränga öfver ett à två tum i torfven; i det sednare voro de vanligen ganska stora rullstenar, till större delen inbäddade i moränens sand och lera. Åtskilliga djurcranier, tegelstensbitar etc. hvilade äfven

omedelbart på torfven, men det syntes tydligen, att de liksom kislarne hafva genom sin tyngd trängt genom hafssanden, utan att de förmått skjuta djupare ned i torfven, hvarföre de måste anses tillhöra ej torf-, utan sandlagret.

Moränens beskaffenhet var, såsom flera gånger blifvit anmärkt, ganska omvexlande. På somliga ställen bestod den till större delen af grönsand, liknande den, som finnes vid Köpinge; på andra ställen af blålera; på andra åter af gröfre och finare grus, men öfver allt voro inblandade större och mindre stenblock, af hvilka flera innehöllo försteningar från tertiära perioden. Att det hela blifvit ditfördt genom en glacier, syntes tydligen deraf, att en mängd af stenarne voro försedda såväl med tvär- som längdrefflor, hvilka endast kunna åstadkommas genom glacierer [1]). Öfverhufvud öfverensstämma de i hamnmoränen funna försteningarne i hög grad med dem, hvilka förekomma i en morän, som ligger helt nära Ystad till venster om landsvägen, hvilken går från staden till St. Herrestad. Som moränen till en stor del består af lera, har ett tegelbruk der blifvit anlagdt (af Konsul R. Nilsson). Vid lerans beredning har en mängd större och mindre stenar blifvit frånskilda, hvilka innehålla försteningar och äro försedda med refflor.

I hamnmoränen äro under år 1869 följande fornsaker funna [2]). På ungefär en fots djup anträffades [3]) en spån af ljusgrå flinta, 3 ½ tum lång, samt åtskilliga alnar derifrån en slipad, afslagen bila af gulaktig flinta, 2 ¼ tum lång, vid eggen 1 ¼ tum bred och 1 tum tjock, hvilka tvenne redskap blifvit öfverlemnade till Ystads skolas museum. Se pl. II fig. 2, 3, samt N:o 14, 15 å plankartan. Samma personer omtalade inför Notarius Publicus, att de på annan plats funnit en ungefär 5 tum lång flintmejsel och en halfmåne

[1]) Massor af stenar med petrifikater och refflor hafva dels blifvit tillvaratagna för Ystads skol-musei räkning, dels blifvit sända till museerna i Lund, Stockholm, Kjöbenhavn m. fl. st.

[2]) Så snart någon fornsak blifvit anträffad i moränen, har alltid finnaren inför Notarius Publicus aflagt beedigad berättelse om fyndet, på det att inga fornsaker måtte uppgifvas vara i densamma funna, som ej verkligen der anträffats. Dessutom har det varit lätt att kontrollera detta, alldenstund torflagret utgjorde en naturlig skiljevägg emellan sandlagret och moränen, samt det förra dessutom var borttaget, innan gräfning verkställdes i moränen.

[3]) Den 19 april af arbetskarlarne Per Jönsson och Per Andersson, boende i Ystad.

("garfinstrument," "ulumik") af flinta, men att dessa saker, hvilka blifvit lagda till sido för att medtagas till hemmet efter slutadt arbete, blifvit dem frånstulna.

På ungefär en half fots djup fans [1]) en bronsklubba, hvilken öfverlemnades till Ystads skolas museum. Denna ovanliga piece, som väger 68 ort, är 1 $^1/_2$ tum hög och försedd med ett skafthål af 8 liniers diameter nedtill och 7 d:o upptill. Tillika är den försedd med 4 större spetsar, deraf en till en del afslagen, och 12 runda knappar, mellan hvilka tvenne upphöjda kanter äro anbringade som zirater. Se pl. III fig. 9 och plankartan n:o 12. På författarens begäran har professor W. Blomstrand undersökt metallens beskaffenhet och funnit densamma bestå af 83,76 procent koppar, 14,86 d:o tenn och 1,38 d:o bly, jemte ringa qvantiteter af jern, som icke kunde qualitativt bestämmas, hvarföre den måste hänföras till bronsåldren och ej utan skäl kan anses vara af etruriskt ursprung. Möjligen kan den dock vara förfärdigad i Norden och tillhör i så fall troligen slutet af bronsåldren på grund af dess blyhalt [2]).

---

[1]) Den 24 april af timmermannen Jöns Hansson, boende i Ystad.

[2]) I Inledning till Menniskans Urtillstånd af John Lubbock, öfversättning af C. W. Paijkull, har professor S. Nilsson, sid. XXXIII, IV, omnämnt ifrågavarande bronsklubba och hänfört densamma, jemte andra i Sverige funna stridsklubbor, till Etrurierna af följande skäl: 1:o att de icke äro bland de äldsta bronserna, på dem träffas aldrig spiraler. 2:o att ett exemplar, helt likt ett af våra, kommit från Italien till Köpenhamns museum och 3:o framför allt derför att ett exemplar blifvit funnet med ett menniskoansigte. Ehuru jag äfven är af den åsigten, att ifrågavarande klubba möjligen verkligen är af etruriskt ursprung, föranledes jag dock ej till detta antagande af de af Nilsson anförda skälen, utan endast af den omständigheten, att bly ingår som beståndsdel i massan. Enligt E. Désor, Die Pfahlbauten des Neuenburger Sees, s. 145, är detta nemligen betecknande för de etruskiska bronserna. Deremot anser jag, att den i punkten N:o 1 framställda åsigten, "att på dem spiraler aldrig träffas," är mindre riktig. Å museum i Lund förvaras nemligen under N:o 2849 en i en torfmosse i Grönby, Wemmenhögs härad, Skåne, funnen bronsklubba eller morgonstjerna, beskrifven af mig, Svenska fornlemningar, häft. 2, sid. 39. Denna ovanliga piece har som prydnader anbringade fyra "repstafslika," koncentriska ringar, sex spiraler upptill och sex d:o nedtill, samt tjugofyra knappar, liknande dem hos Ystadsklubban. I samma afhandling, sid. 43, är uppställd en tablå öfver åtskilliga bronspiecers metallblandning. Af denna synes, att en i Lunds museum förvarad morgonstjerna

På 2 à 4 tums djup upphittades[1]) å lerlagret under torfven tvenne 5 tum långa benskifvor, prydda med utskurna zirater och slutande i ett drakhufvud, hvilka skifvor tydligen utgjort skaft till en knif. Se pl. III fig. 12 plankartan N:o 16. Omkring 6 linier från spetsen af skaftet är ett rundt hål anbringadt, genom hvilket en nagel gått, hvarmed klingan varit fästad vid skaftet. Vid denna ändan äro benskifvorna, till en längd af ett- och ett halft tum, mörkt färgade, troligen af rost från klingan, som jemte nageln saknas, båda utan tvifvel upplösta af jordens syror. Vid drakhufvudet qvarsitter ännu en nagel, bildad af en tunn hoprullad bronsplåt. Båda benskifvorna, som äro utmärkt smakfullt arbetade och så väl bibehållna, att man skulle tro, det ziraterna vore helt nyss anbringade, äro fullkomligt hela med undantag af den nedre käken af drakhufvudet på den ena skifvan. På grund såväl af ziraternas, som framförallt drakhufvudets beskaffenhet, kan ifrågavarande högst sällsynta piece ej vara äldre än 8:de, men ej yngre än 11:te århundradet, såvida den är förfärdigad i Norden. Är den deremot fremmande arbete, kan den möjligen vara ett par hundra år äldre.

På ungefär en fots djup anträffades en 6 ½ tum lång dolk af brungul flinta[2]), afteckuad pl. II fig. 1, plankartan N:o 13. Den är fullkomligt hel med undantag deraf, att tvenne mindre stycken blifvit afslagna på klingan och ett d:o på skaftet, tydligen gjordt i sednare tider, troligen vid upptagningen, alldenstund brottet har ljusare färg än knifven för öfrigt.

---

från Etrurien består af 62,27 kopp., 2,83 tenn, 34,26 bly, öfrigt förorening;
D:o fr. Grönby i Skåne 81,72 — 13,85 — 3,37 —
D:o (med ansigte) fr. Bohuslän 77,8 — 18,64 — 4,28 —
D:o från Skåne 87,40 — 12,53 — — — samt
D:o från Ystads hamn 83,76 — 14,86 — 1,38 —, hvaraf följer, att alla hittills undersökta bronsklubbor, funna i Sverige, med undantag af en i Skåne anträffad, bestå liksom den etruriska af koppar, tenn och bly, ehuru blyhalten är vida större i den sednare, än i någon af de hos oss funna. Äfven Lindenschmit, Die Alterthümer unserer heidnischen Vorzeit, Heft. 8, Taf. 2, framställer tvenne bronsklubbor med dubbla spiraler. Häraf visar det sig, att spiralzirater ej äro så särdeles ovanliga på bronsklubbor. Dylika klubbor af brons träffas enligt E. Desor ofta i Ungern, der de kallas Bouzegani och anses tillhöra såväl brons- som jernåldren.

[1]) Den 25 maj af arbetskarlen Håkan Andersson, boende i Selshög.

[2]) Den 9 juni af arbetskarlen Hans Persson från Löfvestad.

Dessutom anträffades i slutet af Maj månad åtskilliga afslagna benstycken, liggande tillsammans å 6 à 8 tums djup i blålera, bland hvilka några tydligen blifvit begagnade under slädmedar och andra synas vara sönderslagna, möjligen för märgens skull. De tillhöra dels ko, dels får [1]. På ett par andra ställen träffades äfven enstaka ben, deraf ett par sågo ut som om de voro svärtade af eld. I den del af moränen, som blottades, då slipern byggdes, fann författaren i sällskap med arkitekt Tolstrup på ungefär 6 à 8 tums djup fyra flintstycken, liggande nära intill hvarandra, å hvilka tydliga märken efter slag äro synliga. Å det ena, som är $3\,^3/_{10}$ tum långt, 2 tum bredt och $^4/_8$ tum tjockt, äro märken efter fem slag tydliga. Det andra stycket, hvilket har en längd af $2\,^1/_2$ tum, bredd af $1\,^1/_2$ d:o och tjocklek af $^4/_8$ d:o, bär märken efter minst 8 slag. De tvenne öfriga äro tydligen afslagna vid bearbetningen af de tvenne förut beskrifna. Alla fyra hafva nemligen ganska säkert ursprungligen utgjort ett stycke, ty de öfverensstämma alla fullkomligt till färgen, och de två större äfven till tjockleken. Dessa sednare hafva troligen varit ämnade till kaststenar och likna dem, som anträffats i de så kallade Kustfynden i Danmark, ehuru de ifrågavarande äro mera ofullkomligt arbetade. Under innevarande år påträffade man vid muddring en utmärkt vacker kanna med lock af tenn, 2 dec. tum 3 linier hög och 4 d:o i diameter inuti. Den har framtill en merla, genom hvilken en hänglås kan stickas. Då densamma låg i ett skeppsvrak, har den förmodligen varit begagnad af skepparen att deri förvara penningar.

3.

Vilja vi i största korthet betrakta de olika lagrens beskaffenhet och de i dem funna föremålen, finna vi sålunda, att förhållandet är följande. Det öfversta af hafvet bildade lagret bestod af sand med inblandade tunna lager af förmultnade hafsväxter och mindre stenar, samt nederst af ett tunnt lager af större och mindre kiselstenar. I sandlagret lågo åtskilliga hafssnäckor, en ofantlig massa cranier och ben af oxe, häst, hund, svin, får och get, ett par

---

[1]) Enligt professor Wahlgren.

horn af rådjur, ett cranium af katt, tvenne fragmenter af ett menniskohufvud, men ej något enda spår af fossila djurarter. Vidare qvarlefvor af 25 skeppsvrak, 2 bössor, 6 kanonkulor af jern, 2 d:o af sten, ett skaft och en slida till en knif, en sabel, en ljusstake af sandsten, taktegel från medeltiden, 7 mer eller mindre hela kittlar och två kastruller af koppar, två malmgrytor, en kanna, en skål, en tallrik och en sked af tenn, två kärl af lera, en mängd så kallade "hvässestenar," en liten brynsten af svart skiffer, en liten gjutform för knappar, sex spetsar af hjorthorn, en "islägg(?)" af ett hästben, flera stycken driftimmer etc. Intet af här nämnde föremål, hvilkas ungefärliga ålder kan bestämmas efter deras form och bearbetning, är efter författarens åsigt äldre än 400 eller högst 500 år. Hvad de funna benen beträffar, så, ehuru det ej är möjligt att med fullkomlig säkerhet bestämma deras ålder, finnes dock intet enda bland dem, som synes antyda någon betydligt högre ålder än den uppgifna. Naturligtvis hafva de nedkommit i sanden under mycket skilda tidpunkter. hvilket redan är tydligt af deras olika läge i sandlagret.

Det andra lagret, hvilket låg närmast under hafssanden, bestod af torf, hvari stodo en mängd trädstubbar, sträckande rötterna ned i moränen under torfven. I torfmassan voro inblandade en mängd delar såväl af vatten-, som af landtväxter, sötvattenssnäckor, vatteninsekter etc., samt nederst landtmollusker, men deremot ej ett enda af menniskor förarbetadt föremål, ej heller något ben af däggdjur.

I lagret under torfven, som bestod af grus, lera, sand och större stenar, deribland flera innehållande försteningar och refflade, äro funna åtta flintredskap, en bronsklubba och tvenne skifvor af ben till ett knifskaft, hvilka sednare sannolikt ej äro äldre än 8:de och ej yngre än 11:te århundradet, samt åtskilliga djurben, hvilka varit begagnade under slädmedar.

Af denna öfversigt finner man sålunda: 1:o att i sandlagret öfver torfven äro funna en mängd fornsaker, dock ingen synnerligen äldre än 500 år; 2:o att i torfmossen ej ett enda föremål anträffats, som blifvit af menniskohand förfärdigadt, och att intet djurben, ej heller någon kiselsten från det öfra sandlagret förmått nedtränga i torfven mera än högst ett par tum; 3:o att slutligen i moränen under torfven äro funna redskap från sten- och bronsåldren, samt

ett knifskaft af ben från slutet af hedniska eller början af christna tiden i norden. Dessa fakta måste man noga erinra sig, ty de äro af den yttersta vigt vid bestämmandet af tiden, då torfmossen sänktes under hafvets nivå.

I denna beskrifning har flera gånger blifvit nämndt, hvilket dock ej för ofta kan upprepas, att talrika och noggranna undersökningar, företagna af författaren, visat, att öfverallt hvilade ett lager af kiselstenar, samt på flera ställen djurcranier, stycken af tegelstenar, driftimmer etc., omedelbart på torfven, utan att dessa föremål kunnat nedtränga häri mera än högst ett à två tum. Då nu bland så många ganska tunga föremål ej ens ett enda förmått skjuta ned till något större djup i torfmossen, synes det mindre troligt, att en så lätt piece som en knif skulle kunnat genomtränga först sandlagret och sedermera den genom sandmassan hoppressade torfven. För vår del tro vi ej, att någon, som sett lokalen och tänkt öfver saken, vill påstå, att det ofta omnämnda knifskaftet kan hafva kommit ned i moränen, sedan mossen blifvit sänkt under hafvets nivå. Att knifven nedfallit, medan mossen ännu låg högre än hafvet, samt blifvit qvarliggande på den plats, der den förlorats, och ej så småningom sjunkit ned först genom sanden och sedan genom torfmossen, tyckes vara tydligt äfven på grund af den omständigheten, att alla ziraternas kanter äro lika skarpa och tydliga, som om skaftet vore förfärdigadt i går. Hade den först kastats omkring af vågorna och sedermera sjunkit genom sanden och torfven ned i moränen, borde den hafva varit sliten, hvilket dock ej är fallet. Författaren har uppsamlat en mängd afslagna, i sanden funna, djurben, hvilkas kanter äro alldeles rundslipade genom vågornas rullning, ehuru nämnde ben äro af stora djur och ganska tjocka.

På grund af anförda skäl kunna vi för vår del ej tro på möjligheten deraf, att ifrågavarande knifskaft kunnat nedtränga genom torfven, efter det att denna kommit under hafvets nivå och blifvit betäckt af sanden; utan måste antaga, att detsamma, medan torfmossen ännu låg öfver hafvets nivå [1]), verkligen nedfallit på den plats, der det anträffades.

---

[1]) Måhända tycker läsaren, att vi allt för länge och noggrannt afhandlat fyndet af knifskaftet, men då detta är af särdeles vigt för tidsbestämmelsen, och då vid Internationala Kongressens möte i Kjöbenhavn åsigterna voro delade

Vi hafva alltså visat, att i hafssanden, som ligger öfver torfmossen, äro funna en massa olikartade föremål, dock intet, som rimligtvis kan anses äldre än 500 år; att i torfmossen ej en enda af menniskohand arbetad fornsak blifvit anträffad, äfvensom att intet förmål, icke ens stenar, förmått nedtränga från sandlagret till något större djup i torfmassan, än mindre gå igenom densamma; samt slutligen att i sjelfva moränen under torfven äro funna 8 flintredskap, en bronsklubba och ett knifskaft, åttahundra à elfvahundra år gammalt. Då sålunda torfmossen bildar en naturlig gräns emellan moränen och hafssanden, måste naturligtvis alla föremål, som anträffats i den förra, vara äldre än den tidpunkt, då hafvet betäckte mossen med sand, men deremot de i sanden anträffade sakerna yngre än denna katastrof. Det yngsta i moränen funna föremålet anses ej vara äldre än 8:de—11:te århundradet; alltså har vid denna tidpunkt mossen vid Ystad ännu varit öfver hafvets nivå, ehuru sänkningen troligen redan långt förut börjat. Antager man derföre på anförda skäl, att omkring år 900 torfmossen sänkts under hafvets nivå, och man tillika erinrar sig, att mossen låg 10 fot under hafsytan, kommer man till det resultat, att kusten sänkt sig något mera än en fot på århundradet eller ungefär 1 dec. tum på 10 år, hvilken sänkning ej kunnat observeras under tidernas lopp och ej är så särdeles stark, då man jemför den med höjningen i Norra Sverige. Detta resultat är dock endast approximativt och måste betraktas såsom till en viss grad hypothetiskt, hvilket genom ytterligare bevis bör stadfästas[1]).

---

om möjligheten att nämnde skaft kunnat tränga ned genom sand- och torflagret, har författaren sökt framställa sina skäl mot ett dylikt antagande.

[1]) I förut omnämnda Inledning till Menniskans Urtillstånd af John Lubbock, sid. XXXIV, har professor Nilsson, på grund af den i moränen funna bronsklubban, framställt en hypothes om tiden för mossens sänkning under hafvets yta, men uppgifvit, att torfmossen låg 15 fot under hafvets nivå. Att denna uppgift är grundad på ett misstag, synes af min redogörelse för lagrens beskaffenhet. Mossen låg nemligen endast 10 fot under dagliga vattenståndet, hvarföre Nilssons beräkning blir oriktig. Då professor Nilsson lägger bronsklubban till grund för bestämningen af tiden för sänkningen, följer häraf, att han anser benskaftet hafva nedskjunkit i moränen efter sänkningen. Men kan detta hafva gått ned genom torflagret efter sänkningen, kunna bronsklubban och flintpiecerna lika väl hafva gjort detta, i hvilket fall man ej kan draga något slags resultat af de i moränen gjorda fynden. För vår del tro vi

Vilja vi med stöd af de fynd, som blifvit gjorda, bilda oss en idé om Ystads-kustens utseende före densammas sänkning under hafsytan, torde dess beskaffenhet blifva följande. Nederst ligger en massa sten, grus, lera etc., ditförd genom en glacier och utgörande en morän. I denna har varit en liten däld, genom hvilken en bäck framflutit [1]). Efter hand har en stark skogsvegetation uppkommit, hvartill man kan sluta af de funna stubbarnes mängd och åtskilligas storlek. Att till en början åtminstone en del af torfmossen varit skogsmark och ej alltid legat under vatten, synes man kunna antaga dels till följe af den omständigheten, att ek, hassel och nafverlönn, hvilka trädslag ej växa i vatten, äro funna i torfmossen, dels deraf, att de i nedersta torflagret och mellan stubbarnes rötter funna landtmollusker lefva i skogsmark, men ej i vatten. I skogen hafva menniskor vistats under mycket skilda tider, hvilket fynden af flintredskapen, bronsklubban och knifskaftet af ben intyga. Efter hand har troligen kusten börjat sänka sig, till följe hvaraf bäcken äfven börjat breda sig och sätta under vatten en stor del af dälden, hvilken förut varit torr, hvarefter torfbildningen börjat. Denna har utan tvifvel fortfarit, till dess slutligen kusten sänkts under hafvets nivå, hvilket betäckte mossen med ett lager af sand, som under århundraden ökats. Då torfven ingenstädes har en djuplek öfver 16 dec. tum, kan densammas bildning ej hafva erfordrat en så särdeles lång tidrymd, ehuru det är alldeles omöjligt att ens approximativt uppgifva den tid, som härför åtgått, alldenstund hastigheten af torfvens bildning kan vara mycket olika på olika ställen och under olika förhållanden.

Att sänkningen under hafvets nivå af kusten vid Ystad inträffat i en jemförelsevis sen tid, hafva vi sökt bevisa genom de i hamnen gjorda fynden; men för detta antagande tala äfven åtskilliga andra förhållanden, observerade såväl inom sjelfva staden, som i dess omgifningar. Sålunda har byggmästaren H. F. Möller derstädes för mig berättat, att, då grunden lades år 1866 till Skånska Privat-

dock, att intet af de i moränen funna föremålen kunnat dit nedkomma efter sänkningen, af skäl, som redan blifvit anförda.

[1]) Ännu framflyter en liten bäck genom sjelfva staden, troligen densamma, som bildat torfmossen. Den utmynnar nu genom en gräfd kanal vid sidan af hamnen.

Bankens hus vid Strandgatan, påträffade man under det öfra jordlagret ett dylikt af hafssand, samt derunder ett tre qvarter tjockt torflager af fullkomligt liknande beskaffenhet som det, hvilket förefans i hamnen. Under torfven låg 2 ³/₄ alnar under jordytan en brygga af plankor, som hvilade på ekpålar och som redan måste hafva varit der, då hafvet kastade sandlagret öfver mossen. Åtskilliga af plankorna voro genom trycket knäckta eller alldeles afbrutna, men pålarne voro fullkomligt bibehållna. Då bryggan sträckte sig in på Skolhusets tomt, blef denna del lemnad orubbad. För vår del tro vi, att ifrågavarande brygga häntyder derpå, att sänkningen är af yngre datum, ty det är väl knappast antagligt, att bryggan skulle vara från bronsåldren och sålunda öfver 2000 år gammal.

Vid gräfning af grund till Konsul C. Grams magasin, äfven beläget vid Strandgatan, men närmare hamnen, påträffades, enligt uppgift af byggmästare Möller, likaledes först ett lager hafssand och derunder en torfmosse. Samma förhållande egde rum vid grundens läggning till Stations-huset för Ystads-Eslöfs jernväg, hvilket hus ligger ej långt från hamnen. Då för omkring tjugo år sedan fabrikör Grönvall lade grund till ett hus vid Östergatan, måste man genomgräfva först ett lager hafssand samt sedermera en torfmosse af öfver en half alns djup, hvari stod en trädstubbe.

Att ifrågavarande sänkning sträckt sig äfven öster om Ystad, visa flera omständigheter. Sålunda händer det ej sällan, att fiskare vid de så kallade Refhusen, isynnerhet efter starka stormar, i sina nät i stället för fisk erhålla stora stycken torf med i massan liggande trädpinnar, blad etc., äfvensom stycken af trädstammar, stundom med rötterna. En dylik, ännu så väl bibehållen, att densamma efter torkning kunde användas till huggblock, visades för författaren af fiskaren Mårten Svensson i Refhusen. Några hundra alnar på andra sidan om Refhusen utskjuter en liten udde i hafvet. Från denna sträcka sig ett par hundra fot ut i hafvet tvenne hamnarmar, bildade af större och mindre stenblock. Den till venster är nära dubbelt så lång, som den andre, och är skild från densamma omkring 60 alnar. Enligt berättelse af nämnde fiskares far, funnos ännu för omkring 50 år sedan vid venstra sidan mycket förmultnade ekpålar, hvilka dock nu äro alldeles försvunna. Äldre personer berätta, att för en del år sedan syntes dessa stenarmar, hvilka vanligen kallas "engelska bryggan," vid lågt vatten öfver vattenytan, men numera ligga de vid vanligt vatten ett par fot under vattenytan, och det inträffar sällan, att man kan se dem från land, men i båt synas de tydligt. Dock händer det någon gång under hvarje år med sydvest storm, att vattnet faller 4 à 5 fot under dagligt vatten, då bryggans kant ligger öfver vattenbrynet. Att de numera synas mindre än förr, beror väl ej endast af sänkningen, utan kommer sig äfven deraf, att stenar der blifvit tagna, för att begagnas vid byggandet af den nya hamn-

armen vid Ystad. Fyrmästaren, kapten Enebuske, äfvensom andra sjömän, påstå att dessa hamnarmar ej kunna hafva varit af någon nytta, såvida kusten ej sträckt sig fordom längre ut, hvilket äfven de omnämnda fynden af trädstammar och torf antyda [1]).

Ännu i dag inkräktar hafvet dagligen på stranden emellan Ref-udden och staden, så att om detta fortgår i samma skala, skola de flesta af de så kallade Refhusen inom femtio år vara försvunna. Enligt trovärdiga personers uppgift, är på de 20 sista åren afståndet mellan nämnde hus och hafvet minskadt med omkring 15 alnar. Tvenne fiskarehus, hvilka lågo närmare hafvet, äro nu försvunna. Under en stormig höstnatt underminerade vågorna det ena af nämnde hus, så att innevånarne med knapp nöd kunde få ut sina bohag. Några dagar derefter föll detsamma helt och hållet samman. Framför det så kallade Karantänshuset lågo för några år sedan flera stora sandvallar, men nu har sjön borttagit de flesta, och då densamma stiger högt, gå vågorna ända intill plankverket, som omgifver detta hus. Att utsköljningen af kusten mellan staden och "refvet" ökats, sedan den nya hamnarmen byggdes, har af flera personer blifvit observeradt.

På andra sidan om Köpinge å i den så kallade Kabusabugten, 150 à 200 alnar från land och på ungefär 3 à 4 alnars djup, skulle enligt fiskares uppgift dels en mängd trädstubbar stå på rot, dels hela träd med rötter och grenar ligga kullfallna, men man kunde ej se dem utan vid särdeles lugnt väder. Till följe af denna berättelse har författaren i förening med kapten Enebuske under detta år undersökt kusten från Köpinge ås myning ända bort mot Kåseberga. Då vädret var särdeles gynnande och hafvet fullkomligt lugnt, kunde man med tillhjelp af en vattenkikare se alla föremål på hafsbottnen. Resultatet af denna undersökning är i korthet följande. Ungefär halfvägs emellan Köpinge- och Kabusa-åar ser man på 6 fots djup vid pass 150 fot från land åtskilliga furustubbar, dock med längre afstånd från hvarandra. På andra sidan Kabusa-ån äro i ganska stort antal synliga såväl stubbar som stammar, dels enstaka, dels flera tillsammans, talrikast närmare gränsen emot Kåseberga. De anträffas på 7, 8 och 9, ja, till och med på 10 fots djup, samt 200 à 350 fot från stranden. Af somliga stubbar såg man endast öfversta delen, af andra voro deremot äfven rötterna synliga. På åtskilliga ställen lågo flera stammar tillsammans härs och tvärs, med de mer eller mindre skadade grenarne till största delen inbäddade i sanden; å andra ställen kunde man se, att träden lågo i en svart massa, hvilken vid närmare undersökning liknade torfjord, hvari grenar och blad voro inblandade. Det hela påminte i hög grad om Wilckes beskrifning om underhafsskogen vid Landskrona. Sedermera hafva sex stubbar af

[1]) Enligt en gammal tradition skulle staden Ystad varit belägen i närheten af nämnde brygga och först sednare blifvit flyttad till dess nuvarande plats.

fur blifvit upptagna genom kustsergeant Bergströms biträde. Vid rötterna af dessa fastsitter af den förstnämnda svarta torflika massan. Då stubbarne först voro upptagna, voro de mycket mjuka, men sedan de blifvit torkade, visa de samma utseende som vanliga furustubbar.

Genom den företagna undersökningen har sålunda blifvit ådagalagdt, att på en sträcka af nära en mil och på en bredd af öfver 300 fot, samt på ett djup, som varierar mellan 6 och 10 fot, såväl kullfallna träd som stubbar ligga i hafvet, hvilket utan tvifvel bevisar, att en verklig sänkning egt rum vid denna del af Skånes kust. Till denna undersöknings verkställande har bidrag blifvit lemnadt af Föreningen för Skånes Fornminnen och Historia.

NILS GUSTAF BRUZELIUS.

Förklaringar öfver plancherna.

Plankartan och Profilen af Ystads nya hamn.

A. = Gamla hamnen.
B. = Nya hamnen.
C. = Slipern.
1. = Skeppsvrak.
2. = Trädstubbar.
3. = Trädstammar.
4. = En fyrkant torf, som blifvit undersökt.
5. = Torf, som blifvit undersökt.
6. = D:o — D:o
7. = Ett skeppsvrak, som varit lastadt med taktegel från medeltiden.
8. = Tvenne gamla skeppsbössor. Pl. III, fig. 10, 10a, 11.
9. = En kittel af brons. Pl. II, fig. 5.
10. = Fem kittlar, två kastruller och en tenntallrik.
11. = Ett skeppsvrak och nära derintill en ekstam.
(N:o 1—11 alla anträffade i hafssanden öfver torflagret).
12. = En bronsklubba. Pl. III, fig. 9.
13. = Dolk af flinta. Pl. II, fig. 1.
14. = Flintspån. Pl. II, fig. 2.
15. = Slipad flintbila (afslagen). Pl. II, fig. 3.
16. = Utskurna benskifvor till ett knifskaft. Pl. III, fig. 12.
17. = Fyra tillslagna flintstycken.
(N:o 12—17 alla funna under torflagret i sanden och leran öfver sjelfva moränen).

Pl. II.

1. = Flintdolk. Planen N:o 13.
2. = Flintspån. Planen N:o 14.
3. = Flintbila. Planen N:o 15.
4. = Spets af hjorthorn.
5. = Kittel af brons. Planen N:o 9.
6. = Ljusstake af sandsten.
(N:o 1—3 funna under och 4—6 öfver torflagret).

Pl. III.

7. — Knifskaft af ben.
8. — Fodral af trä med blybeslag till en bälteknif.
9. — En bronsklubba. Planen N:o 12.
10, 10a — Skeppsbössa med stock af ek. Planen N:o 8.
11. — Pipa af jern till en skeppsbössa. Planen N:o 8.
12. — Benskaft till en knif. Planen N:o 16.
(N:o 9, 12 funna under och 7, 8, 10, 10a och 11 öfver torflagret).

Om Rönneholm.

Rönneholm, en liten holme i Rönneån, emellan staden Engelholm och åns mynning i Skelderviken, har en längd af omkring 700 fot i norr och söder. Största bredden utgör 250 fot. På ön, närmast dess södra ända, ligger en höjd, vid första anblicken ej olik sådana lemningar, som förekomma efter gamla skansar. Denna höjd är till formen temligen rund och dess diameter utgör omkring 150 fot. I allmänhet höjer den sig 15 à 16 fot öfver den öfriga jordytan af holmen. Sjelfva holmen är beväxt med träd, med undantag af en plan norr om kullen. På sjelfva kullen växa äfven några träd. Den nämnda planen är afröjd och gångar äro anlagda på kullen, så att Rönneholm nu utgör en promenadplats med särdeles behaglig belägenhet å ömse sidor på åns stränder prydd med parklik skog.

Den 11, 29 och 30 oktober 1866 verkställdes å sydvestra och norra sidorna af kullen några gräfningar. Under den öfversta torfbetäckningen befans ett sandlager af 2 till 4 fots djup. Under detta mötte ett annat af svart jord, 2 à 3 fot, blandad med smärre stycken af trädkol, nästan alldeles förmultnade, äfvensom tegelstycken och kreatursben. Teglet, så kallad munksten, bestod af större stycken och till och med några hela. På ett och annat ställe, förnämligast vid norra ändan af kullen, voro ett par rader tegelstenar lagda liksom i ordning bredvid hvarandra, så att de tycktes utgöra fragmenter af ett golf eller en botten, med underlag af lera. Af benstyckena var intet enda menniskoben. Men benen lågo till största delen så till sägande gruppvis, så att på ett ställe funnos i en grupp af ben tvenne spetsar af hjorthorn helt nära

hvarandra, och på ett annat tvenne betar, som ansågos alltför grofva för att hafva tillhört vanliga tama svin. Några mindre, sammanrostade stycken jern och ett par bitar brons hittades äfven, men hvarken så rediga eller så stora, att man kunde sluta till hvad de ursprungligen utgjort för redskap. Detta svarta lager, som vid gräfningen möttes både på sydvestra och på norra sidorna, sträcker sig säkerligen öfver hela kullen, i synnerhet som vid en gräfning midt på höjden alldeles detsamma befanns derstädes på lika djup.

Under det svarta lagret träffades ett lager med lera, hvaruti en del kullerstenar voro inblandade. Dessa stenar voro dels till storleken som menniskohufvud, dels mindre. Detta lager egde på sydvestra sidan ett djup af 3 fot. På den norra sidan var det mera deladt, ty under detta låg ett nytt sand- och stenlager, äfvensom något lera, till dess det underst liggande sandlagret, som tycktes utgöra sjelfva grunden, icke lemnade spår af någon blandning med menniskoverk.

Man tyckes häraf kunna göra sig den föreställningen, att Rönneholm till en början uppkommit af sand, som ån medfört och som förorsakat en uppgrundning i sjelfva strömfåran, hvilken der delat sig. Uppgrundningen har derefter blifvit ökad af flygsanden, tills der bildat sig en kulle. Sjelfva formen af så väl holmen som dess kulle tyckas öfverensstämma med förhållandet vid flygsandskullars bildning. En byggnad har väl derefter blifvit uppförd på kullen. För att erhålla grund för byggnaden, har man måst ditföra lera, i hvilken stenar blifvit inbäddade. Sjelfva byggnaden torde hufvudsakligen blifvit uppförd af träd, så att endast tegel blifvit begagnadt till den nödvändiga inredningen. Byggnaden har blifvit förstörd med eld. Kol fanns nemligen i temlig mängd, men kalk, som skulle utvisat vidlyftigare murning, fanns obetydligt och blott i smärre klimpar på ett par ställen. Möjligtvis har, efter byggnadens förstöring holmen stått öde och utgjort en samlingsplats för traktens hjortar och rådjur, kanske äfven vildsvin. Villbråd af dessa slag har äfven i äldre tider troligen förekommit härstädes. Slutligen har ett lager af flygsand utbredt sig öfver det hela och, i den mån planteringen af skog på ömse sidor ån skyddat kullen, har den erhållit sin nuvarande betäckning af vegetation, både gräs och träd.

Några hundrade alnar norr om Rönneholm, på högra (östra) sidan om ån ligger Luntertun, numera endast ett obetydligt hemman. Der låg dock fordom en stad eller möjligtvis ett större fiskeläge med detta namn. Det flyttades 1516 på konung Christian den andres befallning längre inåt ån till Engelholm. I Luntertun hade emellertid 1470 en ny kyrka blifvit byggd, efter hvilken grundvalen ännu finnes qvar, 36 alnar lång (utom grundvalen för tornet) och 24 alnar bred. Denna kyrka qvarstod ännu sedan Skåne blifvit svenskt, till dess grefve Gustaf Otto Stenbock på Vegeholm lät nedbryta den för att begagna materialierna. Tegelstensbrockor och kalk förekomma uti de närbelägna åkrarne. Emellan kyrkan och ån, omkring 30 alnar från den förra, påstår traditionen att Luntertuns torg varit beläget. En aln under nuvarande jordytan finnes också nu en stenläggning. Vid stranden på andra sidan af ån, midtemot Luntertun, förekomma några lemningar efter en bro. Karen till denna blefvo för ett århundrade sedan kullvältrade af strömmen och dess isar. En och annan ekebjelke från bron har blifvit använd i det närbelägna gamla fiskarhuset. Öfver denna bro gick fordom vägen från Halland till vestra Skåne innan Engelholm blifvit bygdt på sin nuvarande plats. Genom flygsandsfälten vid Skelderviken och öfver en annan bro, efter hvilken lemningar också förekomma icke långt ifrån Vegeholm-åns utlopp, ledde denna väg inåt Luggude härad till Helsingborg.

Våra häfder berätta att hertig Bengt Algotsson af Halland, konung Magnus Smeks beryktade gunstling, på Rönneholm i Skåne 1360 blef ihjälslagen af tvenne svenska herrar, hvilka med en här befunno sig i Halland icke långt ifrån gränsen till Skåne. Herrarne voro den lärde och högt ansedde Carl Ulfsson (Sparre) och Ehrengissle Sunesson (Båth). Bengt Algotsson hade varit gift med Herr Carls syster Ingeborg, men förskjutit henne. Det uppgifves, att hon i sin sorg ville resa till Rom men afled på vägen. Ehrengissle Jarl var hennes morbroder. De begge herrarne hade alltså personliga skäl att vara förbittrade på hertig Bengt och de fullföljde sin hämnd. Emedan både svenska rådet och folket hatade honom för hans högmod och hans politiska stämplingar, blef mordet ostraffadt. Det uppgifves af några forskare (Suhm, Strinnholm) att mordanslaget blifvit utfördt på "Rönneholms slott i Stehags socken af Onsjö härad," men då det befinnes, att detvid Luntertun belägna Rönneholm varit bebygdt och dessutom den omständigheten

icke är utan vigt, att det låg invid stora farvägen till vestra Skåne, synes det rimligare, att med andra forskare (Brunius, Follin) antaga, att den blodiga gerningen utfördes här. Detta Rönneholm låg närmare till hands för de svenske hämnarne än den mycket längre in i landet, nära Ringsjön belägna herregården af samma namn. Möjligtvis blef just den på det förra Rönneholm uppförda byggnaden förstörd just vid det tillfälle, då mordgerningen föröfvades, och det torde kunna antagas, att det svarta jordlagret, som är utbredt å Rönneholms kulle, utgör lemningen af den förstörda byggnaden.

Att kullen skulle, såsom någon förmodat, vara lemningar efter ett till Lutertuns försvar uppfördt fäste, är dock så mycket mindre troligt, som denna stad låg längre ut, närmare åns utlopp, och således, om det så får betecknas, utanföre Rönneholm.

G. H. Melin.

Gamla seder och bruk bland allmogen inom Vemmenhögs härad vid början af 19:de seklet.

Vemmenhögs härad utgöres hufvudsakligen af slättbygd och var fordom bebygdt i byar, hvilka med undantag af Skurup, som enskiftades på 1780-talet, till största delen blefvo enskiftade under de första 15 åren af detta århundrade. Efter gårdarnes med enskiftet följande utflyttning ur byarne började de från hvarandra skilda hushållen under en mera afsöndrad verksamhet så småningom förlora de gamla sederna och bruken. Likväl fortlefde dessa ännu länge inom många gamla hus, der de följdes, icke såsom trosdogmer, utan såsom något som borde så vara i öfverensstämmelse med god ordning. Det är på minnen från denna tid, som dessa anteckningar stödja sig.

* * *

Af alla högtider betraktades *julen* som den förnämsta och den hölls mycket helig. Förberedelsen till densamma gjordes under många sysslor och bestyr. Då stöptes ljus, då tvättades och slagtades, brygdes julöl och bakades fint bröd och fina kakor; det kokades och stektes, intill dess julaftonen kom. Men då skulle också allt vara slut, och innan solen den aftonen gick ned, skulle gården stå sopad och fejad och likaså stall och lada. Alla hästar och kreatur skulle dessförinnan vara fodrade och vattnade [1]); ty i motsatt fall blef man efter med allt arbete under hela året och blef då kallad "bagasare." Så skulle alla dörrar och lämmar på gårdens yttersidor stängas och fingo ej sedan öppnas, förrän efter solens uppgång dagen derpå: det var för att trollen icke skulle kunna

---

[1]) Gässen skulle julaftonen äta hafre ur ett såll, hvari en ullsax och en gnidsten voro lagda.

komma in och skada kreaturen. Efter dessa utvändes sysslor skulle man tvätta sig och kläda sig högtidsklädd. Sedan gick man ut och lyssnade, om man kunde höra kyrkoklockorna ljuda, hvilket ansågs som ett godt tecken till riklig gröda; var det storm och ingen klocka hördes, väckte det deremot vemod. — Under tiden hade fruntimren klädt stugan med hvitt linne. Ett lakan var spikadt under loftet öfver bordet och likaså voro lakan hängda öfver fönstren; äfven den stora "himlinga" sängen var öfverklädd med lakan. Hörnskåpet och klockan stodo klädda med långa handdukar. Golfvet var som vanligt sandadt med hvit hafssand och beströdt med fint hackadt enris. När nu alla samlade sig till den så utsirade stugan, stod det dukade bordet dem till mötes. Midt på bordet låg en stor hög af brödkakor, och kafringar voro ställda rundtomkring brödhögen, allt så rikligt tilltaget, att det skulle räcka till för allt husfolket under helgdagarne. Bägare, kanna och krus skulle stå fyllda med fradgande öl. Tvenne ljus med krusadt papper i stället för ljusmanschetter stodo på bordet, och ingen fick komma in i stugan med ljus, förrän de två julljusen blifvit tända, hvilket merändels verkställdes af matmodren sjelf. Först derefter satte sig allt husfolket till bords, husbonden och matmodren vid öfversta bordändan, hvilken alltid var högsätet, drängarne på vanligt ställe "bak" bordet d. v. s. på den sidan, som var intill väggen, och barnen samt pigorna framför bordet. Bordsbönerna lästes högt och derefter begynte måltiden, som merändels bestod af smör och ost, soppa, fisk och gröt samt stek och kakor. När måltiden slutat, lästes åter bordsbönerna högt, och så skedde en allmän tackning för maten. Sedan gick matmodren och gaf en stor kaka fint bröd åt hvarje dräng och hvarje piga; äfvenledes gaf hon åt hvar och en af dem en så kallad "julehög" d. v. s. en kafring med pålagd sylta, stek, korf, ost, voflor, godrån och klenor, hvilket allt hvar och en gömde för att äta som "mellanbit" under hvardagarne. Pigorna togo så faten och tallrikarne från bordet, och duken höljdes öfver brödhögen, som blef stående qvar [1]). Sedan fattade alla sina psalmböcker och intogo hvar och en åter sin plats vid bordet. Husbon-

[1]) Äfvenledes skulle ljusen stå qvar på bordet. Ingen af de tre högtidsaftnarne fingo de tagas derifrån, ej eller med dem lysas under bordet; voro de så stora, att de icke under högtidsaftonen nedbrunno, skulle de tändas först högtidsdagen, och intet ljus fick tändas, förrän de voro nedbrunna.

den föreläste högt några böner, och derpå sjöngos afton- och julepsalmer. Sednare började kortspel om äplen och nötter, ifall tillgång till sådana fans; i motsatt fall var det "pever" — nötter, d. v. s. små bakelser af vört (ogäst, starkt öl) och rågmjöl i form af nötter, eller "fitta"-nötter d. v. s. bakelser af "klene" — deg, kokta i flott på pannjern. När spelet en stund fortgått, tog man till jullekar, hvarmed fortsattes intill kl. 11, då kreaturen skulle ha sitt nattfoder och folket äta sin qvällsvard, bestående af sylta och rödbetor. Härpå gingo alla till hvila.

Juledagens morgon skulle alla, så fort de voro klädda, komma in i stugan, helsa god morgon och önska husbondefolket lycka till en fröjdefull julhelg samt få en bit mat, emedan ingen den morgonen fick gå fastande att fodra något djur. Till kyrkan skulle den dagen gå så många, som kunde komma hemifrån.

Annandag juls morgon skulle den aska, som blifvit qvar på spisen julaftonen och som noga tagits tillvara, sållas på fäkreaturens hals och rygg; alla fäkreatur och hästar skulle då äfven ha salt. Folket bespisades den dagen till frukost med stekt blodkorf.

Om under julhelgen någon af barnen eller tjenarne i gården besökte grannarne, skulle de alltid hafva till föräring ett par kafringar med sig. Drängarne hade för det mesta i löneackordet "fri julestua" d. v. s. frihet att bjuda alla byns drängar och pigor på dans en afton. I hvarje by bodde merändels en spelman, som spelade efter gehör; denne skulle drängarne sjelfva betala, men husbonden skulle bestå förplägningen, som bestod af öl och brännvin, smör och bröd, kött och ost. I mörkningen samlades ungdomen. Drängen på stället skulle alltid med ett fruntimmer öppna dansen i en polska. De vanliga dansarne voro polska, vals och kadrill samt ringdansar, och nöjena fortsattes till midnatt. På sådant sätt var en "julestua" hvarje afton under helgen, intill dess man hade dansat en gång på hvarje ställe, der det fans ungdom med i laget. Var det sorg i något hus, fick på det stället icke dansas, utan drängarne samlades blott att förnöta tiden med kortspel, bland hvilka brukades tolfva, knektepass, "hongaräf" och "sala hyppicka." Dylika samqväm kallades "tampagillen."

Nyårsaftonen firades med samma bruk som julaftonen; det utdelades dock ej brödkakor, utan endast julhögar, till folket. Efter psalmernas afsjungande brukade drängarne ofta gå till grannarne och "skjuta nyår." Det hörde då till att vara mycket vaksam och

påpasslig för att taga fatt på dem och bjuda dem in på förplägning; kunde man ej taga dem fatt, ansågs det för feghet.

Nyårsdagens morgon skulle liksom juldagen barn och tjenare komma in till husbondefolket och helsa "Go' maren, löckia te gott nyår!" Derefter skulle en och hvar äta ett äple på fastande mage; då skulle det lyckas med mycken frukt det året.

Trettondedagens afton skulle med stor omsorg stoppas halm i alla gluggar på väggarne, emedan de gamle brukade säga "trettene aften ska' en stoppa alla glogga me gröd." Bordet stod dukadt i stugan på samma sätt som jul- och nyårsafton; blott hade man i stället för de två julljusen ett enda, men med tre grenar, hvarmed betecknades de heliga tre konungar. Efter måltiden fick och hvar en äfven denna afton sin julhög. Trettondedags afton eller någon af de andra högtidsaftnarne brukades ofta, att en af drängarne gick till någon af grannarne med en kokt svinfot, insvept i ett papper, på hvilket stod skrifvet: "Gnava kyded åu denna fod å skicka benen te baga." Kunde granngårdens folk taga honom fatt, måste han sjelf gnaga köttet af foten och taga en sup för hvarje benknota, men kunde han smyga sig undan, fick grannfolket gnaga foten och en af drängarne gå tillbaka med benen. Blef denne fasttagen, måste han taga en sup för hvarje benknota.

Trettondedagsmorgon skulle så alla barn och tjenare komma in till sitt husbondefolk och helsa: "Go' maren, löckia te gott slud på julen." På många ställen begagnades så kallade "saltmadsfad" d. v. s. en svarfvad trädskål på fot, som, öfverfylld med kokt salt fläsk, kött och korf, skulle stå på bordet alla julhögtidens både qvällar och dagar. Den fick icke röras, förrän hela julhelgen var förbi: derföre brukade de gamle sjunga:

Juleaftan å juleda'
Har bonen så gott han vill ha,
Men trettende da' jul
Då gimmer moer sitt suel,
Då begiönger bonen å kåga
Å kiör hon han' i la'en å måga.

Fastlagens måndag var fri måndag för alla tjenare. Då ställdes om ett dansnöje på något ställe i byn, der ungdomen samlades och förnötte dagen och aftonen med lekar och dans. En och annan gång tillställdes också att "slå katten å töngan." Härmed tillgick

på följande sätt. Emellan två stora träd drogs en lina, hvarpå hängdes en tunna med fastspikade träband, och inuti var en katt. Så kommo drängarne ridande med fastlagsris i hatten eller mössan och med hvar sin slagel i handen som vapen; somliga hade slaglarne beslagna med jern i öfra ändan. Det började då en ringridning, under hvilken en hvar i sin ordning slog ett slag på tunnan, intill dess den blef sönderslagen och katten sprang ut, hvilket noga observerades af de kringstående, emedan den, som slog det sista afgörande slaget, var den som vann priset och blef kung. Omkring honom samlade sig alla de ridande och uppställde sig i leder, tre och tre. I första ledet red spelmannen och spelade en marsch; i andra ledet red kungen med två af de förnämsta drängarne, hvilka förde hvar sin fana; derefter kommo alla de öfriga. På det sättet red hela sällskapet i parad till alla de gårdar, hvarifrån drängar i tåget voro, från det ena stället till det andra. På alla ställen blefvo de sittande på hästarne, till dess någon kom ut och bjöd dem en sup med socker eller kakor till. Slutligen red hvar och en hem med sin häst, men på bestämd tid samlades åter alla i gillesgården. Der ställdes pigorna då i en ring, och kungen leddes in i ringen med förbundna ögon. Den piga, han först fick tag uti, blef drottning för aftonen, och de båda skulle sitta tillsamman i högsätet under måltiden och sedan öppna dansen. Alla andra betalte, men kungen gick fri från att betala något till kalaset.

Under fastlagstiden fick icke dans anställas utan första måndagen; på många ställen hölls ungdomens fastlagsgille fredagen eller lördagen förut.

I *påskveckan* hade hvarje dag sin särskilda benämning:

Blå månda',
Hvid tisda',
Aske onsda',
Skjär torsda',
Lång freda',
Skitte lörda',
Granne sönda'.

Skärtorsdagen skulle man alltid äta grönkål till middagen och långfredagen åt man till middag mjölgröt. Om lördagen sopades gården; inom hus skurades och tvättades alla möbler. Då koktes påskägg, gula i ängskära, röda, blå och svarta i passande färgstoffer.

Påskdagen åt man till middag smör, lutfisk och gröt; derefter fingo barnen och tjenarne hvars en påskkaka, ett par kafringar och färgade påskägg. På eftermiddagen samlades alltid ungdomen på någon öppen plats i byn för att leka boll och springa sista paret ut.

Vårarbetets början skedde med mycken högtidlighet. Plogen med hela sitt tillbehör ställdes upp på gården. Alla i huset, både man- och qvinnfolk, hjelpte till att spänna för, och alla skulle ha vantar på, ty då blef det en varm vår. Innan förspänningen skedde, skulle hvar och en af folket och arbetsdjuren ha en bit julbröd, ty då skulle de icke tröttna under vårarbetet. När då arbetsdjuren voro förspända — merändels var det tre par dragare för hvarje plog —, lade plogmannen yxan på marken framför det första paret, skref ett kors med plogstafven på marken invid yxan, så att alla paren kunde gå öfver både yxa och kors, lyftade på mössan och sade: "I Jesu namn så köre vi" — och så bar det i väg ut genom porten till åkerfälten. Om någon af dragarne lade sig på marken första dagen, var det en tro, att de skulle bli trötta, innan våren var slut; ej heller fick någon af folket lägga sig på marken den första dagen, ty då skulle äfven de plöjande bli trötta. Ingen fick börja så korn förr än den 18 maj, och den som icke hade tillsått den 25 maj, var en "bagasare," emedan de enda rätta såningsdagarne voro emellan Erik och Urbanus. Så fort alla inom byn hade tillsått, skulle åldermannen sammankalla alla åboarne, då de skulle köra "skälfåror" och derefter "gå vide" på alla rågångar och vånggärden. Den, som då icke hade sina stängslen i fullgodt skick, blef ålagd böter, dem han vid mårtensdag skulle betala.

Natten emellan den 30 april och den 1 maj brukade drängarne sjunga "*maj i by.*" När de på aftonen voro samlade, gingo de gård från gård, ställde sig vid stugufönstren och började sjunga:

Go' aften om J hemma e,
Maj e nu kommen,
Förlåt oss, om vi väcker er,
Glä' oss Gud för denne söde sommer.

Derefter fortsattes med den vanliga majvisan:

All verldens skapare af evighet
Hör det nu vi bedje
o. s. v.

När denna var sjungen, slutades med:

Vår skov har fått så grön en hatt,
Maj e nu kommen,
I ligger å sover, vi bör go'natt;
Go'natt, go'natt, go'natt!

Så fort sången började, klädde husbondefolket, barnen och pigorna på sig, för att bättre kunna lyssna på den, och så fort den slutade, tände matmodren ljus och husbonden gick och öppnade förstugudörren och bjöd sångarne komma in och ta en sup. Den gård, i hvilken "sjångegilled" skulle stå, gömdes alltid till sist, emedan der skulle de "sjånga in."

Några dagar efter vårens slut började detta "sjångegille," hvilket varade i två dagar. Då skulle till gården, der gillet stod, bäras förning från alla ställen, der det sjungits maj; den bestod af smör, mjölk, gryn, fläsk och ägg eller också penningar. I detta gille öfverenskoms om så kallade "sommerlau," jemförliga med julstugorna; det bestämdes vanligen då, att man skulle dansa söndags eftermiddagarne, och öfverenskommelsen räckte merändels för hela sommaren.

Pingsten ansågs i allmänhet icke för en så stor högtid som jul eller påsk. Till middag åts då fisk och gröt, liksom på bönedagarne eller då någon rörlig fest firades på en söndag eller någon af hushållets medlemmar begått Herrans nattvard.

Före *midsommar* skulle man alltid ha "klint" alla nedregnade väggar och alla sprickor derå samt öfverkalkat dem, och då skulle man med kalkeqvasten skrifva ett kors på hvarje port, dörr eller läm på uthusen, för att trollen icke skulle ha makt att gå in i husen. När midsommarsaftonen kom, brukades att resa majstång. Majstången utgjordes af ett långt läkte, som omvirades med blad och blommor och öfverst förseddes med ett kors, hvarpå kransar af gullblommor och blåklint hängdes. Omkring majstången dansades såväl midsommarsafton som midsommarsdag på eftermiddagen.

Midsommarsaftonen skulle alltid sättas gråböne- och skräppeblad i takskägget öfver alla portar, dörrar, lämmar, gluggar och fönster samt en St. Hans' ört för hvarje person under bjelken i stugan öfver hans plats vid bordet. Om örten växte och frodades, var det ett godt tecken, men om den vissnade eller vände sig mot kyrkogården, då skulle den person snart dö, som örten var

satt för. Efter solnedgången skulle man plocka kommenteblommor, hvilka sedan torkades i skuggan för att begagnas som läkemedel till att bota hvarjehanda sjukdomar med.

St. Mårtensdag var en märklig dag i denna landsbygd, ty då skulle åldermansombytet ske, och detta samt öfriga förrättningar föranledde det så kallade St. Mårtensgillet, som varade i två dagar.

Åldermannen var byns förman. Hos honom förvarades alltid "bylådan," hvaruti alla byns gemensamma handlingar lågo, bland hvilka byordningen var den vigtigaste. Hos honom skulle äfven finnas en trumma eller en stor kopparlur, som kallades byhornet. Då någon fråga förekom, som fordrade rådplägning af byemännen, var det åldermannen, som det ålåg att sammankalla dem. Han gick då långsåt hela bygatan och trummade eller blåste i hornet, och då skulle åboarne genast samla sig vid samlingsstenen, en mycket stor flat sten, som var lagd på några mindre stenar vid gatan ungefär midt i byn. Den som icke kom inom loppet af en timma, blef antecknad till böter, och så snart öfverläggningen öfver dagens ämne var slutad, gingo alla närvarande hem med åldermannen, då han skulle bjuda brännvin, så mycket de ville dricka, hvilket bestämdes till vissa hela eller halfva stop. Allt upptecknades till Mårtensdag, då åldermannen fick betalning för allt på engång. Vid mårtensdagstiden skedde nu samlingen på förenämnde sätt. Den började alltid på förmiddagen, då alla byns gemensamma inkomster, hvilka bestodo af böter samt gräsgäld af husmännen för deras kor, får och gäss, blefvo upptagna och dess utgifter betalta. Ännu andra bestyr förhades den dagen. Alla byns husdjur gingo under sommaren på gemensamt bete och först vid mårtensdagsgillet skulle de skiljas åt; en hvar skulle alltså då "känna" sina djur. Detta lät sig lätt göra, ty hvar och en hade bränt sitt bomärke — hvarje gård hade sitt särskilda — på venstra låret af hästarne, och fäkreatur, får och svin hade sina särskilda märken i öronen, gässen sina på fötterna. När nu hvar och en erhållit sina husdjur, och räkningar och liqvidationer voro i ordning, fortsattes trakteringen, hvilken endast bestod af brännvin, bröd, smör och ost, hvartill någon gång kom en stekt gås. Aftonen den andra dagen sattes bylådan på öfversta bordändan, nyckeln lades på locket, och trumman eller hornet sattes bredvid. De begge åldermännen, den af- och tillträdande, satte sig för

bordändan och genomgingo alla handlingar för året. Var då allt i behörigt skick, blef den gamle åldermannen "frikänd" och den nye var ansvarig för kommande år. Så togs resesupen, och alla åboarne skulle nu följa den nya åldermannen hem. Bylådan bars näst efter den nye åldermannen, som gick först och trummade eller blåste i hornet. När tåget framkommit, skulle han bjuda dem på brännvin, bröd, smör och ost, hvilken förtäring alltid med ett gemensamt namn kallades "måltiden."

Någon kort tid efter St. Mårtensdag hölls en ny sammankomst i byarne. Om några främmande djur hade kommit vilse eller någon saknade något djur, anmäldes förhållandet hos kronofogden, som derefter bestämde dag och ställe inom häradet till ett så kalladt "dröftamöde," på hvilket alla de vilsekomna uppvisades och egarne hade tillfälle att göra sina anspråk gällande. En stor del af kronans embetsmän brukade alltid vid denna tid på året tigga korn af bönderna, hvilket kallades "stortiggeriet." Detta föranledde äfven sammankomster med trakteringar. Kronofogde, häradsskrifvare, länsman, ryttmästare och fanjunkare skickade hvardera ett eller två stop brännvin till åldermannen, som då sammankallade åboarne, hvilka genast kommo lunkande, hvar och en med sina kornkappor. Hvad som då blef samladt, forslades af åldermannen till vederbörlig person. På detta sätt hade bönderna många kalas, som de sjelfva fingo betala.

Kronofjerdingsman, tingsvaktmästare, profoss och nattman gingo sjelfva omkring med sina påsar på ryggen och fingo en tallrik korn på hvart ställe.

Allmogens mera enskilda gillen voro: *klinegillet*, då någon ny länga eller gård uppfördes, *kyrkogångsgillet*, då hustrun efter barnsäng blef kyrkotagen, *bröllop* samt *begrafning*. Dessa gillen varade merändels i fyra dagar. Första dagen voro slägtingar och grannar bjudna, hvilka då alla skulle skicka förning: ett "smörslau," (två eller tre skålpund smör på ett tennfat eller en porslinskopp, mycket utpringladt), två slagtade höns eller ock en stor sockerkaka. Hvarje dag skulle gästerna vid sin ankomst ha följande förtäring: karlarne en besk sup brännvin med socker till och fruntimren ett glas malagavin med fina kakor och derefter sylta med rödbetor. Första dagen spisades till middag köttsoppa med kött och fläsk, morötter och klimpar samt stek och kakor. Till qvällsmat voro

deremot rätterna icke så noga bestämda. Efter måltiden lästes bordsbönen och en psalmvers skulle alltid sjungas, hvarefter husbonden med hög röst bjöd alla samtliga välkomna igen till följande morgon på frukost.

Andra dagen skulle, utom första dagens gäster, äfven bjudas mjölnaren, skomakaren, skräddaren och smeden samt en del åboar i byn, och det var endast mannalag. Ryttaren var der liksom första dagen. Han var en vigtig person vid gillena. Det var han, som ständigt fyllde kannor och krus med öl, sedan han först tagit emot gästernas alla ytterplagg. Andra dagen bjöds först den beska supen, sedan sattes gästerna till bords, efter som de kommo, och serverades med frikassé och soppa. Till middag var det lutfisk och gröt samt stek och kakor. Derefter lästes bordsbönen och sjöngs en psalmvers, hvarpå husbonden ånyo bjöd alla samtliga välkomna igen till följande morgon på frukost. Förningen andra gillesdagen var en kruka mjölk från hvarje ställe.

Tredje dagen välkomnades gästerna som vanligt med beska supen; derefter åts frukost, som bestod af "plockefisk" och varmt öl med gröt. Till middag vankade samma rätter som första dagen. Men då bordsbönen var läsen och psalmverset sjunget, hörde man icke någon ny bjudning. Då gästerna reste hem på aftonen, skulle hvarje gumma ha tillbaka sina handdukar, smörkoppen och kakfaten, på hvilka nu lades fint bröd, kött, stek, fisk och gröt, hvilket kallades gillesmat, allt att äta till frukost hemma dagen derpå.

Fjerde dagen skickades särskild inbjudning till grannarne, och den gällde endast frukost.

Vid alla gillen, der presten och prestfrun voro närvarande, skulle de intaga hedersplatsen vid förnämsta bordet, med undantag af bröllop, då brudparet intog hedersplatsen och presten satt närmast brudgummen samt prestfrun närmast bruden; sedan suto brudgummens slägtingar och derefter brudens o. s. v. Vid begrafningar efter man eller hustru skulle den aflidnas slägtingar sitta främst den första dagen och den efterlefvandes främst de andra dagarne.

3. Vid bröllop, som merändels stod hos brudens föräldrar, brukte det unga paret andra dagen straxt efter middagsspisningen resa till sitt nya hem. Så fort de satte sig till bords, skulle brudens kista tagas ut, men man skulle noga akta sig, att bruden icke fick se kistan, förrän hon var satt på sitt ställe i det nya hemmet, ty

det ansågs för ett olyckligt förebud. Likaledes ansågs det båda olycka, om vagnen, hvarpå kistan fördes, vältade. Derföre skulle den köras af drängen på stället, och två förridare skulle eskortera den. Vid framkomsten stod folk tillhands för att med skyndsamhet föra den in i huset. Om drängen icke hastigt lossade repen, med hvilka den var bunden på vagnen, skuros de sönder. Efter middagens slut bjöd så brudgummen alla körande följa brudparet till sitt hem. När då allt var i ordning och alla suto på vagnarne, skulle de ha resesupen. Derefter bar det i väg. Först kommo tvenne förridare, så brudparet med en sidoridare på hvar sin sida om vagnen, derpå de öfriga. Så snart alla vagnar hunnit ur gården, skulle förridarne rida tillbaka till bröllopsgården med helsning att brudfolket var kommet lyckligt på väg. Derpå sträcktes i carrière förbi hela skaran fram till brudparet igen. Bruden skulle alltid ha med sig en flaska vin eller brännvin och kakor för att kunna bjuda, i den händelse man mötte någon på vägen. När nu tåget närmade sig brudparets hem, skulle förridarne rida fortare fram, för att helsa från brudparet, att det var i antågande, derpå genast vända tillbaka och helsa brudparet, att allt stod väl till, och så i spetsen för bröllopsskaran föra den fram till den nya bröllopsgården. Så snart alla inkommit i denna, skulle de sättas till bords och spisa, brudparet framför bordändan och brudens slägtingar främst. Sent på aftonen reste brudens slägtingar hem, för att dagen derpå återkomma till den gamla bröllopsgården, men brudgummens slägtingar kommo den dagen till den nya. Det var då ett bruk, att en del af bröllopsgästerna redo från brudparets gård till besök i svärfadrens gård, hvarmed visades en stor vördnadsbetygelse. En annan del af bröllopsgästerna red i motsatt riktning från svärfadrens gård till det nya brudparets, hvilket äfven var en stor hedersbevisning.

Vid dessa bröllop brukades mycket skjutande med pistoler i synnerhet af förridarne och sidoridarne, hvilka borde besvara de skott, med hvilka brudparet under bröllopsfärden hedrades af de främmande.

2. När ett dödsfall inträffat, brukades alltid att sända bud till grannqvinnorna, som kommo och tvättade och klädde liket. Granndrängarne brukade då ringa kyrkkolockorna vid själaringningen. Den varade en timme för äldre och en half timme för yngre. Funnos två klockor i kyrktornet, skulle alltid börjas för äldre med den största och för barn med den mindre.

Vid begrafningen skulle stuga och sommarstuga (salen) klädas med hvita lakan. Både väggar och möbler voro öfvertäckta, och med knappnålar fästades å lakanen svarta valmarsremsor i form af timglas, kors och rosor. Vid öfversta bordändan var å lakanet fästadt den aflidnes namn med likadana remsor, eller också sattes der ett sorgebref med svarta kanter, hvarpå med stora bokstäfver var skrifvet den aflidnes namn, hans födelseår och födelsedag, tillika med någon passande vers eller ett bibelspråk. Likkistan var svart målad, och derå syntes två genier, timglas och englar, som blåste i basun.

Liket låg svept i kistan med en ullsax och en psalmbok på bröstet, då begrafningsfolket samlade sig. Det frågades, om någon ville se liket, hvarpå kistlocket aflyftades och sax och bok borttogos. Derefter spikade snickaren locket fast på kistan och den bars ut och lyftades upp på likbåren, hvarvid någon anförvandt yttrade några tänkvärda ord. Likprocessionen satte sig derpå i gång; alla karlarne gingo, men fruntimren åkte. Så snart ringaren från kyrkotornet ögnade processionen, begynte ringningen och dermed fortsattes, intill dess liket var nedsatt i grafven, då den genast upphörde. Efter gudstjenstens eller likpredikans slut började ringningen ånyo och fortsattes, intill dess folket kommit hem och satt sig till bords. I kyrkan skulle alla de närmaste slägtingarne ligga nedlutade under hela gudstjensten; maka, barn och syskon fortsatte dermed flera söndagar derefter.

Klädseln i stugorna skulle sitta qvar, till dess bouppteckningen var verkställd. En enka skulle gå svartklädd ett år för att sörja sin man och en enkling ett halft år för att sörja sin hustru.

Grafšl kallades alltid "ärede." Då man eller hustru begrofvos, lemnades i så kalladt "äresöl" till byen: en half tunna öl, ett stop brännvin, en kaka bröd, smör, ost eller kött och en kardus tuggtobak, hvilket allt skickades till åldermannen eller till något annat ställe i byn. Efter gudstjenstens slut samlade sig dit de åboar, husmän och drängar, hvilka icke blifvit inbjudna till "äresgården," för att der dricka "äresölet."

Likprocessionen kallades "ärestass," liksom bröllopståget kallades bröllopstass. När ingen körande var med, utan både män och qvinnor gingo till fots, sades alltid, att de "stassade" i kyrkan.

3. När en hustru skulle föda barn, skickades alltid bud till grannhustrurna, som genast kommo och voro närvarande, tills barnet

var födt, då de hjelpte till att "löje" (bada) barnet. I vaggan skulle sättas stål, så skulle trollen icke ha makt att byta det till sig. Barnet döptes några dagar derefter. Var det mycket klent, fick det nöddop af en bland hustrurna. Under tiden före barnsängshustruns kyrkotagning, brukade slägtingar och grannar att bära "bakleje," det vill säga föra till henne en stor kruka äggsupa, ett fat gröt och fina kakor. Den söndagen, då hustrun skulle kyrkotagas, som var söndagen i sjette veckan, skulle drängen köra för henne till kyrkan. Alla hustrur i hela gilleslaget skulle då följa henne i kyrkan, såvida kyrkogångsgille skulle hållas; annars följde icke flera än den, som burit barnet till dopet. Från den tid hustrun födde barn och till dess hon blef kyrkotagen, sades mannen gå på gåsbacken, liksom gassen får gå ensam under tiden, medan gåsen ligger fram gäslingarne.

4. På den tiden byggdes endast korsvirkeshus med klinta lerväggar. Då timmermännen huggit timret färdigt, skickades bud till alla grannarne, och på bestämd dag kommo de och hjelpte till att ställa upp timret, och detta kallades resegille. Dagen före kliningen kommo äfven grannarne och hjelpte till att staka väggarne, samt en pojke från hvarje ställe med ett par hästar för att älta leret. Straxt efter midnatt kommo grannarnes och slägtingarnes drängar och pigor och började kliningen, och så fort det blef dager, infunno de sig sjelfva för att "slätta" väggarne. Gaflen lemnades alltid till sist, och medan gaflen klintes, skulle alltid spelemännen vara tillstädes och spela. Så fort arbetet var slutadt, gick hvar och en hem och klädde sig högtidsklädd, för att vid middagstiden återkomma till gillesgården.

Vid klinegille såväl som kyrkogångsgille och bröllop var merändels dans. Då skulle spelemännen stå i förstugan och "spela in" gästerna, efterhand som de kommo. Vid middagsspisningen skulle de äfven stå i förstugan och spela. När så kakorna serverades och en af värdarne bjöd sista supen, följde straxt en annan efter med en tallrik, på hvilken hvar och en af gästerna lade sin skärf. Detta var aflöningen för spelemännen.

* * *

När man tjärnade smör, fick tjärnan aldrig stå under bjälken, och då man började tjärningen, skulle man vända sig emot kyrkan, göra kors med handen öfver locket och säga: i Jesu namn!

Då en ko kalfvade inne i ladan, skulle hon genast ha en näfve salt och några näfvar malet malt, sedan ljumt vatten och vattnas inne, tills hon mjölkat nio mål, räknadt tre om dagen. När hon derefter första gången vattnades ute, skulle en knif läggas på tröskeln, öfver hvilken hon skulle gå, och när hon gick in, skulle knifven sättas öfver dörren. Första gången hon mjölkades efter kalfningen, skulle man lägga en ullsax och en gnidesten i spannen och på den skulle mjölkas.

När man vattnade något kreatur eller sjelf drack vatten, skulle man alltid först spotta i vattnet.

Man fick aldrig göra någon snärt af egna hästars hår, utan man skulle byta sig till hästhår af grannarne. Så snart man hade en snärt färdig och den var fastbunden på skaftet, skulle man först slå en hund eller katt med honom, annars vantrifdes hästarne. Man fick aldrig slå en ko med snärt af hästhår, ty då fingo kalfvarne sträng.

När man hade spänt hästar för vagn, plog eller harf, skulle man alltid skrifva ett kors på marken framför dem, innan man körde åstad, ty då hade trollen icke makt att sätta sig på vagnen eller på redskapen. Mötte man, när man körde bort, en gående, ridande eller körande karl, så var det ett godt tecken — det var ett "karamöde" —, men mötte man först ett fruntimmer, var det ett "kärringamöde" och då skulle alltid någonting "mankera" på resan.

När man spände hästar eller oxar för eller ifrån vagn, plog eller harf, fingo de aldrig vända sig mot norr eller öster, utan alltid mot vester eller söder. Vid förspänningen sades alltid: "la fårr." Man skulle alltid stiga ur vagnen på samma sida som man steg på; annars vältade man eller gick vagnen sönder, innan resan var slut.

Om man under såningstiden lät sädeskorgen ligga på marken, skulle man vända bottnen uppföre och lägga en liten sten eller jordklimp derpå.

Skärtorsdagsafton skulle man sätta stål i gödselhögen, så att trollpackorna ej skulle kunna taga musten ur den, då de reste till blåkulla, dit alla skator då följde dem som spelemän. När man kört hela gödselhögen ut på vången, skulle man skrapa samman en liten kulle, klappa den väl med sköflen och sätta en pinne midt uti, ty då skulle gödselhögen blifva mycket stor till nästa år.

PER NILSSON i Espö.

Visor och Verser på skånska landskapsmål,

samlade och utgifna

af

MARTIN WEIBULL.

Landskapsmålen undanträngas i våra dagar allt mer och mer af skriftspråket i samma mån som allmänbildningen med sin mäktiga häfstång, folkskolan, gör allt vidsträcktare eröfringar. Den tid är redan kanske icke så fjerran, då ett och annat landskapsmål skall vara helt och hållet försvunnet från folkets läppar, utan att hafva lemnat annat spår efter sig än ett mer eller mindre förskämdt uttal af sjelfva skriftspråket. Särskildt gäller detta angående de skånska munarterna, med afseende på hvilka det äfven till en del redan kan sägas hafva inträffat.

Men i bredd med detta förstörelseverk, som synes utgöra en naturlig och oeftergiflig följd af vår tids största och mest välsignelsebringande samhällsarbete, upplysningens och bildningens spridande bland massan af folket, går äfven ett annat sträfvande, ej mindre betecknande för vår samtid. I samma mån som den i våra dagar nyväckta kärleken till det nationella utbredt sig till och omfattat flera och flera områden af folkens lif, hafva dessa språkföreteelser börjat omfattas med ett helt annat och varmare intresse än någonsin tillförne: öfverallt har derföre samtidigt framträdt sträfvandet att åtminstone inom literaturen bevara dessa dyrbara minnen af den nationella språkutvecklingen undan en fullkomlig tillintetgörelse. Så har man alleställes begynt att samla och uppteckna landskapsmålens skiftande

språkformer, och vetenskapen har nedlagt och ordnat dem i sina skattkamrar, förvissad att sålunda ett språkstoft förvaras åt efterverlden, hvars studium, ej mindre än studiet af fornspråket, ständigt skall tjena till skriftspråkets riktande och utveckling.

Inom de skånska landskapen har arbetet på detta område för språkforskning hittills fallit högst ojemnt. Medan den halländska munarten i P. von Möllers förtjenstfulla Halländska Ordbok erhållit en uttömmande bearbetning, och medan åtminstone en öfversigt blifvit lemnad af Blekings landskapsmål, har det egentliga Skåne för kännedomen om sina språkförhållanden hittills måst umbära beggedera. Det har väl ej helt och hållet saknats arbetare på detta fält — och alla af dem gjorda samlingar hafva icke hunnit fram till offentligheten — men sträfvandena hafva varit enstaka och saknat fast plan: derföre hafva de ej heller lemnat tillfredsställande resultater. Och så har det kommit, att få ämnen af lika vigt och betydelse intill våra dagar förblifvit mera outredda.

Man har utan vidare aktgifvande alldeles okritiskt nöjt sig med det antagandet, att det egentliga Skåne liksom de flesta andra skandinaviska landskap eger blott ett enda landskapsmål. Under detta har man sammanfört ord från alla trakter af landskapet och åstadkommit mekaniska ordlistor, hvilka ej kunnat sprida något klarare ljus öfver de verkliga språkförhållandena. Men nu är, såsom hvarje forskare skall bestyrka, det verkliga förhållandet det, att det egentliga Skåne rymmer inom sig mera än en munart, ja, att norden och södern af detta landskap i språkligt hänseende tillhöra olika grupper inom det gemensamma nordiska språkområdet. I detta ur så många synpunkter märkvärdiga landskap mötes nämligen ej blott de nordiska staternas historia; sjelfva de statsbildande folken sammanträffa äfven här, och Skåne är i sjelfva verket att betrakta som det gemensamma namn, under hvilket den sydligast boende förgreningen af ett bland de folk, hvilka bildat den svenska staten, göterna, förenat sig till ett landskap under samma lag med den till den större skandinaviska halföns sydligaste trakt framskjutna grenen af det folk, som med öarne och den mindre halfön till hufvudland bildat den danska staten.

Detta framgår med visshet af ett studium af de skånska munarternas allmänna former. Liksom nämligen Hallands och Blekings munarter visa sig stå i ett nära sammanhang med

munarterna i de angränsande götiska landskap, till hvilka de bilda kustländer, så står äfven den nordliga delen af det egentliga Skåne i språkligt hänseende uti ett lika nära sammanhang med sitt motsvarande götiska innanland. Det sydliga Skånes munart, sådan den t. ex. visar sig i Skytts härad, har deremot en annan karakter och står i en lika nära slägtskap till de danska öarnes munarter, som t. ex. Göingemålet i norr står till Sunnerbomålet. I en vidsträckt trakt af detta sydliga område, nämligen i vester, inom häraderna vid Sundet, der de tätt intill hvarandra liggande städerna länge utöfvat språkligt inflytande, är redan allt landskapsmål i egentlig mening försvunnet; på den östliga sidan torde ett sammanhang med Bornholms munart ännu vara uppvisbart. Hvarest gränslinien emellan de båda dialektområdena egentligen går eller om de småningom öfvergå i hvarandra, kan först då med visshet utrönas, när den enda rätta arbetsvägen på detta område blifvit planmessigt begagnad, den nämligen att munarterna härad för härad upptecknas.

Dessa nu korteligen antydda dialektförhållanden i Skåne sakna icke sitt historiska intresse. De beröra den yttersta grunden för en af de häftigaste och långvarigaste tvistefrågor i Nordens historia, frågan, hvarthän de skånska landskapen med naturens rätt egentligen hört, om till Sverige eller till Danmark. Denna gamla tvistefråga, ställd inför den moderna språkvetenskapens forum, skall utan tvifvel erhålla den lösning, att, om också den svenska folktro, att Sveriges rätta folkgräns varit vid Öresund, hvilken så mäktigt genomträngde sinnena vid Skånes besittningstagande, ej befinnes vara fullhaltig, den nordliga och större delen af de skånska landskapens befolkning dock skall erkännas hafva varit götisk och den sydliga och mindre delen dansk, närmast ö-dansk.

Utgifvandet af en samling skrifter i bunden form på skånska landskapsmål har föranledt dessa allmänna anmärkningar. Sjelfva dessa skrifter skola i den lättfattligaste form lemna bevis för riktigheten af desamma och derigenom öka det intresse, hvaraf de i och för sig redan torde vara förtjenta, bland annat såsom prof på ett "målstræv" utan all anspråksfullhet.

Samlingen består af dels tryckta och dels hittills otryckta stycken. Större delen af de förut tryckta förskrifver sig från disputationer, ventilerade vid Lunds universitet under Sv. Bring-Lagerbrings præ-

sidium i det föregående århundradet. Möjligen har Lagerbring uppmuntrat till författandet af dessa dedikationer, för att på enklaste sätt inom literaturen nedlägga vittnesbörd om munarterna i de trakter. hvilka disputationerna beröra; åtminstone äro dylika endast till finnandes i disputationer, utgifna under hans præsidium. Samtliga förut otryckta stycken hafva samma författare och äro derföre sammanställda under särskild titel. De flesta härleda sig från en samling, som befinner sig i professorn m. m. G. Ljunggrens ego. De torde vara af det intresse, att deras författare förtjenar ett särskildt omnämnande.

Af alla, som begagnat skånska munarter som skriftspråk, har veterligen ingen ådagalagt en större färdighet i språkets behandling, än ADAM JORDAN KRÖGER, "Gynga Jeppa," såsom han sjelf som författare på folkspråket brukade kalla sig, derföre att han använde göingemålet, sin hembygds munart. Ingen har väl heller, utom folkvisans diktare, på ett sannare sätt gifvit poetiskt uttryck åt drag, som äro betecknande för det skånska folklynnet. den godsinta glädtigheten, som af intet låter sig rubba, och den naiva framställningsgåfvan, som öfver ett nyktert förstånds skarpa teckning vet att kasta än en varm och träffande färgton, än glittrande korn af qvickhet, ofta med en nästan dramatisk liflighet och städse vittnande derom, att fantasien, om också bunden, icke saknar hvarken djup eller styrka.

Adam Jordan Kröger var född i Winslöfs prestgård i Westra Göinge härad d. 21 juli 1755 och var en son af den från frihetstidens sednaste riksdagar bekante prosten Carl Kröger i hans andra gifte med fröken Sophia Maria von Jordan. Han inskrefs 1762 d. 12 oktober vid det carolinska universitetet — således enligt tidens sed redan vid 7 års ålder — och promoverades 1775 d. 23 juni till filosofie magister. 1779 inskrefs han som auskultant i kgl. göta hofrätt och befordrades samma år till garnisonsauditör i Christianstad och v. auditör vid konungens eget värfvade regemente. Sedan han 1781 blifvit utnämd till v. häradshöfding, erhöll han 1789 d. 17 mars fullmakt på häradshöfdingebeställningen i Östbo och Westbo härader i Småland och hedrades 1794 med lagmans titel. 1805

blef han genom tjenstebyte förflyttad från Östbo och Westbo domsaga till Torna, Bara och Harjagers häraders domsaga i Skåne, och sedan denna tid var Lund hans bostad. Han dog der 1818 i okt. och ligger å dess gamla kyrkogård begrafven. I sitt äktentenskap med Helena Sophia Wulff, en dotter af handlanden i Christianstad Joh. Alb. Wulff och Cath. Bend. Gram, hade han en tidigt bortgången son och en dotter, gift med stadskomministern i Lund d:r A. Ljunggren samt moder till professorn m. m. G. Ljunggren.

Lagman Kröger hade af sin fader mindre ärft det partisinne, som gjort dennes namn historiskt bekant, än den qvickhet och de sällskapsgåfvor, på grund af hvilka den muntliga sägnen i hembygden länge behållit honom i minne. Det var dessa fäderneärfda egenskaper, som gjorde Krögers hus under den tid han i Lund var bosatt, 1805—18, till en af medelpunkterna i det glädtiga umgängeslif, som under den Tegnérska tiden fördes i universitetsstaden. Esaias Tegnér sjelf var en af den gamle lagmannens närmaste umgängesvänner, och ännu i dag hör man väl stundom om dem berättas någon qvick, ofta grofkornig anekdot, som tecknar tidens och männens sätt och lynne. Tegnér sjöng vid hans graf

— — — — "tröstorden,
glädjens ord, nog känner du.
Glad du redan var på jorden,
gladare är du väl nu.

Glöm ej heller dina vänner
och det öfvergifna lag;
sångarn, som du nogsamt känner,
helsar dig från dem i dag."

I. Blekingsk munart.

1. Wälmöint Glam

Mä Monsiör Preseftaren Jöns Henric Sörbon, dau han skylle gau te Consistorus i Lund[1].

Hött? Äad sant? Ja spordt, ni wöil om *Blegen* glamma,
Sau aiten öir, at ni ey gaun derfrau mä skamma.
Saits wöit Ja, ni han laist, kan tro, bau skrift au pränt,
Men stau mä Ulf te näbs, döid ai, min tro, ey skänt.

La söi, ni staur öir frist! Wi ska, som hörka drenga,
Öir til May-Gröifwe ta, au öir alt yerhänga
Mä Urtaköst au Krans, sen wisa öir al höir,
Mä song, mä dans au språng, mä spöil au äindau möir.

Sau raga sta, min Wen! Gu gie te goa Lycke!
Ja tror, ni söm öin kär förswaren öyra stycke.
Ja! Bönna licka töi! Ni ain sau klog söm öin,
Ni kynnen ändau wa sau laiwis au dioimöin.

Blegens Bo.

2. Wälmöint Gratulass au Morsamt Fäineqva,

Dau den Boglärde au i Böger Höytfarne Härren Här Monsiör Addans Jullias Kling skulle ta seg oina Päre ella, som grammet gaur, skulle Dissentoira au giäla i Catoidret om waurt Östra Härad[2].

Nu kommen, Pauke, hielpen te, wi woila gratuloira
Waur hörke Dräng au wele Sween, som au ska te spassoira
Mä Lärdoms Swed, umöili flid op te Parnassa by,
At ta mot krans au Laurbla au söin Makister bli.

Sörbonssen udi Göinerall waurt Blekens Gullöst wisar,
Här *Addans* nu i Spöiciall waur *Östra Böid* beprisar:
Nu bloirat welt, wi morum öss, wi fau nu woita moir
Än wi udi waurt Bonnastan mä blätta yinen soir.

---

[1]) Disp. De Blekingia, præs. Sven Bring, Jöns Henrik Sorbon Blekingus 1746.

[2]) Disp. De Nomarchia Orientali (Östra Härad), præs. Sven Bring, Adam Julius Kling 1746.

Nu Dissentoiren pau Latin au sprauken pau Römanske!
Waurt moersmaul däi könöm wi au kanske lide Danske;
Men lia göt, wi ha oin Praist, söm staur seg pau slit glam
Au waur Recettare: doi skö splicoira hetta kram.

Tack hafwer ni for oilt ihob, för huebrätt au möa;
Wälbörne Härren, oir far, söm mä dykatter röa
Har hölpet te mä glatt gemytt, skoi pris au storan hoir
Au, äs wi wörum Bokalärd, wi sköllom önska moir!

Pau Röaby Skoarebygds wäina
CHRESTEN DIURSON.

3. Inbyres Jäl me ulika Tancker,

Dau Hässenhierna Kiöbsta Kären i Sönakulla, Herr Addan Kling Skolle proisentoira sin Pärson pau Stoidoirehuset i Lon [1]).

Fast Härren udi Wärdan alt sau wäl ha ordenoirat
Au joran, alles waura mor, sau onnerlet fondoirat,
Har lika wäl den oine ort, dät wetnar ock Guss or,
Fram för den andre sin förmon: åtskelnat ai pau jor.

Lan-kårtet ha wäl inte ja sau noa giömenstawat,
Au alla lanskapz orter ey pau pontan giömengrawat;
Dock ja, som du, wi woitom oin, den ha naturen wäl
Inraitat: *Östra Härat* waurt berömen wij mä skäl.

Waur marck hon ai kiämpaitit fin imellom Biärg au Dala
We wie Siön; pau jait man soir de wille diur framskala;
Hiär synes Siöar alt omkring mä fisk te yerflö
Å jädder, brasen, mört, abörr; hiär wäiser sai te brö,

Au kostlit grais, sau tiyt som wass, på blömster ängar gröne;
Hiär plöckas hömble, stärck au go som pryske hömlen sköne;
Hiär finnes boites hawar nock för hörs, för oisa, diur,
Hiär spela löm, hiär dansa ki au alla kriantur.

Trä hawa mä fenurleg fröit plantoirat ai au örter,
Å biärg au backar hiär au där se wannet nederstörter;
Om sommarn lifleg fulasång hiär höres udan tal
Å lärker, steilis, örra, jök: hiär sionger naitergal!

---

[1]) Disp. De Nomarchia Orientali (Östra Härad), præs. Sven Bring, Adam Julius Kling Blekingus 1746.

Hiär äre qwärna, askebruk; ja, hwar en wäl se wänna,
Sau synes Guss wälsinelse å allt dä, som kan länna
Te nötte au opfriskelse: oin goer Ållenskog
Å eg au bog, som skaffar fläsk au kyd te brö å rog.

Se, hätta woit den minste pauk samt all waurt fölck au sloite;
Men wärdan blir nu klokare au giörat rait i toite.
At Lonna ungdom springer hiär au fråar ätte nytt;
Ja tror dä gamla fondamänt blir snart te inte bytt.

Som för äisämpel: Wärbror min han hwyska mek i öra,
Hur Härrens Sön, som håller Ting, han börja sek at röra:
Han rakar hop oin raddara, som ingen welle ta
Opp pau oin wäy au stoirna pau; men dä gaur lika bra.

Han skottar kring, ligsom oin ful, pau fasta lan au ya,
Han loiser skreft pau broif au stoin i kiörker, mark au bya,
Bau nytt au nöttegammalt prat noterar i sin bok;
Mä hätta wel han, ska du tro, bewisa han ai klok.

Min goe nabo, Jösse! si hött du om hätta tycker?
Ja moinar dä ai lapperi, stort fantasi au nycker.
Hött bryer waurt bonnastan se om oin gammel jättastoin,
Äntingen skreftan loisas kan, ai mörcker älla roin?

Hör, Gise! aita du din munn, du jälar som oin faune:
Lyss allastans i Kallmers Län, i Bleken au i Skåune,
Du ska fau höra icke oin, som har sit sonna woit,
Sau döma, fast dä gammalt ai för umak ha förtroit.

Men hålla rait au giöra rait wy all ihopa bören,
Sau ai dä raitelia rait, wi ockse mä dau giören,
At den, som tat se för en ting, han brukar all sin flid
Te at utmärka hur dä watt blan öss frau gammel tid.

Fast bonnen ey förstaur se pau, hött hätta alt wel sia,
Men som oin ko pau laedör mä ondransyen blia;
Sau fins hiär liawäl nött fölck, som alwörs lärt sin språk,
Au, fast dä ai lattin au töi, förståat ändau nock.

Doi ha wail löst at woita, hött förbörjat ai i ainen
Å Blekens böid; ty ska nu alt förfatas udi painen,
Ransakas, präntas, bäras fram pau hätta stora hus,
Som kallas Ackendermet, au waurt Härat gifwa jus.

Tro fritt, den hätta kommer sta, han staur för drya slänga,
Au mötte wa rait moiker au byssader pau pänga,
Han mötte wa rait auiger, ha pauna udå staul,
Kringskoren mun, au tänga mä unmöjelia snaul.

Te mella lycke, *Addan* waur, dit änter hybenoira
Pau kärawis, lä fölcket soi. du woit dek refenoira:
Ga sean fort alt bäter fram i goa din fenans,
Te dess du pau din Huetskaul prenodas mä oin krans

Bejort mötte udännas å den parsnable Härrens ireparaŗia Wen

JÖNS PÄRSSEN
i Snällebäck.

II. Nordskånsk munart.

(Willands och Göinge härader.)

1. *Gratulass i Aur te Sönen i Skoncken staur* [1]).

Om Snimman gaut sau woil fœr waura Lyngby Hoira,
Ska penen stau i sta au kinte skriuwa moira.
Nu gau Doi pau mæ mait, i spraug au lærdoms fonn,
Ja, gau brystgænges pau som Kæra udi Lonn.

Sau lycke te gau opp pau denne lærde Skoncken!
Ess noit uroit bloir, sau stoirna gœtt pau Moncken,
Sau fadar han woil i, au lætte dær Du slapp,
A gir, bau oin au haur, oit hœrted lærdoms rapp.

Dän talan, som Du fœr, Min kiære wen au Broer,
Om denne Willans Plœtt, som i se sæil æ goer, —
Dæn æ den ippersta pau Manheims nois au loed,
Au haule Fœlck au Foi we mait au onne stœd.

Te lycke æn oin gång, Deg nu au hiertad œnskas,
Öd wi, om nœnna aur, soi Lauer-Crantzen grœnskas:
Dau hunas Fœlcket Dit; Du gloie Far au Mor;
Te Rigets tienst Du bloir, sau spaur din Moers Bror.

Betygad au oin
Gammal Bonne.

---

[1]) Disp. De Willandia II, praes. Petrus Munck, Sven Johan Sonnberg 1752.

2. *Onnerdåuneg Skåul* [1]).

Löstet kjära! Län woss sorra:
Wi ham fåudt öin Nyer Prins!
Län woss roba: Horra! Horra!
Håur o öin i Lavet fins;
Skam fåu den, som *Gustaf* swige,
Han ä wåur o Prinsens Far,
Öin Han skaffat te Sött Rige,
Som blöir wåura Börns Förswar.

Skåul för Kongen, som wi ära,
Äu ölt hierta, sinne, hu!
Skåul för Drönningen, Döi Kjära!
Gid Hon fåur öin Prins ännu!
Gid Han weise o blöir Stor!
O i höila Löfnads-Löbet
Bråus pau Säla Far o Mor!

Skåul för höila Kångahuset!
Gid, Döid grönskes i ölt stonn!
Kjära! kjära, fatten kruset,
Dran nu te åu hjertans gronn!
Hörtet! löstet! län woss sorra!
Wi äm glaa för wåur Prins,
Såu wi wäcka, Horra! Horra!
Håur o öin i Lawet fins.

Doitad au öin
Glaer Paug.

3. *Oina Önske-Skreuft Te den boglärde Giönga Kären, Här Monsiör Pehr Lovén, Naur han skolle te au Bespetoira, som doi sija, om Gyinga Härad* [2]).

Ölt som oin Daneman,
Oin Stölpe udi Staunen,
Sau giör ja höd ja kan,
Mä fadadd pän i haunen:

[1]) (Lunds Weckoblad N:o 11, 17 mars 1779) Sjungen af församlad allmoge i Fjelkinge i Willands härad vid underrättelsen om Kronprinsen Gustaf Adolfs födelse 1778.

[2]) Disp. de Gothungia, præs. Sven Bring P. Lovén 1745.

Min Ifven ståyrna höyt,
Mens tanckan staur i sta
Au lurar ätte doyd,
Som här maun lya bra.

Dymedelst mau ja by
Oin löfleg ton au stämma.
Sau hera! gin nu ly,
Nu vell ja talan neuna:
Vaurt Gynga-Härad bloir
Doid heren hiälar om;
Mä respeit, tuut au hoir
Doit fadar framsta rom.

Doyd ä oin komplet Bru,
Hau för waur ifven ställer,
Doyd ä oin Kiämpa Fru,
Hon ä för ölla säller,
Bepryd mä ager, äng,
Mä skoa, mä ölt gött,
Mä fänad au ölt sla
Pau oin au haur oin plött.

Ja gratteloyrar Deg,
Min hörke flinke Broer,
Mens condeloyrar meg,
Som, mä Pähr-ligagoer
I Visdom au i Ved,
Ey kan i kiätten gau
Försuara mä besked
Den sag, som kontras pau.

"Mens doyd faur bloy der bey,"
Sa Tysken, som va lärder. —
Ja gaur min ossa-wäy,
Min yssa bloir woyl härder;
I låel, fast om ja
Ey gaur Brystgänges pau,
Sau ä doid mett beha
Pau lärdoms-oget dra.

Mens lys, oit or ännu!
Du maunde opsalvoira
Oit or sau gött som siu:
Hor höyt wel du spassoira
Op i Pernasse kull
Mä spraug au öltings? sed,
Öd du ey raglar kull
Au tabar ölt dett wed.

Ty Broer, ja ha sport,
Öd maunga lärt au bräka
Pau mång sla spraug au lort,
Sö'd doi ha glemt au präka:
Ty önskar ja deg här
I lärdom ey bloy suängd;
Dau bloir du west oin kär
Au bloir te gaina sprängd.

Nu har ja klöuft min or
Au har ey moyr au sia,
Än öd din Moers Bror
Ha staued pau din sia,
Au Han har som oin Biörn
Mä krauft au lärdoms fonn
Deg svuingad som oin örn
Oppau waur Gynga gronn.

Än önskar ja deg gött
I ölla dina daar
Au oit fölt rågat mått
I ölt du deg te-taar,
I visdom au i aür,
Roynt sinne au i lära,
Söd du te afwonds saur
Din graua haur mau bära!

Saind frau oin

Bra Willbatinga Here.

III. Sydskånsk munart.

(Skytts härad.)

1. *Grattelasion te vår Präste-Sönn Herr Nels Lovén*[1].

Herr Nels! ja ongrer, hor I kann
så mien lesning hos Jär bäre,
Ja töcks ded hjernen kon fortäre,
hälst I som ä så ånger mann.
Ded ä kåns bare lided grån,
Sen I va liding smolle Stomping;
Nu ä I stor å långer Komping
Å präkjer rätt så flinckt som nån.
Ja ser, I tyer på Jär Far:
I vell te Long och despetere
Og om vårt Härred ressennere,
Hor ded va fatt i gamle dar.
Så lykje te i ded I les!
Ja önskjer Jär nu mod å stirkie,
Stå fast som Store Hammers kirkie:
Hon står på foding når ded bles!
Stå på Jär, som en rasker Hans,
Lad mongen gå så ded kan dönne,
Så ska de Lärdes Gud sen krönne
Järt hoved mä en iplig krans!

Ole Annerssen
Frå St. Hammer i Skytts Härred.

(Wemmenhögs härad; vår tids munart.)

2. *Di to Hongana, en bonapasasja*[2].

De fings en by på sönnerslätt
— ja husar inte namnet rätt,
men menar de wa nå't på ljonga —
å i den byen wa to honga,
som konne gö, män snacka mä,

[1]) Disp. De Territorio Skyttiano, præs. S. Lagerbring, N. Lovén Sc. 1778.
[2]) Förut tryckt i Göteborgs Aftonblad N:r 47 och 48 år 1822.

som för i wärden alla fä.
Å just om disse krägs merveljer
e den pasasjan ja förtäljer. —

————

Den ene wa en finer Jöns,
en buseman för byens höns
mä messingsbånn å lås bag öra.
Hin ved hva gajn han konne göra,
men ska en tro hva folket sa,
han just en herskabs-ladhong wa.
Iliawäl, änskönt beqvämmer.
wa han på fribånn ej förnämmer,
Men gjore twärtom sej gemen
Mä byens honga, hår å en.
Han wa i Helsenbår oppföder
å se'n på herregåren göder;
Herskabets namn på'n wa Chassör,
Men pågana vre'et te Monsjör.

Den andre, som mä konne snacka,
wa barastens en bonaracka,
släthårad, udan röit å ans,
mä långa ören, nos å svans;
kort sajt, i allt en bonalömmel
å hede derför åsse Drömmel.

————

Nu råktes di en da i maj
å hållt i wången falit raj,
tills Herr Chassör ble trött te skala,
å så to Drömmel te å tala.

Drömmel.

Kom hid, kamrad, å sätt dej ner,
så kan vi snacka för plaser.

Chassör.

Hår folk kan leva så på lannet
mä knappast bara brö't te vannet
de, wed du hwa, min kära bror,
de övergår allt hva ja tror! —

Å lia litt kan ja begriba,
hår du står ud mä såddan kniba;
nej, hos mitt herskab, ska du se,
e annat hus å lewerne: —
frå mar'n te qväll i sterset brasas
å brynes, steges, kogas, frasas;
ja mä får mången läcker bid,
lång som frå-busken der å hid.

Drömmel.

Wisst e de sant, i bonens stua
e de så torrt som på en tua, —
sul wankar sällan der, min wän,
sill, bara sill, å harsken den,
å korngrynsgröd mä drickjablanning,
som eds mä brö te, — de e sanning.
För bonen, wed du, stackals fan,
får säla kyd å smör i sta'n
å svälta säl som bara katten,
allt för att penga få te skatten.
Men lia wäl, så må du tro,
han lewer der i fre å ro
å går te sängs så gla i själen,
se'n opp te hagan han fyllt bälen;
å ja, fast bonnen we min bo,
får min del åsse i min ho.
Om ej så fint, tror ja, att hulled
mitt, som ditt, e lia mulled.
Men apprapå! te så'n anstallt
hår tar herskabsfolk mynt te allt?
Arbeja kan di inte .....

Chassör.

Drömmel!

Du tror, att som en bonalömmel
en herreman ska, förudan nö,
arbeja mä för dagligt brö. —
Dom e du wäl, men bör begriba,
att der bler annat ly i piba,
når herremannen bläs än då

ett bonafä will fresta på.
Min her baron har stora gårar,
som aldri kostat hanom tårar,
ja, ja tör swära på min själ,
han wed knapt hår di ligger säl;
å inspettor'n, som rår deröver,
får skaffa promt hva herr'n behöver,
så han i sta'n kan all sin ti
få vara udan bryderi
i sus å dus å härligheder
mä sina drängar å karetter;
å derför har han bönner fått,
som gå te hoa på hans slott;
Men ge di ej på da'n sin ränta,
så wed du, hwa de ha te wänta:
Först noppar spettorn hva han kan
se'n länsman å befalningsman.

Drömmel.

Men når de der en gång tar änna,
hår will då din baron sej vänna?

Chassör.

Du hamsar som ett bonafä,
förlåt, ja plär ej oren skrä!
Hor galet wisst folk än styr korsen,
di dock i baghåll ha resorsen
å namn å adelit picksjer,
som, hår de wännes, pänga ger.
De wa ett bansatt hugg i sagen
då Herr Diskont fick ondt i magen,
men tror du dermä allt förbi?
Wi ha jo Bank å Lotteri! —

Drömmel.

Allt så'nt förstår platt inte bönner,
di tror ej helt hva som e sönner; —
men skryd så me't du vill å kan,
bäst mår en ärli daneman.
Han mä får tidens tyngd wisst känna,
men allt bler bra når han får bränna..
När han gör rätt, han ingen räss,

han tar sej qvinga, ej madress;
Om söndasqväll'n, sin wana troen,
han spelar om en pott på kroen,
å dobbelt styrkt te själ å kropp,
han nästa ottan sidder opp
å wed "när hvar sin syssla sköter
går allting wäl, ehvad än möter."
Derför må dina goa da
på ingen komsjon bytter ja;
ja spisar rena fasta maden,
du bara står å slickar faden,
ja får min dawre klockan tre,
du långt på da'n går fastane;
du eder slisk å hveddekager,
ja kavringbrö, å bler ej maver.

Chassör.

La hår en, bror, wa go för sej, —
Men hör! wi får väl gå wår wej
å här ej mer i gräset sidda; —
Å som di hemma allt spist midda,
så will ja ble din gäst i da
å eda hva som helst I ha.

Drömmel.

Rätt gärna, men ja får blott wälling
å deri dränkt sej har en källing,
hvarför ja e så rädder, du,
att du mår illa å den nu! ....

Chassör.

De bler nock wäl, bror, mä den sagen,
men la woss skala fort, för maven
gallskriger glupst som en bångdit
å wångagjemmarn kommer hid.

* * *

Hva ska nu pölsesnacket sia?
Å hva e "sangmaral'n"? Jo bia,
den kommer strajs å lyer väl:
"På honga som på folk e stort forskjäl!"

Visor och Verser på göingemålet

af

ADAM JORDAN KRÖGER.

(Gynga Jeppa).

1. En Skaul.

Detta ska va
Ölla söda o blöda,
Manöirlege, posöirlege,
Fenurlege, bravöirlege,
Kisugde, smauugde,
Brunugde, blauugde,
Rölätte, brunette
o döi, som ä piåltade pau Fransyskt manöir, der som ölt ä
Broged o kroged,
Vrängt o krängt,
Töppedt o nöppedt,
Stickadt o prickadt,
Raunadt o blaunadt,
Döi som ä forlöfvade
O blöi forlöfvade,
Döi som villa giftas
O inte giftas,
Somma: *Ölla Granna Grebbers Skaul!*

2. En Skaul.

Gud gje Hennas haund mau nyda
Meed godt i mena aur!
Skam fau den da vill förtryda,
Önskar Jeppa mä gutaur!

3. En kort Gynga-Visa.

Opp pau Taged o nöir igen
o la voss löstega vara,
Du ä min o jag ä Din,
sau länge Brännevined varar.

Vaura Gossa döi gau i dans
mä smau hvida Galoner,
Naur döi faù Blaurocken pau.
sau söi döi ud som Baroner!

4. Samtal emellan tvenne Göingar, Jeppa Hansson och Pehr Pehrsson på allmän landsväg d. 25 september 1776.

Jeppa: Gus fre! Haur skaltu iflas, Min käre goe Pehr?
Pehr: Stor tack, min käre Jeppa, sko vj nu raugas här?
Ja ska mod hemmed iflas, frau markas kom ja nu,
der ha ja väsladt knifva. Men haurfrau kommer Du?
Jeppa: Ja kommer rätt frau Hjerses.
Pehr: Had hastu udrätt där?
Jeppa: Ja va der mä öit Stässmaul. Men vestu had, du Pehr.
Härskrifvaren ska giftas, da snackå Grebban om,
Han hade drocket Ja-öl i sistens naur han kom.
Pehr: Ska han nu giftas, Jeppa, men siertu me da,
Nå da va säla Daren. Men hem tro han ska ha?
Jeppa: Jo, Grebban hans Hon sae, da va öin Mammesell,
Hon hede nock Biatta, om ja da minnes vel.
O Grebban hon sa möira, hon sa, hon va sau grann,
o öd hon va sau snäller o goer som traus han.
Han ä öin finer Herre, han lo me stöppa goss.
o derför ska ja gi nom öin skeppa Ru te bos.
Pehr: I Piromen, Du Jeppa, Du tycke Du ä romm,
au, ta du deg i ånnen o gi nom kaus öit ponn,
sau ska ja gi nom nöed: öin Bälted Grisa So,
o Jaccob ska ja loga te sy nom börna sko.
Jeppa: Au slader, Pehr, du juer, du håkke rau te da,
Pehr: Jo, Jeppa, du mau tro meg, öd han ska möira ha,
Mau tro ja känne Karen, han skrifver Sju för Tu,

Ja sporde: "hore staur te hemma?"
"Das veis iok nickt," sau svara han —
o Karen va pau väj te glemma
sitt morsmaul i vaurt äjed Lann.
Ja burde pau sau smaut o leda,
haurföre han sau iflas nu,
o laint om länge fe ja veda,
öd han va der o saulde Ru;
för Somman skolle han nu tjöba
i Staen Spöiseri o Vin,
för säistan stuer gröner Seba
o Sirop pau öin Caraphin;
Sin sa han meed ud öd väred,
som ingen saura rätt försto.
I stuan va nock lide Järed,
för da va knapt han konne glo;
Ja ba nom lägga seg i hused
öit sola graun, te han ble frisk.
Ja tänckte, naur han miste Rused,
blöir Karen queger, som öin Fisk.
Naur ja nu fe nom vail i Sängen,
som skedde bo mä pock o log,
sau gje ja ud te Wollsiö drängen,
för den sau ud, som han va klog.
Han sae för me höila sagen,
hor Herremannen tänckte pau
te fira denna födslodagen,
söd mena skolle löled fau.
Han sae ingen maute siad,
söd Hennas Naud da veda fick.
Han ba, ja ville komma hiad,
sau skolle ja mä fau öin drick.
"Naur han blöir vagen nu, Spectoren,"
sa drängen, "sko vj ta härfrau,
för Ögen sko sin druà joren,
te Lares mosse vj sko sau.
Naur ja fe detta ölt o veda,
sau va jag inte länge där.
Ja burde ätte Luan leda,

för nu sau'd ud te Törre vär.
Ja bara to farvail mä drängen
o tacka nom för gödt beske.
Spectoren, som lau ud i sängen,
den ba ja hilsa, o ja gje.
Ölt, som ja gje, ja Speckelöira,
o skolle sno ihop öit vers;
men som ja inte ä stodöirad,
sau kom ad ölle ud pau tvers.
Dau mötte ja öin Scholæ mäster,
som konne möir än a, b, c.
Han tralla höjt om Drönning Esther:
här faur ja, tänckte ja, beske! —
Ja hilsa pau nom o han tacka,
o syntes va öin lärder man,
för strais begynte han te snacka
om ölt da tragg en nöntin kan.
Sin ännelega fe ja sia
au da ja ville be nom om;
men inte fe ja nom te bia,
för Karen löb sau fort han kom. —
Dau ble ja holega raulöser
o viste me slätt ingen rau,
Ja fnaska me opp te Gomlöse,
för da va did ja skolle gau.
Men sin ja dau fe udrätt däre
mitt ärane o faut beske,
sau maga ja, ja kom i färe
mä Duvaltens skovaitare.
Vj fuldes bauom öd te Bjära,
did skulle han o skuda bom. —
Dör va Smauläninga mā tjära,
mā dom ja strais te Winsle kom.
Där snacka ja mä Seppletuten,
som ällas hede Wainbörs Pehr,
o ba nom va sau Resoluter
o gjöra da, som ja begär.
Derpau förtalde ja nom sagen,
o hondan Visan skolle va;

"men la me bara söi, 'J magen,"
sa ja, "öd Tonen den blöir bra."
"Som klockare sau ved ja, Jeppa,"
sa han, "te sätta Ton pau vers;
da köstar öin Bohvede skeppa,
som Du kan gi me te förärs."
Derpau sau lette han i Londter
o skref sau fort han fe nön or;
Han hade viser, stora Bondter,
som laue stablad' pau hans bor.
Dau laintd om länge fe ja Bröved,
som Klockaren han sjång o skröf;
men had dad ä som han har Skröved,
— da faur den söi som laiser Bröf!

6. Gratulation till Fröken A. M. Hamilton på Barsebäck, då hon blef förlofvad med Baron C. A. Wrangel i Febr. 1778 [1].

Min Naudegaste Fröken!
Förlaut mä permession,
Öin Bonaman vill haulla öin liden orasion
o önska öier lycka frau töpp o nöir te tau,
es bara J rätt konne hans pölsesnack förstau.
Ja va lid ud o vändes bort te vaur nabbo by,
men da va rätt mä trögel, öd ja fe örna ly,
för fölket da va där rätt da värsta jag har söit,
för ölla ville snacka o ölle va ad öit,
öd J snart skolle giftas o ha öin fin Baron,
som hade meen medel o Hatt mä Gull Galon.
Men som här sies meed o jues meen löin,
sau trodde jag ad inte, men gje te näista Söin.
Jag tänckte Capperalen hau har väl hört nönting,
för tilled folk plä vidad, som iflas udi kring.
Ja sporde es da sladdret, som oras, da va saant.
Han nös o svor öd da va sau rited som öin slant;

[1]) Förut efter en något olika uppteckning tryckt i Hermoder, 10 juli 1847.

"för ja har söit Baronen pau Barsebecka gaur
mä meed fina pjalta o krylled pådradt haur;
Där va sau meen glaje, som rätt te vaurt om Jul
o sejte Brö o Brännevin o mena fad mä sul
o meen storer frammad o mannen säl va gla.
för sagen va claröirad o fröken gjedt sitt ja." —
sau sae Capperalen mä meed annat snack,
te dess öd ja blö röje te gau o sia tack.
Derföre, es ja raur te va lide naisevis,
sau vill ja gratelöira, kan tro pau Bonavis:

Sidan ja för vist faut veda,
öd J drocket öier bort,
öd J Hennas Naud skon heda,
naur da blöir nu innan kort,
ska ja be om permession
te fau lide graun rallöira
ella nue gratelöira
Fröken mä sin Herr Baron.

Ölla löba ätte gifta,
ölla Grebber vill ha man,
öll ting kan gau an te skifta,
rätt om da va bara vann;
men vj skö gje rätt o skäl:
naur da kommer an pau männer,
ska en laus en ingen känner
udan ha öin för se säl!

Derfor önskar jag öir lycke,
J, som ölt han vist reson,
J, som ölt han fattadt tycke
för öin fin o grann Baron,
J han vared meed klog,
J han vared meed sluer,
som har raugadt da som duer:
Den som konne sau sin Bog!

Es ja finge löf te raua,
skölle ölla gifta va,

men, mau tro, dau vill ja vaua,
öd här blö öit kattadra:
pau Baroner blö här brist,
Ölla ville först te Körke,
Ingen ville fram i mörke,
Ingen ville komma sist.

Nu maun J va meed goer,
som ölt faued Faisteman.
Lycka te o blöia Moer,
naur da nu ska smälla an,
Lycka te bo hus o gaur,
Lycka te fau vail te bäista
Mä bo Svin o Fai o häista,
Höns o Geder, Bi o Faur!

Naur J skon gau fram för Prästen,
önskar jag öir lycka te
o sin önskar ja för resten,
öd J alri löjens ve,
udan stässe han plasier,
Frisker kröpp mä löstet singe,
goa Vener ude, inge,
penga som öin Secketer.

Jag har glemt om Börn pauminna,
fåst dad hussen J vail säl,
naur J blöin mä tien quinna! —
Men nu faur ja bö farväl;
Hilsen säler öir Baron!
Nu fåst jag har snackat trögel
o da mäista har vatt gögel,
maun J inte blöia on!

NB. Den som detta rätt ska laisa
faur ta Briller pau sin naisa,
ella kommer han i Braug
som öin sinke läise paug.

7. Friare tal d. 16 juli 1777.

Grebba lilla, vill tu Jeppa ha,
sau faur tu ölla mina penga!
Ingen bäder Here kan tu ta
blan ölla vaura Bya-Dränga.

Jag ä sau geer som mören milk,
o inte ä jag meed stränge,
Mitt Haur dad ä sau fint o blött som silk,
i låt dad fladrar o hänge,

Inte ska tu vara rädd för Bo,
för jag har meed o gi de,
bo faur o svin o ög o ko,
o geder mä, da vill ja si de.

Sau si me nu, es da kan gau an
o es du tycke om karen,
o vill tu ha me te faisteman,
sau blöir ja glaer som Daren.

Es tu nu ville gi meg ja,
o räcka näfven te tegen,
Piromen, had da vore bra,
sau slapp jag änklinga legen.

Jeppa Hansson i Hjerseke.

9. Öit Morsamt Inbyres Snack mellom Pär Kruare o Tröls Juare, dau Härshöfdingen Vailvise o Gud bevare Herren Calle Testrum o den Reppenöirlega o Cappetala Mammesellen Helina Lonbär hjölle döiras Bröllop i Broby Prosta Gaur, den 13ne daen i Rödemaunaden aur 1782.

Satt i präut udau
Gynga Jeppa.

Rätt ve den ti, dau da som braunst va om Hösten
Te bärga Hö o Sä, som fyller Stryba lösten,
sau möttes Pär o Tröls ve Himmelriges Kru,
o snacka' me hingan rätt som ja sier nu.

———

Pär: Gus fre :|: sa Pär te Tröls :: haur hästu vatt sau länge?
Ja håcke söit de sin i fjor pau Skrynarps stänge.
Tröls: Tack sist |: sau svara Tröls :| ja har vatt mena sta
o konne vared flöir ölt sin den tien va,
men nu sau kommer ja frau Bjerlö Backa stua. —
Där sad öin Bausman mä Perock o Pickelua;
han snacka meed nytt mä Gamla Mor där va,
es bara ja kan tro da äntred, som han sa.
Pär: Du, si me möir om da, es da kan nöed dua,
men jögla inte, Tröls, för Du plär stässe jua.
Tröls: Nä Dronen ta ve me, Förhäringen o Daren,
es ja ska jua, udan om han judde, Karen,
för naur jag kom där ing o sad pau Norre Bänk
o Gamlan hade gåed me öin dricka skänk,
sau fjölle där nöin or, som denne Karen släpte,
om nöed Giftermaul, — o Du mau tro han skräpte!
Förveden ble dau ja o sporde, hem da va,
som han sau snacka om, o hor da va mä da.
Han vega hid o did, han burde stöirna, blia,
o sporde me igjen, es ja har lärt o tia?
Te svärja frist pau da for me var inte svaurt;
ja sa: den konsten kunna vi galant te vaurt.
Därpau begynte han öit änter sammanstafva,
Han kjörde pau i ra, som skymlan min plä trafva.

"Ja trängde te (sa han) da va i hina daen
o kjöba nöed smaut o iflas ing te staen,
Dau kom ja i öit Hus, där fölked va Djömöint
o snacka höflega, där ölt va spisst o röint.
Där gje öit Grebbe kråb, som ja rätt növa skaua
o tänkte ve mä säl, es bara ja fe raua,
Da kan ja svärja, öd i höila Calshamns Sta
Va hisse Gräbban rätt den grannaste där va.
Hon vaisen va sau fint, som Sissa Pärs pau Backen,
o klädd ubilled vail mä knorred to i nacken,
Hon sad o mä öin Naul prenoda ve öit Bor
o snacka rätt sau fint o vänled mä sin Mor, —
o Näfvana, doi gje sau fort som Lärke vinga,

rätt som öin långer kar seg ing om dören svinga.
Han nicka lid te me o gje sau fram Bardus
o kyste Grebbans Haun förudan annad Krus,
Han sau pau Grebban stint, men snackade mä Moren,
fåst inte mins ja, hor han drösla just ud orem;
men da försto ja nock, ad han va meed kjär,
för döi vänskabades sau länge ja va där.
Bäist som ja pemsa pau, hem som da va, den Kären,
sau smotta Lasse ing, som har den hålta Mären.
Han hilste sau bekånt o kallan Härshöfding,
(däd ä vail telleg öin, som pläar haulla Ting).
o sin ja veda fick, Han va frau Gynga Härad,
sau sa' ja for me säl: nå nu ä da förhärad,
nu kan ja gjäda, öd Han ska vail Grebban ha,
o Lasse sae sin for me, öd da sau va
o öd Hans naun da va, es rätt ja minnes, Teetrum
o öd han hade skussad nom öin gång te Tränsum
o öd da va öin Kar, som konne stau i fröst
o öd Han skulle Bröllop ha i denne Höst." —
Ja hussar inte ölt had denne Karen snacka
för han ble lide föll o burde sin te hacka,
men detta te jag om som nöed nytt o rart,
öd vauran Dommare Han skulle giftas snart.
Nock hörde ja, döi talte om ve Jula Legen,
öd Härashöfdingen förlöfvad va i Blegen,
men inte ved ja, om da just ska ske sau fort,
för fölcket håcke snackat just derom sau stort.
Pär: Au slader va nu da, da har ja hört i Broby,
öd Han ska vias där o bo sin bort mod Stoby,
o ja ska si De möir: pau Sönda ska ad skje. —
Da va nu inte nytt, Tröls, vill ja sia De,
för da har orats om te vaurt i nöna Uger,
o, om ja minnes rätt, strais ätte ja va sjuger,
Sau kom öin Blegingsbo ing te me pau mitt Kru
o snacka mest de samma, Du har sajt me nu.
Tröls: Sau ä ad sånt, Du Pär? Nu Gud ge hanom lycka,
o es da gaur nom vail, skam där ska da misstycka!
För Heren han ä bra o braus rätt pau sin Far,
Som ölla veda, öd Han ä öin Kämpa Kar,

o denne Hanses Sön ä bo Comöck o quieger,
söd haur den Lem han har ä lia som han leger.
Naur han ska haulla Ting, sau gaur ad som öin sas.
Öit utsla aitar han som Jaccob öin pris Saus;
Ja va mä, naur Han hjölt öin Syn ud pau vaur Måse.
Där löbe au som Or, som Peber au oin Påse.
Hor han dau töflades o hor han snodde om,
Sau maga Han öd där blö öin Förenings Dom.

Pär: Da va nöh Or du slapp, da va öit skänt Du sae.
Du neb slätt inte frau ej heller där te lae.
för hastu ålri för sait sånt i öll din Da,
sau ved ja nu, öd da va sant, haurt or du sa.
o Du kan lida pau, öd han faur saudan Quinna,
som, ätte da ja hört, ä svaur te konna finna.
Hon ä bo go o snäll. Hon duer bya pau,
för Hon ä ung o rig o härsk o möir ändau
o, ätte som döi sko pau Sönda aftan vias,
sau ä ad inte värt, öd nöed nu förtias:
Ja önskar derfor, Tröls, mä hjerta o mä monn,
öd döi mau ålri sagna nöen glaer stonn,
öd Aur o Börn hos Dom mau oslas, gro o vaisa,
öd Döiras Söner blö som Far o Farfar Koaisa
o Grebberna stau Bru ve samma Ti som Mor
Mä samma go'a singe, som i Henne bor;
Öd Gyngana mau ble sin Dommare tegifna,
öd Protecålerna ble la'om vidt utskrifna;
öd sällam nöen Part i Rätten häfva mau,
söd Lamans Rätten inte här förtjena faur,
öd spöttlerna ta te, men kantro mä Rättwisa.
söd Fölcket Dommaren o Han sitt Fölck mau prisa,
öd Allgustorp, ell haur Döi Sian ta sitt Bo,
mau vrimla fölt au Kräg mä Haur o Fjär o To,
öd Stänge, Loft o Lo haurt Aur blöir fölt mä gröe,
öd ingen Agerlapp mau nöntin ligga öe,
öd Penga, Pjälta, Mad o Ve' o Van o Ljus
mau ålri tryda nöen stonn i Döiras Hus!

Tröls: Nau Pähr, nu önskar ja, Gud gje, Döi mau te hoba
fau löfva sammen vail, öd haur mau kunna roba
udau *Tobissa* Bog: Öin Ängel har vos löit

te hetta Herrans verk dad faum o ham vi söit! —
Nu gaur ja rätt te ditt o tar öin Syb pau sagen.
Pär: Da ska tu raua, Tröls, es bara Mor' á vagen;
Caliban plava na för tull try timma sia
o, es hon söfver nu, raur ingen slippa ing.

Som Pär o Tröls härpau ej länger ville vänta,
sau har ja inte möir au döiras snack te pränta. —
Mä skränan i min hals te slutt ju önskar nu,
öd snart ja mautte fau den ja vill ha te Bru!

JEPPA GYNG.

9. Budkafvel eller Uppmaning till Grönbys Byemän

d. 9 October 1813.

af

TRULS TS JEPPSSON
på N:o 19 ibm.

Som Lycka va och lyckas ville,
sau va ja just i Lunna sta,
naur ja fe veda om öit Gille
hos Bispen, där öit Bröllop va —
ja glemde da ja skulle köba,
naur fölked, som öin Svina-flock,
te Bröllops Gauren burde löba,
o fulde ätte samma Skock,
som hoba se i kring Windued,
där ölla ville gaba, glo —
Ja raite ossau fram mitt Hued
te skåa vurnaden, kan tro;
men Nej Gunn! sau ja allri magen:
Öin Bru i hvida Särken stau,
Öin Brugge man, förudan kragen,
sau svart som sod frau Töpp te Tau!

Ja trodde, da va bara Gögel
o sporde had da skulle te?

men änneliga o mä trögel,
sau fe ja veda rätt beske:
öd Bispen säl nu ville via
den Präst, vi faut te vaur Pastor,
o öd döi Lilla ve Hans Sia
ska gjöras te vaur Prästa Mor.
Hej! tänkte ja, nu fau vi lölet
rätt snart i Grönbys Prästa Gaur,
när Döi sko gjöra Hemkomst Ölet,
es dau vi Bönner fau öin taur. —
Sen ja vail skåat Brua-Snärtan,
sau skynna ja bort te min Mär,
o re i första ryck te Svärtan
o sian hem, o ä nu här.

Nu hören had ja sier, Manna!
o lägger tanken te mitt tal;
för mina Or döi ä sau sanna,
som när för Spöge Tocken gal.
Först vill ja nu beskrifva Bruen,
saudan som hon för Bispen sto.
Anleded pau den lilla Fruen
va sammanrört au Milk o Blo.
Nej allri knorred Haur va stäcker,
än man pau Hinnas Hued sau,
o säla kröppen va sau läcker
som Ägg-ost mä Corinter pau. —
Nej allri sau ja magen blänka
mä Fanenskab i öjenen,
o Hål i käftana, kan tänka,
o Silketöj på vurnaden. —

Mau tro, da vannades i munnen
te skåa telliger öin Bru,
o derför tänckte ja pau stunnen
da ja vill sia Öier nu.
Naur vi nu fau öin saudan Qvinna
te vauran Präst i Grönby By,
sau tycke ja vi mautte vinna

te gje dom Boedel, som kan gny;
derför sau manar ja jer, kära,
te gjöra had ja ber jer om:
Haur Aubo bör sin Präst förära
Öin Kal, öin Bissing ella Lom,
o Qvinnorna te fruen bära
bo Sejtebrö o Smör o Ägg,
Sau fau vi snart öin annan Lära
i Grönby mellan skaul och vägg.

Emedlertid vi önskom lycke
te detta nya Bruapar,
öd ölt mau falla dom i tycke
o Döi fau heda Mor o Far
te halft snes Glötta, lia granna,
som Moran, Bispen viade,
mä sau gödt vett i döiras panna
som Farens, nåur Han friade!!!

10. Afskedsvisa vid samma bröllop.

Go Vener! Villen I nu tia,
Mens ja faur snacka nöna or —
Had va ad nu ja skulle sia?
Jo, da va om vaur unga Mor,
som snart ska ud te Grönby flötta,
hur meed än da köstar pau,
o derför gjör ad ingen nötta
te hinka Henne ta härfrau,
men som vi allri böra glemma,
hur meen hullest vi ham hatt,
sau länge Hon i Lunn va hemma,
sau vore da vail bra besatt,
om vi ej kunnde pau da sista
nu samsas om öit föremaul
öd, innan vi den Tösen mista,
au hjertat dricka Hennas skaul. —
Nå, gid Hon öll sin tid mau nyda
mä Kröppens hilsa Sinnets ro,

öd Sul o Brö mau allri tryda,
Barleje gröden mau blöi go!!!
Mau granna Gribber, flinka Hera
mä röa Pickeluer pau
i Hennas stua sau rumstera,
öd ingen Örnaly kan fau!!!
Mau Hon o Mannen fau tehoba
förögad glaje Aur frau Aaur
sau vist, som vi au hjertat roba
för Döiras vailgång: Skaul, Gutaur!!!

Hvad sättet för utgifvandet af denna samling beträffar, anser sig utgifvaren böra anmärka, att originala handskriften eller trycket blifvit med diplomatisk noggrannhet följda, utom i fråga om n:o 2 sydskånsk munart på grund af här nedan angifvet skäl. Heldre än att företaga en allmän revision af texterna, för hvilken gränsen skulle varit svår att utstaka, har utg. behållit dem fullkomligt oförändrade, sådane som de förelegat. De förekommande oregelbundenheterna i stafning och inflytelserna af skriftspråken skola af öfvade ögon lätt upptäckas. — I de äldsta under blekingsk munart upptagna styckena från medlet af 1700-talet röjer sig detta skriftspråkets inflytande i ett och annat ännu qvardröjande spår af danskan, och en af författarne säger också

"Waurt moersmaul döí könom wi au kanske lide Danske."

Af de under sydskånsk munart meddelade tvenne stycken gifver det från Skytts härad en tydlig bild af denna munart ännu oberörd af svenskan, medan det från det angränsande Wemmenhögs härad visar munarten sådan den der i våra dagar blifvit under skrifsvenskans inflytelse.

Detta sednare stycke, hvartill motivet blifvit hemtadt från Robert Burns' "The two dogs" på skotsk folkdialekt, har ursprungligen varit författadt på s. k. allmän skånsk dialekt. Utgifvaren har vid dess införande i denna samling ansett sig böra återföra språket till bestämd häradsmunart och då valt Wemmenhögs munarten, som det ursprungligen mest synes hafva liknat.

Lagman Krögers Visor och Verser på göingemålet visa denna munart renast uti de första 8 styckena. I de tvenne sista är den deremot uppblandad med sydskånska elementer, sannolikt afsigtligt, emedan författaren föreställes vara från det södra Skåne.

FEM DAGARS RESA I SKÅNE

FÖR ATT SE OCH HÄMTA RÖRELSE

OCH FÖRARGELSE

AF

CARL AUGUST EHRENSVÄRD.

EFTER EN I KUNGLIGA BIBLIOTEKET I STOCKHOLM BEFINTLIG HANDSKRIFT UTGIFVEN AF MARTIN WEIBULL.

Företal.

Under min resa hant jag intet jämföra regeringens lagars och förordningars natur med naturen af deras förmenta ordsaker, icke heller märka landtskjöttselns och folkets fullkomliga uselhet. Jag hant något när finna climaternes värkan på folkets lynne och utseende, som målare och philosoph, återkommen för 15 år sedan ifrån Italien, nu på en landsväg, sjuk, i fult väder, efter två skinkmärrar och med fullkomlig afsmak för mitt fädernesland, dess latitud och dess mörker.

Inledning.

När man kommer utföre Kålmålsbackarne, har man liksom lämnat Alperne till rygga och hunnit Svearnes Lombardie. När man reser längre söderut, klifver man öfver Smålanska backarne och hinner Blekingen, ett land, som hvarken liknar Appeninernas fot eller den sälla trakten kring Neapel.

I anseende till den Norra Polen, man genomvandrar, är Blekingen liksom än täckare, efter alt är relativt och Sverget är det sist bebodda af världens möjliga trakter att bebo med egen regering, under namn af civiliseradt.

Ända till Blekingen är man åtföljd af tall och gran öfver berg och dälder med röjda åkrar; men i Blekingen börjar löfskogen öfveralt in i åkern. Ängen och åkern sträcka sig under alla slags löf och utgjör ett utseende man af två ordsaker icke förut har sett i norr.

Till Vallje gård, öfver en bäck, ett stenkast derifrån på första sandhögen, sträcker sig denna provintz, och Skåne börjar i sand. Yrsanden möter öfveralt, och gärdesgårdarne, som flätade korgar af eneqvistar, försöka gjöra ett svagt försök deremot. Åkrarne och sandfälten omblandas, och rågen, så kortt, så gles, som under en missväxt, utgjör den årliga skjörden.

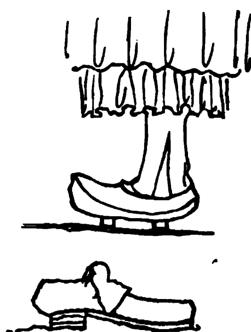
En slags välmåga röjes likafullt och bevittnar vidden af hvar och ens besittning och med hur litet man mår väl och att allt är relativt.

Graniten har försvunnit, och jordberg ligga här och där som öar på ett jordhaf.

Skåningen är rödlätt, påklädd och ätande.

Välmågan hos allmogen röjer sig i dess mat och i mängden af dess mattimmar, af dess helhet och renhet i kläder och i lynnet af dess hälsa och utseende. I Gynge härad sades bönder på ej stora hemman med en tunna guld förtjenta pengar.

Åt denna delen af Skåne är klädedrägten svart, karlen bär rund nedlagt hatt, åt Ystad rund hatt med skåliga karmar. Alla skjortkragar höga och utsydda. Alla af bägge kjönen med träskor. Qvinnan stundom med klapptofflor och ganska sällan bonden med läderskor, men då med klaff. Qvinnans lintyg är som vore det en linnekjortel utan foder, fastsömmad vid en linnetröja utan foder, så att under hö- och sädesbergning gå flickorna i lintyget som i en slags drägter. I deras fullständiga klädnad bära de korta kjortlar med lintygs fållar ofta mer än ett qvarter nedanföre. De fläta sina hår med röda eller blåa band, och stundom däröfver bära de en hvit gniden duk med tofsar, utbredd och knuten, hustruns sidare än flickans.

Skånska bonden lefver i bylag. Man märker straxt, att han äger mer än en lat behöfver och äger mer än han hinner skjöta. Han är inbunden och hämdgirrig, större sädesbärgare än skjötare, oretlig och tung, ingen våldsvärkare, men mordbrännare.

Herregården lägger ingen hand vid sin egen skjöttsel, hållande sig blott en inspector. Arbetshemmanen, större än dess bönder hinna skjöta, ge bönderna god råd värkställa arbetet på herregården. De bestå alla sängar och sängkläder tourvis. De arbeta efter befallning, ge viss skatt och viss lega.

Om herrskapernes och deras bönders lefnadsätt vore alla tider orubbeligt, vore inrättningen nu så god och lindrig som för flera hundrade år sedan, när inrättningen af hofveriet gjordes. Men både herrar och bönder förstöra hvarandra med en sådan arbetsordning, så snart inkomne yppigare seder skynda att öka lefnaden och behofven och göra en hastigare värkan, än regeringen hinner på sin sida därefter rätta rikshushållningen.

Dessutom gifvas bättre methoder i landskjöttselen, ansedd som vetenskap, än hofveriet.

1795 d. 18—23 juli.

Från *Nöbbelöf* vid Christianstad, norr opp till Wanneberga, framsticker genom gröna höjder nakna spetsar af bärgvallar. Endast norden skymtar, skymtar ännu obehaglighet.

En stor lös, ensam sten, på åkern strax vid Wee by, träffades bårad med 51 ättegrytor, alla lodrätta mot horizonten. Stenen tycktes 30 alnar lång, 9 alnar bred, 5 alnar hög; största ättegrytar 1 aln bred och 1 aln djup; den minsta 1 1/2 tum bred och 1/2 tum djup.

Wanneberga. Skogen växte mitt uti åkern, och hvarken skog eller åker ägde omgjärden. Alting växte i hvarannans famn, onyttigt men vackert. Man billdar sig skulld, och endast en sak är förknippad vid behaget, är man olycklig nog att vara nöjd med sjelfva fördömmelsen.

Folket var hvittlätt i mörka hår. Femton års gåssen bar flickans kinder. Karlarne drogo rödfärgade fårskinspällsar mitt i sommaren och illa färgade; qvinnan blå tröjor, stundom svarta.

Klädet enklare knutet med mera frihet om hufvudet än på Slätten; men igenom randiga förkläden och kjortlar misstrodde man renligheten. Ensamma färgor bekläda altid snyggare sin person, och man bedrar sig altid i valet af oömma tyger, med mindre man ej altid vill synas oren, för att bli trodd om renlighet.

Här börja trädhus och med dem ett tycke af snygghet, ehuru bedrägligt. Ner åt slätten brukas ler till väggar, inslaget i deras spjälar, och tillskapas snea och vågiga hus, som alldrig med största snygghet kan bibehålla minsta tycke deraf.

Teckningen bland folket var med korta näsor och breda skallar; men behag, som förtrållar alt, följde naturen.

Vägen gick förbi ett kalkbrått af bleke.

Landet började bli öde och flackt under ögat, men altid behölt (det) på 4 a 5000 alnars afstånd ett snöre af skog.

Flickebarnen gingo oflätade i håret med duk om hufvudet.

Stora ljunghedar öfverfors, och när man lämnade en stor insjö åt vänster, anländes till *Tyringe.*

Man omsveptes strax från ljungfältet in i löfskogen. Som då man landstiger från stormen och ser blomman och alt förglömmer, så glömdes ljungen nu på en stund.

Men ödemarken fram till *Röinge* var grufvelig af blotta ljunghedar utan mellankast af minsta löf. Man bör veta likväl, att på dessa trakter växa ingen gran och ingen tall. Således voro dessa trakter öde, men ej förtviflade genom naturens nödhjelp.

Bälinge. Byarne här åt orten få ett annat än vanligt utseende. De likna ett knippe med trädgårds torp. Gårdarne åtskiljas af täpporne, ehuru alla samfäldte i bruk på vanligt ohyffsat vis; men vackert, men täckt. Mångfärgade och tätt hopvirkade blomstermattor under löfskogens collonner utbredde sig i vågor och samstötte med rimsor i kårs och i cirklar af åkrar utan hängn.

Alt är vackert, alt är illa.

Folket är gladt och obetryckt. Ynglingarne hvitlätta med stora blå ögon och törnros kinder, lediga och fria som städers flickor, och landets flickor täcka och skickliga som Carlbergs cadetter. Deras mödrar visade millda och värdiga tycken.

Stugorna treflige, med en långt mer än vanlig snygghet, likväl ej med Blekingens sökta prål. Här tycktes folket nöjdt åt egna varelsen likt gräset, täckt, utan blomster.

Inga herregårdar.

Folkets gry i allmänhet tyckte jag mera om här, än om folkets gry i det oppodlade Östergöthland. Man såg här mera naturens spår: lätthet och lagom. Oppodlingen är driftens och uträkningens dotter, uppfostrad i snörlif. Här i ljunghedarne gick dottern af frihet och hopp i slöja.

Men snörband är nyttigare för samfundet än nakna behaget. När Adam bet i äpplet, fattade han samma ögonblick plogen och spadan.

Örkelljunga. Trackten består altid af vackra profbitar ur Blekingens landskaper, men altid utströdda öfver ljungblommans haf, så att en resande liknar ett skepp, som utgått för att upptäcka

öar i Söderhafvet. Man är en förvillad comet, som i ohyggliga rymderna stöter på stjernorne.

Bönderne tycktes herreartade i drägten. De bära kläder af ljusblått eller ock grått valmar, beprydt med messingsknappar i stället för häcktan, och jackans snidt var på aflagd engelska eller på aflagd franska.

Här röjdes bland allmogen den osmakliga apningsvanan utan behof. Bönderna tro sig fullborda en skyldighet, när de uppdraga sprätthökars fordna drägter, engelska och franska till klippningen, dem deras egna bönder[1]) alldrig nyttja eller villja nyttja.

Apning från apor.

Ty bondens klädnad, äfven som soldatens, bör vara en riktig beklädnad och ej ett spöke af vålnad. När bonden visar sig i en skådespelsråck, med rakt hår och trädskor, blir denna förening outsägeligt löjlig.

Det är besynnerligt med oskulden. Den blir som dygden djurisk, när den går för långt.

Utlänska almogen har ej apningsfelet, hvilket fel härrör af brist på kraft af hvad som stämplar en nation. Ingen piga i Paris har nånsin trädt en spittsig klack, då vår goda bondgumma sätter straxt i purp(ur) hvad en drottning brukte af gulltyg.

Detta vittnar om en dålig enfald. Man tror sig brottslig att ej vara lik andra, då man redan fick äran att vara Guds beläte.

Alla hus voro af träd, efter här fants träd; men som ej skogarne voro grofva, blefvo väggarne tunna.

Marken är ej ofruktsam, men odelad och ouppbruten.

I allmänheten föder bönderne sig af trädarbeten. De äro således handtvärkare, och hos dem hvilar således jorden, tills skogen är all.

Här voro de alla gladast och muntrast jemförelsevis mot slättbonden, som är jordarbetare. Det ser då ut, som vore jordbruket för plumpa meniskjan och som handtvärket skulle odla henne. Kanskje så är. Den ena vågar sätta förståndet i utöfning, den andra bäfvar, om intet han åtföljer sedvana utan begrepp. Men om jordbruket blefve ställdt i vettenskap, att man kunde så befalla sin jord som sitt värke, kunde munterheten medfölja en åker-

---

[1]) ɔ: Englands och Frankrikes.

man vid plogen såväl som en timmerman vid huggjärnet. Men innan dess blir altid åkermannen moraliska grannen till vilden.

Så länge landtbrukaren endast bäddar naturens säng, i hvilken sommaren gjör sitt biläger, fordras intet stort snille i yrket, endast städerskans flit. Men när i denna ännu ouppodlade vettenskap man kanskje framdeles uppfinner lämpan att leda jordens vanliga kjärlek till en anmodad låga, så bekommer landtbrukaren samma driftiga snille och den munterhet, som igenkjännes i alt annat fabriques folk.

Näringsämnet ger åt folket deras *varelseton*, ger dem en viss tackt, ett visst handlag att kjänna och att föra sig. Man ser, att snillet liksom uppöfvas vid födkrokar, mer än vid landtbruket.

Landtbrukaren bereder värkstaden åt naturen, som arbetar. De andra måste utarbeta sakerna sjelfve. Det händer, att landtbrukaren blir inspärrad i vana, då bärge- och skogsboar lefva med opplyfta ögon.

Altid den som tänker lefver i ett tillstånd, liksom det vore någon klok han åtlydde. Den som endast skjördar och bär in lefver i mörker. Den som arbetar lefver ock med snille. Den som plumpt skjördar är tyrann. Den som förtjänar är dygdig. En tyrann är altid sträf och treskande. En dygdig altid älskansvärd och uppodlande.

Nu sedan dygden öfverlämnat sin thron åt snilleledigheten, vinner man ingenting genom den oskullden, som fordom tillhörde landtlefnaden. Bränvinet har blifvit rikets vinst, och samma vinst har tillskapat en annan blod. Där fordom landtmannen ägde sin oskuld, där hvälfver nu afvund och påstående. Hans hjärta är biktadt och ej annat än groft, och hans lystnader gjör honom oro. Sådant förändras alldrig mera, men denna gjäsning kan förhjelpas ur den stråtväg, som nu blifvit en vana, in uti en upplysning som befordrar framstegen till låflig vinst.

Jordarbetarn i Skåne är trög och ljumsk. Som han får alt af sin jord till skjänks, tror han afvunden åtföljer honom. Han har ett godt luftstreck och en obillig jordmängd. Han sofver och örterne växa. Han har mer än nog och har öfverflöden utan åtgjärd af snillet. Det tillskapar kjänslan af ett välde, som altid förstenar.

Men oppe i Svärget, där genom efterdömme från herregården och genom ringheten af ägor, åkerbrukaren lyftes ur dvalan till tankarne och till idoghet, finner man inbyggaren mera rapp och nöjd

Ju mera åkerbruket liknar en värkstad, dess mera finner snillet där åtkomst för sin vaksamhet och upodlar sin ägare således i lika grad med hvad hans jord åtnjuter. Och ju mera han odlar, ju mer föryttrar han, hvarigenom han kommer i omloppet af begjär och af fylda behof, som är själen af nöjen och rörelse. Men ingenting är mindre menniskjovulit än tillståndet att blott afbida ödets nycker, änskjönt säkerhet om dess nåd, och äfven så är ingenting mera menniskjans höjd än att få bestämma sjelf genom sin skicklighet gradtalet af sin vinst. Detta utgjör den fullständiga sysslan, som betager alla tomma och fåfänga gräl och tid för bitterheten att inrotas.

En slöjdare är ett steg närmare fullkomligheten än en skånsk slättbonde, som är ännu ett barn, som stårknar vid naturens bröst, njöte han alldrig så mycken föda.

Men skulle slättbonden engång få sig tilldelt mindre fält och derigenom en större flit, säkrare vettenskap om samma sitt åkerfälts skjöttsell och derigenom kjänslan af den vinst, som åtföljer uppbrukade krafter, skulle han inhämta större begrepp och större tillfredsställelse, skulle han bli lika snäll och glad, som han nu är skygg och förbehållen.

Intet djur är utan sin tilldelta ära och ingen ära utan af förtjenst.

En allmoge satt i fullt arbete, underhållen i drift af vettenskapen, gaf alldrig någon regering minsta ledsamhet, så snart regeringen hadde äran vara den värdig.

Man borde derföre på Slätten utdela små landtbruk afpassade till ett hushållds fulla krafter, att ingen lättja inkräktade hyddan. Hvarigenom landtbrukaren uppöfvades i begreppet, uträkning och förutsigt, — ty snillet är högsta ägendom, — erhindrandes sig alltid, att jorden är ogräntzelig i tacksamhet, då hon med snillet uppdrifves, och det är genom snillet man är glad.

Östra Ljungby gjästgifvaregård ligger i bytrakten. Är lika de föregående. Men vid sjelfva byn börjar ett utseende af Slättens öfverflöd.

I byen syntes korsvärkshus, och kjändes tårfrök.

Ännu syntes intet den svarta drägten. Ännu messingsknappar. Ännu frack af vallmar. Folket var hvitlätta, ännu oppnästa, muntra och språksamma.

Till *Åby* gjästgifvaregård var trackten rik och stor. Här voro Blekingetrackterne utsträckte i alla delar igenom markens egna ut-

sträckning, och Blekinge lynnet förvandlades till hvad rättnu Skåne blir ensamt.

På detta sättet borde till det minsta en physisk fäderneort vara till sin grund och i sin afkomst, med tillräckligt skog och åker och med ett hjertligt utseende, med både ett uppväckande synämne för vettet och en säker äring åt oxen och ej se ut att vara en ödemark af bergsskrefvor och i sanning äfven vara en ödemark.

Olyckligt det folk, som bebor bergskrefvor bland vargarne.

Snyggheten är synlig i Skåne mer än på andra ställen, där genom stora städers granskap landtfolket rubbas i sin hemfrid, där de, väckte till öfverflöd genom håg för apning, störtas ifrån uträkningen till stilla njutningen, som är liderlighetens moder.

Kring hela den nårra delen af Skåne gå flickebarnen med duk på hufvudet liksom sine mödrar. Den är enfaldigt, men intet knuten som i de norra delarne af Sverget eller kring hufvudstaden. Och dessutom pryder den mera än den osmakeliga bindmössan så snäf, så ooplyft och så svänsk.

Uti Åby försvinner småningom hvitlättheten. Den mogna färgen återkommer.

Från Åby följer en hög ås till höger, efter utseende på en fjärndels mil. Öfverallt på de andra sidorne sträcka sig stora fält, omringade med långt afsides i dimma liggande skogshöjder.

Men ett ögnablick trodde jag där en smålänsk Gud förvandlat Sverges gran och tall till löfträd med alla getabackarne bland alla enbuskarne och inom alla stenarne. Det lär ha varit ett utskått af Åsen.

Skåne är en sammansättning af Småln och Italien, i litet Blekingen i stort Skåne, liksom vår klädedrägt af ett bart hufvud med en stor vargskinspälls.

Vägen närmar sig alt mer och mer till Åsen, eller kommer Åsen alt närmare och närmare vägen; längs efter den bo husmän eller torpare under bönder. Deras stugor äro dockskåp. Folket är ovanligt täckelige, muntra, med oskuldens säkerhet. Arbetets och jordens barn hysa hvarken skalckacktigheten eller blygsamheten: för dem är lefnaden blott en långvarig okonstlad syssla. De upptänka hvarken giller eller kjöld. Deras kjänslor följa behofvet, och behofvet härstammar från sällheten af deras land. Karlarne manlige och vackra. Alla deras rörelser röjde liksom

tvänne lifskrafter: den ena lifskraften åt arbetet och den andra åt belöningen.

Röstånga gjästgifvaregård låg i byen på den nedgående udden af Åsen, där den var bruten af berg af trapp och någon eldfast lera syntes eftergrafd, hittad och lämnad. Vid Bollerup synes sådane trappklippor stöta ur jorden. Emot Hörs gjästgifvargård till vänster, i Wilsere by, tillhuggdes qvarnstenar af en sandsten, som inneslöt brännkål.

Hörs gjästgifvaregård. Där återsyntes den blå karlmössan. Sjelfva gården kårsvärke, på nytt åter oppbyggd. Regeringen ger premium för sten; ändå korsvärk.

Ännu varade grå jackan.

Där hugges äfven qvarnstenar lika de förra, och i stengärderne hittar man sådan sten.

Den starka anletesfärgen tilltager tillika med ett alfvarsammare tycke. Gjetter, bundne med ok, drefvos på landsvägen.

En digerdöd hadde öfvergått enbuskarne, så att barr och bark voro affallne och sjelfva trädet solblekt. Alla stora fälten glimmade af detta silfver. Det var ett philigrams arbete på en ödemark urblekad i silfver, ett portraitte af högmodet [1]).

Hela trakten, utom sin ohyggelighet, är äfven obebodd, men emot himlabrynen visar sig mörka byar och hvita kyrkor.

Hörby. Här var icke ett enda trädhus. Nu alt af lera och krokiga stickor. Bruket i Skåne är att klina och smeta, äfven som naturens härvarande sed är att alldrig gjöra annan måsa än brunmåsa.

Svarta nationela jackan syntes här och där.

Landet var intet ohyggligt och intet vackert.

Blåa mössan hadde fått blå band.

Sedermera går vägen igenom rätt fula slätter af tufvor, en och kullersten.

Kullerstenarne kantiga, ej rundslipade af vatten, således krossade från berg, utan åtkomst af vattensqualp.

Många kyrkor och byar omringa fälten på långt håll.

I skogsbyggden voro byarne utan trädplantering och på slätten voro byarne invexta i löfträd.

Häraf ser man, att arbeten ägde altid hufvudbehofvet till första ordsak.

---

[1]) Ursprungligen: *af vissa tidehvarf. Det var svenskt.*

Östraby. Här gå flickorna barhufvade.

Färgen är brunaktig, der intet nog blod rinner. Med rodnad derjemte blir färgen fullmogen.

Trakten på flere ställen beväxt med en löfvad ek, som jag sett i Frankrike. Här finnes förbud mot det felet, som kallas hamla, och man hamlar.

Vid alunbruket *Andrarum* endast arbetare och ingen jordägare.

Der såg jag barnen, efter egen sång, dansa af egen drift, hvilket jag aldrig förr märkt i Skåne.

Jag kan med säkerhet påstå, att en sådan bonde till helsans färg och kroppsskapnad, som skjutsbonden härifrån, finnes ej från Enara Träsk till slutet af Småland.

I *Tranås* hade mössan blå band. Det är roligt att se, huru bondmössan är första utkastet till konungakronan.

På majstänger och på hustak ser man ibland yxor brukas som prydnader.

Man lär uppresa yxans afbild äfven som ett segertecken på slätten.

Det gifs ingenstädes himlabryn sällare än i Skåne; men stället, som uppbär vandrarens fot, återbetaler det med egen tyngd. Aldrig annat än säd, boskap och sol om sommaren; regn, blåst och kråkor om hösten; drifvor och snödjup om vintern och om våren opptinade kärngar i tufvorna.

Skånska slätten är ej i vattpass; den är bruten, men mot horizonten ser man sällan de små höjderna. Landet bryter sig i stora dalar, antager en behaglig rörelse för ögat och hotar icke vandraren med mödor.

Byarne äga i allmänhet utseende af en tung och vårdslös välmåga; husen af smetadt ler mellan vresiga spjälor och öfverkrönta med kyrktak af halm, insvepta mellan oppradade pilar och trädgårdar med ogräs, törnrosor och gödselhögar.

Man kör genom en by och råkar der gatorna fullströdda af barn. Flickorna med håret inflätadt af röda band, hvars ändar nedfalla på axlarne, i hela och rena lintygsärmar, gröna eller röda korta lifstycken med bandgaloner samt svarta kjortlar, barfotade eller med små svarta träskor. Gossarne i blåa eller svarta jackor, altid hela, ofta nya.

Man ser en åker uppkörd af åttio plogar; derefter arbetaren

hvilande under mattimman — denna nödiga timma återbörjar, tror jag, elfva gånger om dagen.

Vid solens uppgång ser man ibland stora skockar af skogsdufvor på slätten eller en fredlig stork besegla luften för att besöka vipans ägor eller man hör ett skrän från skyarne af skånska kajor. Man råkar vagnsforor af lefvande gäss, som sjelfva förundrade uppresa en skog af halsar ur vagnskorgen, eller ser man vagnar lassade med träskor och torf.

Ibland ser man en å, så stilla stående som skulle intet hennes bölja nännas öfvergifva blomstren och gräset. Inom husen stora dunbäddar, rena linnen, sydda örngåttsvar, broderade täcken, stor omgång med kläder, utsydda skjortkragar och träskor.

Man förundrar sig då man finner rensningsdagsverken förrättade af fattighjon, sittande i sina hela och väl underhållna kläder, med helsans färg på ansigtet och en glänsande hvit polerad duk, bruten i hörn och veck till hufvudbonad.

Allt är i Skåne blandadt med något vigtigt, aktningsvärdt och lättfånget.

Herrgårdarne tyckas slott och fästen med torra vattengrafvar och vindbryggor, utvisande i hvad försvarsgrenar och barbari fordna verlden stått.

I fordna tider gingo gårdsägrarne på jagt med hundkoppel, handlöst öfverlämnande gårdsbruket till inspectoren. Altid att vidröra en vettenskap var att åtkomma en död katt, och sjelfva kriget, deras natjonala välfärd, utfördes mera med ett ursinnigt hopp och med viljans öfverspänning än med krigskonstens tålamod och uträkning.

Nu angripa jordägrarne sjellfve gårdsbruket för att öka inkomsten åt det nya lefnadssättet. De fösas nu och altid utan vettenskap. De sätta driften endast i bondbruket och ärhindra sig ej, att bondbruket är vanslägtat af fordna förödelser.

Det går an till en del i Skåne, där fordna danska sedvanan står orubbad, men ehuru i den är någon ordning, finnes intet rätta landskötseln där vara bringad i vettenskap. Om fliten nu ville utsträcka odlingen högre än han var bringad i danska tiden, så rubbas proportionen mellan gårdsarbetet, som då fordrade mycket, och hemmanen, som då förstöras. *Tostarp,* genom flere hemman än vanligt och en ovanlig mild och noga hushållning med folket, värkställer dock häruti mer än hvad kunnat förmodas.

Bondbruket är ännu uti den oreda, bönderne intet sjelfva utreda och hvars vettenskap herrarne ej böra lita på.

Våra förra konungars krig, förklarade för att undgå inhemska oroligheter, förstörde folknummern, att endast qvinnor och barn lemnades åt landtskjöttselln, så att åkern förblef åker och äng död äng.

Dessa qvinnornes barn blefvo våra nya förfäder och deras utdelte efterdömen stadgade deras barns och vår arbetsmethod, hvarigenom styrkan förminskade, ingen omväxling af jord skedde.

Ännu har regeringen ej fått tid med inre ställningen, och landtbrukaren bönfaller intet heller enhälligt och på vettenskapsgrunder härom genom den allmänna osmaken för utforskning. Bergsbruket äger vettenskap och blir altid fredat af regeringen.

Alla grundsanningar stöta oss ännu som ohöfliga förebråelser. Man vill med behag gå till helfvetet. Vi frambryta äregirrige på höft, eller stumma tro (vi) utan ransakning. Raska, duktige i åkerbruket, lita vi på väderleken; nedslagne, på kloka gumman. Öfverspända i hopp och villja, liksom bära vi altid ett hufvud blott för ansigtets skull.

Man gjör Anjala optåg i sine egne hushåll, men alldrig Lukurgi lagstiftning. Hjessan pudras. Man läser intet och vet ingenting. Den enda kjänsla man har är i hornen, och man smickrar sig af regeringslystnaden.

De förnäma äga i allmänhet en slags befallningsart i sitt genie, som förbjuder dem bok och vettenskap, så att, om de nedstiga någongång till vettenskapen, gå de ifrån stallet sjelfve att räffsa äng.

Nu, i stället för jagt och fästningsbyggnad, bygga samtliga rådstugor. Landets behag prisas intet nog. Stadsbullret, äfven så litet som krig, förenas alldrig med landtlefnaden. Altid syndas mot sakernes afpassning.

Och landtskjöttseln, medlet till den nya utkomsten, utgrundas intet. Man anbefaller jorden som en misskjött slafvinna. Regeringssjukan söker alltid ytorne och qvadratinnehållet af jorden, men alldrig djupet och det cubika innehållet. En rik kjöper opp så vidsträckta ägor, att han förlorar förlaget och förståndet till deras opparbetning. Derpå plågar han sin bonde. Ingen liksom sammanförer sig och genom opplysning skaffar sig ett värdigt innehåll. Man utbreder sig. Man söker beqvämlighet och smak och bygger manzartak. Man söker rikedomen och förordsakar ödes-

hemman. Alt detta är fruckten af hvardagsdrömmarne, gjästabudet, byttölet och okunnigheten.

Vi borde mindre skrubba oss på alla njutningar och mer tänka på att förtjena heder af våra efterkommande. Man borde efter den allmänna kullstörtning, de fordna tiderne fått, gjöra med tankarne en hushållsresa till Falu bergslag, där i krigstider inga recryteringar skedt, och där i ögnasigte taga de profstycken af Sverges fordna landskjöttzell, som blifvit lämnade orörda mellan deras hyttor. Derpå borde alla mangrant anställa en stor resa till *Svaneholms* lärosäte.

Och sedan man så besedt och afhört visheten, varandes läraktige och ej kifvande, vågar jag en million mot en milliondel, att regeringen blir opplyst och Sverget lyckligt.

Runstenshögen i Lund.

Föreningen för Skånes fornminnen och historia skänkte 1868 åt Lund en prydnad till de andra, som denna minnesrika stad eger, genom den runstenshög, hvilken då på dess bekostnad der blef anlagd. Förslag om anläggandet af en sådan hög hade vid Föreningens möte den 27 oktober 1866 blifvit väckt af sekreteraren, och Föreningen hade då fattat det beslut att till densamma så småningom söka samla alla sådane runstenar inom de skånska landskapen, hvilka, redan rubbade från sina ursprungliga platsar, der och hvar nu stodo utsatta för fara att lida skada eller för att rent af förkomma. Ingen ort kunde vara mera passande att ega och vårda dessa vördnadsvärda forntida minnesmärken än Lund, de skånska landskapens gamla historiska medelpunkt, och Föreningen beslöt äfven straxt att dit förlägga den. Kgl. vitterhets historie och antiqvitetsakademien gaf beredvilligt sitt tillstånd till sådane runstenars flyttande, Lunds universitet upplät åt Föreningen en särskild afdelning af sin äldre botaniska trädgård, och vid jubelfesten 1868 kunde sålunda inom synhåll af det museum, som innesluter de skånska landskapens äldsta historiska minnen, en runstenshög resa sig, som sjelf är det bästa fyllnadstillägget till detta dyrbara museum: den var tillika hvad Föreningen för Skånes fornminnen och historia hade att erbjuda åt Lunds universitet vid ett tillfälle, då alla kretsar inom det södra Sverige täflade att bringa det sin hyllning.

I sjelfva verket hann genom det skydd, som Föreningen sålunda inom universitetets murar anordnade för dessa minnesmärken, en tanke till ett omfattande förverkligande, hvilken eger gamla anor. När på Carl XI:s befallning, efter det skånska krigets slut, Allhelgona klostrets byggnader på Helgonabacken vid Lund jem-

nades med jorden för att lemna byggnadsämnen till Caroli kyrka i Malmö, upptäcktes i kyrkans grundvalar en af Skånes största och intressantaste runstenar: denna sten lät professor Anders Stobæus (1691) med hjelp af Lunds studenter lösrycka, och han sökte rädda den från förstöring genom att, äfven med studenternas hjelp, nedföra den från Helgonabacken till Lundagård. Det har utan tvifvel varit hans afsigt att der uppresa den, men detta hann ej till verkställighet. I midten af förra århundradet låg stenen der ännu i samma skick, söndersplittrad i trenne delar. Sven Bring-Lagerbring föreslog då 1751 inom consistorium academicum dess uppresande å en särskild plan på Lundagård. Consistorium fattade äfven ett beslut att så skulle ske, men af obekant anledning fick stenen, ehuru väl bevarad, dock ligga ouppsest i mer än ett århundrade derefter. Denna ståtliga runsten lät Föreningen, sedan de splittrade delarne åter blifvit sammanfogade, uppresa i midten af den 1868 anlagda högen, och höjande sig till 6 alnar öfver jordytan, nedblickar den nu på en flock af andra genom Föreningens försorg från förstörelse räddade likar.

Såväl vid högens uppförande som runstenarnes ditforslande har Föreningen kommit att stanna i tacksamhetsskuld för mycken enskild välvilja. Särskildt har den för ett verksamt intresse vid sjelfva högens uppförande att tacka ordföranden biskop W. Flensburg, styrelseledamoten d:r J. M. Sjögren och handlanden G. E. Olin, medlem af Föreningen.

Det är rektor N. G. Bruzelius, som meddelat Föreningen följande beskrifningar på hittills å högen uppställda runstenar.

1) **Lundagårdsstenen,** är först omnämnd i Andr. Stobæi disp. De insignibus 1697 och derefter beskrifven i en disputation af Kilian Stobæus (resp. Z. A. Kihlgren) "De monumentis lapidariis," 4:o, 1740 (omtryckt i Kilian Stobæi Opuscula, 4:o, Dantisci 1753). Lagerbring har sedermera beskrifvit densamma, äfvensom Sjöborg i Samlingar för Nordens Fornälskare, Tom. 2 s. 200 pl. 51—52, figg. 188, 9, hvilken teckning begagnats af G. Stephens, som sednast beskrifvit densamma i The Old-Northern Runic Monuments of Scandinavia and England, Vol. 2, sid. 750.

Å densamma läses på ena smalsidan:

+ᚦᚢᚱᚴᛁᛋᛚ : ᛋᚢᚾ : ᛁᛋᚴᛂᛋ : ᛒᛁᚾᚱᚾᛅᛦ : ᛋᚢᚾᛅᚱ : ᚱᛁᛋᛏᛁ :
ᛋᛏ[ᛁᚾ ᚠ : ᚦᛁᛋᛁ] : ᚢᚠᛏᛁᚱ : ᛒᚱᚢᚦᚱ +

På motsatta smala sidan står:

+ ᛋᛁᚾᚮ : ᛒᛅᚦᛅ : ᚢᛚᛅᚠ : ᚢᚴ : ᚢᛏᛅᚱ : ᛚᛅᚾᛘᛁᛏᚱ : ᚴᚢᚦᛅ +

ÞURKISL : SUN : ISKIS : BIARNAR : SUNAR : RISTI : ST(INO : ÞISI) : UFTIR : BRUÞR : SINO : BAÞA : ULAF : UK : UTAR : LANMITR : KUÞA: Thurkisl Son Af Isker, Biarn's (Björn's) Son, Reste Sten Denna Efter Bröder Sina Båda Ulaf (Olaf) Och Utar (Ottar) Landvärnsmän (Höfdingar) Goda.

Om figurerna, som förekomma jemte runorna på stenens båda bredsidor, yttrar Sjöborg: "De öfversta figurerna på fig. 188 har man trott vara en hästsko och ett par glasögon, men om man sjelf sätter glasögonen rätt på sig, så får man se, att det är ett krönt lejonhufvud, att hästskon är kronan, och att glasögonen äro lejonets nos och ögon. Man har äfven trott sig se skepp och vagnar eller åtminstone hjul, men detta är icke annat än blomster och andra prydnader." Tager man glasögonen rätt på sig, som Sjöborg uttrycker sig, ser man öfverst på den ena sidan ett fantastiskt hufvud med mustascher och åtskilliga slingerfigurer; på andra sidan åter förekomma tvenne fantasidjur, med hufvudet vända mot hvarandra och med en mängd slinger- eller ormzirater lika dem, som förekomma såväl på runstenar som på andra föremål från den yngre hedna och äldsta kristna tiden. Något spår till blomster torde deremot ej så lätt kunna upptäckas. På grund häraf är det tydligt, att den Sjöborgska teckningen, hvilken Stephens följt, är misslyckad, och att tecknaren alldeles icke begripit de framställda figurerna; hvarföre en ny trogen teckning af ifrågavarande runsten torde vara i hög grad önskvärd, så mycket mera, som densamma till sin storlek torde vara en af de ansenligaste och tillfölje af sjelfva inskriftens beskaffenhet samt figurernas rikdom utan tvifvel en af de intressantaste runstenar i Skåne.

2) **Wallkärra stenen,** som förut hade sin plats in en åker nära en jordvall i Wallkärra socken och till mer än ²/₃ var nedsjunken i jorden, är beskrifven hos Sjöborg S. F. N. F., Tom. 2, s. 200, fig. 186. Sjöborg läser: Tufa Risdi stino Þisi uftir Gamal buta sin uk Osur Birns (Björnsson). Liljegren, Run-Urkunder, har: Tufa : risþi : stino : Þisi : uftir : Kamal : buta : sin : uk : osur : sun : h. Författaren läser: ᛏᚢᚠᛅ : ᚱᛁᛋᚦᛁ : ᛋᛏᛁᚾᚮ : ᚦᛁᛋᛁ : ᚢᚠᛏᛁᛦ : ᚴᛅᛘᛅᛚ : ᛒᚢᛏᛅ : ᛋᛁᚾ : ᚢᚴ : ᚮᛋᚢᚱ : på en särskilt rad: ᛋᚢᚾ : ᚼᛋ : Tufa : Risþi : Stino : Þisi : Uftir : Kamal : Buta :

Sin : Uk : Osur : Sun : Hs :. Tufa reste denna sten efter Kamal, Husbonden (Man) sin och Osur, hans Son. På midten är en svag ristning af en man i profil med mustascher, hvilken ej blifvit af Sjöborg och Liljegren observerad, lika litet som den sista runan ᛋ [1]).

3) **Skifvarps-stenen,** anträffades på Skifvarps kyrkogård vid gräfning af en graf å 3 alnars djup för omkring 10 à 12 år sedan, hvarefter den sprängdes midt itu på längden, samt lades sedermera som bro öfver ett dike, der den upptäcktes år 1864 af författaren. Första delen af inskriften är mycket tydlig, mellersta delen är skadad genom sprängningen och runorna i slutet äro temligen skadade genom väta, ehuru läsliga. Författaren läser: ᛏᚢᛘᛁ : ᚱᛁᛋᚦᛁ : ᛋᛏᛁᚾ : ᚦᛆᛋᚾᛁ : ᛁᚠᛏᛁᛦ.... ᚠᛁᛚᚼᛆ : ᛋᛁᚾ : Tumi : Risþi : Stin : þasni : Iftir : .... Filaka : Sin. Tumi reste denna sten efter .... sin kamrat [2]).

4 och 5) **Gårdstånga-stenarne** upptäcktes i kyrkomuren kring Gårdstånga kyrka och blefvo genom prosten Körners medverkan införda till runstenshögen. Den ena af runstenarne har inskrift på båda sidor, men har tyvärr dels blifvit skadad upptill genom stötar, dels lidit på den ena sidan genom väta, så att åtskilliga runor saknas, ehuru runskriften åtminstone på den ena sidan blifvit supplerad efter andra runstensinskrifter, i öfverensstämmelse med den bekante runologen, professor Stephens åsigt härom. Å ena sidan läses: ᚢᛋᛏᛁ : ᛆᚢᚴ : ᚴᚢᚾᛆᚱ : [ᚱᛁᛋᛏᚱ :] ᛋᛏᛁᚾᛆ : ᚦᛆᛋᛁ : ᛆᛁᚠᛏᛁᛦ : ᚴᛆ[ᛘᛆᛚ] .... ᚠᛁᛚᚼᛆ : ᛋᛁᚾ. å andra sidan: ᚦᛁᛦ : ᛏᚱᛁᚴᛆᛦ : ᚢᚼᛦᚢ : ᚢᛁ[ᚴᛁᚴᛆ :] ᚢᛁᛋᛁᛦ : ᛁ : ᚢᛁᚴᛁᚴᚢ : Usti : Auk : Kunar : Risti : Stina : þasi : Aiftir : Ka(mal) .... Filaka : Sin — : þir : Trigar : Voru : Vi(kiga) : Visir : I : Vikigu :. Usti och Kunar (Gunar) reste sten denna efter Kamal (Gamal) .... sin Kamrat: De hjeltar voro vikingars vise (höfdingar) i viking. Troligen hafva Usti, Gunar och Gamal varit vapenbröder, och de tvenne förstnämnde öfverlefvat den sednare, öfver hvilken de rest stenen till minne af gemensamma öden.

---

[1]) Föreningen har att tacka landtbrukarne J. Callmer och Alb. Möller den ene för denna stens mödosamma upptagande ur jorden och den andre för dess införande till runstenshögen.

[2]) För bevarandet af nämnde runsten står Föreningen i förbindelse hos rektor N. G. Bruzelius och qvarnegaren Larsson i Skifvarp.

Den andre runstenen har följande inskrift på tre rader; deraf den andra måste läsas baklänges, hvilket är en ovanlighet.

ᚢᛋᛏᛁ
ᛦᛁᛏᚠᛁ : ᛁᛋᛁᚦ : ᛅᚾᛁ
ᚭᛋᚢᚱ : ᛋᛅᛏᛁ : ᛋᛏ

Osur : Sati : Stina : þisi : Iftir : Usti. Osur satte denna sten efter Usti. Då namnet Usti förekommer på båda Gårdstånga stenarne, är det högst sannolikt, att de hafva afseende på en och samma person. Jemföra vi vidare ifrågavarande runinskrifter, torde man komma till det resultat med afseende på den ordning, i hvilken de å den förstbeskrifna runstenen omnämnda kamraterna aflidit, att Usti dött sednast, alldenstund ej Kunnar, utan en vid namn Osur rest öfver honom minnesstenen. Såväl Skifvarps som Gårdsstånga runstenarne äro ej förut i tryck beskrifna.

6) **Örja-stenen** har lidit så mycket genom väta, att författaren för sin del ej kan derå läsa något helt ord, utan endast enstaka runor, hvarföre någon läsning, ej ens gissningsvis här lemnas [1].

I runstenshögens närhet äro uppstälda tvenne äldre grafstenar, den ene beskrifven af Sjöborg i S. F. N. F. Tom. I. s. 89, pl. 42, fig. 135 och föreställande ett lam med ett kors, samt uttagen ur ruinerna vid Allhelgonakloster vid Lund af Sjöborg med tillhjelp af studenter. Den andre är försedd med munkstil, som dock är af vattnets påverkan nästan oläslig."

---

[1]) Adjunkt G. Brunius har vid Örja kyrkas ombyggnad tillvaratagit denna sten och till Föreningen öfverlemnat den.

Gåfvor till Föreningen för Skånes fornminnen och historia.

Af Staten genom kgl. ecklesiastik departementet: The Old-Northern Runic Monuments of Scandinavia and England II. by George Stephens.

Af amtman E. Vedel på Bornholm: 3 expl.: "Om de Bornholmske Brandpletter, Begravelser fra den ældre Jernalder."

Af densamme: En fotografi af "Den sydlige Deel af Gravpladsen ved Kannikegaard, Bodilsker Sogn, Bornholm."

Af grefve Gotthard Wachtmeister: Ett crucifix af messing från den sednare medeltiden med ingraverade figurer, från Borreby kyrka i Torna härad; ett trähandsvärd af öfver 2 alnars längd, funnet i Löddeström utanför Borreby gård; en knif med benskaft, funnen vid samma gård; en slipad flintbila och en brynsten, funnen vid Rögla säteri i Luggude härad; en flintdolk, funnen i Farhults socken af samma härad.

Af kontraktsprosten d:r N. Th. Simonsson: en samling af folkdrägter från östliga delen af Färs härad utgörande tillsammans 17 olika klädespersedlar.

Genom kyrkoherden E. Borgström i Svedala: En dopfunt af sandsten från Svedala kyrka.

Innehållsförteckning.

Anmärkningar och rättelser.

Afhandlingen Om Lunds Universitets Historiska Museum är tryckt under sommaren 1870.

Företalet sid. xv rad. 2 nedifrån: orden *och det dermed lika 1868 års häfte* nedflyttas till följande rad, som derigenom kommer att lyda: *till planen fullkomligt lika det omtalta 1870 års häfte och det dermed lika 1868 års häfte.*

Sid. 40 rad. 2 nedifrån står: mumier läs: mumie-

„ 105 „ 16 uppifrån „ au kinte bär väl läsas auk inte.

1.

0 25 50 75 100 mètres

Le quai

Le phare

Le quai

A

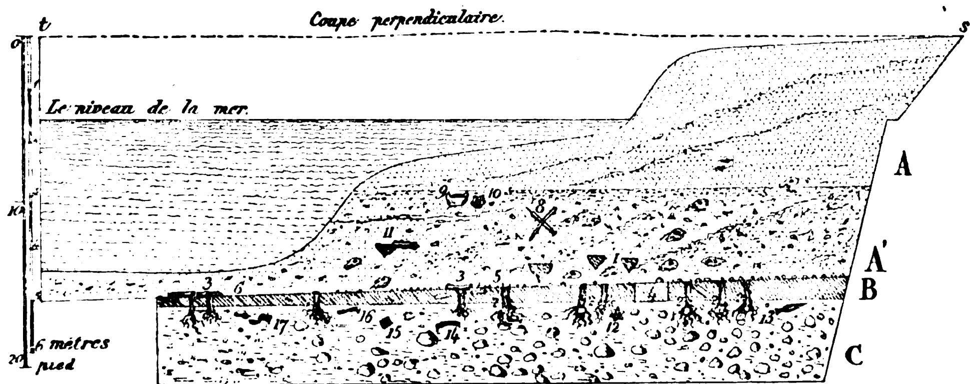
B

C

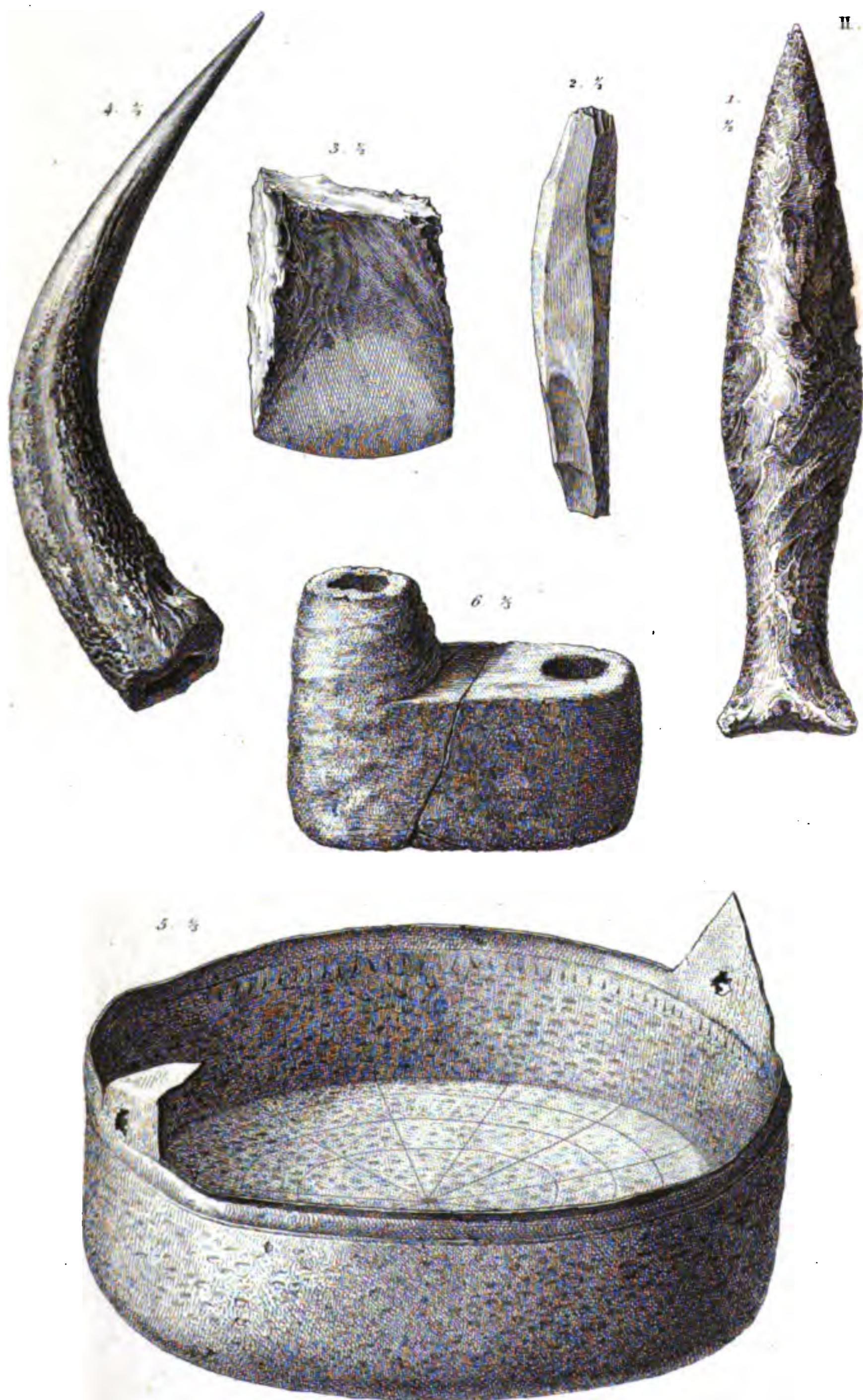
Le quai

Le môle

2.

II.

Dessiné et gravé par J. Magnus Petersen

III.

Dessiné et gravé par J. Magnus Petersen

Innehållsförteckning.

Pris: 3 rdr rmt = årsafgiften.

Medlemmar af Föreningen för Skånes fornminnen och historia erhålla kostnadsfritt dess tryckta skrifter, utom då för någon särskild skrift å allmänt möte annorlunda bestämmes. Årlig afgift är 3 rdr rmt; afgiften, en gång för alla erlagd, får ej understiga 30 rdr rmt. Anmälningar om inträde göras hos skattmästaren, lektor G. Billing Lund.

Lund, 1871. Berlingska Boktryckeriet.

Samlingar

till

Skånes historia, fornkunskap och beskrifning.

Tidskrift,

utgifven af

Föreningen för Skånes fornminnen och historia

genom

MARTIN WEIBULL,
Föreningens sekreterare.

1871.

Obs.! Årsafgiften för 1872, utgörande 3 rdr rmt, torde, om den ej redan blifvit erlagd, med det snaraste insändas till skattmästaren.

Samlingar

till

Skånes historia, fornkunskap och beskrifning.

Tidskrift,

utgifven af

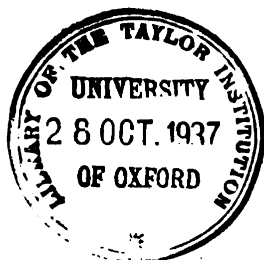
Föreningen för Skånes fornminnen och historia

genom

MARTIN WEIBULL,
Föreningens sekreterare.

1871.

Lund, 1872, Berlingska Boktryckeriet.

Innehållsförteckning.

Historiska handlingar rörande Skåne (Halland, Bleking, Skåne och Bornholm).

Sedan utgifvandet af 1871 års första häfte hafva i föreningen inträdt:

Ständiga ledamöter:

Friherre Lave Beck-Friis, minister, Hör & Bosjökloster.
Herr Fr. Bergman, landtbrukare, Esperöd.
„ J. C:son Bergman, regementsläkare, Carlshamn.
„ E. Borgström, kyrkoherde, Malmö & Svedala.
„ S. Borgström, kammarråd, Stockholm.
Fröken Eva Brag, Lund.
Herr Sv. Broomé, landtbrukare, Eslöf & Orneberga.
Grefve Henr. Dücker, godsegare, Örtofta.
„ Fritz Dücker, godsegare, Örtofta & Slättäng.
Herr N. Fjellander, kyrkoherde, Christianstad & Ljungby.
Friherre Louis de Geer, president, Stockholm.
Herr S. Heurlin, kyrkoherde, Åby & Qvidinge.
„ F. Hjorth, häradshöfding, Engelholm.
Friherre C. F. L. Hochschild, minister, Ystad & Bällingaryd.
Herr O. Hörman, prost, Christianstad & Nosaby.
„ W. Johannesen, landtbrukare, Winslöf & Sörbytorp.
Grefve Robert de Lagardie, landshöfding, Linköping.
Herr G. Liedberg, ryttmästare, Esperöd & Eriksdal.
„ C. J. F. Ljunggren, grosshandlare, Christianstad.
„ M. K. Löwegren, akad.-adjunkt, Lund
Friherre G. Peyron, öfverste, Helsingborg.
Herr Anders Persson, riksdagsman, Helsingborg & Mörarp.
„ C. v. Platen, öfverste-löjtnant, Åby & Wettinge.
Grefve Arvid F:son Posse, godsegare, Ystad & Charlottenlund.
Herr C. G. Stjernsvärd, löjtnant, Christianstad & Widtsköfle.
„ P. W. Tingbergh, förvaltare, Anderslöf & Börringe.
„ A. Tornberg, kyrkoherde, Sölvesborg & Mjellby.
„ C. J. Tornberg, professor, Lund.
„ M. Treschow, godsegare, Christianstad & Karsholm.
† Statsministern grefve C. Wachtmeister.
Grefve G. Wachtmeister, Christianstad & Hanaskog.
Herr C. G. Witt, kapten-löjtnant, Helsingborg.
† Fru Elise Rosencrantz Wulfcrona.

Ledamöter, som erlägga årsafgift:

Herr G. Ahlgren, pastor, Landskrona.
„ F. Ahlström, kyrkoherde, Malmö & Bara.
„ Jöns Andersson, riksdagsman, Wolsjö & Frenninge.
„ O. Areschoug, landtbrukare, Cimbrishamn & Esperöd.
„ Christen Assarsson, riksdagsman, Tågarp & Rönneberga.
„ W. Billing, häradshöfding, Stockholm.
„ F. Borg, landtbrukare, Anderslöf & Lemmeströ.
„ W. L. Borg, landtbrukare, Anderslöf & Björkesåkra.
„ J. Borgman, rådman, Trelleborg.
„ J. Brink, häradskrifvare, Engelholm.
„ F. Brodin, kyrkoherde, Ousby.
„ N. P. Brunskog, bokbindare, Malmö.
„ A. Bruzelius, löjtnant, Malmö & Eskilstorp.
„ A. St. Bruzelius, löjtnant, Ystad & Gyllerup.
„ O. Bruzelius, garnisonsläkare, Landskrona.
„ G. Carlberg, rådman, Landskrona.
„ G. Carlsen, godsegare, Tomelilla & Tunbyholm.
„ T. Cederborg, kontraktsprost, Christianstad & Qviinge.
„ T. Christell, med. doktor, Trelleborg.
„ C. J. Christenson, landtbrukare, Örtofta & Wadmöllan.
Fröken A. Ehrensvärd, Malmö.
Herr O. Ekberg, handlande, Lund.
„ Edv. Engeström, handlande, Malmö.
„ N. Eskilsson, kronofogde, Ystad.
„ A. G. Follin, ryttmästare, Helsingborg & Pålsjö.
„ C. F. Follin, ryttmästare, Helsingborg & Pålsjö.
„ S. Forsberg, förvaltare, Åkarp & Alnarp.
„ R. Frick, rådman, Malmö.
„ L. O. Grönvall, förvaltare, Trollenäs & Trolleholm.
„ P. Gulin, adjunkt, Lund.
„ K. Gullberg. häradskrifvare, Trelleborg.
„ A. G. Gustafsson, kronofogde, Lund.
„ F. Th. Gustafsson, kyrkoherde, Tågarp & Kågeröd.
Friherrinnan A. Ramel Gyllenstjerna, Åby & Bjersgård.
Herr C. M. Hallbäck, konsul, Malmö.
„ J. Hallenborg, landtbrukare, Lund & Svenshög.
„ A. Hammar, rektor, Helsingborg.
„ G. A. Hedman, konsul, Malmö.
„ S. Henschen, rektor, Christianstad & Araslöf.
„ C. Herslow, kyrkoherde, Höganäs & Brunnby.
„ J. P. Hintze, godsegare, Esperöd & Kåseholm.
„ D. Hjort, konsul, Malmö.

Herr N. O. Holst, studerande, Lund.
„ C. Jacobsson, kyrkoherde, Brösarp & Raflunda.
„ J. Johanson, kyrkoherde, Sölvesborg & Ifvetofta.
„ J. W. Kleberg, kronofogde, Christianstad & Munkeberg.
„ E. von der Lancken, auditör, Christianstad.
„ C. Lamberg, grosshandlare, Ystad.
„ P. Larsson, handlande, Lund.
„ N. A. Laurin, kyrkoherde, Christianstad & Hjersås.
„ S. Leche, landtbrukare, Lund & Dalby kungsgård.
Grefve Sten Lewenhaupt, grosshandlare, Malmö.
Herr J. Lovén, kyrkoherde, Åhus.
„ G. Ludin, kammarskrifvare, Landskrona.
„ J. A. Malmgren, kyrkoherde, Ystad & St. Herrestad.
„ F. Meijer, rektor, Trelleborg.
„ C. Möller, prost, Malmö.
„ Chr. Nauman, justitieråd, Stockholm.
„ P. Neander, kyrkoherde, Ystad & Bjeresjö.
„ O. Nilsson, adjunkt, Malmö.
„ N. P. Nilsson, förvaltare, Anderslöf & Jordberga.
„ Sven Nilsson, riksdagsman, Christianstad & Österlöf.
„ E. W. Olbers, ingeniör, Åkarp & Alnarp.
Friherre C. N. Palmqvist, godsegare, Linköping & Manorp.
Herr P. H. Paulsson, kyrkoherde, Hästveda & Glimåkra.
„ E. Petrén, kyrkoherde, Tågarp & Halmstad.
„ J. M. Petersson, auditör, Vallåkra & Hilleshög.
„ J. C. Richert, häradshöfding, Helsingborg.
„ C. Rosenberg, kantor, Åby & Munka Ljungby.
„ N. Rosqvist, handlande, Malmö.
„ C. Runstedt, förste bataljonsläkare, Åby.
Grefve G. Ruuth, löjtnant, Ystad & Ruuthsbo.
Herr P. Sivardsson, landstingsman, Lund & St. Uppåkra.
„ A. L. C. Sjöberg, kyrkoherde, Carlskrona & Ramdala.
„ A. Sjökrona, öfverstlöjtnant, Helsingborg & Eneborg.
„ C. Sjökrona, expeditionchef, Stockholm.
„ C. W. Skarstedt, professor, Lund.
„ G. M. Sommelius, rektor, Lund.
„ L. Stenberg, lektor, Malmö.
„ E. v. Stockenström, borgmästare, Helsingborg.
„ W. Ström, distriktläkare, Eslöf.
„ H. Sturzenbecker, trafikchef, Helsingborg.
„ A. Th. Ståhle, handlande, Malmö.
„ F. Tellbom, tullförvaltare, Helsingborg.
„ G. Thestrup, rådman, Landskrona.
„ J. Thorn, häradshöfding, Carlshamn & Hoby.
„ J. Torslow, häradshöfding, Lund.

Herr H. D. W. Wallengren, kyrkoherde, Höganäs & Farhult.
„ W. Weibull, landtbrukare, Landskrona.
„ M. Weibull, landtbrukare, Malmö & Sophieholm.
„ P. Welinder, kyrkoherde, Christianstad & Åsum.
„ A. Wengberg, häradshöfding, Ystad.
„ Ç. Westrup, v. konsul, Helsingborg.
„ L. M. Westrup, handlande, Lund.
„ C. Widegren, godsegare, Askeröd & Westerstad.
Friherre B. A. Åkerhjelm, borgmästare, Landskrona.
Herr W. Åström, tullförvaltare, Trelleborg.
„ Rob. Ödmansson, häradshöfding, Engelholm & Kelliehouse.

I. Handlingar hörande till Skånes danska historia.

I. Utdrag ur Henrik Veiger-Smiths krönika.

(Efter tvenne handskrifter i Lunds universitets handskriftsamling).

Aldrig har Malmö egt en större historisk betydelse än under den första hälften af det 16:de århundradet, då det vid kyrkoförbättringens genomförande utgjorde en af brännpunkterna för hela det danska folkets historiska lif. Beläget emellan det medeltida Danmarks båda hufvudorter, Lund, det gamla erkebiskopssätet, och Kjöbenhavn, den uppblomstrande konungastaden, på föga afstånd från dem begge, var det då ännu icke så fullständigt öfverflygladt af hufvudstaden på andra sidan Sundet, som det senare blef — ännu 1517—19 hade Kjöbenhavn blott omkring $^{1}/_{4}$ flera innevånare än Malmö [1]) — och hvad den gamla metropolitanstaden beträffade, syntes vid katolicismens fall lifvet för en tid liksom lemna dess domnande lemmar, för att i stället samla sig hos den för samtidens lifsfriska rörelser mera öppna, framåtsträfvande borgarestaden. I Malmö, ej i Lund, var det som boktryckarne, dessa den nya tidens blänkare, uppslogo sina första verkstäder på denna sidan Sundet, och från dem såg man snart af trosnit glödande reformatorer med en svärm af stridskrifter bestorma den gamla kyrkoläran och hennes ifriga försvarare, de lundensiska prelaterna och kanikerna. I Malmö var det, som Danmarks första evangeliska läroanstalt, — en "academia in sacris literis," såsom den sjelf kallade sig — blef upprättad. Härifrån kom den första danska evangeliska psalmboken, härifrån de första handböckerna, härifrån spriddes sannolikt också de första öfversättningarna af nya testamentet, af hvilka den äldsta härrör från den med Christian II landsflyktige Malmöborgmästaren Hans Mikkelsen, den andra från den till Malmö ur samma landsflykt återvändande, berömde lundakaniken Christiern Pedersen. Namnen Hans Mikkelsen,

---

[1]) Wendt, Om reformatorerna i Malmö, 4, not. 4.

Christiern Pedersen, Peder Laurensen, Frans Vormorsen, Olof Gyldenmund, Claus Mortensen och Hans Spandemager beteckna inom den danska kyrkans och literaturens häfder hvad Malmö då betydde för sitt fosterlands inre utveckling, medan den politiska häfden har att förtälja om den rol, som den nyare tidens förnämsta stad i de skånska landskapen såg sig i stånd att spela vid hufvudstadens sida, när den stod under ledning af en borgmästare, så tilltagsen och maktlysten som en Jörgen Kock.

Utom de här ofvannämnde är det ännu trenne i Malmö bosatte män, som deltagit i den danska literaturutvecklingen under denna upprörda och lifliga tid, nämligen en annan af Malmös borgmästare, Jörgen Kocks motståndare, Jep Nielsen, hvilken emot lundaprelaten Asser Pedersen skref stridskriften En liden Disputats, och de båda bröderna Herman Veiger och Henrik Veiger-Smith. Dessa sistnämnde voro födda i Malmö och söner af borgaren Peter Veiger, som troligen dog 1515, kanske densamme, efter hvilken Pehr Vejers gatan der ännu har sitt namn; de hade sannolikt båda, (om Henrik är det med visshet kändt), studerat vid tyska universitet, innan de nedsatte sig som borgare i sin födelsestad, der vid tidpunkten af grefvefejdens utbrott Herman nått värdighet af rådman och såsom anhängare af Jörgen Kocks parti utförde åtskilliga beskickningar. Herman Veiger, som gjort sig ett namn inom literaturen i synnerhet såsom Reineke Fuchs danske öfversättare (Rævebogen 1555), blef 1536 vid det Kockska partiets fall afsatt från sitt embete och bofäste sig derefter i Kjöbenhavn, ehuru han fortfarande förblef besuten i födelsestaden [1]; brodren Henrik Veiger, inom literaturen mera känd under namnet Smith, hvilket han sjelf använder, (den latinska formen Faber förekommer äfven), framlefde deremot större delen af sitt lif i Malmö och dog derstädes först 1563 i pesten.

Henrik Veiger-Smith, troligen född under det 15 århundradets sista årtionde, var en af den nya uppblomstrande danska literaturens flitigaste arbetare. I sin ungdom studerade han flera år vid tyska universitet såsom Rostock och Leipzig, hvarest han 1517 befinnes hafva utgifvit andra upplagorna af Christiern Pedersens katolska uppbyggelseskrifter, Vor Frue Tider och Bogen om Messen, samt 1518 hans Vocabularium latino-danicum. Wittenberg har han troligen äfven under denna sin studieresa besökt, då han straxt derefter nämnes såsom en af dem, som bragt de första närmare underrättelserna om Luthers läror till Danmark. 1520 återfinnes han i hemlandet, der han detta år utgifvit sin Hortulus synonymorum, men 1524 är han ånyo i Wittenberg, der han sammanträffat med den landsflyktige borgmästaren från Malmö, Hans Mikkelsen, som då jemte andra af de med Christian II landsflyktige sysselsatte sig med öf-

---

[1]) Om Herman Veiger, se ytterligare Jörgen Möntirs kronicke i detta häfte, der han förekommer under namnet Herman Lijuffwer.

versättning af nya testamentet på danska. Troligt är, att han såsom god Malmöbo delat deras sympatier för den afsatte konungen, enär han befinnes hafva slutit sig till dem såsom medarbetare vid bibelöfversättningens utgifvande. När han återkommit till Malmö, är ej kändt, och det saknas alla underrättelser om honom intill 1536 [1]), då han under pesten utgifvit en bok Om Pestilentzis Aarsage etc, som han tillegnat Claus Urne till Beltebjerg. Hans följande författareverksamhet gick i samma riktningar, som hans första arbeten angifvit. Så utgaf han 1537 och 1560 några skrifter af teologiskt innehåll (En liden Dialogus eller Cathechismus 1537, en öfversättning af Luthers företal till gamla och nya testamentet samt ett register till Christian III:s bibel 1560); vidare 1563, hans sista lefnadsår, en språklig skrift, nämligen latinsk glosbok för skolan med dansk öfversättning. Deremellan ligga hans skrifter af medicinskt innehåll, hans läkare- och örteböcker, hvilka utkommo samlade år 1557 och efter hans död ånyo upplades tvenne gånger under seklets lopp med titel Henrik Smiths Lægebog. Af företalet till Mogens Gyldenstierne röjer det sig, att den flitige literatören, som tillika beklädde vågmästaretjensten i sin födelsestad, hvilken han af borgmästare och råd hade i förpaktning, äfven utöfvat läkareyrket. Kanske har han äfven haft en smedverkstad och på denna grund nämt sig Smith.

Jemte den ofvan skildrade vidsträckta författareverksamhet, hvilken lemnat spår efter sig i samtidens tryckta literatur, har Henrik Veiger-Smith äfven utöfvat literär verksamhet på ett fält, der hans arbete hittils fått stanna obemärkt i handskriftsliteraturens gömmor. Liksom brodren Herman Veiger, hvilken af H. Rördam med stor sannolikhet uppvisats vara författare till den handskrifna krönikan från Valdemar IV:s till Christian III:s död [2]), sysselsatte sig nämligen äfven Henrik med historiska anteckningar. Den flitige samlaren tyckes under en omfattande historisk läsning hafva fört vidlyftiga anteckningar, hvilka han på medeltidens annalistiska sätt ordnat i krönikeform, härtill sjelf läggande anteckningar för sin samtid om hvarjehanda förhållanden, händelser och personer. På detta sätt har det uppstått en krönika af nog brokigt innehåll, sagolikt, allmänt historiskt och danskthistoriskt blandadt om hvartannat, ett arbete, hvilket han sjelf skildrar i företalet till kanslern Antonius Bryske på ett sådant sätt, att literaturhistorikern N. M. Petersen, som ej känt de qvarlefvor vi ännu ega deraf, med fullt fog kunnat anse det för ett "det första historiska konversationslexicon." Att nu detta icke är fallet, hafva C. Wendt och H. Rördam, hvilka känt de utdrag af krönikan, som förvaras i Lunds univer-

[1]) Så vida nämligen på honom icke syftas i Jörgen Möntirs kronicke under namnet Hendrick Brandtiuff.

[2]) Historieskrivningen og Historieskriverne i Danmark og Norge siden Reformationen. Kjöbenh. 1867. 33—36.

sitets handskriftsamling, redan nogsamt antydt. Hela skriften, begynnande från år 1006, bär fullkomligt medeltidskrönikans annalistiska form; den hvilar, såväl för äldre tider som äfven stundom för författarens samtid, på utdrag ur verk af åtskilliga, mest tyska författare, såsom Albert. Krantzius, Herm. Bonnus, Sebast. Munsterus, Valentinus Muntzerus, Michael Benthe, Johan Stumpff. Äfven Saxe är åberopad. Efter författarens död 1563 är krönikan fortsatt af en annan hand intill 1594, för hvilket år en halft oläslig anteckning förekommer.

I sin helhet torde icke Henrik Veiger-Smiths krönika kunna anses förtjena offentliggörande genom tryck, i synnerhet icke hvad de delar angår, som ej röra Danmarks historia. Det mesta rörande dansk historia i hans verk har äfven tidigt öfvergått i den tryckta literaturen, då det, såsom C. Wendt och H. Rördam redan anmärkt, tjenat Arild Hvitfeldt till förarbete såväl omedelbart, som genom lundabiskopen Mogens Madsens Series Regum Daniæ, hvilken handskrift Hvitfeldt lika starkt begagnat, som Mogens Madsen förut för sitt arbete begagnat Henrik Veiger-Smiths krönika. Men då ett och annat af intresse, synnerligen för de skånska landskapen, af Hvitfeldt lemnats obemärkt, har man i dessa Samlingar till Skånes historia velat meddela ett utdrag ur de fragment af krönikan, hvilka intill våra dagar blifvit bevarade inom Henrik Veiger-Smiths fädernebygd, och det lemnas med en så mycket större tillfredsställelse, som födelsestaden och födelsebygden efter århundradens glömska derigenom skänka en skyldig gärd af tacksam erkänsla åt ett minne, som förbleknat inför glansen af hans efterföljares.

Lunds universitets handskriftsamling förvarar tvenne utdrag ur Henrik Veiger-Smiths krönika, det ena en handskrift in qvarto i universitetets egen samling, det andra handskrift in folio i Delagardiska samlingen. Af dessa har handskriften in qvarto, såsom till språkform och skrifform den äldsta och mest vårdade, här blifvit lagd till grund för texten och foliohandskriften endast der användts, hvarest den tjenade till utvidgning af den förra. Af qvarthandskriften saknas sålunda på ett ställe, som det tyckes, 2:ne blad: dessa hafva genom foliohandskriften blifvit ersatta. Likaledes har ur denna hemtats en och annan notis, som i qvarthandskriften saknas. Qvarthandskriften bär rörande afskrifvaren anteckningen: hic liber a Johanne Petri scriptus est, och lemnar dermed kanske äfven namnet på den, som fortsatt krönikan efter 1563, Henrik Veiger-Smiths dödsår. Fortsättaren synes, att döma af anteckningen under 1580, hafva under en längre tid varit i huset hos H. Veiger-Smiths enka. En annan anteckning på latin af professor J. J. Winslows hand gifver tillkänna, att handskriften 1659 kommit i hans ego, sedan den förut tillhört hans morfader, kyrkoherden i Qviinge och Gryt, Claus Pedersön. Den har förmodligen öfvergått till universitetet jemte de andra handskrifter rörande Skånes historia, som det eger från J. J. Winslows samlingar.

Vid utgifvandet af här lemnade utdrag har Henrik Veiger-Smiths krönika blifvit delad i tvenne afdelningar. I den första, här nedan meddelade, har blifvit sammanfördt allt hvad som i ett eller annat afseende rörer de skånska landskapen, samt af allmän dansk historia hvad som kan ega något intresse för kännedomen om den inre utvecklingen och om seder och bruk. En del allmänna historiska data såväl inom som utom Danmarks historia har man ansett här saklöst kunna utelemnas.

I den andra afdelningen deremot har den vigtigaste delen af krönikan, anteckningarna från åren 1523—1537, den mest upprörda delen af författarens egen samtid, blifvit fullständigt tryckt i närmaste sammanhang med den i detta häfte meddelade Jörgen Mönters krönika.

Texten meddelas fullkomligt oförändrad; endast har utgifvaren tillåtit sig utelemnandet af större bokstäfver, då förvirringen härutinnan varit synnerligen stor.

Memorabilia et notatatu digna ex Cronicis Henr. Fabri Malmog.

Malmö bygdis.

1319. Wdij denne tidtt bygdis Malmös stadtt der som handtt nu ligger

1434— — —[1]).

Skaane brendis aff kong Karl Knudtzön.

1452. Om midfaste thid brende handtt Hellsingborgh, Borreby, Verpinge, Gielltoffthe alldelis aff oc en stor-part aff Lundtth; bispgaarden oc kircken hollt bisp Tyge for hannem. Oc

[1]) Hvad en skånsk krönikeskrifvare i det 16:de århundradet egentligen tänkte om Sveriges minnen från unionstiden, visar sig på ett betecknande sätt af följande anteckningar:

Sueci deficiunt.

1434. Opsatte sigh en frijbaaren mandtt aff Suerige, cui nomen Engelbertus, contra regem suum Ericum oc handlede saa, atth almuen fiöltt fraa kongenn, men strax det andet aar der effter, fredagen nest for hellig x dag, fick handtt mercetem seditiosorum oc bleff ihielstungen.

1448. I samme aar fiölde atther de Suenske fraa den contract, som de haffde giort mz Dan: rige oc udualde Karll Knudssön till en kongh aff Suerige.

1493. *Brugede her Sten Sture, Regentere wdi Suerige,* stor tijranni mod kirckenns p:soner, klerckeriidtt oc adelen medtt roff, wloffighed, skatt, tynge oc besueringh oc saagde offrdaadelige, att handtt wille forsöge oc forfare, om dett war sant, som sigis, att huis som kirckens p:soner forfölger, faar heffnn der fore oc far ilde oc kommer ij wedermod der fore, huilcket hannem siden hende oc wederfor; hand misste sinære oc dömdis till en forrædere for mange wchristelige stijcke handtt giorde oc brugit oc fick om sier en ond ende aff verden.

der handtt drog op ad Suerige gien, brende handtt Gierdz herit oc Willens herrit aldelis aff. Kong Christiern kunde icke giöre hannem modstan, thi Örsund, war offrlagt med iiss, huilcken icke kunde bere att gaa oppaa eller ride paa.

Lille ö.

1468. Her Iuer Axellsenns gaardt (qui defecit a rege Christierno, der handtt hörde, att de Suenske war forfaldne) brendis oc ödeleggis aff kongh Christiern om midfaste thidtt.

Söllfsborg, som her Iffuer Axellssen indehagde, brendis aff kong Christiern circa Michaëlis.

Skiögers dreet.

1496. lod kong Hanss wdgaa it almindeligt bud och befalning offr alt Danmarck att alle almindelige quinder oc skiöger skulle bere paa deris hoffued en fordeeld huffue, halff röd oc halff sort, oc intid klede bere end oc untersk oc intid lerit bere en alene paa j ℘.

Biscop Börie.

1498. bleff mester Börie, erchedegnn wdi Rodskilde, som före hagde werit kongh Christierns oc dronningh Dorethis canceler, wdualt till erche bisp ij Lund, effter her Jenss Brostorp erchebisp dödtt.

Her Poffuel Laxmandtt,

1503. riddere, kong Hansis hoffmestere, bleff ij samma aar ihiellslagenn paa Höiebro ij Kiöbenhaffnn aff Ebbe Strangessen och Björnn Anderssen de XIII ridd. dag. Mange meene, att dett skede aff kongh Hansis befalningh, thy att her Pouil skulle weritt ij it lönligtt forbund mett de suenske.

Gamle Nels Hack aff Hickebierg

1508. bleff ihielslagen udi Hellsing borg aff her Anders Billde, ridder, som daa war kongh Hansis foermars, denn stund kongh Hanss, biscop Börie och andre flere aff Damarckis rigis raadtt waar der thill stede.

Morten Lauritzön, pius & probus civis Malmogensis moritur.

1517. Hand brugede kiöbmandz handell, oc allt hues hand wandtt mett samme handell, lagde hand strax der aff hallff parten till de fattige; hanss brödkorff oc ölkande for de fattige

waar aldrig tomme, stedze finge de fattige for hanss dör öll oc brödtt; vestivit pauperes mett kiorle, troier, skiorther, hoser oc sko, som huer haffde behoff oc hannom ombadt. Utinam ditiores vellent hunc imitari!

1519. *Biscop Böric dör i samme aar löffuer dagen före jull,* som var S: Anne dagh, wdij Lund, der handtt haffde werit bisp wdij xxiiij aar.

Der biscop Börie war dödtt, wdualde cannikerne unum ex capitularibus, cui nomen M. Aage Ippsen, till bisp, men kong Christiern begierede, att de skulle tage M. Jören Skottborrigh, hanss andenn cantzler, en god, from, mand, huilket de och giorde, oc M. Age wigede hannom. Men siden att för mester Jörgen ey wille sleppe oc antuorde konning Christiern Borneholm, huilcket handtt willde haffue fraa stictit och till kronen, saa bleff handtt och sköt wdtt och kom ij kongens wrede oc aff fryct tog en kappe paa sig ij Kiöbenhaffn ij graabröder closter, ut in hac veste eo melius effugeret, contulit se Romam och bleff der wiidtt aff paffuenn till ercke bisp ij Lundt oc der sangh hand sin första biscops messe, oc fordij handtt icke mett fred kunde were ij Lunde stict for M. Agis slect, som for wd meldis, thy flyde handtt till Collne och bleff der suffraganeus.

Cannikerne ij Lundt fangis.
Steffnede kongh Christiern Lunde canicker for sigh oc begerede aff dem, att de wille offrantuorde hannem Borrenholm och Ahuss mett nogitt andett godz, som stictedtt tilhörde. Der de dett icke giöre willde, settis de ij fengsell.

Dansk tölls sise.
I samme aar S: Peders dagh ad vincula tog Malmös indbyggere paa raadhusit wedtt dansk tölls sise.

M. Dirick bisp i Lund.
1521. Bleff mester Dyrick Slaekhecko indled ij Lunde stigt for enn ercke biscop och waar stadfest aff papa Leone X.

1522 *Kong Christiern* lod brende denne *M. Dijrick* paa gamle
24 Jan. torgh wdij Kiöbenhaffen; men för hand brendis waar hand bagbunden, och bödelen lidde hannem op att stien till galienn vj eller vij tren, som stod samme tid paa gamle torg.

Hammer huss slot paa Borrenholm vindis oc indtagis aff de lybske oc deris till hengere eodem anno.

M. Johan Veze bisp ij Lund.
I samme aar 2 feb. bleff M. Johann Weze, som war enn frijbaaren mandtt aff Cleue land och war M. Dyricks cantzeler, indled for enn bisp ij Lunde stigt. Samme Johan fullde kong Christiern aff landtt och bleff sidenn bisp ij Costnitz eller Constantia.

Aare sild.
1539. paa lagde kong Christian, att huer fiskere, som fisker wdij Öresundtt effter silld, skall giffue iiij ole silld for huert aar.

Lunde capitels iordegods i Malmö.
1541. I samme aar wdij kong Christians neruerelse skede enn contract oc forligelsse emellem Lunde cap: och Malmös indbyggere om dett iorde gods, som Lunde capitel haffue liggendis inden Malmös porte, som de breffue forklare, som der om giorde ære.

1542. *Hertug Fredcrick, kong Christians sön, hyldis* paa Löbershöy till Danmarcks konge tisdagen for S: Laurentii dag, som war den viij dag Augusti. I samme aar hyldis hand oc paa alle landzting.

Öxne told.
I samme aar paa lagde kong Christian, att huer öxe eller hest, som wdskibis till siös, skall giffue en j gyllen till tolld.

Tystölls siise.
1543. Paa lagde kong Christian, att kiöbmenderne skulle giffue ij gyllene till sise aff huer lest tystöll, som fördis wdij Danmarks rige.

Anne Ramsis brend.
1546. Den 13 Augusti, som war mandagenn nest Mariæ Assump, bleff brent wdenn for Malmö Anne Christenn Pederss. (som kallis Ramsiö effter hendis förste hossbonde) for iiij hindis ecte börn, hun haffde ladit myrdtt.

Item ij aff hindis piger, som qualde itt aff samme börn bleff oc brent samme tidtt. Bleff oc Karine Iffuer Belte

magers brent, for hun haffde werit wdij raad med hindis datter, der hun tiente samme Anne, att myrde itt aff samme börn.

Jören Kocks testamente.

I samme aar den 1 dag Martii giorde Jorgen Kock, borgemester wdij Malmö, och hanss erlige hustru Sisse Kortz daatter itt euigt testamente for de fattige, saaledis att huertt fattige menniske, som gaar om gudz almisse, skall haffue huer dagh for enn smaa penning bröd bagitt effter tidzens leylighed, och skall samme allmisse wdgiffuis for Malmös raadhuss, och fattige, som ligge paa deris sotte seng, skulle oc nyde samme almisse, wdentagne de som ere ij hospitalitt.

Dyrtid i Danmarck.

1546. Item war der en suar stor dyr tidtt ij Danmarck: j skeppe mell galtt 24 ꞵ j skeppe ru 18 ꞵ j skeppe byg xij ꞵ och j *mꝁ*, der bonden skulle saae: j tr ru mell galt x *mꝁ*.

I samme aar oc dyre tidtt bygdis dett up raadhuss ij Malmöe.

Kirckegaarden uden for byen.

Lod kong Christian 3 wdgaa itt almindeligt mandat, adtt mand skulle graffue oc giöre kirckegaarde wden for stederne till att iorde och begraffue fattige folck wdij; thi bleff denn ny kirckegaard wdenn for Kiöbenhaffn giort till fattig folck oc den ix Februari anno 1547 begyntis först att iordis döde menniskis lig der wdij.

Hustruen nyder halff bo.

I samme aar gaff kong Christian den 3 quindfolckene in Dania dette priuilegium oc frijhed, saa att huer quinde skall nyde effter hendis döde hosbonde helten aff gottzitt, huad heller hun h:r börn eller inge börnn; för fijck hun icke mere end som itt dett beste barnn.

1551. *Lector Franciscus Wormordi,* primus superintendens euangelicus, moritur 19 Decembris.

1552. Anno 52 var der en stor *herredag ij Kiöbenhaffen* oc bleff der besluttedt, at de Vendeske siösteder skulle beholde deris preuilegier, de haffde skreffuen och beseglede, men det skulle

de icke nyde, dett de pröde att sette frem: Na unsre olde wise und wane.

Samme aar den 17 Maij saae fire fiskere aff Mallmö, lowactige fattige dannemend, formiddag, der klocken var 8 och himmelen var klar, ett barn saa stort, som dett kunde veret 8 aar gammellt, som gick korsuis paa himmelen mett udstracte arm, och det kom aff suduest och gick ind wdj öster. Hoss den höyre haand gick itt riss och hoss den venstre 2 suerd, dett ene var saare stortt och det andett nogett mindre.

1553. *bleff Nells Jpssen,* raadmand ij Malmö, död.

1554. *Hertug Fredrick* anammet Malmös slot 20 Julii aff sin kiere herre fader kongh Christian. Erlig oc welbyrdig mand Eyler Hardenbiergh war samme tid denn wngne herris oc förstis hoffmester.

M. Christen Pcderssen, som war kanick wdj Lund, döde ij Sielandtt wdij enn bondeby Helsinge den 16 Januarij 1554 hoss sin frende her Peder N. i Helsinge, en bondeby 2 mile fraa Helsingör.

Skib ad Fleeker öen.

1555 paa lagde kongh Christian, att alle kiöbsteder wdij Danmarck motte kiöbe och fly dem skib oc dem wdgiöre oc berede till orloffs skib mett folck, fetalie och skytt oc altt anditt hues der till hör, ut regni hostes auerterent. Disse forsamledis for Kiöbenhaffn. Den 13 dag Junnii löb de fraa Kiöbenhaffn mett kongens orloffs skib ind ij Norge wdij Fleckers haffn; der laa de stille en tid lang oc den 23 Augusti komme tillbage igien for Kiöbenhaffn. Her Maagens Gyldenstiern war öffuist houismand paa samme skib.

Preste skatt.

1559. I samme aar gaffue alle canicker oc prester offr allth Danmarcks rige kongl. may: till skatt den tredie pending aff all deris rente och indkomst, som dem tillfald in anno 1558.

Torden ij Malmö och ij Kiöbenhaffn.

1560. I samme aar 29 Octob. formiddag hallff gaaen till XI kom itt stort forferdeliget liunild som klar röd ild och torden oc

slo ind öffuerst ij S: Peders kircke torn oc brende xviij faffne ned aff samme torn. Borgemester oc raad ij Malmö loffuede oc till sagde nogle karle en sum pendinge, att de wille giöre deris beste der till, att de kunde redde tornitt, huilcket de oc giorde och slucte illden; slo oc samme tid itt hull paa samme mur paa den norderste ende, udslette och paa skiffuen paa seieruerckitt nogle tall.

Paa samme tid oc time slo och torden ned ij S: Nicolai kircke Haff. ij en taffle paa alteritt.

Samme aar den 23 Februarij seglede *hertug Magnus* aff Bleging till Lijffland at vere bisp. 1 Martij kom hand till Gulland, der war hand till den 8 Apr., seglede saa der fraa oc kom til Lijffland d. 16 Aprilis.

1567. *Anno 1567 oc 65 war den store pestilentze* om kring Belt och paa alle sider, oc döde der aff Malmös skole samme sinde scholemesteren oc alle fijre hörerne och börnene saa ner som tre eller fire paar, der bleff ij liffue att gaa for ligh.

1573. *Der mand skreff 1573 aar*, öffer Öresund mand paa issenn for, daa frösse 3 folk paa issen ijhill, som ginge fraa Mallmö och till Kiöbenhaffn.

1577. Anno chr:i 1577 den 12 Aprilis bleff hertig *Christian den 4* föd paa Fredricks borg oc bleff hylditt till Danmarckis konning S: Viti dag paa Wiborgs landsting anno 1584, oc samme aar bleff handtt oc hyldet ij Fyn oc ij Sielland och sidenn den 20 Julii ij Lund ij Skaane samme aar.

Anno 1578 döde her *Kolle P:ssön* om alle hellgens tid: handtt waar een Fynbo.

Om Nels Ibsen, öffuerst borgemester ij Mallmö.

Der mand skreff tusind fem hundritt aar
Oc fier sinds tiuff ieffne,
Den dag, der jomfruen ij solenn indgaar
Effter sin tid oc skeffne,
Hensoff fraa denne ælendighedz öö
Nels Ibssenn, den vi skriffue
Borgemester och raadmand ij Mallmö
Wdij aarene siu oc tiuffue.

Nij hundrede daaler ij sit formaal
Gaff hand paa euig rente
Till skolenn oc aarme oc hospitaal.
Dette war hanss testamente,
Huilcket hanss sönner oc daatter kier
Samtychende gierne waare,
Hanss well betrod maa distribuere,
Som de for Gudtt will suare:
Hanss siell monne Gud beuare!

1580. Anno 1580 denn 19 Januari bortsoff i Herren salige *hustru Smidtt* ij Malmö (meus circiter septennium hospes longe charissimus.

1582. *Anno d:ni 1582 om hösten döde Nels Madssen*, borgemester ij Malmö, föd ij Ny Kiöbing ij Jullandtth.

1583. Anno 1583 den 14 Feb. om morgenen, lidit for 5 slet, döde salige her *Isaach Pedersen*, prouist ij Oxieherit, som haffde weritt sogne prest wdij Mallmö ij 15 aar.

1584. *Anno Chr:i 1584* om effterhösten döde her *Gerst Albritzön ij Torringe* aff enn hefftig pestilentze, som dett aar grasseret alle wegne ij Skaane; döde oc samme gang hanss quinde oc deris eniste sönn Albritt.

Item samme aar döde *M. Vessell* cantor ij Lund, men an:o 84 döde hanss succentor h: Hanss Hollender.

Anno d:ni 1584 om sommeren döde hasteligen hen *Jacop Pedersönn*, borgemester ij Malmö sine liberis. Gud beuare oss fraa braad död. Amen.

Anno d:ni 1584 bleff hospitalit ij Malmö forbedritt mett bygning, mett huelning offr altaarit oc mett ny stole. Disligiste och saa bleff samme aar bryst vernen paa den wester wold oc paa den öster rundell satt.

Fraa S: Mickels dagh anno 1584 oc saa frem att ind till waaren wdygiennem war der slett ingen winter, den nogen kunde regne, huerken mett iis eller snee. Om S: Poffuils tid stode prterne ij haffuerne mett sine skiönne blomster, saa mand tog dem hiem och strödde vinduerne oc borderne der mett. Oc mand fick gode oc wellsmagende vrter till sallatt

om Kyndellmijsse dagh. Huad dett will hiem bære, maa Gudtt wide, som alting wedtt.

Samme aar oc paa det efterfölgende war en suar hefftig pestilenze alle wegne ij Skaane. I Malmö waar dett stille. Daa döde mijn gode wen Jep Brand ij Hötoffte mz sin hustru Kirstine P:sdotter.

1585. At den 15 dag Januarij daa döde salige *her Anders*, som haffde predickett her ij Malmö ij 17 aar.

Anno Chr:i 1585 Kyndelsmijsse dagh om afftenen, der vecterne hagde robtt nij om afftenen, daa nedslog itt forskreckeligt *torden slaag* ij Kiöbenhaffn ij wor Frue kircke torn och kom illd ij to stole, een paa den nörre oc en paa den sönder side oc brende till anden dags morgen. Oc aff samme slag reffnede Helligeistis störste klocke ij 4 parter.

Anno Christi 1585 Dominica rogationum drog doctor *Klaus Hamer* fraa Kiöbenhaffn och till Mallmö och wfortöffuitt fraa Malmö och paa weiene till Lundtt och paa samme wey tog sig ij sinde att wille icke till Lundtt, men hand leyde wid Höye Broo en bonde wogn till Lyngby och om afftenen gieste der sognepresten ibidem, och lidit effter att handtt war didtt kommen, men de beredde bordett och wille giffue hannem nadere, gick handtt wd oc der de sögte strax effter hannem, daa fands handtt död ij en brönd ij samme prestis gaard. Hand war græcus professor in academia Haffniensi, vir in primis clarus et insignis.

1586. *Anno 1586 den 17 Martij bleff mester Jacob (Nilson),* hustru Karinis sön wdij Lund, hals huggen ij Kiöbenhaffn ob satyricam quandam cantilenam adversus D. Episcopum M. Nicolaum Albinum. Oc gick handtt megit frimodigh till döde [1]).

---

[1]) I samma folioband, hvarest den yngre afskriften finnes, äro följande rim härom antecknade, som visa tidsuppfattningen af denna händelse.

Etliche rim, som en norsk prest giorde om M. Jacob, der bleff rettet i Kiöbenhaffn.

Hagde bispen i Lund sig end forseet
Met stenen, som hand lod tage,
Aff Gudtz forsiun er saadant skeet
Hans hoffmod der met at plage;

Anno 1586 om fastelaffvens tid bleff der en prest mett alt sit ganske folck dissligist mett en anden gammel predicantir, som hannem haffde gest, formyrt hen wed Mastrand ij Norge aff 2 mordiske kremmer drenge, som de haffde lant huss om natthen, huilcke der de haffde myrd ynckeligen alle ij gaarden, saa satte de ild paa alle fire hiörner eij gaarden oc toge hues klenodier der fantz. De bleffue dog aff denne gamle prest beröfft oc siden bleffue de stegte. Disse ware 2 skotte drenge.

1587. *Anno 1587 den 6 Martii* oge de imellom Helsind borg oc Helseiörg mett store ektre packer oc dreffue de ijsen oc stude der offuer och mett vin fad paa tre ammer, oc bönder ij Skaane aage der offr oc saalde les wiid for x sk.

Item ij samme aar den 17 martij dreff alle skiff oc skuder aff Mallmös redtt oc pramme oc alle pele, som pramme och skuder war belagtt widtt, tog ijsen henn alle sammen.

Denn store klaack ij Lund veyede 67 skippund.

1588. Anno 1588 denn 4 Aprilis döde vor naadigste herre kong *Fredrick den Anden* paa Anduorskouff slott ij Sielland, paa huilcken dag Skiertorsdag faltt, om effter middag, der klocken var 4 slett.

O Danmarck, Danmarck, see dig nu om,
Du har her mist een herre from;
En klar soel för oss till berge er gaan, min ven,
I naar Gud vill den maa oprinde igen!
Gud hielpe oss fattige danske folck
oc ver vor skytz herre, vern och tolck!

Den 3 paske dag begynte dett att ringe for kongen offuer all rigett naar 12 slo om dagen huer dag j time.

Salige kong Fredrick var nu 54 aar gammell oc haffde regieret udj 29 aar fredelige christelige och vell.

Samme aar den aanden Aprilis döde frue *Mette Peder Oxes* och bleff begraffuen ij Skarolt den 14 dag ij May maanett.

Dog burde der ingen erlig mand
Sig saa offuer hannem at heffne;
Thj er det icke vnder paa, min sand,
At det kaaster liff oc leffnit.

I dett samme 88 aar den förste dag Martij döde erlig och gudfryctig quinde *Johanne Jacop Samsings*, borgerske her ij Mallmö ij en christelig bekiendelse och Guds sons Jesu Christi paakaldelse. Gud giffue hende en saalig och gledelig opstandelse. Amen. Gud troste alle effter leffuendes venner och bedröffuede hierter.

Den 3 Aprilis ij samme aar om natten mellem elffue och tolff bleff seet aff luren och tornvecterne her i Mallmö först en ild foer aff himmelen ij en mörck natt, meget klar röd och skindendes, och strax i en sky bleff seett en offuer maade grusom stor mand och lang, met en offuermaade breed hatt paa, som hengde nedt offuer hans skuldrer, ett ett langtt huitt skeg, som siuntes att flagre hid och did for verett. Item vide buxer och en stacket kappe och begge hans arme och hender vare ij siden udspent. Dett varede vell j kaarter, och sidden ij en anden sky forsuant och deelt ij 4 parter. I huad Gud will, dett will betyde!

II. Bidrag till historien om de inre oroligheterna i Danmark efter Christian II:s flykt 1523.

1. Henrik Veiger-Smiths krönika 1523–1537.

Jörgen Kock borgemester ij Mallmö.

1523. I dette aar, der kong Christiern togh sigh ij sinde, att hand wille fare aff rigett, giorde hand 1 Aprilis Jörgen Kock, hans naadis myntemester, till borgemester wdij Malmö oc befoll hannem Malmö stadtt, att handtt skulle hollde hannem den till gode, till huilckit hand giorde sit beste oc hiöllt denn saa lenge, som hannem mueligt waar.

Christiernus 2 faar aff rigit.

I samme aar, der Danmarcks rigis raadtt oc aadel haffde opskreffuitth deris æed och troskab, som de haffde suorit hans naade, tog hand sin hustru oc börnn oc droge aff rigit fraa Kiöbenhaffn mandagen nest effter quasi modi geniti söndage hen till Westerlandene och komme ind for Fere wdi Selandtt oc de bleffuede erlige anammede aff herrerne aff Fere oc laae noglē dage paa hanss gaard, sidenn fore de der fraa till Mecheln wdi Braband och de bleffue der indförde paa Keiserens gaardtt.

Fredericus I Rex Daniæ.

I samme aar indkallede Danmarcks rigens raad oc adel hertug Frederick aff Holstenn, kong Christierns farbroder, till en konge wdij Danmarck och Norge, oc anden dagen for S: Botills dag drog hand for Kiöbenhaffn, oc bestollede dett mett de wendiske siösteders hielp oc bistandt. HERM. BON.

Skermössel for Malmö

Löffuerdagenn for nativit. Mariæ stod wdenn for Mallmö

emellom den danske adell och Malmös indbyggere, oc stridzmend red aff stadenn oc droge till Skaberse. Der de skaanske herrer, som der forsamlede ware, fornumme deris tillkomst, flyde de; somme aff dem lode sadle, stöffler och harnisk bliffue der och fiölle paa hestene och römde, och samme tid satte de aff Malmö ild paa Skabersö gaard.

Hertug Frederiek aff Holsten hyldis i samme aar paa Lybers höy for Lund till Danmarcks konge.

Mester *Aage Ibsen* bleff i samme aar udualt till erchebisp udi Lund.

1524. *Kiöbenhaffn och Mallmö* opgiffuis om hellig tre kongers dag i kong Fredericks hender, och samme dag vare M. Aage, udualdt till Lunde stickt, och her Albrit Ibsen, riddere, paa Malmös raadhuss och Mallmös borgere suere dem huldskab och mandskab.

I samme aar bleff konning Frederick kronder, ij Kiöbenhaffn den 5 dag Laurentij, ij Danmarcks rige.

Dronning Sophia, den förste Frederici hustru, ij Kiöbenhaffnn bleff kronit till drotning paa Mariæ vndfangelsis dag.

1525. *Slau for Lund.* Her Söffren Norby kom fraa Gullannd med sin krigsher ind ij Skone at indtage dett paa Christierns 2 vegne, och den 1 Aprilis stod en strid for Lund ij mellom Her Söffrens stridsmend och de danskis stridsmend. Her Söffrens taffte och der bleffue vijc aff hans fangett och indförde ij Malmö och efter slaffuit var offuerstaidt, slogis (af) de danskes stridsmend (ihiell) ij Lund LX gamle ærlige fromme mend och borgere. Dissimellem var Söffren Norby udi Landskrone och löffuerdagen Misericordia D:ni blef hand udj Landskrone bestollet ad diem Petri et Pauli af Danmarcks raad, och da ergaff hand staden med nogle artickler och vilkor att skulle beholde Bleginge och anttuorde fraa seg Gulland, som hand da indehaffde.

I dette samme aar lod konning Frederick prediche Christi euangelium alle vegne ij Danmarcks rige, skyttede och beskermede alle, som dett predichede och lerde, (for) bespernis och deris tillhengere(s) voll och tiranj [1]).

[1])Se härom H. Rördams anm. i Historieskrivningen og Historieskriverne etc. 39.

Claus Kniphoff,

1525. en borgeris sönn af Kiöbenhafn,[1]) forsamlede nogle skib och stridsmend tillsammen, med huilke hand vilde verit i Norge paa kong Christierns vegne. Men paa den 18 Octobris blef hand offueruunden af de Hamborgers orloffs skib och blef hand halshuggen och LXX personer med hannom, som hand och de andre hafde verit obenbare söröffuere; hand haffde Caroli denn 5 och kong Steffle breff eller Siöbref; hand och de som med hannem vare blefue rettede och dömdis med ett falskt bref, huilckett fru Margrete, keiser Karls den 5 stadtholderske vdi Vesterlandene, skulle haffue vdgiffuett, och der kong Christiern och droning Elizabett tilltalde hende om samme breff, nectede hun det och sagde, att dett breff var icke vdgifluit medt hendis vilge och samtöcke.

1529. *Bleff Guds ord först predicket ij Danmarck.* Kong Frederick den förste lod vdgaa en ordinantz, i huilcken (han) under och till steder, at Guds ord maa och skall predickis offuer alt ij Danmarck.

Niels Brae, en fri mand aff Skane, som var lam i baade sine been, blef samme aar fangen for Trelborg, siellff viij. Hand och de fördis till Malmös slott, och der bleff samme Niels foruarett udj nogle dage med vecterne; de andre sattes ij fengsell, aff huilckett de udbröde och undkomme. Dereffter fördis Niels Brae till Kiöbenhaffn och bleff der rettedt met itt suerd, fordj at hand icke vilde suerge tho konger

M. Hans Tagesenn bliffuer i samme aar sendt aff kong Frederick fraa Viborrig (huor som hand nogen stund haffde predicket euangelium) till Kiöbenhaffn och hand skulle der lere och predicke Guds ord, huilcket hand och trolige giorde.

Kong Christiern fangis.

1532. Om S: Jacobs afften kom kong Christiern fraa Norge for Kiöbenhaffn effter den dag tingning, som nogle aff Danmarcks rigens raad och de vendiske siösteders sendebud haffde giort med hannom, saa att hand skulle komme feylig der med CC personer och hæden igien, om hand och kong

[1]) Uppgiften att Claus Kniphof väl var af utländsk härkomst, dock född i Malmö, torde härefter böra rättas.

Frederick och rigens raad icke kunde foredragis: hand kom icke i land eller till ords med kong Frederick. Men der hand haffde liggett for Kjöbenhaffn vdi viij dage fördis hand till Sönderborrig och sattes i fengsell, vdj huilcket hand sad inde luct vdj xij aar; der effter formildede hans kiere herre oc frende, kong Christian den 3, hans fengsell och lod före hannom till Kalenborg och hioltt hannom der erlige och förstelige. (HERM. BON.)

1532. *Hans Mickelsenn,* borgemester i Malmö, som var tilfornn uddragenn af rigett medt kong Christiern och miste der offuer alt dett godz hand haffde i Danmarck, döde ij Harderuerck udj Gellderland den 20 Decemb. Denne Hans Mickellsen lagde först de vaalde, som ligge omkring Malmö. Hand begynte och at forhöye gaderne och forbedre dem, huilcket Jörgenn Kock borgemester siden forfulde. Samme Hans Mickellsen giorde den östre siö, som ligger wdenn for Mallmö.

1533. *Kong Frederick den förste* döde paa Gottorp paa Skier Torsdag, som var den 10 Aprilis, och end dog hand död och balsommerit var och lagtt vdj itt vexitt læritt och en tett begett kieste, so rand der alligeuell blod aff hannom, att mannd satte kaer der vnder at dett skulle löbe vdj. (HERM. BON.).

Herredag mod Guds ord.

Der konng Frederick var död, hiölte bisperne och deris tilhengere en herredag i Kiöbenhaffn, at de ville nedlegge Guds ord och foriage dem aff riget, som ville dett predicke, som den Reces uduiser, huilckett de giorde och beseglede die Visit. Mariæ. De lode och hugge freden aff nogle kiöbsteder och giorde dem fredlöse for euangelium, och denne var den rette ordsage och begyndelse der till, att greffue Christoffer aff Oldenborg bleff indkallet udi Danmarck. M. Hans Tagesen bleff foruist aff Sieland och Skaane i samme herredag.

Her Mogens Gyllenstiern mod de engelske.

1534. Nogle forledne aar toge de engellske mod all skiell, loff oc rett fraa her Mogens Gyllenstiern itt skib med all sitt laad, for hues sagh oc handell handtt tit oc offte lod söge kongen aff Engeland med wenligt breff oc forskriffter oc

besynderligen medtt kong Fredricks forskrifft, sed frustra. Der fore bleff handtt först aarsagit att bruge rett mod dem, som hannem haffde vforrettet. Och hand wdredte till söes en hans tiener oc hoffuidsmand wid naffn Hanss Bijterfeldtt medtt hans tillhengere oc medhielpere, toge tuende skib fraa de engelske, som war ladde medtt kaastelige ware, kramgods oc allehonde wrter, saa at her Mogus Gyllenstierne kom rigelig till sin betalningh.

Malmöes slot indtages.

I samme aar effter kong Fredericks död begyntis stor opрör ij Danmarck for denn skyld, att bispene oc deris tilhengere haffde ladit huggit freden aff nogle kiöbsteder, som haffde anammit Gudz ord: thy indtoge de aff Malmö den 4 dag wdij pintz wge Malmöes slot fraa her Mogens Gyldenstiern, som daa slottit inde haffde, och samme dage begynte de att bryde dett ned.

Herremend fangis.

I samme aar söndagen nest effter pindz dag kom her Truit Wlstandtt, her Claus Podebusk, riddere, fraa Kiöbenhaffn till Malmö och bleffue der fangne och indlagde hoss borgerne oc war der saledis ij IX wger.

Greffue Christopher.

I samme aar söndagenn for Johannis Bap:, som waar den 21 Junij, kom greffue Christopher fraa Oldenborg for Kiöbenhaffn wid Öresund med de wendiske sösteders skibs hielp till att wndsette hanss herre oc frende kong Christiern (som hand foregaff) aff sit wförstelige fengsell, och om tisdagen att morgen drog hand oc hanss stridmendtt ij landtt hoess Skouffs hoffuit wden all modstand oc giellsigellse och drog till Roskilld oc laa der om natthen; om morgenen drog handtt till Kiöge oc lod breff wdgaa till almuen, att de skulle möde hannom om freddagenn der nest paa Wlffue mosen, och der suore de hannem huldskab oc mandskab paa kong Christierns wegne. Sidenn drog greffuen for Siöholm och skiöd dett till storme, saa gaff her Anders Bijlle dett op oc greffuen bad hannem till gest samme afften.

Kiöbenhaffn opgiffuis.
I samme aar tissdagenn for S: Marcelli dag, som war den 16 Julii, kom greffue Christopher ind ij Kiöbenhaffn, thy borgerne opgaffue stadenn ij kong Christierns naffn, och greffuen laa paa degens gaardtt wdij x dage, forendt slottit opgaffs.

Kiöbenhaffns slot opgiffuis.
Fredagen for S: Jacobs dag, som war den 23 Julij, opgaff her Jehan Uerne, riddere, Kiöbenhaffns slott for greffue Christopher paa kong Christierns wegne wden suerd slaug oc hand lod strax före aff slottit alt hues ham tilhörde.

De skaanske herrer suerge.
Tijsdagen nest for S: Oluffs dag ij för neffnde aar kom her Tyge Krabbe och de andre aff dett ganske raad till Kiöbenhaffn till greffue Christopher och suore hannem huldskab oc mandskab paa kongh Christierns wegne.

Greffue Christoffer hyldis wdi Skaane S: Laurentii dag paa kong Christierns wegne paa Löbers höy wdenn for Lundtt, och suore ridderskabet, borgemester och raadmendtt aff alle kiöbsteder wdij Skaane, sammledis bönderne och meninge almue huld paa kong Christierns wegne.

Wermöllerne for Malmöe.
1535. Item brendis weer möllerne aff ridderskabet wdi Skaane den 18 Augusti, for hues skyld de wdij Malmö nedbröde deris gaarde, som de wdij stadenn haffde.

Skeermössel for Helsindborg.
I samme aar Tijsdagen for S: Marcelli dag stod der skeermössel etc. Der bleffue nedlagde xiiijc knecte, som war wdij greffue Christophers och de Lybskis tieniste, huilcke der waare wdsende, att de skulle stride mod de suenske. De danske fiöllde fraa greffue Christopher till de suenske och saa nedlagde de samme stridz knecte.

Lybeke bestollis.
I samme aar bestollede hertug Christiern aff Holstenn Lybeks stad och giorde der fore stor skaede oc tuang dem wdi stadenn dertill, att de motte giöre fred med hannem och Holster landtt. (HERM. BON.).

Hertug Christian aff Holstenn indkallis i samme aar aff Danmarckis rigis raadtt och adell att were konge. Hand forde krijg mod greffue Christopher och mod de Lybske.

Den 24 Julij S: Jacobs afftenn, och waar en Löffuerdag, komme hertug Christians orloffs skib i Öresundtt och daa bestolledes Kiöbenhaffn.

Kong Christian d. 3 hyldis till konge onsdagen nest effter wor frue dagh assumption., som war then 18 dag Augusti, paa Lijbers höy for Lundtt.

Herremend fangis i Malmö.

I samme aar den 13 Martij sende greffue Christopher till Malmö her Anders Bille och den 18 Martii her Johan Uerne och den 23 Aprilis Christopher Gyllenstierne, den 20 dag Maij Knud Henricksenn, Erick Christopherssenn, Knud P:ssen Thonnis Sture; disse bleffue nogle dage foruarede med vectere oc siden indsatte ij fengsell.

Amage indtagis aff kong Christians stridzmendtt tisdagenn effter hellig legoms dagh.

I samme aar torsdagen for trium regum opgaff Laange Hermend Kolendborgs slott for her Mogens Göije paa kongh Christians wegne.

Malmö opgiifuis.

1536. Dominica Judica, som war den 2 Aprilis, fore Jep Nellssen, Jenss Fönboe, borgemester, och nogle aff raaditt, sammeledis och nogle aff meninghedenn aff Malmö till Helsingiör och sagde höyborne förste kongh Christian Malmös by till och daa bleffuet illgiffne alle sager. Oc den 7 dagh der effther, som ware Fredagen for Palme söndag, komme de till Malmö igen och hues de handlitt haffde kundgiordis anden dagenn for menigheden.

Krogen opgiffuis i samme aar tissdagen for trium regum ij kong Christians hender aff Henrick Brantum.

Kong Christian kom til Malmö tisdagen nest epter palme söndagh, som war den 11 Aprilis, och haffde mett sig enn fennicke stridzknecte och ijc heste aff dett danske reyse tygh, och samme dagh bröde de suenske deris leyer op, som haffde bestollit Mallmö, oc droge till Suerige. Och Skier-

torsdagen der effter, som war den 13 Aprilis, suore Malmöes borgere hanss naade siellff oc daa bleff atter igen alle sager tillgiffne, oc dett skaanske raad och Mallmös borgere bleffue forligte, saa att alle sager skulle were döde oc tillgiffne; oc lange freddag, drog hanss naade aff byen igien till Lund, strax effter middagh.

Fetalie ij Malmö der byen opgaffs wforterit, foruden den som den meninge mand haffde, tystöll och mell LV lester, Rostocks öll xxxviij lester, malt xxix secker etc.

Kiöbenhaffn opgiffuis i samme aar wdij kongh Christians hender fredagen for S: Jacobs dag, som war den 18 Julii. Registerit paa huad alle ting haffuer gullit ij Kiöbenhaffns bestolning giffuer tillkiende huad nödtt de haffue leditt.

Paa dett mandtt maa sse och forfare, huorledis Kiöbenhaffns indbyggere hulde deris sæd, huilcken de haffde suoritt paa kongh Christians wegne, sammeledis och att mand kandtt se oc forfare, huor christelig, mildelig och naadelig kong Christian handlede med dem, end dog hanss naade wiste, huad nödtt de haffde att lide, will ieg her sette itt register, optegnitt wdij samme bestolning, huad alle ting haffue kostitt ij Kiöbenhaffn:

en potte rensker vin viij *mß*,
en ommen iiijcLXXX *mß*,
en potte miod iiij *mß*,
er tönen iiijcL xij *mß*,
en potte dantstt öl j *mß*,
en potte tyst öll ij *mß*,
er tönen iijc oc vj *mß*,
en potte kaaffueente viij *ß*,
en potte wand, södenn mett humle, iiij *ß*,
1 potte melck viij *ß* och gaalltt och j *mß*,
1 skeppe mel L *mß* oc paa dett siste x gamle gyllen,
Hertuginden aff Meckellborg gaff xj franske kruner for en skeppe mel;
gaff och samme hertuginde for itt ager hönss en liden side flesk oc en gaalltt gyldenn.
En skeppe mallt xxiiij oc xx *mß*,
en skeppe byg to gaallt gyllen,

en skeppe humble cij gaalt gyllen,
en skeppe erter j gaaltt gyllen,
en ko CLXXX m℔,
en kalff ij maanede gammel xxx m℔,
et paar gamle höns viij m℔,
en wild andtt ij m℔,
en gamell gaaes iiij m℔,
en and ij m℔,
en wildgaaes iiij m℔,
ett par duer iiij „
en aale krage viij och x ß,
en wibe oc andre smaae fule viij ß,
et hönsse eg iiij ß,
ett gaasse eg viij ß,
itt wibe eg j ß,
en liden Torsk som war want at gielle j ß galt — ij eller iiij m℔.
en liden flönder som war want att gielle ij alb galt — j m℔ oc mere,
en aal som war want att gylle ij ß galt — iiij m℔ och mere,
ett hundritt reger xij ß j m℔ oc mere oc xx ß,
en weder xxx m℔,
en liden side flesk som war want att gielle xij ß gall — xxx m℔ eller iiij rosennobell,
en fierde part aff j hest x gall gyllen,
ett heste hoffuitt ij m℔,
ett heste kallun iiij „
fierde parten aff ett hors v gaalt gyllenn,
kallunit ij m℔,
en fiering aff j föl — ij gaallt gyllenn
en fed hund xiiij m℔,
en liden hund v „
en fed katt iij „
itt skaale pund smör iiij m℔: er tönen — cv iij m℔,
ett pund kiöken fitt saaditt aff hunde oc katte, heste och andit saadant — ij m℔,
itt læs hö xxx m℔ eller viij gaaltt gyllenn,
en tr haffre xi m℔,
itt læs wid xxx m℔,
en salltedtt silld iiij ß.

en tr kull vj mℵ,
en alne Engelsk xiiij mℵ,
Stridzknectene tage mett vold klæde fraa borgerne oc lagde vj mℵ for alnenn,
en alne giörlöst klæde iij mℵ och iiij mℵ,
en alne lærit som war vant att gielle iiij alb. — j mℵ,
en alne valmel xij ß,
en alne sardug iij mℵ,
itt paar sko iiij mℵ,
itt pund lisus ij mℵ,
1 paatte honning iiij mℵ,
en handt fulld aff saallt j mℵ,
en handtt fulld aff kabusse kaaell söltit ij mℵ,
en frö viij ß.

Mand gaff de fattige borgere wdij nogen stund mask till att giffue deris börn att æde. Och omsjer oplete de gamle sellff mask och baegde bröd der aff.

Oluff skriffuere oc mester Simen Barsker haffde de beste brönde; der hente de wd alle dett wandtt de drucke oc paa dett siste waar der saa stor hunger ij Kiöbenhaffn, att mange nedfullde som de ginge paa gaaderne oc döde, der fantz oc mange döde wdij deris senge liggendis oc hoss wollen oc wdi andre steder; mange oc saa forsmectede, att de huercken kunde staa eller gaa eller reise dem op sellff; der fantz börn liggendis paa moders bryst didendis saa lenge att baade moder oc barnitt döde, war der oc saaden hunger ij Kiöbenhaffn att mandtt aldrig saadan hörde undentagit Jerusalem.

Söndagen for S: Laurentii dag drog kong Christian oc Daarethea, hanss naadis förstinde, ind wdij Kiöbenhaffn.

Her Marcus Meijer, riddere oc hermend aff Lybeck bleffue S: Bothulphe dag först hals hugne oc siden lagde paa steiler och her Rasmus Kielsen, her Truitt Wlstandz capellan, bleff leffuendis opskaaren oc sidenn dellter wdi 4 parter och sett paa fire steyler wdenn for Helsingör.

Gert Meijer, her Marcus Meiers broder, var oc samme tidt fört ij rette; der war ingenn som wille dömme hannem till döde paa samme tidtt, thy fordijs handtt till Hellsingborg,

bleff der dömd och halshuggen: hoffuedit fordis till Hellsindgiör och sattis paa en steile.

I samme aar bleff *Hans wan Neyestad,* som war höuitz mand for att indtage Warbiergs slott, sellff xviij lagde hend paa steiler for Warbiergh.

Galle wan Linden.

Om Michill mösse tidtt lage Galle wan Linden (it dieffuells barn och itt forbistritt menniske och skalck, thy hand fryctede huerckinn gudtt eller mennisker) höffuitzmand wdij Malmö mett vijc stridzknecte; hand oc de forderffuede oc wdarmed mange erlige dannemend at mangen aff dennem aldri foruunditt ij denne werdenn. Mandtt kunde well skreffue hele böger om Galle wan Lindens slemme handell och wgudelige leffnit. Hand döde wdij Regensborg oc lagde rente till horehusit, saa att huilcken stridzknect der indkommer skall haffue der it natte leye och en hore hos quit oc frij.

Bisperne faangis.

Söndagen nest for wor frue dag dyre lod kong Christian tage erkebisp M. Torben Billde aff Lund faangen, bisp Jacob Ronnou aff Roskille, bispenn aff Ribe, bisp Aage aff Aarhuss, bisp Jörenn aff Wiborg. Nogen tid der effter komme de aff deris fengsell med saadanne wilkor, att de skulle behollde deris arff oc eyedom oc skulle antuorde kong. maj. biskopstickten tillhande. Men Jacob Ronnou kom icke löss, men fördiz till attskillige fengsell.

Bur sprock holdis.

I samme aar mandagenn for alle hellgens dagh hiölle kong Christian bursprock wdij Kiöbenhaffn paa gamle torg med riddere, riddermendzmend och meninge almue oc der gaff hanss naade tillkiende huad aarsage handtt haffde till atth fange bisperne.

Coronatio Christiani 3.

1537. S: Clare dagh kruntis kong Christian oc hanss dronning Dorethea Haffniæ wdij wor frue kircke aff doctore Johanne Pommerano oc aff de andre ny superintendentibus. J samme aar bleff denn förste steen agit till grunduoll paa Malmöö slott ny aars dagh.

2. Jörgen Möntirs krönicke.

(Efter handskriften i svenska riksarkivet meddelad af Elof Tegnér).

I svenska riksarkivet förvaras en handskrift in folio, som under ofvanstående titel innehåller en hittils otryckt politisk stridsskrift från Malmö under Grefvefejdens upprörda tider. C. F. Allen hade önskat en afskrift af den för sin teckning af Grefvefejden, och Föreningen för Skånes historia hade skyndat att till honom öfverlemna ett exemplar i tryck; han var just sysselsatt att förse det med en och annan anmärkning, då han plötsligt bortrycktes af döden.

Skriften är en stridsskrift för dagen, helt och hållet i konung Christian III:s intresse; af den dialogiska formen — det är ett samtal mellan tvenne diktade personligheter, Niels Allmuge och Peder Omnes — skulle man kanske väntat att för samtalets utveckling någon af de talande någongång haft ett inkast att göra till förmån för andra partiet; men förkastelsedomen är allmän och utan minsta undantag. Författaren hatar såsom på engång god dansk, god konungsk och god katolik. — Det exemplar af denna flygskrift som nått till våra dagar, det enda hittills kända; är en i hög grad bristfällig samtida handskrift — som det tyckes från Skåne — af en okunnig och vårdslös afskrifvare. Hvad som kunnat göras för textens förtydligande har blifvit försökt, och dervid har icke brustit välvillig hjelp från dansk sida; men på icke så få ställen qvarstå ändock sådane oförståeliga ord och uttryck som t. ex. mostrostning. friant, affr, bistud med fl., till hvilkas förklaring ej ens försök kunnat göras.

Her begöndis Jörgen Möntirs kronicke:

Kiere wenir, wiill J mig hörre:
Nogir ny tiidinder haffuer jeg ad förre,
Och giiffuir edirs kierlighied tillkiende,
Som skall edirs sorig till bedröffuilse omwende.
J gode, erlösse Malmös mend,
Her er nu god forttröstning for hand.
Fru Ensze modir albiill graa, Jörgen Möntirs förstinde,
Hun gaff mig i gaar tillkiende,
Ad Jörgen möntmakir, den erlos mand,
Tend argiste forreder dher fiendis kandt,
J Malmö offuer siit egit bordt,
Berömt szig i mange mandelig ordt,
Och gaff dher obennbarlig tillkiende,
At slig wnndsætning er forhande:
Udaff hanns bestiling oc wisse anslag,
Skulle palsgreffuen aff Rin med all sin magt
Strax giffue sig ij lande Holsteen indt.
Sla dout slig dout wiff wnde kint,
Tha de edilste oc frome Holste raadt,
Sigh desse tiidinnde i szandhed at forstaa,
Ad slig en bestilling var for hande,
Ad diirris gode land skulle roffue oc brende
Tiiris herre och dhennem til evig skade.
Da fiingde de strax paa till raadt,
At de lade riide bode nat och dag
Och forsamele en merkelig brandskat,

Som var halffsiuvende tönde kockirbille.
Om de kunde dher med feiden stille
Och deris fiennder der med formilde.
Med thennd halffue skule de the sex opfylde
Ad sumenn skulle worde en hell lest fulld.
De ware eckij well werd pennding eller guld,
Som de saa snart kunde fange tiil rede,
For di dires herre war eckij tilstede.
Öllidt thet war aff det beste,
The lod det framföre med III sköne heste:
The II war blinnde oc saa eckij well.
Then annden den frös i haffuen ihiell,
Sant Hans dag midsomir, skall jeg ickij liuge.
Ther mand shreff II halfftredie szins tiuffe.
Ölid thet war saa homill, sterck
Och gaff saa drabelig hoffuidverk,
Ad mand war aldrig saa wis eller klog,
Det fanndz jo halffdelind i hans brog;
Om hannd drach miner end en paat,
Saa war det brugit aff liidit gaat.
Huad jeg nu miere szigr der aff.
Ölidt thet hade slet inngen straff,
Det szmagide were ennd salpatir ludt,
Med tappen kunde mannd stinnge en karll it öye wdt.
Tulle Persen oc Hanns Louirsön, som döde i fior,
De finnge bestilling och bleffue udgiort,
At de skule före dene branskat fram
Och fly dennem foruaring for mordt oc brandt;
Der med finnge de Holstenn breff och leide
Ath bliffue i fred for Jörgen Mönters feide.
Tiisse tiiennde, som J nu haffuer hört,
Om denn wndszetning, som paltzgreffuen ville giort,
Dennem maa J tro saa sannt paa loffue
Som de breffue, the lessis i Jörgen Möntirs stoffue.
Och er disse tiennde saa szande och wiisse
Som den fortrösting, vi finnge hinn siist
Med Hermand Lijuffwere, wor tro raadmandt:
Nor hannd vill, da sziger hannd sannt.

Pedir Omnes, som er en guod danske mand,
Bode klog, wis, af guod forstanndt,
Ther hannd hörde disse tiidende oc röcte.
Tha tog hannd till at tuille oc frögte.
Och szagde till Niells Allmuge i Mallmöös by:
Huad skall os disse tiidennde bry?
Mig tökes atet er vnnderlig snak.
Huo der wiill giiffue ret paa act.

Niels Allmuge suarir.

Niels Allmuge hannd suarit aff kort beraadt:
Disse tiidinnde haffuer jeg ret forstaat.
Hermand Liugir kannd merkelig dicte och skriffue
Slig falske breffue i Jörgenn Möntirs stuffue,
Och lesse thennem siden for viss oc sant,
Paa vor raadhus for den menige mandt.
Slig lögenn och skalckhed at skriffue oc digte,
Thet lerde hannd aff mesthir Diderick
Thennd tiidt hannd redt med hannem om landt,
Med thre afflads breffue vdj huer handt.
Och bedrog saa arme sijmpill folck
Som en amagtig fortuifflet skallck.

Niels Allmuge suared.

Niells Allmoug suor om helig trekongir:
Wij dör huer mannd aff sult oc hongir
Om wi tro lenngir paa Hermand Liugirs tant:;
Dit er fluwemenns lögenn och sist mere gant.
All den fortröstning hannd haffuer hiemfört
Er obennbar lögen huer eniste ordt
Och hieme giort dict i Jörgen Möntirs kamir.
Saa hollir the os paa med lögenn och klamir
Och med deris forredelig falske funndt
Saa lennge, at wi ere alle forderffuet i grundt.

Pedir Omnes suarit.

Pedir Omnes hannd suarit oc szagde szaa:
Niels Allmuge, den talle staar well till tro.
Jeg haffuer dennem hört oc merckt fulduell,

Mig tökis dennem fölgie all goot skiell.
Huo kannd nu lengir fordrage ellir lide
Slig lögen och bedragerj klarre?
Wi biide saa lenge eptir paldsgreffuin aff Rin,
At wij beholle huerkenn kiör eller suin.
Ther er och huer mannd bröst och klage,
At wij haffuir huerken ad bröge eller bage;
För end wij for hielp fraa Rin eller Ungir.
Tha er wi döde huer maud aff hungir.
Thet maate och were en gallin mandt,
Som nogen tid vile tenke oc szige forsandt,
Ad paltzgreffuenn Frederik, den höygelöbit förste.
Will nogenn tid giffue raad, hielp eller tröste
Och störke denne feide och bunde krig
Ther till med obenbare forrederj,
Som her nu brugis aff bönder oc borgir,
Thennem sell tiill skade oc daglig sörger,
Och samtöke deris forredelig forbundt,
At forderffue all adelenn i grundt,
Och ther med beszmite sit höyborne röcte;
Hand wid well thet kunnde eckij bliffue hannem till löke.
Niels Allmuge, du wiste saa well som jeg,
Nor thu wile ret besinde dig,
Atu haffuir hört aff quinde eller mandt,
Och aldrig anndit kunde spörge forszant
Andet ale bonde krig fich en flufendens ende.
Wdenn all tuiffell saa giör oc dene.

Niels Almuge hand suarit: Du sigir alt seth,
Pedir Omnes, du raader alle rett.
Her er alt flere aff same partj,
Som driffue dene forrederij
Och hollir os op med skalckhed oc lögen,
Som daglig beuisses for huer mands ögen.
Thu kiend vell Hagemester, thennd friborne mand,
Som for skalckhied er römpt aff Tiiskelandt.
Hand er nu Jörgen Mönntirs ambus aar
Och ippist i hans nadis raadt.
Per Omnes sagde: qualis dominus,

Niels Almug suarit: talis servus.
Kom hannd eije fra Tiskeland i disse dage
Och er lögen oc skalckhed huert ord hand sagde;
Ennd Michell Hög, som stellir de öög,
Kom hannd eij fra Libeck med lögen oc fög;
End vor kierke prer, Morten Hunde lort,
Hand kannd oc well liuge oc tale stort,
Hand er oc ret szenndinge bodt,
Som mistir Jörgen Möntir haffuer oc well betrodt
At före os lögenn hiem fra Tysklandt
Och aldrig it sannt ord der iblant.
Theund arme suelir oc Guds forredir
Hand er eckij verd den mad hand eedir.
Dit er os alle stor spot oc skandt
At szennde sendt slig stemper i fremmidt landt,
Tiill en bödil oc rakir bider vor handt
Ennd till at forskicke i fremmidt landt.
Liuge slig bod, som vi vdsende,
Saa fange vi besked oc szuar igiene.
Hand er stopid fuld med skalkhed oc lögen,
En forredir ser vd ad hans ögen,
Och ale hans gierning beuisse det klart,
Ad hand er föd wdaff en wdidelig art.
Nor alle forredir bliffuer ret betald
Som er Jörgen Möntirs sorne bönn!
Ennd her Claus Tiuffue-bind, vor predicantir,
Hand bruger oc nu nogen ny friant:
Hand haffuer nu tagid sig for en sedt
At tage befaling aff Jörgen Penge smidt,
At predicke lögen oc bedragerij,
At vi skule ingelunde opgiffue vor by
Enten hertug Cristian ellir Dandmarks raadt,
For de vor aldrig nogn köbssmandt goedt,
Och huilchenn borger som der till raade
Skule strafes vid halsen vden all naade,
Saa lenge vi kunde faa rötir oc mus at ede,
For vi skulle ecki bliffue for fede.
Hand siger vi skule bliffue vndsetit med magt

Aff paltzgraffuin aff Rijn, som Jörgen Möntir haffuer sagt:
Saa faa hand skam den gamle skalck,
For lögin oc skalckhied hand prediked for folck!
Thet var stor almisse at klaa hans bog
Med III skarpe skole limer op till vort kog
Och foriage hannem aff by for tusind diöffuell,
Den fortuiffled skalch och homodig skieffuill.
Wor borgemestir Niels Föndbo,
Den skalck tör ingen danemand troff,
Hannd er oc Jörgen Möntirs lackir.
Saa faa hand skam den lede prackir!
For en borgemestir har hand saa god forstandt
Som den beste kow i Suissir lanndt.
Eblannt tussinde forredire, tro mig forsandt,
Fands aldrig en trofaste dannemandt.
Huad kand ieg sziige mere wdaff?
Ther finnes fast flere aff same slaff,
Som dagligen brugir denne forneffnde kunst,
Holir thennem ther med i Jörgen Möntirs gunst.
Jören Möntir har loffuet dennem slot oc feste;
Thet bliffuer eckij for Per Omnes beste.
Hans naade haffuir loffuet dennem paa sin ere
Dii skule ale riidir oc fri mend vere,
Lige saa friborne, som hans node er sellff.
Wdenn all tuiffuell hand holler thennem thet well,
Ret lige saa well som hand holit dete,
Hand loffuet de bönndir paa Roskiell hiede
Tisligt oc saa paa Wulffue mosse:
Jeg troffr, de skule ther eckij aff rosse.
Hand loftuer dennem frijhied oc euig fredt,
Paa sin ere och riidir eedt,
Som hand sor paa den hellige graff
For Helskinndborg, dit Suennske slaff,
Da den jlling kom i hans vdskorne brog.
Slig en riidir er verd at rosse:
Thennd förste pil der bliff vdskött
Thennd bliff i Jörgenns Möntirs hossir brött,
Och bliff well bestoken i hans brog,
Saa brogit som en ringbugit snog;

Hand kunde eckij lide det bullder aff de heste,
Thi holt hannd sig till de beste med thet förste;
Saa tilige som hannd finder paa
Laffuit hand sine födir it uit par skuw,
De gick driffuende ret lige for en vindt
Till strannden den gieniste veij hand kunde finde
Och löb wdj strannden for sine segell,
Then amagtige forsagde skieffuell.
Et ronnt stiennkast well fra landt
Der gaff hanns strenghed forst til standt
Oc stod mandelig i vand til szin brog
Och beuiste at hand var viss och klog,
Thi hannd haffde stilid i godt forraadt
Fire före karle med en aaris bodt,
De skulle bliffue legind ther tilstede
Saa frampt de wiille ickij haffue hans nades vrede.
Enn gaffue haffde hand loffuet dennem ad giffue
For de skule staa hannem for sit liffue;
For de holde hannem saa vell med loffue
Gaff hannd dennem en mark till affr,
Fem mark söslinge hand dennem gaff,
De förde hannem det fra wden al suerdslag.
Saa tilig som slagit thet gick paa,
Da var hand en halff vgesös derfra,
Da hand var komin saa langt fra landt,
Beuiste hand sig som en tapir kriigsmandt
Och tog da tösir till sin kniff,
Och som det skulle gielle koning Godstaffs liiff.
Hand kaste sine ankir paa huiden sanndt;
For Landzkrone tren hands strenghed först ij land,
Hannd bod staa i Rönne och gick fram
For greffue Cristofir offuerste felt höffitsmandt.
Nu hannd well stadze miere paa Mallmös gade
Och lade sziig beszee i sin pantsirplade.
For mand skall tennke at hand saa mandelig er,
Ladir hannd it dragit slagszuerd eptir szig bere
O II partisaner och een hagebösse;
Saa ferds hand till kierckij som en mandelig förste.
Hand haffuer oc giort szin eed ther paa:

Hannd wille aldrig vere hertug Cristiann hulld eller tro.
Hannd haffuer oc berömpt szig obennbare
Ad hannd huerrkenn fröct eller farre
Hertug Cristian i nogre maade
Oc agtir huerken hans gunst ellir naade;
Wiille hannd biude hertug Cristian sin mindste fingir
Hand skulle gierne recke therimod med bode szine hende.
Ther paa maa huer höre och merke
Hannds fornofft och skallcke hierte,
At hannd torde szig der tiill driste
Saa rinnge at foragte den höiborne förste,
Som hannem haffuir beuist bode gunst oc naade.
Thet er stor wundir om thet gaar hannem tillgode.
Mestir P. Sauskiier er så dulig en mand
Som reff och suerd maa tage i handt:
Jeg troffuir foruist, haffuer ieg dömpt ret,
Da komir hannd med Jörgen Möntir i trete,
De legiir it slagsuerd omkring hans halls
Af Kallmar silcke paa III pund bast,
Och lerrijr hans strenghed at staa ret i koer,
Sprinnge ben offuer been III fouffne lange fra jordt.
Ambrosius oc Jörgenn Mönntir med dieris suoren desippel
De haffuir lennge studerit i falske artiikell,
At dieris counszientz er bleffuen saa vidt,
Saa all skalkhed oc forrederj haffuer ther rom vdj,
At inngen Guds milhiedt frogt eller retferdig dom
Kannd haffue der enntenn plads ellir rom.
De haffuir nu gloserit oc forbedrit Guds ordt
Med skalckhied, forrederj och blodgierig mordt;
De ere oc opfillte med euangeliske naade,
Som Judas var, der hannd raade
Sin egen Gud och rete herre.
Dit wiill dennem bekome jo lengir jo werre,
Och enndnu lige fast tiillszamin staar
At disse II koninge rige skall aldrig bliffue szamen
Wnndir en konge och wdenn all mangill.
Jörgen Mönntir, med flere aff Malmös mendt,
De bliffue oc szame tid wdszendt

Fra Mallmöö och till Kiöbinnhaffn,
Huilcke jeg eckij kiennder alle ved naffn,
Och gich alle hend for Danmarkijs raadt,
Som de alle forsamlid war
Ii dires frii wiilkor wdenn all wundskilling,
Oc giorde Danmarks raad en tiilbörlig hillding,
Och giorde dires högiste eed ther paa,
At de wiille were dennem hulld oc trou
Och hole dennem tiill gode Mallmöös fodt,
Saa szannt, som de wiille haffue hielp aff Gudt,
Med all bisked som forskrefuet staar,
Som de aff Kiöbinndhaffn hade soret tilforn
Och wdenn all suig oc argelist.
Jörgen Mönntir hannd soer bade först oc szist
Och holt dit som en Mallmöös manndt,
Som noch er beuisligt oc finnes for sant,
Huor hannd haffuir holdid szin eed oc ere:
Dit maa alle Dannske mend sörgelig kiere,
Som denne forreder haffuir faet i angist oc nödt
Och manngenn mannd woldit den biitir dödt.
Jörgen Uollffueffuir, som var i Lybeck borgemestir,
Ret lige så nötig som en blind stoohest,
Hand kom oc saa well till Kiöbindhaffn.
Dit war ickij for Danmarkes beste eller gaffn;
Thi wiill han eckij kome i bien tiilstede
For hannd fich riigenns raads fellige leide.
Och lau hannd der vid en monid tidt
Och practiserit med all szin flidt
Baade dag oc nat, tid oc stundt,
Huor mand kunde fordriffue all adelen i grund,
Och huor mannd kunnde dennem best bekende
Ad fordriffue riigens raad och kome dennem om,
Saa di skulle alldrig miere komme til mact.
Dit wår hanns wijs och ahll hanns agt,
Och betuinge saa riget med all sin lanndt
Wnder den Liubske regemente oc veldig handt,
Och giöre med Mallmöö oc Kiöbinndhaffnn
En fast forbonnd oc trög bistanndt;

Saa huad hellir dit war feiide eller fredt,
Da skule dhet giele dennem alle szamen et,
Och skulle giffue huer andre trolige bistant
Aff all dieris magt tiill lannd oc vandt.
Tiill dit forrederi at bedriffue
Haffuir han wdsögt sit rete partij,
Jörgen Mönntir aff Mallmöö var den eene,
Som hannd gaff dit forrederj tillkiende,
Ambroszius Bogbiinnder war den anden,
Som tow gannge tiillforne haffuer verit befunden
Udj saadan obennbare forrederj,
Och koning Frederick benaadet dennem siit lijf
Och Danmarcks raad giorde for dennem bönn.
Nu betaller hannd dennem rete lönn
Som en forredir aff szin rete naturlig art
Pleier at betale dennem som hannem got haffue giort.
The loffuit hannem Wulveffuerenn med hand oc mundt,
Ad inndgaa med hannem alle disse forbonndt,
Och hannd skule szig fast der till forlade,
Ad Mallmö och Kiöbinndhaffen stadt
Skuule gaa hannem oc de Liubske till handt,
Enar de wiille kome hannem till landt eller wandt,
Som iit aar dereptir och fanns forszannt
At de Lybske komme med greffue Cristofir i lanndt.
De gaffue och it anndit anslag tiil kennde
Huor de wiille forderffue ale dannske mende
Aff Malmöö och aff Kiöbinndhaffns by
Och sete dennem med de Tydske paa ny,
Och Kiöbinndhaffns slot skulle brides slet nedt,
Saa byenn kunnde da for bliffue i fredt.
Och huo som szidenn koning i Danmarch skulle bliffue
Hannd skulle strax dannse nor de Liubske wiille piibe,
Och altid szegle efftir dieris compas,
Huad hellir dit war riiget till last ellir brast;
Elliir de motte sette denn vdaff oc en anden tiill
Saa offte som de det bruge wiill.
Summa summarum besluttede de tree:
At diit forbunt skulle wist saa ske,
Och forplegtiid dennem paa eed och ere.

Miig töckis dit er dennem forgæffuis att sverge
Paa dieris ere, siidenn the haffue giort
Dit forredelig forbunt, som J haffue hört,
Sidenn de haffuer det forederij samtöckte,
Siidenn war dhe fri for alle erlig röcte,
Alle ere er ij dennem forsvunden,
Och alle skalkhied och vdigdt igienn öprunden.
Diere ere forsuanndt som dug for sollen
Forederij woxir i dennem som tisle och torn.
Strax Wulffueffuerenn kom i Libek ijgien,
Da gaff hannd obennbarlig tiilkiende
Och berömpte sig för den menige mandt,
Ad Kiöbinndhaffn oc Malmöö stod till hans handt.
De falske oc forredelig forbunt
Tedt er den rete oc argiske grundt
Tiill det forredelig opröör
Som först i Malmöö war gjort,
Och eckij koning Cristian eller Guds ordt,
Som de haffue en falsk vundskiilling paa giort
Och der med opwagt den menige mandt
Offuer alle rigir och i alle lanndt,
Som eckij kunnde mercke ellir ret forstaa
Dieris forredelig fund oc falske raa.
Menn hade koning Cristian aldrig verit födt,
Och Guds ord eckij i werden wort hört
Liigeuell haffde de eckij haffd fordraffuet
Tisse forredelig oc falske annslag.
De Lybske böd oc dieris tieniste frem,
Dit wiille eckij ret löckis for dem,
Koning Giiödstaff wiille de plat fordriffue
Och twinnge under dennem all Sueriigs rige.
Der koning Giödstaff formerkte deris falske finanz,
Da lönde hannd de Löbske enn anden danntz:
Hannd tog fra dennem dhet förste sprinng
Saa de maa nu danntze der wden omkring;
Ther som de haffde i Suerig stor flid oc gaffnn,
Der star de nu vde med spot oc skam,
Der som de i Suerig haffde stor gonnst oc naade,
Der lide de nu daglige forderffue och skade.

Mig töckis ret szaa i min forstanndt,
At thennem skier ret for Gud oc manndt.
At denn affbreck oc skade, maud kand dennem giöre,
Thet haffuir de forskulldet oc firre dobbelt mierre
Och er diiris tiilbörlig fortienet lönn,
Och diirriis houffmod skall snart faa ennde.
Saa de maa dennem selff ret kiennde.
Ret slig en forredelig perlement
Haffde de Lybske i lannte Holsten begynnt
Och förde der en weldig hob krigsfolck i landt,
Slet wforwarit med mord oc brandt,
Och wiill alle adellen haffue foriagit,
Huilcke de kunnde eckij ihiell haffue slagit,
Och fordreffuet hertug Crestiann fra by oc landt.
Men Gud almegte med szin weldig hannd
Haffuer frelst denn frome förste
Fra dieris forredelig argelist,
Och strafed dieris forredeligheds hoffmodt.
Saa gick dennem ret lige tiill godh,
Saa som denn hunnd der eddir gress.
Hertug Crestiann lerde dennem den rete proces
Och lerde dennem at staa ret i koor,
Saa de fich da ret kam tiill dieris hoor
Och haffuir giort Gud pligt oc boodt
For diris wolld oc offuirmoedt
Och fastiid oc bön for nogre szmaa szagir.
Menn denn rete afflösning staar tilbage;
De haffuir giort pligt quitense,
Dog finnge de eckij nu denn rete piuitendse.
Aff dieris rete hoffmod wille de opstige
Och betuinge vundir Sielannd och riige,
Herrer oc förster wiille de fordriffue
Saa inngenn i werdenn kunnde vere dieris lige.
Alle mannd wiille de trebullere
Och all werdenn wiill de regiere,
Liige som wiiben wiill oc marken forsuare,
Sin egen neste kannd hun eckij beuare.
Ther war oc med all Danmarkijs bönn,
Ate kunnde foruarre denn plads och plaen,

Der som de selff skulle böge och boe.
The arme fortuifflede forstockiide kiethir
Erre forbiistrid; de wede eckij rettir,
Ennd de wiille alle meniske förblinde
Med skalkhiedt, som de haffue grebet i szinnde
Ad wundskulde all forrederij, som de haffue giort
Mod Evanngelj och Gudz ordt,
Och for deris predicauntir war dennem forboden
Och for erkebiskopenn dieler med thennem i laugen.
Liigerwiss som inngen i werdenn dit wiste
Dieris forredelig forbonnd och hunnde liste,
Som de haffue med de Lijubske giort,
Der Jorgenn Wulffueffuir var med dennem i raadt;
Eet aar förrinnd feidenn bliff begönte
Ther haffde de besluttid dhieris forbunndt.
Ret liige som Judas forraade sin Gudt
Saa haffue de forraad all Danmarkis raadt,
Som de haffde sorrit paa erre och eedt
Tro tienniste oc vundirdannighiedt.
Judas hannd var saa listig enn mandt,
Han edir ennu daglige bröd af dieris handt;
Om Gud wiill höre eenn aminndelige bön,
Da bliffuir de betalid med Jude lönn
Och finge saa ret tiilbörlig enndelig,
Som Judas, deris rete brodir, hannd fich.

Pedir Omnes hand stod och vundirt der paa:
Huor skall ieg dene talle forstaa?
Jeg wiille at ieg viste den rete grundt
Om denne foraadelig forbundt.

Niels Almuge suarit och sagde saa:
Ther du huerkenn vndre eller tuiffle paa.
Jeg skall well sziige dig det saa sant
Som du skall spörge aff nogre mandt.
Huj er thed diig saa vundirligt?
Thet er jo skit alle mend vitirligt,
Ad II monndir efftir koning Frederich döde,
Ale Dannemarchs rige tiill sorig oc möde,

Tha bliff forskreffuit tiill Kiöbinndhaffn.
All Danmarks raad kom da der tillszammen,
Och lod kalde for dennem borgemestir och raadt,
Som da regnerit offuer Kiöbindhaffns stadt.
Udi diieris fri wiillgi oc wilkors modt
Da loffuid och suor de alle Danmarkis raadt
Wunnderdanige huldelsze och tro tienniste,
Och at beholle dennem Kiöbindhaffns stad till det beste
Wdenn all arge list, falsk och suig,
Som de för Gud oc all werden war pligtig,
Och wdenn all bistud de same tiidt,
Tiill Danmarkis raadt kunnde med lempe och flidt
Forskriffue och forszamlles med Norgis raadt,
At Gud wiille da giffue dennem sin naadt,
Enn konning och förste szamdrectellig,
Som de tuennde riger kunnde werre nöthellig
Eptir slig förbunnt och forszegellsde wiillkor,
Som de tuennde rigir emellem er giort
Och haffuir werit hulldit i mange hundridt aar.
Den tid hertug Crestian for Libek laa,
Och forloffuidt dieris skiiff oc foruarit dieris skötte
Och buad de haffuir for i szinde tiill biite,
Da lod hannd aname de Libske tiill beste
Och lod förret tiill Gotorpp med szin egne heste,
De Lybske wdenn all kost och terring
Och wden all wmag oc besuering.
Hannd giorde de Lybske och miere tillgaffn,
Enn goed faste broff offuir tiill Traffuen,
Saa mannd kunnde ther offuer riide och gaa;
Hun kom de Lybske eckij enn blafirt at staa,
Miere ennd enn pram var well betagt
Som de lod böge for Libeck med mact,
Och beszetenn med kartaffuir oc slanngir,
Som flest mellum staffn oc styre kunde stande
Och sete der XL böse sköttir paa,
Somme at skiude och some at roo.
Jörgen Wulffweffuir loffuit dennem en erlig skienck,
Om de kunnde skiude hannem den broo i szennck.
Jeg troir de komme der ret tiillmaade,

Och fortiennte denn skenk, der dennem var loffuit:
Dij bliiff der alle skodenn och slagenn ihiell,
Wdenn de som sprank wd och drognit szig szell.
Hertug Crestian lod foruarre pram och skötte
At de Lybske hade eckij behouff at lade före och flötte
Enntenn i Lybek ellir anndennsteds,
Giörinndes dennem miere wmage der med.
De Lybske mote eckij hellir well lide
Nor de saa ritir for portenn riide,
Da szete de dennem tiill ad smöre dieris pantofell;
Der tromirne gick allir dom ginge till offuer,
Nar skallmeierne ginge rapamp rapampp
Da löffue de som en reffuir fast i en stampp.
Rede thou wdt da bod xxx bliffue innde,
Imidens wiille de haffue at skaffe med the fiende.
Wdenn dieris höffmand Marrcus Meijer
Hand formanide szeg en dag i et wgiort weyrr,
Och wiile lade besze szin ridderstatt,
Som hannd hade forhuerffued i smidie lag.
Ther hannd fornam at Naske wille biide,
Da szate hanns strenghed sig op at ride
Och bliff saa mordgierig paa sin fiende,
At hannd lod aldrig aff at rennde
For hannd kom mit paa Lübske gade,
Da saa hanns strenghed sig forst tilbage
Och drog sitt forgiillte suer
Och spurde om fienndirne vor ner.
En goud hanndhamir oc en söm tieng,
Et stort barkid skind for hans skenneben
Der wiid hannd beder at figte med
Ennd udj marrkenn med it forgillte suerd.
Ther the fornam ad dieris krig haffde inngen bijstanndt,
Giorde dhe fred med her Crestian tiill landt.
Haffde her Crestiann eckij da haffuit i Danmarch at skaffe,
Da haffde hannd skorit dennem en anden kappe.
Haffde de szaa kunndt beschreffuet med krig,
Med skalkhied och forrederij,
Et hertugdom oc III konnge rige,
Som de haffde tenkt i et aar tillige,

Da motte de well szide keisser frij
Och kallid saa Libeck det Ny Fenedij;
Mig töckes det er fast sagtire worden,
Troede forderffue verden var det eckij jorden;
For slig dieris skallkhed oc andre felere
Will Gud dennem haffue straffid jo lengir jo werre,
Som well maa merke bode quinde och mandt
Ad dieris krigh löckis dennem huerken till land eller vandt.

Pedir Omnes suaride med stor missmedt:
Disse tiennde haffuir ieg aldrig troedt.
Hielp Gud i hemmerig, huad maa mand hörre
Om forreidere och skallke, huad de kunde giöre
Huem hade troidt Jörgen Möntir der till
At bestile sligt och forredeligt spill,
Moud riigenes raad och radmends mendt,
Som hannd werit med dennem bekiendt,
Och szom de haffuir beuist hannem stor dyd och erre
Miere ennd hannd och all hans slegt vid erre.
Jeg forraadir och forskiudir huer erlig mandt,
At szete enndenn tro ellir loffue till ham.
The huer mand maa szee och tage paa,
At hannd bliffuir aldrig nogn mand troo,
Eftir at hannd beuist dennem slig suig
Och hannd lod mod dennem szaa forredellig,
Teslige ocszaa emott Mallmöös stadt:
Som hannd haffuer oc ford .... os ret i badt.
Hand haffuir och forfort thenne gode bye
Wdj it skienndelig skreg och skammelig rögt och rye,
Saa denne kallis nu vdj alle landt
Enn reffue kulle, som och findes forszant.
Gud naade os arme fattige folck,
Huor er wij belodnne med den skalck!
Hand nödir os till ad stielle och liuffue,
Och giör os alle tiill forredere och tiuffue,
Tid maa forstaa bode quinde och mandt,
For inngen skall szigis at vere lerder end handt.
Miig tökis were stor gallennskab oc gieckerij,
At tage slig lanndlöber och elenndigske partij

Som denne forredir och alle hanns lige,
Ad drage dennem saa frem her i Danmarkis rige.
Ad were borgemestir, bijfogde ellir raadt,
Ellir tiill nogre befaling at werre betroedt,
Och raad at regiere i Danmarckijs riige
Offuer dannske mennd, bode fattig och rige,
Och foragte rigens inndförre menndt
Och giffue dennom vundir tydske mends befaling och regement,
Liige som innge danske mendt her i riget
Wdi wissdom och forstand kunde werre deris lige.
Menn nor dieris wissdom bliffuir ret vdgrandskedt,
Da gieldir dit alltsammen at fordreffue de Danske,
Och allt paa tydske mends nyte och gaffn.
Huo thet eckij forstaar er groff offforstandt.
Skall de Tydske szaa leungi regierre,
Med dieris prevelege och frj regiere,
Och szaa beholle offuir hannd och magt,
Offuir os fatiige Danske, som de haffuir agt,
Tha fordriffue de os alle Danske aff bye.
Saa wij maa vist szete paa at flye,
Wden nogenn dieris egen szuoren partij
Maa nyde den naade och bliffue ij bye,
Och huer tolffte maa gaa for en Tyskmands ploffue
Och fire for hanns mög wogen och raabe huist hauffue.
Lad szaa see huor mange danske mendt
Ther szetes tiill borgemestir och raadmendt
Wdj Lybek ellir annden tydske sztedir,
Ther bliffuir betroid at raade och regierre
Och fenngir der befaling och magt,
Som Tydske haffuir i Danmark hafft.
Mig hobiis at tieris magt oc regement,
Skall snarligen i Danmark bliffue ennt.

Niels Allmue hand suarir Pedir Omnes saa:
Willtu mig höre och ret forstaa,
Da gaar nu gamill mand till forszandt,
Thet kannd well merke bode quinde oc mandt,
Nor enn maa szig regiere som hand vill,
Da beuiszir hannd sig som hans art er till.

Dit er saa mögit nor en stakarl fangir magt,
Huo da will giffue rit paa agt:
Er hannd en skalck ij sin hudt,
Wdenn all tuiffuell dit brydir szig wdt.
Haffuir eckij Jörgen Möntir med szig prackir flerre
Giort rummet fullt, da troo mig ickij miere.

(Peder Omnes): Hör tiill, Niels Allmuge, min kiere venn,
Jeg skall well betalle dig det inn igiend:
Nor Tyskmannd blifffuir Danske mand goedt,
Saa voxir der safran paa pibir rodt.
Men de dannske mend, som fallir denne bye
At hielpe och störcke dieris forrederj,
Och dieris egit federligt rige at forraade
Med mord och brannd och wbödelig skade,
At röffue och stielle tiill lannd och wand;
Och frögte huerkenn for Gud ellir mandt,
Tha bör hannem at haffue dobilt soldt.
Tennd Henndrich Brandtiuff huor tro mand ham?
Ser tiill huor hannd kannd drage szig fram
Med lögenn och szurfettighiedt
For hannd wiill were en ij spiillidt med
Iblannt Jörgenn Mönntirs troppendreier.
Saa faa hannd skam den arge forredir,
Saa skammelig hannd haffuir sig selffr foragitidt
For hannd mote fannge befaling oc magt.
Hannd löbir Jörgenn Mönntirs erinde aff bye
Och lackir och liuer efftir tidinnde nye
Och berrir hannem hiem Per Nackis breffue,
Saa faa hannd skam ihuo dennem skreffue!
Alt dit som hannd kannd hörre och spörge,
Dit huiskir hannd i Jörgen Mönttirs örre.
For slig skalkhied er hannd betroedt:
Ad wor Jörginn Mönntir nodir foidt,
Paa krogenn och fannge dher monids solldt,
Fiire wgir huer monidt och inngen sokfellde
Aff huis renndt fanngir de lige mögit bode.
Menn Branndtiuff bliffuir vell uden skade,
Med thet hannd kannd stielle och röffue.

Ther med maa hannd nu lade szig nöye,
Szaa lennge hand for hanns rete quitantz,
Wdj Rönnebierg galle i en fri fordantz.
Pedir Pede den kindir och huer mand vell:
For en gild skalck och forredir giör hand goot skiell,
Och enn forgifftig skalck,
Som nogennstedz kannd finds iblant crestne folcke.
Jeg haffuer ingen tuiffuell der paa
At hannd en skalke lön io wisselige for.
Tomis Ragirre, Truls Badskier oc Wildkock
Jeg men at de giörer well fyleste nock
For tre saa arge forredir och tiuffue
Som i hundrid aar haffue bod i Mallmös bye;
Alle dannske mennd velle de forderffue,
Thj err eckij alle tre werd en skerffue.
Nor alle forredir bliffuir tiilbörlig lont,
Tha bör thennem ickij at bliffue forglempt.
Her Bonitas, Tue Skraberre och Suend Skiidir
Thj er oc Jörgenn Möntirs raadgiffuere.
Hanns strennghed setir till dennem stor loffue,
Di giffuir hannem raad der duffuir at skouffue;
Hanns naade hollir thennem saa forögen,
For de kunnde fore dennem lögen
Alt det de kunnde hörge och spörge
Som forredir och ögenskalke pleier at giöre.
Theris lögenn bör eckij at bliffue forglempt:
En galle och reb tiill siste rett.
Diirick Mortenssen er en raadmand fijn,
Hannd er saa god fuld aff vand som af wijn,
Thj hannd er huerken sur eller szödt,
Och er saa goud i stofisk som grödt;
Wdj Malmös raad er hannd saa nöttig
Lige som en gamill flöde botte,
Hannds raad er alle tre ickij en penndinge verdt.
Jeg weed eckij huor tiill hannd er goudt
Wdenn tiill ad szamtöcke falske raadt,
Som ingenn flere af vor raadmend lige saa giör,
Forhobinnes der till bode dag och nat
At Tiiske skulle faa offuer dannske mennd magt,

Som de beuise med gierning och raadt,
Med all dieris flid oc all deres magt.
Wdj denne feiide, som nu er forhendir,
Giffue de diieris forredelig hierte tiilkiende,
Saa inngen tor spörge de erre,
Tieris gierning thet beuise obennbare
The forlodir thet huerkenn for skam eller szyndt,
Thet kannd formerke bode mannd och kuinde.
Mote ieg bede wdenn synnd en bönn,
Da giffue dennem Gud thieris rete lön,
At fatig oc fri mote bliffue sa lent
Som de haffue huer tilbörlige fortiennt,
Och huer dannske mannd giiffue der till raadt,
For min skull skall det eckij bliffue forlat.
Alle erlige oprigtige ridirmendz mendt
Wiill jeg haffue vundskulliit och wfortenckt
Wdj blannt denn talle som I haffuer hört
Om Tyskmennd, som nu er rört:
Enn from, erlig och retszinndig adelsmandt,
Skickir sig welltiilbörlig ij alle lanndt,
Huad heller hannd er dannsk ellir tydsk,
Som hannd well weelidt uden straff och brist.
Nu er det well allemannd witirlig nock,
Huo Ambroszius och mestir Jörgenn Kock
Med flere aff dieris skallke partj
Haffue forfört os paa disse forrederj,
Som de haffuir hiemelig dragid ther till
Med deris falske forredellig spiill.
Bode dannske och tyske som fines forszandt,
Dit klaghir allmindelig bode quinde och mandt,
Ad inngenn mannd skier ennten löff ellir rett
Siidenn de begunte denne feiide och trette
Och sete dennem mod Danmarkis raadt,
Forrederlig som för er szagt,
Och giorde med de Lybske forredeligt forbunt,
Som alltid will haffue danske mend forderffued i grunndt,
Och bestiille dennem hiemmelig med krigfolch i landt,
Slet wforuarinndes med mord och brandt
Oc med dieris forredelig annslag oc raadt

Före riget i euig forderffuelig skade,
Huilked aldrig hade bliffuit i Danmark begynt,
Haffde de tho forredir thet eckij först beginnt oc samtökt.
Erlig widuer aff adell slegt,
Som huer erlig mand er pligtig at forsuare till rett,
Slig haffde de forraad och wcrestelig formördt,
Som aldrig for i crestennheden haffuer for werit hört,
Saa skammelig och wduelig,
Och huer erlig mannd maa skame szig
For blussell oc skienndzill at talle edir om
Och for ret medinck, sorge oc skam,
Huor dit wkristelig mord bliff giort,
Som vide om verdenn er hört oc spurdt,
Saa Gud maa szig der offuer forbarmme
Och huer crestenn mand bode rig oc arm
Offuer frue Anne Holgiers wskilldig dödt,
Huor forredelig och önnklig hun bliff mördt
Wdj greffue Cristofers skiermelse och leide,
Paa lanndzting, som hannd var szellff tilstede
Och stoud szelff perzonnligen oc saa der paa;
Huor dit war bestillit er goot at forstaa.
Sidenn Gud haffuir skabt himmell och jordt,
Hörde manndt aldrig it innkeligere mordt.
Jeg hobis och troer fullkommeliig,
At denn retferdige Gud i hemerig
Wiill for szin gudomelig vold och magt
Lade retferdig heffnet med tilbörlig straff;
Och huer erlig mand som Gud haffuer skafft
Er pligtig at straffit aff all sin magt,
Fruer, jomfruer och alle frimends börn
Thennem klede de wullweffuir oc vnge börn,
Och allz aff adellen var födt
Dennem wiille de plat haffue forrödt,
Och hagde beslutit ther paa ith almindelig forbont,
Ate skulle alle döö oc forderffuis i grundt
Och giorde der tiill dieris idirste flidt.
Dog haffuir Gud fortornedt therjs falske nidt
Och wunderlig frelst adellenn aff dieris woldt
Saa hiemmelig oc forborgenn mere end it aar,

Förennd nogre aff dennem kunde bliffue thet war.
The haffde oc bestelid som de kunde beste
Ad alle kronnenns hus, slot och feste,
Skulle alle nedbridis slet i grundt,
Och all adelenns befestning samelundt
Wdenn nogre aff kronins faste huse,
Som de Lybske tog innd och hulle for pris,
Alle kiöbstedir i riget skulle man befeste,
Dit skulle allszamen were giort de Lybske till beste.
Diieris forredelig hanndill och tyrannj,
Som de haffuir brogit i denne krijg,
Denn er szarre formögit homlle sterck
Och tussinnde fald slemirre end alle Sibritas werck;
Denn gamlle amegtighe fortuifflet horre,
Var thijdt mouligt, da trode jeg at hun var alle dieris modr.
Jeg tror dog wist oc wed forsaunt,
At her er manngenn guod danske mandt,
Som bögir och boer i Mallmös bye,
Och aff all siit hjerte dit saare fortredt,
At de skamelig haffuir werit forfört
Wdj denne wlidelsze opröör
Med lögenn och klar bedragerij
Aff Jörgenn Mönntir, Ambruszius och dieris partj,
Som de forredelig haffuir dragid tiilsamen,
Baade i Mallmöö och i Kiöbinndhaffn,
Med dieris hemmelig och falske pracktiikell,
Som de wdj lanng tid haffuir samen diotid,
At pucke och bedrage denn menige mandt
Fraa Danmarkis raad och vnndir dieris handt
Och der med holle desse thou byer frij,
Fra Kon. Maj:t oc sza fra rigett,
Som Lübeck och anndre hensze stedir er,
Som de haffde beslutit med Jörgen Wullffueffir,
Saa denn menuge mand kand nu klarlig forstaa
Huor skamelig de haffuir werit forraadt,
Och nu daglig begier med all deris flidt
At di mote bliffue dite forrederj quit,
Och mote sziidenn bo med fred och roo.
Och hiilde och szuerge och thienne med tro

Denn herre och koning, som for Danmark raadr,
Haffuir keist och koriit formedelst Guds naade.
Saa tuingir Jörgenn Möntir och Ambruszius med magt
Oc med krigfolck som haffuer paa lagt
Och med flerre dieris falske partj,
Som biigir och boer med os i bye,
Och truer os med denn biitir dödt
Saa inngen tör klage szin nödt
Bode i Mallmö oc some i Kiöbindhaffn.
Mig hobis thet bliffuir thennem liit tiill gaffn.
Here Gud giiffue snart der til sin naade,
At de wnnde mote wdlegds-fra de gode;
Der bliffuir aldrig tröghet wdenn vor port,
For denne moströstning bliffuir'ret ferdig giort.

Per Omnes hannd slog kors för sig:
Hielp, milde Crist i hemmerig!
Huor er wij arme folch forfordt
Med falsk talle och liistige ordt
Wdj denne feide oc forrederj
Aff Jörge Kock och hannds falske partj.
Huad hellir hannd er kock ellir kieller szuendt,
Da haffuer hannd icke kogit for danske mendt,
Som en amagtig Guds forredir,
For all den welfert, löcke oc erre,
Som hannem haffuer i Dannemarc verit beuist
Aff kong Fredrich oc Danmarchs adell disligest,
Sidenn hand kom först i Dannemarches rige.
Enn arm beissekremir var vell hans lige;
Nu haffuir hannd stollit aff minten saa lenge,
Ad hannem staar aldrig tiill at trenge,
Hannd förrir nu her forste stadt,
Thet fanngir en flu fandens ende snart.
Det skulle Gud eckij anndit wille,
Der tiill huer danske mand er plegtig at hielpe.
Hannd betallir dennem welgierning med falsk oc suig,
Som hannd haffuir tiilforn dullt hos szig
Wdj sit forredelig falske hierte,
Som huer mand maa nu sze oc merke,

Och hanns rete wtro, forrederlig art,
Huor hannd haffuir forglempt oc plat foragt
De manngefold welgierninger, gunst oc node,
Som kong Frederich hannem altid giorde,
Och gaff hannem frihed, skiold och hielm,
Den amagtig fortuifflet skiellm,
Och enn hvid lilie tiill skioldmerke.
Men en gallie och baste reb sterke,
Och et hiuffuell tiill hielmtegen der offuen paa
Och it par szorte pappegoier der paa,
Som kunnde tagen granden aff hans ögen,
Och wecke hanns strennghed op aff söffne:
Sligt it wobenn haffuir hand well fortient,
Om hannd mote bliffue tiilbörlig lönt
Fordi hannd beuissir sig dag oc nat,
Med all szinn flid och all szin magt,
Med lögenn och forredelig smöcke,
Och alltid skalkhed hannd kand optencke,
Och brogir szig med ale sin störste flidt
Ad förstöre denn löcke, som Gud haffuer giffuet
Högbornne oc stormegtige förste,
Her Crestiann, kong Frederik sön den förste
Wdaff Guds sönndelig gunst oc naade,
Enn wdualld koning at styre oc raade
Och cristelig regiere all Danmarcks rige,
Tiill löcke och glede bode fatige oc rige,
En ret arffuekoninge tiill Norgis rige,
En weldug hertog tiill Slesuigh,
Holsteen, Stormarenn och Ditmarsken,
En greffue vdj Oldennborg och Dolmenholstt.
Her Gud, som himell oc jord haffuir skafft,
For alle tings dom, well oc magt,
Giiff denn högbornne here oc förste,
Din gudommellig naade, hielp och tröst
Oc retferdig seier oc offuirhandt
Offuir alle sinne fienndir tiill land oc vandt!
Gud lade hannem och aldrig anndit befinde,
Aff naagir szin vundirszaate, mand ellir quinde,
Ennd wellighied oc troskaff dag och natt,

Som wij alle er plegtig hanns kong. Majestat!
Guud giffue hannem wisdom oc naade
Sinne land och riigir at styre och raade
Wdj crestellig och retferdelig regement,
Med lanngsom löke och rolig bistandt,
Med frygd oc löke i jorderig
Och glede med Gud i himeriig.

Amen finis.

Anmärkningar och förklaringar.

Sid. 29. rad. 5. *erlösse.* Möjligen misskrifning för erlige.

„ 29. „ 7. *allbiill graa:* abildgraa, æblegraa. Möjligen användt såsom ett slags öknamn på fru Ensze.

„ 29. „ 14. *wundsætning.* I handskriften står genom misskrifning: wundsæt mig.

„ 29. „ 20. *Sigh.* Förmodligen misskrifning för fich, fick, hvilket meningen synes fordra.

„ 29. „ 25. *nat och dag.* Rimmet fordrar: dag och nat.

„ 30. „ 1. *kockirbille:* kakkerbille, ett slags tyskt öl.

„ 30. „ 8. *fordi.* I handskriften står: for de.

„ 30. „ 12. *Then annden den.* Meningen synes fordra denna läsart i stället för handskriftens: the annde de.

„ 30. „ 29. *de Holstenn breff och leide.* Möjligen rättare: de *i* Holstenn eller de Holster, hvarigenom meningen blir klar.

„ 31. „ 24. *fluwemenns.* Kanske: flu fandens (jfr sid. 32, rad. 26 och sid. 51, rad. 31).

„ 31. „ 33. *haffuer.* Handskriften har: hannem, tydligen oriktigt.

„ 32. „ 3. *bedrageri klarre.* Troligen misskrifning för klarre bedragerij, hvilket rimmet (lide eller li') synes fordra.

„ 32. „ 23. *besinde.* I handskriften står, genom misskrifning: bekiende.

„ 33. „ 1. *talis servus.* Handskriften har: taluus, tydligen felskrifvet.

„ 33. „ 6. *prer.* Möjligen förkortad form för prædiker eller prior.

„ 33. „ 11. *mister:* mester.

„ 33. „ 18. *bider vor handt:* bättre vore han.

„ 33. „ 19. *forskicke.* I handskriften står det här meningslösa: forskilje.

„ 33. „ 27. Afskriften är här tydligen felaktig: en eftersats fattas och rimmet fordrar ett annat ord än "bönn."

„ 33. „ 34. *Enten.* I handskriften står genom misskrifning: eftir.

„ 33. „ 38. *rötir oc mus:* råttor och möss. Handskriften har: nus.

„ 34. „ 5. *skole-limer:* skole-ris.

„ 34. „ 5. *kog:* kåk, skampåle.

„ 34. „ 34. *brog:* Rimmet synes snarare fordra *hose.*

„ 35. „ 2. *beste.* Möjligen rättare: bageste.

Sid. 35. rad. 21. *Söslinge.* En sösling = $^1/_2$ skilling eller 6 pendinge.
„ 35. „ 24. *vgesös:* en sjömil.
„ 35. „ 27. *tösir:* två gånger.
„ 36. „ 5. *naade.* Ordet saknas i handskriften, men fordras af rimmet.
„ 36. „ 20. *hans strenghed.* Handskriften har förkortningen: "hans S."
„ 36. „ 20. *i koer:* i chor (?) Uttrycket förekommer äfven sid. 40, rad. 22.
„ 37. „ 26. *raads.* Handskriften har genom misskrifning: raad.
„ 37. „ 31. *bekende.* Tydligen felaktigt; här meningslöst och ej i öfverensstämmelse med föreg. rim.
„ 37. „ 33. *Saa:* I handskriften står *som,* tydligen genom misskrifning.
„ 37. „ 36. *Wnder:* Handskriftens wdenn är felaktigt.
„ 38. „ 5. *Tiill dit forrederi at bedriffue:* Rimmet fordrar följande ordställning: til at bedriffue dit forrederi.
„ 38. „ 6. *haffuir han wdsögt.* I handskriften är ordet *han* uteglömdt.
„ 38. „ 30. *da.* Handskriften har *de.*
„ 39. „ 3. *hört.* I handskriften står, tydligen oriktigt: giortt.
„ 39. „ 6. *All ere er ij.* Handskriften har erereij.
„ 39. „ 8. *dug.* I handskriften står: dag.
„ 39. „ 15. *Tidt er den.* Ordet *er* är uteglömdt i handskriften.
„ 39. „ 36. *i Suerrig.* I handskriften saknas *i.*
„ 40. „ 3. *At.* Handskriften har oriktigt: aff.
„ 40. „ 14. *fordreffuet.* I handskriften står forderfft.
„ 40. „ 23. *da ret kam tiill dieris hoor.* I handskriften: dee ret kom tiill dieris hoor. Hoor: hår.
„ 40. „ 27. *staar:* I handskriften: staa.
„ 40. „ 38 eller 39. En rad uteglömd, att döma efter rimmets och meningens fordringar.
„ 42. „ 30. *blafirt:* blaffert, ett litet tyskt mynt.
„ 43. „ 11. *ginge till offuer.* Tydligen felaktigt och meningslöst.
„ 43. „ 28. *söm tieng:* söm-ten, "en tynd, udhamret jernstang, hvoraf söm smedes" (Molbech, Dialektlexikon).
„ 43. „ 39. *tenkt.* Handskriften har tenk, tydligen misskrifvet.
„ 44. „ 4. Oriktigt och meningslöst afskrifven.
„ 44. „ 5. *felere:* feil, fel. Enligt uppgift ännu förekommande i vissa danska dialekter.
„ 44. „ 6. *lengir.* I handskriften står genom misskrifning: legir.
„ 44. „ 26. Till en del oläslig i handskriften.
„ 45. „ 24. *huist hauffue.* Möjligen maningsrop till hästarne: Hvist! Hov! (?)
„ 46. „ 10. *fallir denne bye:* Meningslöst och oriktigt i handskriften, hvilket äfven synes af den felande eftersatsen.
„ 46. „ 19. *szurfettigheidt:* list, illslughet.
„ 46. „ 32—34. Felaktigt afskrifna. Orden *nodis* och *sok fellde* okända.

Sid. 47. rad. 22. *naade*. Handskriften har förkortadt: Hanns N. — *forogen*: möjligen *for öine*. Någonting synes vara uteglömdt; meningen oklar.

„ 47. „ 25. *forglempt*. Rimmet fordrar: forgisett.

„ 48. „ 4. *de erre*. Oriktigt och meningslöst.

„ 49. „ 30. *Thennem klede de* etc. Likaledes.

„ 50. „ 20. *wlidelsse*. Möjligen *wlidelige*.

„ 50. „ 22. *Aff*. I handskriften oriktigt: ad.

„ 50. „ 29. *der med*. Handskriften har: de med.

„ 50. „ 38. *och*. I handskriften står: o.

„ 50. „ 39. Sammanhänger icke med följande vers; förmodligen är något uteglömdt.

„ 52. „ 11. *aff söffne*. I handskriften står: ad soffue.

„ 52. „ 17. *smöcke*. Oriktigt; rimmet fordrar ett annat ord, äfvensom sammanhanget.

3. Förlikningen i Lund 1539.

(Ur Landskrona rådhusarkiv, meddeladt af Elof Tegnér).

Pergaments-urkund med ännu vidhängande 13 sigiller, några skadade. A tergo tillskrifvet med sednare hand: **Adelens och Ridderskapets, på kongh Christians vägnar gierde Forening medh Borgmestare och Rådh, så väll som ge. Borgerskapet uthi LandsCrona. Daterat Lund Are 1539.** N:o 26.

Wi effthr:ne Tyge Krabbe till Wegholm. Axeill Brade till Krogholm. Holger Wllffstandtt till Heickebierg. Trwtt Wllffstandtt till Torop. Knudt Bilde till Gladsaxe. Eske Billde till Moghenstorp. Klaus Billde till Liwngs gord. Claus Podebusk till Krapprop. Axell Vgerop till Vgerop. Moghenns Gyllenstiern höffuitzmandtt till Lindholm, ridder och Danmarcks riigs raaedtt. Aage Sparrhe deghn i Lundt. Torbern Billde forstander till Bosyöö. Holger Schaldre erchedegn i Lundt. Abbet Anders till Herritzvadt. Abbet Christiern till Helnekircke i Lundt. Jochim Trolle till Lilleöö. Per Skram till Wrop. Hans Skowffgord till Gunderstorp. Maurtz Ollszn till Bollerop. Laffue Brade till Vedsköelle, riddere. Jacob Geedt till Ryzholm. Byrge Wllffstandtt till Gleminge. Jörgen Vrne till Bostrop. Knudt Sparrhe till Klogerop. Geert Wllffstandtt till Lyngby. Keell Byng till Smidstorp. Per Störle till Gaaseuadt. Claus Claussen till Hyulebierg. Laurtz Knobff till Gylleboo. Oluff Jenssen till Demedstorp. Joseph Ffalster till Snedstorp. Knudt Knob till Vadstaedt. Axill Grijff till Hellirop. Axell Anderszen till Wram. Mogens Krabbe till Jordbierg. Jep Falck till Heruitzstaedt Tage Tott till Ness. Jacob Sparrhe till Lyungby. Jens Brade till Hamer. Jacob Sparrhe till Suansholm. Jyrgen Brade och Otthe Brade till Tostrop. Gregers Wllffstandtt till Örop. Verner Parsberg oc Niels Parsberg till Gunderstorp. Biörn Stenssen oc Matts Stenssen till Howffdaell. Axell Claussen till Togerop. Per Bille

till Hagelösse. Mattz Torbernssen till Sandby. Claus Pappse till Ryzgaardt. Erick Ipssen till Atzertorp. Jacob Myre till Haenedstedt. Moghens U.... till Odersbierg. Giort Körning till Möllerop. Jacob Bing till Tulissbo. Peder Knutssen till Boussgord, veffbnere, göre alle witthrligtt mett thz:e wort opne breff, att aar effther guds byrdt tusind femhundert tredive och ni then lögerdag nest effther Sancti Martini dag woore vi effther kong: Mttz konning Christianns etc. vor kæriste naadh:e Herrs befalling forsamblide ii Lundtt om nogle merckelige riighens anligindes werff, serdeles om then wsamdrecklighz som vthi neste forledin aar oc fæide mellom Danmarcks raadt, menige adell oc ingbyggre her vti Skone, borgermester, raadt oc menige indbyggere vti Lantskrone sig begiffuit haffuer, att forhandle till een endelig endrecktigh kerlig forligning vti alle maade. Tha effthr kong. Mtts syndrlige beffalling oc fulle magt ære wii uthi the hellig trefolldigheds naffn saa offuer eens vordhen, att paa thz szame gamble twist, haed, awindt oc wsamdrectighz, hertill wæritt haffuer, aldelis kunde nederlegges oc fast kerlighz formeres inbyrdz mellom menige riigens ingbyger saa vell adell som wædell oc att betage all mistangk i nogher maade thr... falde kunde om noghen hereffthr uthi riighens anfeckting till hindandhen trengdi att wede huorleds huer seg till andhen forlade skall, haffue wij for oss oc alle waare efftherkommere forschreffne borgemestere raad oc menige ingbyggere i Lantzkrone paa gode tro oc loffue tillsagtt oc mett thss:e vort obne breff loffue oc tillsee, att all thn twist oc wænighz som imellom thennom oc oss her till for huad som hellst orsag sig begiffuit haffuer, i noghen maade wærit haffuer, schall wære en klaer afftallin forligtt oc dödttsagh vthi allemaade for födt oc wfödt, oc ei noghr af thenom oc thers effthergkommere schall sig andhz formoede inghn byes oc wdenbyes aff noghn aff oss ellr vaare effthrkommer end goett venskaff oc tryg kerlighz ij alle maade. Oc thr som (ths Gud forbiude) noghen kriigs anfickting skeer paa riigett, tha loffue vii oc tillsee thennem oc theris efftherkommere menige Lantzkronesz ingbyggere, att ville theris skade hijgeruisz som riighens oc wore eghn aff yderste magtt mett raadt oc daadt affuerge vdhenbyes, yndhenbyes, till landh och vandt, huorsom behoff görs, som vij vor k:e. naad:e Herre oc wortt fæderneriige pligtige ære. Thersom noghen aff oss ellr waare effthеrkommere sig dierffues till effthr thene dag mett ordt ellr gerninger same forliggillsse paa thz lay opripрe eller emoed thesse forschreffne article

att göre i noghen maade, tha wille wii oc skulle straffe thr offuer som offuer thennem icke breff, segell, ære ellr redelighz hollde wille. Till ydermere wittnisbyrdtt att alle thesse forschreffne article wbrödeligt hollds skulle till euig tijdtt, lade wij forschreffne henge waare indsegle oc signethe nedhn for thze vort opne breff, som giffuit oc schreffuit er aaer, dagh, steedt etc. som forschreffuit staaer.

(59 sigiller).

II. Till Skånes historia under öfvergångstiden 1658–1710.

I. Skånska kriget och snapphanefejden 1676—79.

Samtida berättelser och aktstycken ur kgl. svenska och danska riksarkiven samt Malmö länsarkiv.

När Carl XI vid den danska härens landstigning i slutet af juni 1676 tvungits till det återtåg inom den gamla svenska gränsen, som gaf signalen till de skånska landskapens affall från Sverige, träffades i Småland under hösten samma år de militära mått och steg, hvilka utgjorde utgångspunkten för deras återeröfning under de följande åren. Medan konungen sjelf, återkommen som segrare från slaget vid Halmstad, förenade sig med de trupper, hvilka Joh. Gyldenstierna och Erik Dahlberg samlat till hufvudarmeens förstärkning, och på Markarydsvägen åter inträngde i Skåne, beordrades Pontus de Lagardie och Ebbe Ulfeld att med särskilda truppstyrkor, förstärkta med Jönköpings, Kronebergs, och Kalmarläns uppbådade allmoge, inrycka, den förre i Göingehäraderna, den sednare i det östliga Bleking, för att återföra dessa trakter under Sveriges lydnad. I mellersta Bleking skulle de från olika håll inryckande räcka hvarandra handen. P. de Lagardies bref till svenska riksrådet meddela upplysningar angående denna expeditions förlopp på samma gång som de måla stämningen å ömse sidor om den gamla gränsen. De meddelas efter urkunderna i svenska riksarkivet.

1. Två bref från Pontus de Lagardie till svenska riksrådet.

Hambna den 3 Octob. 1676.

Högwalborne Herrar, Swäriges Rikes Rådh,

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Huru starkt manskap, såsom iag å denne orten kunnat till hopa bringat, oansedt allt intet ännu så bewärt och mångastedes kring-

ströt ähr, så blifwer Cavalleriet till en sex hundra hästar med Adelens till hopa uthur Småland, Kronobergz och Jöneköpings Län, Dragouner af Cronobergz lehn 1200, Präst- och Bewillningz Dragounerne mot 100 ungefärl. Jönekiöpingz Lehns siettingar ähro så många, som man kunnat tillsammans bracht, och ähro gångne till Giöteborg samt Warberg, och som man der i Länet ähnnu eij har kunnat lychta skrifwa ähr förmedelst dhen motwillighet, som Össbo och Wässbo härader begynte, kan iag eij dess tahl så just weta, utan hoppas och att dhe lerer blifwa in, emodt en Tolf hundra man och mycket starkare. Saltpetter siudarne hafwer iag och opbodat med en månatz kåst, effter dhe intet siuda, som lerer stiga emot (ett) par goda Compagnier, och wenter dageligen dher på rullor, då iag intet underlåta skall tienstl. Eders Excellier en pertinent lista insända på allt i hop. Jag recommenderar Ers Excellier min ringa Person försäkrandes Eders Excellier att, wetandes och wiliandes, skall iag intet nogot försumma, som giörl:t ähr, till Hans May:tt och fäderneslandetz tienst, effter mine ytterste krafter, så wit iag förstår. Beklagar allenast, att orten her ähr mycket widlöftig, folket hårdt och wederwärdigt och en tijd af stoor räddhåga, har warit betagne genom dhet dhe Danskes lögner uthspridt wid gräntzen, som stundom att Konungens armee totaliter war slagen af dhet stoora partie, ingen succurs skulle komma till Swärie, Stockholm war belagt till landz och wattn, och Gyllenlöf skulle hafwa skrifwet dhem till, att (han) skulle ha bort Stockholm innan Martini, Musqueterne wore infaldne i Ryssland, Lüneburgarns armé skulle gå till siöös åt Sieland, dhe danske till succurs, Hwad mera dhe kunna updichta, af lijka saningh, så giör dhet dhåck dhet enfalldige folket ijrrigt och twifwelachtigt, som och håller Hallandz boerne wed deras olyckelige tractamente, dhe hafwa af de danske, i dett the alldeles utplundras, i den redhoga, att dhe ännu intet törss fram utan continuera uthj lijka lydna och trooheet mot dhem som otroheet mot oss, att (man) heela tijden icke har kunnat haft den ringeste kunskap, så af präst som gemeen, att förlåta sig uppå. Hwad widare lerer inkomma skall iag intet underlåta Eders Excellier at notificera, befallandes dem hermed under Gudz den milldas beskyd och migh uthj dess stadige warande gunst.

Ers Excelliers
hörsame Tiänare
P. De la Gardie.

Runneby d. 13 Nov. 1676.

Höghwälborne Herrar, Sweriges Rijkes Rådh och höga Embeten,

Efter som iagh i gåår änteligen är kommen hijt till orthen, hwarifrån iagh säkert Eders Excellttier berätta kan, huru wijda iagh avancerat, haar iagh dhen lägenheten eij heller welat låta gåå förbij, uthan wille härmedh communicera, hwadh som widh min march kan vara passerat. Sedan iagh d. 23 Octob. igiänom bråttorne in på gräntzen war kommen, hölt iagh migh dher på orthen i några dagar stilla, afwäntandes at allmogen, som upbuden war, skulle ankomma, hwilcket först på fierde dagen skiedde at iagh marchera kunde, då iagh strax min march på Broby ansatt och lågh dher i några dagar stilla, till at afwänta om och ifrån Hans Kongl. Maij:t någon efterrättelse komma skulle, men såsom iagh i 4 dagar fåfängt wäntat hafwer, och tijdningar uthspriddes, at dhen danske armeen skulle stå emellan Hans Kongl. Maij:t och migh, resolverade iagh at bryta upp och conjungera migh medh H:r Ebbe Ulfeldt i föllie af Hans Maij:ts migh gifne ordres; marcherade altså förbij Christianstadt och in åth Blekingen, hwarest iagh åthskillige rencontrer med Snaphanerne haft, så at iagh nu een fendrich och några gemene mistat, och några 40 blesserade hafwer; doch ähre dhe lijkwist altidh repousserade, och altså lämbnat migh wägen öppen. Dhet är till at beklaga at uthi dhetta heela landet icke een trogen menniskia, hwarken ibland prästerskapet eller allmogen är till finnandes, så at iagh, dhen ringaste kundskap hafwer kunnat bekomma. Mästedelen hafwer iagh lijkwist bracht till lydno, och hoppas ännu bättre at ränsa denna provintz, förn iagh skillies ifrån dhem. Dhe komma nu lijkwist fram medh giärd och præsentera dheras gewähr; men detta oachtat, skulle iagh gåå härifrån sedan conjunction medh Herr Ulfelt är skiedt och fästningarne ännu ähr i fiendens händer, så fruchtar iagh at rebellion skulle blij fahrligare, hwilket iagh närmare medh Herr Ulfeldt öfwerläggia skall, om dhet skulle wara rådligit at grijpa eendera af fästningarne an, eller ochså sökia Hans Maij:t, hwartill iagh lijkwähl intet gierna råda will, förr än som detta landet aldeles blijr till lydno bracht och uthaf Snaphanarne reen giordt. Elliest är ochså rätt olykligt medh dhen allmogen, iagh hoos migh haft, at iagh migh mehra för dem än förr dhe andra hafwer måst fruchta. Hwar tijma och stund

roopa dhe, at dhe willia gåå heem, och måste iagh i gåår medh största möda både medh goda och onda ordh öfwertala dhem at gåå igiänom denne stadh, hwilcket dhe ingalunda giöra wille, förn iagh dhem försäkra måste, at dhe intet wijdare föllia skulle. Märker iagh altså wähl, at iagh altzingen assistence af dhem lärer hafwa at förwänta, doch är iagh gladh, at iagh till dhet ringaste heela Blekingen och Giönge häradh ifrån Kongen afhållit hafwer, förn iagh Allmogen ifrån migh släpper. Allmogen af Västra häradh ähr mäst rebelliske, och (säga de) altidh, at dhe intet längre hoos migh blifwa (vilja), och giöra dhe een begynnelse, så läre dhe (andre) alle ofehlbahrligen föllia; måste iagh wähl (alltså) see huru iagh kan persuadera dem at blifwa (så) längie qwar, till dess herr Ebbe Ulfelt kommer; då iagh wähl sedan medh den militien, som wij begge tillsammans bringa kunne, måste persequera hwadh iagh begynt hafwer. Hwadh wijdare passerar skall iagh tijdh efter annan communicera och förblifwer i dhet öfrige sluteligen

Eders Excell^tiers^ hörsamste tjenare

P. De la Gardie.

Slutet på denna första svenska expedition till Bleking och Göinge häraderna, af hvilka dock blott den östligaste kanten berördes, blef att de båda anförarne förenade sig och med på det hela taget oförrättadt ärende aftågade nedåt till det sydliga Skåne, för att der tjena den kungliga armeen till förstärkning. Vid tidpunkten af slaget vid Lund d. 4 december 1676 egde deras förening med den kungliga armeen rum. Bleking och Göinge hade af den första svenska påhelsningen endast blifvit så mycket trotsigare i sitt motstånd, hvilket först följande år genom Johan Gyldenstiernas tåg blef någorlunda brutet. (Se dessa Samlingar I, 29—35.)

Att gränsboarne vetat sätta sig i respekt hos hvarandra och att de ogerna togo del i kronornas strider, visar sig äfven denna gång tydligt nog. Blekingsboarne hade i förväg genom utfärdade skrifvelser till sina svenske grannar sökt förebygga grannfredens störande. En sådan skrifvelse från denna tid, i hvilken bemödandet att intaga en neutral ställning är synbart, har af Edvard Fagerlund, en Föreningens ledamot i Bleking, blifvit godhetsfullt meddelad. Det är en handling ur svenska riksarkivet, förvarad bland landsh. Lejonskölds bref.

2. Kristianopels och Östra härads skriftelse till grefskapet Södra Möre (1676).

Edle och Wälb^ne, HögährеWyrdige och Wällärde, Ehreborne och wälbetrodde, Ehrlige och beskedelige samptlige Inbyggare uthj Grefweskapet Södre Möre, wår vndertienstlige och wänlige helsan nu och stedze insinueras medh gudh alzmechtigh.

Såsom det icke mindre Eeder, förnembl. gode Herrar och Män, än oss kunogt och witterligit är, hurulедes denne provincien Bleking och wij medh Iempte Alle dess Inbyggare hafwe uhngefehr 19 åhr under den berömlige Cronan Sweriges devotion och lydigheet hörsambligen lefwatt, och i medler tijdh waritt underkastade allehanda slagz Contributioners afläggande ordinarie som extraordinarie, iembwähl hafft ett stort betryck af Lantregementetz Inquartering och tillförene (af) fästningens guarnizon, der till medh uthstått åthskillige uthskrifningar till gemene Knechter och båtshåld medh flere Swårigheeter, som wij uthj den framfarne tijdh hafwa måst kenna och dageligen förnummet, lika wist stillt oss under samma Regemente så hörige (och animerat andra till den samma plicht och vnderdånige troskap) som alle redhskafne vndersåtare emot Konung och Öfwerheet äre förbundne at thee och erwijsa låta; Skulle och på wår sijda wij ganska gierna warit willege det samma framgent continuera och wedh macht hållitt, der som denne orolige tillståndh och förändring genom krigetz bemechtande icke hade förment och stengdt oss der ifrån, som alle rättsinnige menniskior uthan missgunst, haat eller afvndh förnuffteligen dömma och efftertenkia kunna. Nu är det hwar man witterligit, att enär hanss Kongl. Maijtt af Swerige medh dess höganseenlige Armede, som stodh här i landet wedh Carlshambn, vndersåterne till defension och förswar, uppbrööt och blåttade mången ährligh och trogen Man, sate wij nu medh dem igen lijka som fåhr uthan herde och barn uthan fader; då straxt der effter marcherade hans Kongl. Maij:t af Dannemark och Norie medh sin Armede för Christianstadh och giorde store partier, ju mer och närmare up i landet, och tillförende satt heela hertigdömmet Skåne uthij Contribution och uthskyllder, och des deputerade herrar af General Commissorialet steltte till oss twenne breff som lyda medh Streng befallning till danskee Armeen att Contribuera, wij det samma skulle ingå och bewillia, så frampt wij wille

draga försyn att conservera oss, wåre hustrur och barn sampt förrådh och timmeliga wälferdh. Nu considererer, gode Herrar och Män, huadh här till at war giöra. Wilkoren, som steltes oss för ögonen, måtte wij nu åthminstone öfwerläggia och uthrättia det bästa, ty att trampa emot brådden och stella oss till wärn emot een så stoor Krijgzmacht kunde wij så litett förmå, som dhe der äro ganskee Swage och Krafftlöse, emedhan wåre egne bewäpnade Krigzmän, som uttij sådane tijder borde stå lansens Innbyggare till protection och förswar, wore bårte och alldeles ifrån oss dragne. Derföre hafwe wij Iempte medh alle andre af landetz Inwåhnare måst effterföllia Skåningernes exempell och i krafft af förberörde twenne Kongl. Commissoriatetz breff och skrifwelser affärdet här ifrån wisse män ned till danske lägren, som då stodh för Christianstadh, att begiera fredh och afhandla om Contributionerne, som Stadhen at præstera Månandtligen ähr pålagdt och anbefallat. Nu hafwe wij förnummit af twenne Stadzsens bårgare benembde Mårten Persson och Jacob Spegelbergh, som förleden den 25 huius komme ifrån Callmar deras berettning, att månge af Rijckssens Herrar och Män, serdeles H:r Laudzhöfdingen högwälborne Conradt Gyldenstierna, hafwer för detta wårt nödtwungne giöhremåhl och nedhresa skull fattat till oss och heela landet een så stoor wrede och förtörnelsse, att wij ickee allenast blifwe achtade för dee der ähre Sweriges fiender, uthan och per Consequens hotade medh Eldh och brandh, mord och dödzslagh sampt roof och uthplundrande alldeles oförskyllt, der till medh påfördt oss och dem tillwitelsse, som skulle wij redan hafwa sworet hans Kongl. Maij:tt af Dannemarck och Norrie wår vnderdånige plicht och troofastheet, huilkett aldrig denne gångh är skiedt myckett mindre proponerat eller af oss begiert wordet, uthan allenast at aflegga Månantdl[a] Contributionerne, som tillförene sagt och förklarat ähr. I det samma som wij mäst wore altererade och af fruchtan merendels bekymbradhe för beme[te] skreckelige hooth och undseijelse, kom det äfven till måtta samma dagh sist förledhen den 25 huius, at den danske Öhrlogz flåttan gick här uth wedh Staden ner vnder walden; då resolverades at föredraga och gifwa samma trångemåhl H:r Ammiralens högwälborne Tromps Exell:tz klageligen tillkenna medh solliciterande att komma oss och här uthinnan till hielp, tröst och biståndh, huar uthj wij och äro bhönhörde blefne och till öfwerflödh haffuer högbemelte Ammiralen till-

skrifuitt landzhöfdingen uthj Callmar medh erhindringh att låta oss i så måtto blifwa i Roo och omolesterade, som des breeff medh sina skarpa formalier egendteligen uthwiser, och her hooss, på Swenska tungemåhlet uthsatt, Copialiter hoss föllier, bediandes respective tienst- och wänligen att hwar och een standz persohn uthj bemelte grefweskap wille innehållandet af samma breff medh mera taga uthj så godh observance som sielfwa effecten påföllia lärer. Der som något fiendtligit öfwerwåldh emoth oss tenteras skulle, så will man stadigt förmoda, at huar och een erligh menniskia mera skall wara jnclinerat att hålla medh oss een godh förtrogen wänskap än tillfoga oss någon skada och derigiönom störtta sigh sielfwa diupare i ruin och förderff medh sampt sine grannar och kringliggande Naboer. Detta har man af een god mening kortligen upsatt och Eeder welat föredraga, icke så mycket af frucktt och redzsell för eett ondt hotande som det är meent till een god inbördes enigheet at confirmera och bekräffta; dy skall det gella på fålckz förderff och ödeleggande, så kan Man fuller wara bered och ferdig så snardt som någon annan, så medh egen som coniungerat Krigzmacht, men intentionen på alles wår sijda är annorlunda, der så lijtet oförskyllt will see uppå Eders som wår egen förderfwelse. Derföre synes best att hålla fredh medhan man den kan niuta och fåå behålla, och huruledes meningen på Eeders sijda der om wara kan, bedie wij tienst- och wänligen oss det samma till genswar communiceras måtte, hwar medh wij förblifwe på Staden Christianopells och samptlige Östra häradhz Inbyggia(res) wägnar,

dhe gode herrar och Mäns

Tienstbegifne tienare och wänner

Borgmästare och Rådh i Christianopell

ABRAHAM SÖFRESSON. CIVIT: NOT: CHRIST:

Vppå samptl. allmogen i Östra häradz fullmechtige deras wegnar

JOEN MÅNSSON, i Binga BERTILL JOENSSON, NILSS JOENSSON,

ANDERS JOENSSON. i Källinghof.

ÅGE OGESSON i Akenäs, NILSS PERSSON i Hammerby.

Det var först efter slaget vid Lund d. 4 december 1676. som den svenske konungen kunde med verkligt hopp om framgång begynna arbeta på återställandet af sitt herravälde i de skånska landskapen. Försöken att med vapen i hand framtvinga den gamla lydnaden hade varit fåfänga, sålänge den danska hären ännu stått obesegrad inom landamäret; ännu mindre framgång hade de kungliga plakaterna haft, huru uppfyllda af hotelser de ock varit. Fjorton dagar efter Lundaslaget utfärdades ett nytt plakat af följande lydelse.

3. Kgl. svenskt plakat (1676).

Wij Carl, med Gudz nåde Sweriges Giötez och Wändes Konung, Storfurste till Finland, Hertig uthi Skåne, Estland, Lifland, etc.

Giörom witterligit at. ehuruwäl Wij hade fogh och orsak alla dem, som efter Wårt förra Placats innehåldh icke hafwa hörsammeligen instält sig och gåt Oss som deres rätta Arfkonung och af Gudh förordnade öfwerheet tillhanda medh troheet, tiänst och bijståndh, för olydige. otrogne och illwiliande undersåtare at ansee och nu straxt dhem medh straff till lijf och godz at beläggia, så hafwom Wij lijkwäl ännu dhermedh innehålla welat i hopp at dhe, som icke af lätferdigheet, argheet och onska uthan af oförståndh eller twång hafwa trädt uthur deras plicht, läre nu mehra, sedan Gudh den Aldra högste hafwer behagat Oss en så önskelig seger öfver Wåra och Rijkzens fiender förläna, ångra sig och som rätta undersåtare wända om och gå oss medh lydno, troheet och all möyelig hielp tillhanda, på det dhe än här warande fiendtlige trouppar igenom Gudz mechtige bijstånd måtte aldeles uthrotade och ruinerade och detta tryckta landet i sin förriga roo och i ét fredeligit tillståndh försat blifwa, hwilket fienden medt sijne orätmätige wapn uthan någon gifwen orsak och uthan något skiäl hafwer Oss och Wåre undersåtare borttagit. Wij förmahna derföre hermed nådeligen och tillijka alfwarligen befalla alle detta landetz inwåhnare, uthaf hwad ståndh och wärde dhe äro, at dhe i ingen måtto sig herefter i någon kunskap och correspondence medt Wåre och Rijkzens fiender inlåta, fast mindre gå dhem tillhanda medt hielp och tillförsell af victualiepertzeler och fohring wedt högste straff och onåde tillgiörandes. Skulle någon emoth detta Wårt stränga förbudh och emoth sin trohets plicht underestå sig at handla

och till Christianstadh och Landscrona det ringaste at föra eller och Wåre fiender, som härtill oförswarligen skiedt ähr, den ringaste kunskap bringa om Wårt förhållande, om Wåre trouppers marche och alt annat företagande, så williom Wij straxt den sammes huus och egendomb till skiöfling gifwa, gården i brandh sättia låta och den som brotzlig finnes uthan all nåde såsom en meenedare och förrädare till lifwet straffa låta androm till sky och warnagell. Men dem, som hoos oss sig infinna medh kunskap och efterrettelse om fiendens förehafwande och dess partier när dhe gå eller komma, och giöra dem på et eller annat sät hinder och skada, iämwäll bringa till Oss och Wår armée godwilligt och sielfmant allehanda underhåldzpertzeler, dhem williom Wij medt all konungzlig Nåde möta, dem hägna och beskydda och hwar och en efter wärde och förtiänst belöna. Och på det Wij mågom wara så mycket mehra förwissade derom, at detta Wårt öppne bref kommer wederbörande tillhanda och blifwer i alla kyrkior upläsit på förste predijkedagar, ty befallom Wij hermedh alfwarligen först alla Probster at dhe sättia sijne nampn och signeten thärunder, så at när detta samma wårt original kommer Oss till egen handa igen, Wij deraf mågom see och spöria, om någon hafwer denne Wår förordning eftersat och försummat och sig motwilleligen straff och onåde tillskyndat. Här alle som wederbör hafwer sigh hörsammeligen at effterrätta. Till yttermehra wisso hafwom Wij detta medt egen handt underskrifwit och med Wårt Kongl. Secret bekrefta låtit. Datum Hufwudqwarteret Belteberge d. 19 Decembris A:o 1676.

CAROLUS.

E Lindschöld.

Detta blef emellertid icke det sista i raden af de kungliga plakat, hvarigenom hotelser mot olydnad eller löften om pardon för det förflutna kungjordes. Flera sådane måste under krigets lopp utfärdas, och för snapphanarne utställdes till och med särskilda personliga s. k. frihetsbref, om de ville återgå till lydnad. Ett dylikt frihetsbref har händelsevis blifvit bevaradt i Malmö länsarkiv, derföre att innehafvaren blifvit gripen och ställd under ransakning för nya snapphanebedrifter. Det har följande lydelse:

Frihetsbref.

Alldenstundh iag för menige allmoge förkunnat hafwer H. Kgl. M:ts, min allernådigeste konung och herres, Pardons placat, at de

förseende personer som sig framställa, ock till nåder tagne blifwa samt och förlåtas dem deras brott, som de emot deras allernådigste öfverhet förbrutit hafwa, hwaribland och finnes effterskrifne person, Jöns Ottesön i Swedala och Oxie härad, som hafwer warit snaphane och det nu på 2:ne års tid föröfvat; alltså uppå min allernådigste konungs och herres wägnar samt efter dess allernådigste gifne Pardonsplacat pardoneras och frikallas samma föreskrifne snaphane att blifwa och bo wid sitt hus och hem omolesterad som andra Cronones trogna undersåtare, dock medh den condition, att han aldrig effter denna dag låter förspörja någon otrohet hwarken med snaphaneri wäsendet eller andra olagliga stycker. Till wisso under min egen hand datum Frenninge d. 28 Decemb. A:o 1677.

ANDERS PERSSON.
(Sig.)

På kgl. plakater var det i allmänhet ingen brist för de skånska landskapen under dessa förfärliga år, då kriget i sin gräsligaste gestalt som en giftig vampyr sög deras hjertblod. De hade två konungar och två administrationer, en dansk med hufvudsäte i Christianstad, Helsingborg eller Landskrona, och en svensk, ledd af den svenske generalguvernören i Malmö; förutom dessa administrerade härar, ströfkårer och snapphanepartier såsom dem syntes bäst. Befallningar korsade hvarandra, från alla håll hotande med mord, eld och brand. Se här en del aktstycken från detta fasansfulla tidskifte i vår fädernebygds historia.

4. Åtskilliga danska påbud.

Kongl. Mayt:s Ridefoget Anders Dollmer haffuer dete Placat med Prousten och Presterne i Schutz Herrit at forkynde. Cito.

Cito.

Cito.

Wi tuifle icke paa, at Vores udgangne Placat af Dato 18 May, nest affuigt, jo allerede sambtlig Indbyggerne her udi Provincien Skaane er vorden kundgiort, huis Indhold var, at de sig till Sælland med Folck, Börn, Queg och Godz for Sicherhedz Schyld schulle begifue, saafremt de ey wille udstaa fare for aff Krigz folckene at vorde ruinerede. Men som Hans Kongl. May[tts] allernaadigste Willie derforuden er, at alt huad Korn eller Höe, Adelen Geistligheden eller Bönderne höster, straxen udi Straaet till een aff Festningerne

Landscrone eller Helsingborg schall ind föres, der uti Stacker opsettes och Eyermenderne till egen Nytte forbliffue: Saa haffwer Wij alle och en huer wedkommende hermed wildet aduahre, at de sig der effter forholder, saafremt de ey, om der imod handles, med Ild och Suerd wille straffis i Anseende (at) de udgaaende partier her effter schall vorde beordrede alle de huuse paa Landet, som Korn eller Höe udi befindes, udi Brand at ansticke och opbrende.

Helsingborg denn 5 Julij Anno 1678.

Hans Kongl. May:tz till Dannemarck och Norge
Deputerede ved General Commissariatet
VON STÖCKEN.

Denne Order ville Præsterskabet i Oxie herreth paa alle Prædichestole forkynde och derpaa skriffue, at det for Almuen forkyndet er, sampt ordrene igien tillstille.

Paa Hans Kongl. May[tt] till Dannemarck och Norge, min allernaadigste konung och Herres Vegner advaris hermed samptelige Almuen i Oxeherreth ingen undentagendes, Mand eller Quinde person, at de under höyeste Liffsstraff sampt Suerd och Ildebrand sig ey understaar at reise till Malmö enten med noget at selge eller sig tillforhandle, saa vel som ingen sig understaar, aff huad standz person det och vere kand, i Malmö at indkomme med nogen Kundschab, formanendes der hoss Allmuen samptlige och huer i serdelished, at der nogen fra Malmö schulle med nogen ordre udkomme, at de da strax saadane personer angriber och till festningen Landschrone indforer, så fremt de ey, som forbemelt, med Suerd och Ildebrand ville straffes Actum. etc.

Maanstrop d. 10 Julij Anno 1678.

ANDERS DOLMER.

Med skrifvelsen följde ett handbref från ridefogden till Herr Söffren i Tyelse (Tygelsjö) så lydande.

Hederlig och Höylerde H:r Præposito,

Höytærede gode Wen,

Indlagde dett höye Kongl. Commissariatets Ordre behagede H:r Proubsten straxen samptlig Herredz Præsterne att communicere att dend af alle Predickestohler kand worde oplæst, paaskrefuen och mig igien tillstilled, saa frembt de wedkommende ey derforre

will undergaa dend straf, som Orderne i sig sielf dicterer. Slutel. nest dend Höyestes Anbefallning

Giörslöff d. 7 Julii 1678.

forbliffuer
H:r Proubstens
tienstwillige
ANDERS DOLMER.

Prosten i Skytts härad, den gamle herr Bastian Odder, emottog 3 dagar derefter ordern för Skytts härad och har å densamma med darrande hand antecknat:

Hora 2 pomeridiana 8 Julii bleff mig undherskreffne indhendiget det höiansenlige Kongelige Danemarckiske Commissariats förseglede och med egen hand ratificerede ordre sampt velbetrode Hr Befalningsmandens actbars och velforstandiges Monsieur Anders Dol:ners schriftelig befallning, bemelte ordre att schulle for Menighederne forkiöndis, huoreffter ieg mig retter oc strax paa timen det forsender i huad pericul ieg dog kand gerade.

Haarsloff 8 Julii-Anno 1678.

BASTIAN ODDER.
E. hand.

Under de följande dagarne circulerade dessa order inom kontrakten och alla kyrkoherdar måste skriftligen lofva att efterkomma befallningen om deras uppläsande. Den 10 upplästes de för Sktyts härad i Skanör.

Men knapt har den danska administrationen öfver Skåne tilltvingat sig publicerandet af sina ordres, förrän den svenska kommer med stämningarne till det politiska blodstribunalet, kommissorialrätten i Malmö, för pligtförgätenhet och otrohet emot den rätte herren, Sveriges konung, derföre att man ej i stället, enligt den stränga svenska befallningen, insändt dem till närmaste garnison. Herr Bastian blef anklagad af militie fiskalen som "perduell och menedare" samt till fästningen införd. Äfven de öfriga presterna i kontraktet, som antecknat ordrens emottagande med löfte om uppläsning från predikstolarne, anklagades. Presten i Tyelse, herr Sören, anklagades till och med inför rätten derför att han af den danske fogden emottagit titel af "præpositus och gode vän": fiskalen sluter deraf, att han icke notificerat generalguvernören om den skrifvelse han emottagit, att han med "præpositi tilltal och äran af een fiendtelig fogdes vän varit väl förnöjder," och fordrar hans fällande derför såsom "reus Majestatis."

Gamle herr Bastian i Håslöf satt länge fängslad på Malmö slott och dömdes af samma kgl. svenska kommission, som under

kriget utfärdat så många andra hårda domar, till sitt embetes förlust. Efter freden i Lund 1679 inlade samtlige skånska presterskapet jemte biskop Can. Hahn en förbön för honom hos Carl XI[1]); understödd äfven af gen.-guv. R. v. Ascheberg blef den omsider beviljad.

Se här några ytterligare intyg om den civila och militära administrationens våldsamma framfart under krigets sista år.

Cronones Lenssmand Mogen Persen i Naffentorp,

Det befalles eder hermed, at J strax och uden forsömmelse wedt natt och dag, thime och stund tillsigir Allmuen i eders Fierring, at de under sverd och ilde brandz straff, till at conservere deres huus och hiem, inden i morgen afften, af hver gaard och saa maange, som heste och vogen haffue, fremkommer till Landzcrone med dend paabiudne fourage och halmklipper, saasom och af huer sougen een god och duchtig hackelsse kiste medt behorrig skierknijf sampt paa huer gaard fijre goede och tätte öhltynder och i serdeleshed formahne allmuen, at de saa kiert dend seeneste Ruin dennem ey schall ofvergaa saa mangen nödhtörfftig barn och mennische der offuer till jammer, strax medh dend som paabuden er fremkommer och kommer paa weye och at huer sochen clarerer medt contribution för sougnen effter gaardetahlet med pengenes lefverantze: lader dette, saa kerdt som eders welferd er, cito för allmuen forkynde i huer sougen och wer Gud befallet!

Af Opagra dend 11 februarij A:o 1679.

Anders Dollmer.

P. S. Formaner och prästerschabet, saa mange som deress Artiglerieheste ey haffuer lefwerered, at de strax med thie Richs D:r derfore clarerer under execution, efftersom woriss parthie beordres for alle paabudne contributioner at exequere.

General order till snapphanarne (1678).

Anbefahles hermedh Capit. Jens Jenson, Capit. Severin, Capit. S. Andersson och Lieutn. Thue Krop, at de medh allerforderligst forföye sigh till Mallmöehuus Lehn och derofuer, alt saauit det hele lehn sig strecker, uden anseelse opbrender alt det höe, korn, och fourage, som der i Lehnet findes, hvad heller det samme er

[1]) Se dessa Samlingar 1870, sid. 25.

inhöstet i eller wed husene, eller det endnu paa marcken er bestaaende, ty som Hs Kgl Mayst, min allernaadigste herre och konge, for nogen tidh siden allernaad. befahlede, at een huer prest sin meenighedt offentlig skulle publicere, at det war H. May:tz allernaadigste befahling, at ingen nogen sedh maatte i husene indföre, da dersom nogen derimod skulle hafve handlet och kornet och fourage udi husene indlugt, daa skal de gaardene, huor sligt findes, opbrende och dennem foruden til straff for deris ulydighed reen udplyndre och alt qvæg och fænad skal de til Landscrona ind drifue, hvor dennem da deraf den tredie part skal worde gifvet. Sammeledes befahles bem:te friskötter, at de alt brögger redskab ruinere skal og alle brögge kedeler borttage; hvoreffter bem:te capitainerne och deris underhafvande sigh haffuer att rette.

Gifvit udi leyeren wedh Riseberg den 9 aug. 1678.

ARENSDORFF.

Det är den danske general befälhafvaren, som till snapphanarnes chefer, numera jemte hela deras tygellösa följe upptagna i danska armeen, utfärdar denna order. Huru snapphanen, "capitaine" S. Andersson, försedd med dylika instruktioner af sin general en chef, uppförde sig ända in emot freden i Lund, visar följande målande skrifvelse från honom till inspektoren på Andrarums alunbruk. Danmarks sak var förlorad hos den bättre delen af de skånska landskapens befolkning, när det erkänt snapphanefejden som lagligt krig: Sverige måste då i allas ögon synas såsom samhällsordningens upprätthållare.

Hilsen med Gudh, Monsieur Teingelein mest flittig salutem!

Saasom jeg paa adskillige tider haffver Eder, saavel som och menige Sognemændh i Anderom sogn, tilskrefvet om mine vinter Korteers Penge, som (af) Kongen och hans hans höye ministri är doneret och mit parthi tilsagt gafve, at J skolle godvillig dennem erleggie, i hvilcket mand ugierne dog alligevell fornemmer Eders störste forsommelse och arrige modsstridighed; saa derfor endnu till ydermere ofverflöd vill jeg haffve Eder medh Præsten tillige och Sogneskræderen endnu engang advaret, at J, saa och Præsten, giör forstræchning for sognen och nu inden 8 dags forlöb framsender de 300 Rdr danske mynt hid til Byen, saasom J haffve ey nogen excyss, som lenger kandh vare. Her ehr nu en god och rolig stilstand, saa at mand maa och kand reyse fram och tilbage hvor

hen och (til) hvad festning mand lyster; saa kand J ey undskylde Jer længer, det J eller nogen anden kand komme jo herind. Och hvis J icke nu godvillig dette effterkommer, skall J och Præsten vare forsichrede, det jeg skal saa Jer tractere der effter H. May:ts ordre, at J skal aldrig glemme mig, om endskiönt J kand forgiætta Gudh, och skal bliffve saadan en sag, saa at hver skal gaa aff uden at det tro. J Erindrer Eder vel ogsaa, gode Inspecktor, sidst jeg var hos Eder och vilde haffve alun, som da paastod, och (J) sagde, at der ey var meere paa stallen end som fornöden kunde vara til huusfornödenhed, och J da nogle faa dage dereffter lod Swensken bekomme det, hwilcket ilde skal bekomme Eder, med mindre at J indsender fornefnde penge. Eder hermedh Gudh befalet.

Datum Landzcrone d. 4 Sept. A:o 1679.

Simon Anderssen,
Capitein offver Friskytterne.

Ännu en annan skrifvelse ur danska geheime arkivet visar den vanliga formen för utkräfning af kontributionen:

Hilsen med Gudt alsmechtig, den vellerde man H:r Niels i Wanstadh, och lensman Lars i Wanstadstorp,

Lader jeg eder vide, att deris resterinde contribution er 18 Rdr, som forskrifvet er, och fogdens lönn som resterer er 14 Rdr, Dsk och denne rest (skal J) i morgen möde med kl tolf, så fremt J icke vilde skade af ild och brandt och for skade tage vare.

Niels Månsson
egen hand.

Och lader jeg eder vide, at jeg foruden skal hafve till mig och mine underhafvende 4 Rdr, och dette skall J lefvere mig i morgen i Julleröd.

Huru förfärligt har också icke detta krigs olyckor tryckt alla klasser af samhället! Blickar man djupare in i tidens handlingar, studsar man nästan tillbaka för de fasor, som öppna sig för ens ögon. Här hafva blifvit sammanställda endast några få, mera sammanhängande berättelser af enskilda personer ur olika stånd om händelser, som träffat dem eller deras omgifning, samtida skildringar, på hvilka dock torde kunna lämpas den danske historikern N. M. Petersens minnesvärda ord: "Historie skrives kun for dem, der ikke have Lyst eller Leilighed til at ransage Kilderne; af disse kan man lære langt mere end af nogen historisk Behandling."

Vi låta en adelsman, herr Arild Svawe (Svab) till Näsbyholm och Lärkesholm, först få ordet på sitt brutna svenskt-danska tungomål.

5. Några bref från skånska adelsmän (1677).
(M. L. A.)

1. *Arild Swawe till general guvernören baron Fab. v. Fersen.*

Höyædle och Velborne H:r Baron, Felt Marskalck och General Governeur, Gunstige gynnare,

Hans Excell:ces gunstige breff aff den 27 Martii ähr migh wehl indhendiget nu sidst afuigte d. 7 Aprill angaaende vor allernaadigste Herre och Konningz Nådige villia om nye och dubelt Ross tienste. Saa ähr dett min wnderdaanig schyldigheet. i saa mådher som i alt andet att tienna Hans Kongl. May:tt, min allernådigste Herre och konaungh, aff ydherste mackt och formue, mens såsom forledne åhr först till aller höyst bemelte Hans Kongl. May:ts tienste thijo stöchen aff mine beste hester bleff annamet och bortfört aff welborne Herr Richtmester Carll Gylenpistol, for det andet bleff migh aff fienden wdj Christianstadhs ulöckelig erobring fratagen alle mine beste Mobilier, som war aff nogle thusinde d:rs werdhe, dem iegh formedelst findens skyldh der haffde indfört, for det tredie haffuer mehr allerhöyst bemelte Hans Kongl May:tz krigzfolck aff det finska d. 26 November sidst affuigte gandske udhplyndret min gaard Lärkisholm saa well spannemåhlet som 24 stöcken kiör medh en stor dehll ungfænnit och alt boskapet sampt jernen af dörene och finsterne med mehre. Der det war schedt och paa samme timme de reyste derifrån om natten, stod gården i lius Lue och bleff i fall asche (huilcket alt er Hans Kongl. May:tt aldehlis uwitterliget). Samme gårdh haffde ieg aff nye gandske ladit opbijcke och derpaa anvendt en stor dehl aff mine midler dem mig nu medh mehre, som för ähr melt ähr, fra haanden kommen, huorudoffuer ieg er kommen i stor betryck och haffuer paa penninger och mobilier stor mangell, huorfore ydmygeligen formodes Hans Excel:s saadant gunsteligen tager wdj consideration och hos Hans Kongl. May:tt, min allern. Herre och Konungh, mig till det beste recommenderer, at Hans Kongl. May:tt i Nådher wille ansee dendh store skaade, som ieg i saa mådher, som för er rört, lijdt haffuer, och mig for dend skyldh for bemel:te Rosstieniste aff nådher wilde denne gangen haffue forskaanit, dog der

det formedelst tidernes besuerligheder ey alldelis kand forbi gaaes, ieg da motte paa enkelt Rosstieniste aff mit godz, som er en ryttere, niude at prestera, for huilcken ieg will giffue penninger.

Nessbyholm den 4 april 1677.

Hans Exell:ses
tienstydmiuka tiennere til döden
ARILL SWAWE.

Detta bref, som i all sin korthet nogsamt röjer olidligheten af svenskarnes handlingssätt mot den infödda adeln, väckte endast generalguvernörens förtörnelse, och han antecknar på baksidan: "Dieser Brief soll mir verwahret werden und alle von derselben Natur, so noch einkommen werden." Det svar han gifvit Arild Svab på hans anhållan är till ordalydelsen obekant, men innehållet framgår tillräckligt tydligt af följande hans bref af ²⁹/₄, som utgör svaret på gen. guvernörens skrifvelse af ²³/₄.

Jegh bekom H. Excell:ce feltmarskalkens breff d. 28 huius aff d. 23 april och der aff erfahrer, at min allernådigste herre och konung schulle werre offuer migh fortörned aff aarsag, at iagh icke haffuer effterleffuedt den fordublet rosstienniste, som mig aff Hans Höy Excell:ce war til skrifiuit om. Da skall Gudh kiendhe, at det aldrig andet war i minne tankar, endt at effterkomme dhen, saawelsom alt andet, som Hans Kongl. May:tt mig paabiuder, ombediendes tienstl. Hans Höy Excell. migh hos högstbem:te Hans Kongl. May:tt for det will haffwa excuserat, och ieg önsker altijdh at maatte niudhe en naadig Herre och Konning, begierendes underdånigst mig aff Hans Höy Excell. maatte worde meddehlt, huor samme penninger for rosstiensten skall lefwereris.

Nessbyholm d. 29 april 1677.

Hans Höy Excell:ces
tiäänstödmiucka beredeschyllige tiennar
ARILL SWAWE.

Några månader derefter kom Carl XI:s befallning, att alla skånska adelsmän skulle med hustrur och barn lemna hem och fädernebygd: under betäckning af svenska trupper skulle de föras upp öfver den småländska gränsen. Somliga vände aldrig åter ur hvad de helt säkert betraktade som sin babyloniska fångenskap; till dem hörde Arild Swawes hustru fru Margrete Beck Swawe, som

dog i Wimmerby, en af de landsflyktiges vistelseorter. Andra kommo efter freden tillbaka, men funno då sina gårdar mestadels sköflade och brända. En enda, den gamle Chr. Walkendorf till Ellinge, Lunds universitets förste skånske kurator, har på sin ödmjuka bön om förskoning från landsflykten för sin ålders och visade trohets skull fått stanna qvar [1]). För de öfriga gafs ingen pardon. Hvilken sammanpressad ängslan och smärta talar ej ur följande bref från Holger Tott till Jörgen Krabbe, hans svåger, i hvilket han söker utverka förskoning för sig. Då han ej lyckades deri, följde hans flykt till danskarne.

2. *Holger Tott till Jörgen Krabbe.*

Monsieur mon très honoré Frère,

Jeg sender dig et breff til Sperling, hworudi jeg suplicerer, att jeg maatte tilladis med min elendige hustru att komme till Malmöe och icke til Swerrig med dette parti, om icke lengere, da indtil hund bliffwer frisch aff sin barselseng. Mag det selff eller ogsaa ved andre for Jesu naffn skyld, at dett maatte os bliffwe tilstedet, att jeg icke schall wære saa ulychelig och see min stachels hustru döed for mine födder; jeg vill spendere derpaa hwad i verden kand begieris. Hielp, hielp for Jesu döeds schyld. Vale

Marsvinsholm d. 30 sept. 1677.

H. Thott, mp.

En professor vid det under krigets fasor upplösta universitetet i Lund, den svenskt sinnade skåningen Andreas Stobæus, har följande att förtälja på sitt lärdt barbariska tungomål:

6. Relation om de calumnier. som man Professor Nordeman i krigztijden påbördat, in consistorio aflagd.

(S. R. A.)

H:r Professoren Martinus Nordeman, een man, genom thes redliga wandel och ostraffeliga comportamenter, såwäll i fredz- som feigdetijder, hwarjom och enom nogsampt bekant, hafwer hwarken genom sin innocentie och rätträdigheet icke eller genom dhes stora meriter, dhem han publice och privatim som een ehrlig patriot på många ställen deponerat hafwer, kunnat befrijas, att ju Sathans lemmar i dhessa förflutna tijder honom sigh föreställt hafwa lijka

[1]) Härmed rättas det genom hela literaturen löpande misstaget, att Christoffer Walkendorf skulle hafva blifvit domfälld för öfvergång till Danmark; det hvilar på en förvexling med hans äldste son Hans Walkendorf.

som ett måhl, hwartåth de sijna calumniers gifftiga pijlar dirigera wille. Och såsom jagh uthaf thee discourser, som fördes så wijdh kongl. hoffwet, som elljest wijdh armeen, om Professor Nordeman, noghsampt kunne intaga hwad tillfälle calumnianter hade arriperat till at lempna om hans comportementer hooss een och annan dhe impressioner, som Professorns lijff och lefwerne ingalunda meriterat hade; altså underlätt jagh och intet till oskyldigheetz förswar then bekanta sanningen effter all christeligh plicht at framdraga, och sålunda uthan difficultet uthaf mångt ett ehrligt gemüthe skadeliga och lögnachtiga opinioner exstirperade, som af illvilljande woro dher semerade. Men emedan dhet är omöijeligit, at jagh och några få, som om sachsens beskaffenhet rätta kundskapen hafwa, kunna på alla dhe rum och ställen finnas, hwar slijka calumnier såsom ett sigh sjelf multiplicerande fermentum kunne uthsprijdt wara; altså hafwer jagh dhe ehrlige, dock om saaken okunnige sinnen till effterrättelse, men the arga och illvilliga till skam och neesa, följande sanferdige relation skrifftteligen upsätja och dhet jagh wijd min nährwaro medh edh verificera kan och vill, uthi min frånvaro medh egen hand bekräffta welat.

Calumnierna bestå besynnerligen uthi trenne poster, nembligen att Professor Nordeman sitt fädernesland skulle hafva förnekat, och att han uthi krigztijden sigh skulle hafva retirerat till Danmarck. Sanningen skall uthaf följande elucescera.

Effter Professor Nordeman sin spanmåhll och andra victualier in Junio 1676 lätt inbringa till Kongl. May:tz tienst in i Malmö, förfogade han sigh medh hustru och barn under convoy af kongl. armaden up emott gambla grentzen, men emädan hanss hustru in Julio föll uthi barnsbörd och ett hans barn inom samma månad blef dödt, obligerade honom hans marital och faderliga plicht, at han hoos them på Håfdalla qvarblifwa måste och tillijka medh them ängzligit förwänta, hwad Gudh öfwer honom och the hans under fiendens antingen omildheett eller discretion beslutit hade. Dock förnam han genast, huru osäkert thet skulle wara för honom som een infödd Svensk ther uppe uthi tiocka skogzbygden länger förblifwa, och fördenskull genom een och annan af the ehrlige och redelige af landzsåtherna, theras rådh och handräckningh sigh hijtt till membra Collegii Professorii, som in loco qvarblefna woro, dock icke uthan största hazard förfogade och een lijten tijdh, genom krafft af thet general salva guardie bref Collegio tillskickatt

vart, hemma på sin gård delitescerade, försmeltandes dher jempte uthi största tålamodh hwad torter, afpressningar och pressurer af fienden, hwad piquante ord och gebärder uthaf the förräderska och menediga af inbyggiarne, hwad hoott och trugzel af alla Rijksens och hanss fiender, imedlertijdh, dhetta oachtat, honom tillfogades, in till thes thet blef så grofft, at han sökia måste sitt lijf och wällferd genom ett special fiendens Salva guardie bref at conservera. Imedlertijdh hade H:r Professoren uthaf migh nogsampt förnummit, hwad hiertans missnöije jagh hade uthi dhetta galna och owettiga folketz comportamenter, som frögdade sigh öfwer then allmenna olyckan och fiendens progresser och, twertemott sin edh och allerunderdånigste skyldigheet, declarerade all hostilitet emott Hans Kongl. Mayttz trogna undersåtare, samt hade och observerat, huru jagh tillijka medh honom sörjade öfwer Josephs skada; mina innerliga böner till Gudh för Hans Kongl. May:tt, vår allernådigste Konung, sampt thes wapens önskeliga succes war H:r Professoren intet obekant, hwarföre han så mycket säkrare communicerade med migh sin öfwerhängiande nödh och fahra, wäll wettandess, at jagh så hanss som een hwar Svensk mans jura, ändoch medh min lijfzfahra, söchte af yttersta kraffter at afwärja.

Nu hände thet sigh een 3 weckor för Lunde slagh, at een ertzrebell och snaphaneförare, benämbd Niclas Hermansson, ankom till Lund, instruerat medh konungens af Danmarcks fullmacht, hwar uthinnan var uphäfwin alla salva guardie bref (för dem,) som infödda Svenska woro, med ordres the samma på hwarjehanda fiendteligit sätt angripa och hantera. Professoren, härom hemligen åthwarnader, seendes för ögonen hwad yttersta fahra han stodh uthi, ther han een sådan skielms sielfzwåld skulle wara underkastat, skickade oförtöfwat effter mig. Jagh kommer. Wij delibereră: godh rådh voro helt dyra. Änteligen, som jagh förnam, att be:te hufwudsnaphana så flijteligen hade effterfrågat, hvad för en Norlänningh Professor Nordeman wara monde, togh jagh theruttaf tillfälle at falla på the tankar, at man thenna skielmen genom then ambiguitet, som uthi thet ordet Norlänningh war, skulle sökia at eludera. Men Professor Nordeman in totum respuerade thetta consilium, wille föredraga sin innocentie, sitt vitæ genus, sitt salva guardie bref, så jagh, remonstrerandes huru fåfänga motiver thessa skola wara emott een sådan skielm och een sådan ohörligh instruction, med största difficultet Wällb:te Professor tijtt hen dis-

ponerade, att han änteligen tillätt, thet jagh tillijka medh Monsieur Laurentio Trustorphio, nuwarande öfwerst collega i Malmö schola, dhenne hufwudskielmen seducera och hans blodiga anslagh på ofwantalde sätt hindra måtte. Och gick thetta anslaget så lyckligen fortt, at snaphanen utaf fruchtan, (att) han sigh på een annan Norlänningh (ty dhe i Danmarck kalla them, som boo i Norje och bortt emott Trunhem, och Norlänningar) än han sigh inbillade, snart förgrijpa kunne, drogh dhen gångh medh oförrättat saak sin kooss. Någon tijdh thereffter, nembligen fredagen för Lunde slagh, ankom een citation från danska lägret, thet Professor Nordeman, som een suspect och angifwen man, tijtt genast skulle sigh förfoga. Jag, som altijd har achtat thet för så stoor dygd at conservera een civem som dräpa een fiende, hölt thet tiänligit, at Professoren skulle taga medh sigh ett attestatum om sin person och förehållande ifrån Collegio; och som Collegium påbördade migh at giöra härtill ett project, satte jagh iblant annat thessa formalier: "och skall han, som wij icke annat wetta, thes uthan wara een Norlänningh af Jämpteland," ärnandes jagh then dextre tilförne af migh practiserade dolum bonum än och i thetta måhl adhibera; men Professor Nordeman, som ingalunda af bemälte mendacio officioso sigh betiäna wille, togh pennan, när jagh bemälte project för honom laass och ströök sielf ofwan bemelte formalier aldeles uth. Här seer dhen opassionerade läsaren, hwad fogh calumnianten hafwer till at adstruera, thet H:r Professoren Nordeman sitt fädernesland förnekat hafwer. Åhr här nogot feel, så stadnar thet på mitt answar, thet jagh så mycket hellir antager, som min redeliga intention och många heligas exempler mitt factum noghsampt lära justificera, och hafwa dhe ganska lijtet attenderat bibliska bedriffterna, som all simulation och mendacia innoxia ifrån fiendteligh conversation excludera.

Then andra posten belangande, at H:r Professor Nordeman skulle under de Danskas beskydd sigh hafwa retirerat till Danmarck, så ähr jagh försäkrat på, at thet och ähr ett stycke af een impudent calumnie. Ty jagh kan med högsta edh bedyra och betyga, at ther jagh migh up till Kongl. hufvudqvarteret Wä A:o 1677 om vinteren förfogade, skildes jagh här i Lund, som tå bewarades af guarnizon under H:r General Major Schiöuleben, ifrån Professoren Nordeman (som) een redeligh Svensk sinnader man, och taltes wdij sädan wijdh uthi Malmö, hwaräst han then öfriga krigztijden

förblef; tå han af hiertat sigh gratulerade, att han een gångh the danskas tyrannie war qvitt worden; men thet hörde jagh af hwars mans mund i Lundh, att Professor Nordeman effter min afresa ifrån Lundh hade af fienden uthståtdt obeskrifweliga torter och änteligen förtz till Landzcrona, hwarifrån han sigh med stoora penningar hafwer ranconerat, att han icke medh andra fångar skulle förass till Köpenhafn, korteligen att säija, the danskas ohörliga procedurer emott honom hafwa warit så bizarre och barbariska, att H:r Gene al Lieutenant Sperlingh och sädan H:r Johan Gyllenstierna intet grofware exempel kunnat finna theras omänskligheet them att förewijta. Dock, thet ähr helt onödigt i thenna materion immorera, såsom thet nästan ähr hwar menniska i landet kunnigt, thet Professor Nordeman aldrijgh i fegdetijden sågh någon dansk man uthan ångest och förtreett och aldrigh kom till them med mindre han per force vart ther till twingader. Hwilket alt medh min saligheetz edh, egen hand och segel här medh bekräfftas.

Lund d. 5 julij Anno 1680.

Andreas Stobæus,
Eloqv. et Poës. Prof. O.

Om en borgersman, rådman Herman Schlyter i Helsingborg och hans förhållande under kriget har den kommission, inför hvilken han efter freden inställdes, aflagt följande berättelse.

7. Relation om Rådmannen Herman Schlyters førhållande uthij krijgztijden.

(S. R. A).

Effter Schlyters till Commissionen ingifne Relation föregifwer han, det A:o 1676, då fienden landsteg widh Råe liungh, föllo dhe strax in uthi staden (Helsingborg), belägrandes slottet, och så snart slottet war öfwergångit, låth Rikscantzleren i Danmark, Grefwe Ahlefeldt, tillsammankalla Magistraten och hehla borgerskapet här i staden, att dhe skulle mötha på Rådstugan, huilket och skiedde, då bem:te Grefwe Ahlefelt framstälte een oration uthj den innersta cammaren, der Magistraten war, af innehåldh, det Kongen af Danmark wille wara försäkrat om dhem, som sigh uthj fästningen uppehålla wille och wara stilla och rohliga, sittiandes widh deras huus och hem, huilket dhe stante pede cathagorice beswahra skulle,

föreläggiandes då warande Magistraten een skrifft på bordet, som opläsen blef, att dhe inthet skulle giöra dhe Swenske någon kundskap eller emoth dem och slottet något förräderij hembligen eller uppenbarligen föröfwa, huilken skrifft Schlyter medh den dåwarande Magistrat underskref, men sedan dhe underskrefuit, blef Schlyter af Corfitz Trolle hårdeligen tilltahlt och anbefalt, det han med Rådmanstiensten sigh skulle inthet befatta, innan han till Kongl. Maij:tt af Danmark hade bewijst proof, sedan skulle han sökia confirmation på sin fullmacht uthj Cantzeliet i Kiöpenhambn, huilket han doch eij giorde, uthan säger sigh tohlmodeligen hafwa uthstått huadh dhe danske honom den tijden påbörda månde, både medh stoore inquarteringer och annat, alt till den ända han medh sin fattige hustru och små baarn widh sitt huus och hem förblifwa kunde, ty han medh hehla sin Familia all krijgztijden woro uthj stoor suspicion och misstanka. När slaget stodh widh Halmstadh, säger han sigh åther blifwa anfächtat, icke allenast upförder till slottet uthan och till bem:te Trolles Logemente, huilken hoos een hans hemblige owän, widh nampn Adolph Crämmare, logerade, warandes han då angifwen för det han skullat sagt, att Kongen i Danmark aldrigh fåår Skåne, till medh hafwer han skullat medh skåålars drickande frögdat sig öfwer den victoria, wåra widh Halmstadh erhöllo. Befalte så honom på Hans Maij:ttz wägnar i Danmark, att han medh hustru och barn sigh till Helsingöhr förfoga skulle, och när han nu så bedröfwat hemkom, tillsporde Rijkz-Cantzlerens Grefwe Ahlefeltz Öfwer Inspector, som då tillijka medh Rijkz-Cantzleren hoos honom logerade, huadh honom fattades, då han för honom berättade, huru hoos Trollen passerat war, huilket Öfwer Inspectoren sedan för bem:te Ahlefeldt referera månde. Sedan berättar Schlyter sigh blifua inkallat, medh tillfrågan, hwarföre sådant skier; han swarade för haat- och afwundzfulla menniskior skull, som honom falskeligen beliugit hafwa, då Rijkz-Cantzleren skulat sagt sigh willia för honom hoos Konungen af Danmark intercedera, att han widh sitt huus och hem' förblifwa kunde. Tijden passerade sålunda hen, in till dess wår Armée hijt neder kom, då han imedlertijdh säger sigh hafwa försedt sitt huus medh allahanda wahror, nembl. wijn, salt, malt, roug, hafre, specerie, toback och annat slijkt, som belopp till ett stoort capital. När wår Armée till staden ankom, gick plundringen öfuer hehla staden, och så snart dhe woro borta, föllo dhe Danske neder af slottet,

och i lijka måtto plundrade. När nu dhe danske förnummo, att Schlyters swärfader Pihlcrona wardt till wår Armée förder, tänkte dhe honom godwilligen skolat här ifrån staden sigh begifwa, låth altså Commendanten medh 6 musqueterer hämpta Schlyter om een affton, som han satt till måltijdtz, till sigh på Slottet, examinerandes honom i 2 tijmar om Pihlcronas bortförande och om han någon kundskap från honom hafft, huarest wår Armée då stå skulle; wiste sigh således ingen tijma der effter wara säker, när dhe honom öfwerföhra wille, accorderade fördenskull medh Commendanten, som då war öfwerste Möller, om 100 Rdr i danska cröner, för det han honom skulle i förwahr taga, att han widh sitt huus kunde förblifwa, huar på han säger sigh strax måste gifua obligation. Men så snart slaget war ståndet widh Lunden och wår Armée kom tillbaka, då bekom bem:te commendant von Stöckens skrifftelige ordre, som han honom wijste, sägandes sigh eij längre kunna låtha honom gåå, uthan måste hufwudstupa öfuer medh hustru och barn. Och så snart han öfuer kom, wardt honom tillsagdt, att han skulle till Nascou, då han, som tillförne, måste på alt sätt sökia derifrån kunna blifua befrijat. När nu Helsingborgz Slott till wår Konungh åther kom och Gen: Lieutnanpt Schultz kom in uthi staden, skiedde inqvisition uthj deras huus, som borta woro, och fantz då, som Schlyter förmählar, ett temmeligit partie godz hoos honom af dhe förre specificerade Sorter, huilket alt kom till Hans Kongl. May:ts tienst, som han och berättar till den ända inkiöpt wara. Och så snart dhe danska om föråhret effter begynte at armera sigh och wille gåå på Skåne igen, blef uthj Helsingöhr på gathorne omslagit medh trumbor, att så många som ifrån Helsingborgh der woro, skulle dhe sigh 5 à 6 mihl in i Säland begifua, men Schlyter åther af Commendanten säger sigh blifua förordnat och befalt att reesa till Nascou. När han det förnam, reste han med sin hustru till Köpenhambn, tänkiandes sigh kunna hoos den danska Rijkz-Cantzleren något förmå, men war alt fåfängt, ty när han dijt kom, föregifuer Schlyter det bemde Rijkz-Cantzler skohlat sagt: "iagh kan nu inthet hielpa eder mehr, ty det är Hans Maij:tz willie, att J medh eder swärfader och hehla dess Familia skulle till Nascou," då han medh gråtande tåhrar sigh skohlat beklaga, i det han tillförne all sin egendom bortmist och då snart skulle taga betlarstafwen i handen. Resser så medh sin hustru till Fredrichzborgh att hålla sigh på landet uthur wägen, in till dess han fick höra

slottet åther war, förmedelst det falska breef, öfwergångit till dhe danska och alla Helsingborghz folk woro tillbaka reeste till Helsingborgh igen. Då tänkte han willia reesa medh sin hustru till Helsingöhr och see, huru det aflöpa wille, och så snart han dijt kom, säger han sigh blifua opfördrat till Commendanten, frågandes honom, huarföre han effter förriga order war reest till Nascou, ty General Arensdorph, som då lågh i Helsingborgh, (hade tillstadt), att han måtte fåå i Helsingööhr medh sin hustru förblifua, effter hon gick på fallande foth, huilket och skiedde, doch medh dhe ordh, att han inthet till stranden gåå skulle, långt mindre reessa hijt öfuer. Långt omsider fich han då förlof förmedelst en General Major wid nampn Litzou, som hade fått hans Gårdh af Kongen i Danmark, att reessa hijt öfuer, och då han hijt kom, war dörar, fönster och stollar sönderslagne, huilket alt han medh stoor omkostningh bekosta läth, att altsammans bleef förfärdigat, in till dess dhe danska gingo till winterqvarter. Samma winter blef godt åkeföre, att bönderne ifrån Giöinge häradh och allestädes omkring landet begynte handla, då Schlyter skaffade sigh credit på någon spannemåhl, att han der medh kunde något komma sigh före. Så snart hans onde grannar sådant förnam, brachte dhe an för Kummel och andra Generals persohner, att han skulle låthit föra spannemåhl till wår armée, som låg widh Christianstadh. Huarföre han säger sigh illa blifua handterat, lijka som skulle han warit een förrädare. Dessuthan föregifuer han sigh annat ondt både uthi ett och annat, hafua uthståndit, att han (sig) eij nogsampt beklaga kan. Desslijkest bewijsar han medh 4 attester, det han altijdh sigh uthj krijgztijden hållit som een eerlig och reedeligh Swensk man ägnar och böhr giöra, så och att han wåldsambligen af dhe danske uthi krijgztijden är blefuen öfwerförd. Faller för denskull medh een underdånig böhn till Hans Kongl. Maij:t och Hans Excell:tz Rijkz Rådet Feldtmarschall och General Gouverneuren, att sådant måtte behiertas och han i så måtto kunde niutha Hans Kongl. Maij:tz Allernådigste breef till godho. Belofwar sigh deremoth alt framgeent lefua och döö een trogen och rättrådigh undersåthe.

Att denne Relation af dhe inkombne acter är extraherat och fattat, attesterar på samptl. Commissionens begiäran underttecknadt. Actum Helsingborgh den 21 Feb. A:o 1682.

B. C. Serelius.

En man af allmogen har följande att om sig berätta. Han hade varit anklagad för medbrottslighet med snapphanarne och sökte fria sig genom sin berättelse.

8. Ladufogden på Skabersjö Jens Pedersön Möllere inför kgl. kommissorialrättens deputerade i Malmö.

Utdrag ur kommissorialrättens protokoller den 2 och 5 januari 1678.

(M. L. A.)

Jens Pedersön suckade och sagde, att Gudh wille förlåta sal. Rasmus Klipping[1]), som kom honom till att föllia medh dhenne Schwanewedelsskytten, Jöran benämnd, som varit biskopens skytte och rymbt sedan bort ifrån Corps de Gardiet här

. . . .

Lijtet förr än att Malmöe bleef belägrat, var det att jag talte medh honom, och det var uthanför Skabersiös gårdz portar, hwarest dhen skytten war kommen, hafwandes med sig en fången ryttare, som han hade tagit til fånga uthi prestens gårdh. Dhen samma wille skytten hafwa att Rasmus Klipping skulle taga till sig på gårdhen och hålla i förwahru till wijdare, men Rasmus excuserade sig seijandes, "så kom han om all sin wälfahrt dher han dhet giorde," hwarpå skytten den fångne ryttaren wille i hiäll skiuta. Bad så Rasmus, att skytten wille hålla något in och talte lijtet med honom herom, befallandes mig så att gåå op och hämpta een kanna öl att dricka skytten till en gång, som också skiedde. I medlertijdh nu, så badh Rasmus för karlens lijf och sagde sig gierna willia gifwa een 3, 4 rixd:r för honom, men skytten wille intet wara förnögder dermedh, hwarpå Rasmus sagde, att skytten med ryttaren skulle draga til befalningzmannen Hans Casperson uti Ingelstadh, om han wille gifwa mehra derföre. Dher nu skytten excuserade sig intet weta wägen dijt, då befalte mig Rasmus att föllia skytten dijt, hwilket jag giorde, men för än wij kommo på halfwa wägen, så sagde skytten: "jag drager intet så långt neder, jag blifwer i hiäll skiuten; jag wille, att jag hade dee penningar Rasmus mig

[1]) Ridefogden på Skabersjö eller såsom det då för en tid kallades Kronendal. Det hade blifvit indraget till svenska kronan från den unge Fredrik Thott, som befann sig hos sin moder, fru Margrete Rantzow Thott Parsberg, på andra sidan Sundet, och förlänadt till gen. guvernören fältmarskalken Fabian von Fersen.

bödh för karlen!" Sagde jag: "dhem will jag edher skaffa." Replicerade skytten: "så rijd du föruth och hämpta mig penningarne," hwarpå wij reede til baka åth Skabersiö, och jag föruth, hämptandes penningar af Rasmus och kommandes med dhem tilbaka til skytten, hwilken dher han penningarne hade bekommit och den fångne ryttaren låtit gåå, sagde til mig, dher jag också wille rijda bort hem til gårdhen: "neij, du Hundt, du must mir den Weg weisen nach unsern Leuten," twingande mig altså, oaktadt alt excuserande och bediande för mig, att jag inga kläder hade på, att rijda med denne skytten. Skytten sagde: "din Hundt, du warst wärdh, at man digh skiött ihiäll, ty du hafwer waret uti Kiöpnhambn och hämptadt kundskap till Malmö och nu skal tu rijda medh mig til Monstrup; der boor een gammal bonde, som acktar tiurhagen och der gåår några hästar, dhem wille wij taga." Måste jag altså rijda medh och der wij komme til förb:te bonde, så fick skytten weeta der i byen, att der warit een svensk ryttare der i huuset; den wille han hafwa fram och så war jag fuller af hästen och in i gården, men intet visiterade jag gården omkring eller tournerade medh bondhen. Sädan måste wij, jag och bonden, medh skytten draga uti tiurhagen och tog han der tre hästar och hialp bonden sielf till att fånga dhem, och jag, Jöns, war en fången man, jag måste wäll hielpa medh och giöra hwad skytten wille hafwa. Derifrån droge wij åth Wäfwere och der stahl jag mig från skytten bort om nattetijdhen. Een gammal skijntröije och een gammal grå kappe, hwilka skytten hade fååt mig til at föra effter, emedan skytten warit så öfwerlæstat medh byte, detta fick jag nu medh mig om natten, der jag hemligen drogh bort. Dock williandes det ey föra med mig hemma, på det icke någon som mig på wägen kunde möta, skulle tänkia, att jag, Jöns, skiutit någon ihiäll, gaf jag altså desse saaker till een bonde uti Wäfwere, Jeppe Persohn be:d, hwilken omsijder för mig berättat, att han det hade giömt uti skogen och der war det för honom borttaget.

Negat in totum medh stora förbannelser, att han tilförne eller elliest warit med sådane skytter eller medh Printz Jörgens folk och att wilja medh sockne-, och probstens wittne bewijsa sådant wara sant. Tillstår, att han måst säga til Printz Jörgens fiskare, at han war karl til att kunna leggia een svensk nedh och draga så kring landet, efftersom han war i klämma hoos dhem, och så måste han det tahla dhem til willia och måste hans mund frälsa

hans lijf: emot desse ordh hade han giordt sal. feltmarskalken stor tienst igen.

Denna berättelse jemte ett socknevittne d. v. s. församlingens med namn och "karemerken" undertecknade vittnesbörd, på sockenstugan gifvet och till yttermera visso af kyrkoherden underskrifvet och besegladt, räddade den anklagade från den marterfulla död, som väntade alla af svenskarne gripne snapphanar.

Att förhållandena i Halland ej voro annorledes än i Skåne visar följande skildring från södra Halland af kyrkoherden i Hishult Jöns Börgeson.

9. J. Börgeson till landshöfding Sven Ranck.

Wälbårne H:r General Major och Landtshöfding, Nådige Herre och Patron,

Eders Nådhes gunstige skriffwelse, daterat Halmstad d. ... Decembris, hafwer iagh ödmiukelikst undfånget, och effter dhess Nådhgunstige befalning ödmiukl. communicerar mig och mine soknemän, i synnerheet her i Kyrckie byen boendes, haffwa hafft en tung och bedröfwelig natt. Thy i afftons i mörckningen, för iagh widste det allerringaste der uthaf, stood it stoort danskt parthie, hwars förman berettes wara General Major Libssow kommandes från Helsingborg, in uppå oss; wedh sin ankomst berende (han) strax och medh strängia wachter rundt om besatte byen, uptagendes en stoor deel af sochnemän, som komme från Laholm och hadde ijsat, dref dem som en fårhoop alla i Prestegårdhen och lät uthropa, (att) dher någon af dhem gick af gårdhen eller från byen, skohle han låta dhen nedherskiuta som en hundh. Som Generalen kom ind i en stuffwa, lät han hämta mig in för sigh och så många sochnemän i gårdhen war, sade till mig: "hwarföre äre J min allernådigste Konung och Herre så olydige och geenstridige, at J eij wele contribuera til Helsingborg eller på något sät swara entingen til det andra påbudne eller til artollerie hestarne? Jagh ehr dertil udsendt med tre tusendhe hestar nu Eder och de andre Ulydige at straffa medh eld och swerd och skal sticka i brand alt det J haffwe, at twinga Eder til lydigheet." Jagh kunne för bangheet ej stoort strax swara. Sade doch: "jag bedher Wälborne Herren wele ej förhasta sig, utan betenckia, det war mig fattig man intet möijeligt at skatta bådhe till Swenska Öffwerheten och dhem," och sade ham hwad öfwerwold

och skada Snaphanarne hadde giort mig. Swarade: "så skohle han lära mig det. Han wele först låta bära uth alt dhet iagh hadde och sedan brinna up gårdhen." "Det står alt uthj H:r Generalens och dhe andre gode herrers händer," swarade iagh, "nest Gudh, och hwad de ej wele spara, får iagh befalla Gudh och låta mig nöija." Sade så till bönderna: "iagh har och samma befallning till Eder, at der J ej skatta så myche til min kong, som til de Swenske, skal iagh dela mit folck i 4 hoopar, och hwar hoop sin fierdeel af sochnen strax upbrinna låta." Både wi så tilsammans, de wele spara wåra fattige huus och hemman: hwad wij kunne och förmåttė wele wi giöra. Befael så mig och sochnemännen, wi skohle gij ham en obligation der uppå, eller skohle han strax låta setta eld på os. Swarade medwarande Cronofogeden öfwer Helsingborgz lähn, som hand gaf sig uth före, Iffwer Rauffn benemt: "wort huuss och hwad wi hadde skohle cavera för os, och der wij eij wore lydige, skohle han straffa os med eld och swerdh." Hwar medh Generalen war til fredss, och wi afbad at gifwa ham någon obligation. Så gaffwe de sig tilfredz och loffwade at spara os. Doch ruinerade krigzfolcket her i byen alt det de öfwerkom, slog up dörrar, kijstor, togo kläder, maatwahror. Alt, får, gietter (ingen boskap (fans) det iagh wet) höö och foragie, såå i Prästegårdhen som hoss bönderne, gick reent åth, togo min dreng med sig och 2 st. hestar (war så månge iagh hadde) at iagh har ej nogen at komma mellan sochnerne uppå, droge så i dag bittijda bort, och sade, de wele åth Bierre herradt. Det är sandt, Snaphanerna finge et förtient Juula giestebodh Juula nat. Mig er föredist beret, at 5 st. blef ihielskutne och 7 st. fångne. Disse danske berettade, at 20 st. blefwe skutne och fångne. Eljest hade detta stora parthiet icke änd en enda Snaphane medh sig. Twå tijmär effter parthiet war affdraget, kom 6 st. af de skelmarna i gårdhen, droge effter dhet. Dhe woro, siuntes migh, ungefehr 1000 man och kanhenda några flerre. Detta på dhenna tijdhen warder i största hast communicerat. Min Nådige Herre förlåte mig, iagh skrifwer, hiertelig sorgse och bedröfwat, illa; E:s Nådh, haffwe mig, bedher Jagh, allerödmiukelikst i it nådigt minne til dhet besta! Jagh önskar af hiertat, at wara her wäl ifrån, om Gudh så behagde, thy iagh fruchtar för total ruin, som nu eij mycke feelar uthj. Herren Gudh see her til i Jesu nampn och hielpe os! Gudh be-

ware E:s Nådh medh E:s högehrde k. wårdnat, och fare altidh och ewinnerlig well Aller ödmiuklikst önskat af

Hijshult d. 4 Januar 1679.

Eder Nådhes allerödmiukeste och underdånige tiähnare

JÖNS BÖRGESON, Halmst.

Af alla samhällsklasser var dock presterskapet utsatt för de största lidandena. Presten betraktades af båda de kämpande såsom sin församlings ansvaring; båda ville begagna honom såsom sitt redskap och båda hotade med lika straff. Snapphanarne, som mestadels förde guerilla för egen räkning, vände sig öfverallt vid plundringen af en by främst mot prestgården.

Följande handling visar ungefär hvad en *svensk* prestman i Skåne hade att utstå under denna fejd.

10. Öya och Herrestads socknemäns vittnesbörd 1693.

Wij undertecknade, Öye och Herresta socknemän, tillstå och giöra härmed witterligit, emedan såsom wår för detta kyrckioherdes, nu sal. H:r Johannis Frizelii, i stor sorgh effterlåtne och bedröfwade änckia, den ehrebara och dygdesamma hustru, F. Wivica Påelsdotter begärer af oss ett sannfärdigt witnesbörd huru illa och ymkeligen så Rijkzens fiender, som dhe otrogne och skadelige snaphanepartien handterade medh både Wälb:te sahl. Kyrckioherden, hans hustru och ägodehlar, hafwa Wij, sanningen till upplysning, henne det icke wägra kunnat, nembl.

1. Dhen tijden Trumph[1]) inföll wid Ystad, blefwo dhe illa plundrade och dheras goda afhendt, sköna bööker och andra goda saker, alt hwad fienden kunde öfwerkomma, och kyrckioherden sielf war uthi stoor lijfsfahra, derföre att wåra svenska officerare hade älskat honom och hafft god wänskap med honom, så att han, till att frelsa sitt lijf, måste offta göma sigh undan, stunnom uthi bonda huusen och stunnom uthi tiärr och mosar.

2. Een liten tijd dereffter kommo snaphanarne dit, ena partiet effter det andra, söckte huusen igenom och togo åter hwad dhe kunde finna, hotade kyrckioherden, att dhe wille föra honom åth Christianstadh, hwarföre han offta måste gifwa dem många penningar, som hans hustru lånte hoos sina goda wänner.

---

[1]) Holländske amiralen Corn. Tromp

3. Dhen tijd, dhe danske plundrade Ystadh, togh rytteriet ifrån dem 10 stycken hästcreatur och 2 paar goda oxar, föruthan elliest offta andra creatur, een gång 30 och engång 16 st. fåhr och lamb.

4. Sammatijden måste välbe:te sahl. kyrchioherde till att frälsa sitt lijf resa ifrån huus och hem, hustru och barn och salvera sigh under kongl. arméen för Christianstadh och sedan en långh tijd med stort beswär uppehålla sig uthi Malmö för snaphanarnas rädzlo skull, som alt stedze söckte effter honom, skuta eld i prästgårdztaken, (men Herren bevarade, att han giorde ingen skada), öfverfölle hans hustru, hotade, dhe skulle skiuta henne ihiel. Een lade hane på och söfftade till, men bleff aff andra hustrur förhindrat. Snaphanarne refvo tröjan, hufvan och andra kläder af kroppen på prästens hustru.

Dhetta wij medh våra egna händer och sielfrijtade kenemärken tillstå och förswara ehwar det af oss fordras.

Ystad d. 23 nov. anno 1693.

(Namn och bomärken).

Följande efter tryckta och otryckta källor upprättade förteckning visar bäst förhållandena inom presterskapet i de skånska landskapen under krigsåren. De talrika dödsfallen äro icke en tillfällighet utan ofta en följd af krigets allmänna elände.

Bleking.

Östra härad.

Ramdala och Jemjö: Peder Hansen Bircopius död 1679.

Christianopel: Hans Lepin död eller flyktad till Danmark; rektor Michael Ravn fördes fången till Kjöbenhavn.

Medelstads härad.

Hjortsberga och Edestad: Hans Hansen de Fine död eller flyktad till Danmark 1676.

Listers och Bräkne härad.

Hoby och Öljehult: Bertel Bertelsen Aqvilonius öfvergick 1676 till Danmark och blef lyst fogelfri från häradets predikstolar; efterträdaren Lars Schlyter utnämndes af P. de Lagardie och Ebbe Ulfeld, men blef efter deras afmarsch af danskarne införd som fånge till Carlshamn och satt der fången till julaftonen 1677.

Hellaryd och Åryd: Mats Jensen Kock misshandlades af snapphanarne och fördes af danskarne fången till Christianstad, der han dog 1677 $^{5}/_{8}$.

Gammalstorp: Pofvel Larsen Jemshöy öfvergick till Danmark 1676.

Skåne.

Willands härad.

Christianstad: Casten Söffrensen Fundanus död 1677 $^{22}/_{1}$.

Ifö och Kiaby: Paulus Christianstadensis död 1679.

Gers härad.

Östra och Westra Wram: Thomas And. Vierius död 1676. Herr Jöran öfvergick 1679 till Danmark.

Albo och Jerrestads härad.

Andrarum och Eljaröd: Ebbe Nielsen död 1676.

Gladsax och Tommarp: Andreas Clausen död 1677.

Stiby: Johan Lauridsen Hiort död 1676; efterträdaren Peder Jensen Kock ihielslagen af snapphanar derför att han räddat en svensk qvartermästare.

Borreby: Jens Eriksen Nyborg död 1677.

Ingelstads härad.

Glemminge och Tosterup: Michael Jensen Sode död 1676.

Stora Köpinge: Hans Andersen Delphin död 1677.

Ullstorp och Bollerup: Thomas Hansen Kej död 1679 $^{7}/_{8}$.

Södra Åsbo härad.

Höja och Starby: Rasmus Jensen Meisner död 1679.

Björnekulla och Broby: Jens Knudsen Hiort död 1676.

Ausås och Ströfvelstorp: Christian Fredriksen Hiort död 1679.

Norra Åsbo härad.

Oderljunga och Perstorp: Morten Jensen Odder, införd på misstankar till Halmstad af svenskarne och afsatt från embetet. Då dessa misstankar häfts, befordrades han till Espö 1678.

Bjäre härad.

Vestra Karup och Houf: Jens Ibsen död 1676 $^{9}/_{10}$.

Förslöf och Grefvie: Mogens Salmonsen död 1676. Dottren rymde till Danmark med en snapphane. Efterträdaren Börje Kock vågade ej uppehålla sig der under kriget.

Hjernarp och Tostarp: Lauritz Andersen Taagelycke förblef Sverige trogen, men led grufligt af snapphanarne: tänderna slogos honom engång ur munnen med bösspipor.

Båstad och Torekow: Söffren Fincke öfvergick jemte byfogden till Danmark.

W. Göinge härad.

Finja och Hörja: Christen Carstensen Fundanus fördes vintern 1677—78 fängslad till Landskrona och dog af det elände han måst utstå i fängelset 1681 $^{18}/_{1}$.

Ö. Göinge härad.

Hästveda och Farstorp: Jens Thuresen död 1677; Sivert Jensen fördes jemte klockaren i församlingen fängslad till Landskrona vintern 1677—78.

Broby och Emitslöf: Christian Jacobsen Noviomagus fördes af danskarne fängslad till Kjöbenhavn 1676.

Glimåkra och Örkened: Paul Ennertsen fördes af danskarne fängslad till Christianstad 1676 och derifrån till Kjöbenhavn.

Frosta härad.

Hörby och Lyby: Hans Hansen Bruun, engång af Carl X Gustaf under kriget 1658—60 utnämnd till kyrkoherde på Sjælland, öfvergick till Danmark 1676 och omtalas 1680 som död; prestgården brändes.

Norra Rörum och Hallaröd: Erik Pedersen död 1679.

Strö och Skarhult: Henrik Sparre öfvergick till Danmark 1676.

Gårdstånga och Holmby: Bartholomæus Cornelii Ledebur förföljdes af svenskarne såsom misstänkt för benägenhet för Danmark; fyra gånger antändes hans prestgård.

Färs härad.

Söfde och Blentarp: Anders Söffrensen Delphin död 1676.

Westerstad och Östraby: Hans Nielsen Holmby undergick en förfärlig behandling af snapphanarne, men räddade lifvet.

Onsjö härad.

Torrlösa och Skreflinge: Abraham Larsen Rosenlund flyktade till danskarne i Landskrona (Se sidd. 96 och 104—12.)

Gullarp och Näs: Kyrkoherden afflyttad, prestgården bränd; pastoratet låg ännu 1681 öde.

Billinge och Röstånga: Hans Hansen Billing död under kriget.

Reslöf och Ö. Karleby: Jacob Sörensen flyktade till danskarne i Landskrona (Se om honom vidare sidd. 98 och 104—12).

Harjagers härad.

W. Sallerup och Remmarlöf: Christen Hansen Jemshöy såg sig enligt egen uppgift tvungen att taga sin tillflykt hos danskarne i Landskrona. (Se om honom vidare sid. 99.)

Barsebeck och Hofterup: Jacob Nielsen Coronensis öfvergick till Danmark under kriget. (Se om honom vidare sidd. 102—3.)

Höj och Kjeflinge: Albrecht Larsen Rosenlund tog liksom hans båda bröder i Torrlösa och Qvistofta sin tillflykt till danskarne i Landskrona. (Se om honom vidare sid. 97.)

Örtofta och L. Harrie: pastor förflyttades och kallet stod obesatt 1678—81; kaplanen kunde för öfvervåld af snapphanar ej uppehålla sig der mer än 3 veckor.

St. Harrie och Virke: förhållandet ungefär enahanda.

Norrhviddinge och Dagstorp: Samuel Engelsen Berg död 1677. Sigvard Juul plundrades och fördes fången till Kjöbenhavn derför att han nekat att bedja för Christian V. (Se om S. Juul sid. 100.)

Söderhviddinge och Annelöf: Anders Bentzen död 1677.

Rönnebergs härad.

Landskrona: Nicolaus Hambræus afsattes och kunde såsom svensk ej der uppehålla sig under kriget.

Asmuntorp och Tofta: Niels Pedersen Hundorph öfvergick till Danmark och dog der. Pastoratet omtalas 1681 såsom så förödt att det ej mera kunde underhålla prest utan lades såsom annex till Landskrona.

Herslöf och Säby: Jacob Ernstsen Baden öfvergick till Danmark och dog såsom kyrkoherde i Holbæk.

Billeberga och Tirup: Peder Jensen Lundius öfvergick till Danmark; pastoratet låg öde 1680.

Kjells-Nöbbelöf och Felestad: Hans Hansen Juul, död 1677, nämnes såsom en af de undanvikne; efter freden lades pastoratet såsom utarmadt till Svaluf.

Qvistofta och Glumslöf: Michael Larsen Rosenlund följde sina bröder i Torrlösa och Höj till Danmark. (Se om honom vidare sid. 98.)

S:t Ibb: Torbjörn Eriksen Cominæus död 1678.

Luggude härad.

Helsingborg: Hans Hiort öfvergick 1677 till Danmark och dog såsom kyrkoherde på Sjælland.

Wäluf och Raus: Mogens Gundersen öfvergick till Danmark.

Wäsby och Wiken: Daniel Pedersen Gemzöe död 1676.

Kropp och Mörarp: Rasmus Hofgaard måste fly öfver till Danmark af fruktan för straff för hustruns åtgörande vid Helsingborgs kapitulation 1678.

Frillestad och Ekeby: Rasmus Hofgaard, den föres son, måste äfven fly och stämdes inför kommissionen 1681. (Se om honom vidare sid. 98).

Hesslunda och Riskatslösa: Fredrik Clausen Wildschütt, som 1658 flytt öfver till Danmark, lemnade äfven nu sitt kall och förblef i Danmark.

Bårslöf och Fjerestad: Herman Mortensen Lipper öfvergick till Danmark.

Ottarp: Povel Jacobsen död 1677.

Oxie och Skytts härad.

Tygelsjö och Klagstorp: Sören Jensen Aars dömdes 1678 af kommissorialrätten i Malmö till afsättning och landsflykt; död 1679 $^{28}/_{1}$

Bunkeflod och Hyllie: Nils Rasmusen död under kriget.

Fosie och Lockarp: Håkan Bengtson Tranander död 1676.

Kerrstorp och Glostorp: Jens Jensen Aars död eller flyktad 1676.

Hvellinge och Fuglie: Jens Hansen Vandall död 1676; efterträdaren Michel Bengtsen Brun fick samma dom som Sören Jensen i Tygelsjö.

Reng och St. Hammar: Niels Allesen och Niels Nielsen Alesius, fader och son, döda 1677.

Håslöf och Bonderup: Bastian Odder fördes som fånge till Malmö af svenskarne och dömdes till afsättning och landsflykt.

W. och Fru Ahlstad: Hans Lauritzen Ravn död omkr. 1677.

Dalköpinge och Gislöf: Christian Sörensen Giersing under krigets lopp flyktad; efterträdaren Paul Madsen misstänkt för danska sympatier.

Wemmenhögs härad.

Kjellstorp och L. Beddinge: Johannes Dominici gick med hustru och 4 barn till Danmark 1677, återkom 1679, men fick ej nåd; död såsom kyrkoherde på Bornholm 1706.

Gerdslöf och Önnarp: Andreas Severini Viby öfvergick 1677 till Danmark.

Lemmeströ och Börringe: Johan Clausen Trænovius dömdes till döden 1677 för visad benägenhet för Danmark.

Tullstorp och Svenstorp: Sören Andersen Delphin död 1677.

Herrestad och Ljunits härad.

Ystads S:t Petri och Bjerreshög: Peder Jacobsen död 1677.

St. Herrestad oc Borrie: Jens Brock död 1677.

Balkåkra och Snårestad: Johan Steensen död eller öfvergången till Danmark 1676.

Skårby: Rasmus Jacobsen, död eller öfvergången till Danmark 1678.

Öja och Hedeskoga: Johan Frizelius måste såsom svensk flykta. (Se om honom sid. 89).

Ystad: stadskomministern Jens Pedersen Cloeger lemnade tjensten under 2 år och lefde i Danmark.

Söfvestad och Bromma: Christopher Albertsen Ravn-Corvin.

Torna och Bara härad.

Lund: professor Josua Schwartz, pastor i Lunds tyska församling, flydde öfver till Danmark 1677.

Igelösa och Odarslöf: Anders Nielsen Sommerus hade öfvergifvit pastoratet och lefde bland danskarne i Landskrona.

Hoby och Håstad: kaplanen Mads Schougaard likaledes. (Se sid. 101.)

Stångby och Wallkärra: professor Oluf Hansen Bagger död 1677.

Fjelie: professor Caspar Weiser dömdes 1677 till döden för öfvergång till Danmark, men benådades och landsförvistes.

Hyby: Joachim Hyphauff död 1677.

Bara: Mads Povelsen Kragh jemte hustru död under kriget.

Knästorp och Tottarp: Hans Pedersen Cimbres död 1676; prestgård och socken förödda.

Görslöf och Särslöf: Christen Madsen Holstebro försvann under kriget.

Halland.

Onsala: Jöns Fabultenius död 1678.

Morup: Andreas Birgeri Varbergensis död 1677.

Falkenberg: Anders Juul död 1676.

Ljungby: Caspar Andersson död 1677.

Abild: Christen Öjersen död 1677.

Torup: Sven Ausenius död 1678.

Harplinge: Christen Rolufsen (Rudolphinus) fängslades och dömdes såsom framför andra skyldig till otrohet mot Sverige 1676.

Snöstorp: Marcus Jacobi Hiort död 1676.

Hishult: Jens Börjesen.

Handlingarne rörande ransakningen och domen öfver de prester, hvilka under kriget vikit ifrån sina församlingar, — af svenska regeringen under hvarje omständighet stämpladt såsom ett brott — lemna en klar inblick i den svåra belägenhet, hvari de arma själa-

sörjarne befunno sig. Ett icke obetydligt antal prester hade dels af sympatier, dels af omständigheternas tvång flyktat till Danmark och flera stannade der qvar. En kunglig kommission nedsattes på presterskapets begäran vid mötet i Malmö 1681 för att döma öfver de 10, som vid freden återvändt. Denna kommissions redogörelse för generalguvernören jemte böneskrifterna från tvänne af de dömde meddelas här ur svenska riksarkivet.

9. Commissions-Acta 1681.

Högwälborne H:r Baron, Riks-Råd, Feldtmarskalck och General Gouverneur, Nådgunstige Herre,

Eders Excell:tz till oss Nådgunstige ankombne bref och order till hörsambt föllie, äre wij underskrefne här i Malmö sammanträdde till att holla een inqvisition öfwer dhe ifrån dheras kall uthi förledne krigztijden afgångne präster, och hafwom noga examinerat, genom hwad tillfälle sådant skedt, antingen dhet af frija willia eller fienteligit gewalt här rördt; huar till och dhe präster, som, af ofwanbe:te condition, comparerat, derass förklarningar för oss inlagdt, och wij befunnet sakernes skiähl och beskaffenheet sådant wara, som här effterföllier.

1. H:r *Abraham Larsson*, Pastor uthi *Torlösa*, blef inkallat att framföra dhe skiäl, han hafwer till exculpera sigh för den flucht, han ifrån sin försambling i förledne krigztijden giordt, och af hwad myndigheet han åther igen sigh dher insatt hafwer. Swarade: att han dertill war nödgat af dhe Danskas befallninger samt trugsell och twång, synnerligen effter han 1 $^1/_2$ mihl när Landscrona bodt, i staden att inflyttia, och i medhlertijdh sin försambling uthan klagemåhl låtit upwachta och betiena; men sedan effter den önskelige freden war åthergifwen, hade han af ingens annans myndigheet, än sigh förlåtandes på Kongl. May:ts Nåde sitt förriga pastorat tillträdt. Her hoos inlade (han) Kongl. May:tt af Dannemark General Commissariatets order, att hwar och een skulle för säkerheet skull sigh i Landscrono infoga och alt sitt höö och Sädzförrådh i stack wed Landscrono eller Helsinghborgh upsättia; och en annan af samma innehålld, att inkomma medh hustru och barn och hwad mehra som dhe hade, på thet the motte undfly fara och olycka; Soknemännernes* Attest om hans ehrlige förehållandhe så wähl före, uthi, som effter kriget, och hafwa waret twungen till att inflyttia i Landzcrono, som och effter böndernes egen begiäran at salvera sigh till then onda tijden gick öfwer; een annan af degnen

och nogre bönder, att befallat war af dhe danske, att bönderne genom prästens påskyndelse skulle med 8 dagars proviant framkomma och hösta till Landscrono, elliest skulle prästen, såwähl som bönderne, af Snaphanerne lijda execution. H:r Abraham blef tillfrågat, om han hafwer fleere skiähl at framföra. Resp: Neij [1]).

2. H:r *Albrecht Larsson* i *Höij* blef inkallat at insinuera den förordnade commissionen, hwad skiähl han hafwer at framleggia, som hafwa förorsakat honom sin försambling att deserera. Resp: Sigh hafwa betient Kongl. Maij:ttz af Swerige Armada med proviant och andre saker, och der med låtet see sin troheet sampt der medelst wara alt sitt goda qvitt worden, att han icke hafwer hafft hwar utaff han subsistera kunnat. Sedan hade Snaphane Capitainen Sewerin order, så frampt han sigh icke wille godhwilleligen inställa, han honom medh wåldh till Landzcrono föra skulle och sättia eldhen på prästegården, hwilken ock honom det öfriga afplundrade; och af sådan orsak är han inrester till Landscrono sig för dhe Danske att beswähra och sädan motte intet komma dher uth igen, hwilket och hans Præpositus H:r Torbiörn i Carleby hafwer attesterat; noch uthi en supplique till högwyrdige H:r Biskopen bekiänner sigh hafwa waret ett heelt åhr uthi Landzcrono, och föregifwer af Högwyrdige D. Winstrupio hafwa muntelig tillåtelse sitt kall tillträda, hwar uppå doch ingen bewijs finnes. Ytterligare är tillfrågat worden, om præpositus H:r Torbiörn hade samma ordere af de danske at inflyttia till Landscrono, hwilket han bejakade, föreholtz honom wijdare, hwarföre han icke så wähl som Probsten blef stadigt wed sin församblingh, der till han swarade, at han förmehner sig intet sin försambling hafwa öfwergifwet, effter han constituerade sin skolemästare församblingen i medlertijdh att upwachta. Dimitterades [2]).

---

[1]) Kongl. domen är i brädden antecknad med E. Lindskölds hand och lyder: Effter han har förr både sökt och funnit i feigdethiden sin säkerhet på andre sijdan, så finner och nu K. M:tt rätt och well wara, at han nu söker dhersammastedes sin nytta och befordran och lembnar detta pastoratet åt någon annan, om hwilkens troheet och wellförhållande H:s K. M:tt kan wara mehr försäkrad och den som bettre har meriterat.

[2]) Kgl. domen, på samma sätt antecknad, lyder: H. K. M:tt finner skiäligt at låta denne blij wed sitt gäll för dhe i ransakningen fundne skäls skuld, doch at han detta som en nådh och inte som någon sin rättighet måste åhrkänna, äga och nyttia.

3. H:r *Michel Larson* i *Qwistoffta* förklarar sigh uthi en supplique till Hans Excell:tz Rijks-Rådet, Feltmarskalcken och General Gouverneuren Aschenberg, eij af någon sin frij willia hafwa sitt pastorat desererat, men all den stund han alt sitt goda war qvitt worden, prästegården sampt heella pastoratet af dhe Swänske för fiendens skull afbrändt och ruinerat, der till med och commissarien Carl Paulin ibland Prästerskapet låtit uthgå sådan ordre, at ingen på 2 mihl omkring Landzcrono skulle blifwa qwar wed sine huus, och sålädes hafwer han efffterfölgdt meste parten af sin försambling åth Sälandh till dhe danske, menandes sigh som en rätt theologus der uthi hafwa anställt, som han uthi sitt inlägg widare deducerar, och föregifwer effter högwyrdige Biskopens D: Winstrupij tillåtelse hafwa kallet igen tilträdt, hwilket doch eij är bewijst [1]).

4. Hr *Jacob* i *Resslöff* inkom och declarerade sig i så motto: all dhen stundh emoth dhen troheet han Kongl. Maij:tt till Swärige bewist hade och altså war uthi stor och nådig consideration tagen, blef han therföre thess mehr af Snaphanarne efftersträfwat, och af den förskräckelse öfwerdrog han till Landzcrono till fienden och der ifrån till Sälandh; inlade dher iempte Kongl. commissariatetz af Dannemark order och soknemännernes attest af innehold 1. att wara af fienden hårdt förfölgdt af dhe tanckar, att han med dhe Swenske corresponderade. 2. at wara af Snaphanarne mycket tribulerat. 3. kundhe sigh för fiendens starka och ständiga parthier ingen annorstädes salvera, jembwähl och socknemännernes inrådande och der hoos nogre bönders attest, at H:r Jacob af Snaphanarne wart hårdt trugad, och efter en tijdz frånwarelse dristat sig på sitt goda samwete sampt tillijt till Kongl. Maij:tz Nåde åther sitt Pastorat tillträda [2]).

5. H:r *Rasmus Hoffgårdh* i *Frillestadh* framlade till sin defension åtskillige Attester: I. Af Inspectoren Niclas Creuger, lydandes att 1. han igenom brefwers beställningar till Kongl. Maij:tt af Sweriges tienst så wäl till Malmö som till lägeret hafwer wist sin troheet. 2. giordt kunskap uppå Snaphanarne, hwilke Reutmäster Sparre tog till fånga. 3. när stormen war wed Malmö öfwerstånden, och hwad, i medlertijd belägringen på stodh, passerade, ther om nådeligen giordt kunskap, öfwer hwilket han hoos dhe

[1]) Kgl. dom: idem med den förste.
[2]) Kgl dom: idem med den förste.

danske war mycket suspect blefwen och några dagar der effter af dhe danske parthier om natten tagen och till Kiöpenhafn öfwerfördt, är intet elliest hördt, att nogre af wåre äre hoos honom komne till skada, uthan fast mehra åthskillige officerare sampt gemene blefne salverade. II. Wälb:ne H:r Öfwerste Ulffsparrens, innehållandes 1. att H:r Rasmus alt hwad som Hans Maij:ts af Swerige interesse concernerade hafwer troligen sökt att befordra och förfrämia. 2. gifwet kunskap hwar Snaphanarne subsisterade. 3. förmant sin församblingh till troheet, att the icke med fienden eller Snaphanarne emoth Kongl. Maij:tt af Swärige skulle conspirera. 4. när dhen danske General Bibo lät kringsända sitt patent i landet, som skulle deflectera undersåtarna ifrån sin eed och troheet emoth sin Konungh, H:r Rasmus det samma patent i Helsingborg till wåra inbracht, och elliest af hans troheet monge andre remarquer hafwa af honom förnummit och at H:r Rasmus af fienden bortfördt och öfwer till Kiöpenhafn sändt vardt. III. Een attest af hans soknemän, som med honom bewittna, att han troligen hafwer rådt them at hålla sig till sin Edsswurne Konungh, Konungh Carl af Swärige, så och at han intet hafwer bedet för Konungen af Dannemark. I dhet öfriga sääjer han hafwa fått General Leutnampt Speerlingens permission sitt Pastorat igen at tillträda och beropar sigh på General Auditeuren, som det samma skal hafwa hördt, men har intet skriffteligt derpå at framvijsa [1].

6. H:r *Christian* i *Sallerup* insinuerade nogre documenter, hwaraf han wille bewijsa sig icke af någon annan orsak än allenast wara till Landzcrone inrest sitt lijf salvera, som in Julio 1678 skedde; noch at wara till Landzcrono af Knuth Tott citerat, som skedde d. 7 Maj 1679. Noch, sedan han godwilleligen i Landscrono war inrester, då uthi 17 weckor af sin styfson arresterad; men för hwad orsak wiste han intet att berätta. När han uthi een siukdom råkade, fått loof att reesa heem igen, och med pass är blefwen försedd. Dess för uthan bekienner sig 3:ne gånger hafwa rest emellan sitt hem och Landzcrono. Inlade ther näst soknemennernes attest om hans siukdom och at han af räddhåga måst öfwergifwa sin försambling, lifwet af conservera. H:r Christian blef tilfrågat, hwad thet war H:r Knuth Tott uthi hans till honom afgångne ordre sub dato Landzcrono den 7 Maij 1679 at han skulle

[1]) Kgl. dom: idem med den andre.

infinna sig sammastädz förmähler, och at han något à parte... Men hwad thet war wille han intet uthsäja, tillstod och, at han hade frijheet att gå och taga qvarter, hwart han wille. Uthi hans pastorat hade han sig utan någon förfrågan sielf igen insatt, förlåtandes han sig på sitt goda samweet.[1])

7. H:r *Sigfwert* i *Norrweddinge* förklarar sig, at han för sin troheet skull med wolld är borttagen, ty den tid wår allernådigeste Konungh kom med sin Armada till Heredzwad Closter, blef ett parthie uth commenderat till honom, at han skulle komma till Armehen effter wår Allernådigeste Konungs willia, och när han då war med parthiet kommen till Eriksholm, hwarest Öfwerst Wagner commenderade, och parthiet een liten tijdh der förtöfwade på dagen, kom han öfwer en liten pojke, som kom ifrån Böserup, genom hwilken han af några sine bekanter fick förnimma, at Leutnampt Per Stensson uthaf Landzcrono var gången med ett starkt Parthie, hwar af han gaf anwijsningh till officeraren, som parthiet förde at gå een annan wäg, hwilket altså lyckeligen framkom; han der effter föll uthi een siukdom, men af Kongl. Maij:ttz Nådige order blef accommoderat hoos Wällb:ne H:r Eldstierna, hwilket Peer Stensson fått at weta och derföre effter hans hemkomst honom så hårdt efftersträfwat, att H:r Sifwert är qvitt worden allt thet han sädan ägde, uthi hård Arrest i Landscrono inhäfftat och der ifrån till Kiöpenhafn öfwerförd, uthi Corps de Gardierne sammastädes illa handterat, och altså icke genom något orätträdigt försätt sin förtrodde församblingh förlåtet och sig till fienden begifwet, hwilket han med effterfölliandhe skiähl och attester betygar: nembl. Præpositi H:r Torbiörns i Carleby, daterat den 2 Martij 1680, som mähler, att H:r Sigfwert af Snaphanernes anförare, Peer Stensson, ähr worden fängzligh borttförd och i Landscrono arresterad. Befallningsmannen Matts Danielssons thesslijka, inneholllandes af dato 8 Aug. 1680 tingzwitne af Häradzdommaren Christen Jensson i Söderweddinge tillijka med Tingskrifwaren Jacob Dominico underskrefwet af dato den 26 Febr. 1680, som wijser H:r Sigfwert wara med wåld borttfördt, uthplundrat och illa handterad, sedan och Tingskrifwarens à parte, innehållandes thet samma, ther effter Öfwerst Lieut. Skulltzes, witnandes H:r Sigfwert i Kiöpenhafn hafwa wist sig wara god swänsk och derföre är blefwen förfölgdt. Och sitt pastorat har han igen tillträdt, grundandes sig på fölliandhe skiähl.

[1]) Kgl. dom: idem med den förste.

1. Inlade han Probstens H:r Torbiörns Citation uppå H:r Sigfwertz Soknemäns begiär, at han sig till sin församblingh skulle inställa 2. Att han tänkte den Arrest, han för sin trohetz skull af dhe danske moste lijda, icke kundhe förhindra honom sitt Pastorat. 3. Att han för sitt samweet skull icke kundhe längre sig ifrån sin försambling holla, medan han emoth sin willia ifrån them war bortfördt. 4. Och att han icke annorlädes hafwer sin menigheet emottaget än till höga öfwerhetenes widare nådiga resolution [1]).

8. H:r *Matthis Schofgård*, Capellan i *Hoby*, blef inkallat och förmener till sin exculpation hafwa thess skiäl, all den stund dhe danske hade taget sitt läger wijd Hoby och hans huus och alt hans goda af wåre war i aska lagdt, men lijkwäl qwar blifwen, till 14 dagar för (än) Lundh blef afbränd, och när han blef trugader af dhe danske att inreesa uthi Malmö effter kunskap och han det icke wille efterkomma, blef han af Snaphane Capitainen illa hanterad, förd uthi åån i watnet till sin halss, hwilket han ock säger sig hafwa sedan beklagat för General Leutnampt Sperlingh och begiärt, att (han) motte till någon annan lägenheet promoverat warda. Hans Excell:tz Sperlingen swarade sådant icke kunna skee, förr än widare Kongl. order. Sedan blef han af Högwyrdige H:r Biskopen D. Winstrupio Öretoffta försambling interims wijs att betiena förordnat, hwarest han icke lengre än 3 wekors tijd kundhe för Snaphaner subsistera, men åther igen der ifrån till Hoby för reesa, då han med samptl. bönderne är uthplundrat blefwen. Och såsom han sin bodskap mist hade, reeste han till Landscrono sökiandes något igenlösa, hwar ifrån han sedan icke kundhe uthslippa, hwilket i Julio 1678 skedde, hwarest han förblifwa måste in till Nyårhrss affton, då han för trång skull måste öfwer reesa till Kiöpenhafn om lifzmedel at supplicera. Här uppå inlade några bönders Attester, som af samma innehåld äre. Noch en annor af bönderne, att han är, för dhet han icke wille inreesa till Mallmö effter kunskap, uthplundrat worden och att 2:ne bönder med honom hafwa waret hoos Hans Excell:tz General Leut. Sperlingh och hans klagemåhl, effter theras egen berättning, med eed bekräfftat. Noch en af hans dräng, att H:r Mattiss är af macht fram och tilbakas af Snaphanerne öfwer åån i watnet fört worden [2]).

---

[1]) Kgl. dom: idem med den andre.

[2]) Kgl. dom: Härom skall frågas Gen. Leut. Sperlingen NB. Alt detta wet

9. H:r *Erich* i *Swalöff* uthi sin deduction betygar sin försambling i krigztijden intet hafwa förlåtet, hwilket han bewijsar med åtskilliga Attester: Någre bönders, som och med welb:ne Fru Anna Ulfztandz af innehold at H:r Erich, emedan kriget påstodh, hafwer sig uppehollet hos henne uppå Axellwålds gård, och, iempte sitt kalls flijtighe uppwachtande, låtet sig bruka till att informera hennes barn, in till dess stilleståndh skedde och fredz tractaten i Lund företogz. Dhet samma bewiste han och medh 2:ne Sochnemänner, at han heela krijgstijden hafwer sitt kall försörgdt, och toleligen uthståndet hwad som sådana krijgztijder med sig föra. framlade och befallningzmannens Mattss Danielssons Attest at han eij annat kan än betygia at H:r Erich sig ehrligen, som en prestman wäl anstår, hafwer förehållet och 1679 in Sept. under stillaståndet till Säland, sitt ächtenskap att fullborda, öfwer rest, och strax wed fredslutet sig igen inställt. Blef honom tillfrågat, med hwems förlof han sin öfwerresa giorde? Resp. Sahl. Biskopens, hwartill han inlade Wyrdige H:r Mattiss Jacobæi, nu Pastoris uthi Gulerup, bref, daterat Asmundtorp i Gulerup Soken, men på thenn tijden Famuli hoos Wyrdige H:r Biskopen, Sahl. Doctoren Winstrupium så lydandes, att han drager sig nog till minnes, bem:te H:r Erich hafwer den tijden uthi hans cammar i Biskopens huus talt om att willia öfwer reesa till Säland, sitt echtenskap att fullborda, men om han talade med Biskopen sielf eller eij, weet han intet. Förmenandes i det öfriga, sig eij desererat sin försambling [1]).

10. H:r *Jacob* i *Barsebäck* inlägger the skiähl, som han förmener hafwa at entskylla sig med för thet han sitt Pastorat i krigztijden desererat hafwer nembl. 1. den stora summa penningar 700 Rdr Smt, item 400 Rdr, som hans Patron, Olaf Rosenmark uthaf honom fordrade. 2. Att hans patron honom så hårdt till betalning strengiade och honom än ytterligare 86 $^1/_2$ Rdr Smt och någon spannemåhl aftwingade. 3. Och effter H:r Jacob fem wekors tijd här uthi Malmö hade waret, reste han heem till Barsebäck, och sädan, effter han ett halfft åhr hade waret ifrån prästegården på

Sperlingen inthet at påminna sig, och fördenskuld lembnar K. M:tt till H:r Aschebergs och Biskopens godtfinnande med honom at göra, som dhe finna för dhet öfrige hans skickelighet och förhållande kunna meritera.

[1]) Kgl. dom: idem med den andre.

andre sijdan åån wed Borreby, åther igen war kommen till Barsebäck, hafwer han ringa hafft att lefwa af, oc dher till medh hustru och barn äro råkade uthi stoor siukdom och måste liggia i kyrkian, hwarest dhe föga fred eller alldeles ingen hade för städze farandes parthier, eij heller för den tijden kunde få någon roligheet där att åthniuta, men nödgades öfwer till dhen andra sijdan och Christianshaffn sig förfoga. 4. Sedan war han och dertill worden plundrat och af förskräckelse och melancholie uppå predikostollen hårdt betagen öfwer ett af wore Parthier, som en hoop spannemåhl bortförde och af H:r Johan Hofwerberghz attest kan förnimmas. Altså föregifwandes sig gerna till någon säkerheet willia förfoga, men för sin patrons skull, som honom högst effterst räfwadhe, tordes icke wähl sökia till Malmö, alldenstund patronen dher war, hafwer han derföre sökt öfwer till Hans May:tt af Dannemark, at (han) något kunde få hwaraf han kundhe subsistera, effter hwilken tijd han på 24 weckor war swag och som een ursinnig menniskia sig anstälte. Effter fredz slutet supplicerade han till Hans Excell:tz Gyllenstierna uthi Lundh A:o 1679 in Decemb. att komma till sitt Pastorat igen, men fick muntel. swar, at der i Pastoratet förtöfwa till Högwyrdige H:r Biskopens ankomst. Sädan är han af H:r Johan Rosenmark, som tå war blefwen Patron, effter han 40 Rdr till Wissmars lösen hade gifwet sampt Probstens H:r Torbiörns der uppå gifne attest, på nyo till kallet blefwen confirmerat. [1])

Och är alltså detta alt hwad ofwanbenämde präster till dheras exculpation producerat och fremtedt hafwe, hwilket Eders Excellence ödmiukeligaste her med öfwer lefwereras och hwad widare der uthinnan företagas skall Edert Excellentz Nådgunstiga gottfinnande hemställes, förblifwandes uthi det öfrige

Eders Excell:tz
Ödmiuke och hörsammeste tienare

J. Ehrenbusch, Sveno Canutus, Wilhelmus Laurenberg,
And: Schartow, Sigmundt Aschenborn, Hans Mechelburgh,
Niellss Michellsson.

---

[1]) Kgl. dom: måste förnimmas hos Rosenmark, huru härmed förewetter och sedan lembnar K. M:tt till H:r feltmarskalkens och biskopens godtfinnande at göra och låta med honom, som dhe finna skäligt och medh hans capacitet och och merite lijkmätigt.

De böneskrifter, som de olycklige afsatte presterna inlemnade, sprida ytterligare ljus öfver förhållandena. Vi meddela här ur svenska riksarkivet följande

10. Böneskrift.

Höghwehlbårne Herre, Kongl. Maij:tz Rådh, Feltmarskalch och General Gouverneur, Nådige Herre,

Effterföljande aller underdånigste deduction om wåra comportamenter udhi dhe förflutne olykelige krigztidher för Eders högha Excell:ce uthi allerödmiukaste devotion nedläggia haffwa wij unnantäcknade os unnerståt, icke til dhen ända, at wi formäteligen wåra actioner antingen aldhels beschönja wela eller och ponera någon orsak at wara sufficient äller capabel till at lössa een allerunderdånigst undersåte ifrån dhen sin allerunderdånigste plicht, hwarigenom sin allernådigste öfferheet icke alleenast medh godz och ägodeelar, uthan och medh lijff och blodh han altid tilförbunden är, uthan alleena dherföre, om her uthinnan något kunne finnas, hwilket wor allernådigste öffwerheet, (dher lijkwist uthan största wijdrigheet onådiga tanker på någon dhess undersåte aldrig påkaster) till nådh och barmhertigheet emoth os beweeka förmåtte, så uthi reflexion till dhe öfwermenniskeliga fristelser os påkomne woro, som till dhen menniskeligha swagheeten, hwilchen dhem dher icke elliest medh heroiska sinnen äro bewäpnadhe, esomofftast forcerar, at dhe uthi yterste faran något aff dhet dhe bordhe giöra sätja till sides och utwälja dhet dhem synes kunna giöras.

Hwadh een fattig, reedelig och troskyldigst undersåthe uthåff wor condition haffwer aff ytterste förmöga kunnat præsterat till sin allernodigste högsta öfferheetz allerskyldigste tiänst och behagh, dhet haffwe wij udhi allerdiupaste unnerdånigheet till Hans Kongl. Maij:t wor allernådigste konungh och herre, Konungh Carl och uppoffrat, såsom:

1. Wora ouphörliga förböner hoss Gudh i himmelen för Hans Kongl. Maij:tz lyka och framgångh uthi alla dhess företagande, så at wij än och uthi Babylon med hiertans Sok och tårar tänchte på Zion, och när wora fiendher udhi dheras församblingar recommenderade Gudh dheras öfferheet, då mit eblant fiondhen sokade wij till Gudh, at hann vor allernådigste Konungh och herre Konungh Carl och dhes rätmättige wappen aff himmelen welsigna wille, och fast wij heruthinnan icke menniskio witnen framdraga

kunne, så witnar dok med Oss vora samweeten, ja Gudh sielff, som haffwer wora bööner medh eet önskeligt uthslagh änteligh verificerat.

2. Haffwa wij wora församblingar, så lenge wij under krigzlågan hoss dhem uthhärda kunnat, genom ouphörligha och troohiertiga annerwisningar och förmaningar, medh sådan success disponerat till at formoda alt gott aff högstbe:te wor allernådigste öffwerheet och emoth dhe samma udhi een allerunderdånigst trooskyldigheet till dhess dödh framhärda, at eblant någre 100 Menniskior, som finnas uthi wora församblingar, icke een war, som uthi rebellionen antingen på et eller annat sätt participerade.

3. Haffwa wij af yttersta kraffter till Hans Kongl. Maij:tz tiänst och armada icke alleena dhe ordinarie påbudne contributioner uthgiort, uthan och extraordinarie, all dhen hospitalitet emoth Hans Kongl. Maij:tz höga och nidrige Betiänter ärwissat, som wi till dhet högsta kunna åstadkomma, så wähl widh Lägret uthi Lille Harrie och Näss, som sedan widh Rönneberga och Nörwedinge, och älliest allestedes hwar lägenheten gafs antingen genom partier eller Guarnizoner, så wij i dhetta måhl os medh dhe allertrognaste udhi landhet well jembnföra kunne.

4. Haffwa wij och icke unnandragit os än och med liffsfara at winleggia os om, dhet wij H:s Kongl. Maij:t sufficient och godh unnerrättelse om fiendens armatur och desseiner uthi diupaste underdånighet frambringa kunne, och war dhetta et medel, hwarigenom H:s Kongl. Maij:t os och särdeles migh, Jacob Sörensen, it allernådigst öga påkastade, då högstbem:te H:s Kongl. Maij:t i gierningen aller nådigst befan mina relationer medh sielffwe sanningen om fiendhens andra landstigande och troppars sammandragande så aldhels öfwersenstemma. Men alt dhetta bekenna wij genom wor bortreesa till Landscrona lijka som medh een swart streek billigen öfwerstrykas bordhe, dher samma bortreesa medh någon malitie eller argheet emoth Hans Maij:tz högha Interesse beblannat wore; men dher wij 1. medh gråtandhe tårar wora huss och heem och wora forsamblingar, som os så innerligen elskadhe, haffwa måst ifrån wijka; dher wij (2) befinnas icke at haffwa dragit os unnan ifrån H:s Kongl. Maij:tz äller dhess armadha, som antingen war i anmarsche eller war innom kort forwentandes, uthan fast mehra då äre forcerade på hwarjehanda sätt os salvera när all beskydd uthaff H:s Kongl. Maij:tz armada och festningar war os

genom dhen olyckeliga distancen och dhe skielmske snaphanars uppassandhe afskurit; der wij (3) haffwa retirerat os till Kongl. Maij:tz och Rijksens fiendher icke såsom till wora wenner uthan såsom till een mindre olyka uthaff dhe twå, hwilcha oentwikeligen os offwerhängde, nemblig, antingen at wij skulle giöra dhet wij giorde eller och at wij dhe ogudachtige och aff Gudh och menniskior förbannadhe Snaphanars öffwerwold och Tyranni skulle wara undergifne, dher wij haffwe heller i dhetta måhl udhwalt een ögonskijnlig fara än een wiss dödh, lijka som man heller medh hasard kastar sigh uthi een diup ström, än man sin mordiska fiendhes dödande swärdh affbijdar; dher wij (4) aldrigh äro befundne äller her effter i äwigheet kunne befinnas någon stempling i ordh äller gierningar antingen för eller effter wor bortreesa emoth H:s Kongl. Maij:t äller dhess högha interesse häffwa hafft for händer: så kunne wij ju inthet om een så allernådigst konungh, hwilchen alla andra konungar så wijt medh benägenheet till nådh emoth dhe supplicerande som medh tapperheet emoth dhe mothsträfwiga öfwergår, dhess nådh och barmhertigheet emoth os förtwifla.

Ty til dhet första, at wij aldrig uthan största wemodigheet gich ifrån wort huuss och hem, största dhelen aff wort godtz och biäringh, wora os så tilgedhane församblingar, wora förtrogne naboer och wor hugnadt och tröst, som wj uthåff wor allernådigste herris och konungs sägerselle wappen hadhe at förmodha, dher wij till dess lykeliga åtherkompst hadhe iblant dhe ochristelige Snaphanar kunnat uthärda, dhet betygar icke alleenast många menniskior och ögonfasta witnen, som än äro i liffwe, uthan och min, Jacob Sörensons, hustrus bedröfweliga tillfälle på samma wor bortreesas dagh, då hon utaff angst och förschreckelse bekom et popelsie slagh, som öfwer et åhrs tidh höll henne aldhels widh sængen och giorde henne älliest all sin lifstidh wanför och kröplingh.

Att wij,[1] till dhet andra, intet rympte unnan för wor allernådigste Konungh eller dhess armada, dhet betygar ju tidhen och dhess conjuncturer. Ty huru är dhet troligt, at wij, som H:s Kongl. Maij:tz första återkompst, då et lögnachtigt roop om H:s Maij:tz hårdhe intention till at låtha dräpa och uthrota alla Landzens Indbyggiare öffwer heela landhet spargerades, icke alleena siälff uthi diupaste underdånigheet affwachtade, uthan och många 100 menniskior, som uthaff forfärdelse, till fluchten woro färdige, genom een wederbörlig information ifrån dhess oförståndige för-

hafwande afwände, skulle nu (dher altingh, så wijda högstbem:te H:s Maij:tz armada wijdkom, genom een högstberömmeligst disciplin uthi rolighet och stadigheet war bracht) ifrån wåra forsamblingar och H:s Kongl. Maij:tz protection, som för är meldt, os begifwa? Huru är dhet troligt, at wij, som all dhen gravation, hwilchen Borsslöfs, Lilla Harriges, Rönnebärgas och Norwedinges lägrar påfölgde, medh lust emottaget hadhe, nu, dher altingh i dhet måhlet war öfwerståndhet och wij än woro uthi dhen statu, att, dher icke annan nödh och wedermöda, än H:s Maij:tz krigz necessiteter os trängt hadhe, wi fogelig widh wåra huusshaldz mesnagerande hade kunnat respirerat, skulle uthan annan högste trångmåhl något bortreesande os företaget och wårt interesse aldhels om ända kastat?

At wij med flyckten salverade os till dhe danske uthi Landscrone, icke som till wora wenners protection, men som till wora fiendhers discretion, dhet kan dhen aldrabest wendta, som om tidhernes conjuncturer, wora böningars situation, fiendhens procedurer och oraisonabla krigz raisoner någon information inhemptat hafwer. Ty wor allernådigste Konungs och Herres armada war dhen tidhen up widh Christianstadh långt från os, at wij inthet dhess protection kunne åthniuta; wij wore fyra mihlar ifrån festningen Malmöö, hwart hedan omöjeligt någhen aff Lansåtherne, dher aff fiondhen misstänkt war, kunne komma. Fiendhens procedur war sålunda, at han dhe Lantzsåther, hwilka emot dheras eghen allernådigste Herre och Konungh trogne befantz, icke alleena fientligen hantäradhe, uthan lijka som ogiärningzmän affstraffade, fördhy dhe icke medh een stoor dhel uthi landhet hans orätmätiga prætentioner wille bijfalla. De förhärdade Snaphaner, som lefde uthan Gudh, uthan öffwerheet, uthan order och disciplin, woro uthaff sigh siälff nogsampt inclinerade till tyranni, men när dhe aff fiondhen woro till att fordärffva uthsände, woro dhe aldhels mehra än bestialiske. Nu hadhe fiondhen företaghet sigh een krigzraison, at han icke alleena alt godz och lifzmedhel, uthan och alla menniskior och alt fä omkringh Landzcrono innom bem:te festningh indraga wille. Till samma sin desseins fulbringande brukadhe han icke alleena åthskilliga hoots och undsäijelser uthi dhess edicter, uthan och wärkelig excention uthåff dhess ägna partier så wehl som och uthåff Snaphanarne. Wij boede ongefehr 1 ½ mijhl ifrån Landzcrono, så wi aldrig, nat äller dagh, time eller stundh, ifrån fiondtlige partier

woro befriade, wij woro i högsta mistanke hoss fiondhen såsom wij dhess consilier och förehafwande genom hemliga correspondencer H:s Kongl. Maij:t, wor allnådigste Konungh och herre, uptäkia skulle, och gruunadhes dheras suspicioner på dhen särdheles högha nådh, dhen H:s Maij:t emodt migh, Jacob Sörenson, fattat hadhe, och genom så särdeeles och ögonskijnlige tekn uthi nådher declarerat. Jagh, Abraham Larson, kom udhi samma consideration, såsom Jacob Sörensons Swågher och nästa granne, och concluderades hoss fionden sålunda, at dher wij i synnerheet icke wijste wor inclination till wor rätta öffwerheet och wor aversation emoth dhem, såsom wora och Rijksens fiondher, wij aldrig medh så special nådighe tekn uthaff H:s Maij:t kunne ansedda warda. Jagh, Jacob Sörenson, tilstår och dhet, at jagh så wijda war orsak i min eghen och min swågers olykkior, som iagh min frögdh, dhen jagh uthaff min allnådigste Konunghs allernådigste anblich uthi mit hierta befant, hadhe bordt någhet försichtigare at mesnagera, emedhan samma min uppenhiertiga frögd uthi högstbem:te H:s Maij:tz för migh beklagelige absence till så myckit större förfölljelse migh för fiondhen præstituerade. Uthåff dhetta slutes lättelig wort bedröffweliga tillståndh, då wij mit iblant wora hädska fiondher uthan rådh och hielp wore bestadde. Dhet förögte wor forskräckelse, at fiondhen dhess hooth på några aff wora medbröder reedan exequerat hade, såsom uthi Blekingen på Probsten H:r Madtz uthi Helliaryd, som uthåff Snaphanarne sålunda war omsleppat och tillredd, at han ynkelig dher öffwer togh sin dödh, item H:r Johan Saur udhi Gudhmantorp, huilchen dhe udhi blotta skiortan emillan sina hästar med pryglandhe och bastionerandhe hadhe framdrifwit och andra fleer. Till oss war reedan ankommit så skriffteligen som mundtligen dhe grufweligste undsäijelser, som man någonsijn hördt hadhe; dhen argaste eblant alla Snaphane förare, Pehr Steenson, hadhe reedan några gånger meerendehls wora ägodeelar till rantzion uthpressat, hadhe och denuncierat, hwadh tyranni han wijdare modh oss föröffwa wille, dher han fant os offtare hemma, och at han aff dhe danske hade tillståndh at giöra hwadh han wille.

Altså: aff angst, frycht och redhoga, greepe wij till dhet consilium at, emedan wij inthet kunne lengre qwarblifwa, kunne och omöjelight komma antingen till Malmö eller till lägret för Christianstadh, som för är remonsterat, wij dhå heller skulle försökia fiondhens discretion, som dock war aff een religion medh os, lefde

och undher lagh och disciplin än wijdare dhe atheistiske och tyranniske Snaphanars siälffzwåld och obarmhertigheet försökia. Men skulle någhen arguera oss dherföre, att wij eij tillförendhe tillijka medh H:s Maij:tz armada hadhe os ifrån wåra heem dijdt up begiffwit, dher till swaras. 1. at wij, som omöijeligt kunne weeta krigs consilierne, kunne och wor stat inthet dhereffter regulera: H:s Maij:tz. höga betiänter och officerare, som dagligen omgichs och talade medh os, fortröstade os, at Landzcrona för skulle attaqueras än Christianstad, och dher så hadhe warit, hadhe wij ju ingen orsak hafft at tänkia på någon flytningh, emedan wij då altidh kunne protectionen aff H:s Kongl. Maij:ts armada åthniuta. Till medh, för dhet andra, kunne wij inthet för uth sij, at fiondhen dhenne gången skulle blifwa mehra intolerable uthi H:s Maij:tz frånwaru, än han tilförendhe widh samma occasion hadhe warit, eller at Snaphanarne nu wijdare skulle aff honom licenteras än tillförendhe, då dhe lät sig nöija medh contributioner, och inthet widare inqvirerade uthi lantzsåthernes actioner. Men lijksom Fiondhens lyka äffter handen togh aff och H:s Maij:tz, wor allernådigste Konungz och herris, dher emoth wäxte till, så wäxte och fiondhens suspicioner emoth landzfolchet och Snaphanarne finge frijt tillståndh at tyrannizera emoth dhem, som for goda Swänska hoss dhem noterat war, hwilchet alt wij inthet aff dhe förra procedencer kunne sluuta, för än wij hadhe olyckan och slutningen i händherne. Dhet kunne och till äffwentyyrs os förekastas dhe andras exempel, som qwarblefwe. Alt så swaras, at wij kunne inthet weedta, genom hwad mirakel äller politique någon, som för godh Swensk hos fiondhen upskrefwen war, kunne på dhen tiden kringh Landscrona widh huuss och heem förblifwa, men dhet wete wij at för os fattige män war dhet omöijeligt. Nu torde och lembnas een skrupel, hwarfore wij icke widh någhot tillfälle sögte att komma dädan igiän? Dhertill swaras, at wij dhet bådhe söghte och hadhe ock obtinera kunnat, dher wij os emoth fiondhen reversera och dhem medh eedh hadhe forsäkra wehlat, at wij aldrig wor egen allernådigste konungh skulle medh noghen trooskap wara tilgedhan, uthan dhem och dheras desseiner altid med ord och giärningar favorizera, hwilchet såsom dhet for os war intolerabel och emoth wor förra eedh och samweeten, altså kunne wij sådan condition inthet emothtaga och måste så fordenskul blifwa qwar och sökia hoss fiendhen wort uphälle på hwadh sätt wij kunne, så länge krijget warade.

Nu, till dhet fiärde, at bewijsa, dhet wij aldrigh emoth H:s Kongl. Maij:t, wor allernådigste Konungh och Herre, till dhet ringaste stemplat haffwa, så wore dhet wehl nogh, at aldrigh någhon Menniska, wän eller owän, medh sanninghen någhet ont om os i dhetta måhl säja, mykit mindre bewijsa skall; lijkwist stödier sigh wor reedeligheetz betygande på contrarii omöijelige öfwerbewisandhe icke alleena, såsom dhen dher uthan uthåff dhet, som för är mäldt, hafwer sina ögonssynliga characterer, såsom (1) contributionernes uthgiörandhe till H:s Maij:tz armada medh et lustigt och gladt hierta (2) een oförfalskat communication medh H:s Kongl. Maij:tt om fiondhens förehafwande (3) wåra forsamblingars trohiertige och lykelige information till een allerunderdånigst hörsamheet och lydno emoth wor allernådigste konungh och herre, såsom dhes retta och ordhentliga öffwerheet (4) at wij aldrig kunne os låtha öfwertala emoth wor eedh till fiendhen os reversera. Ja, än kunne wij producera twenne kiennemerken på wora hiertans innerste tankar i dhetta måhl, ty först kunne fiondhen aldrig medh något hooth, så länge wij woro wedh wora heem, twinga os till, att wij skulle låtha os bruka till någhet för H:s Kongl. Maij:tz interesse præjudicerligt, ty hadhe wij dher till bewilljat, så hadhe wij inthet dhen tidhen hafft å nödhen wårt huusshåld deserera äller all wår timeliga wehlfärdt at kasta öfwer ända, til medh skedde och dhetta, at min, Jacob Sörensons fattiga hustru, som på wor bortreesas dagh, bleff, som för är meldt, aff angst popelsieslagen och war heela krijget sängalägrigh, fant samma tijme henne förkunnat wart freden wara slutin och Schåne framgeent at förbliffwa undher H:s Kongl. Maij:tz, wor allernådigste konungz och herris aller underdånigste devotion, uthaff glädie sådan alteration, at hon förlät sängen och uthan kryka gich temmeligen frijt, dher hon dok tilförendhe iche kunne sätja een fodt till jordhen.

Dhetta refererade jagh, Jacob Sörensson, för H:s Excell:ce H. H:r Johan Gyllenstierna, hwilchen och för dhen skull befohl os bådha twå, at wij till wora Pastorater os förfoga skulle till wijdare anordningh. Men Gudh betre, wi förnimma och dhetta wara upskrifwit som et fehl uthåff os; men hwadh skulle wij giöra? Skulle wij iche uthi een sådan H:s Maij:tz högstbetrodde mans ords acqviescera, helst uthi dhet, som wij dock aff alt hiärta åstunnadhe, ty, hwadh Gudh och H:s Maij:t offwer os besluter, så sökia (Wij) heller undher H:s Kongl. Maij:tz allernådigste Regäringh at wara

slette gathehuuss män, än på någen annan ort i werldhen niuta aldrig så godh condition.

Een tingh måste wij dok uthan ursäktandhe widhkiennas, nembligen, at wij hade bordt än och medh wort liffz hassard wora församblingar at bewijsta, hwilchet såsom wij inthet haffwa torts wågat, så äre wij bröstfeldige till all dhen straff, os nu öfwergåår. Her kasta wij os nedh for wår Allernådigste Konungh och Herre, twättandes H:s Maij:tz fötter medh wora modiga tårar, anropandess H:s Maij:t, dhet dhenne swagheten os allernådigst tilgifwas måtte och att H:s Maij:t sin Gudh, som han fruchtar och som H:s Maij:t så stoor på jorden giort haffwer och fört H:s Maij:t uthur alla fahror, i dhetta måhl initera wille, ty Gudh känner menniskiors swagheet och är dhe bodhfärdigha syndarenom nådigh. H:s Maij:t kan uthi nådher wehl försäkra sigh, att H:s Maij:ttz nådh lär blifwa oss et incitament, att wij wårt liff een annan gångh aldrig så kiärt lära hålla, at wij dhet samma till H:s Maij:tz förtörnelse skulle sökia till at conservera. Ty dhet är ju Christi ägne ord, at dhen älskar mykit, som mykit wardher förlåthit.

Och, såsom dhet är wor retta saks beskaffenheet, så contestera wi för Gudh och wor allernådigste offerheet, at hwadh andra annorlunda antingen på et eller annat sät, antingen publice eller privatim förebracht hafwa, är dhels ofulkommet, dhels twert emoth wår willie och expresse protestationer, ty at Tottarne haffwa någhet på wåra wägnar liksom under protection aff pacterne föredraget, dhet haffwa dhe giort effter sit eget behagh utom wor weetenskap, och fördij wij dheras Rådh hafwa frångåt, äro dhe blefne os hädska, haffwa och reedan gifwit wora pastorater åth andra. Men wij haffwa ingen annan konungh, än Konungh Carl, wij stå och falla för wår eghen herre, dhen Gudh äwinnerligen bewara och till nådh emoth os fattiga Prästmän beweeka, wij som äre och till wår dödh förblifwa

H:s Kongl. Maij:tz,
Wor allernådigste Konungz och Herris, allerunderdånigste och trooskyldigste undersåther
samt
Edhers Excel:ces,
Wor Nådighe Herris, allerödmiukaste Tiänare och all wår Offwerheedtz trogna forbediare hoss Gudh
ABRAHAM LARSON. JACOB SÖRENSON.

R. v. Ascheberg föredrog i memorial, dat. Stockholm den 6 februari, deras sak, men i randen deraf finnes med Erik Lindskölds hand antecknad konungens kortfattade resolution: *blifver dervid.*

Abraham Larson har år 1691 ytterligare inlemnat en ansökan om nåd; men i trots af consistorii intyg om hans välförhållande, blef den icke beviljad. Det olyckliga offret för den nationella tvedrägten begärde till slut att blifva intagen på ett hospital. Hans hustru uppoffrade all deras lilla egendom för att vinna hans inköpande på hospitalet i Christianstad. Sjelf lefde hon ännu 1714 i armod af hvad fattigstockarne kunde gifva en fattig prestenka.

Jakob Sörensen var till slut lyckligare: han blef verkligen benådad och dog såsom såsom kyrkoherde i N. Rörum 1693.

* * *

Om snapphaneväsendets utrotande i en del af den värsta snapphanebygden lemnas följande upplysning genom

11. Bref från general major Lybecker.

(S. R. A.)

Stormechtigeste Konungh, Allernådigste Herre,

Effter Eders Kongl. Maij:tz allernådigeste ordre, hafwer iagh, ifrån Mörrunbs broo upp igenom Gammalltorp, Jämsiöö, Nässum, Opmanna och Wånga igenom gådt, som alle nu frij af Snaphaner äre, och seer man ögonskenligh, Gudh hafwer dee Snaphanar alldeles förlåtit. Medh allmogen är allt i förra skick, som i fredliga tijdher. Jagh hafwer och befunnit desse sochner i ett så godt tillståndh, allt warit wäll sådt, och inhööstadt, och ehuruwähl icke ett eller (flere) tussendh man, när skogen är gröön, i dee stora skogar och bergh skulle kunna fåå Snaphanarne, så äre dhe doch af sigh sielf framkombne. Och effter månge längre än twå mihl sijne bösser medhtagit och sigh gifwet under Eders Kongl. Maij:tz Nådh och onåde uthan den allerringeste begiärde försäkring, dem iagh låtit föra, mer ähn någre och tiugo, till Christianstadh (där är en dehl småå påijker iblandh, men och arge bofwar, som stegel och hiuhl mehr än en gångh förtiendt och en syndh att pardoneras, som och ingen af dem den ringaste gnista af pardon tillsagdt; jagh hade dem heller på annat sätt hafft, kunde doch icke låta gåå dem, där dhe siälfwa sigh inställte på Eders Kongl. Maij:tz Nådh och Onåde), står altså lagen för dem öpen och hwadh Ed. Kongl. Maij:tt allernådigst öfwer dem resolverar. Dät lärer komma flere, som man då efter handen igenom

lagh och rätt kan uthrota. Jagh hafwer reda mijne partie i Örken(ed) och Glimmaker, der mig berättes en godh dehl wara. Hellge Ååh hafwer iagh och förwarat, att dhe icke skohla undslippa, och skall dem medh Gudz hielp rent få uthaf dätta lähn och så ställa och obligera saken, att dhe eij skohle lijsta hijt mer. Förblifwer effter min underdånigaste plicht i alla mijna lijfzdagar

Eders Kongl. Maij:ttz
allerunderdånigste, troplichtige undersåte och tienare
Ottersberga den 17 Septemb. A:o 1679.

GEORG HINDRICH LYBECHER.

Snapphanarne hade nämligen ej blifvit nämnde i traktaten om vapenhvilan före freden i Lund och en kgl. order 1679 $^{1}/_{9}$ hade befallt, att tillfället nu skulle begagnas till att med all makt utrota "de odjuren" såsom konungen kallar dem. Redan med 1679 års ingång hade snapphanarnes olyckstid begynt. I februari detta år hade en af deras mest omtalte "capitainer," Severin, och hans "lieutenant" blifvit gripne samt begge i trots af den danske gen. befälhafvaren Meerheims förböner hos fältm. R. v. Ascheberg måst undergå hårda dödsstraff. En annan af dessa capitainer, den fruktade Casper Dufva, som med sin skara ansågs ha ihjelslagit öfver 70 personer, blef i augusti utlemnad af 6 sina egne samt efter en kort process spetsad; vid samma tillfälle steglades en af hans kamrater. Hos Dufva hade vid tillfångatagandet funnits dansk fullmakt och adelsbref. Allmogen var nu som oftast de svenska ströfkårerna en god bundsförvandt, när det gällde att fånga snapphanar; den hade återfått modet. Så lofvade i april 1679 Mellby, Tjörnarps, Matteröds Brönnestads och Häglinge socknar att gå man ur huse "efter de skälmar snapphanarne och dem caputera," så snart konungen med armeen kom deras ort närmare. — En månad efter freden i Lund ($^{30}/_{10}$) skrifver Lybecker, att nu så många snapphanar blifvit gripna, att snart rum saknades för dem i Christianstad. Han hoppas att de inom följande månads slut skola vara fullkomligt utrotade. Men häruti bedrog han sig. Ännu länge höllo sig snapphanar i skogsbygderna. En stor del af dem som 1679 räddade lifvet hade gått öfver till Sjælland och i synnerhet till Bornholm. Derifrån återkommo de då och då och förstärkte de qvarvarande. Ännu 1684 $^{4}/_{2}$ skrifver gen. guvernören R. v. Ascheberg, att han fruktar för att under den stränga vintern desertörer skola gå öfver isen från Danmark och slå sig till de snapphanar, som ännu der och hvar låta höra af sig:

II. Till försvenskningens historia.
(Ur svenska riksarkivet).

1. Biskops C. Hahns första memorial om uniformiteten.

Stormäktigste förste, allernådigste konungh,

Såsom bördan af biskopzämbetet i Skåne är så svår, att jagh dhen af egna kraffter eij förmår löffta eller styra, med mindre Eders Kongl. May:tt af nåder räcker mig sijn mäcktiga handh, hvarunder iag mijna ämbetes sysslor säkerlig förrätta må, alltså bedher (jag) Eders Kongl. May:tt underdånigast, E:rs Kongl. May:tt täcktes i nåder till een begynnelse meddela migh resolutioner uppå effterfölljande puncter:

1. Önskade iag veta, om Allernådigste Konungen behagar, att iag skall administrera stiftet effter dhett vanliga danska sättet eller effter vårt svänska maner. Skall dhet första skee, då består ämbetet dheruthi, att man examinerar, ordinerar och deciderar alla casus in collegio præpositorum, men dher dhet andra skall gåå för sigh, då moste med tijden insättas Consistorium, hvarest fyra assessores kunne giöra tillijka medh Rector Scholæ ett lijtet Collegium. Och effter ett sådant collegium blifver af Eders Kongl. May:t authorizerat, så förmodar man, at de actioner, som ratione officii förrättas, icke må dragas serdeles af danske adelen till tinghstämbno och än vijdare, uthan att man i så måtto må försvara sigh för Eders Kongl. May:tt eller uthi consistorio regni.

2. Dhe bäste pastoraterna ähro allarede mäst bortto och lämbnas derföre under Allernådigaste Konungens gottfinnande, om man icke nu i förstone till att animera dhem skulle sättia skåningar, som antingen hafva tiänt under armeen eller elliest ställt sigh väll, serdeles effter dhe hafva medel eller credit, så att dhe förmå bygga up dhe förfallne prästegårdarne. När Gudh vill, sakerna komma i

bätter lagh, fåår man väll effter handen till goda vacantier vocera väll qualificerade subjecta uthur rijkett.

3. Tordhe kan hända hafva någon svårhet, dheer man strax skulle angrijpa dhe öfverluppne prästerne, såsom och medh någon gewalt introducera våra ceremonier, hällst effter iagh understår migh medh godhe kunna disponera prästerskapet, att dhett i framtijden af sigh siälff skall både begära straf öfver dhe borttrömbde, såsom och att blifva genom uniformiteten uti ceremonierne med os incorporerade.

. . . .

5. Dher ähre nogre studenter, som hafva tiänt uthi heela krijghet vidh åthskillige församblingar, gifvit contributioner, sittet stilla, engagerat sig vidh huset, beropandes sigh på öfuerheternas godhe promisser: om dhe dhervid skole bijbehållas och conserveras, afväntas Allernådigste Konungens behagh och villje.

6. Sal. Hr General Gouverneuren var sinnat anställa een inqvisition och granskning vid kyrkorne, uthan tvifuel till den ändan att dereffter proportionera vid cronones tijonden, att kyrckian måtte hafva nogot till reparation, men adelen och canonicos att man skulle tillhålla dhem bebygga sijna kyrkior. Omöijeligt synes kunna tagha ifrån Lundz kyrckia och dhe andre alla reditus och tijonder, effter bonden på slättbyggden näppeligen kan hielpa sig siälff, mycket mindre något erkläckeligit contribuera till kyrkian.

7. Att sal. Hr General Gouverneuren ju hafuer giordt nogen serdeles disposition med hospitalen, tuiflas inthet, men såsom iagh dhen inthet veet, begiäras i underdånighet förnimma, huem dheras räckningar skall upptaga, såsom och till- och afsättia förvaltare.

8. Såsom dhe fåå professores, som nu åhro i Lund, hafua i 4 åhr eij haft dhen ringaste intrade, alltså bevijsar Allernådigste Konungen dhem een stoor barmhertighet, om dhe sig till hugnat måtte i åhr faa dehla emillan sigh Davidicorum stipendium och Helgonaskylden, huilcket lärer dock ringa förslå, effter så stoor deel af slätten ligger öde.

9. Effter ingen communication uthi krijghet kunde skee emillan prästerskapet uthi Bleking och sal. Biskopen, och Bleking således söndrades ifrån sitt corpore och underlades Wexiö och Calmar, och Eders Kongl. May:tt nu sedermera nämbner Bleking uthi mijn fullmackt; alltfördij begärar iag underdånigst veta, om dett och dher vid blifua skall.

10. Huar iagh skall boo, när mijn löhn faller, som intet skeer, föränn till kommande åhr vid Martini tijdh, om iag då lefuer, lämbnas under Allernådigste Konungens gottfinnande, effter Allernådigste Konungens villje skall alltijdh vara min högsta lagh. Till bättre och beqvämbligare tijder beder Allernådigste Konungen underdånigst migh måtte förunnas blifua uthi Ronnaby, och effter iagh strax vid nederkomsten moste begynna visitera och har nu giordt denna reesan, förmodar som underdånigst beder om allernådigste excuse att comparera vidh rijkzdagen. Herren af Zion vällsigne Allernådigste Konungen och hela dhet konungzliga husett till euigh tijdh, önskar af innersta sitt hierta

Eders Kongl. May:tz
allerunderdånigste undersåte och förebidiare

Kongsöhr d. 14 julij 1680.

CANUTUS HAHN.

Detta är det memorial af C. Hahn, som af Carl XI dagen efter dess emottagande, den 15 juli 1680, besvarades med den kgl. resolution, hvilken är att betrakta såsom sjelfva instruktionen ifråga om sättet för försvenskningens genomförande. En jemförelse mellan memorialet och resolutionen visar rätt tydligt, huru stort inflytande Hahn från början öfvat på hela gången af denna vigtiga sak. Resolutionen af d. 15 juli 1680 är till sin vigtigaste del tryckt i A. N. Sundbergs uppsats om uniformitetens införande; memorialet deremot är till sitt innehåll för denna uppsats okändt.

2. Biskop C. Hahns memorial om biskopsvisitationerna 1680—81.

Stormächtigste Konung, Aldranådigste Herre,

Effter Eders Kongl. May:ttz aldranådigste befahlning hafver jagh hållit visitation här uthi stifftet och i hvart häradt probsten medh samptl. presterskapet sammankallat.

1. Gratuleradt dhem, som i desse framlijdne krigztijder hafva stält sig redeligen, försächrandess dhem däremoth, at E:s Kongl. May:tt lärer hvar och een igen bethe all nådh, särdeles när dhe uthi sådan een redelighet blifva continuerandes, sökiandess dheras åhörare altijdh til trohet at råda och disponera sampt dhem undervijsa både publice och privatim medh hvad för it ouplösligt bandh dhe medh sin ordenteliga öfverhet tilhopebundne äre, hvilcket intet vill falla lättare at rubba och slijta, änn thet vij äro förbundne medh vår Gudh, thy den som sätter sig emoth öfverheten, han

setter sig emoth Gudh. Detta förbem:te dhe samptl. lofvade och tilsade, och på thet Kongl. May:tt kunne sij derass större alfvar at vahra och blifva svänska männ, hafva en stor dehl underdånigst begehrat, at een laglig skilssmässa måtte skee emillan dhe redeliga och dhe otrogne, såsom och offererat sigh til den uniformitet uthi kyrkioväsendet, som E:s Kongl. May:tt allernådigst finner nyttig och giörlig.

2. Emädhan såsom Kongl. May:tt allernådigst hafver behagat at förordna mig ovärdigen til een tilsynsman i detta lofl. stifftet och jag dher vidh seer mig intet uthretta kunna, så framt ministerium eij går mig tilhanda med all trohet och uprigtighet, förmodar jag dhe icke allenast ville uptäckia alt det som kunne föda af sig någon skadelig conseqvence så in republica som in ecclesia, på thet sådant i tijdh af vederbörandom kan förekommas, uthan och påminna det som kann störkia och gagna, på thet at sådant kann i tijdh introduceras; så som och altijd vara beridde, särdeles när påfordras deras goda och trogna rådh at communicera, hvarigenom ecclesia ju mehr och mehr kan tilväxa och tiltaga.

Hvilcket dhe samptl. i lijka mātho bejakade

3. Föreföllo åtskillige casus, af hvilcke jagh dhem som klara skiähl hade, i förmågo af Kongl. May:tts allernådigste instruction mig gifven, tillijka medh ministerio deciderade; dhe som svårare vohro blefvo til nästkommande landemothe upskutna, men dhe svåhraste, och i hvilcke nogen särdeles difficultet kunne vahra, remitterades til min förman, H:r Ärchiebiscopen. Och såsom en dehl af dhen vigt och svåhrhet är, at dhe omöijeligen af mig eller presterskapet kunne corrigeras, altså förmodar jag til dess bettre effectuerande den verdzlige öfverhetens, som stadd in loco äre, reale assistence och alfvarsamt effterthryck.

4. Klockarne förmahntes till troohet och redelighet sin aldranådigste Konung at bevijsa, gifvandes tilkänne för sine prester, hvad skadeliga spargementer, som föras om landet, på dhet sådant i tijdh kunne dämpas och hindras, flijtigt läsa för barnen dheras christendomsstycken, särdeles uthi dhe A.B.C. böcker, som dhem blifva medh första ifrån Malmö öfverskickade, så ock lära barnen at siunga, när mässan är uthe.

Gud gifve Konungh Carl och vår nådiga öfverhet
Frijd och gått regimente etc.

Hafvandes dhe flijtige at förvänta förökning uppå sin löhn, men dhe försummelige och laathe straff och ändtel. privation....

(odat.).

3. Biskop C. Hahns memorialer till Carl XI vid riksdagen 1682.

A) Til den wähl påbegynte Uniformiteten deste fogeligare att få inrättad i landet sampt Gudz tiensten och det Swenska språket medh deste större ifwer och andacht befrämjat, skole effterföliande Momenta mycket kunna hielpa och för den skull äre högst af nöden att påbiudas.

1. Och förnembligast, att allmogen måtte under ett wist specificerat straff, som kunne blifwa på heligh bröte, som är 3 R:dr Sölf:tt (om icke mehra), påsatt warda, befallas alla och een hwar, unge och gamble, att wara till städes uthi kyrckian, så snart tredie gången eller samman ringes, på ded dhe må samptl. wänias widh att lässa den Swenska bönen, som är förordnad för Messan att lässas, så och til att siunga Swenske Kyrkie Psalmerne. Derhoos och förbiudas det någon må finnas uthan kyrkiodören och på kyrkiogården under Sången, långt mindre under Predickningen och warande Gudztienst, med att sladra och drifwa allahande andre oskickligheeter, effter som slijckt har warit een långh tijdh bårtåth på månge orter alt för gemeent; så och att alla skulle blifwa i kyrckian til des wälsignelssen läst och den sidste Psalmen uthsiungen ähr.

Därmedh och bägge kyrckiowerderne, som och tillijcke ähre Prästens medhiälpare, under sången för predickningen, men under predickningen Klåckaren medh een af kyrkiowärderne, för uthan all connivence och undandöljande, under ett wist denominerat straff tilgörande, skola hafwa ett noga upsicht och dhe häremoth bråtzlige notera och för prästen angifwa, hwilken dem Cronans befalningzman til straff och execution uthan anseende til persohnen recommenderar, och Befallningzmannen, effter H:s Excell:z Kongl. Rådets, och Gen. Gouverneurens uthi Malmöske Conventet A:o 1681 in Majo uthgången helssosamme ordres, wara plichtigh prästerskapet därmedh uthan förwägringh tillhanda gå och på någre, dhe andre til warnagel, Exempel statuera. Och til thes större skreck kunne Gapstochene widh hwar kyrckia uthsättias, deruthi att sluta sådant lättsinnigt folk, som antingen i kyrkian eller uthan förre på

kyrkiogården under warande Gudztiensten medh bulder eller andra osömligheter anträffas.

2. På ded icke någon skolle kunna för sin försummelse från Gudztiensten eller utheblifwande af Gudz hus förewända sigh hafwa warit i hussbondens eckiarskjutz eller arbete, måtte alla hossbönder under ett stoort nominerat straff förbiudas att drifwa dheras bönder til Eche och arbete på någon predickedagh förmiddagh, och icke heller, nisi casu necessitatis, på effter middagen, hwar ·öfwer een Notarius uthi hwar By kunne constitueras, som hwad wijdrigt här uthi skeer kan angifwa.

3. På det Kyrckiowärdarne, så wähl annan wederbörlig tillsiun medh kyrkiornes bygnad och tillståndh sampt brödh och wijn att hempta, som särdeles denne medh detta åfwanbe:te kunne hafwa, måtte dem förunnas, som för krijget altijdh skeed och uthi förige Rijkzdaghz resolutioner bewilliat ähr, frijhet på Cronans för alla extraordinarie Eckiar och arbete och på adelens j lijka måtto, hwarest någon af Adelens tillsätties; så och särdeles för rothemästarens beswär widh Rooteringar, uthskrifningar och bondens uthdrifwande til ett och annat Cronans arbete, effter som och dhe altijdh böre wara tilstädes, när någon casus af Prästerne til disciplinen at ifra skall inför medhhiälparne, som äre dhesamma personer, nembligh kyrkiewärdarne, examineras, hwarifrån dhe elliest hindras och disciplinen må studza.

4. Att, emedan allmogen fins wederwillige til att weela låta dheras barn lära Swänsk, genom et Kongl. Edictum befallas, det alla föräldrar, som någonsin någon medel hafwa, skole änteligh hålla dheras små barn hoos dhe skolemästare, som rede äre eller hereffter i hwart Sochn antagas, til at lära Swänsk lässa i book och uthan til och derförre gifwa til Skolemästarens underhåll både kost effter gammal plägseed, (der dhe lärde det danske) och om weckan 1 öhr silf. för dhem dher allenast lärer i book, men 2 öhr förr dem, som lärer att skrifwa, hwilket kunne blifwa för honom erklekeligit, effter som han på dette föreskrifwne sätt fåår deste flere barn at informera, och wore allmogen deste drägeligare hwadh Skolemästarens kost angåår, när dhe ähre deste flere och föder honom widh omgången hwardera allenast een dagh effter handen.

B) Så som om kyrkioordningens utharbetande widh påstående Rijckzdagh prästerskapet sigh förhoppning gör, så beder och

förmoder man underdånigst, att prästerskapet i Skåne och Bleckingen dheruthi a parte ihogkommas och eenkannerligt blifwa bijbehålne widh dheras förige wahnlige inkomster effter Landzsens Natur, beståendes uthi Offeret, Qwick-Tijonde, Sädestijonde i neeken, helgone-skyll och andre i Landebooken specificeradhe och nambngifwne perseler, emädan allmogen sigh dertil effter gamalt bruuk bäst beqwemer och slijkt wahnligit hälst uthgiör och prästerne fogligist sådane perseler af bonden kan uthfordra och bekomma, som dhe äre af uhrminnes tijdh wanhe att uthgifwa.

C) Alldenstund commissionen öfwer Tijondernes inrättande, som nu här i landet Skåne är hullin, lijcksom den är för Cronan och kyrckian nödigh och nytteligh, dock fins för prästerskapet mycket skadeligh för fodertz skull, som presterskapet genom den anstalt mister, hwilket dhe icke uthan största skada och ruin kunna ombära, så har man i diupeste underdånigheet warit necessiterat och til drifwendes beskaffenheet för H:s Kongl. May:tt remonstrera, förmodandes H:s Kongl. May:tt, i nådher behiertandes Presterskapets dheraf flytande wederwärdigheeter, allernådigst effterlåter prästerskapet deras Tertial anpart Tijonde effter wahnligheeten och til största nödtorfften i strået eller neeken här effter att upbära; ty 1) der dhe skulle allenast uthi skeppan effter een wiss påsatt Taxt undfåå dheras Tertial eller prästetijonde och miste Fouragen, hwilken man æstimerar som offtast så godh som sielfwa spannemåhlet, som af strået kommer, i anseende därtil att man dock, ehuru dyrt spanmåhlet stundom faller, kunne mächta til nödtorfften hempta dedt uthi nödhfall medh een wagn, 2 eller 3, der dock offta om winteren och i föråhret man icke kan få Fourage fal och, om dhet än på dyrke kunne wara falt, icke kunne för öökeness af Fouragens manqvement förorsakade wahnmacht förmå dhet ifrån andre orter i ond wägh och wederleek afhempta. 2. Fölier af Foringens brist föruthan denne och andre inconvenientier både til Prästernes och Cronones prästegårdars största skada; ty 3. har Prästen ingen nytta af qwicktijonden eller sit eget pålägg, hwaraf dhe skulle upelska ett paar oxer eller hästar, som plägar wara een stoor hielp hälst i Skogzbygden, hwarest lijtet afwel til prästegårdarne finnes. 4. blijr Åckeren til Prästegårdarna för Defect af gödzel, som af foringen härflyter, bortskempt och lijtet sääd kan bära, efftersom dhen ringa Åcker, som dok gemeenligt är til prästegårdar och för uthan tilhielp af den af Tijonden kommande Forin-

gen intet klecker til qwicktijonden att upföda och dheraf i längden något hämpta så til Cronans Skatter att utgiöra som til Prästen med hustru och barn att underhålla. 5. blir prästegårdarne ruinerade för taks skull, som af långhhalm effter landzsens art består, af hwilken sort ganske lijtet uthaf Prästegårdarnes i sigh sielf ringa och sålunda mehr förringadhe afwell will komma, men det beste af Tijonden uthi Neeken effter wahnligheeten. 6. blijr detta orsaak til owillia och ond förlijkelse Prästen och dess åhörare emillan, i det att, i stället derförre att Prästerne för detta medh roohligheet och gåt nöije uthan något påyrkande eller upskoff hoos almogen haar uthi rättan tijdh och så snart bonden fick inhöstat undfåt sin tijonde, effter som bonden icke har kunnat eller tordt emoth Gudz lagh och Kongl. Stadgar under störste straff öfwer den rätta tijden förhålla Prästen sin tijonde uthan den framföra sådan som Gudh hade gifwit honom sielf effter årswäxten, de nu må emoth sin willie och maneer förorsakas af een stoor dehl anten owillige eller oförmögne åhörare till orohligheet och träta, för ty bonden dehls icke medh godo lärer præstera eller præstera kunna dhet Tijonde spanmåhl, hwilket såwähl den der intet machtar drifwa fierde dhelen af sin jord, som den der haar sin Jordh i fullt bruuk, påskrifwit är; och att frådraga ödessmåhlen blijr ett ömkeligit och förtreteligit, ja fast omöijeligit arbete, helst uthi så mycket ödesmåhl, som krijget sigh effterlembnat och än för tijden finnes.

Till medh lärer bonden draga tijden uth medh Tijondens uthgiörande effter sitt behagh och belägligh tijdh, den seent lärer komma, och medlertijdh dhe oförmögne Tijonden tillijka medh dheras eget af twångh consumera och prästerne conseqventer intet, uthan sit af Gudh och Konungen tilordnade och för detta odisputeradhe styke brödh hoos dhe fleeste ombära. Så lärer och dhe, som förmögnare ähro på Sääd och Tijonde wähl uthgiöra kunne, biuda Prästen odugligit, oreent och af det ringaste Spanmåhl uthi Tijonde eller och skaffwat måhl, där han dock intet wähl kunne förkränckia något widh dhens lefwererande i Neeken och strået, hwarmedh Prästen icke kan wara förnöijder.

Kan och titt hända att den, som bäst kan hafwa aflat, sticher uthi giäld medh barnegodz, restantier til Cronan och i andra måtto, och Creditoren achter under des på tijden, när han har inhöstat; träder så til effter för undfågne dom eller genom lagligit procedere och tager sin fordringh uthaf bondens säd, intet achtan-

des Tijonden att gåå i löpet medh; hwar tager då Prästen sin Tijonde? Häraf upwäxer träta til tinge och annan wederwillie och olägenheet; sedan heeter dhet at Prästen lefwer i förargelig oförlijkligheet medh sine åhörare, oachtadt att dhet för tijondens emoth Gudz lagh och Kongl. Stadgar och gammalt bruuk stridande återhålld af nödh och twångh skeer för hans tillordnadhe stycke brödh skull, det han elliest skulle mista och kanskee lijka ringa winner.

Fördenskull bidies underdånigst, att slijck Prästerskapetz af foringens brist förorsakat afsacknadh måtte förrekommas, i henseende och dertil att Cronan och kyrkiorne icke hafwer foringen af nöden til något booskapz upfödande, och Prästerskapet til booskapet att upkläckia och Prästegårdarnes widhmacht hållande, där til dheras vocationsbrefwe dem hårdt obligerar, Tijonder häreffter som för detta uthi strået må uptaga, emedan Cronan och kyrckian intet afsacknadh kan hafwa, uthan lijka fast genom tijondens lefwererande uthi skeppan äre mycket förbättrade.

Och är om H:s Kongl. May:ttz milde benägenhet till detta och alt annat skiähligit och för Prästerskapet hugneligit allerunderdånigst Prästerskapet här uthi landet om så mycket mehra förwissat, som högstbe:te H:s May:tt genom Hans höga Excell:ce Herr Kongl. Rådetz Feltmarskalckens och Gen. Gouverneurens Herr Baronens Rutger von Aschenberghz nådgunstige til landzens Probster, uthgångne bref, daterat Halmstad d. 15 September innewarande åhr, bland dhe andra landzens Ständer Skånske Presterskapet i synnerheet om des nådh oc Konungzlige wälwillia allernådigst täckes försäkra, så att fast Prästerskapet icke är kallat till Rijkzdagen, dhet lijckwähl icke behöfwer fruchta så som skulle Kongl Maij:tt icke medh samma nådh (ut sonant Formalia) hugna och fägna prästerskapet i Skåne som andre des trogne undersåtare: deremoth Prästerskapet medh dheras trogne förböhner till Gudhi för Hans May:ttz flor medh all underdånigh Devotion vigilera skole.

4. Handlingar hörande till skånska presterskapets möte i Malmö d. 4—6 maj 1681.

De i 1868 och 1870 års häften meddelade handlingarne rörande detta märkliga möte kompletteras i detta häfte genom följande akta ur svenska riksarkivet, utgörande bilagorna D. E. F. G. och H. till den i 1870 års häfte meddelade skrifvelse angående mötet.

D) *Presterskapets memorial.*

Högwälborne Herr Feldtmarschall och Gen. Gouverneur, Nådhgunstige Herre och mächtige Patron,

Dhenn högdtbeprijselige försorgh, som E:s Excell:ce till dhet gemehna bästa och dhetta landz upkombst så nådgunstel. låtet påskijna, j dhet E:s Excell:ce wijdh senaste Rijksdagh hos Hans Kongl. Maij:tt Presterskapet hernedre i bästa måthon recommenderat hafwer och serdeles at E:s Excell:ce dhe ruinerade och på månge orther nästan förfalldne kyrkiors sletta tillståndh Nådhgunst. ansijt, at til dheras melioration Tijonderne äre förundte wordne, hafwe wij medh underdån- ödmiukeste tacksägelse at erkänna och beröhma, önskande at dhen högste Gudh wille E:s Excell:ce sådant medh all wälsignelse igen belöna; och såsom Hans Kongl. Maij:tt uppå någre wåhre underdånigst ingifne besuär hafuer oss aldranådigst Resolution gifwit, för huilken stora Nådh Gudh H:s Kongl. Maij:tt Ewinnerligen wälsigne, då som wij dher jämbte förnummit en stoor dheel wåhra desiderier wahra af H:s Kongl. Maij:tt remitterade till E:s Excell:ce här in loco at afhjelpas och E:s Excell:ce fördenskull gunsteligast hafwer behagat låtha convocera presterskapet här uthi Landet samptel. dheras desideria at inhämpta, hafwe wij till underdån- hörsambst föllie Oss instält och effter noga öfwerwägande dhesse fölliandhe puncter E:s Excell:ce uthj djupeste ödmiukheet wehlat insinuera.

1. Alldenstundh stort missbruk medh Sabbaths-Brått föröfwas och sådant länder Gudhj till största förtörnelse, ty begäres att sådant måtte afskaffas och alfwarl. straffas effter Kongl. Maij:ttz Placat, huilket wohre högnödigt af trycket igen kunne uthgå huarjom och enom till så mycket bättre efterrättelse.

2. Såsom med Tijonden stor orichtigheet och undersleff begås, at huar och en, som såår och höstar, motte fördenskull tillhållas effter swenskt maner och Tijonde Placatet dheras sädh- och Quern-Tijonde richtigt uthgiöra; och dher dhe skulle wehla tredskas E:s Excell:ce gunstel täcktes genom wehderbörande låta giöra Prästerskapet dheruthinnan en Nådigh handräckningh och at bemelte Placat af Trycket måtte publiceras.

3. Att Prästerskapet Nådel. måtte conserveras wijdh dheras wanlige intrader af offer och helgneskylldh, emedan dhet synes fast omöijeliget hernedher i orthen Prästernes inkombst att kunna ad-

justeras effter dhet som uppe i Rijket brukeligit är eller att Sochnemennerne skulle kunna upbyggia Prästegårderne eller dhem wijdh lika hålla.

4. Att kyrkiotijonderne, som esomofftast här till dagz warit bortstadde till dhem, som uthan soknet boendes äro och kyrkian altzingen tienst eller nytta göra, måtte för en billig städie och afgift antingen af presten eller sochnemennerne eller dhem begge behållas.

5. Hwadh egendomb af gårdar, huss, åker eller ängh, som till kyrkiorne ligger och kan bortsatt wahra till någon uthom sochnet boendes, som huarken gifwer Konungen, Presten eller Kyrkian dheraf någon Tijonde eller afgifft, motte emoth dheras Städzmåhls erläggiande afstås till prästen, dher han dhet begärer, eller till någon annan i Socknet, som kyrkian och prästen dheras rättigheet dheraf wehla giöra.

6. Begiäres, at Prästerskapet måtte niuta skonsmåhl för Altar- och fodrmarsch- hafra, helst på dhe orther, huerest ingen hafra sååss eller tijondes, emädan bemelte Altare-hafra är effter Jordarepningen uthj dhen andra Skatten, som af kallet går, innesluten och berechnat. Särdeles anholla Probsterne, at (de) måtte åtniuta frijheet för Altare hafrans erläggiande för begge gårderne, bådhe annex och dhen dhe sielfwe åboo, som dhem af ålders tijdh förundt warit.

7. Sammaledes at dhe åhrlige Skatter måtte effter kallens beskaffenheet proportioneras och jämkas.

8. Så och at dhe Präster och Kyrkior, som igenom jordarepningen lijda afsaknat på en dhel af dhet landgille, som dhe af dheras Annex-gårdar för dhetta bekommit, motte effter Kongl. Maij:tts nådigste löffte niuta i annan måtto nogon refusion eller at bonden måtte gifwa sitt fulldkomblige landgille till Prästen häreffter som tillförende.

9. Begära dhe Präster, som i framledne krigztijdh antingen äro uthplundrade, fångne bortfördhe eller på annat sätt genom durchmarcher samt huarjehanda krigzbesuär och pressurer eller Elldzwådha förarmadhe och medellöse wordne, att måtte niuta någon förskonsel och lindring i dheras Skatter.

10. Dhe präster, som hafua fått något Beneficium såsom et augment för dheras kalls ringheet, måtte dhet samma heräffter få

åthniuta och behålla, effter dhe dhes uthan intet skulle kunna subsistera.

11. På dhet Prästerskapet så mycket bättre må kunna medh skatternes erläggiandhe till rätta komma, begäres at 2 Terminer dhem dhertill måtte ansättias och at dhe dherwijd af upbördzmennerne tilbörligen och höfweligen måtte warda handteradhe.

12. Anholla Probsterne, at medhan dhe medh visitationer och andre resor, som på Embetes wägnar e som offtast förefalla, fast större besuär hafwa än Probsterne uppe i Rijket måtte effter dhet manehr, som dher uppe brukeligt är, bekomma af huarie kyrkia uthj dheras Præpositur åhrl. en tunna Spannemåhl, på dhet dhe uthj dheras mödosamme ämbete så mycket bättre subsistera kunne.

13. Såsom Prästerskapet af ålders tijdh hafwa werkat dheras frija Bygningz Timber, giärdsell och Elldebrandh till nödtorfften af Cronones Skogar, at sådhant dhem och häreffter måtte förunnas.

Befalle till dhet öfrige E:s Excell:ce medh heela des högwelborne familia dhen högste Gudh till all beständig wältrefnat, långt lijf, önskelige Prosperitet och et odödeligt Renomé, medh stadigt förblifwande

E:s höghwelborne Excell:ces

Ödmiuke och Trofaste Tiänare

Namn.

(Samtl. deputerade af presterskapet.)

E) *Generalguvernörens resolution.*

H:r Feldtmarschalken och General Gouverneurens Resolution upå dhet sambtl. Ehrewyrdige och hederlige prästerskapets insinuerade memorial, Gifwen Malmö den 4 Maij A:o 1681.

1. H:r Feldtmarschalken och General Gouverneuren hafwer sielf dhet störste misshagh till dhet, att Sabathen så af en som annan medh så ringa andacht celebreras och fijras, warandes fördenskull wähl, att Sambtl. Prästerskapet een påminnelsee welat giöra om ett sådant wärk, som H:r Feldtmarschalken och General Gouverneuren sielf till det högsta inclinerat är at, Gudj till ähra, befrämmia, och skall fördenskull Placatet om Sabbatsbrottet å nyo blifwa uptagit och öfwer alt publicerat.

2. Tijonde Placatet skall effter Samptl. Prästerskapets åstundan i lijka måtto å nyo af trycken afgå, och är H:r Feldtmarschal-

ken och General Gouverneuren heelt benägen till at giöra Sambtl. Prästerskapet handräckningh, dher någon sigh understå skulle så emoot dhet som det förrige at brytha.

3. Emedhan H:r Feldtmarschalken och General Gouverneuren ser sambtl. Prästerskapets mehningh wara, at dhet omöijeligen synes, at prästernes inkombst skall kunna ajousteras effter dhet, som uppe i Rijket brukeliget ähr, så blifwer dhet så länge wijdh det som härtill warit sedhwahnligt, in till dess frambdeles någon annan förordningh dheruthinnan kan blifwa giordh.

4. Kyrckio Tijonden skall hädaneffter intet bortstädias uthom Sochnen, uthan prästen och Sochnemännerne wara närmaste dhertill; doch blifwer det intet wijdh dhen wahnlige afgifften, uthan måste Tijonden effter Kongl. Maij:tz nådigste befallningh förhöghas.

5. Dhet är och intet mehra än billigt, att dhe huus, gårdar, åkrar eller ängiar, som till kyrkior lyda, afståås till kyrkioherden i Sochnen, så frambt han dem begiärer eller någon annan i Sochnen, och icke till någon, som är uthom Sochnen boendes, så frambt icke så wore, att någon uthom Sochnen kunde hafwa Skatterättighet på en sådan gårdz åcker eller ängh, då densamma billigt blifwer dherwijdh conserverat.

6. Altarehafrans uthgifft finnes wara een gammal seedh här i Landet, som, för än detta Hertigdömet kommit under Cronan Swerige, har warit här i bruuk, och såssom dhet synes, at dherutinnan ingen ändringh skee kan, altså måste det fuller blifwa dherwijd, som dhet hijt in till warit, at prästerskapet gifwer Altarehafran af dheras kall, menn Præpositi befrijas för dheras Pastorater, doch at för Annexen be:te hafra betahlas.

7. H:r Feldtmarschalken och General Gouverneuren will och see till at finna et gått expedient till att proportionera Skatterne effter kallens beskaffenheet, så at sambtl. Prästerskapet innan kort skall få dheruthinnan et gått och behageligit nöije.

8. Dhenne punctens innehåldh om refusion för dhen afgångh i Landhgille, som nya Jordreffningen förorsakat, eller at bonden må gifwa sitt fulla Landgille nu som förr, nödhgas H:r Feldtmarschalken och General Gouverneuren heemställa Kongl. Maij:ttz nådigste gått finnande, som det och skall blifwa ett medh alt Hans Kongl. Maij:tt j underdånigheet angående Gheistlige ståndet föredraget.

9. Dhet wore heel ochristeligt, om man icke skulle hafwa något medhlijdande medh dem, som således kommit om all sin Egendoom: fördhenskull Samptl. prästerskapet sigh må hålla försäkrat, at H:r Feldtmarschalken och General Gouverneuren, enär dhe medh nöijachtige bewijs dheras lijdne skada och uthståndne wederwärdigheter beläggia, dhem uthj dheras ansökningh om lindring eller förskonsell uthi Skatterne all godh benägenheet lärer bewijsa.

10. Dhe af Prästerskapet, som för kallens ringheet skull hafwa niuthet något beneficium eller augment, will H:r Feldtmarschalken och General Gouverneuren medh underdånigh recommendation hoos Kongl. Maij:t befordra till at see, om Hans Maij:t dem samma nådh än ytterligare täckies wederfahra låtha.

11. H:r Feldtmarschalcken och General Gouverneuren will och till att wijsa dess inclination till dhet gheistlige Ståndets befordran uthi detta Sambtl. Prästerskapets ansöckningh gratificera dhem, och skohle till den ända bref afgå till alle Befallningzmän, at Skatterne eij på eengångh uthan i twenne terminer af Prästerskapet blifwa infordrade.

12. Probsternes ansökningh att niutha för visitationerne lijka medh dhem uppe i Rijket Een tunna spannemåhl åhrligen af kyrckiorne skall på bästa sättet Hans Kongl. Maij:t wijdh dhess Gudh gifwe lyckelige hijtkombst j underdånigheet föredragas, icke twiflandes H:r Feldtmarschalken och General Gouverneuren det H:s Kongl. Maij:t dem medh nådigh Resolution som i annat så och i detta hugnandes warder.

13. Dhet bygningztimber, giärdzell och Brennewedh, som sambtl. Presterskap af ålders tijdh af Chronans skougar niuthet hafwer, skall och frambdeles dem på samma sätt förunnas, allenast det uthaf Skoughwachtarne wederhörigen blifwer uthwijst; förblifwandes H:r Feldtmarschalken och General Gouverneuren i det öfrige sambtl. Prästerskapet till all befordran redebogen och willigh. Ut Supra.

R. v. Aschebergh.

L. S.

F) *Biskop C. Hahns memorial.*

Höghwelborne H:r Baron, Feldtmarschalk och General Gouverneur, Nådige Herre och mechtige Patron,

Såsom dhen altzmechtige Gudhen icke allenast har uthryckt wårt kiere fäderneslandh såsom een brandh uthur dhen förskräcke-

lige krigzflamman igenom wår aldranådigste Konungz tappra hieltemodh och dhe Heroiske Instrument, som Gudh Hans Kongl. Maij:tt adjungerat har, uthan serdeles igenom aldranådigste Konungens andächtige och högtt prijselige Gudhfruchtigheet, uthan huilken den inwertes eller uthwertes frijden intet kan florera; Altså och emädan dhenne är grundwahlen till all wähltrefnat och felicitet, så synes högnödigt och ganska rådeligit, at nu för nembl. en sådan anstalt giöres, at Gudzdyrkan, som på månge orther är hindrat, turberat och undertryckt, måtte åther komma up till sitt förra flor och andacht, hwar till Edhers Excellence märkeligen lärer contribuera, där E:s Excell:ce skulle behaga effter senaste conference resolvera på dhesse oförgripelige upsatte tanckar, kraffteligen sedan dhertill leggiandes dhes mechtige handh, at dhet andelige wercket må komma uthj ett säkert ståndh, så lährer Gudh wara medh Oss, wälsigna aldranådigste Konungen och sättia wårt werldzlige Politie uthj dhen säkerheten, som aldranådigste Konungen aldramäst effertrachtar och oss allom Nyttigh och önskeligh wara må; och fördenskull

1. Såsom Scholerne, hwarest Gudhfruchtigheeten först planteras och lijkasom sätter rooth, är högligen af nödhen, att dhee måtte komma så till medhelen som elliest Excertitierne på en säker footh igen, hwarigenom Gudh wisserligen wardher förorsakat Oss medh frijd och all lycksaligheet at bekröna, jembwähl afskäras wåra owehnner och afundzmän all occasion at calumniera. Och såsom Lunde domschola altidh hafwer warit Een Cathedral Schola, men ligger nu heelt ödhe, woro högnödigt, at dhen igen medh forderligaste kunne blifwa uprättadt; men effter studierne wille födas och underhållas, så synes bäst komma öfwerens medh aldranådigste Konungens Gudhfruchtigheet, at medhelen och godzen, som så länge tijdh hafwer warit perpetuerade till Scholarne, måtte och dherwijdh förblifwa och ifrån dhen inqwartering, medh hwilken dhe en tijdh långh hafwe warit graverade, entledigade, för än dhe aldeles skulle blifwa ruinerade.

2. Effter Kongl. Maij:tt allernådigst af stoor ifwer till Gudzfruchtan funderade här en Academie uthj Lundh medh stora godz och inkombster, och sådant it Collegium nu aldeles förfallit är, synes oförgrijpeligen rådeligit, så för landzens upkombst och prydnad som Hans Kongl. Maij:ttz odödelige renomé, at der en lijten Academia icke kunne för sin särdeles orsaaker uprättas, då entel.

it Collegium illustre måtte inrättas, huilket kunne skee medh Mesnage, så medh medelen som persohnerne, hwarom jagh gerna wille giöra et ringa och wählment förslagh, doch under Eders Excell:ces Correction och gåttfinnande. Hwadh orth dhertill skall förordnas, lämbnas under Kongl. Maij:ttz nådigste disposition; men dhetta är dherhoos at observera, at ehwar Collegium funderas, dher moste iagh entel. boo och wahra, ty uthan it ordenteligit Consistorio, som skall bestå af samma Collegii Persohner efter dhen praxin, som allestädes uppe i Rijket brukeligh är, kan iagh omöijeligen subsistera eller under den swåra bördan uthhärda.

Till dhetta Gymnasium bör ingen komma uthan allena af Cathedral Scholan och besynnerligen af dhe Ingeniis, som Episcopus medh Professoribus wijdh Examen utwälliande warder.

3. Uthj kyrkiorne dher öfwas Gudsfruchtan som uthj sin retta werkstadh, dherföre woro önskeligit, att dhe till reparationen, som äntel. nu nödigt är, (effter en stoor dheel äro aldeles förarmade och ruinerade, men alle behöfwa hielp och äro torfftige) måtte af Kongl. Maij:ttz högtbeprijselige Munificentz blifwa hulpne, upprättadhe och till sin förra prydnadt förfodrade. Hwilket kan skee, dher kyrkiorne 1) till een tijdh få behålla sine gamble Tijonder, 2) dhet landgille af dhe jorder och godzen, huarmedh dhe af dhen Gudfruchtige antiquiteten äro begåfwadhe; 3) dhär en granskningh skedde öfwer alla kyrkiorne, så att Patronerne måtte hålla sijna wijd lijka, och dhe som tillförandhe hafwa warit Patronerne, tagit medhelen och låtet doch kyrkiorne förfalla, måtte dhem sielfua åther igen reparera; 4) at dhe som af kyrkiorne hafwa taget penningar till lähns, måtte tillhållas odisputerligen at betahla till kyrkiorne samma capitaler medh pålöpandhe Interesse. Men att somblige hafwa rådt dhärtill, att man skulle några kyrkior cassera, dhertill kan iagh omöijeligen råda, j anseende, at dhenne orten ligger på een frontier och uthi alla resandhes bådhe till landz och watns åsyn, så at dher man skulle få see wår aldranådigste Konungh läggia kyrckior ödhe, som i så många 100 åhr hafwe stådt och hafft dheras öfwerflödelige prydnat, serdeles nu sedhan Gudh hafwer wälsignat wår alldra N. Konungh i så månge måtto, skulle mången fälla dherom it underligit omdöhme. Om Patronaterne i gemehn är dhetta at observera, at så lenghe dhen danske adelen har sina Jura och får exercera dhem effter sin willie, så länge kan iagh icke heller tilbörligen exercera mit Embete, eij

9

heller har Kongl. Maij:tt till at wänta någon troheet och lydigheet; dherföre wohre högnödigt at Kongl. Maij:tt behagade samma Jura, dher dhe lagligen possideras, inlössa och under dhes aldranådigste disposition sättia.

4. Predijkanter och Lährare äro Instrument af Gudhi förordnade till at drifwa och dyrka Gudzfruchtan och waka öfwer menniskornas Siälar och äntel. en gångh dherföre giöra Räckneskap, dherföre dhe och böra hafwa dheras underhåldh, at dhe deröfwer icke skohle hafwa orsaak at sucka, hwilket består förnembl. dheruthj 1) att dhe effter Gudz lagh och alle Christelige förordningar få sin rätta och obesnilladhe Tijonde sampt offer och hwadh annat wanligit wahrit hafwer, 2) att dhe få behålla sine Annex gårdher, Mensalia, och dhe godz, som af dhen wyrdige ålderdommen äro perpetuerade till predijkostohlerne icke uthan Exseration och förbannelse till dhem alle, som sådane Bona understå sig att abalienera, 3) dher dhe fattige Prästmän, som antingen hafwe fådt någen Bondegårdh eller Tijonde till Augment på sina ringa Pastorater, måtte dhem och i nådher få niuta, 4) att skatterne måtte effter kallens storleek och dhen nye jordheboken jämkass och proportioneras, 5) att presterne måtte för ödheståndet uthj Sochnerne niuta nogon förmedling i dheras Skatter, så och at dhe som ödhe och ruinerade prästegårdar upbyggia skohle, måtte bekomma byggningz timber af Cronones nestliggiande skogar sampt niuta någon frijheet för skatt, imedlertijdh dhe byggia, och sedan af successore bekomma refusion för dheras anwändhe mödha och omkostnadt.

5. Till störste dhelen af Pastoraterne, som vacante wahrit, vocerade wel meriterade Prester och Studenter serdeles dhe som förmehnas i framlidne krigztijdh sigh wähl comporterat hafwa, om dhe alle confirmation meritera kunna, warder tillstundande Examen uthwijsandes; och såsom här dhes uthan är en stoor frequentz af Studenter, som sigh på landet uppehålla hoos prester och andre, at informera dheras Barn, wohre mycket nödigt, at dhen anordningh giordhes, at ingen studiosus finge hoos någon præceptorera, för än han hoos Biskoppen sigh hadhe angifuit och sine Testimonia upwist, på thet wetas kunne, huadh för Persohner sig här uthj landet uppehålla; huarom woro nödigt E:s Excell:ce täcktes sitt placat uthgå låta.

6. Till uniformiteten såsom ett säkerhetsbandh uthi Regementet har iagh giordt een anstalt och lagtt sådanne fundamenter,

att alt motte skee sine motu och uthan förargellse, hwarföre största dhelen allaredho hafwa begehrat uniformiten; dhe andre lehre effter handen begehra, och at alt kan skee sensim och medh mannér låther iagh tryckia Böcker, huilke hereffter skohle brukas i Städerne och å landet, på dhet ungdommen så mycket bättre kan wänias wijdh språket och giöra sigh deruthi ferdige och capabel, hwilke böckiers tryckiande förmodas blifwer betalt uthaf Cassan.

7. Effter Kongl. Maij:tt expresse har befalt migh at döhma effter Suenske lagh och ordinantz och till Execution esomofftast behöfwes Brachij Secularis handräckningh, hwilken böör wahra Gudhfruchtighetenes protection, och äfwen Disciplina Ecclesiastica nu för tijden mycket är förfallen, så at hon fordrar real och handgripelige hielp, altså förmodar jagh Hans Excell:ce Her Gen. Gouverneuren låther afgå sine alfwarsamme ordres till Borgemästare och Rådh i Städerne och till Fougderne å landet, at dhe göra migh märkeligh assistence uthi alt dhet, som jagh kan dem skiäligen ålyta, så här in loco som älliest in visitatione.

8. Dhet är icke en ringa Pars pietatis at draga omsorgh för dhe fattiges underhåldh och uthdeelinger af dhe förnemblige medel, som dhe Gudhfruchtige gamble dhertill testamenterat hafwe, synes altså doch oförgripeligen wahra ganske rådeliget, att man granneligen inquirerar uthi alle Hospitalen, tillseende om och alting lämpas och styres effter dhen första fundationen, om och något dherutinnan kan mesnageras, sampt och medh flijt öfwerseendes rechningerne; och såsom dhe gamble hafwa medh förbannelse testamenterat godzen, dher någon skulle dhem abalienera, altså synes oförgrijpeligen rådeligit at låta dem blifwa in Natura och på dhe ortherne, dher dhe finnas alldeles oförbytte och oförändradhe.

9. Huruledhes man här äffter åth skall förhålla sigh medh dhe fremmandhe som naturaliserade äro och uthan tienster, sampt och dhe afweekne prästerne i krijgztijden, som uthan någon communication med öfwerheeten sjelfwe hafwe i Pastoraterne igen sig insatt, lembnas under Eders Excell:ces eget godha betänkiande; men emedhan dheras saak är af sådan beskaffenheet, at dhen bådhe under den andelige och werldzlige Rätt sorterar, syntes bäst at een Commission af begge Ståndz persohner förordnades, som samme saker kunna uptaga och afdöhma — — —

H:r Paul i Glimmåkra hafwer intet understådt sigh antingen at förrätta Gudztiensten eller at uptaga några Intrader förr

än han finge öfwerhetenes Consens thertill, derföre och ad interim en krigzpräst H:r Christian Noviomaijus dhijt förordnat är at förrätta Gudztiensten. Men ifrån begynnelsen och alt till nu hafwer förbemälte H:r Paul begehrat een Commission, dhen han och ännu i underdånigheet begärer, förmodandes at skulle wijsa sin oskyllligheet och dher han dhet lagligen gitter, wohro it stort samwetswärk honom längre at tryckia och hållan ifrån sitt brödh.

10. Såsom Kongl. Maij:tt allernådigst har lembnat Dispositionen öfwer Helgneskylen och Davidicorum Stipendium 1680, som är lagdt af ålder till Lunde Schola, under min frije Disposition, altså förmodar jagh dhet blifwer derwijdh, så at jagh effter mit samweete och såsom jagh kan stå till swars för Hans Kongl. Maij:tt och Eders Excell:ce får distribuera dhet emillan Professorerne och Sahl. Professorens Elwedahlij änkia, effter hon i kriget här mist sin man, lidit skadha till sitt gods och intet nådhe år åthniutit.

11. Dher Kongl. Maij:tt skulle hafwa reflexion på någon annan orth at inrätta it Collegium Illustre eller dhet som högst önskeligt wohre, en Academiam, at dhå Professores, som Kongl. Maij:tt will bruka till samma Collegium, måtte få här in loco continuera sina lectioner så länge till dhen andre orthen kunne medh alla nödtorffter försedd warda, på dhet barbariet icke aldeles skulle taga här i landet öfwerhandh och ungdomen må hafwa hielp och medhel till at förkåfra och evirtuera sigh uthj Gudzfruchtan och Studierne. Dher och inga andre såhre medhel kunne uthj hastigheet uthsees för Professorerne till dheras Salarier, at dhe då ad interim och till dhes Staten blifwer formerader, måtte få behålla Stipendium Davidicorum och Hällgone skyhlen, hwilket sedan ofelbart måste hemfalla Lunde Schola, och dhet aff Frederici 2:de Christelige fundation.

12. Dhet förflutne åhret 1680 hafwer Jagh aldeles consumerat uthj reesor, och ehuruwähl dhen förre Sahl. Gen. Gouverneuren tillsadhe migh dherföre bådhe it och annat gott, lijkwähl hafwer Jagh till Dato eij en halfuer åthniutit, såsom min senast inlefwereradhe Supplique uthwijser; begiärandes Jagh nu hereffter få blifwa wijdh min Sahl. Antecessoris löhn, icke så stort för mig och min hustru, som är uthan barn och medh ringa förnögdh, uthan alldra mäst för mine Successorer, huilke lähre i sijnom tijdh klaga öfwer migh såsom dhen dher hafwer förgätit och försummat at giöra tijdigh

påminnelse dherom och i så måtto warit förwållande, at dhe medelen, som i så månge werldenes tijder hafwer hängdt wedh embetet och dependerat allena af Antecessorum disposition, skulle nu abalienerade warda. Jagh weeth wäl, at någras förslagh hafwer warit, att mitt Salarium skulle giöras lijkt medh Biskoppernes uppe uthi Rijket, men om dhet migh skulle anstå eller Jagh skulle kunna mesnagera mine saker här iblandh it fremmande folk som en Biskopp dher uppe och iagh skulle kunna få för hwarie Tunna spannemåhl undertijden 3 à 4 Rdr, som dhe bekomma dheruppe, dhet lembnar Jagh under Eders Excell:ces mogna dijudication, men sant är dhet, at en Biskopp uppe uti Rijket hafwer bådhe böndher och Tijonder och godhe Pastorater, somblige ett och somblige twå, föruthan afwelsgårdh och andre frijheeter, dher emot Jagh till dato altz intet hafwer åthniutit. Här ligger wähl en lijten Pastorat, Lumma, som altijdh hafwer warit annecterat til Biskopz ämbetet, men dheraf äro 30 gårdhar aldeles ruinerade och dhe andre förarmadhe, så at Capellanen intet hafwer kunnat subsistera för sigh allena, dher min Sahl. Antecessor icke hadhe tillagdt honom it annat litet Sochn som heter Fiälie; Ronnaby Stadh, hwarest jagh tillförene war, ligger och ännu i askan: jagh giör migh dhe säkre tanckar, at Hans Kongl. Maij:tt, som 3 åthskillige gånger skriffteligen har försäkrat migh om min Sahl. Antecessoris löhn, lärer migh och derwijdh aldranådigst maintinera, hwartill jagh wisserligen förmodar som och tienstödmiukeligen ombedher E:s Excell:ce tächtes dhertill all möijelig hielp och Bijståndh contribuera. Skulle migh något tillfalla mehr än Jagh behöfde at consumera, skall iagh intet anwända dhet till någon fåfengh eller yppigh bruk, uthan till fattige Skohlebarns och Studenters hielp och förfordran; doch öfwer alt låter Jagh migh gerna nöija medh aldranådigste Konungens behagh och E:s Excell:ces höghförnufftige disposition: och befaller så E:s Excell:ce dhen högste Gudhi till långdt lijf, lycka och wälsignelse uthj dhes höga och beswärliga Ämbete, odödeligit renomé uthj dhesse här geistlige saker, lijka som Eders Excell:ce allareda hafwer wunnit dhet uthj dhet werldzliga, och ändtl. det ewiga berömmet och dhe ouphörlige ewigheeters belöningar uthj himmelen, förblifwande Stedze Eders höga Excell:ces

ödmiuke och tienstferdigste Tienare

CANUTUS HAHN.

Lundh d. 28 Martij A:o 1681.

G) *Gen. Guvernören R. v. Aschebergs resolution, gifven d. 1 april 1681,* meddelar bifall till åtskilliga af dessa biskop Hahns framställningar, men hänskjuter slutliga stadfästelsen till K. Mt. I en följande skrifvelse till biskopen (1681 $^{26}/_{8}$) — densamma i hvilken han tillkännagifver K. Carl XI:s välbehag öfver de vid mötet i Malmö fattade besluten — tillkännagifver han, att K. Mt. stadfästat de af honom gifna resolutioner samt uppskjutit afgörandet af öfriga remitterade punkter till sin ankomst till Skåne. Det var vid denna, som den kgl. resolutionen af Carlshamn d. 3 augusti 1681 blef gifven, hvilken afgör samtliga frågor rörande detta ämne. Denna hufvudhandling i Skånes och Blekings historia är tryckt af biskop Wallqvist i Ecclesiastike Samlingar (6 och 7 flocken, 190 och följ.) — Genom de meddelanden af handlingar rörande det förut obekanta mötet i Malmö 1681, som i dessa samlingar blifvit gjorda och som härmed afslutas, ega nu dessa landskap alla hufvudhandlingarne rörande kyrkans verksamhet vid försvenskningens genomförande genom tryck tillgängliga. För fullständighetens skull meddelas här äfven den i anförda skrifvelse åberopade bilagan H.

H) *Rikshofmästaren C. Thomesen Sehesteds bref d. 21 sept. 1645.*

Min gandsche wänligh hilsen forsendt med Gudh Allermechtigste,
kiere Doctor Peder, synderlig goede wehn, Gud were altijd
hoos Edher och beware Edher fra alt undt.

Eftersom ieg werendis i Christanopel hafwer erfarit een deel af prästerne i Schaane att hafwe forladt deres meenigheed och sig i Christianstadh begifwet, saa hafwer ieg ladet dem wed Malte Juul adwahre at sligt war uforswarligt, hworpaa dhe hafwer ladit mig schicke disse erkleringer, hwilke ieg eder till efflterretning schicker, Jeg twifler icke J lader io inquirere, huorledis samme prester sig hafwe forholdet, paa det J kunde wide om dhe hafwe giort rett eller icke; her foruden tillschicker ieg eder och nogle acter presten udi Runneby anlangendis och nogle hans sognemend paa landsbyen, hworaf J wel sielf erfarer, att presten sig iche emoed samme sognemend siunis at forholde, som dhet sig burde, och twifle icke, at J jo saadant hafver i acht, saa det tillbörl. kand blifwe remedierat.

Befallendes etc.

Kiöbenhavn d. 21 Sept. A:o 1645.

CH. THOMESEN.

3. Lunds universitet.

Biskop Peder Winstrups förtjenst om första planen till Lunds universitet är så ovedersäglig, att den ej på något sätt kunnat förringas af det i vår tid gjorda försöket att tillägga Bernhard Oelreich hela äran af detta universitets upprättande. Winstrup är den, som först inför konung Carl X Gustaf vid hans besök i Lund, omedelbart efter Roeskildefreden, yrkat på nödvändigheten af detta universitets upprättande och med konungen derom gjort aftal. Att när konungen sedan blef tvehågse och fann det vågadt att skänka åt de nyss med Sverige förenade, ännu fullkomligt danska landskapen ett så kraftigt sjelfständighetsmedel, Winstrup dock ej låtit saken hvila, utan "paa sit Embedes Vegne" manligen påmint konungen om att uppfylla sitt löfte; derom vittnar följande bref, med hvilket han sommaren 1658 sände Vitus Bering till Göteborg.

a) *Biskop Peder Winstrup till Konung Carl X Gustaf d. 5 juli 1658.*

I Jesu Nafn!

Stormectigste, Höjbaarne Förste, Allernaadigste Herre oc Konning,

Nest min underdanigst Helssen och al Kongelig welstands önske beder jeg underdanigst E:s Kongl. Maj:t udi Naade vilde optage disse höjfornödne Propositiones, som paa mit Embedes Vegne udi al underdanighed korteligen andrages.

1. At E. Kongl. Majestetes naadigste löfte och Christeligst Propositum maatte fuldkommes och i verk stilles anlangendes en Höjschole, enten Illustre Gymnasium eller Academ:am Carolinam her i denne Provincie och udi Lund at fundere och stifte, hvilket blifver E. Kongl. Maj:t til evig berömmelse och et höjprisseligt Nafn ofver al verden, thij derved oprettes en merkelig Epocha till at erindre Posteriteten de store underlige gierninger, som den Almectigste Gud i dette aar ved Eders Kongl. Maj:t til alles störste forundring udrettet hafver, saa vel som och til at merke och ihukomme Tijden och Aaret, udi hvilket E. Kongl. Maj:t igien hafver vundet Skaane Land till Sverriges Crone.

Det och höjeligen, ja endeligen er fornöden til at forssiune Kirker och Scholer udi denne Provincie, som er saa langt och vidt borte fra Upssal och det Academie udi Finland, hvilke behöfves allene til at forssiune Kirkerne och Scholerne in vastissimo et amplissimo Regno Sueciæ. Efter som och Hertugdom Skaane er störe end adskillige Förstendomme in Germania, huor der ere oprettede

Academier, saassom Tybingensis Academia er udi det Würtembergiske Hertugdom, Jenensis Academia udi det Wejmariske Hertugdom, Juliana et Halberstadiensis Academia udi det Brunsvigeske Hertugdom, uanseet bemelte Hertugdomme ere icke langt borte fra de tvende Saxiske Academier, som ere udi Wittenberg och Leipzig. Loci Commoditas er ei heller af ringe importance til at bevege min Allernaadigste Herre och Konning, thy dette Sted ligger saa ner Söekanten hos Mare orientale, hves circulum och circumferentiam E. Kongl. Maj:t nu ved Guds underlig och Sönderlig Providentz possiderer, huorfor der kunde ske stor confluxus studiosorum paa dette Sted baade fra Pomeren och Mechelborg etc. udi Sönder, saa och fra Halland, Skaane och Blegind udi Nör, item fra Borringholm. Formedelst samme Aarsag, nemlig Stedes beqvemmelighed och vicinitet hos Östersöen, kunde et Academie eller Gymnasium paa dette Sted hafve Correspondence med de udlendiske Academier til störe celebritet end Academiæ Sueciæ, som ere saa langt derfra. Dertil reqvireres, som jeg udi min forige concept och underdanigst scripto underdanigst hafver forreslaget, maadelige sumptus, nemlig til 9 Professores at lönne aarligen 4000 Rdr, til en Typographum 200 Rdr aarligen, til Beringii store hus, som til Auditorium er meget beqvem at kiöbe, 6000 eller 5000 Rdr, hvilke sammen af Toldkisten mageligen kunde betales til 5 eller 6 Terminer nemlig hver halfve aar 1000 Rdr, der som det Kongl. Maj:t naadigst kunde behage.

2. Gifver underdanigst tilkiende at udi Scholerne her i landet ere mange Disciple færdige til Academiam at dimmitteres och de icke hafve formue til at bekaaste lang Reise op til Upsal, det ei heller kand tilstedes dem at begifve sig til Academierne udi Danmark och dersom de lenge opholdes her i Scholerne, da löbe de bort fra Scholerne och ofvergifve bogen, Numerus Studiosorum, som ere her i Landet, merkeligen aftager och formindskes, saa her snart ingen middel er til at försiune Kirkerne med dyctige Præster, derssom fundatio Academiæ her paa stedet icke matureres och snart i verk stilles.

3. Efterssom nogle faa Studiosi, som icke ere födde her i Landet, men udi de andre Provincier under Danmarkes Crone vaare her i Landet och hafve presenteret sig til at være Eders Kongl. Maj:ts undersatter, der Eders Maj:t self personligen kom hid til Landet, da hafver Jeg udi mit Huss, der Eders Maj:t

naadigst vaar her udi Lund, underdanigst intercederet for dennem, at de maatte forfremmes til Kirke och Schole bestillinger her i Landet, efterdi det nu udi begyndelsen fornöden giöres, som bemelt er, hvilket och Eders Maj:t ved sin Kongelig Parole da naadigst bevilgede, huorom jeg nu underdanigst erindrer min Allernaadigste Herre, enddog jeg icke tvifler, at Eders Maj:t sielf det io ihukommer formedelst den fortreffelig memoriam, med hvilken Eders Maj:t er begafvet til alles forundring. Begieres nu underdanigst paa det samme skriftlig confirmation. Fortegnelsse paa forb:te Personer, som ere ickun 19, hafver jeg Secretario tilskicket. Foruden dennem skulle ei flere udlendiske her i Landet faa bestillninger.

4. 5. 6. 7. 8. röra stiftets kyrkliga angelägenheter.

Paa bemelte Poster begierer jeg underdanigst min allernaadigste Herres och Konnings Naadigste Resolution med Vito Bering, som jeg til den ende hafver afferdiget, önskendes ofver Eders Kongl. Maj:t Guds Protection och Beskermelse.

Lund d. 5 julii A:o 1658.

Eders Kongl. Maj:ts

Allerunderdanigste Tro Tiener och undersat indtil döden

PEDER WINSTRUP, D.

Förtjensten om universitetets återupprättande efter kriget 1676—79 är i främsta rummet att tillräkna biskop C. Hahn; utan all förtjenst derom hafva dock ej de öfverblifna lärarne vid universitetet varit. De författade straxt efter freden en remonstration, som öfverlemnades till konungen och de mera inflytelserika i hans omgifning. Universitetet sjelft eger icke denna handling i sitt arkiv, men den har liksom den föregående återfunnits i svenska riksarkivet och meddelas här efter det der förvarade originalet.

b) *Allerunderdånigst remonstration angående Caroliniske Academien och dhes conservation.*

Ehuruwäl wij få Professores, som desse swåre tijdher öfwerlefwat hafwa, om wåra personers conserverande her effter wijdh hwariehanda tillfälle, och oachtadt Carolina står eller faller, draga als ingen twifwel, ia så mycket mindre som wij nogsampt kunne wara om Gudz fadherliga försorgh för oss framgent försäkradhe, hwilken, emedan han oss underligen mitt uthur dhen frätande krigzlåghan nådel:n uthdragit hafver, lärer och wisserl:n sielf böija Hans

Kongl. Maij:tz vår allernådigste Konungs och Herres hierta och tanckar dijt hän, dhet Hans Kongl. Maij:tt aldrigh tillåter wåra personers sletta och förachteliga tillstånd wara antingen dhe närwarande tijdher eller posteriteten till ett document, att dhen orden, dhen alla Konungar o h Hieltar i synnerhet hafwa favoricerat, skole, medhan alla uthur en så Nådigh Konungz clemence participera, warda allena förgätin. Icke . dhes mindre befinna wij dhet wara wår Allerunderdånigste skyldighet och plicht, dhet wij ingen tingh förtiga af alt dhet, som oss kunde synas wara Hans Kongl. Maij:ttz wår Allernådigste Konungh och Herre till Glorie och Sveriges Rijke till någon nytta, hwar ibland såsom Academia Carolina är ett uthaf dhe förnämste medel, hafwa wij uthi diupesta underdånigheet oss understådt följande remonstration upsättia och Hans Kongl. Maij:tt för fötterne nedlägga.

Och såsom wij inthet kunna tänkia någon in toto orbe Christiano, mycket mindre her i Swerie, således willia öpna wägen till en Barbariem och Atheismum, dhet han in Genere oppugnerar Academier, altså hålla wij dhet her onödigt att argumentera, dhet Academier nembl. uthi ett wäll funderat Rijke böra inrättas och när dhe äro inrättade conserveras: wij wela och her inthet påminna, dhet hijt intill hafwa warit Swenska Nationens största renomé apud exteras nationes dhet dhe sin religion och alt dhet, som till dhes förkofrande lända kunde, så älskat hafwa, at dhe alt annat uthi dhes reflexion hafwa satt till sijda, hwilket renomé mycket skolle periclitera, dher man på dhetta sättet skolle låta sij lijka som en kallsinnigheet emot Academier, Religionis et Literarum sola et unica Seminaria, ia dhet Academie, som ett sådant illustre nampn (hvilket medh dhes Splendeur heela Europam arrect giordt hafwer) icke allena till sin conservation uthan och till sin förkofringh hafwer att frambära, wij wele och inthet tala om, att mången Gudhälskande siäl her ibland oss och uthi vårt eget Rijke skole sucka dher öfwer, att man dhet som genom så solenne devotioner af uhrminnes tijdh till pios usus conserverat war till profanos öfwergifwit hadhe och att mången en skulle förmoda Rijket än inthet wara kommit uthi dhen extremiteten, att man hadhe behof dhes säkerheet på dhet sättet redimera, att man som Judarne guldsköldarne uthi Salomons Tempel dher till angrijpa skole. Alt detta wela wij förbijgå, emedan wij wäl wetta, att såsom Hans Kongl. Maij:tt wår allernådigste Konungh och Herre all sin lycka och alla sijna victorier Gudhi

allena tillskrifwer, så lärer han och inthet manquera låta uthaf alt dhet, som Gudz nampns ähra concernerar.

Hans Kongl. Maij:tt, som icke sitt eget dyrebara lijff hafwer welat undandragha från någon fahra, på dhet dhen titul, dhen Hans Maij:tt uthaf dess glorwördigste förfäder ärfdt hadhe, oförminskat effterkommandom lemnas kunde; huru skolle han tillåta att uthi Caroli undecimi krönikor Carolinæ undergångh läsas skolle? Wij wetha och wäll dhet wara lijka mycket, dher Hans Maij:tt skolle behaga dhe rätta Academiemedelen med några andra nådigst omwäxla, allenast Academien icke dher igenom expirera skolle.

Ty skolle man hafwa någon Scrupel om ipsa Essentia Academiæ, då kunne wij föruthan margfaldige och wichtige motiver framdraga heela exculti orbis historiam, som icke någon Academie hoos andra Nationer framwijsa kan aldeles wara undergången, som en gångh uprättat varit hafwer, oachtadt dhen åtskillige gånger kunne hafwa warit sin undergångh på dhet allernärmaste. Wij kunne och her iämpte insinuera necessiteten, som nu (dher Academiæ Dorpatensis, Gryphiswaldensis och Carolina så wäll som Stetinense Gymnasium hafwer uthi detta och andra krijgh lijdit sådane anstöter, att man i långan tijdh om dheras fulla vigeur icke kan hafwa något synnerligit hopp) synes i synnerheet i bland bem:te Academier dhees restauration allermäst recommendera, som hastigst och medh fogeligste manehret lät sigh göra, hwarutinnan Carolina fram för alla dhe andra ofelbahrligen hafwer förmåhnen, att wij inthet skolle tala om sielfwa nampnet, hwilket pro Academia Carolina är favorabilissimum och så, wijdha hon warder conserverat, gifwer oss icke mindre ett godt hopp och omen om Regementets lyckelige framgångh och tilltagande, än som oss uthi detta krijget merkel:n hugnade, när wij trängde), så synnerligen beskermadhe dhe skiep, som fördhe Hans Kongl. Maij:ttz eget illustre nampn: oss syntes Gudh dher medh lijka som indigitera vela, dhet han dock Hans Kongl. Maij:ttz Rättmätige saak till en önskelig ända och uthgångh uthföra skolle.

Men fast dhet lärer twifwels uthan wara odisputerligt om sielfwa Academiens conservation, så torde likwisst en och annan falla på dhe tanckar, att swårigheten serdeles nu för tijden werket att hålla wijdh lijka Hans Kongl. Maijj:tt dhe curas till en bättre tijdh differera obligerar och skolle dessuthan någon ratio politica weela förändra stället och orthen.

Fördenskull hafwa wij her underdånigst ehrhindra.

1. Att blotta cessatio och pausa, serdeles på någon rum tijdh, kullkastar hela werket; dhet är efwen så stort ett mirakel att upwäckia en dödh som att skapa en ny menniskia. Kommer Academien i fredelige tijdher uthur motu, så lärer dhen som ett cadaver destineras sepultura: dhen tillkommande Academia måtte blifwa aldeles ny och ingen understödh uthan mehra hinder, serdeles uthi reflexion till dhes obestånd, kunna wänta sigh uthaf dhem som warit hadhe, ia medh långt mindre sumptibus kan man continuera dhet som en gångh begynt är, än effter några åhrs förlop uptaga dhet som förfallet är, då man wäll skolle få förnimma dhet, som fama en gångh dödat hadhe, icke uthan största möda och omkostnat restitueras kunde.

2. Swårigheten är inthet så stor, som dhen apparenter sigh föreställer. Wij bekänna wäl dhet dhe intrader, som uthi fundationen Academien anslagne woro, hafwa ett stort skeen. Men när man anser dhet som Academien dher uthaf werkeligh bekom, och hwad andra uthaf samma medel än innehade, så war Academiens dheel mycket liten, emedan dhen uthaf in moot fyratijo Prælaturer, Canonicater, Præbender och Vicariater, som till dhen anslagne woro, icke öfwer 3 eller 4 ehrhållit hadhe, och lijkwähl hade dhen bracht staden Lund, som tillförne inthet wahr uthi dhen flor, att föruthan 4 à 5000 D:r S:mt, dhem Stadhen uthi Tull och annat åhrligt af sigh kastadt, war capabel nu för krijget H:r Oberst-Leut:n Wachtmesters compagnie till häst, item Swanfeltz werfwade compagnie till foot en heel wijnter öfwer till Kost, Inqwarteringh och Fouragie underhålla och dhes uthan till Hans Kongl. Maij:tts Drabanter att giöra försträckningh till några 1000 dh:r S:mt. Och kunde än werket minori molimine pro ratione temporum wijdh lijka hållas nembl.

1. Aff Scholætijonder, som Stipendiarij Davidici hafwa hafft, och af ålder af konungarne i förra tijder bebrefwat till Scholan i Lund.

2. Helgons eller Degne skylden, som några hundrade åhr hafwa och legat till Lunds dom Schola, och nu sedhermera lagt till Academien.

3. Någon åhrlig hielp uthaf alla de behåldne kyrkior i Stifftet.

4. Capitels och Christlighe Tomptöhren.

5. Några af landztingz saaköhr, som och för detta hafwa warit till pios usus emploierade.

6. Ett eller annat præbende Pastorat kringh Lund, som nu vacant är.

7, Några få Præbende heman effter Professorum tahl, som nu blifwer brukade, helst emedan dhe hafwa dock tillförende warit vicariorum Prästeboohl.

8. Åthskillige andra förslag, som tiden lärer öpna, såsom friwillige Donationer af presterskapet eller andra ståndz personer uthi provincien.

Effter desse ofwanbem:te förslagh kunde åthminstonne några professores underhållas, som kunde stabiliera Famam Academiæ, att dhet till antingen liten eller alzingen gravation af Hans Kongl. Maij:ttz Estat eller hinder uthi andra dhes desseiner, till dhes Gudh nådeligen oss bättre tijdher förläna wille och Hans Maij:tt då effter sitt allernådigste godtfinnande werket ompliera kunde, hwar uppå wij så mycket mindre twifla, som denne lilla begynnelsen ofelbarligen lärer draga dhe conseqventier effter sigh, som Hans Kongl. Maij:tt dher till disponera förmå: nembl.

1. Att Swenska Nationen dher igenom kunde få tillfälle aldeles medh dhen Skåniska coalescera och icke allena få lust till att komma hijt neder (dhet i widrigt fall inthet skee lärer) uthan och medel och lägenheet till att sättia sigh och bygga i bland Landzfolcket uthi större ömnigheet än någon sin tillförne, emedan från åthskillige orther i Giötha Rijket förnimmes dhen stora åstundan ungdomen, som för krijget war wahn, her nedre förmerkia låther att få höra något om Academiens restabilierande. Så dhet första dhen komme litet in motu, hafwa wij en stor freqvens att förwänta icke allenast af dhe förre utan och af dhem, som af dheras persvasioner lära föllia hijt nedh.

2. Dhet Swenska språkets inrättande her uthi Provincien genom Academiske ungdomens inbördes omgänge; och huru wäl man hafwer förmerkt stor förendringh i dhe få åhren Academien stod för kriget uthi dhen skånske dialect, så skolle nu alt detta her effter så mycket mehra yttra sigh, som en hwar Skånsk, dher dhen characteren älska wille, att han war en ährligh Swänsk undersåthe, ambitiose skolle wijnlägga sigh effter Swänsk skick, manehr och språåk, dher honom genom Academien tillfälle dher till gåfwes. Präster, Fougdar, Skrifware skolle för samma ordsak skull upsökia sigh från Academien till sijna barn privatos Præceptores af Swenska Nationen; officerarne på landet skolle icke häller nödgas till att

låta sijna barn af mangel för Swenska karlar i sijna första åhr förderfwa sitt rätta språåk.

3. Behöfwade och icke Rijksens ungdom att anwända dhe åhren medh större bekåstnat på sijna studier och excercitier uthom Rijks, som hon på dhet samma långt mindre her innom Rijks fogeligen employera kunde. Uthan effter ungdomen her tanquam in conspectu patriæ hadhe giordt ett litet præliminar och waandt sigh wijdh en fremmande Lufft, kunde dhen på en kort tijdh absolvera sin peregrination, emedan dhen icke hadhe af nöden att uppehålla sigh uthom Rijks uthi dhet, som dhen tillförende her hemma lärdt hadhe. Och på dhet sättet skolle många stora medel stanna innom Sweriges gräntzor, som elliest necessario måste uthflyga. Ja mången Ehrlig Cavaller, som icke hade medel att hålla sigh uthom Rijket, kunde wähl sigh her sålunda qvalificera, dhet han sin Konungh och fäderneslandet en Sufficient tienst giöra kunde.

4. Dhes uthan skolle och många uthrijkes medel genom Academien dragas hijt in, thy huruwäll Academien war ett nytt werk, icke dhes mindre war her dhen tijden, då in emot 30 uthlänska personer sigh her uppehöllo, ibland hwilka ingen förtärde ringare än 100 Rdr åhrligen; hadhe desse nefasti anni icke oss så wäl som heela Christenheeten öfwerkommit, Hans Kongl. Maij:tt hadhe nu hafft ett stort och allernådigst nöije uthi sin Carolina.

Men skolle och Hans Kongl. Maij:tt hafwa något allernådigst i sinnet medh Academiens translation åth Småland eller någon annor ort up i Rijket, då befruchta wij, att Hans Maij:tt ingalunda lärer nå dhet som medh translationen allernådigst intenderas, ty hwarken lärer man kunna obligera Skånska Nationen att reesa dijt up, emedan dhe fogeligare kan sökia Tyska Academierne, icke heller dhen Swenska Nationen, effter dhen exercitiis Academiæ absolverat hafwer, kan forceras att reesa hijt nedh. Dhet är nogsampt uthi desse tijdher proberat, att dher Swenske kunde hafwa sitt bröd dher uppe, lär de inthet neder sättiandes sökia dhet här, och lär aversationen otwifwelachtigen wara, dher dhem genom Academiens migrerande tillfällit blifwer affskurit att blifwa bekant medh Skåne, ty dhet heter: Ignoti nulla Cupido.

2. Skolle och Academiæ godzen äntelig reqvireras till något nödigt her nedre och hafwer Hans Kongl. Maij:tt allernådigste tanckar att refundera dhem dher uppe till Academiens subsistence, så behöfwes dock fördhenskull ingen migration; föruthan godzen

lär finnas ett och annat her nedre, som inthet när så mycket lärer gravera Hans Kongl. Maij:ttz Estat, dher dhet till Academiens subsistence employeras skolle, som Academien elliest skolle giöra dher dhen dher uppe skolle underhållas. Uthgången skolle uthwijsa dhet sexdubbla depenser icke skolle kunna præstera dhet der uppe som enkla her nedher kunno uthrätta. En Academia på en torr, magher eller elliest obeqwäm ort förgår af sigh sielf som gräset på Gilboa höghar.

Och kunna wij uthi heela Giötha Rijket icke upleta en beqwämmare ort till Studier och fruchtbarare till dhe Studerandes underhåld än äfwen Lundh, för hwilken Stadh och dhessuthan fölliande skiäl militerar.

1. Först att dhet är dhen ort, för hwars portar Gudh gaf dhen stoora saligheet genom Hans Kongl. Maij:ttz segersälla hand och wapn, dhet är dhen ort effter hwilken Lundiska freden i evighet lärer nämpnas: nu plägar man på sådana ställen upprätta Tropheer och Pyramider, och Lund som ett lefwande och evigt wittne till all detta skolle wara en evigh och total ruin underkastadt, dhen oundwijkelig lärer påföllia, dher Academien migrera skolle, emot hwilket decretum än och Domkyrkians veneranda canities synes lika som intercedera, framwijsandes Incunabula Christianismi uthi dhesse Land och wåra förfäders ijfwer till att främia Gudz nampns ähra, hwilket alt medh tijdhen skolle komma uthi förgätenheet, dher Academien som dhen endesta Stötta, på hwilken så Staden som Domkyrkian nu mehra sigh håller, blifver bortagen.

2. Synes och Gudh sielf Staden Lund till Academiæ Carolinæ hospitium hafwa beskickat, emedan han så miraculose dhe Swenska Professorum gårdar iämpte andra Academiæ huuss från Eelden, twert emot fiendens omilde upsåt, nådeligen beskyddat hafwer.

3. Skolle och Academien uthan dhes wichtigare ordsaak från Lundt transfereras, wore heelt beklageligit för dhem, som effter Hans Kongl. Maij:ttz uthtryckelige anordningar för detta her hafwa satt sijna medel på byggningar och Logementer för dhen studerande ungdom, hwilket alt vore umbsonst, dher Academien flyttes her ifrån, ty dher igenom skolle Lund lijka som å nyio anstickas, dhet dhe huusen, som her stodho uthan verdi, woro fögha mehra att skatta än dhe som lågo uthi askan; her är många, som äro färdigha nogh att upbygga dhet som brandstat är, dher dhe elliest om Academiens conservation her å orthen woro försäkradhe.

Wij för våra personer skull hafwa uthi Hans Kongl. Maij:ttz wår allernådigste Konungs och Herres Kongl. Clemens dhen allerunderdånigste confidence och tillförsicht, (som ofwanb: är), att Hans Kongl. Maij:tt wårt tillstånd uthi nåder så anseendes warder, att wij öfwer mutationen, dher någon skolle wara förhänder, ingen ordsaak lära hafwa att qverälera, dock hafwa wij inthet kunnat ställa våra samweten till fridz, medh mindre genom en allerunderdånigst remonstration våra tanckar i dhetta måhl wij i djupaste underdånigheet uptäckia skolle: wij hafwom och inthet på annat sätt kunnat salvera wår existimation för dhen Ehrbahre werlden eller våra personer från ett rättmätight tilltahl twifwels uthan uthaf Hans Kongl. Maij:tt siälf, när Hans Maij:tt i framtijden uthaf mutationen, som wisserl. skee lärer, inhämptadhe något missnöije, medh mindre wij, som om werket och dess beskaffenheet någon kundskap både hafwom och hafwa bör, wår allerunderdånigste skyldigheet her uthinnan effterlefwadhe, och contestera wij her medh så för Gudh som Hans Kongl. Maij:tt siälf dhet wij inthet för wår egen nytta dhetta producerat hafwom, uthan uthaf en allerunderdånigst devotion emot Hans Kongl. Maij:tt och fädernes landet, så och till att förnöija wåra samweten, wij som äro och in till wår sidsta dödzstundh effter wår allerunderdånigste trohetz, skyldigheet och plicht

förblifwa
Hans Kongl. Maij:ttz
wår allernådigste Konungz och Herres
allerunderdånigste och Troskyldigste undersåther

NICOLAUS HYLTÉN. Jur: Prof: Ord:	MARTINUS NORDEMAN. Mathem: Prof: Ord:
CHRISTIANUS PAPKE. Phil: Theor: Prof: Ord: et SS Theol: Extraord:	ANDREAS STOBÆUS. Eloq: et Poës: Prof: p.

Utgifvaren önskar, att dessa vid utarbetandet af Lunds Universitets Historia 1668—1868 för honom ej tillgängliga handlingar finge blifva betraktade såsom en bilaga till den i detta arbete lemnade framställningen af universitetets äldsta historia.

III. Till Skånes svenska historia.

1. Bidrag till kännedom om förhållandena under Carl XII:s styrelse.

a) *Skrifvelse från Lunds universitets consistorium 1711.* (S. R. A.)

Stormägtigste, Allernådigste Konung,

För Eders Kongl. Maij:tz höga Kongl. Thron nedfalla wi, fattige undersåtare och Professores här wid Eders Kongl. Maij:ttz Academia Carolina uti Lund, uti allerdjupeste underdånighet till ett allernådigst behiertande föreställandes den stora nöd och der utaf flytande armod och medellöshet, uti hwilka desse bedröfwelige krigztijder och i synnerhet desse twå senaste förflutne åhren 1709 och 1710 oss hafwa nedstörtat. Såsom fiendens oförmodeliga infall här uti Skåne skiedde aldraförst uti Novembris månad 1709 äfven på den tiden, då wi wår aflöning, som allenast uti Spannemåhl består, för samma åhr hade att förwänta; altså brachtes landet i sådan confusion, at det war oss omögeliget densamma inbekomma, såsom det icke heller hade warit rådeliget då något sådant insamla, som effter de tiders apparence syntes mera lända skola till fiendens tiänst än till wårt eget underhåld; hwarföre, såsom man hälst önskade uti en hast derföre bekomma pänningar, så tog man då giärna emot det som de af allmogen, som willige woro, oss derföre gifwa wille, ehuru litet det och war, ehuruwäl många ja största dehlen blefwo aldeles uthe med betalningen. Imedlertidh, såsom H:s Höggrefwelige Excell:ce då warande Gouverneur och General en chef Högwälborne H:r Grefwe Magnus Stenbock fant helt nödwändigt på alt mögeliget sätt försee fästningarne med all tarf och behörighet, så hade H:s Excell:ce både förr än fienden ankom, så och en god tid der effter låtit indrifwa så mycken span-

nemål, som mäst af allmogen kunde uttröskas, och då H:s Excell:ce sedermera war förhindrad med att samla Rijkzens armée i hoop, och fienden der igenom fick tillfälle att utbreda sig i landet effter eget behag, skickade de danskas commenderande General först ett starkt partie här in i staden Lund och lät afhämta så mycken spannemål, han här uti wåra huus kunde öfwerkomma, och lät sedan sammanföra utur hela landet icke allenast till sitt hufwudqwarter uti Helsingborg utan och till andra sine uprättade magaziner all den spannemål, som bonden kunde åstadkomma, så att när fienden igenom Gudz bistånd, H:s Kongl. Maij:tts lyckelige wapn och H:s Excell:ces H:r Grefwe Stenbocks försichtige anförande war drefwen utur landet, war intet mera i förråd hos almogen, än det de som nogast till sitt eget och Kongl. Armeens underhållande kunde behöfwa. Så att hwad Oss resterade af aflöningzspannemålen, der utaf war ganska litet för Oss att förwänta, utan man måste låta sig nöija med det, som allmogen kunde och wille gifwa. Effter fiendens infall war en stor dehl af Collegio skingrat; några togo sin tillflykt up åt Rijket och hade med största omkostnad dit transporterat så mycket af sine mobilier, som de uti en hast tänckte sig kunna salvera, några togo sin undflycht in uti fästningen Malmö, och måste så wäll den ena som den andra lemna effter sig icke allenast sine huus och gårdar utan och en stor dehl af dess andra egendom uti fiendens discretion, med största omkostnad subsistera på andra orter, såsom deras eget här inrättade huushåld war nu uti Fiendens händer, som giorde icke allenast alt bart, utan och siälfwa ägarne wid sin återkomst måste förnimma stor skada på deras huus och annat, som dels af fienden, dels af annat löst pack war till en dehl aldeles förderfwadt, till en dehl aldeles bortfördt. Några måste för medellöshets skull qwar här i staden förblifwa och fiendens discretion afwachta, såsom de inga utwägar sågo antingen till flyttningens omkostnad eller till deras samt hustrurs och barns subsistence på andra orter, hwilka, ehuruwäl de sålunda icke allenast sine egne private utan och Academiens huus jemte Bibliotheqvet conserverade, så måste de dock mycket lida med stark inqvartering allahanda extraordinaire depenser till att hålla fienden någorlunda vid drägeliget humeur, att de icke, som oftast hotades, skulle blifva tagne för hufwudet och fängzligen bortförde, hwilken öfwerhängande olycka med stor omkostnad en och annan gång måste afböijas, till dess den nådige Guden skilde

så oss som hela landet wid de oangenähme giästerne. När nu Kongl. Maij:ttz Armée kom hit neder i landet, woro margfaldige der iblandh, som genom travallier, fatiguer och påkommande siukdom woro så af sig komne, att der de icke hade fått någon rädning, hade de måst oundwikeligen crepera, hwarföre ingen war ibland Oss, som hade ännu något qwar af sitt förråd, som icke på alt sätt sökte att soulagera och upfriska det arma folket, de som hade sine hushåld ännu qwar med maat och öhl, de andra med pänningar, så at i de förste månaderne war ingen dag, som ju hwar och een utaf Oss hade wäl 20 personer och der öfwer at försörja, icke at det war oss pålagt, utan wi tyckte, det wi intet kunde föra det öfwer wåra sinnen, att så länge wi sielfwe hade beta bröd, wi då skulle låta någon redelig soldat af hunger försmächta. Och såsom landet, som sålunda först war blifwet Sedes belli och sedan så lång tid warit ett härbärge för Kongl. Maij:tts armee, omögeligen har kunnat undgå de beswär, som där wid hänga månde, altså hafwa och wi fådt wår dehl der utaf: det wi skola lefwa utaf, är blifwet genom allmogens oförmögenhet helt owist, ty hwarest landet intet kan blifwa besådt, der ifrån kan man ingen spannemål förwänta, med Collegier eller annat particuliert arbete är nu uti desse swåre tider intet at förtiäna, wederwärdigheter och beswär tillwäxa, ty förutan det som förr är mält, hafwa wi nu äntelig i detta åhret måst påtaga oss ordinaire inquartering, som bestiger sig till en tämmelig summa, så att der icke någon moderation i contributionerne kommer oss till hiälp, så lärer det wara omögeliget för största dehlen ibland oss en total ruin at kunna undwika; utan när wi nu längst hafwa tiänt, lärer slutet för en dehl ibland oss, serdeles dem, som icke genom arf eller giffte eliest något märkeligen äro understödde, icke allenast blifwa största armod och fattigdom, utan och stadig ängslan uti anseende till det miserable tillstånd, de lära lämna hustruer och barn uti, som ingen annan frucht af deras i lifstiden hafde möda hafwa att förwänta. Gud skall wara wårt wittne, huru gierna wi af yttersta kraffter hielpa till att draga den allmänna bördan, som wårt kiäre Fädernesland nu, dess wärre, å halsen ligger, allenast man måtte förmoda, at ingen, som wårt tillstånd effter sin rätta beskaffenhet ansee wille, skulle tycka det wara oproportionerat, om wi, som så mycket extraordinairt beswär utstå måste, hwar utaf man uppe i Riket intet weet utaf, i stället för den dubla contribution pro Anno 1710 sluppo med enkel con-

tribution, hälst emädan en så stor dehl af wår aflönings spannemåhl, så wäl pro Anno 1709 som 1710, ännu står inne hos almogen, hwarest han lärer sent eller aldrig richtigt utbekommas, och det lilla som man ärhållet hafwer och fienden Oss lemnat, är så wäl til Kongl. Armeens, som wårt eget subsistence länge sedan consumerat, hwilken wår allerunderdånigste ansökning, der Eders Kongl. M:tt i nåder behagade att uptaga och behierta, så wille wi ännu hafwa något godt hopp, at wi der med skulle kunna uthärda, till dess den gode Guden Oss bättre tider nådeligen förunna wille. Häruppå en allernådigst bönhörelse i diupeste underdånighet afwachtandes, förblifwa wi till wår dödz stund

Stormächtigste Allernådigste Konung, Eders Kongl. Maij:tts underdånigste och troplicktigste undersåtare

ERLAND LAGERLÖF
Acad. Carol. h. a. Rector.

JONAS LINNERIUS. JOH. POPPELMAN. THOMAS IHRE. JOH. LUNDERSTEN. JONAS HÖRLING. JOH. JACOB DÖBELIUS. AND. STOBÆUS. J. L. STRIDZBERG. B. HUMERUS. A. RYDELIUS.

Lund den 6 April 1711.

b) *Gen. Guvernören J. Burensköld om underhållet af k. Stanislai Leczinskis hof i Christianstad 1711—13.* (S. R. A.)

Stormäcktigste Allernådigste Konung,

Eders Kongl. Maij:tt har iag här med i underdånigheet berätta skohlat, dett Hennes Maij:tt Drottningen af Pohlen tillijka med Hennes Kongl. Högheet Konungens fru moder, Princesserne och heela Kongl. Hoff Staten i desse dagar upbrutet ifrån Christianstad och begifwet sig till Carlshambn att derifrån under convoy af några Eders Kongl. Maij:ttz öhrlogz Skepp öfwergå åth Pomern och så widare till Zweybrücken, sedan Högbem:te Kongl. Hoff sig här uppehållet ifrån September månad 1711 till nu October månad 1714, som är något öfwer 3 åhr, under hwilken tid iag giordt min högsta flijt att icke allenast anskaffa och lefwerera hwad som Kongl. Hofwet uthom dess Tractaments penningar är wordet beståådt, nembl:n fourage, färsk fisk, kohl och Brennewedh sampt wildt, så mycket som kunnat af Jägerij Staten præsteras, uthan har Jag jämbwäl till underdånigt föllje af Eders Kongl. Maij:tz allernådigste

befallningar, uthaf dee medel, som här i Skåhne kunnat wara att tilgå, giordt förskåtter till mehrhögbem:te Kongl. Hof på tractamentspenningarne, när Kongl. Stats Contoirets anordningar eij så prompt ankommet eller i ortherne betalte blefwet, som nödwändigheeten fordrat, bestijgandes sig slijka förskåtter (uthom 12597 Rdr 31 Öre Smt, accepterade skulderne och 19567 Dr, som effter Kongl. Stats Contoirets assignationer uthbetalt är) till 8400 Dr pro Anno 1712 och 8000 Dr pro Anno 1713, hwilcka förskåtter, ehuruwäl Kongl. Stats Contoiret låfwat dem refundera och ersättia till Skånska Staten, så är dett dock intet skedt, uthan här är blefwen deste större brist. Dett öfrige, som här i Skåne taget är, af fourage, kohl och brennewed sampt färsk fisk etc. belöper sig effter uthräckningen till 32245 Dr 31 Öre Smt, så att hehla Summan, som Skåhne fournerat, bestijger sig föruthan wildt, hwarå ingen wärdering eller uthräckning är, till 80810 Dr Smt, ändock här utj femb åhrs tid een starck inquartering waret, Guarnizonerne fördubblade och inkomsten deremoth förminskat, hwilcket förorsackat, att detta uthan mycket beswär eij kunnat anskaffas. Jag förblifwer inn till min dödzstund,

Stormäcktigste Allernådigste Konung,
Eders Kongl. Maij:tz

underdånigste och trooplichtigste undersåte

IAC. BURENSCHIÖLD.

Malmö d. 11 Octobr. A:o 1714.

Specification på de Penningesummor, som det Kongl. Polniske Håfwet under dess wistande i Christianstad bekommet af Skånska Gouvernementet nembl.

I afräkning på underhållsmedlen

Anno 1712	17967:
Anno 1713	8000
Accepterade skuldfordringar på Kongl. Polniske Hofwetz wägnar till Kiöpmännerne i Christianstad	12597: 31
Anno 1714 lefwererades nu wijd Kongl. Polniske Hofwets afreesa	10000:
Summa	48564: 31.

Nock Kongl. Polniske Hofwet bekommet utom tractaments penningarne föliande sorter nembl.

större delen in natura lefvererat och det öfrige medh penningar betalt.	2874 $^{9}/_{14}$	T:r Hafre	à 2 $^{1}/_{2}$ dh:r	7186: 19: 10 $^{2}/_{7}$
	2874 $^{9}/_{4}$	Lass Höö	à 2 $^{1}/_{2}$ dh:r	7186: 19: 10 $^{2}/_{7}$
	22997 $^{1}/_{7}$	Kärf:r Halm	à 2 öre	1437: 10: 6 $^{6}/_{7}$
	23577 $^{1}/_{7}$	Lass weed	à 16 öre	11788: 18: 6 $^{6}/_{7}$
	780 $^{6}/_{7}$	Lass Kååhl	à 1 $^{1}/_{4}$ dh:r	976: 2: 6 $^{6}/_{7}$
	1607 $^{1}/_{7}$	L# färsk fisk	à 1 $^{7}/_{8}$ dh:r	3013: 13: 13 $^{5}/_{7}$
	243	Lass Ströhalm	à 1 dh:r	243:
	60	T:r Råg	à 3 dh:r	180:
	60	T:r korn	à 9 m:k	135:
		Fruchter och Kiökskryddor	för	279: 12: —
				32245: 31: 6 $^{6}/_{7}$.

Gouvernamentz Contoiret i Mallmö den 11 Octob. 1714.

J. Laurell.

2. Bref från Skåne till h:s exc. statsministern för utrikes ärenden grefve L. v. Engeström år 1811.

(Ur kgl. bibliotekets i Stockholm handskriftsamling.)

Det dröjde länge, innan de skånska landskapen sågo sina söner spela en rol på statslifvets område i det nya fosterland, i hvilket de inträdde 1658. Deras adel hade under föregående perioder af Skånes historia sändt medlemmar till det danska riksrådet och haft ett betydande inflytande på Danmarks styrelse; men af de sexton skånska adelslägter, hvilka från 1664 till 1756 togo inträde på det svenska riddarhuset, uppnådde under loppet af mer än ett århundrade endast trenne medlemmar platser i Sveriges riksråd: Ebbe Ulfeld, Joachim Beck-Friis och Malte Ramel. Åt det nya fosterlandets vetenskap och literatur hade Bleking skänkt Haqvin Spegel, Halland Olof Dahlin- von Dalin, Skåne Sven Bring-Lagerbring, Johan Ihre och C. Ch. Gjörvell, men inom statslifvet var det af infödda eller inflyttade ofrälse slägter endast riksrådet Olof Nordeman-Nordenstråle och talemannen Olof Håkansson, som hunnit en mera betydande ställning. Man har emellertid anmärkt att efter ett århundrades förlopp, under senare hälften af föregående sekel, dessa förhållanden ändrat sig och att de skånska landskapens befolkning derefter begynt att starkare framträda på det svenska statslifvets område. Inom samma period utgå då från dessa trakter af fosterlandet Johan Christopher Toll, Carl Axel Trolle Wachtmeister, Lars von Engeström, Carl Lagerbring, Matthias Rosenblad, Christ. Bogisl.

Zibet, Anders Håkansson af Håkanson. De yttersta gränslandskapen, de skånska och Finnland, hvilket vid samma tid sände Armfelt, Munck och Reuterholm, hade liksom satt möte i den sista envåldstidens regeringskretsar.

Några af de nämnde kommo att under sina skiftande banor träda i ett särskildt nära förhållande till sin fosterbygd såsom J. C. Toll, Skånes siste generalguvernör, och A. af Håkanson, landshöfding i Bleking; andras embetsverksamhet var helt och hållet egnad åt staten och berörde ej det provinsiella området. Till de senare hörde *L. v. Engeström;* men såsom de öfrige förblef han med en varm tillgifvenhet fästad vid fosterbygden. Med största uppmärksamhet följde han förhållandena i Skåne och till honom vände sig alla derifrån såsom till en upplyst och inflytelserik målsman för den från hufvudstaden så aflägsna och kanske just i följd deraf under en så lång tidsföljd vårdslösade landsdelen. Exc. Lars von Engeströms brefvexling har också kommit att innehålla många bidrag till Skånes historia under hans samtid. Här meddelas en samling tid och personer målande bref rörande förhållandena i Skåne under det upprörda året 1811. Med särskildt intresse torde enhvar följa exc. Tolls framställningar. Den i sqvaller- och spionrapporterna från Skåne svärtade statsmannen (se Schinkels minnen VI, 77—81) har här tillräckligt tecknat sig sjelf för att bespara en kommande tid besväret att efterforska huruvida 1811 "den ogenomtränglige Toll handlade i något doldt syfte." (Ibm).

Bondupproret[1], *utnämning af landshöfding i Malmöhus län och biskop i Lunds stift.*

1. J. C. Toll till L. v. Engeström.

Beckaskog d. 6 Junii 1811.

— — — Eders Excellence läre(r) genom den underdåniga rapport, som afgick att föredragas af General Adjutanten för Armeen, inhämtat,

---

[1]) En af L. v. Engeströms korrespondenter från Skåne hofstallmästaren friherre W. v. Schwerin på Zireköping hade, redan långt före dess utbrott, 1811 $^{28}/_{2}$ skrifvit följande:

"I allmänhet fruktas mycket för roteringsfrågan; således vore det kanske nyttigt, att som länet till det mästa är utan styresman vid det tillfället ett så noga bestämmande utstakade förhållandet, att de som kommo att vara uti beredningen, tydeligen visste, huru man skulle bete sig för att förena kronans bästa med de enskiltas. Eders Excellence tjänner likasåväl som jag olikheten af hemmanen i Skåne och svårigheten efter folk, isynnerhet sedan enskiften fordra genom sin stora jordrymd mycket mera folk än tillförne för att bruka sina nya upodlingar."

det nog anledningar varit till jäsning och sturskhet i anseende till förstärkningsmanskapets anskaffande, men jag förmodar det skall blifva utan annan påfölgd än (att), om den civila och juridiska magten kan uptäcka någon upviglare, den beväpnade är till reds att lemna all handräckning, och jag tror, att de vidtagne messurer, som fått publicitet, tillräckeligen imponerat [1]).

---

[1]) En annan korrespondent från Skåne öfverstlöjtnanten A. F. Tornerhjelm gaf vid samma tid följande teckning af förhållandena i nordvestra Skåne.

Helsingborg, Fjerestadtorp d. 9 juni 1811.

Ofelbart har Eders Excellence gifvit någon upmärksamhet åt inlupne underrättelser, at äfven i denna ort conscriptionen väckt gnistor af missnöjen, som dock föga i längden torde betyda, om de ej anses större än de äro eller den värkliga caracteren af dem, som äro brottsliga, lämnas aldeles onäpste. Därföre tror jag mig böra säga ett ord därom och mäst af det skjäl, at et af mina gods är bland dem, som voro på vägen at förföras. På det ingen skall ha besvär at härom upställa en altför bildrik idealisk tafla, skyndar jag at frambära den värkliga. I Christianstads län, i trakten af Helsingborg och Engelholm, har jag min bästa egendom, men bor där aldrig, efter min hustru nu tagit denna lilla gård Fjerestadstorp i synnerlig affection. Således går på Össjö (så heter den nämde) tämmeligen handlöst till. Under den är en folkstock af circa 800 själar. Min ena granne är min gamla inactive slägtinge general H., skuggrädd för allt i denna tid mera än förr. En annan granne, fröken C., har en folkstock af 4000 själar, som lika med henne disponeras af en lagman F., känd såsom juridico theoretisk oracle, men oduglig domare, fordom satt i $^{99}/_{100}$ dels oförskyld valeur af Hans Exc. R. D., som han vant med krypande och förbehållsamma miner, hvaraf detta saliga kloka hufvud slöt, liksom bedragne pacha i Comedien, då han hörde namnet Cagliostro: det måtte vara en stor man. Denne F., skicklig till grand-maitre des cérémonies hos fordna Furstbiskoppar af Lüttich, men ej til at leda en menighet, såg fasande, men i stillhet, att en insurrection med alfvare började bland hans underhafvande. De sände deputation, som lyckades att resa general H:s gods, och detta opererade med en deputation på mitt, som äfven ville en corps möta landshöfdingen och protestera. Jag fick veta det, reste dit, samlade folkstocken, straffade och bröt sammangaddningen på $^1/_2$ timma, så at intet utbrott blef af och har mitt förstärknings manskap färdigt. Men det förargade mig at alltid risquera samma oro för det att ödet har gifvit mig et par slöa grannar. Jag tror ej, at det går an at låta dessa uproriske budskickningar opåtalt passera, ty jag känner folkets lynne. Det skulle enharderas deraf, och slapphet är et gift. Wore det ej rätt, at genom vanlig actor låta genast tiltala dem, som varit *kände budredskap* för den ämnade upresningen? Flere voro de, men jag känner blott tvenne af dem.

Ystad d. 22 Junii 1811.

— — — På allt sätt skall jag bjuda till att upfylla Hans Kongl. Höghet Kronprinsens fördelaktiga omdöme på min sujet; i vilja och bemödande skall jag söka visa värkan, och det nådiga utvidgade förtroende äfven öfver policens handhafvande skall användas med eftertryck till lugnets återställande och ordningens bibehållande. Det bör här vid icke lemnas obemält, att så väl herrar Landshöfdingar som Magistrater, Kronobetjente och alle Civile Embetsmän med nit och skyndsamhet lemnat alla de åtgärder, som jag ansett nödiga, och ingen har prevalerat sig deraf, att det ena eller andra då kunde vara utom kretsen af min autoritet.

Mina underdåniga rapporter utgjöra sammanhanget och det vesänteligaste af händelserna; enskildt hade jag önskat äga tid att kunna meddela Eders Excellence underrättelser, men man gör sig inte begrepp om mängden af detailler, som ouphörligen occupera mig både dagar och nätter.

Det var fägnesamt ärfara, att de orolige der uppe nu äro ångerfulla; det börjar äfven visa sig här, men ännu är jäsning i sinnena och för min del anser jag lågan inte släckt: den skulle säkerligen åter utbrista, om man åtskilgde trouppema.

Af allt hvad jag ännu har anledning att tro, så är ingen hufvudman för handen, men säkerligen jacobiniske halfherrar, som i löndom hetsat den okunnogaste hopen och profiterat af den omständigheten, att ämnet rörde egenteligen dem; man skall äfven taga i beräkning allmogens allmänna öfvertygelse, att hvad de vilja och bli ense om, det skall absolute hafva framgång, [1]) och

De andre fås nog reda på vid undersökningen. De kändas namn bifogar jag å ett särskildt blad. —

1811 $^{20}/_{6}$ skrifver han om affären vid Klågerup d. 15 juni. "Motgången vid Klågerup har hejdat, men ej aneanterat de uproriske; en anförare väntas blott af Onsjö härad för att (det skall) allmänt resa sig. I Christianstads län är i allmänhet lugnet större i sinnena och intet utbrott har der hörts af." På samma gång som han afvisar alla de rykten, som voro i omlopp om rörelsens ledning af "2 1809 års partichefer" och dess förbindelse med den afsatte konungen samt en engelsk landstigning, uppger han såsom dess verkliga anledningar restrictionerna i utskrifningstadgan, landshöfdingen gr. von Rosens alltför stora vekhet, en och annans snålhet att ej lega folk och envishet att taga lösdrifvare: katastrofen vid Helsingborg hade så fört det öfriga med sig.

[1]) Grefve M. F. Brahe skrifver till exc. v. Engeström Ystad 1811 $^{3}/_{7}$ angående detta ämne:

derjemte den fasta förmodan hos dem, att då bönderna hålla i hopa, så är krigsfolket ofelbart på deras sida: i båda dessa omstendigheter hafva de nu fått en känbar dementi.

"Uti allmänhet har jag under denna resan funnit lynnet hos allmogen mycket försämradt: sturska, benägna att söka gräl och mera begifna på supa än någonsin, så att den agrement man fordom hade att resa i Sverige är ansenligen förminskad; 1809 års riksdag har gifvit allmogen tanka om sig sjelfve och ökat deras hat till herrarne, som de tro sig kunna få utöfva när som helst."

Upplysande för uppfattningen inom samhällets högre kretsar äro äfven följande bref från landshöfdingen i Kronobergslän grefve C. S. Mörner till L. v. Engeström.

Wexiö d. 1 Juli 1811.

— — — — Uprors smittan har slagit djupa rötter, och för nya explosioner kan man aldrig göra sig säker; att vara granne med de upsurrade Skåningarna är ej roligt, då jag nu med säkerhet vet, att hemliga budkaflar öfver 3 veckor gått från de uproriska till de närmaste socknar här i länet at resa sig och bestrida all conscription. — Genom min personliga influence har till dato varit lugnt och jag hoppas äfven att kunna förekomma vidare utbrott, sedan jag med så mycket lätthet kunde afhjelpa den upkomna villervallan i Markaryds pastorat; men, Eders Excellence, när til det mesta hela menigheten i riket är isatt jäsning, kan man ändå aldrig vara rätt säker, och ofta den dygdigaste tar impressioner. — Jag har emedlertid inga förhållningsordres, och icke en man att commendera, ifall jag vore nödsakad at bruka våld mot våld. Äro sakerne alldeles stillade i Skåne, behöfves vist inga anstalter här, men är det ej så, vore jag af den tankan, at 3 à 4 esqvadroner af Smålands dragoner borde göra en cordon mellan Småland och Skåne, dels för at brukas, ifall det på något ställe behöfdes, dels för i alt genera allmogen och förekomma all communication emellan dessa provincier, till dess lugnet och ordningen voro fullkomligen återstälde i Skåne, och då borde ingen få passera utan Konungens eller Landshöfdingarnas pass samt en sträng bevakning hållas deröfver på grentsen. Vist kosta sådana anstalter, men de äro deremot ibland högst behöfliga, ty endast militaire kan injaga skräck hos insurgenter, och jag förer allt hvad allmoge kallas i Skåne nu under den rubriken. Hade intet vid Klågerup den alfvarsamma och mot insurgenterna lyckliga utgången varit, hade helt vist hela landet stått i full låga. Eder Excellence torde gracieust förlåta detta långa samtal.

Wexiö den 25 juli 1811.

De tillfredställande tidningar lära förmodligen från samtliga rikets provinser inkommit, att för det närvarande nu öfveralt är stilla och lugnt; hvad jag dock härvid befarar är, att mindre dygder eller eget eftersinnande återfört ordningen än fruktan för kulor och krut. Om skånska allmogen fått mera tid på sig, om regeringen ej med den omtanka och värksamhet, som skedde,

Roteringen har nu sin fortgång i båda länen; här omkring har den gått med ordning och, som mig synes, med billighet och rättvisa. Den torde gå högre än man på förhand beräknat; den protection man sett krigsmakten nu hafva gifvit, medför utan tvifvel den öfvertygelse hos både possessionater och presterskap, att en reglerad militair makt är nödvändig; och ganska säkert uteblifva mångfaldiga besvär, som annars blifvit anförde öfver roteringsbesluten.

Landshöfdingen Grefve Rosen hade roteringsstämmor under upträdena med 2:ne härader, der insurectionen var, och med 2:ne der intill gränsande; han hade inte fådt några comiterade, om jag icke hafvit tillfälle lemna skydsvakter på förrätningsstellena och escort der de trodde den behöfvas. — — —

Beckaskog den 4 Julii 1811.

Med förbindelse och tacksamhet har jag emottagit högt ärade skrifvelsen af den 28 och dermed följande H. K. H:s kraftfulla tal; så imponerande det är på bildade menniskor, så tror jag likväl, att det föga värkar på hopen.

Wisserligen har Hans Kongl. Höghet i dess Nådiga handbref autoriserat mig att inom 24 timmar köra alla utlänningar ur riket, men kan jag våga eller värkstella det med sådane, som längre tid äro domicile i landet, betala skatt och utskylder, eller de, som hafva Eders Excellences skrifteliga tillstånd att passera, eller Danskar och Norrmän, som under skygd och trygghet af freds tractaten båda rikena emellan komma och gå? I underdånighet har jag hemstelt min förmodan vara, att befallningen till dem icke borde lämpas. Jag önskade, att de befallningar, som ändra författningar eller former, motte blifva expedierade under en lika sanction som andra allmänna påbud. Eders Excellence finner

---

hastigt hämmat utbrotten, hade kanske villervallan snart blifvit allmän. 1809 års riksdag electriserade hvar enda bonde mer och mindre, och oroligheterna i Skåne hafva, ty värr, ej förbättrat saken; de hafva efter min öfvertygelse grundlagt mycket ondt: när det redan kommit så långt, att nästan hvarje individ tror sig berättigad att raisonnera öfver allt hvad konungen befaller, när mängden litar på sin armstyrka, och autoriteterna knappast kunna värka, då har sielfsvåldet upnått sin höjd, då är regeringens ställning bekymmersam och fäderneslandet i våda. — — —

säkerligen att, om constitutionen har nogon betydenhet, så äro mine ärindringar icke utan grund.

Af flere omstendigheter finner jag, att H. K. H. synes vara öfvertygad, det främlingar hafva del i och varit tillstellare af hvad här förefallit, samt att de ännu här finnas. På min heder och salighet kan jag bedyra, att icke det ringaste spår eller sannolikhet ännu finnes härtill. Jag bör då tro, att Hans Höghet fådt desse underrättelser af bestellsamme rapporteurer. Motte de blifva tillholne att specielt upgifva sine anledningar, skiäl och bevis, eller i nogon motto verifiera hvad de uppgifva, intilldess förblifva desse upväckte tvifvelsmål outredde, ty i min förmoga är det icke att utleta sanningar eller bekräftelser på det som nogon obestemt tillkännagifver. Man skulle kunna falla på den tankan, att dylika denonciationer torde hafva till föremål att göra embetsmän och hederligt folk suspecte, att de hos Hans Kongelig Höghet skola upväcka misstroenden och tvifvelsmål. För min del har jag altid tviflat om egenskapen af den slags nit, som vill vara okänd, ty redligheten går uppenbarliga till väga, och derföre önskas, att den eller de, som avisera sig af att insända hemliga underrättelser, motte blifva publiqut autoriserade att utöfwa nogot police embete. Man skall då få en annan öfvertygelse än den närvarande. Under mödor och omsorger att redeligen upfylla sitt kall, under den enskildta tillfredsstellelsen att hafva gangnat är det tungt och smärtande, att framstellningar, de der utmärka underlåtenhet, synes vinna nogot afseende.

Landshöfdingen Grefve Gustaf Rosen har varit i den cas att icke kunna låta höra af sig i andra ämnen än rörande roteringen. Med den har han 3:ne veckor varit syslosatt och frånvarande; icke dess mindre har han lemnat alla de åtgärder, som ärfordrats der han varit, då jag dem äskat. Både han och jag hafva förmodat, att berättelserna om förhollandet med insurectionen kunde omstendeligare meddelas och i underdånighet af mig insändas; och detta har icke underlåtits, ty regulairt hvar annan dag och ofta dageligen hafva mina underdåniga rapporter afgådt. Jag bör lägga till, att, om Grefve Rosen skulle samlat materialier för suiverade berättelser och dem sedan sammanfatta, så hade både kronobetieningen och han varit distraherade ifrån roteringsvärket. Gud låte inte mera exigeras af oss tjenande och lydande varelser, än den menskliga förmogan kan åstadkomma. Om Konungens tjenst

vinner derigenom, att Landshöfdingen nu kallas bort och Embetet skall administrera, derom tviflas. Jag hade önskat denna mesur icke blifvit vidtagen, men det är gordt; tillåt mig en reflexion: marqueradt misstroende emot en embetsman upväcker den känslan hos alla, att de kunna komma i lika predicament. För min del tror jag inte, de blifva derigenom mera nitiske, i synnerhet då icke kändt är, hvad man velat eller vill.

En aparentelig stillhet är väl för det närvarande, men der och hvar visar sig sturskhet hos frelse almogen. Sjelfva Justicie Canzlerens bönder ansåg jag mig böra i går låta besöka med inqvartering af ett compagnie garde, och i dag förlägges en lika styrka till Råbelöf, tillhörande Hofjunkaren v. Rosen.

Nogon tillförordnad Justicie Canzler är efterlängtad, likaså en Division af Götha Hofrätt, ty förr blir ingen riktig fart med ransakningarne.

Af den kundgörelse och varning, som jag nu trodt vara tid utfärda, bifogas et excemplar; om en liten tid säger jag menigheten någodt mera. Som jag af longlig ärfarenhet känner menighetens lynne och fattningsförmåga, går jag på dem. — — — —

Beckaskog den 11 Julii 1811.

Högtärade skrifvelsen af den 5 har anländt och jag tackar ödmjukeligen för lemnade underrättelsen om bestrafningarne, hvartill nogre af de oroliga i Upland blifvit dömde. Det är utan tvifvel af vigt, att lagens hämnande värkningar får publicitet, och det hemstelles, om inte nyttigt kunde vara att, när dommar äro värksteldte, det då genom kundgörelser gordes bekant.

Som Landshöfdingen Grefve G. F. Rosen förleden fredag passerade Christianstad, läre han nu vara framme. Få hafva mera redlig nit och god vilja än han; och det vore olyckligt, om han finge nogon olägenhet; ren och oskyldig är han, men måhända han icke förstådt eller trodt, att flitiga berättelser äfven bort gifvas af honom.

Ingen anledning har jag, det någon Tysk fallit vid Klågerup eller sedan dödt af der undfångne sår. Grefve Mörner, som förde befälet, har förut fådt ordres att inkomma med precis upgift på både döde och blesserade, och desse ordres äro itererade.

Jag skall informera mig om den nämde Alhberg; det måtte

vara en obscur person, ty aldrig har jag vetat någon med det namnet finnes i Malmö. [1])

Det är öfver alt nu lungn, och de fläste lottningar äro förbi, men i min tanka vore orådligt att lita på fullkomlig stillhet och afväpna, innan dommar fallit och blifvit verksteldte.

Ransakningarne gå å alla ställen. Den longvariga torkan har på monga stellen skadat både säd och gräsvexten, så att utsigten icke är behagelig för detta årets bergning. — — —

Beckaskog den 18 Julii 1811 [1]).

Ödmjukeligen får nu den äran att tacka för tvenne bref af d. 9 och 11, det senare ankommet med extrapost öfver Helsingborg såsom dit åtföljande någon depesch, som lärer gått öfver hafvet.

Tillåt mig explicera, hvarföre det första icke förr kunnat besvaras; orsaken är den, att söndagarne hinner posten icke hit, innan den samma dag afgått till Stockholm.

Det fägnar mig ganska mycket, att Eders Excellens gillar min tanka, att det oratoriska skrifsättet ingalunda passar för menighet, och aldraminst uträttar man något genom vältalighet med allmoge; gå huru det vill, så modellerar jag mig intet i denna delen, och förmodligen i intet, på Lagerbjelkes snille och smak.

Tillfredsställande är äfven Eders Excellens' approbation på min mening och tillämpning om utländningars afvisande. I underdå-

---

[1]) Om denne lemnar professor J. A. Engeström följande upplysningar i bref af Lund den 30 juni 1811.

— — — "Den Ahlberg, hvilken Eders Excellence behagar nämna, har för några år sedan varit bodgosse och sedan bokhållare hos Centerwall på Bredgatan. Genom sitt giftermål med en någorlunda förmögen bondpiga sattes han istånd att upprätta bod i Malmö, der han är en ganska obetydlig handlande eller snarare krämare. Under hans vistande här i staden kände man honom såsom okunnig och dum, ehuru efter min tanke icke till den grad, att han på eget bevåg kunnat inblanda sig i så vådliga affairer, som han nu gjort."

Denne brefskrifvare tillägger om de allmänna förhållandena — det är 14 dagar efter affären vid Klågerup: — "lugnet är på landet fullkomligen återställdt, och hvarje bonde så rädd, att han darrar vid blotta åsynen af en uniform." — — —

[1]) Förut tryckt i Schinkels Minnen ur Sveriges Nyare Historia VI, 340—43.

niga rapporten anmältes, att jag trodde rätta förståndet vara de upprepade undantag, och derpå har icke något svar kommit å den militära vägen, men Eders Excellens' graciösa yttrande är för mig fyllestgörande. En speciell casus är i underdånighet anmäld: 3:ne ryssar stannade qvar, då de öfrige vid fredsslutet afgingo, och desse böra väl få betraktas som desertörer samt här njuta säkerhet; de äro flitige, arbetsamme och beskedlige.

Eders Excellens efterfrågade för kort sedan en Alberg, som från Malmö skall gifvit H. K. Höghet sina välmenta råd. Af det namnet, som han likväl skrifver Ahlberg, finns en enda i Malmö; han är krämare, men vill vara köpman, har för 2 1/2 år sedan flyttat dit från Lund; han skall vara likaså dum som inbilsk, och således kan vara troligt, att han haft den tankan att importunera Hans Höghet med bref; det har likvisst icke kunnat utredas, att han adresserat något direkte på posten. Mannen skall tala litet, men likväl tror man sig hafva vid flere tillfällen erfarit, att dess principer inclinera för den slags jemnlikhet, som vill störta allt hvad framom den är.

Eders Excellens ökar sin ära och förvärfvar sig alla rättsinnigas erkänsla samt egen sann tillfredsställelse, då han nyttjar alla tillfällen att afråda H. K. H. gifva akt på de insinuationer, som göras emot adeln. Det är efter all min öfvertygelse Jakobinismens egentliga vapen och verktyg att calomniera possessionater och uppväcka misstankar emot embetsmän. Denna provinsens adel är ingenting mindre än djupsinnig, men den urskiljning och det begrepp hafva de alla, att deras existens är oskiljaktigt förknippad med regeringens bestånd och makt, och att hvad skakning som helst skulle först störta dem under packets vilkorliga behandling. Om någon gnäller öfver roteringen, så är det en naturlig följd af den känsla, som oväntade utgifter uppväcka, men det betyder ingenting i saken. Då det är ett beslut, som skall verkställas, så gör den sig både ridicul och sjelf skada, som fixerar hvad han endast vill bestå sin rotekarl. Jag måste likväl nämna, att mig veterligen har ingen determinerat den bagatellen af endast tvenne tunnor säd; totaliteten arbetar tvertom på solida etablissementer för detta manskap, torp uppbyggas för dem, dertill anslås mer eller mindre jord, man reglerar viss årlig lön antingen i pengar eller spanmål, och jag kan hafva äran försäkra, att många rotekarlars förmåner komma att öfverträffa hvad den förut här indelta truppen åtnjuter. Ponera

nu den kasus, att någon vildhjerna funnes, som intet ville tillsätta rotekarlar, då händer som vid den förra indelta truppen: konungens befallningshafvande rekryterar med auktionsklubban på landskansliet för den, som tredskas, och låter utmäta hvad det kostar.

Om man trodde den skånska adelns bönder vara i en elak disposition, så är det rätt jugeradt. I allmänhet har bondhögfärden och begäret att afskudda sig all lydnad sedan den sista riksdagen i Stockholm på ett otroligt sätt utvidgat sig, sturskheten emot allt hvad embetsmän är visar sig vid alla tillfällen, och frälsebönderna äro mot sina husbönder sturske och olydige emot dem, såsom dessa förre erfara af sine tjenstehjon.

Om jag kunde lika väl plädera grefve Rosens yttranden och dröneri i många delar, som jag är fullkomligen öfvertygad om hans verkliga nit och trohet, så skulle jag göra ett försök i den delen, men dess begrepp är under tiden missvist, långsamhet vidlåder honom såsom arfsynden, och vidlyftigheten är så slösad i hans framställningar, att han ofta mattat mitt eljest stora tålamod. Helt säkert har det varit i stor välmening, om än han, som Eders Excellens behagat yttra, sagt något dumt då H. K. H. kronprinsen var i Helsingborg.

Den tillförordnade justitiekanslern besöker nu alla ransakningsdomstolarne och synes följa sakerna med både drift och system. Jag är för min del derom ganska persvaderad, att ingen menniska af någon slags qvalitet kan ens misstänkas, ännu mindre bli komprometterad; en prest, som likvist på många år icke varit i någon funktion utan suttit på ett bondhemman, torde blifva fast, en köpmansbetjent är arresterad, och utom desse är ingen misstanka ännu på någon ståndsperson så mognad, att man kunnat anställa tilltal; det forskas likvisst på allt sätt efter ett par advokaters förhållande.

Den oväntade underrättelsen om grefven af Gottorps ankomst till Holstein fördubblar uppmärksamheten på kusterna. Om han blifvit kastad på desse, då upproret var i låga, så hade kanhända en starkare åderlåtning på de upproriske blifvit följden, men helt säkert ingenting annat. Ingalunda har någon kallat honom; jag tror mig känna alla menniskor i detta land, åtminstone de som hafva något slags anseende, och de äro för ingenting så uppskrämde som för ett inbördes krig. Alldeles är jag af Eders Excellens' tanka, att hans inbillning och vanliga missräkning på sam-

manhang och följder fört honom på den idéen att de här förefallne rörelser voro eller kunde blifva i hans favör och att han derföre ville nalkas. — — —

Beckaskog den 25 Julii 1811.

— — — Jag hoppas och förmodar, att den Kongl. Hofrätten genast vid sin ankomst finner genom Lagman v. Brinkmans omsorg och värksamhet nogre af ransaknings domstolarnes arbeten så utredde, att dommar kunna fällas.

Tillfredstellande är det, att Hans Kongl. Höghet gillar den mening att icke afväpna, innan domar fallit och gådt i värkstellighet. Jag söker likväl att minska kostnaderna så mycket som möjligt är, derigenom att nogon del af cavalleriet släpper hästarna på gräsbete, men blir under gevär till fots, och om oförväntat upbrot påkommer, gör sig beridet på bondhästar.

I den underdåniga militair rapporten, som med dagens post afgår, detailleras en obehaglig omständighet; jag har ansit nödvändigt att med posteringar entourera en by och hindra all communication med densamma, emedan en så illa artad boskapssjuka der yppats, att de, som aftagit hudar på döda kreatur fådt elaka bulnader på händer och armar. Både mennisko- och boskapsläkare äro satte i reqvisition.

Grefve Rosen får då alltid att deducera sin justification, om han stadnar der uppe till här är slut.

Jag har aldrig hört nemnas, att nogon af domarena sökt frälsa folk vid ransakningen icke eller actor, och i alla fall reder väl v. Brinkman ut förhollandet, men det vet jag, att borgmästaren i Malmö var just den som satte Halk efter ett police förhör under bevakning för obehörige ytrander vid socknestemmor på landet, och hvaraf äfven ficks anledning att arrestera 2:ne bonde drängar, innan insurectionen utbrast. — — —

Beckaskog den 4 Aug. 1811.

— — — Någon anledning är att tro, det Ahlbergs bref gådt under couvert till Öfvercommissarien Grahn vid Lotteri contoiret; att det innehållit dumheter, derom är jag ganska försäkrad. Förmodligen har det utgjort berättelse om jäsning i sinnena och dess fromma mening om ordsakerna samt att, då Landshöfdingen icke

var i staden (NB. han var på rotering i länet), så borde han inte adressera sig till nogon annan än Hans Kongl. Höghet.

Den tillförordnade Justitiæ Cantzleren håller domstolarne i en värksamhet, som är berömmelig, så att jag tror den ankomna Hofrätts divisionen skall blifva fullkomligen occuperad; måtte den i sina utfärdande domar inte modellera sig på Svea Hofrätts slöseri, som Eders Excellence behagat nämna om det myckna vatten och bröd densamma funnit lämpeligt utdela för händelsen den 20 Junii, utan der hufvuden icke böra falla, åtminstone anordna spö och fästningsarbeten. Jag är mycket förbunden för underrättelsen om minoriteten, som icke bidrog till Svea Hofrätts beslut — — —

Beckaskog den 8 Aug. 1811.

— — — Lugnet fortfarer väl ännu, men der och hvar visa sig symptomer, att någon bitterhet är hos allmogen; den är likväl hos många öfvergången till räddhåga, sedan det blifvit bekant, att vid de domstolar, der ransakningarne äro slutade, actores gjort påståender emot många att mista lifvet och emot ett ännu större antal att undfägnas med 40 par spö och 6 års fästningsarbete. Man får nu se hvad den Kongl. Hofrätten säger härom. — — —

Lund den 29 Aug. 1811.

— — — Med en särdeles tillfredsstellelse har jag här nu erfarit, att den härvarande Hofrätten arbetar med både skyndsamhet och systême; det har och visat sig och de hafva sjelfve blifvit öfvertygade, att deras ankomst oändligen befordrar skyndosamheten; ty vitnesförhör eller confrontationer, som ofta förefallit, äro nu inom 2:ne dygn värkstelde. Den tillförordnade Justitiæ Canzleren förtjenar alt beröm för sin drift och värksamhet. Jag har trodt mig under enskildte samtal böra göra dem derpå uppmärksamme, att i mål af denna utmärkta beskaffenhet är det nödvändigt, att Hofrätten i sine dommar tillämpar lagens yttersta stränghet, hvilket imponerar på menigheten, och att derigenom är tillfället öppet för konungen till att göra nåd. Att Just. Canzl. fådt befallning anföra besvär öfver Svea Hofrätts dommar nyttjades med mycken fördel, och jag förmodar desse icke exponera sig derföre. Redan äro några färdige, och jag bör tro, att om 14 dagar äro de till slut — — —

Beckaskog den 23 Januari 1812.

— — — Justitiæ Canc. af Klinteberg är nu sysslosatt att låta värkstella konungens dom öfver alla dem, som skola undergå spöstraff och med denna dag äro de mäste af desse uprorsmakare bestraffade. Alla vattudrinkare hafva redan börjat sin regime. För transporterna till executionsstellena hafva nödige militair escorter varit commenderade. — — —

Beckaskog den 30 Januari 1812.

— — — Ödmjukeligen tackas för den vigtiga tidning om ständernes kallande. Gud låte dem nu förtjena namnet af Vise och inga grälmakare bland dem upstå, utan att de måtte hafva lagstiftaren Cocks plötsliga död och Oxelbergs öde med fleres för ögonen! — — —

2. T. f. landshöfdingen W. af Klinteberg till L. v. Engeström.

Halmstad den 16 Aug. 1811.

Eders Excellence,

I det mig updragna nådiga förtroende erkänner jag Eders Excellences mig städse med varm känsla bevisade grace. Jag får dock upriktigt nämna, at jag för god reuissit af min befattning derstädes har misstroende till mig sjelf i betraktande af vissa omständigheter. Född derstädes i en lägre class, än hvarå man der i allmänhet reflecterar, kan min ditkomst i function, som städse varit bestridd af personer med åldriga företrädesrättigheter, ej vara särdeles behaglig. Den brytning, som derstädes i ärendernas gång måste ske och skall ske, medförer missnöje och ovänskap. Jag rädes ej för att bli tadlad, ty jag vet, att mitt förhållande blir undersökt, innan det bedömes, men jag befarar, att det goda, som bör göras, finner många hinder, och att någon inactivitet kunde också komma att mig tillräknas. Mina domestica omständigheter göra mig ock bryderi, då jag ej kan soinjgera dem, och hvar dag försämras min belägenhet, så att den assistance, jag deraf borde vänta, förlorar sin effect. Jag ber Eders Excellence vara nådig och tänka på mig, för att, nu 52 år gammal, komma på någon stadig fot — — —

Malmö den 17 November 1811

— — — Med de fångne böndernes sjukdomstillstånd är ej någon märkelig förändring. En del tillfriskna, andra tillsjukna.

Farsoten anse medici bli en allmän öfvergång. De öfver dem förkunnade domar förvärra mycket belägenheten i sjukdomen. De lifdömde kunna näppeligen återställas till krafter. Et märkeligt bevis på humeurets värkan på sjukdomen förekom derigenom, att en rödsotaktig dräng, som blef fri, genast återställdes till hälsan, då domen kungjorde hans frikännelse, då deremot de hårdast dömde äro värst angripna. Än hafva de likväl kunnat vid lifvet bibehållas. Nådeansökningarne arbetas dagligen på — — —

Malmö den 25 November 1811.

— — — Uuder min bortovaro på Beckaskog har en arresterad bonde aflidit. Han het Anders Jönsson från Allarp och var dömd till 40 par spö. Deras vård soinjeras i alla måtto. Rödsoten på landet härjar omkring Malmö med vida svårare effect än på slottet, ty oansedt doctor vårdar äfven dem på landet, så är mortaliteten vida större der än bland fångarne. Jag har 4 skrifvare i arbete för bönderna och hoppas att med torsdagsposten kunna afsända deras böneskrifter.

Det står ej i min förmåga at beskrifva, huru tröstande den underrättelsen var, Eders Excellence behagade meddela mig angående Hans Kongl. Höghet Regentens nådiga omdöme öfver mitt bemödande och tänkesätt för mitt väl. Icke utan anledning stadd i osäkerhet, att med hvarje ankommande post få veta en successor utnämnd och min demission förkunnad, får jag nu vara trygg, att tiden dertil ej är aldeles för handen, och att jag således kan komma i tilfälle at sätta i verkställighet något af det, jag kunnat planera till ortens bästa, och till en stabel administration i ärendernas gång. Jag betygar heligt, att min benägenhet att än någon tid få här qvarstanna, egentligen är för det allmänna bästa, ty då jag näppel. ser mig kunna hoppas platsen beständigt, med mindre det skulle bli til för stor förlust för grefve Rosen, då en temporair varelse, skiljd från hustru, barn och bo, dagligen försämrar min belägenhet, så kan ej annat än nit för det goda i allmänhet qvarhålla mig, och andras, jag vågar nästan åberopa hela ortens, omdöme vitsordar min håg. Mit enda hopp är, at då troligen ej utvägar finnas för mig att här qvarblifva, min dimission härifrån likväl ej må befallas, förr än någon annan ordinair post blir mig anvisad och att i alt fall den tjenst jag innehaft må förunnas min son, som nu

förrättar den och hvilken utväg är den enda jag fann möjelig för de minas bergning, om jag snart faller undan.

3. *Hofkanslern friherre G. af Wetterstedt till L. v. Engeström.*

Christianstad den 25 Juni 1811.

Eders Excellence,

Jag har i tvenne dagar varit här, för att afbida utvecklingen af de betydliga upträden, som ägt rum på slättbygden. Jag hoppas, att de nu äro slutade, ehuru allmänna tonen bland bönderna är långt ifrån att vara god. Resande äro i dag hitkomne från Lund, som funnit alt stilla. Insurgenterne, sprängde och förskrämde, skola dock ännu uppehålla sig i skogarne af fruktan att återvända till sina hemvist och der blifva häktade.

H. Exc. Toll äger en stor förtjenst af ordningens bibehållande i provinsen. Alla instämma deruti. Han förtjenar något offentligt vedermäle af Konungens nåd. Han kan endast bli grefve, och jag undrar, om han ej anser denna nåd för dyrköpt. Approbation och framtida förtroende torde törhända mest smickra honom.

För Baron Stjernblad hafva bönderna före hufvudbataljen vid Klågerup utdruckit alt hans gamla Tokayervin. — — —

Ramlösa den 7 Juni 1811.

— — — Jag skrifver i dag til Kronprinsen angående Grefve Jacob Dela Gardie, som, enligt erhållne tidningar från Stockholm, skall vara upgifven såsom moteur til oroligheterna i Skåne, och beviset derpå skall vara att hans bönder hållit sig stilla. Han var sensible heröfver. Jag har nämnt därom för Kronprinsen och visat hela ogrunden af denna angifvelse i händelse den excisterar. Eders Excellence torde visst tala i lika ton, ty Dela Gardie har tvärtom visat mycken nit vid detta tilfälle. — — —

Ramlösa den 11 Juli 1811.

— — — Allt är nu lugnt och stilla här i landet. Ovedersägligen har Grefve G. Rosen gjort sig liten möda att uplysa allmänheten om grunderna til förstärknings manskapets utgörande, och de underlydande tjenstemän, länge vana att styra sig sjelfva, hafva sömnigt tilvägagått, innan utbrottet skedde. Hade folket varit rätt uplyst af prästerskap och embetsmän, så hade mycken oordning blifvit förekommen. Alla instämma deri, att Grefve Rosen

i sitt hjertas oskuld aldrig befarat något motstånd och derföre ej gifvit sig mödan att förutse och afböja möjligheten deraf.

Tonen, äfven hos den indelta truppen, är förträfflig. En husar af Månstorps sqvadron vid Skånska Husar Regementet, såg sin far dödskjuten vid Klågerup, men högg sjelf icke dess mindre sin egen bror och tog honom til fånga under yttrande, att den förre var värd sin död och den sednare det märke han hade fått.

Grefve Hampus Mörner har varit här öfver en dag. Han gjorde värkligen en vigtig tjenst åt staten, då han utan ordres marcherade ut från Malmö och i sin linda qväfde insurrectionen. Han synes vänta med någon slags otålighet ett vedermäle af Konungens nåd. Ofta förbigången, synes mig hans förnämsta åhåga nu vara riktad på Svärds-Ordens-Commendeursband. Skulle han kunna erhålla det, så torde, för opinionens skuld, han heldre böra få det sig tillsändt nu genast än att vänta till en allmän promotion i höst.

Här smickrar man sig ännu med Kronprinsens hitkomst. Uppgifterna därom äro lika skiljaktiga som om Hofrättens först allmänt annonserade och nu mera, som det synes, inställda ankomst til Lund.

Hvem skall blifva biskop i Lunds stift? H:r Faxe är orsaken til Fliinge Stuteries kullkastande. Detta rekommenderar honom ej hos en Konung, som är militaire. — — —

Ramlösa den 25 Juli 1811.

— — — Här fruktas allmänt, att Rosen får behålla länet, hvilket inger stort misstroende til lugnets bibehållande i framtiden. Med stor längtan afvaktas underrättelsen om biskops nominationen. — — —

Ramlösa den 28 Juli 1811.

— — — Major Stjernsvärd var nu hos mig. Han har blifvit underrättad derom, att Kronprinsen misstänker honom för förklenliga yttranden om dess höga person, delaktighet i bonduproret, samt fortfarande activ tilgifvenhet för Gustaf Adolph. Stjernsvärd var mycket affecterad öfver dessa beskyllningar. Hans gods har varit lydigt och stilla. Han erbjuder sig, om så påfordras, att genast komma up til Stockholm och rättfärdiga sig emot hvar och en som kunnat angifva dess yttranden och gärningar. Han bad

mig skrifva derom til Eders Excellence, som torde af vanlig kärlek för rättvisan vara af den godheten och härom tala med Kronprinsen. Jag har hört Stjernswärd endast önska, att H. K. H:t måste taga sig mera magt till alla anarkisters kullslående inom riket. Ut in litteris [1]).

4. Domprosten d:r J. Hellman till L. v. Engeström.

Det torde redan hafva kommit till Eders Excellences och regeringens kännedom, att ibland flera medbrottsliga uti bondupploppet vid Helsingborg äfven befinnes en prästman, benämd Timmelin, som bevisligen varit concepist till en af bondedrengarne till landshöfdingen i Helsingborg framgifven förgripelig skrift.

---

[1]) *Majoren C. G. Stjernsvärd, Engeltofta, till L. v. Engeström.*

Eders Excellence,

Tvenne Eders Excellences nådiga skrifvelser af d. 16 och d. 20 augusti har jag haft äran emottaga, och får äfven ödmiukeligen lemna följande svar. Det vore ett brott att öfverskyla en utlåtelse med lögn; jag erkänner det redan af Kronprinsen förlåtna felet, att jag yttrat: *det var hårdt, att Prins Gustaf för fadrens fel blef förklarad sin arfsrätt förlustig;* men aldrig har denna jugement undsluppit mig utan i suite af följande:

att enda frukten, jag till dato sett af denna revolution, är hoppet, att denna nya Kronprins handterar sitt nya fäderneslаnd som en conquesterad stat, och om han detta ej gör, blir han som flugan i spindelväfven. De, som äro fritagna från att vara inficierade af hofligans principer, anse sig lyckligare att blifva styrde af ett lejon än uppätna af löss. Förhållandet med Excellencen Fersenr mord ökar föga säkerhet för lif, ära och gods, samma factions prima ledamöter tror jag varit tillställare af bondinsurectionen. Att dessa mästermördare förstå mästerligt igensopa sina spår, (derpå) visar tyvärr närvarande dag ett bedröfligt exemple. Sådant har mitt yttrande varit. Jag äger för mycken fäderneslands känsla för att ej önska mitt fädernesland allt det goda jag tror och hoppas, och detta är oskiljaktigt med vår nuvarande Kronprins sällhet. Mitt lifliga bemödande skall alltid blifva (att) göra mig förtjent af dess aktning, som blir sättet förvärfva dess nåd. Eders Excellence, förlåt nådigt mitt yttrande! Det är så jag sagt, annorlunda är lögn, och rubricera lönmördarne oriktigt mina ord och handlingssätt, så var nådig, uptag detta som en förklaring, och, af det ädelmod och storhet, som alltid beledsagat Eders Excellences ärofulla vandel, continuera att skydda oskulden, men skona ej brotslingen, ty utan dessas undanrödjande är staten förlorad. Från denna dag utgöra alla mina politiska reflectioner önskningar om mitt fäderneslands frälsning, och jag hoppas, (att) denne furste organiserar ordning och säkerhet för närvarande och tillkommande generationer, ty annars upphöra vi existera som stat. — — —

På det at icke härutaf någon oförtjent skugga må blifva kastad på Lunds stifts prästerskap, anser jag för min plikt att i djupaste ödmjukhet uplysa, det denna Timmelin är en Westgöte, som aldeles icke tillhörer stiftet, men uppehållit sig här i Luggude härad och Allerums socken såsom enskild man på ett litet bondehemman, hvilket han äger och bebott i många år.

Ofta har han af consistorium i Lund varit upkallad till tjenstgöring i sitt stift, men lika ofta tergiverserat och sluteligen lärer han blifvit förklarad förlustig all befordringsrätt i prästevägen. I Lunds stift har han ingen prästetjenst med consistorii vettskap gjort.

Då salig biskoppen m. m. doctor Hesslén afsomnat så nära slutet af april månad, hade jag ej föreställt mig annat än att ett extra nådår i nåder måtte tillerkännas den efterlämnade vördnadsvärda enkefru biskoppinnan. Huru gärna ville jag icke i sådan händelse tjena med innehafvande domprostelönen, om försynen skulle utse mig till salig biskoppens efterträdare!

Ske Herrans vilja, hvars nådiga styrelse jag med vördnadsfull undergifvenhet länge sedan öfverlämnat mitt öde! — — —

5. Professorn, biskopen d:r Wilh. Faxe till L. v. Engeström.

Lund den 2 maj 1811.

(Vid tillkännagifvande att biskopinnan Hesslén uppdragit honom hålla likpredikan öfver framlidne biskop Hesslén).

— — — En annan gång värdes Eders Excellence tillåta mig att nedlägga mitt hjerta för Eders Exellence med afseende på kommande tider. Jag vågar dock nämna den förmodan, hvari många vänner stärkt mig, att jag får stiftets förtroende till förslaget. Om den åldrige man .... hade vid sina år den själs och snille-styrcka, som den sal. aflidne til och med i det yttersta bibehöll, skulle det vara förmätet att icke enstämmigt på honom fästa upmärksamheten. Eders Excellence känner detta, och framdeles torde jag få allerödmjukast upvagta. Jag får nu innesluta mig i Eders Excellences fortfarande nåd, — — —

Lund den 8 Sept. 1811.

Om något kunnat öka den djupa vördnad jag alltid hyst för Eders Excellence, voredet visserligen den ovärderliga höga ynnest, hvarmed Eder Excellence vid detta tillfälle behagat omfatta mig

och det högst gällande föremäle Eders Excellences ädelmod inför thronen lämnat; och om ord kunde gifvas för att förklara den, i förening med mit hela hjertas lifligaste och ödmjukaste tacksamhet, skulle jag bjuda til at tolcka den. Men jag är öfvertygad at Eders Excellence mer värderar et obrotsligt bemödande at efter yttersta förmåga upfylla de vigtiga förbindelser som åtfölja det ansvariga kall mig är anförtrodt, än et fåfängt försök at uttrycka de vördnadsfulla känslor, af hvilka mit hjerta är intaget.

Jag inser hela vidden af de pligter, som tilhöra detta embete och jag nedkallar den Högstes kraft och bistånd at kunna svara til den väntan mine vördade gynnare och välgörare hysa —; och jag gläder mig af det kraftiga stöd jag äger uti Eders Excellence, som til det bästa uttyder mina åtgärder och med sit hägn värdes dem understödja. Af de upmuntringar Eders Excellences ädelmod redan behagat lämna mig, känner jag förnyad kraft. De skola dessutom blifva en osviklig lag för mit förhållande. Det är tillika för mig den största tilfredsställelse at inom den mindre krets jag varit hafva til en del förut efterkommit dem. Efter min hemkomst från 1809 års riksdag och sedermera oafbrutet har jag bland mina åhörare sökt yrka de samfundsdygder, som jag vid förenämnde tilfälle och beklageligen äfven därefter förmärkt hafva märkligen aftagit. Nu, då mig är anförtrodt et vidsträcktare fält, skall jag visserligen efter yttersta krafter fullfölja min föresats. Hvad genom ömsinte påminnelser, oafbruten vaksamhet och äfven Guds hjelp, med efterdöme och, där det behöfves, med personlig inställelse kan uträttas, skall jag visst icke uraktlåta något, som til den store Gudens ära, min evigt vördade öfverhets visa afsigter och samhällets lugn och lycksalighet kan bidraga. Den milde Guden gifve sin välsignelse til min svaga åtgärd! — — —

6. *Professor Eberh. Z. Munck af Rosensksöld till L. v. Engeström.*

Lund den 28 November 1811.

Eders Excellences graciösa bref af den 19:de dennes har jag haft den äran bekomma och med de lifligaste känslor af undersåtlig vördnad och tillgifvenhet emottagit förklarandet af H. K. H. kronprinsens nådiga vilja och välbehag. På det högsta angelägen att icke i något afseende misskännas af Eders Excellence, som visat mig så utmärkt ynnest och äfven förtroende, vågar jag till svar på vissa delar af Eders Excellences bref andraga följande:

Hvad jag i min rapport anförde till försvar emot anklagelserna var icke i förmodan, att de å högre ort *redan* blifvit gjorda utan i afsigt att vederlägga dem såsom skäl för att förbjuda mig vidare besöka de sjuke på slottet i Malmö och för det ändamålet anmälde af v. commendanten hos v. landshöfdingen och H:s Exc. baron Toll. Tvärtom borde jag kunnat förutse, att dessa anklagelser icke nu direkte skulle vara framförde till högre ort, emedan jag genast förklarade vederbörande, att jag i sådant fall skall begjära *undersökning* öfver mitt förhållande. Om det var öfverflödigt att beklaga sig på högre ort öfver en *skymf*, som vederfarits mig för det jag besökte de sjuke i barackernas fängelser, utan afseende på egen fara för smitta, i afsigt att med enskilta råd söka till (att) aflägsna faran för andra, så blir det ock för mig öfverflödigt att vidare i mitt fädernesland göra sådana besök, alltid mig tillåtne och äfven ibland begagnade i främmande länder, eller att sträcka min verkningskrets utom de gränser, som min egentliga embetsbefattning föreskrifver. Mina besök på slottet förbödos långt innan man fick veta, att jag skrifvit till Stockholm, och mitt fel har härledt sig från mitt förutseende af fruktlösheten att vänta *tillräcklig* åtgärd här nere, innan befallning kom från högre ställe. Med en *sådan* åtgärd dröjdes flera dagar, sedan jag blifvit authoriserad att därom påminna, och uppmärksamheten väcktes först till fullo, då stadsfiskalen i Malmö äfven fick ordres undersöka tillståndet bland fångarne.

Oaktadt detta förutseende hade jag visserligen icke underlåtit uppvakta konungens befallningshafvande i länet med min framställning, om jag *då* vetat mig vara blott som embetsman vid Lunds universitet och Ramlösa brunn berättigad att göra den och honom att emottaga den.

Eders Excellence täcktes ock tillåta mig förklara mig i anseende till Eders Excellences apostilla.

Jag åberopade Öfverstelöjtnant Björnstjerna som bestyrkande vittne, men icke i anseende till allt hvad jag anförde, ty jag såg honom blott en kort tid på platsen. Någon beskedlighet hos bönderna har icke jag heller vittsordat, men väl sagt, att "högst 3 à 4 af dem hörde jag tala i en stursk och trotsig ton, men utan oljud eller minsta ovett." Ryttmästare Geijers raport contradicerar också mitt vittnesmål, men hans inför domstol på ed aflagda betyg gör det icke, hvarför jag tager mig friheten bifoga det. I en sak

emellan allmogen å ena och militair och possessionater å andra sidan, borde, ceteris paribus, dens omdöme vara mest opartiskt, som tillhör ingendera och som gjort sin lycka, och aldraminst den misstänkas gynna bönderna, som sjelf är adelsman och har en del af sitt soutien af possesionaterna samt slägtingar bland dem och militairen, som länge sjelf haft en enthousiastisk hog för militairen och annars tagit partie af svenska allmogen mycket för det han känt dess militairiska hog, då den ej missbrukas som under sista kriget. I Carl XII:s krig tålte allmogen de tätaste utskrifningar utan knot, ty de fördes döden till mötes mera på ärans bana än på sjuksängen. — Hvad som i mitt vittnesmål sades om böndernas förfäder, som på samma fält utdrifvit danskarna, var visst icke af dem uppfunnit, ty det var mina egna ord, nemligen följande: "jag fann menigheten samlad obeväpnad, icke i en enda skock utan i flera afdelningar, dock de från Kullen blåklädda alla åt Allerums vägen, de öfriga med hvitgrå tröjor längre bort nedåt Fredricsdal, De stodo alla på samma fält där deras förfäder 100 år förut, efter en kort tids inöfning i vapen, under en Stenbock slagit danskarne etc." Om ej Kullaboarna kunnat då befinna sig i svenska krigshären, kunde åtminstone de öfrige Luggudehäradsboar det, och vid Helsan voro församlade drängar från hela Luggude härad.

Ordföranden i hofrätten och tjenstförrättande justitie cantzleron hafva här ej yttrat lika tankar om mitt vittnesmål med de lagkunnige, som Eders Excellence talt med. Jag tillstår dock, att jag som vittne gick utom gränserna af mitt vittnesmål, men derför icke af sanningen.

Kan det ringaste skäl till misstanka om egennyttig eller äregirig afsigt uppgifvas emot mitt förhållande i hela denna bondsak, så skall jag ej längre smickra mig med att hafva härutinnan åt mina sista stunder besparat mig en tröst för så många begångna fel och jag skall ej längre tro mig vid detta tillfälle haft för ögonen en berömd författares ord:

Ce n'est qu'en se devouant à son opinion ou à ses sentimens qu'on est vraiment vertueux; c'est alors seulement qu'une puissance céléste subjugue en nous l'homme mortel.

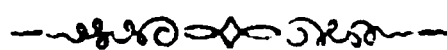
Sedan jag af v. landshöfdingen blef för 3 veckor sedan tillsagd att ej taga någon befattning med de sjuka fångars sjukvård, har jag icke heller gjort något besök på slottet i Malmö.

Jag vågar erinra om Eders Excellence gracieusa löfte i Stock-

holm i anseende till inneliggande inlaga om nådigt tillstånd för en utrikes resa, och framhärdar jag med djupaste vördnad. — — —

Lund den 19 December 1811.

— — — I förra veckan var jag åter på slottet i Malmö, för sista gången sedan jag på H. K. Höghets genom Eders Excellence mig meddelade befallning besökt det. Jag fann ännu sjuke, reconvalescenter och friska melerade med hvarandra, otillräcklig vädring m. m., men sjukantalet minskat till 16, sedan af 111 öfver 50 varit sjuka, 5 eller 6 dött på stället, en sedan han fått, som nyss tillfrisknad, på egen begäran undergå sitt straff och förts hem, där aflidit o. s. v. Mina råd hade således ganska ofullkomligen följts; äfven det att flytta de sammanpackade fångar i större rum hade först 8 dagar efter verkställts. Jag hade om allt detta gjort framställning både till v. landshöfding och commendant. Men då man förklarade mig, att det endast tillhörde Doct. Wejlander att göra en sådan, fann jag nu ett förnyande deraf vara fåfängt och äfven mindre angeläget än förra gången, emedan sjukdomen, förmedelst ett färre antal af dem som ej haft den, till sjukantalet aftagit. Jag vågar anföra detta, icke för att beskylla någon utan för att undskylla mig. Måtte ej så kallade reconvalescenter för tidigt skickas hem och sprida smittan på landet. — — —

Medlemmar af Föreningen för Skånes fornminnen och historia erhålla kostnadsfritt dess tryckta skrifter, utom då för någon särskild skrift å allmänt möte annorlunda bestämmes. Årlig afgift är 3 rdr rmt; afgiften, en gång för alla erlagd, får ej understiga 30 rdr rmt. Anmälningar om inträde göras hos skattmästaren, lektor G. Billing Lund.

Lund, 1872, Berlingska Boktryckeriet.

Presented to the Library by Mrs Metcalfe.

Samlingar

till

Skånes historia, fornkunskap och beskrifning.

Tidskrift,

utgifven af

Föreningen för Skånes fornminnen och historia

genom

MARTIN WEIBULL,
Föreningens sekreterare.

1872.

Samlingar

till

Skånes historia, fornkunskap och beskrifning.

Tidskrift,

utgifven af

Föreningen för Skånes fornminnen och historia

genom

MARTIN WEIBULL,
Föreningens sekreterare.

1872.

De som ej antagit inbjudningen till ledamotskap i Föreningen torde benäget återsända emottagna häften.

Innehåll:

Sedan sista häftet af denna tidskrift utgafs, hafva i Föreningen inträdt:

Ständiga Ledamöter:

Herr G. v. Arbin, öfverste, Christianstad.
„ L. J. Lundgren, handlande, Lund
„ J. Menander, kontraktsprost, Malmö & Burlöf.
„ R. Stjernsvärd, kammarjunkare, Christianstad & Hedentorp.
Friherrinnan A. Dardel Ramel, Ejersjölagård & Tullesbo.
Herr A. Toll, ryttmästare, Askeröd & Hjularöd.
Grefve G. Wachtmeister, Tågarp & Knutstorp.
Herr S. J. Willard, Red Wing Minnesota Amerika.
Friherre C G. Wrangel, kammarherre, Christineberg.

Ledamöter, som erlägga årsafgift:

Herr O. C. Ahlström, häradshöfding, Malmö.
„ C M Beijer, tullförvaltare, Malmö.
„ A. J. Björck, kgl. hofpredikant, Christianstad & Wram.
„ J. Brink, häradskrifvare, Engelholm.
„ Chr. Callmer, kyrkoherde, Trollanäs & Vonga.
„ Chr. Glud, justitsråd, Hästveda & Deningarum.
„ J. F. Hallberg, befallningsman, Malmö & Hvellinge.
„ C. A. Hesselgren, adjunkt, Christianstad.
„ H. Hägglund, pastor, Lund.
„ O. Jönsson, riksdagsman, Helsingborg & Kungshult.
„ A. Kjellberg, bankkamrer. Christianstad.
„ G. Kockum, civilingeniör, Malmö
„ C. Lewenhagen, häradshöfding, Malmö.
„ N. S. Nordholm, pastor, Christianstad.
„ E. Salomon, med. doktor, Malmö.
„ T. Sjökrona, löjtnant, Malmö.
„ S. Sjöstedt, landtbrukare, Ystad & Hagestaborg.
„ C. A. Skottsberg, rektor, Carlshamn.
„ C. F. v. Sydow, lektor, Christianstad.
„ E. Thomasson, rådman, Lund.
„ O. Toll, öfverstelöjtnant, Helsingborg.
„ L. J. Wahlstedt, lektor, Christianstad.
Friherre O. Åkerhjelm, hofpredikant, Åby & Riseberga.

Om stenåldrens delning och kustfynd i Skåne.

Den danska forskningen, alltjemt verksam vid lösningen af viggare frågor inom arkeologiens område, har som bekant under senare år varit lifligt upptagen af en strid, hufvudsakligen förd af tvenne landets mest framstående vetenskapsmän, rörande en delning af stenåldern. Sedan man först trott sig hafva anledning att dela både brons- och jernåldern i en äldre och en yngre och blifvit enig om en sådan indelning, synes det nästan som om man med ett slags förkärlek för symmetrien velat komma derhän att äfven få den äldsta perioden eller stenåldern skarpt utstakad i tvenne afdelningar. Denna sista uppgift har emellertid visat sig vara vida mera svårlöst än de föregående. — Redskap från stenåldern förefinnas visserligen i vida större mängd än från de yngre åldrarne; men detta stora antal af jagt- och fiskredskap samt verktyg synes mera vittna om en fåtalig, glest spridd befolknings oafbrutet låga kulturgrad, stillastående och oförändrad under årtusenden, än om någon mera på en gång skedd utveckling, från hvilken någon högre kultur kunde spåras eller en yngre stenålder räknas. Öfvergången från vilde till boskapsegande folk kan väl någongång antagas hafva egt rum redan under tiden för stenredskapens uteslutande begagnande; men så enstaka äro intygen derom, att de ännu icke kunnat användas som kännetecken på ett nytt kulturtillstånd. Genom granskning af de talrika slagen af stenverktyg har man i stället sökt afgöra, hvilka som tidigare eller senare varit begagnade. Och på denna, kanske ej fullt säkra grundval stödjes antagandet af tvenne olika perioder inom stenåldern.

Enligt etatsrådet Worsaaes åsigt skulle ej endast de numera under namn af "kjökkenmöddinger" så allmänt kända och talrika fyndorterne i Danmark, med deras innehåll af hufvudsakligast

enklare redskapsformer bland massor af ostronskal och ben, höra till den äldre af dessa, utan äfven de såkallade "kustfynden," hvilka likaledes till aldra största delen utgöras af groft och ofullständigt tilldanade redskap, alldeles lika dem som i andra länder för icke längesedan efter långa och grundliga undersökningar blifvit tillerkända en hittills ohörd ålder. Till den yngre skulle deremot hänföras de mera fullkomligt arbetade och slipade flintredskapen af olika slag. I den omständigheten att dessa så sällan hafva blifvit anträffade jemte de enklare formerna, som tillhöra de förstnämnde slagen af fynd, finner han ett af de vigtigaste skälen för åsigten att de måste tillhöra en senare period af den säkerligen mycket långa tidrymd, som förflutit från landets första bebyggande till den, då metallens bruk började. Hela detta antagande har bekämpats af etatsrådet Steenstrup, som uti de mera eller mindre omsorgsfullt arbetade formerna af stenredskap endast vill se olika sidor eller uttryck af samma kulturtillstånd, eller med andra ord, anser att samma folk som lefvat vid kusterna och bildat afskrädeshögarne, också tillverkat de bättre arbetade redskapen och nedlagt dem hos sina döda i grifthögarna. Dessa anser deremot Worsaae hafva hört till den yngre stenåldern, som antingen småningom utbildat sig till högre arbetsfärdighet och kultur eller också mera på en gång uppträdt, antagligast då genom en ny folkstam.

Af denna korta sammanfattning af de begge meningarne finner man, att de äro hvarandra alldeles motsatta. Samma materialier, lika noga kända på begge sidor och bearbetade med lika skarpsinnighet, hafva märkvärdigt nog frambragt och underhållit en meningsskiljaktighet, som ännu icke torde vara utjemnad. Af de båda åsigterna torde den Worsaaeska vara den, som i allmänhet haft lättast att förvärfva sig anhängare. Nordens äldsta innevånare hafva egt alldeles samma former af redskap, som de hvilka blifvit i andra länder erkända både såsom tillverkade af menniskohand och såsom samtidiga med längesedan utdöda djurslag t. ex. mamuthdjuret och grottbjörnen m. fl. Ingenting låter väl då sannolikare än att dessa ofullkomligt arbetade redskap skulle vara qvarlefvor af en lägre kulturgrad, än den från hvilken de så utmärkt väl arbetade och slipade större redskap af flinta härröra, som i våra museer väcka den största förvåning och beundran. Detta synes förefalla ännu mera sannolikt, då man måste känna sig öf-

vertygad att stenåldern äfven här omfattat en tidrymd, om hvars utsträckning man förut icke haft någon aning.

Dertill kommer att kanske intet land kan framvisa en så rik serie af stenredskap, från de mest enkla till de mest konstmässigt arbetade, i en sådan mängd olika former och i ett så rikt antal som Danmark och Skåne. Genom Worsaaes öfvertygande bevisning hade man småningom kommit till visshet om, att de enkla former, som man hittills icke velat erkänna som fornsaker utan benämnde "tillfälliga former," verkligen voro arbetade med menniskohand och funnos hopade vid särskilda fyndorter utan anmärkningsvärd blandning af andra redskap som förrådde större skicklighet. Då nu delningsteorien framträdde, helsades den med skäl såsom ett nytt bevis på forskningens framsteg. Men forskningen fortgick och fortsatta undersökningar af de fynd, på hvilka den föreslagna delningen skulle grunda sig, väckte tvifvel om riktigheten af denna åsigt. Det befans allt mera sällan vara förhållandet, att de enkla formerna varit uteslutande kända och nyttjade, utan det visade sig vid fortsatt granskning, att de fortfarande blifvit både tillverkade och begagnade jemte de bättre arbetade redskapen. De förra syntes således här hafva haft en särskild underordnadt användande, äfven om de i andra länder utgjort de enda redskapen under en sannolikt ännu långt tidigare tidsålder. Betydelsen af delningsteorien skulle då mera ligga i att hafva fästat uppmärksamhet på de äldre och de yngre former, som äro kända från stenåldern, än att på rätta stället hafva förmått utstaka den gräns, som för de skandinaviska länderne bestämde tvenne verkligen olika åldrar eller kulturgrader [1]). Mängden af olika redskapsformer befinnes vid nogare påseende måhända snarare

---

[1]) Delningen af stenåldern afser egentligen endast Danmark; dock har man med fullt skäl antagit densammas tillämplighet icke endast för det egentliga Skåne, som har samma öfverflöd på stenredskap och af samma former som de danska öarne, utan äfven för de öfriga skånska landskapen och Bohuslän, hvilka likaledes äro rika på fornsaker från stenåldern. Längre åt norr är förhållandet annorlunda. I trakter der insjöar finnas, såsom t. ex. södra Småland, Södermanland, Westergötland, Dalsland, förekomma äfven stenredskap talrikt nog, men flintan förekommer mindre allmänt och stenåldern är säkerligen yngre med derföre proportionsvis starkare intyg om samtidighet med husdjur och måhända äfven med den i de nordligare provinserna fattigare och hastigare öfvergående bronsåldern.

innebära svårigheter för antagandet af en dylik åsigt än gifva stöd åt densamma. Det kunde för våra förhållanden hellre antagas att menniskans första uppträdande inträffade här så relatift sent, att hennes instinktartade förmåga att förse sig med de enklaste redskap var vid hitkomsten redan förstärkt med en större arbetsskicklighet, så att Nordens första innevånare under det fortsatta bruket af enklare redskap till vissa ändamål äfven förstodo att förfärdiga de mera omsorgsfullt arbetade. Tillgången på flinta af utmärkt beskaffenhet utbildade säkert äfven snart anlagen, att bearbeta densamma. På sådant sätt kunde mångfalden af former förklaras, hvilka alla lika väl kunna hafva tillhört en enda ytterst lång utvecklingsperiod som olika från hvarandra skilda kulturperioder. Af dessa skulle nu emellertid enligt delningsteorien den äldsta utmärkas af afskrädeshögarne och kustfynden. Men dessa äro i sjelfva verket de enda fyndorter från stenåldern i sin helhet, som med bestämdhet tala om bosättning eller uppehållställen eller bebyggarnes lefnadsvanor. Den antagna yngre stenålderns folk, hvar har detta då lefvat, varit bosatt och tillverkat sina redskap? Grafhögarne skulle vara deras tillhörighet, derföre att i dessa de dyrbarare bättre arbetade redskapen skulle vara företrädesvis att finna. Ett stöd för detta antagande har man velat finna deri, att ofta och särdeles i Danmark talrika bättre arbetade redskap blifvit funna i dessa fyndplatser. Men det bör icke förbises att äfven ofta grafhögarne icke innehålla andra än helt enkla redskap, föga talande om en stenålderns högre utveckling, ehuru derjemte blifvit funna ben af hemdjur hvilka borde afgjordt tillhöra densammas senare tider. Åsigten att alla grafhögar från stenåldern skulle tillhöra en yngre period är således icke ännu tillförlitlig, och fortsatta undersökningar torde komma att än vidare bevisa, huru litet dessa grafvar gifva intyg om någon egen kultur. Steenstrup har i sin skarpsinniga kritik öfver stenålderns föreslagna delning redan fäst uppmärsamhet på dessa eller likartade omständigheter.

Frågan om stenålderns delning, som säkerligen icke heller i Danmark torde anses fullt afgjord, har i Sverige ännu icke varit föremål hvarken för strid eller kritik, men den rörer oss nära då dessa antaganden äfven måste hafva sin tillämplighet för Skåne.

Från våra grannar i arkeologiens hemland hafva vi lärt så mycket och blifvit förda så stora steg framåt, att vi äro vana att

så godt som axiomatiskt tro hvad derstädes blifvit antaget, men denna gång måste vi göra ett undantag. Om en delning som den ifrågavarande icke uppfyller hvad den lofvar, så måste den blifva föremål för nya undersökningar.

Worsaaes har på följande sätt angifvit sjelfva grundbestämmelserna i sin theori om stenålderns delning [1]).

— — — "en ny deling af steenalderen i to tidsrum:

"*en ældre*, som omfatter affaldsdyngerne og kystfundene med deres raae, ufuldkomne og for det meste uslebne redskaber af steen og been, og

en yngre, hvis större udvikling eller kultur aabenbarer sig i de smukkest formede slebne og forarbeidede steenredskaber saavelsom ogsaa i de selv vor tid imponerende steendysser og jættestuer."

I slutet af den anförda högst intressanta afhandlingen förekommer åter en sammanfattning af de begge åldrarnes igenkänningstecken, der det säges om redskapen tillhörande den äldre, för så vidt den afser Danmark, att de äro

"overordentlig raae og ufuldkomne, i reglen af særegne former, hverken slebne eller af ziirlig forarbeidning"

och om de till den yngre hörande att

"steensagerne nu have antaget mere udviklede former og ere blevne slebne, ja gjerne polerede ved eggen."

Af dessa bestämmelser måste således framhållas: att alla sådana redskap, som ega någon eller fullständig slipning eller prydligare förarbetning, böra hänföras till den yngre stenåldern, men derjemte äfven, att således dessa icke få förekomma vid den äldre stenålderns fyndställen, samt ytterligare att icke de råaste om låg kulturgrad vittnande redskapen böra återfinnas i "steendysserne" och "jættestuerne," d. v. s. hvad vi kalla halfkorsgrafvar, eller i andra grafhögar från stenåldern, ej heller annars förekomma tillsammans med de som yngre ansedda, bättre slipade och sirligt tillslagna verktygen, hvilka dessutom i vida större antal anträffas på andra ställen än i dessa griftkamrar.

Oaktadt Skånes rikedom på stenredskap af nästan hvarenda af de former, som förekomma i Danmark, och oaktadt likheten på

[1]) Worsaae: Om Tvedelingen af Steenalderen. I Oversigt over det Kongelige Danske Videnskabernes Selskabs Forhandlinger, Kjöbenhavn 1861, sid. 240.

begge sidor om Sundet af de olika slagen af fornlemningar från stenåldern i öfrigt, har man ännu icke här anträffat några af ostronskal och ben hopade afskrädeshögar. Fynden vid Kullaberg, som af Worsaae blifvit omnämnda, påminna väl något om dylika, då mindre högar, icke af ostron- men andra slags musselskal jemte ben här blifvit anträffade. Men ehuru hela denna bergsluttning förtjenar att vidare undersökas för sin tillgång på redskap af sten och affall från deras tillverkning, så tyckas dock dessa fynd mera påminna om kustfynden än om afskrädeshögarne. Till någon s. k. äldre stenålder torde de i hvarje fall icke kunna hänföras, emedan vid nyare undersökningar jemte de enklare slagen af stenredskap lära hafva blifvit funna åtskilliga andra af de former som man vill hänföra till den yngre. Vid Krapperups egendom lärer häraf förvaras åtskilligt. Från Skåne kunna vi således icke åberopa någon egen erfarenhet om afskrädeshögarne, och dylika torde också i följd af bristen på ostron vid de skånska kusterna förgäfves vara att eftersöka. Ostronskalen utgöra nemligen hufvudbeståndsdelen af dessa fynd, som af dem erhålla sin egendomliga prägel. Den ofantliga mängden af dessa hafva bildat hela lager, det ena öfver det andra, bland hvilka äfven djurben, klufna för märgens uttagning, i stort antal befinna sig jemte redskap af sten och ben och affall från deras bearbetning. Det är dessa som skyddat och i ostördt läge förvarat allt hvad här blifvit ansedt som afskräden. Vid kustfynden deremot har frånvaron af ostronskal förorsakat förstöring af alla lemningar af organiskt ursprung. Vid dessa hafva säkerligen icke heller saknats djurben och musselskal af sådana arter, som funnits vid kusterna, ehuru dessa senare icke varit nog solida och skrymmande att bilda lager, som kunde bibehålla det hela i orubbadt skick. Ehuru således de begge slagen af fyndorter nu vid undersökningar förefalla särdeles olika, då det ena slaget fordrar besvärliga genomgräfningar, och fynden af redskap vid det andra förekomma på de släta sandytorna vid hafvet, så torde de dock under den aflägsna tid, då de tillkommit, hafva haft ungefär samma utseende och egt samma tillgång på redskap af ben och på affall efter olika villebråd och fiskarter m. m. d. Numera äro emedlertid afskrädeshögarne till följd af det orubbade tillstånd, i hvilket de vid undersökning anträffas, det mest upplysande af alla de slag af fornlemningar som vi här i Norden ega, och de hafva också utgjort den källa, från hvilken med skickliga

händer och skarpsinnig blick hämtats vigtiga bidrag till kännedomen om landets äldsta befolkning. Vore det obestridligt, att dessa fyndställen icke innehölle det ringaste af sådane redskap, hvilka man förklarat som yngre, så vore det också fullt afgjordt, att dylika varit okända för den folkstam, som här lefvat och som således varit den äldsta i landet. Men så är icke fallet, ty det är ådagalagdt genom flera olika fynd, att bättre gjorda verktyg och jagtredskap ofta nog, om än sparsamt på hvarje ställe här förekommit, och detta inverkar redan störande på delningshypotesen. Dertill kommer, att man icke med skäl kan beräkna någon stor procent af tappade saker i dessa af endast onyttiga och obrukbara ting hopade högar. Ty med afsigt bortkastades naturligtvis icke något föremål, på hvilket slipning eller mera tidsödande arbete var nedlagdt, icke en gång något som, om det blifvit obrukbart, skulle kunnat omarbetas. Hvad som här tillfälligtvis tappades, hade säkert lika litet utsigt att länge få qvarligga, då dessa ställen utgjorde sjelfva medelpunkten för hela koloniens lifsverksamhet. Här företogos alla måltider och lika säkert all tillverkning af redskap. Vid behof af nya redskap af mindre storlek användes dertill sönderslagna stycken af de större. Derpå ser man rätt ofta bevis. Af dessa större redskap kan man derföre än mindre vänta många qvarliggande hvarken hela eller i mindre stycken.

Kustfynden, som erhållit sitt namn deraf att de alltid anträffas nära vatten, vare sig vid hafskusterne, vid stränder af insjöar eller flodmynningar, ofta invid strandbrädden eller till och med ute i sjelfva vattenbrynet, voro ännu för ej rätt många år sedan okända såväl i Danmark som i Skåne. Få forskare hafva hittills hunnit egna sig åt de både besvärliga och tidsödande undersökningar, som erfordras för att med hopp om framgång anträffa dessa fyndställen, af hvilka säkert ännu rätt många äro att anträffa.

Flertalet af samlare och äfven flertalet af de mindre offentliga samlingarnas målsmän utsträcka vanligen icke samlingsbegäret längre än att hemma hos sig af kringvandrande utbjudare af fornsaker uppköpa de ”vackraste” de hafva att aflåta. Dessa försäljare röna således sällan någon uppmuntran att uppsamla hvad som är mindre lätt afsättligt, ehuru bland detta, dels fragmentariska och dels förbisedda former kunde förekomma. Under mångårigt samlande af fornsaker har jag blifvit temligen

noga bekant med de sedan längre tid tillbaka kända fyndställen inom Skåne, hvilka mest äro bekanta under namn af "verkstäder för stenredskap." Uppmuntrad af der gjorda fynd har jag genom fortsatta undersökningar under de sista åren lyckats att anträffa flera nya kustfynd, om hvilka här lemnas ett meddelande, som torde vara det första angående dessa för oss nya fyndorter och som särskildt med afseende på frågan om stenålderns delning torde vara af någon vigt. Flera af dessa kustfynd tyckas nämligen derutinnan vara olika de danska, att de innehålla större antal af bättre arbetade redskap än dessa, och vid ett par äro anträffade sådana, som vittna om full förmåga att arbeta flintan.

Om det nu icke undantagsvis utan af flera större fynd kan bevisas, att de som äldre och yngre ansedda formerna finnas tillsammans och på fullt giltiga skäl måste anses hafva varit samtidigt begagnade, så måste man ju antaga att deras egare känt flintans mångsidigare behandling, utan att de derför alltid behöft taga hela sin färdighet i anspråk. I sådant fall hafva de också säkerligen egt vida bättre och talrikare redskap vid sina vistelseorter, afskrädeshögarne och kustfynden, än man velat medgifva på grund af hvad som nu efter årtusendens förlopp här anträffas. Då dessa kustfynd vanligen ligga kringspridda på en större eller mindre yta, måste man antaga att mycket af det, som här qvarlegat eller genom flygsandens rörlighet ofta längre eller kortare tid varit blottadt, kommit att förskingras. De fynd som uppsökts ute i vattnet och ännu mera de som anträffats öfvertäckte af ett jordlager, torde på grund häraf böra erkännas ega en större betydelse än de som genom ett mindre skyddadt läge varit lättare åtkomliga.

Utan att tala om hvad som af stenredskap kunnat förskingras allt ifrån den aflägsna tid, då de genom bruket af arbetade metaller blefvo aldeles värdelösa ting, af okynne och vidskepelse säkerligen i mängd förstördes, bör det icke förbises, att en annan tid kom, då en nyare civilisation uppsökte de onyttiga flintredskapen, ännu icke för samlingars bildande, utan af en helt annan orsak, nämligen för uppgörande af eld med tillhjelp af stålet. Tusentals fornsaker hafva för sådant ändamål blifvit förstörde. Ännu för omkring trettio år tillbaka, då hågen att samla förhistoriska fornsaker började att väckas i Skåne, hufvudsakligast genom Sven Nilssons "Utkast till jagtens och fiskets historia," införd i

i 2:dra delen af hans då utkomna Fauna, fans nästan i hvarje bondgård i södra Skåne, i den såkallade "skörasken," bitar af en eller annan sönderslagen flintyxa eller flintknif. Icke öfverallt var tillgång på god flinta, och en tillfälligtvis hittad fornsak af sådan stenart var således välkommen och lätt uppmärksammad som ett nyttigt föremål. Ställen vid kusterna, der arbetad flinta fans i mängd i form af "dönestenar," "godmorstenar," — benämningar som då ännu allmänt nyttjades af allmogen — voro noga kända af befolkningen i orten, och sådana kallas ännu på olika håll för flintbackar. En af dessa flintbackar har ett i Skånes fyndhistoria kändt namn, *Lindormabacken*, och utom dess sedan trenne årtionden omtalade egenskap att vara en "verkstad för flintredskap," befinnes nu samma ställe tillika vara ett "kustfynd." Man har der under lång tid uppsamlat fornsaker af de former, som anses hörande till den yngre stenåldern, och fastän förrådet nu börjar tryta, synnerligast hvad de större och mera i ögonen fallande redskapen angår, anträffas der ännu de mindre som höra till samma ålder. Men derjemte finnas i stort antal de hittills förbisedda enklare former, som skulle höra till den äldre stenåldren.

Professor Sven Nilsson erhöll genom prosten A. Borgström till sin första samling, nu förvarad i Lunds historiska museum, åtskilliga fornsaker härifrån, hvilka omnämnas i hans arbete öfver stenåldern. Med den sistnämde som då bodde i närheten, till vägvisare besökte förf. för mera än tjugo år sedan, för första gången Lindormabacken och hörde hans försäkran, att ännu tidigare platsen varit liksom öfversållad med stenredskap af olika slag, och med dessa kunde naturligtvis vid denna tid ej menas andra, än sådana som nu skulle anses såsom hörande till den yngre perioden, emedan de ofta nämnde af enklare tillverkning eller s. k. äldre då voro okända och åtminstone hvad flertalet af former angår lemnade utan uppmärksamhet. Vi sökte också endast efter sådana som voro slipade, och att af dessa åtskilliga anträffades, liksom äfven väl slagna hjertformiga pilspetsar både med och utan skaft-tunga m. m., kan ännu den förteckning intyga, som några år senare (1854) afgafs, när förf:s betydliga samling af fornsaker öfverläts till Stockholms hist. museum. Af större flintredskap fans redan då icke mycket i behåll vid Lindormabacken, af skäl som redan äro nämnda, men äldre närboende fiskare omtalade, att äfven sådane

der funnits, men att de blifvit uppsamlade och sönderslagne, innan deras värde som fornsaker ännu var mera kändt.

Oaktadt dylika berättelser kunna vara trovärdiga, så böra de dock icke tagas med i någon beräkning, då det numera i alla fall icke kan bevisas, att fyndorten med sin i öfrigt märkvärdiga rikedom på fornsaker fordom äfven kunnat framvisa flintredskap af de större och bättre arbetade slagen. De större och slipade verktyg, som ännu sparsamt förekomma utmed hela denna sandiga kust, äro yxor och mejslar af trapp och basalt, i allmänhet af åtskilliga ganska egendomliga former. I de begge ofvan omnämnda samlingarne finnas hela serier af dem. De äro alltid mer och mindre väl slipade samt af fyra eller fem olika typer. Vid besök å fyndstället sistlidne sommar i afsigt att der för första gången eftersöka de s. k. äldre formerne af redskap, lyckades det att erhålla några dylika mejselformer icke endast derifrån, utan från flera andra ställen utmed kusten, der de således fortfarande förekomma. Det lemnas här några afbildningar af dessa typer. Anmärkningsvärdt är, att flera af dem äfven igenfinnas vid de skånska insjöarnes kustfynd.

Fig. 1, 2 och och 3 äro konstlösast arbetade och förekomma i Skåne nästan aldrig annat än vid kustfynden. Fig. 2 är altid af basalt och förefaller oftast som om den vore afslagen, men har troligen icke varit längre, utan tyckes hafva haft fäste i ett ben eller trädstycke, i hvilket skaftet i sin ordning varit fästadt. Fig. 2 och 3 äro temligen tunna kullriga, smalsidorna obetydligt tjockare än eggen. Fig. 4 har deremot slipade bredare smalsidor, men ej så fig. 5, som på samma sätt har dem från begge sidor förtunnade som fig. 2 och 3. Fig. 5 och 6 äro nästan cylindriska, något afplattade. Storleken varierar för alla dessa slag af redskap från 3 till 10 tums längd. Fig. 2 och 3 förekomma i synnerhet oftast ganska små.

En egendomlighet för Lindormabacken är den märkvärdiga rikedomen af de ofta så väl slagna, små tvära pilspetsarne, förut kallade is-

2.

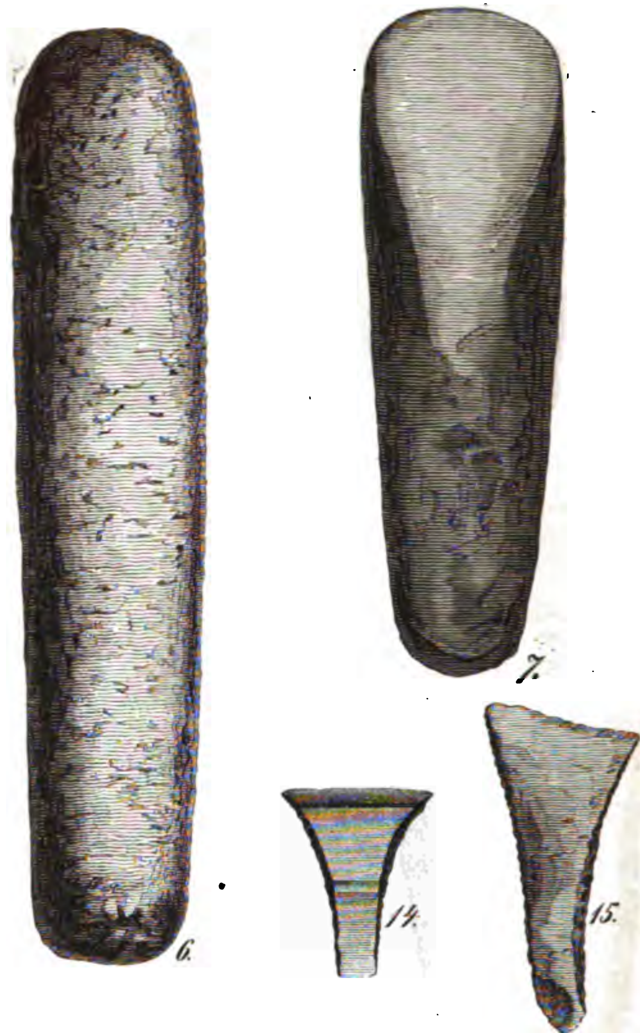
3.

4.

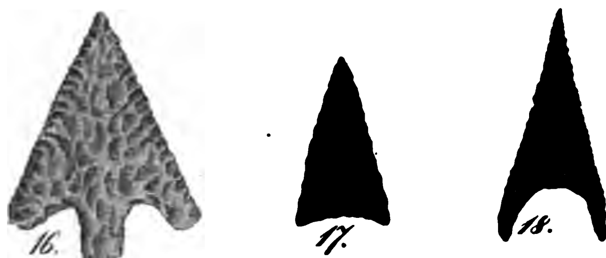

5.

mejslar (fig. 14 och 15). Tidigare kunde de bokstafligen i hundratal uppsökas. Nu är antalet betydligt förminskadt, men åtskilliga tillvaratogos dock äfven nu, — deribland några utmärkt väl slagna, — för att i sin mån bidraga till afgörande af frågan, huruvida icke tillverkningen af sådana måste förutsätta långt drifven färdighet i flintans arbetande. Ur samma synpunkt förtjena

att uppmärksammas de små hjertformiga pilspetsar, hvilka också härstädes anträffats i temligen stort antal. Några erhöllos äfven vid mitt besök (Fig. 16, 17 och 18). Förskrifva sig dessa olika

slag af pilspetsar från samma tid som de öfriga redskap, hvilka längre fram skola uppräknas bland de summariske resultaten af ett par timmars letande, och detta kan väl knapt betviflas, då de småningom blottade genom blåsten som sätter flygsanden i rörelse alltjemt hittas jemte dessa — så tillhöra de också samma urinnevånare, och dessa kunna då ej frånkännas skicklighet i flintans behandling, ty dessa små redskap intyga en sådan i hög grad. De bäst slagna af de större jagtvapnen, såsom dolkar och lansspetsar, öfverträffa dem icke häruti. Dessa verktyg äro ofta verkliga konststycken och påtagliga bevis på det herravälde, man egde öfver den spröda flintan. Bland huru många man än må söka, förnekar det sig aldrig. Man finner sådana, som afsigtligt äro med mer eller mindre omsorg arbetade, men ingen som under vexlande form lemnar ett vandt öga annat intryck än att tillverkaren med stor lätthet utfört sitt arbete. Samma intryck erhåller man i min tanke äfven vid granskningen af de enklaste bland alla redskap af de råare formerna, de såkallade flintknutorna, eller de säkerligen med hastig, men tydlig bearbetning, tilldanade rundformiga flintstycken, som erhållit detta namn. Att de afse en särskild användning synes lika troligt, som att egarne, att döma efter de få, men säkra slag genom hvilka de som redskap bekommit sin form, kunnat göra dem vida omsorgsfullare, om ändamålet så hade fordrat. Man har antagit, att dessa varit använda såsom kastvapen vid jagt eller såsom sänken på fiskgarn, men man skulle mot denna förklaring kunna göra den anmärkning, att strandbrädden öfverflödar på småsten, af vågornas rörelse ovalt tillrundade, hvilka till sådana ändamål hade varit

alldeles lika användbara. Steenstrup antager äfven att flertalet af andra former, tillhörande de rått arbetade, äfven de som tydligen äro formade som kilar och lansspetsar skulle varit brukade till notsänken. Men i detta antagande kan han måhända hafva gått för långt, ty äfven om dessa redskap, som han förmenar, icke varit brukbara till de ändamål, som tilldaningen antyder, så behöfde de väl icke gifvas sådan form, för att blott brukas i stället för vanliga mindre kiselstenar. Aldrahelst då dessa notsänken antagas hafva varit insydda i små väskor eller kapslar af bark eller näfver, hade väl dessförinnan behöfts gifvas dem form af yxor eller knifvar m. m.

De större såkallade ismejslarne (fig. 8 och 9), samt de öfrige redskapen hörande till samma klass (fig. 10, 11, 12 och 13) äro alla af en slags gröfre flinta liksom flintknutor, skrapor, och mängden af det affall, som anträffas. Denna är grå och mindre klar samt hvitprickig och sprödare än den finare sort, af hvilken alltid de små pilspetsarne äro förfärdigade.

Men äfven af denna sistnämnda slags flinta förefinnes en mängd affall och finare spån, som visa att dessa redskap också här på stället blifvit förfärdigade. Det synes som om man vid Lindormabacken, liksom på öfriga platser i denna trakt der kustfynd anträffas, endast med svårighet kunnat från annat håll förskaffa sig den bättre flintan och användt de mindre stycken af densamma, som man kunnat åtkomma, till smärre redskap samt för öfrigt nöjt sig med kiselstenarne från stranden, af hvilka de råare redskapen äro tillslagna.

I de närbelägna stora torfmossarna och vid odlingar hittas ganska nära flygsandens områden utmed stranden slipade flintredskap äfven af större dimensioner och af fullmogen flinta. Om också bevis saknas för dessas samtidighet med hvad som anträffas på sandfälten, är det dock mera än möjligt, att de der blifvit tillverkade och under jagtfärder tappade i de fordna sjöarne, derifrån de nu ur torflagret framletas. Lika möjligt är äfven att många redskap under den tid, då dessa fornsaker af flinta betraktades som dvärgarnes och

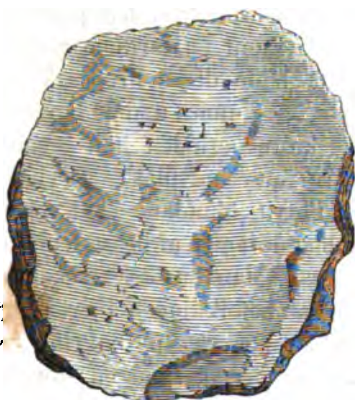
trollens tillhörigheter, afsigtligt uppsamlades från ställen der de ännu lågo kringspridda och kastades i sjöar och andra vatten. Åtskilliga anledningar förefinnas till sådana antaganden och för icke mera än en mansålder tillbaka, hördes berättelser om dylik afsigtlig och ännu bruklig förstöring af stenredskap i vissa trakter, under det i andra orter de ansågos skyddande för åskan och derföre förvarades.

Af de nu vid Lindormabacken eftersökte äldre formerna af flintredskap tillvaratogos:

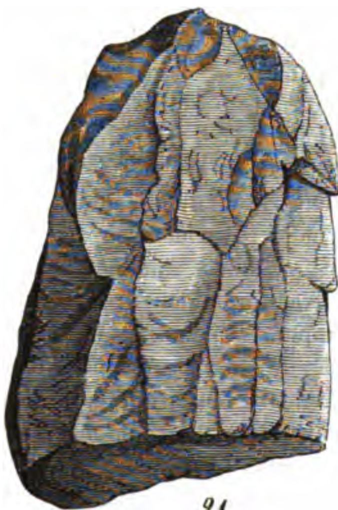
40 st. större och mindre flintknutor (fig. 19).
30 „ plattare runda skrapor (fig. 20).
17 „ aflånga knif- eller lanspetsformade redskap (fig. 10, 11, 12 och 13).

19.

20.

21.

15 st. kil- eller yxformade redskap (fig. 8 och 9.)
2 „ flintkärnor (fig. 21).

Stället är emellertid numera så genomsökt, att det icke har mycket qvar af fornsaker och för framtiden snart icke mera kan åberopas som någon ovanligare fyndplats. Som sanden icke på en gång blottar alla sina skatter, så kan man likväl ännu vara viss på, att af pilspetsar och gröfre redskap finna ett temligen stort antal. Flintknutor och platta runda skrapredskap förefinnas nästan flera än man vill medtaga, men yx-formerna äro sällsyntare.

Om öfriga kustfynd i denna trakt är icke mycket att tillägga. De likna hvarandra mer och mindre, och hela sandsträckan utmed hafvet från Raflunda socken i söder ända till Åhus i norr, äfvensom Wannebergas stora mera inåt landet gående sandfält, är så att säga glest öfverströdd med redskap från stenåldern, från de enklaste formerna till de större mera i ögonen fallande och bättre arbetade, hvilka dock numera icke så ofta anträffas, men stundom blottas från sin betäckning af sand, då denna vid starkare stormar förflyttas till andra lägen. Vid Hafäng i Raflunda socken, hittills den sydligaste punkten inom detta vidsträckta flygsandsområde, der stenverktyg talrikare förekommit och hvarest nu vid det der befintliga kustfyndet endast de råare formerna finnas qvar jemte bitar af groft arbetade lerkärl, hafva fordom efter berättelse, äfven intygad af d:r H. Hildebrand, bättre arbetade redskap anträffats. För min del har jag här tillvaratagit fragmenter af åtskilliga slipade yxor och en bit af en sådan, som blifvit omslagen till en flintknuta. Märkvärdigt nog hafva äfven bronsfynd här på alldeles samma plats ofta blifvit anträffade och ännu fortfarande göras sådana fynd på detta ställe. Oaktadt både dessa bronssaker och stenverktyg nu anträffas i samma yta, så kunna under långa tidrymder qvarlefvorna af den äldre kulturperioden haft legat begrafna af ett sandlager, som i senare tider bortblåst. Derigenom hafva föremålen från bronsåldern blifvit blandade med stenredskapen. Endast på detta sätt kan blandningen af dessa lemningar från de begge olika åldrarne förklaras. Man har så mycket mera rätt till detta antagande då det är af befolkningen i orten sammanstämmande intygadt, att man för ej mera än omkring tjugo år sedan efter en stark storm med förvåning fann en stor stendyss här på en gång blottad. Sanden hade sänkt sig flera alnar och, som det tyckes, ända till den yta, som var den normala då urinnevånarne här lefvat, ty straxt under denna befinna sig härdar af mindre stenar och spår af aska och kol.

Vid Julebo anträffas på flera ställen af sandfältet små fläckar, på temligt afstånd synbara derigenom att de äro öfverströdda med småsten. Bland dessa finner man nästan alltid flintafslag och här och der gröfre redskap, mest flintknutor och skrapor, samt ganska ofta små tvära pilspetsar. Det tyckes således som på stora sträckor skulle finnas ett jemt utbredt lager eller så att säga kulturskikt, hvilket, der det ej af sanden är betäckt, framvisar

spår af ur-folkets under en anmärkningsvärdt lång tid fortsatta vistelse i denna trakt. Mellan Julebo och Åhus, särdeles vid Yngsjö, der Helge å utfaller i hafvet, och ännu på några andra ställen äro de råare redskapsformerna af flinta företrädesvis att finna, och från ett sandområde har tillvaratagits ett ovanligt antal af de små hjertformiga pilspetsarne, men i öfriga afseenden förete dessa ställen intet vidare anmärkningsvärdt. Flera der anträffade aflånga slipstenar med långsgående fördjupningar äro dock bevis att slipning af redskap skett nere på sanden. Från dylika mera negativa bevis om de slipade och väl arbetade redskapens samtidighet med de enklare har man att vända sig till andra fynd, der de obestridligen anträffats jemte hvarandra under sådana omständigheter, att de icke gerna kunna tänkas nyttjade annat än af samma egare [1]).

Ett sådant fyndställe, som aflemnat sitt innehåll i mera orubbadt skick, är beläget på motsatta kusten af Skåne, vid *Sofiero*, $^1/_4$ mil norr om Helsingborg. Under loppet af de tvenne sista åren hafva der blifvit tillvaratagna en mängd fornsaker från stenåldern, funna vid odling och planering af de sluttningar och mindre dalgångar, som sänka sig åt den temligen närbelägna stranden. Dessa fornsaker, som förvaras af trädgårdsmästaren på stället, äro

[1]) All anledning är att förmoda att äfven kustfynd förefinnas vid kusterna af Blekinge, Halland och Bohuslän. I sistnämde provins äro till och med sådana redan anträffade. Den nitiske fornforskaren A. E. Holmberg omtalar i sina utgifna arbeten, huruledes han härstädes på flera ställen funnit hvad han kallar "halffärdiga stenredskap" i mängd, och bland dessa har han säkerligen icke uppmärksammat alla former af det råare tilldaningssättet, ty dessa voro på hans tid ännu icke iakttagne. Jag har icke varit i tillfälle att undersöka de af honom uppräknade platser der förenämda halffärdiga redskap blifvit funna, men deremot i närheten af Göteborg tagit kännedom om ett annat fyndställe, som innehåller redskap både från den äldre och yngre stenåldern. På Hisingen vid Qvillebäcken hade vid planering af en väg till ett landthus uppåt Lilla Ramberget från den fordna elfvens strandbrädd funnits enligt uppgift "en mängd tillslagna bitar och spånor af flinta samt bland dem, allt nära under jordytan, en hammare af basalt." Denna senare förevisades, men allt det öfriga hade man ej tillvaratagit. Vid en ny gräfning på samma ställe påträffades öfverallt, ett spadtag under grästorfven på bergsluttningen, spånor och affall och deribland ett par skrapor ("skrabere") af den råaste formen samt en pilspets med tvär egg. Tiden medgaf endast en helt kort undersökning, men det upplystes att på andra ställen af bergets sluttningar äfven liknande fynd och redskap af olika slag hade förekommit.

af honom med en lika prisvärd som ovanlig omtänksamhet hopsamlade, ty intet af hvad som förekommit har ansetts af underordnadt värde, utan allt har tillvaratagits. I följd häraf erbjuder detta fynd den fullständigaste typsamling af alla stenålderns former, från de såkallade äldre till alla slag, som ansetts höra till de yngre. Den här nedan lemnade förteckning öfver denna samling upplyser bäst, huru i densamma nästan intet slag af redskap eller föremål felas; till och med perlor af mosaik och bernsten samt slipstenar af flera slag förefinnas. Allt är likväl funnet inom samma begränsade område, och ej i följd af särskilda undersökningar, utan endast tillfälligtvis vid jordarbeten.

Efter uppgift af tillvaratagaren har med få undantag allt anträffats i jordytan, ingenstädes hopadt i större mängd, utan temligen jemt fördeladt vid fyndställena. Den af mig på stället hösten 1870 uppgjorda förteckningen innehåller:

8 st. hammare med skafthål.
5 „ mejslar af trapp och basalt.
1 „ d:o ovanligt lång, (denna liksom de förenämda är af samma form, som är så vanlig vid de skånska kust- och insjöfynden. Se fig. 4 och 6.
50 „ större och mindre slipade eller omsorgsfullare tillhuggna mejslar och yxor af flinta, deribland dock flera fragmentariska.
30 „ knifvar, lanspetsar, halfmånformade redskap, alla af bättre arbete, såsom fragmenter.
7 „ långa trekantiga pilspetsar af flinta.
2 „ skyttelformade brynstenar [1]).

[1]) Vid museerna i Köpenhamn och Stockholm har man hänvisat hela denna grupp af redskap till jernåldern, sedan de vid åtskilliga fynd blifvit anträffade tillsammans med jernvapen och sjelfva brynstenarne äfven ofta nog omgifna af en jernögla. Deraf är väl till fullo afgjordt, att de varit nyttjade under jernåldern, men å andra sidan hafva de, åtminstone i Skåne, blifvit funna tillsammans med stensaker och måste då vara lika gamla som dessa. Ofvannämnda fynd är ju så afgjordt som möjligt från stenåldern; i min enskilda samling funnos ett par exemplar, som på olika ställen anträffats tillsammans med andra stenredskap, och i Nordisk Tidskrift for Oldkyndighed III sid. 300, omtalas äfven, att en dylik oval brynsten förekommit i en graf från stenåldern jemte andra redskap. I statens museum i Stockholm finnes ej mindre än 110 ovala brynstenar från Skåne, och inom denna provins äro spår af jernåldern och fynd från densamma så ovanliga, att det är föga tänkbart, att de skulle så

1 st. knacksten, vackert exemplar med spår af begagnande, har tvenne fördjupningar för stenens fasthållande mellan fingrarne.
2 „ större konkava slipstenar.
1 „ aflång slipsten med långsgående djup fåra.
10 „ bernstens och mosaikperlor.
50 „ redskap af de olika slag, som blifvit hänförda till den äldre stenåldern, kil-, yx- eller knifformade skrapare, flintknutor och andra af obestämdare form, alldeles liknande dem från de danska och redan omnämnda skånska kustfynden.
10 „ flintkärnor af olika storlek samt en mängd spånor och afslag från redskapstillverkning.

Härtill kommer att dessutom en profsamling af olika här funna redskap i omkring femtio exemplar blifvit af egaren till Sofiero, H. K. H. Prins OSCAR, uppsänd till statens museum i Stockholm, der denna sändning som sig bör förvaras såsom ett sammanhängande fynd.

Då man nu i sin helhet betraktar hvad som här anträffats af närmare 300 nummer, så utgör det utan all vidare utläggning eller möjlighet till tvifvel ett öfvertygande bevis på den fullständigaste blandning af de såkallade äldre och yngre redskapsformerna. Deras samtidighet kan väl icke rimligtvis betviflas, då ingenstädes det ena eller andra slaget blifvit funnet hvar för sig, utan alla än här, än der spridda under jordytan. Fyndet i sin helhet synes rätt tydligt tala mot delningen af stenåldern, och för min del har jag icke kunnat uppsöka några omständigheter, som förringa vigten af detsamma.

Innan jag hunnit taga kännedom om detta fyndställe, hade jag nogare undersökt ett annat, som vida längre varit kändt, och detta liksom ännu flera andra hade redan stadgat min öfvertygelse,

---

godt som ensamt representera densamma. Ingen af alla dessa bevara något spår af jernöglor, men vid angifvandet af fyndomständigheterna omnämnas i de aldra flesta fall alldeles icke hvilka redskap, som jemte dessa brynstenar anträffats. Liksom i öfra Sverige intygar talrikheten af nämnde redskap i de danska torfmoss-fynden från jernåldern, att de ofta varit nyttjade så långt ned i tiden, men deras tillvaro ända från stenåldern torde måhända dock komma att framdeles bekräftas.

att intet fynd i Skåne förekommit, som vore att hänföra till någon viss ålder af de tvenne, som delningen antager.

En fyndort vid Ringsjön omtalas i tidskriften *Iduna* del. X, der det uppgifves, att flintknifvar och sönderslagna flintstycken funnits i stort antal vid Ringsjön. Sjelfva platsen uppgifves ej. Äfven Worsaae nämner ett kustfynd vid Ringsjön. Professor Sv. Nilsson säger om detta fyndställe i *Stenåldern* 2:dra upplagan sid. 73, "man har talat om verkstäder, der ifrågavarande redskap blifvit tillverkade, och man har sagt, att en sådan funnits vid stränderne af Ringsjön, der man på ett par ställen funnit och ännu finner ej blott flintskärfvor, utan tillhuggna och slipade stenyxor m. m. Undersökningar på stället hafva visat mig, att derstädes fordom varit ett par gånggrifter, som blifvit förstörda, och att nämnda flintskärfvor och flintredskap legat vid och uti dessa. Sådant är förhållandet vid de flesta gånggrifter. Skärfvor uti stora hopar ligga vanligen vid ingången till sådana grifter, inuti hvilka färdiggjorda redskap finnas. Härigenom vederlägges således hypothesen om en stenverktygsfabrik vid Ringsjön."

Professor Sv. Nilsson har sjelf nyligen varit i tillfälle att öfvertyga sig, att denna förklaring icke är fullt riktig, då han sett den mängd stenredskap af de såkallade äldre formerna, som jag samlat på stället, och då dessutom beskaffenheten af fyndorterna ute i vattnet utmed ett stycke af stranden, ganska riktigt på tvenne olika ställen, omöjliggör tanken på förstörda gånggrifter. Men professor Sv. Nilssons yttranden äro af vigt och tjena i dubbelt afseende till belysning af vårt ämne, dels genom hans intyg att slipade stenyxor här förekommit, dels genom omnämnandet att flintskärfvor ofta förekomma vid gånggrifterna. Häri ligger nämligen ett nytt bevis till de många, som skola andragas, att alla de enklaste redskapsformerna, hvilka ända till nyaste tid varit förbisedda och kollektift benämnda flintskärfvor, åtskilliga gånger vid undersökningar af sådana gånggrifter blifvit anträffade i dessa, som just afgjordt skulle vara den yngre stenålderns minnesmärken.

Af det redan anförda är emellertid troligt, att kustfyndet vid Ringsjön varit lika oaflåtligen genomletadt för erhållande af stenredskap som Lindormabacken, men liksom der befans ännu sistlidne sommar på detta ställe god tillgång på de hittills förbisedda formerna.

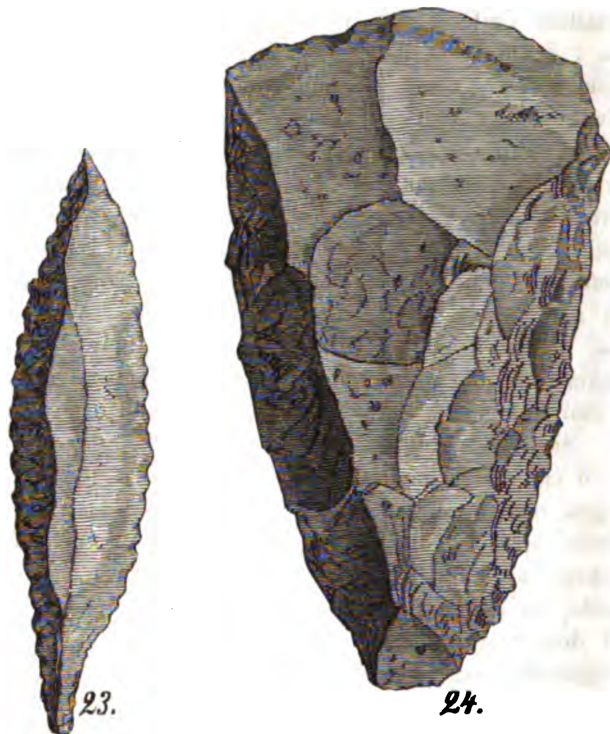
Fyndställets omfång och ytterligare tillgång på redskap föll ännu mera i ögonen, då för anläggning af en brobygnad vid Bo, inom dess område från strandbrädden bortfördes en större jordmassa, hvilken användes till fyllning i landfästet vid den nya brons södra sida. I denna jordmassa fans en mängd stensaker af olika slag, hvaraf flertalet tillvaratogs vid den närbelägna egendomen Bosjökloster, hvarest de förvaras af förvaltaren. Äfven dessa visade omvexlande, alldeles som vid det senare anträffade Sofiero-fyndet, både de enklare och bättre arbetade formerna, ehuru man icke då förstod att nogare uppmärksamma de förra. Af de slipade fornsakerna, hvilka således företrädesvis uppsamlades, förekommo åtskilliga exemplar af samma mejsel- och yxformer af trapp, som redan äro omnämnda som karakteristiska för fyndorterna på Skånes östra kust. Särdeles erhöllos flera af den smala aflånga rundade formen fig. 6 och 7. Flintredskap funnos äfven, både slipade och väl tillhuggna, men i mindre antal. Hela jordmassan var blandad med skärfvor, spånor och mindre stycken af flinta och äfven af råare redskap; af dem ligga antagligen ganska många bland den bortförda, nu oåtkomliga fyllningen, att döma af hvad som kan uppsökas i den fördjupning, hvarifrån den blifvit tagen. Då jag vid ett föregående besök på stället hade erfarit, att utmed stranden i vattnet åtskilliga redskap vore att finna, valde jag för en ny undersökning förliden sommar en sådan tid, då efter längre torka vattenståndet i sjön var lägre, och det lyckades då också att mest ute i vattnet uppsamla följande stora antal af kustfynds-redskap af hvilka också några lågo qvar i den omtalte utgräfningen:

22.

omkring 50 större och mindre flintknutor;

öfver 40 mer och mindre runda tunnare sådane;

26 stycken flintkärnor (flinteblokke) (fig. 22) hvaraf åtskilliga med ett egendomligt slags handtag, tydligen afsedd att hålla uti vid frånslagning af de finare spånorna;

23. 24.

nära 30 stycken mera och mindre tydliga kil- eller yxformiga redskap (fig. 24 och 25).

omkring 40 stycken knif- och borrformade redskap, pilspetsar m. m. (fig. 23);

samt flintspånor och sådan mängd af skärfvor och afslagna bitar, att deras tillvaratagande ej kunde ifrågakomma. En liten tvär-eggad pilspets hittades äfven ute i vattenbrynet liksom tvenne slipade yxor af trapp. En hammare med skafthål, som af en närboende fiskare hittats på samma ställe i vattnet, inköptes. Den var starkt anfrätt genom långvarigt liggande i sjön. Ytterligare tillvaratogs en del fossila ben, alla liggande under vattenytan och derföre väl bibehållna. Åtskilliga af dem synas klufna för märgens uttagning. Dessa hafva dock ännu ej hunnit vetenskapligt underdersökas för bestämmande af de djurarter de tillhört.

Till hvilken ålder vill man nu hänskjuta detta fynd?

I närheten af Womb-sjön har uppmärksamheten nyligen blif-

vit fästad på en plats, hvarest åkerjorden vid plöjning bringar i dagen flintredskap jemte spånor och affall. Belägenheten utmed den fordna, då bredare å-rännans mynning vid sjön, angifver en boningsplats från stenåldern; — fynden hafva dock ej hittills varit talrika. De funna redskapen äro af de vanliga formerna: flintknutor, skrapor, flintkärnor m. fl. slag, men äfven här hafva slipade redskap anträffats, bildande en liten samling, som på stället förvaras af arrendatorn.

25.

En mil från Ystad, nära Skifvarps åns utlopp i Östersjön, har likaledes på en höjning ej långt från stranden påträffats en plats, der stenredskap fordom synas hafva varit talrika och blifvit tillverkade. Vid en vandring utmed denna kust har förf. sjelf anträffat detta fyndställe. Det har ännu icke blifvit tillräckligt undersökt, och detta kan ej med fördel ske, förrän det till åker begagnade stället blir ånyo omplöjdt. Der gjordes dock vid första besöket ett af de betecknande fynd, som sedan ofta förnyats. Under det att emellanåt en och annan flintknuta och skrapa af de öfverallt enahanda, enkelt tillverkade slagen uppsamlades, funnos äfven icke allenast tvenne fragmenter, det ena af en slipad och det andra af en väl tillhuggen flintyxa, utan äfven en mindre tämligen tunn flintknuta, som vid närmare påseende på begge sidor tydligen visade sig vara ett stycke af en särdeles väl slipad flintyxa. Således ett yxfragment från den yngre stenåldern, som blifvit omarbetadt för att framställa en form, som skulle tillhöra den äldre, den tid då man icke förstod att slipa flintan! Detta exempel står emellertid långt ifrån enstaka. I Lunds historiska museum förvaras under n:o 8264 a en rund temligen tunn skrapa, hvilken

är förfärdigad, som det ögonskenligt synes, af ett stycke af en större flintbila. Den väl slipade alls icke kullriga utan fullt släta ytan visar nämligen påtagligen, att stycket, af hvilket det omgjorda redskapet blifvit omarbetadt, icke kunnat vara en mindre yxa, utan en sådan, som antagligen haft bland de aldra största dimensioner. Denna skrapa är cirka 2 ½ tum i diameter samt ungefär ½ tum tjock. Till museum har den blifvit inköpt i en samling, som hufvudsakligen bildades, innan ännu striden om stenålderns perioder var börjad.

Steenstrup har i sin kritik af delningsteorien äfven fäst uppmärksamhet på en från en afskrädeshög tillvaratagen skrapa, som blifvit tillslagen af ett stycke af en väl slipad yxa.

Alltså föreligga här åtskilliga olika exempel på redskap från den såkallade äldre stenåldern, som man behöft och användt, sedan de om stenålderns utveckling och slut talande omsorgsfullt slipade redskapen redan varit nyttjade och hunnit blifva förbrukade. Senare danska kustfynd lära ytterligare och rikligen hafva afgifvit samma intyg.

Om det nu genom beskaffenheten af fornsaker, anträffade i samtliga kustfynden, är ådagalagdt, att ingenstädes de så kallade äldre redskapsformerna ensamt förekomma, utan dessa städse befinnas blandade med slipade och bättre arbetade redskap, och att i detta fall delningsbestämmelserna icke här äro tillämpliga, så blir nästa fråga, huruvida icke också de ofta nämnda äldre formerna fortfarande varit nyttjade under den förmenta yngre stenåldern. — De nyss omtalade fynden besvara den redan, men andra intyg finnas äfven. Sådana innehållas i de få undersökningar af grafhögar som blifvit företagne. Att det icke skett oftare oaktadt den rika tillgången på dessa fornlemningar, är en följd af lagstiftningen, hvilken som man vet visligen förbjuder allt slags ofredande af dessa minnesmärken, hvilka endast med särskild tillåtelse få öppnas eller rubbas. Många hafva väl ända intill senaste tider det oaktadt blifvit genomgräfde och förstörde, men om de anträffade fynden i dem har man naturligtvis ej erhållit någon kännedom. Det är endast från de få, som af vetenskapsmän blifvit öppnade, som man har erfarenhet att åberopa. Redan 1822 beskref den långt före sin tid stående forskaren, prosten Magnus Bruzelius, uti *Iduna* (9 häftet sid. 285) den af honom 1819 särdeles noggrant undersökta, inom Qvistofta bys område belägna

Åsahögen, och ur hans omständliga berättelse framgår, att redan här s. k. äldre former af stenredskap kunna spåras jemte de vanligare, som då endast voro såsom sådana kända. Han beskrifver nämligen i den grundliga redogörelsen, huru bland cranier, smycken af bernsten och bitar af urnor samt väl arbetade flintredskap anträffats:

"7:o Flera mindre flintknifvar och skärfvor af besynnerlig form, bland hvilka isynnerhet märkas

a) En ganska tunn och liten flintyxa med en trubbig egg, som slutas i tvenne utstående spetsar eller hörn.

b) En slags knif med skaft och blad af trubbig egg, men utan omsorg arbetad.

c) En med mera omsorg huggen knif, sóm i båda eggarne är utsirad med fina hugg liksom de större flintknifvarne och som haft en liten tunga, hvilken nu är afbruten.

d) En trekantig pilspets, klufven med största omsorg.

Den under a) omtalade yxan tyckes tala om de s. k. äldre formerna, liksom den derefter omnämnda knifven, och äfven andra redskap, hvilka sedan omnämnas såsom varande af "nog besynnerlig form."

Under ledning af riksantiqvarien Hildebrand äro öppnade några grafhögar (beskrifna i Ant. Tidskrift för Sverige 1:sta delen) hvilka samtliga äfven äro af upplysande natur för frågan om samtidigheten af de olika redskapsformerna. Sid. 230 förekommer först redogörelse för en i Småland öppnad grafhög i Hamneda socken. Utom ett bronssvärd och en bronsknif fans här af flinta, i samma stenkista, en väl arbetad lanspets, 6 tum lång, en mindre sådan, samt ett redskap (afbildadt sid. 235), fullkomligt liknande de som förekomma vid kustfynden. Här förekomma sålunda tillsammans icke allenast s. k. yngre och äldre redskapsformer, utan detta i ett till bronsåldern hörande fynd, utvisande att ännu på öfvergången från stenåldern de enklare formerna kunna förekomma.

Sid. 256 beskrifves en i Lutra socken i Westergötland öppnad grafhög, i hvilken fans jemte ett stort antal menniskoben, som samtidigt syntes hafva blifvit hopade på hvarandra, en mängd flintredskap, bland hvilka såväl flintlansar som skrapor, väl slagna pilspetsar och åtskilliga redskap af ben, deribland mest lansspetsar och nålar. Dessa benredskap anses till någon del vara af hemdjur, såsom får och svin. Äfven förekomma tänder af olika slags hundar. Denna graf, som mera anses som ett slags "benhus," måste

således vara hörande till en relatift yngre stenålder, men det oaktadt hittas här ännu skrapor.

Härefter följer beskrifning öfver öppnandet af en i Slöta socken, äfven i Westergötland, befintlig graf, hvari likaledes en mängd menniskoben synas hafva blifvit nedlagda, sedan sjelfva kropparne varit förmultnade. Äfven här funnos stenredskap, men blott sådana som ansetts höra till den yngre stenåldern, samt en flintknuta, flintskärfvor och afslag utan bestämda former, de flesta dock ganska små. Således en blandning af redskap, som försvårar att till någon viss ålder hänföra denna graf.

Af rektor N. G. Bruzelius undersöktes 1853 en grafhög i trakten af Christianstad, der tvenne stycken groft tillhuggna kilar anträffades enligt hans upplysning af det slag, "som i stor myckenhet finnes i kjökkenmöddingerne." Ben af husdjur lära äfven hafva anträffats derstädes. Vid denna tid tänkte ännu ingen på olika perioder inom stenåldern, men fyndet hörer till dem, som nu tala emot en sådan indelning, ty densammas förfäktare vilja naturligtvis icke hafva dessa former af redskap funna tillsammans med ben af hemdjur. Med för handen varande materialier ser förf. sig icke i tillfälle att framsöka fyndbeskrifningar från flera grafvar från stenåldern, som noggrannare blifvit undersökte, men af de som anförts och som utgöra de i sednare tider öppnade, torde man finna, att någon yngre stenålder icke utmärker dem hvad sjelfva redskapen beträffar, men väl att närvaron af ben af husdjur hänvisar dem till stenålderns slut. Men vid denna period vitsorda de ännu bruket af de råa former, som äro egendomliga för affallshögar och kustfynd och som ensamt skulle tillhöra dem. Grafhögarnes intyg äro således hos oss ej talrika, men den erfarenhet de afgifva, är som man finner, icke till förmån för delningen, utan tvärtom öfvertygande om omöjligheten att ännu antaga någon sådan. — Äfven torde man böra iakttaga, att oaktadt den ofantliga rikedom, som skånska jorden hyser af dessa så utmärkt väl arbetade, ofta särdeles stora och väl slipade bilor och yxor af flinta, hammare af olika former och det mest fulländade arbete, samt prydligt tillslagna dolkar och lanspetsar m. m., så är det dock icke från grafhögarne, som dessa årligen och i aldrig trytande mängd företrädesvis hemtas, utan från tillfälliga fynd vid odlingar eller plöjning af den i kultur varande jorden vid dikning och torfupptagning. De få gånggrifter och andra grafhögar från sten-

åldern, som blifvit öppnade och vetenskapligt undersökta, hafva visat redskap af ganska vanligt slag och alldeles icke utmärkta genom något sorgfälligare arbete eller ovanligare storlek. Icke en gång då stenredskap förekomma tillsammans med brons-vapen, afgifva de förra prof på någon utvecklad arbetsfärdighet. — Af dylika fynd, hvaraf åtskilliga förvaras i de stora offentliga museerna i Stockholm och Köpenhamn, kan icke ett enda framsökas der stenredskap af fullkomligare arbete blifvit funna tillsammans med fornsaker från bronsåldern. Tvärtom utgöras de oftast af en vanlig mindre knif, lanspets eller något dylikt. Hade stenåldern utvecklats så, som man velat påstå, att nämligen arbetsskickligheten mer och mer stigit, så skulle väl de enklare mera primitiva formerna och de som man kallat sämre arbetade, blifvit alldeles utträngda af de fullkomligare, hvilka således uteslutande borde igenfinnas vid öfvergången till bronsåldern, och dessutom skulle väl någon gång anträffas större fynd, mera tydligt talande om denna utbildade konstfärdighet, som föraktade de förut brukade sämre arbetade redskapen, men så är långt ifrån fallet. — Ingenstädes har något sådant fynd blifvit gjordt, och i ingen trakt förekomma de bättre arbetade redskapen på ett sätt, som uttrycker en högre kultur. — I Sveriges mellersta provinser, der man på goda grunder bör kunna antaga stenåldern som yngre, är förhållandet enahanda. Bristen på flinta orsakar här, att redskap af denna stenart i allmänhet äro sällsyntare än de med skafthål försedda formerna af mjukare stenarter, men flintredskap förekomma i vissa provinser dock talrikt nog der de flitigare eftersökas och då på samma sätt som i Skåne d. v. s. till största antalet utan att vara med större omsorg, eller om man heldre vill med större arbets skicklighet, förfärdigade. Här och der anträffas de aldra största utmärkt slipade bilorna, men mängden utgöres af vanligare exemplar, på hvilka blott mindre slipningsarbete är nedlagdt. Det är hufvudsakligast inom Skåne och på de danska, öarne, som man finner den största mångfalden både af former och exemplar, men det är också här som man svårare än på andra håll kan fördela dem som lemningar af tvenne olika kulturer. Mellan de oslipade eller blott groft tillhuggna och de bättre arbetade och blott obetydligt i eggen slipade verktygen, som skulle bilda den egentliga öfvergången mellan begge åldrarne, är gränsen så svårfunnen, att man heldre ville försöka, om icke fulländningen i arbete

och form och dermed ofta förekommande större exemplar skulle kunna bilda en klass för sig af stenredskap, som kunde hänföras till stenålderns slut, men äfven ett sådant försök torde af hvad som redan anförts möta stora svårigheter. — Dessa större redskap äro af alldeles samma slag som de mindre, men till dem tyckes man hafva valt den utmärktaste flinta af vanligen mörkare färger. De stora bilorna äro oftast gula, bruna, blågrå och svarta, och likaså äro de större dolkarne af dessa mera ovanliga färger. Det tyckes således som om man satt ett högt pris på den kulörta flintan och alltid bearbetat de större stycken man af sådan kunde öfverkomma på det sorgfälligaste sätt. — I intet afseende ökades brukbarheten genom den så betydligt ökade möda man nedlagt vid förfärdigandet. Kan det då icke antagas, att dessa prydligare redskap varit nyttjade som ett slags praktvapen jemte de mindre ansenliga, och är icke ett sådant antagande lika troligt som att de skulle utgöra lemningar af en viss kulturgrad. Om en sådan finnas ju inga intyg, inga spår af till en sådan hörande boplatser, ingen serie af olikartade redskap, hvilka borde förutsättas för ett folk, som åtminstone borde stå närmare gränsen af öfvergång till boskapsskötsel eller åkerbruk, utan då hemdjur någon gång spåras i grifthögarne, finnes visst icke alltid derjemte dessa dyrbarare jagtvapen och verktyg, utan lika ofta om ej oftare redskap af vanliga och ofullständigare slag. Ännu fordras nya iakttagelser, innan de många hithörande gåtorna blifva lösta. Fyndomständigheterna hafva för länge blifvit förbisedda, under det, att de i rader efter storlek och form ordnade fornsakerna i samlingarne vuxit till tusenden. Men ännu äro icke förråden under jordytan uttömde, nya fynd komma helt säkert att gifva nya lärdomar, och vid hvarje blir säkerligen granskningen fullständigare samt dessa ännu ej fullt utredda förhållanden närmare afgjorda.

I sammanhang med de redan afhandlade kust- och sjöfynden torde här något fullständigare böra redogöras för ett både ovanligt och ganska betydligt fynd, som hittills icke i sin helhet blifvit beskrifvet och som i åtskilliga afseenden skiljer sig från de förenämnda. Det påminner i många fall om de uti Schweitz och äfven derefter i andra länder i förening med de så mycket omtalade pålbygnaderna anträffade fynd. Då dessa för en del läsare möjligen icke äro närmare bekanta torde först i korthet böra re-

dogöras för dessa märkvärdiga lemningar af bostäder med deras rikedom på fornsaker.

För mindre än tvenne årtionden sedan upptäcktes i Zürichersjön lemningar efter forntida innevånare, som der haft sina bostäder bygda på pålar ute i vattnet. Sedan denna upptäckt genom en tillfällighet blifvit gjord tillföljd af ett ovanligt lågt vattenstånd, anträffades inom få år ett förvånande antal af liknande fyndställen. Oaktadt det genomskinliga vattnet och närheten intill stränderna, hade dessa ställen varit alldeles okända för alla andra än fiskare, hvilka dock heldre undvikit än undersökt de platser, der nedslagna pålar i sjöbottnen varit farliga för fisknäten. Snart hade antiqvarier och samlare genomsökt både större och mindre sjöar inom landet och i flertalet af dem funnit samma lemningar af forntida byar, byggda ofvan vattnet, samt från dem framdragit ett otroligt antal af jagt- och fiskredskap, lerkärl, ben- och stenverktyg. Dessa sednare voro mest yxartade och ännu fastkilade i stycken af hjorthorn, hvilka i sin ordning varit försedda med skaft af träd, nu dock till största delen borta. Från andra pålbyggnader erhöllos i lika riklig mängd fornsaker från bronsåldern och än ytterligare anträffades åtskilliga sådana bostäder uteslutande tillhörande jernåldern, i hvilka svärd och andra vapen af konstmässigt arbete förefunnos i förvånande mängd. Man har hela museer, dels offentliga dels ännu större privata, af sådana fornsaker från de olika åldrarne, hopsamlade från bottnen af sjöarne, märkvärdiga genom de prof på väfnader, fisknät, frukter, sädesarter, frön m. m. som man, ofta i förkolnadt tillstånd, kunnat tillvaratage. Dessa fornlemningar jemte de talrika djurben, som blifvit nedkastade i sjön, gifva de fullständigaste materialier för bedömmandet af det folks lefnadssätt och vanor, som på hvarje ställe vistats här under olika kulturgrader. Äfven byggnadssättet af sjelfva bostäderna, hår man på åtskilliga ställen, der de tyckas blifvit förstörda genom häftig eld, kunnat ganska noga bestämma. Storleken af sjelfva byarne, som, efter hvad man antagit, voro uppförda på en för alla kojorna gemensam stor brygga, angifves af de ännu qvarstående pålarne, hvilka ofta uppgå till ett ganska stort antal. Stora stycken af lerväggar, som genom eld nästan äro brända til tegel, antyda de särskilda bostädernas storlek och form. Pålbyggnader hafva sedan anträffats i andra länder, och åt norr har man spårat dem

så långt som i Mecklenburg. Att man ännu längre åt norden har uppmärksamheten riktad på möjliga likartade fynd är icke alldeles oberättigadt, ty ehuru den naturliga gränsen bör vara der sjöarne om vintern isbeläggas, så skulle de dock kunna finnas äfven der detta inträffar, ty man är icke utan erfarenhet att uråldriga vanor och bruk bibehålla sig, oaktadt de yttre omständigheter, som föranledt dem, upphört eller förändrats. Hufvudändamålet med detta byggnadsätt på vattnet, ett långt stycke från land, utan annan förbindelse med detsamma, än genom en smal bro, var naturligtvis ursprungligen skydd mot vilda djur, senare kanske också mot fiender. Det kunde väl endast fullständigt ernås i ett klimat der sjöarne året om gå öppna, men äfven der de tidtals äro isbelagda, kunde detta byggnadssätt erbjuda sådana fördelar, att det af framträngande folk blifvit längre bibehållet, innan andra byggnadssätt kommit i bruk. I mellersta Sverige förekommer ännu ofta ett slags båthus byggda i vattnet på pålar, och i de nordligare trakterna brukas ännu ganska allmänt på höga stolpar byggda förrådshus hos nybyggare och lappar i de större skogs- och vildmarkerna för att genom detta byggnadssätt hindra rofdjuren att intränga. Af pålbyggnader hafva vi dock ännu icke funnit några lemningar, men de kunna också först väntas anträffade, sedan efter de förenämnde upptäckterna uppmärksamheten blifvit väckt åt detta håll. Endast då någon sjö blifvit sänkt eller uttappad, skulle efterforskningar hafva större hopp om framgång, emedan vattnet i våra sjöar hvarken är så klart eller bottnen så fri från vass och andra vexter, att de pålar eller fornsaker, som kunde förefinnas under vattenytan, skulle kunna tilldraga sig nödig uppmärksamhet [1]).

Det fyndställe i Skåne, som gifvit anledning till dessa anmärkningar, hade väl numera ej pålar af hög ålder att framvisa, men man skall dock medgifva, att det tydligen nog talar om en eller flera bostäder från stenåldern byggde på vattnet, och då af dessa inga spår finnas i behåll, så förefaller antagligast, att endast träd varit användt till underlag för desamma.

---

[1]) Under den tid, som förflutit sedan denna uppsats afslutades, hafva i Danmark nya upptäckter blifvit gjorda. Så omtalade tidningarne mot slutet af 1871 ett fynd från Weiletrakten; lemningar efter pålbyggnader hade då anträffats i den 2 mil derifrån belägna, uttappade Deldauersjön. Under loppet af 1872 berättas, jemte fynd af stenredskap, pålbyggnader med ännu qvarvarande pålar hafva anträffats på en mindre holme i den uttappade Rosborgssjön i trakten af Viborg.

Vid *Näsbyholm* i södra Skåne företogs för några år sedan en så betydlig sänkning af den invid hufvudgården belägna sjön, att af densammas hela rymd — omkring tusen tunnland — blott en helt obetydlig vattensamling qvarstannade på det djupaste stället af den i allmänhet grunda sjöbottnen. Då denna hunnit så uttorka, att utdikning kunde begynna, gjordes på ett ställe, 3 à 400 alnar från stranden, det märkliga fyndet af fiskkrokar af ben, andra redskap af samma ämne och äfven af flinta, bitar af lerkärl och ben af olika djurslag, mer och mindre väl bibehållna, allt inom en omkrets af måhända ett fjerdedels tunnland.

Boende i orten och intresserad af det ovanliga i detta fynd, hade jag tillfälle att temligen tidigt, och sedan oftare så länge ännu hopp förefans, att flera fornsaker skulle anträffas, besöka stället och taga kännedom både om sjelfva fyndplatsen och om hvad derifrån af olika personer blifvit tillvarataget. Vid en första undersökning af den då ännu knappt halftorkade, i ytan af sommarvärmen i alla rigtningar genomspruckna sjöbottnen, på hvilken man blott med stor försigtighet kunde gå, var det lätt att inse, att här icke var att finna något som mera afgjordt liknade lemningarne efter de schweitziska pålbyggnaderna, med hvilka jag hade haft tillfälle att på stället göra bekantskap, ty åtskilliga dem tillhörande kännetecken förefunnos icke, men i andra afseenden var der dock något som påminde om dessa.

Af pålar förefunnos verkligen några, men så klena och i så ringa antal, kanske närmare ett par dussin, att de snarare tycktes hafva tillhört någon långt senare anordning för fiske än den förmodade boplatsen. Det är dock icke omöjligt, att äfven andra funnits, af hvilka numera icke förekom spår, ty dylika trädföremåls förmåga att bibehålla sig i vattnet under så lång tid, som här måste förutsättas, kan i hög grad vara beroende af dettas beskaffenhet, och det trädslag af hvilket de varit förfärdigade. Likaledes saknades äfven den fyllning af sten och grus, som brukar finnas inom hela den krets som begränsas af dessa pålar, och den deraf kommande upphöjning, som gifver hela stället utseende af en ö eller holme.

Värdet af sjelfva fyndet minskades dock härigenom icke, ty om oaktadt olikheter med de hittills kända pålbyggnaderna längre i söder en boplats kunde igenfinnas, hvars största egendomlighet består deruti, att den varit anlagd öfver vattenytan, så ligger der-

uti den väsentligaste likheten, och biomständigheterna kunna icke gerna tänkas öfverensstämmande med de som förekomma i aflägsnare länder, der det omtalade byggnadssättet nått sin fulla utveckling.

Någon koloni eller större gemensam boningsplats kan här icke hafva funnits, dertill voro lemningarne af födoämnen och redskap alltför få, men väl måhända enstaka bostäder för en eller ett par familjer.

Antalet af benafskräden, som här blifvit uppsamlade, är likväl ej obetydligt. Det är dertill möjligt och troligt, att ännu en del blifvit onyttigt förskingrade, men det mesta torde dock kunna anses tillvarataget. Hvad deraf kunde anträffas uppsamlades, och den upplyste danske förvaltarens uppmärksamhet fästades tidigt derpå, att äfven det obetydligaste icke endast af redskap utan äfven af dessa oarbetade ben kunde vara af arkeologiskt värde. Ett skyndsamt tillvaratagande var af stor vigt, ty allt af ben som vid sjöns torrläggning var särdeles väl bibehållet, visade sig ganska fort genom inverkan af sol och torka benäget att sönderfalla, om det fick längre tid qvarligga. Af hvad som förvarats erhålles en någorlunda fullständig öfverblick af de djurslag, som här förekommit: Dessa intygas genom horn af hjort och rådjur samt ben af dem liksom af vildsvin, bäfver, och en mindre oxart, äfven ben, som tydligen blifvit klufna för mergens uttagning, hafva ej få blifvit anträffade.

Såväl alla benlemningarne som de olika redskapen af ben och sten, och äfven de tyngre af dessa, lågo besynnerligt nog alldeles ofvanpå den torkade sjöbottnen, utan att som det tyckes någonstädes hafva nedsjunkit i den mjuka lera, hvaraf den bestod.

Ganska litet fans således vid sjöns fortsatta utdikning, hvilken dock ej är företagen på den egentliga fyndplatsen, men det synes lika litet der som i allmänhet underlaget vara något vidare att påträffa, men deremot hafva spridda redskap af flinta anträffats här och der på olika ställen af den uttorkade sjönbottnen.

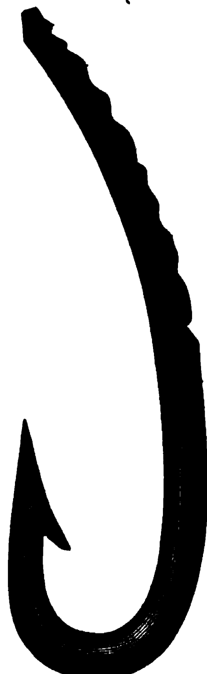
Såsom bevis på huru orubbade dessa från så lång tid tillbaka kunnat qvarligga, förtjenar anföras, att då en flintkärna anträffades, fans tillfälligtvis blott ett par alnar derifrån en till densamma hörande fullkomligt inpassande spån. Åtskilliga stycken af lerkärl, rått formade och temligen tjocka, med glänsande korn i brottytan, hafva äfven blifvit funna på samma ställe som djurbenen och

mängden af redskap. Dessa anträffades till allra största delen första sommaren efter torrläggningen, så fort man kunde våga sig något längre ut från stranden.

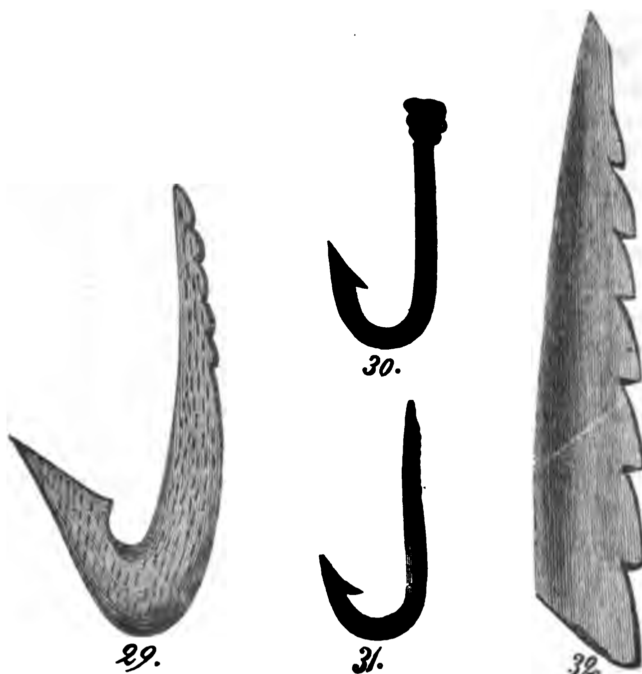
Tvenne söner af kyrkoherden A. Åkerman i det nära intill denna sida af sjön belägna Gerdslöf voro de första som upptäckte fyndstället. Då de en gång vandrade utåt sjöbottnen, ådrogo sig tillfälligtvis några af de omtalade föremålen deras uppmärksamhet. Snart hittades en fiskkrok af ben och derefter flera, liksom äfven redskap af flinta och en lansspets af ben med urholkning för insättande af skaftet m. m. Deras vettgirighet väcktes af det ovanliga i dessa fynd, hvarför nytt sökande upprepade gånger företogs, alltjemt med god framgång, både af dem sjelfva och besökande kamrater. Till Malmö museum skänktes flera af de anträffade metkrokarne, och äfven till privata samlare förärades af dessa ovanliga fornsaker, såsom till professor Nilsson och äfven till mig som står i förbindelse för en af dem. En samling af fornsaker från

27.

28.

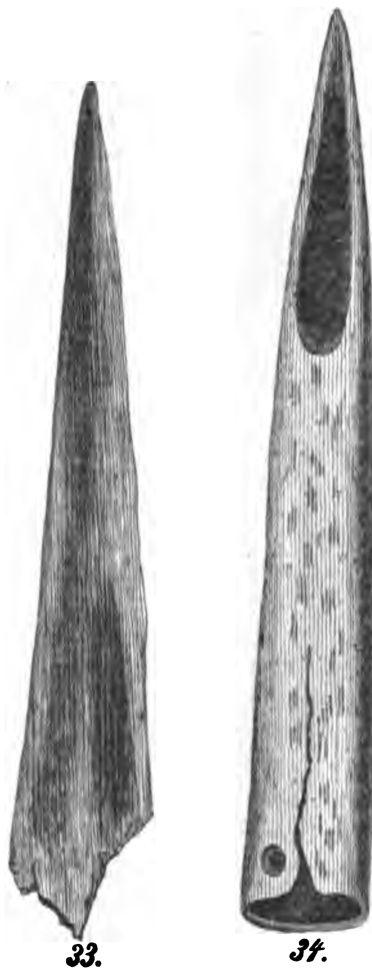

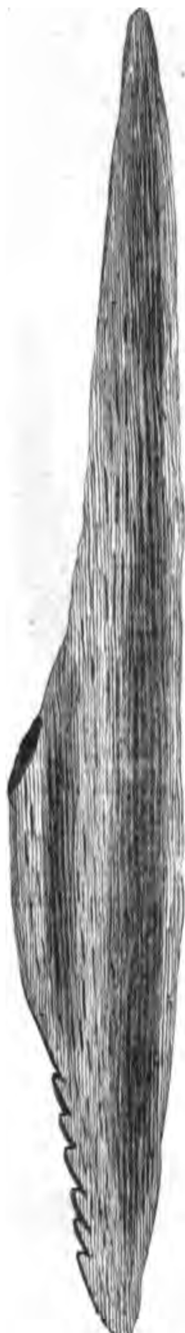
Näsbyholmssjön förvaras ännu i Gerdslöf och bland dessa utom flera metkrokar äfven olika redskap af sten och flinta [1]).

Förvaltaren vid Näsbyholm h:r Feilberg har till statens museum i Stockholm öfversändt åtskilligt af hvad som genom hans försorg blifvit tillvarataget. För egen del eger jag äfven en profsamling af de här gjorda fynden, uppkommen mest genom tillvaratagande på stället vid flera tillfällen. Dessa mindre samlingar utgöra sammanlagde ett ganska betydligt fynd. Endast metkrokarne af ben kunna beräknas till 20 à 25 stycken. De äro mycket olika till storlek och form och kunna delas i tvenne skilda typer. Den ena röjer konstlösare arbete. De till denna hörande äro gjorda af en tunnare frånklufven benyta, som vid ett par fall tydligen är af hjorthorn. Dessa hafva icke varit så starka och brukbara, hafva också flera gånger söndriga anträffats. Den andra formen liknar vida mera nu brukliga krokar af metall,

[1]) Denna samling tillhör numera Lunds universitets museum.

äro naturligtvis gröfre och klumpigare, men ganska väl arbetade. De äro runda af starkare och mindre poröst benämne, ofta försedda med en ännu skarp hulling. De mest framstående äro aftecknade under fig. 27, 28, 29, 30 och 31, alla i full storlek, hvilken således befinnes vara ganska olika. Vid upphittandet af en af de största och vackraste (fig. 28); förekom den anmärkningsvärda omständigheten, att ett stycke af den en gång begagnade refven befans qvarsittande, ungefär 1/2 aln lång. Den tillvaratogs dock ej af upphittaren, utan lösskars med knif och bortkastades, då han icke kunde föreställa sig, att den kunde vara af något värde. Han kunde derföre ej uppgifva af hvad ämne den varit gjord. Tillförlitligheten af sjelfva uppgiften kan icke betviflas, då händelsen så fogat, att tillvaratagarens intyg är öfver all misstanke. De öfriga af dessa benredskap, som jag varit i tillfälle att se äro: en afbruten skänkel till ett ljuster (fig. 32), en syl (fig. 33), båda funna af mig sjelf, en lanspets (fig. 34), ett slags harpun eller kastspjutspets (fig. 35). Af stensaker hafva säkerligen närmare etthundrade blifvit anträffade. Bland dessa hafva förekommit slipade yxor, mejslar, knifvar, lansspetsar, trekantiga pilspetsar, ett par hjertformiga, alla af flinta, hammare med hål, yxor af trapp och basalt, flintspånor och affall, samt flera flintknutor, hvilka vid mitt sista besök på stället tillvaratogos. Huru noga man förut genomsökt fyndplatsen hade dessa fått qvarligga, då som

33. 34.

35.

redan först är nämndt dessas egenskap af fornsaker ännu icke hunnit blifva allmännare känd. Emellertid är äfven här ett ytterligare intyg om att flintredskap af alla möjliga slag funnits tillsammans med de samtidigt begagnade flintknutorna.

Bör nu emellertid icke detta fyndställe antagas som en boplats från stenåldern? Eller kan man på annat sätt tyda befintligheten af en sådan mängd redskap och lemningar af djurben hopade på ett ställe i sjön? Det är väl knappt troligt att här blott kunnat vara en plats för fisket, der i sådant fall hvarken mängden af redskap eller af djurben nöjaktigt kan förklaras. Villebråd har här blifvit sönderstyckadt och förtärdt, och det kan väl icke gerna hafva skedt från båtar med så stora djur som hjort och rådjur.

Tanken på en bostad måste då återkomma, och från denna kunna småningom olika redskap lätt hafva förlorats, djurben och afskräden af alla slag blifvit utkastade, af hvilka endast de förstnämnde kunna vara i behåll. Men denna bostad kan då icke hafva varit byggd på ett enklare sätt än på nedslagna pålar och måhända äfven i öfrigt varit af träd, och då kan också frånvaron af alla lemningar af densamma lättast förklaras.

Den inhemska arkeologien har ännu icke fullt utredt frågan, huru i allmänhet boställderna från stenåldern varit beskaffade, men vi äro dock icke helt och hållet utan medel att söka lösa densamma eller åtminstone utleta hvad som härutinnan är sannolikt.

De i så stor mängd qvarlemnade redskapen äro till ett utan jemförelse öfvervägande antal just sådana, som i vexlande former tydligen äro afsedda för träds fällande och bearbetande, nämligen yxor och kilar. Dessa

slag af verktyg hafva säkerligen tagit mycket arbete, innan de efter noggrann tillhuggning och tidsödande slipning slutligen blifvit färdiga och försedda med den skarpa egg, på hvilken man satte ett så högt värde och som äfven var så vigtig för ett godt arbete. Att ett sådant också med dem kan göras, derom är lätt att öfvertyga sig, ifall man på lämpligt sätt skaftar en sådan väl slipad flintyxa och sätter den i en vand skogsarbetares händer. Men eggen förslöades och ofta behöfde omslipning ske, så ofta, att yxorna och mejslarne, hvilka gjordes från början nästan så långa som det funna flintstycket tillät, slutligen genom omhuggning och derpå följande ny slipning blefvo oformliga och för tjocka och breda för sin längd. De omhöggos då åter, gjordes smalare och tunnare och slippades på nytt. Då detta sätt finner man dem ofta omarbetade, och kan tydligt följa, huru oaflåtligt de varit i bruk och huru mycket arbete de fordrat för att alltjemnt hållas i dugligt skick. Detta arbete har tydligen varit vida mera tidsödande än det som åtgått för att hålla jagtredskapen i ordning; de skadades ej så ofta och behöfde blott tillhuggas, hvilket jemförelsevis var ett vida lättare arbete. Slöjdredskapen voro således de dyrbaraste, och jagtvapnen kommo i andra rummet. Trädet hade således en stor betydelse för stenålderns folk, och till hvad skulle det väl, att döma efter dessa talrika verktyg, kunna användts, om icke i första rummet och äfven till bränsle till bostäder. Begge dessa behof voro lika oafvisliga i ett klimat, der den kallaste årstiden är den längsta.

Prof. Sv. Nilsson, som också antager kojor af träd såsom bostäder under stenåldern, antager derjemte såsom sådana ett slags jordkulor, lika de såkallade gånggrifterna och han stöder detta antagande på iakttagelsen, att ett par dylika gånggrifter anträffats ofvantill öppna d. v. s. utan den jordmassa och de öfverliggande stenar, som tillhöra dessa grafrum i deras orubbade skick. Fynden af flintskärfvor och aska anser han äfven som bevis, att de varit bostäder, men dessa kunna lika mycket bevisa, att de icke varit annat än grafkammare, som i senare tider blifvit förstörda och på olika sätt använda till förvaringsrum, till brytstugor och källare m. m., hvilket ganska ofta inträffat och äfven ofta blifvit iakttaget.

”Bergskulan,” säger nämnde författare, (i Stenåldern 2:dra uppl. sid. 125) ”var menniskans första hus.” Det är ganska troligt der bergskulor funnos, men äfven der, är det lika säkert, att trädet var menniskans första skydd och det naturligaste af alla

tak. Trädet fans öfverallt vid menniskans första uppträdande, men bergskulan ej i slättländerna. I pålbyggnadernas land, Schweitz, fans riklig tillgång på grottor och bergskulor, men dock lefde der stenålderns folk vid stränderna i bostäder, som vittnade om trädets begagnande. Gånggrifter finnas äfven derstädes, men icke ringaste spår finnes dertill, att likartade högar tjenat till bostäder åt de lefvande. Flertalet af de uppgifter, som i ofvannämnde arbete meddelas, om olika folkslags sed att använda bergskulan, tyckes också mest antyda, att de varit nyttjade till grifter och blott i nödfall till boningar. Då fynden alltmera intyga våra urinnevånares lefnadssätt vid hafvet och insjöarne och deras rikedom på redskap för trädfällning, men deremot icke någon förekomst af något som helst slags lemningar af bostäder, hvarken der eller annorstädes, så ligger väl också häruti ett bevis, om också af negativ natur, att dessa varit af lätt förstörbart slag, om också möjligen icke uteslutande af träd. Vår störste konstkritiker äfven inom byggnadskonsten, Ehrensvärd, kan eget nog med fördel anföras rörande detta ämne. ”En byggnad” säger han, ”är ett tak eller ett skjul på styltor, och menniskans instinkt, hennes behof och de saker naturen gifver att dem uppfylla ligger i en kedja, och trädet är till ett hus första verket.”

Arkeologien torde väl lika litet som konstkritiken, kunna jäfva hans ord.

Vilden i norden följde säkert instinktens bud och använde trädet sig till nytta på mångahanda sätt, säkerligen mera än vi ännu ana, och mycket har det väl för sig, att han förstod att i första rummet använda detsamma till det naturligaste af allt, till skydd, det är till bostad.

Om Näsbyholmsfyndet emellertid icke skulle erkännas hafva varit en boplats ute i vattnet, och då antagligen af träd och på pålar, så har det dock en annan afgjord märkvärdighet, derigenom att ett redskap, som man hittills icke känt, der förekommit så talrikt, nämligen fiskkrokar af ben. För trettio år sedan, då icke samma tillgång på bevisningsmedel fans som nu, stödde Nilsson sitt antagande, att landets ur-innevånare som jagande och fiskande folk lefvat vid våra kuster till stor del, hvad fisket angick, på fynden af tvenne fiskkrokar af flinta, funna på olika ställen inom Skåne, den ena vid hafvet, den andra vid stranden af en insjö. Otaliga intyg om sanningen af denna förutsägels

hafva sedan erhållits, men från flera håll drog man då i tvifvelsmål äktheten af dessa redskap, emedan man ansåg deras form föga ändamålsenlig och tillverkningssättet förrådande vida mindre skicklighet än man för ändamålet ville se använd. Tviflet berättigades af det nära till hands liggande skälet, att om ett folk, som med sådan lätthet kunde förfärdiga andra så väl slagna redskap som t. ex. de små pilspetsarne, ville för fiskfångst göra krokar af flinta heldre än af andra lämpligare ämnen såsom ben eller ostronskal, så borde dessa åtminstone förekommit bättre arbetade. Detta oaktadt hafva de försvarat sin egenskap af fornsaker, och måste af hvarje vandt öga erkännas som äkta. Begge bära nämligen spår af att hafva varit så länge utsatta för nötning, troligen genom vågskvalp i sanden, att härigenom de vid tillslagningen uppkomna skarpare kanterna blifvit betydligt bortnötta. På förfalskade föremål, som äfven i öfriga afseenden äro lätta att igenkänna, allrahelst då frågan är om de af flinta tillslagna, skulle man på den tiden icke tänkt att anbringa en så förvillande bearbetning. Serien af fiskredskap har emellertid blifvit kompletterad af det nya fyndet vid Näsbyholm, och icke långt efter detsamma inträffade ännu ett, som visade, att från flera sjöar sådana kunna ytterligare förväntas, ehuru det endast under rätt gynnsamma omständigheter kan vara att hoppas, att så lätt förbisedda och förstörbara ting som dessa fina metkrokar af ben blifva tillvaratagna. Doktor H. Hildebrand erhöll vid Råbelöfs sjön i trakten af Christianstad för ett par år sedan en alldeles liknande krok, och denna hade tillvaratagits vid notdragning i nämnde sjö. Den förvaras i statens museum i Stockholm.

I våra skånska torfmossar ligga säkerligen ännu många likartade benredskap dolde, men af samma färg som torfmassan och i uppmjukadt tillstånd äro de lika svåra att uppmärksamma som att oskadade tillvarataga.

Arvid Kurck.

Arkiv-anteckningar rörande skånska herresäten.

Det händer en hvar, som forskar i arkiver, att han ibland träffar på ett och annat, hvarefter han ej egentligen sökte men som han dock ej vill lemna ifrån sig oantecknadt, han vet knappt hvarför. Det intresserar honom kanske sjelf, och han tänker, att det möjligen också kan intressera andra; han hoppas kanske äfven, att de spridda underrättelserna skola komma någon efterföljande till gagn vid hans arbete. Sålunda hafva de här nedan sammanställda anteckningarne uppkommit. De härröra mest alla från det svenska riksarkivet, kungliga svenska bibliotekets handskriftsamling och Malmö länsarkiv.

* * *

Knudstrup—Knutstorp.

Tyge Brahes namn har åt det gamla ensliga herresätet uppe i Söderåsens skogsbygd, Knutstorp, eller som det på hans tid benämndes, Knudstrup, skänkt ett minnets adelsbref, som aldrig går förloradt. Det var och förblef länge ett af hans slägts stamgods, der stod hans vagga, han egde det sjelf en tid och var der äfven emellanåt bosatt. Men det har gått med Knutstorp som med så mången annan ort i Skåne, vid hvilken hans namn är fästadt: intet yttre minne finnes mera qvar, som talar om honom; spåren från hans egen tid äro bortsopade, och ännu har hans fäder-

nebygd ej heller någorstädes rest åt honom, sin ryktbaraste son, en minnesvård, sådan som det kunde anstå henne att resa åt honom, som vid sidan af en Linné, en Berzelius och en Örsted i verldsodlingens häfder spridt en aldrig slocknande glans öfver hela det nordiska namnet. Huru fullständigt förändradt är ej Tosterup, hans ungdoms lekplats: det finnes ej stock eller sten qvar af det gamla klostret vid Herrevad, der han en höstafton för 300 år sedan — det var just 1572 den 11 november — gjorde sin första upptäckt, upptäckten af en ny stjerna: Stelleborg och Uranienborg på Hven äro endast tomma namn: — och på Knutstorp letar vandraren också förgäfves efter något yttre minne af honom. I den närbelägna kyrkan i Kågeröd, Knutstorps sockenkyrka, ser man minnesvården öfver hans föräldrar, som der haft sitt hvilorum, intill dess, i förra århundradet, inflyttade svenska slägter på Knutstorp lade sina döda under de äldres grafvård, skoningslöst utvräkande de ursprungliga egarne: här är han jemte föräldrar och syskon afbildad, men af allas är det endast hans bild, som skadats och blifvit oigenkänlig.

På Knutstorp fans det emellertid ännu i början af förra århundradet, i trots af alla de förödelser gården undergått genom det 17:de århundradets krig, ett och annat qvar, som påminte om den forne verldsberömde egaren. Så omtalas i en anteckning rörande Knutstorp i v. Engeströmska handskriftsamlingen, att ännu 1729 reste sig i trädgården en stenstod, å hvilken lästes följande inskrift:

Hoc vallum et molam papyraceam
cum omnibus adjunctis artificiis et superius dispositis piscinis,
ubi nihil tale antea exstitit in patria,
suum posterorumque commodum,
ordinatione, labore et sumptibus propriis
Tycho Brahe O de Knudstrup
coepit anno 1590: complevit 1592.

Det framgår häraf, att Tyge Brahe ännu 1592 innehade Knutstorp, — han egde det tillsamman med sin äldste broder Sten Brahe, åt hvilken han senare sålde sin halfdel med förbehåll att alltid få skrifva sig "till Knudstrup" — samt att han ungefär vid samma tid som han anlade pappersbruket på Hven för tillverkning af det papper, som behöfdes vid utgifvandet af

hans skrifter, äfven anlagt ett dylikt invid fädernegården. Dermed ha varit förenade äfven andra anläggningar, förmodligen af samma art som de på Hven. Der hade han i förbindelse med pappersbruket, hvilket äfven drefs med vatten från fiskdammar, som han låtit gräfva i närheten, uppfört ett verk för pergamentberedning och en sädesqvarn. Hans anläggningar på Knutstorp försvunno lika hastigt som de på Hven, men 1729 funnos dock ännu de fiskdammar han i sammanhang med dessa anläggningar låtit gräfva.

Någon skildring af Knutstorp, sådant det var i Tyge Brahes dagar, har icke blifvit åt oss bevarad. Deremot ega vi materialier till en sådan från något mer än 50 år senare, från tidpunkten af Skånes öfvergång till Sverige, då vid utbrottet af Carl X:s andra krig gården togs i beslag af svenska kronan såsom tillhörig en slägt, hvilken vägrade Sverige sin trohetsed.

Denna slägt var ännu alltjemt Braheslägten. Sten Brahe, en son af riksrådet Henrik Brahe, "kungen på Fyen" var då innehafvaren deraf och blef den siste medlem af denna gamla berömda nordiska adelslägt, som innehaft gods på denna sidan Öresund. Han hade under Carl X:s första krig 1657—58 tjenat Fredrik III som major vid ett kavalleriregemente. När freden i Roeskilde slutits, visade han öppet sin förbittring öfver densamma och beslöt att flytta öfver till Danmark, medförande allt husgeråd och alla dyrbarheter, som Braherna hopat på sitt stamgods. Från Knutstorp fördes då ned till kusten allt hvad man kunde hinna att flytta och blef der lastadt på fartyg, för att öfverföras till Sjælland. Det var en hel slägts qvarlåtenskap, som då affördes: "många sköna saker," heter det, "erkannerligen klenodier, guld och sölf, så att den skeppslasten skattas till ett temligen stort värde." Fartyget, på hvilket äfven andra skånska adelsmän inlastat flyttningsgods, hann fram till Kjöbenhavn just då den svenska flottan vid det andra krigets utbrott visade sig der. Dock hade man ej hunnit få allt bort, ty för svenska kronan seqvestrerades på Knuttorp i september 1658 ännu en del saker af värde såsom stora förgylda kistor och skåp, stolar med gyllenläder, en stor klocka för sammanringning af folket, till gårdens försvar hörande 3 små jernkanoner, armborst etc. Den svenske kommissarien, assistensrådet vid skånska guvernementet G. Taubenfelt, var det som på Knutstorp verk-

ställde Carl X:s order om beslags läggande på gods i de skånska landskapen, hvilka tillhörde den del af adeln, som vägrat Sverige trohet. Den skildring af gården, som han gifver i sin berättelse till Carl X är af ungefärligen följande lydelse:

Knutstorp, beläget i Luggude härad och Helsingborgs län, men med hälften af sitt gods tätt invid sig i Onsjö härad och Landskrona län, emedan häradsgränsen går fram mellan hufvudgård och ladugård, är en väl bebyggd gård, som ligger uppe i tjockaste skogstrakten. Det omgifves rundtomkring af den skönaste skog, dels och mest af bok, dels också af ek och i ekskogen äfven hassel, björk, al och asp och annan löfskog, så att ingen gård i Skåne eger rikare skog än Knutstorp. Sjelfva gården ligger på en rund holme, som omgifves af breda vattengrafvar och utanför dessa på tre sidor af en moras-äng. Den är bebyggd med tvenne midt emot hvarandra liggande, medelmåttigt höga och stora stenhus, hvilka förenas af tvenne smärre hus, så att en liten borggård bildas. På ena sidan är grafven mycket bredare än på de andra och omsluter en annan liten fyrkantig holme, hvarpå en kryddgård är anlagd. Ladugården, som är byggd af sten med korsvirke, ligger för sig sjelf, och derinvid är en trädgård, men af föga värde; en humlegård finnes der också, som årligen gifver ungefär 20 skeppor humle. Emellan ladugården och hufvudgården löper en lång brygga, som är försedd med tvenne vindbroar, och gården kan vid krigstillfälle väl försvaras, så att i Gustaf Horns krig en svensk besättning höll sig deruppe ett par månaders tid.

I skogen är en herrlig högdjursjagt på hjortar och rådjur. Tätt invid gården ligga 8 fiskdammar förutom grafven, som har åtskilliga slags fisk såsom gäddor, aborr, mört och sutare. Två af dammarne äro uttappade och de öfriga ha ej annat slags fisk än gäddor. Invid gården rinner en liten å, der kräftor och elritzor fångas. Två vattenqvarnar ligga vid denna å tätt vid gården.

Ängen är god och der bergas årligen mellan 550 och 600 lass hö. Åkern ligger på ena sidan om gården och på temligt afstånd ifrån den. Den duger ej till mycket, då den är stenig och består af skogsjord. Hvarje år måste 1/3 del deraf lägga i träde, om den skall kunna något gifva, men ofta ger den dock ej mer än andra kornet, högst tredje i mycket goda år. Den bär ej gerna råg, och rågen gifver knappt en struken skeppa af trafven. Till går-

den höra Kågeröds och Konga kyrkotionden. Ugedagsgodset omfattar 60 hela, 31 halfva gårdar, 2 qvarnar och 19 gatehus. skattegodset 8 hela, 4 halfva gårdar och 1 gatehus: således in summa 68 hela, 35 halfva och 20 gatehus eller i hela gårdar 85 ½.

Taubenfelt, som lade beslag på Knutstorp liksom på andra förbrutna gårdar i Helsingborgs och Landskrona län till fördel för garnisonen i Landskrona, hade sin blick synnerligen riktad på hvad matnyttigt, som kunde beslagläggas. Han lemnar oss också ett inventarium öfver Knutstorps ladugård 1658, som fulländar teckningen af landtbrukets ståndpunkt på denna gård för 200 år sedan. Den bestod af 15 kor, 21 ungstutar och qvigor, 4 kalfvar, 3 tjurar, 2 oxar, 44 får och lam, 13 gamla och 7 unga svin och 8 grisar. Fjäderfäet utgjordes af 16 höns, 8 gäss, 10 dufvor och 6 kalkoner. Hästarne voro 6 jemte ett stuteri af 9 ston och 3 föl [1]).

Hvad har dock ej sedan dess 200 års odlingsarbete här uträttat!

Liksom de andra egarne af seqvestrerade gods återfick Sten Brahe sin egendom genom freden i Kjöbenhavn 1660. Men han svor aldrig svenska kronan trohet och lemnade snart gården — 1668 egde han den ännu — till sin dotter, den yngre Sophia Brahe Thott, då hon gifte sig med den dåvarande hufvudmannen för Thotteslägten, Knud Thott till Näs—Trollenäs. Hon dog snart och Knud Thott behöll gården. Han var den siste af de gamla skånska adelslägterna, som innehaft Knutstorp. Han synes ej hafva egt den mildhet och godhet emot underhafvande, som under århundraden gjort denna Skånes äldsta slägt mera folkkär inom kretsen af de sina, än de flesta andra. Åtminstone kallas han af tjenare på Knutstorp i slutet af 1670 talet "en husbonde som var stränger af sig." Men han var, såsom flera af den äldre Sophia Brahe Thotts afkomlingar, utmärkt genom hög andlig begåfning, genom en fin bildning och kärlek för en ädlare njutning af lifvet. Jemte Jörgen Krabbe, sin svåger, var han efter Nils Krabbes död utan tvifvel den skånska adelns mest framstående personlighet under första skiftet af öfvergångstiden. Hans fädernegods var Näs—Trollenäs, jemte Eriksholm—Trolleholm Thotte-slägtens egentliga stamgods, sedan Lillö öfvergått till Trollar och Hvitfeldar och Hjuleberg nu äfven till den gren af den svenska slägten Lilliehöök, som i nära två århundraden innehade detta gods. Men

på Knutstorp vistades han gerna, och liksom hans fader, den tidigt bortgångne Otte Tagesen Thott, med så mycken smak och prakt fulländat Langernas Söfdeborg, skred han till att försköna och utstyra Brahernas Knutstorp. Det var vid tiden af det skånska krigets utbrott som dessa arbeten begynte. Detta krig afbröt dem emellertid hastigt, och innan det slöts, skulle af det gamla Knutstorp, sedan det en tid måst inrymma plats för en svensk besättning, endast qvarstå de nakna murarne: en flock kroater i dansk tjenst – "krabater," som de kallades – antände det i juni månad 1678. Det dyrbaraste af ställets egendom hade hösten 1676 i hast blifvit undangömdt; hvad som fans qvar plundrades af besättningen, medan den höll traktens plundrande snapphanar i tygel: så t. ex. biblioteket, som omfattade verk både af klassiska och nyare främmande författare. Äfven cypresskistor och andra dyrbara möbler omtalas såsom då bortförda från Knutstorp. Egaren sjelf var af den svenska kommissorialrätten dömd till döden och domen utfördes på honom in effigie i Malmö, medan han emellertid som kunglig dansk befallningsman öfver Landskrona län höll sig inom denna fästnings murar och utsände administrativa order riktade mot svenskarne. Han återfick sina gods genom freden i Lund, men båda i grund förstörda, och bebodde dem aldrig sedan, utan lemnade Skåne och bofäste sig i Danmark. Han gifte sig der om med en skånsk adelsdam, som ej heller torde hafva hört till de med Sveriges spira förnöjda, grefvinnan Birgitte Skeel Barnekow Parsberg modren till arfvingen till Widtsköfle. Hon hade redan för längesedan, vid sitt andra gifte, lemnat Skåne. Under krigsåren 1676—79 var det ensliga herresätet deruppe i den tjocka skogsbygden skådeplatsen för många vexlande, mest rysliga scener. Äfven deruppe gingo då folkhatets och frändefejdens blodiga vågor höga. Ransakningsprotokoller i Malmö länsarkiv öfver händelser från krigstiden (dat. 1682 $^{27}/_{8}$) hafva gifvit ämne till nedanstående skildringar, hvilka i sin mån kunna bidraga till teckningen af den allmänna stämningen och de allmänna förhållandena i Skåne vid utbrottet af 1676—79 års krig.

Scener från Knutstorp 1676.

När Christian V landstigit vid Rå i slutet af juni 1676, hade Knud Thott lemnat Knutstorp och infunnit sig i det danska lägret. Jemte sina bröder och sin svåger Jörgen Krabbe emottogs han

der mera som den danske konungens vän än som en fiendtlig makts undersåte: hans tält upprestes i närheten af konungens eget och vid eröfringen af Landskrona syntes han och de alla vid det högtidliga intåget i staden. Sjelf har han liksom bröderna och Jörgen Krabbe framställt detta uppförande såsom af både klokhet och nödvändighet föreskrifvet. Sverige hade helt och hållet öfverlemnat dem i sin fiendes våld, när Carl XI och hans armé retirerat öfver den gamla gränsen: hvad skulle de då väl göra, om de ej ville se sina gods plundrade, sina personer våldförda? De fogade sig efter förhållandena och underhandlade i godo om sina kontributioner: att de med förekommande godhet och uppmärksamhet emottogos af sin forne konung, sina forna landsmän, hvad rådde de väl derför? Kanske tänkte de äfven dervid, fast det aldrig blifvit utsagdt: detsamma hade i sin tid stått Sverige fritt att göra med dem, men de hade der mera rönt ett envist misstroende än tillmötesgående. När emellertid Carl XI i oktober 1676 åter inträngde med den svenska arméen i Skåne, började de frukta för hämd af den stränge svenske konungen för det vacklande, som i detta uppförande kunde synas ligga, och på Knutstorp skyndade man sig att i hast undandölja — det uppgifves ej hvarest — allt husgeråd af silfver och tenn samt öfrige liknande värdesaker. Det är ej bekant, om Knut Thott derefter uppehöll sig vidare i danska arméen eller på Näs—Trollenäs; jemte sina bröder gaf han efter slaget vid Lund Carl XI ånyo en försäkran om sin fullkomliga trohet och undergifvenhet. — Men Knutstorp stod öde. Der lefde under höstmånaderna 1676 endast en del af hans enskilda betjening, såsom källarsvennen, fateburs- och kockepigor, samt af gårdens folk bland andra ridefogden öfver Knutstorp och Näs, ladufogden med två drängar och fyra tröskemän. Allt detta gårdsfolk hörde till de infödda och delade den allmänna stämning mot svenskarne, som i synnerhet inom de lägre klasserna ohejdadt gaf sig luft efter arméens återtåg till Sverige. Men jemte de infödda fans det också vid denna tid på gården en främling, Knud Thotts "hofsnickare," en svensk, till börden prestson från Göteborgs trakten. Han var anställd för att uppföra de panelverk, med hvilka den praktälskande egaren då som bäst lät pryda salar och kamrar i slottsbyggnaden. Denne Johan snickare, som han kallades, var en vänsäll man, älskad af den del af befolkningen, med hvilken han kom i närmare beröring, "en god karl, som kunde

väl arbeta," heter det. Också ömkade sig många öfver det omilda öde, som drabbade honom, och mången fällde bittra tårar deröfver: så gick det de fromsinta och mindre svenskfiendtliga till hjertat. I dessa folkhatets bistra tider — det var just vid den tidpunkt, då dess vågor gingo som högast, omedelbart före slaget vid Lund — blef nämligen denne man utan all förskoning mördad derföre att han var svensk. Och mordet skedde i sjelfva borgstugan på Knutstorp.

Det var en qväll i november månad, ut emot natten. Snickaren hade lemnat de präktiga öde salarne, i hvilka hans verktyg så flitigt hörts slamra dagen i ända. Han hade gått öfver vindbryggan ned till qvarnarne vid den förbirinnande ån. Der var han, fastän främling, upptagen som barn i huset hos möllaren, och han satt just och språkade med honom, då tvenne af gårdsfolket äfvenledes kommo dit ned med helsning från ridefogden, att han straxt skulle återvända upp till slottet: Christian ridefogde hade något att säga och väntade honom i borgstugan. Snickaren lydde befallningen och gick skyndsamt upp. När han inträdde i borgstugan, mötte han af ridefogden med den barska frågan, hvarför han så der gick öfver vindbryggan och hvar han höll till: för framtiden finge han ej vidare gå ett steg utom huset. Med dessa ord lemnade ridefogden borgstugan och försvann i sin egen derintill gränsande kammare. Men med sorgset sinne satte sig främlingen ned vid bordet: kanske fick han en ond aning, när han såg sig omkring och fann sig ensam med ladufogden och det öfriga gårdsfolket. Äfven de suto på bänkarne rundtomkring bordet. Ladufogden bröt tystnaden. Han ropade från sin plats midtöfver: "du svenske skälm, har du kommit hit för att plundra oss och röfva!" Snickaren hade nämligen sett, hvarest Knutstorps alla dyrbarheter blifvit undangömda för svenskarne, och man fruktade kanske, att han kunde röja stället, ifall hans landsmän, som nu voro komna ned till Skåne igen, skulle tränga upp till Knutstorp. Han svarade i undfallande ton och bad redan för sitt lif, ty han började inse, hvartut det syftade; men ladufogden reste sig upp i detsamma och gaf honom tre slag i ansigtet med knuten näfve. En af gårdsfolket fattade honom bakifrån i skuldran och kastade honom ned på golfvet. En annan slungade ett rep om hans hals. Han hann endast utstöta ett doft ångestskri och ett rop om hjelp, ärnadt att tränga in till ridefogden i hans kammare. Men ladufogden tram-

pade honom i detsamma på munnen och snaran drogs åt: — allt var förbi. Vid bullret och skriket hade emellertid fateburs- och kockepigorna i köket störtat fram till borgstugudörren för att lyssna. Bäfvande och andlösa stodo de der — den ena säger att hon af fasa "fast domnade" —; men det arma offret gaf ej mera ljud ifrån sig: de hörde endast det hjertlösa ropet: "bort med den svenske skälmen! Vi ha nog af dem qvar ändå!" Det var ridefogden, som gaf detta svar på den olyckliges rop om hjelp, i det han åter trädde ut i borgstugan från sin kammare.

Den liflösa kroppen stoppades nu i en säck, som bars ut på gården, der en häst väntade. Risle-Jeppa som kastat snaran om halsen, den vildaste af gårdsfolket, hvilken derefter gaf sig till snapphanarne och med dem lemnade landet 1679, kastade säcken upp på hästryggen och klöfjade den ned åt Brödde kärr. Det var ett egendomligt liktåg: främst red Risle-Jeppa med liket, derpå följde de andra till fots. Liket undangömdes vid Stora Tälleröd i Kågeröds socken. Länge lågo snickarens verktyg och kastades omkring i stora salen på Knutstorp, den s. k. "guldstugan," der de förr så flitigt hördes hamra. Frågades det efter honom, hvart han tagit vägen, svarades det alltid, att han gått sin väg, men kom väl snart igen. Qvinnorna visste väl hvad de härvid tänkte, men ingen af dem vågade yttra ett ord derom, ty engång hade det händt, att en af dem, som låtit misstänka att hon visste om saken, blifvit förd ut på sjön, som omgaf slottet; (höstetid tyckes vattengrafven och den omgifvande moras-ängen ha tillsamman bildat en sjö). Hon hade då blifvit hotad med dränkning, om hon yppade något. På samma sätt hade en annan af dem varit nära att blifva kastad i vattnet, då hon engång sent om natten gick öfver den dubbla vindbryggan.

Slaget vid Lund utföll emellertid till Sveriges förmån och dess trupper begynte sprida sig rundtom landet och fatta fast fot öfverallt. Till Knutstorp kom ej länge derefter först en svensk salvagarde och derpå våren 1677 en hel besättning under befäl af kapten Kylander. Gården besattes dels för att hålla Söderåsens snapphaneskaror i tygel, dels också för att afskära danskarne tillförsel till Landskrona och förbindelse med Christianstad: för detta ändamål upprättades 1677 en hel kedja fästningsposter, dels flera adliga befästade gårdar emellan Malmö och Helsingborg, såsom Borreby, Knutstorp, Eriksholm—Trolleholm, och Rosendal och

dels skansarne utmed Lyddeåns lopp, af hvilka den vid Getinge bro var den starkaste. En del af dessa tjente väl äfven till kronomagasiner för uppbörd af den omgifvande traktens utskylder, men till dem hörde helt säkert ej Knutstorp uppe i den magra Söderåstrakten: dess befälhafvare klagar engång för gen. guvernören Sperling, att han mera fruktar för hungren än för fiendens angrepp, så ofta han också besöktes af ströfvande kårer än om hundrade än om flera hundrade hästar. Under denna tid, när gårdsfolket satt inspärradt jemte besättningen, kom denna mordsak i dagen, och förhör höllos derom; men i detsamma kungjordes det svenska plakatet om pardon för alla vid krigets början begångna fiendtligheter: detta åberopade de skyldiga till sin förmån och saken föll så i glömska. Det skedde dagligen så många grufliga saker, att man ej kunde ha minne för de gamla. Men när freden ändtligen blifvit sluten och det upprörda samhället återgick till ro, uppdöko åter rykten derom, och 1682 kom det till ny ransakning inför kommissorialrätten i Malmö. De af mördarne, som ännu kunde anträffas, erkände brottet och anförde till sitt försvar, att de haft ridefogdens befallning dertill, den de hade måst lyda: de voro tjenare. Ridefogden hade då lemnat Skåne och var bosatt i Danmark.

Hvilken dof skräck, som minnet af snapphanefejdens onda tider ännu utöfvade på sinnena, visar sig bäst deraf att vid ransakningen vittnena under ängslan och bäfvan aflägga de vittnesmål, som lemnat ämnena till denna framställning: de bedja, "att för allt i verlden intet må komma ut, att de hafva omtalat hvad de veta." Det förflutna låg ännu och rufvade öfver sinnena som en ond mara.

De tre lifdrabanterna.

Detta brott hade ej varit det enda, som Knutstorps gårdsfolk utöfvat under guerillan mot svenskarne hösten 1676. Straxt efter ofvan omtalta händelse, när den svenska arméen stod för Helsingborg, visade sig i trakten af Knutstorp tre lifdrabanter, de två tyskar och den ene svensk, hvilka aflägsnat sig från arméen för att proviantera. Dem gick det ej bättre än den förre.

Lifdrabanterna hade nått fram till Konga och slogo sig ned på Hunseröds gård. Der plägade de sig väl och utan all försyn för värden: det första som reqvirerades var en half tunna öl och den togs på kredit. Och vid denna suto de och drucko hela qvällen.

Men derom gick det bud upp till Knutstorp, och när ridefogde och ladufogde der fingo nyss om, att sådane gäster kommit in på godset ¹/₄ mil från gården, togo de skytten, stalldrängen och tröskemännen med sig och omhvärfde gården. Det var om natten. Ryttarne lågo i stugan och sofvo. De hade lagt sina vapen, pistoler och karbiner, vid hufvudgärden hos sig på bänken der de lågo. Ladufogden och Risle-Jeppa gingo först in genom hvar sin dörr och möttes i stugan, der de togo vapnen; derefter rusade de öfriga in. Drabanterna vaknade upp med förfäran, då de sågo så många komma öfver sig och grepo förgäfves efter sina vapen. De öfvermannades och fördes ut på marken, der de blefvo ihjelskjutna såsom vid en målskjutning, den ene af ladufogden, den andre af skytten, den tredje af Risle-Jeppa. Bytet delades. De 2 hästarne dugde icke, men ridefogden fick den 3:dje. Af munderingen fingo tröskemännen på sin lott hvars en half rock. Så redligen delades krigsbytet.

Taubenfelts berättelse till Carl X rörande de 1658 seqvestrerade godsen, som lemnat materialierna till den ofvan lemnade skildringen af Knutstorp 1658, innehåller också en del bidrag till några angränsande gårdars beskrifning. Vi meddela här med ledning deraf skildringar af Axelvold, Beltebjerg—Belteberga, Hvideröd—Hvideröra och Duege—Dufeke vid tidpunkten af Skånes öfvergång till Sverige.

Axelvold,

¹/₄ mil från Knutstorp, var 1658 bebygdt med korsverksbyggnader och var mycket förfallet. Det hade egen skog rundtomkring sig, och det sades, att det i denna skog fans orrhöns, hvilket i dessa trakter ansågs såsom någonting rätt sällsynt. Invid gården låg en vattenqvarn och åtskilliga fiskdammar. Det hela kallas emellertid "en helt ringa lägenhet." Gården egdes af Knud Urne, som varit major vid ett danskt kavalleri-regemente, sedan han först tjent i svenska arméen i Tyskland. Han hade nu svurit svenska kronan trohet och gått i svensk krigstjenst.

Beltebjerg—Belteberga med Hvideröd—Hvideröra

tillhörde 1658 Axel Urup, öfverbefälhafvaren öfver danska hären i Skåne under Carl X:s första krig. Han förblef dansk undersåte och dessa gods blefvo derföre seqvestrerade.

Beltebergs åbyggnader, liksom Hvideröds, voro mycket ruinerade och förfallne; ingendera tyckes hafva varit befästadt. Begge hade trädgårdar, men af föga värde; fiskdammar, de nödvändiga tillbehören till det gamla skånska godset, saknades å ingendera: de voro 5 på förra, 4 på senare stället och hade utom gäddor och rudor äfven karp. Af skog hade Hvideröd "mäkta litet;" men straxt intill byggnaden på Belteberg låg en ekskog: sina betydligaste skogar hade Axel Urup vid Skrombjerg—Skromberga, en bondgård i närheten, der i den stora ek- och bokskogen rådjur och stundom äfven hjortar kunde jagas, samt vid Ågerup i norra Skåne, hvilket hvad jagt och skog beträffade nyttjades under Belteberg. Belteberg hade väderqvarn och tegellada invid gården. Det synes som om det vid tidpunkten af krigets utbrott varit Axel Urups mening att bebygga Belteberg: åtminstone fans på gården hopad en massa mur- och taksten, huggen gråsten och präktiga furubjelkar, hvilket allt kunde läggas i beslag för fästningarnes behof. Likaledes fans hela ladugårdens besättning qvar. Af husgeråd fans deremot föga; det hade antingen blifvit undanfördt eller doldt på stället, och hvarken med lock eller trug kunde man lyckas att få husfolket till bekännelse. I Ottarps kyrka funnos 5 kistor undangömda, hvilka vid undersökning befunnos innehålla fogdens och folkets klädespersedlar: så stor var förskräckelsen för de nye herrarne, att de nya undersåtarne gömde sjelfva kläderna för dem. Emellertid blefvo de återlemnade till sina egare.

Hvad äng beträffar, var skillnaden ej så stor emellan de båda gårdarne: Belteberg gaf 200, Hvideröd 150 lass hö. Större var skillnaden i fråga om åker: det senare hade ett utsäde af 10 tr råg, 14 tr korn och 5 tr hafre, det förra af 16 tr råg, 26 tr korn och 32 tr hafre. Till godhet räknades Belteberg ungefär dubbelt mot Knutstorp: här gaf en trafve råg 2 skeppor. Det hade två kyrkotionden, nämligen Ottarps och Norrviddinge.

Belteberg och Hvideröd bildade tillsamman en betydlig godskomplex. Följande utdrag ur jordeböckerna lemnar upplysning om Beltebergs omfång, liksom inventariet om den kreatursbesättning, som ett dylikt gods för 200 år sedan hade. Ugedagsgodset bestod af 17 hela, 10 halfva gårdar och 5 gatehus, skattegodset af 17 hela, 19 halfva gårdar och 1 gatehus eller in summa 48 hela, 1 half gård och 6 gatehus. Ladugårdsinventariet visar:

för *Belteberg* 6 hästar 10 oxar 6 tjurar 25 kor 9 qvigor 16 kalfvar 50 får och
„ *Hvideröd* 4 „ 10 „ 2 „ 16 „ 17 ungnöt 12 „ 46 „
lam 10 gamla svin 7 unga svin 10 grisar 8 gäss 20 höns
2 „ 11 „ 4 „ 8 „ 20 „ 16 kalkoner 5 bistockar.

Gårdarne sköttes genom ugedagsgodset [1]), så att den personal, som lefde vid sjelfva gården, bestod endast af följande: ridefogden med sin tjenare gårdsens dräng, stallmästaren, beridaren och 2 stalldrängar, skytten, hofslagaren, ladufogden, fähyren, fårhyren, mjölkedejan med mjölkpigan och kockepigan samt trädgårdsdräng och postdräng. Till herrskapets enskilda betjening hörde på ett skånskt gods vid denna tid åtskilliga andra såsom symfonislagare, källarsvenner etc.

På allt lades beslag. Hästarne afsändes till Dalby kungsgård, der Carl X straxt vid besittningstagandet upprättat ett stuteri och hästdepot. Boskapens nedslagtning ställdes i utsigt. Spannmålen tröskades för garnisonernas räkning under uppsigt af en på hvarje gård qvarlemnad ryttare, som på samma gång hade att drifva på arbetet och tjena till salvagarde. Höet afsändes likaledes till Malmö och Landskrona. Fjäderfäet ställdes till disposition för konungens kök. Till slut kastade man också ögonen på gårdarnes öfverflödiga betjening till arméens behof. "Behagar det E. K. M. allernådigst" heter det till slut i Taubenfelts bref, "så kunde de afdankade karlar antagas till soldater i E. K. M:ts tjenst och kanske man skulle få således ett litet compagnie ihop: dock lära de intet med god vilja gå dertill."

[1]) I en skrifvelse till svenska styrelsen, 1661 $^{13}/_{5}$, gifver generalguvernören G. O. Stenbock följande allmänna skildring af det samtida landtbruket på de stora skånska godsen, som torde kunna tjena till belysning af förhållandena: "De danska hafva intet hållit således hus på sina gårdar som adelen i Sverige, ej heller slagit sig på rätt mycken boskap, utan knapt hållit på dem så många kor, som de till att underhålla en person, tre eller fyra, haft af nöden, och det för den orsaks skull, emedan ugedagsbönderna hafva att göra allt arbetet på åker och äng och de eljest hafva velat spara onödigt folks belöning och sjelfva fodrat till oxars opställande, hvilket sista har varit den största profit, de hafva sökt att hafva af sina sädesgårdar."

Efter freden i Kjöbenhavn återfick Axel Urup sina på detta sätt behandlade gårdar, men sålde dem 1661 6/8 till sin halfsyster fru Anne Beck Bülow på Rosenlund, som qvarstannade under svensk spira. Hon sålde dem 1668 till rikstygmästaren grefve P. Sparre. Men denne herre behöll godset i 16 år utan att betala. 1683 29/8 klagar öfverhofmästarinnan fru Sitzele Grubbe Urup, Axel Urups enkefru, i en skrifvelse till general-guvernören Ascheberg, att hon under de 16 åren sedan köpet afslöts ej bekommit en fyrk af honom och att godset under tiden förarmats, så att det ej mera gaf säkerhet för hufvudstolen. Hon begärde, att han måtte åläggas utbetala hennes fordran.

Sin nuvarande bebyggnad fick Belteberga på 1730-talet, sedan general W. Bennet blifvit dess egare. Vid samma tid förvandlades den öster om gården belägna Kingelstads sjö till en åker med 40 t:rs utsäde [1]).

Duege—Dufeke,

som 1658 egdes af enkefru Sophia Ramel von Kratz, enka efter en tysk öfverste v. Kratz i dansk tjenst, beskrifves såsom bygdt på en holme, med vatten rundtomkring bygnaden, "helt sänkt ned i ett moras." Grundvalen var så litet fast, att huset satt sig på ena sidan; det såg helt bofälligt ut. Fru Sophia Ramel v. Kratz hade såsom de tre andra godsegarinnorna af Ramelska slägten svurit Sverige trohet. Men hennes ställning var betänklig. Mannens tyska slägtingar och kreditorerna gjorde sina anspråk gällande, och hela mobiliern stod förseglad för deras räkning: den svenska kronan falkade på att få sin andel deraf, enär åtskilliga kreditorer voro danskar och samtliga danska fordringar i Skåne förklarats förbrutna till Sverige.

1738 beskrifves byggnaden såsom omgifven af en sjö med ekskog och surskog rundt omkring.

Till beskrifningen af en mängd herresäten i södra Skåne lemnar en i svenska riksarkivet befintlig tysk relation af generalqvartermästaren, öfverstlöjtnant Johan Hintzke åtskilliga bidrag. Hintzke var 1676 före krigets utbrott beordrad att på stället besigtiga dessa gårdar ur synpunkten af det försvar, de kunde lemna vid fiendens förmodade inbrott. Med anledning af denna relation hafva nedanstående anteckningar blifvit gjorda, hvilka utvidgats med åtskilliga

andra upplysningar ur arkiven i Stockholm och Malmö. De kunna tjena som text till Fischers prospekter, hvilka härröra just från närmaste tiden efter detta krigs slut.

Borreby

tillhörde 1658 Otte Lindenow, som ej hade svurit Sverige trohetsed före andra krigets utbrott. Han uppehöll sig der vid denna tid och blef krigsfånge. Borreby beskrifves som en välbyggd gård, på tre sidor omgifven af vattengrafvar samt äfven af vallar. Öfver grafven ledde en vindbrygga. Vallen var så vidsträckt, att derinom äfven rymdes en trädgård. Emellan ändarne af grafven och ån, som slingrade ned under höjden, låg en torr passage. I fullkomligt samma skick stod gården på 1670-talet.

I 1676—79 års krig var Borreby besatt af svenska trupper från april 1677, då man försökte instänga danskarne inom Landskrona län. Otte Lindenow betraktades med misstänksamma ögon. Han troddes stå i förbindelse med danskarne. Också fördes han då in till Malmö fästning, men erhöll dock snart tillstånd att få vistas på sin andra gård Klågerup. Hans hustru blef en tid qvar på Borreby; döttrarne hade sändts öfver till Danmark. Dit hade han äfven sändt en del af sin lösa egendom, hvilket betraktades som ett brott, hvarföre han äfven 1678 inkallades af gen. guvernören Sperling till Malmö och sattes under ransakning. Härtill kom äfven en anklagelse för några uppbringade bref öfver till danska sidan. Carl XI befallde 1678 $^{16}/_{3}$ att med honom allvarligen skulle förfaras, och han dömdes till att med penningböter försona sitt brott, hvarvid åt Sperling öfverläts att bestämma bötessumman, hvilken skulle användas till åtskilliga behof. Efter fredens afslutande lemnade han godsen och bofäste sig i Danmark.

Från Malmö fördes år 1677 kanoner ut till Borreby. Dess besättning bestod då af 60 soldater, 3 underofficerare och 3 korporaler under befäl af major v. Osten. Först 1678 $^{8}/_{3}$ blef Borreby af danskarne intaget och förstördt. Byggnaden fattade eld under beskjutningen, som verkställdes med stora, sjöledes ditförda kanoner; besättningen värjde sig ändock tappert intill sena aftonen, då den för hetta och trängsel ej förmådde mera, utan måste gifva sig fången. Huru hårdt besättningen ock varit ansatt, hade dock fienden ej vågat storma. Endast nakna murarne qvarstodo efter denna olycksdag i Borrebys historia *).

Bjersjöholm,

1676 tillhörigt grefve Gustaf de Lagardie, hade då rymlig borggård, 94 fot lång och 62 fot bred, på alla fyra sidor omgifven af boningshus. Byggnadens hufvudsida var 2 ½ våning i höjd och hade ett framspringande torn, hvarest ett porthvalf bildade inkörsel till borggården; de öfriga tre sidornas höjd var endast 2 våningar. Murarne höllo 2 till 2 ½ alnar i tjocklek; några källrar voro hvälfda, andra utan hvalf. På en ö, i en stillastående sjö låg en vacker kyrka. En vindbrygga hindrade tillträdet; invid denna låg en loga, uppbyggd af gråsten, men öfriga ladugårdsbyggnader voro uppförda af korsvirke.

En höjd bakom dessa, alldeles i närheten, från hvilken hufvudbyggnaderna kunde med kanoner beskjutas, gjorde dem odugliga till försvarspunkt.

Under kriget blef gården så utplundrad och ödelagd, att allt låg vind för våg och ingen tog sig af den. Kronofogden i orten insatte en ladufogde der 1678, då egarens folk öfvergifvit stället.

Bollerup,

hade 1676 en alldeles förfallen hufvudbyggnad utan både tak och golf, fullkomligt obrukbar [1]); gårdens andra boningshus, uppfördt af naturlig sten med murar om 3 alnars tjocklek, var i nedra våningen försedt med några hvälfda gemak: rummen i öfversta våningen begagnades till sädesvind. Öfrige smärre hus, af hvilka Falk Lycke låtit uppbygga några, voro mycket förfallna och nästan obrukbara. Gården omgafs af en grund vattengraf om 38 fots bredd: utanför denna vid båda utkörsvägarne låg en stark vall, försedd med en rått uppkastad bastion, från hvilka den flacka omgifningen kunde med skott bestrykas och ett angrepp någorlunda afvärjas. Gården tillhörde vid denna tid grefve Otto Rantzow på Sjælland.

Dybeck

beskrifves af Hintzke 1676 på följande sätt:

"Vid uppfarandet till borgen måste man passera en helt och hållet kringfluten ladugård, till hvilken man inkommer genom en

---

[1]) Brunii förmodan (Skånes Konsthistoria, 433) att detta hus under kriget 1676–79 blifvit förstördt bestyrker sig sålunda icke.

hvälfd port. Till venster har man i denna ladugård loga, vagnshus, ridhäst- och fölstal, ko- och oxestall, alla i en lång rad vid hvarandra, uppförda af naturlig sten med väggar om 2 alnars tjocklek och 5 alnars höjd. De ha alla halmtak och äro uppförda af Otto Marsvin. Tätt invid ligger häststallet om 2 våningars höjd äfvenledes af naturlig sten och ungefär lika tjocka murar. På högra sidan ligga får- och stuteristallarne, uppklinta af lera, samt en trädgård, bakom hvilken en dam utbreder sig nästan som en liten sjö. Till sjelfva gården kommer man från ladugården öfver en vindbrygga midt för porten. Sjelfva boningshusen äro på venstra sidan och till halfva fasaden uppförda af bränd tegel; högra sidan är af sandsten och annan naturlig sten 1 $^1/_2$ våning hög; dessa byggnaders murar äro om 1 $^1/_2$ till 2 alnars tjocklek. På fjerde sidan omgifves borggården af korsvirkshus; borggården är trång och har i ena hörnet ett torn. Borgen omgifves af en 48 bred, 8 till 9 fot djup vattengraf; bakom densamma ligger en lustträdgård; härifrån kunde gården med lätthet beskjutas."

Till Dybeck hörde äfven Hjortehus, ett bebygdt lustställe på en höjd nära sjöstranden, och det hade en hamn, som dock endast kunde rymma smärre farkoster, då den höll endast 5 fots djup.

Glimminge

fasta stenhus stod ännu 1676 fullt befästadt och kunde då ännu betraktas som ett tjenstbart fäste, ehuru nära två århundraden förflutit, sedan det uppfördes af sjöhjelten i konung Hans' dagar Jens Holgersön Ulfstand (1499). Det svenska militära ombudet, som 1676 besigtigade detsamma, tvekar ej att sluta sin berättelse med dessa ord: ist also dieses Haus eins der stärksten Häuser im Lande und mag mit Wahrheit eine Burg genannt werden.

Den skildring Hintzke lemnar af denna intressanta borg, den enda ännu qvarstående inom de skånska landskapen, som lemnar en tydlig bild af den senaste medeltiden, torde äfven vid sidan af senare skildringar förtjena att anföras.

"Glimminge hus," så lyder den, "är en aflångt fyrkantig byggnad om 100 fots längd och 40 fots bredd, 22 $^3/_4$ svenska alnar i höjd från marken till taket. Murarne äro alltigenom 3 $^1/_2$ alnar tjocka och från grunden till taket uppförde af kantig och sprängd sten.

Källrarne äro till en del hvälfda, till en del täckta med väldiga, tätt till hvarandra liggande bjelkar, och i dem befinna sig en förträfflig brunn, brygghus, bakstuga, kök samt öl- och vinkällare; lufthålen äro så anbragta, att man med dubbla nickhakar kan bestryka hela borggårdens yta. Dörröppningen, genom hvilken man inträder i huset, är hvälfd och försedd med en dörr af ek, hvars styrka ökas genom ett beslag af kopparplåtar och jernband: denna dörr har två hål, genom hvilka man inifrån kan skjuta ut på borggården. Midt i hvälfningen är ett skottgaller och längre in ännu ett hål för kastning af handgranater. Går man nu vidare upp i första våningen, har man att öppna ännu en jerndörr, hvarvid man likaledes står i fara för skott från ett hål uppe i hvälfningen och från en annan öppning i trappgången. Man stiger högre upp och kommer i första våningens stora sal med dess små, med starka jerngaller försedda fönsteröppningar, der Jens Holgersön brukade spisa med sitt folk. Derinvid ligger sofkammaren, der tätt invid kaminen Jens Holgersöns hvilobänk är uthuggen i sjelfva muren. Ofvanför på väggen, öfver hufvudgärdet, står på tyska skrifvet: Friederich, König in Dennemarck: allein was billig ist. Invid detta rum är ännu ett annat, ur hvilket man åter kommer in i salen. Alla dessa rum äro hvälfda, och sofkammaren är försedd med en jerndörr. Tätt invid denna är en stor trappa, på hvilken man går vidare; trappstegen äro så förfärdigade, att man kan taga ut stenarne och, såsom förut är nämndt, skjuta ned inunder. Åter måste man öppna en jerndörr för att komma upp i andra våningen, som är af afdelad i åtskilliga hvälfda rum, äfvenledes med starka galler för fönsteröppningarne. Derifrån kommer man till tredje våningen, som till hälften är hvälfd, till hälften har tak af tätt intill hvarandra fogade bjelkar. I den hvälfda delen ligger kyrkan, som äfvenledes har med galler väl förvarade fönster. Slutligen stiger man upp för en trädtrappa till en halfvåning med tak af täta bjelkar. Vinden ofvanför har 3 finger tjocka furuplankor och der finnas 18 skottgluggar, hvarest 18 stycken af koppar kunna beqvämt uppställas och fritt spela omkring i grannskapet. I de andra våningarnes fönsteröppningar kunna äfven allahanda små och medelmåttigt stora stycken anbringas. Byggnadens tak är af tegel på starkt sparrverk. Herrarne Rosencrantz, som efter slägten Ulfstand innehafva gården, hafva invid detta fasta hus uppfört trenne lägre hus, tvenne af sten och det ena af kors-

virke, två våningar höga, för att få en sluten borggård. Stenhusen hafva fasta murar om 2 alnars tjocklek och bidraga äfven till försvaret. Rundtomkring borgen går en djup graf och utanför denna ligger ett moras; deremellan är den enda vägen upp till borgen, utmed mer än hälften af grafven, så att enhvar som vill tränga dit, måste utsätta sig för faran att från 3 sidor af huset kunna träffas af skott, innan han kommer fram till bryggan. Visserligen har denna intet vindspel, men hon kan med lätthet helt och hållet upprifvas."

Glimminge innehades vid det skånska krigets utbrott af Mogens Rosencrantz, som var dansk undersåte och vistades på Sjælland. Det blef derföre redan 1675 lagdt i beslag af svenska kronan. Under kriget fick det svensk besättning för att hålla snapphanepartierna i denna trakt af Skåne i tygel. Öfverste Sparrfelt förde befälet öfver densamma. Ystad hoppades, att Glimminges och Krageholms garnisoner skulle kunna skydda det för snapphanarnes öfverfall; men det visade sig vara fåfängt. Glimminge utrymdes sommaren 1678 af sin besättning vid ryktet om den danska truppkårs annalkande, som var beordrad att angripa de adliga fästena; den brände vindbryggan efter sig, så att borgen då stod alldeles öfvergifven inom sina befästningar. Lyckligtvis trängde ej 1678 denna danska här så långt fram som till Glimminge, och Jens Holgersön Ulfstands och Rosencrantzernas gamla borg, jemte Lunds domkyrka de skånska landskapens intressantaste fornminne, står ännu oförstörd, väl värd en fullständig historisk återställning. Kanske skall den ej heller låta vänta på sig, när kärleken för Skånes minnen kommit ej blott till lif, utan äfven till kraft.

Heckebjerg—Heckeberga,

Holger Ulfstands stolta borg, var visserligen en stor och stark byggnad, men dock ej så präktig, som traditionen och de på denna grundade skildringarne förtälja. Det gör oss nästan ondt att nödgas helt prosaiskt beriktiga villfarelserna härutinnan. Några 7 spirbekrönta torn egde det gamla Heckeberga icke; det har till det yttre synnerligen mycket liknat det ungefär samtidigt uppförda Vidtsköfle och de båda samtidigt förstörda adliga husen Borreby och Eriksholm—Trolleholm. Det skildras 1676 såsom liggande på en högländ ö en skogsjö, inneslutande en temligen

stor borggård med tvenne starka hörntorn om 3 till 3 ½ alnars tjocka murar. Af dessa tvenne torn var det ena — det lägre — då inredt till rum, men det andra, som höll 4 våningar i höjd, var bevaradt i sitt ursprungliga skick med 11 skottgluggar i fjerde våningen. Detta kunde dock knappast brukas, enär golfvens bjelkar och plankor voro genomruttna. Hela byggnaden var af tegel med gråstenskärna, murarne 2 ½ alnar tjocka. Ladugårdsbyggnaderna, som lågo nedanför borgen, voro uppförda af sten och försvarades af vindbrygga och en stark port framför denna. Som emellertid borgen var omgifven af höjder och öar i sjön, kunde den med kanoner lätt beskjutas. Såsom fast ort i en snapphane guerilla var den ännu hållbar, och såsom sådan fick den också svensk garnison under kriget, helst den ansågs ligga just i kanten af det södra Skånes snapphanebygd. En ströfkår af danska arméen förstörde emellertid Heckeberga på sommaren 1678. Egarinnan fru Mette Rosencrantz Krabbe hade varit en af de första, som villigt ställt sig till efterrättelse Carl XI:s befallning till den skånska adeln att lemna Skåne och begifva sig upp till Sverige; men här vistades 1677—78 den olyckliga Jytte Thott Krabbe och hennes moder fru Dorette Rosencrantz Thott samt Holger Thotts och Chr. Billes barn. Det öfvermått af olyckor, som träffat fru Dorette och hennes dotter, hade lagt dem båda på sjukbädden, så att de ej kunnat enligt befallningen föras upp öfver den gamla gränsen. 1678 $^{12}/_{6}$ ankom ett danskt parti, som förde fru Jytte Thott Krabbe och hennes moder med sig. Krigets sista år tillbragte de alltså i Danmark, der sålunda hela Thotteslägten då befann sig. Efter deras bortförande antände danskarne Heckeberga.

Heckeberga var en skogsegendom med herrliga skogar af både ek och bok. Dess bondegods ansågs ej synnerligen gifvande. Ännu 1738 säges dess sädesjord vara så ringa, att bonden endast födde sig med boskaps uppfödande och försäljning af ved.

Heckebergas herrlighet af skog och jagt var berömd. 1661 föreslog gen. guvernören G. O. Stenbock för regeringen att tillbyta sig Heckeberga och Skabersjö för att dermed arrondera den kungliga jagtmarken i södra Skåne, den s. k. vildtbanan, d. v. s. skogstrakten omkring Dalby—Hellestad. Derigenom skulle den kungliga vildtbanan förenas med vildtbanan i de kungliga birkerna Lindholm och Börringe och sålunda bildas en jagtmark om 13 mil (1661 $^{21}/_{8}$).

Herrested—Herrestad

var 1676 likaledes bebygdt med en korsverksbyggnad, hvilken omslöt en fyrkantig gård. Det kunde ej heller begagnas till försvar: Hintzke, som ur synpunkten af deras försvarsduglighet beskrifver de skånska herregårdarne, tillägger om Herrestad: "und ist also dort nichts merkwürdiges zu beobachten." Under kriget låg Herrestad öde och var öfvergifvet af egaren, G. de Lagardie, så att kronofogden i orten 1678 måste insätta en ladufogde. Gustaf de Lagardie hade blifvit egare af Herrestad genom arf efter modren Ebba Brahe de Lagardie, eller som hon sjelf skrifver sig i en handling rörande gården, "Ebba Braa grevinna til Leckö." Hon hade köpt det af Ove Thott, som hon anklagade för att ha uppgifvit gården bättre än den var, hvarföre hon 1664 $^{9}/_{10}$ gaf fullmakt åt "hopmannen" Johan Palm att derom öppna process med Ove Thott.

Högested—Högestad,

ansågs 1676 ej kunna användas som fast ort. Det af Palle Rosencrantz 1635 uppförda boningshuset med 2 alnars tjocka murar af tegel och flis om hvartannat låg visserligen högt och hade två våningars höjd, af hvilka den nedre var hvälfd, men gården saknade både vallar och grafvar. På ena sidan låg en stenbyggnad med en alns tjocka murar som tjenade till oxe- och kostall. Öfriga hus voro korsverksbyggnader och mycket förfallna.

Högestad utgjorde 1658 en del af Iver Krabbes stora godskomplex. Det bestämdes vid delningen af hans egendomar åt en af döttrarne och innehades en tid af dottersonen Manderup Skeel Due, som dock aldrig bosatte sig i Skåne. Det försåldes till gen. guvernören Gustaf Banér, som daterat en och annan förordning Högestad. Vid krigets utbrott 1676 hade Jörgen Krabbe, för att rädda sin systersons, den i Danmark bosatte unge Skeel Dues, del i Högestad från seqvestrering af svenska kronan, gjort gällande, att han, så länge modren fru Karen Marsvin Krabbe lefde, egde en eventuel arfsrätt i Högestad. Carl XI befallde också 1676, för att tillfredsställa Jörgen Krabbe, innehållandet deraf. 1682 upptages J. Skeel Due såsom egare, hvadan G. Banérs köp synes hafva återgått. Han hörde just ej heller till de säkre betalarne; de vinglerier, hvari han invecklade sig, sänkte guvernörspostens anseende.

Jordbjerg—Jordberga

var 1676 fullkomligt oförändradt i samma skick, som det blifvit bebygdt af Iver Krabbe. Borggården omslöts på 3 sidor af grundmurade byggnader af tegel om 1 ¹/₄ alns tjocklek och 10 alnars höjd; de 4:de utgjordes af en temligen tunn tegelmur. Det hade, såsom de nyaste byggnaderna i allmänhet då för tiden, ej blifvit uppfördt med afsigt att tjena egarne till försvar och omgafs derföre ej heller hvarken af vall eller graf. Ladugårdsbyggnaderna, hvilka på 3 sidor omslöto en gård, voro uppförda af gråsten, men murarne voro ej synnerligen tjocka. Stället ansågs också ej kunna komma i beräkning såsom fast punkt under kriget. Jordberga tillhörde vid denna tid Chr. Bille, som genom gifte med en dotterdotter af Iver Krabbe bekommit detta hans gods.

Klågerup

skildras 1676 såsom omgifvet af moras; åbyggnaden af korsverk var då för ej längesedan uppförd af Otte Lindenow och gården var icke såsom så många andra skånska gods försedd med befästningar, så att den kunde försvaras: den förklaras också af Hintzke i hans berättelse "wegen seiner Schwäche von keiner Consideration." 60 år sednare, 1738, omtalas de två små sjöar, som lågo invid gården, såsom mestadels igengrodde.

Krogholm—Krageholm

ansågs 1676 som en af de präktigaste af Skånes herregårdar. Byggnaden, bildande en 2 våningar hög fyrkant med borggård om 100 fots längd och 75 fots bredd, var omgifven af sjö och försedd med vindbrygga. Den var helt och hållet uppfördt af tegel med 2 alnars tjocka murar. Det fasta hörntornet, 5 våningar högt med 8 skottgluggar i 5:te våningen, hade ända till 3 alnar tjocka murar. Ladugården var äfvenledes af tegel och omgafs af vattengrafvar med 2 vindbryggor. Tornets höjd gjorde, att en kulle i ladugårdens närhet ej ansågs farlig. I Jörgen Krabbes tid saknade gården ej krigsförråd; ännu på hösten 1678 lågo qvar från hans dagar ett par hundra styckekulor. Krageholm delade under 1676—79 års krig lika öde med så många andra skånska borgar. Det fick först tjena svenskarne till försvar mot snapphanerörelsen

och blef derefter af den danska arméen skjutet i brand. Ystadsboarne betraktade Krogholm såsom sitt bästa stöd mot plundrande snapphanepartier och landstigande fiender. Men när Ystad i augusti 1678 blef intaget och plundradt vid en dansk landstigning, måste Krogholm äfven utrymmas af sin besättning, och när den återvände dit, fann den allt plundradt och bortfördt ända till kakelugnarne och dörrlåsen. Till murar och tak var dock då ännu byggnaden oskadd; äfven de palissader, hvarmed befästningen förstärkts, qvarstodo. Befälhafvare på Krogholm under kriget var Simon Andersson.

Krogholm—Krageholm, Krogenosernas stamsäte, var ett af Skånes mest betydande adelsgods. Till Krabbeslägten, som innehade det vid öfvergången till Sverige, öfvergick det genom Iver Krabbes till Jordberg gifte med Karen Marsvin, och af den dem och deras barn emellan 1664 $^{22}/_{8}$ uppgjorda arfförening visar sig, att det då omfattat 1400 tunnor hartkorn. När Iver Krabbe efter någon tvekan beslöt sig för att stanna på danska sidan, hade han sändt den ene af sina söner att fresta lyckan under svensk spira: det var den olycklige Jörgen Krabbe. En lottkastning var det, som afgjort dennes öde; ty vid den delning af sina gods, som Iver Krabbe och Karen Marsvin preliminariter genom lottkastning låtit verkställa, hade på Jörgens lott fallit Krogholm, medan Gunderslefholm tillfallit den andre brodren Tage Krabbe, som derföre också förblef under dansk spira. Af Iver Krabbes skånska gods bestämdes vid samma tillfälle åt döttrarne och deras arfvingar Jordberg (dotterdottren Karen Vind gift med Chr. Bilde), Fulltofta (Just Höegh) och Högestad (J. Skeel Due). Jörgen Krabbe, såsom familjens hufvudman på svensk sida, blef en slags målsman äfven för dessa gods, hvilkas egare utom Chr. Bille stannade på dansk sida. Genom sitt gifte med Jytte Thott blef han äfven egare af Tosterup.

Om besittningen af Krogholm försäkrades Jörgen Krabbe genom ett formligt öfverlåtelsebref af föräldrarne dateradt 1661 $^{20}/_{9}$; dock förbehölls åt modren, om han barnlös dog före henne, 538 t:r hartkorn af godset. Redan förut hade han i det morgongåfvobref, han i augusti 1661 Malmö utställde till Jytte Thott, tillförsäkrat henne besittningen af denna gård, om hon öfverlefde honom. 1677 $^{3}/_{8}$ upprättades dem emellan ett testamente, i kraft hvaraf Krogholm skulle blifva till evärdlig tid ett stamhus för Krabbeska slägten och till arfving insattes brodren Tage Krabbes son, enär deras

äktenskap var barnlöst; men 1681 förklarade Olof Rosencrantz å dennes, sin myndlings, vägnar, att han ej ville emottaga det erbjudna arfvet. Krogholm var nämligen belastadt med skuld, och 538 t:r hartkorn af godset tillhörde i följd af en arfförening af 1667 $^{22}/_{6}$ alla de Krabbeska arfvingarne. Jörgen Krabbes moder, fru Karen Marsvin Krabbe, hade nämnligen öfverlefvat sin olycklige son. Krabbeslägten visade sig emellertid ädelmodig mot hans enka och tillförsäkrade henne 1688 $^{17}/_{8}$ full besittning för lifstiden af denna egendom. Fru Jytte synes vid denna tid hafva varit i behof af hjelpen. Visserligen hade nämnligen visat sig vid det uppbud af all sin egendom, som hon 1682 $^{24}/_{8}$ gjort "til at conservere hendis sal. herris reputation, haand og zegl," att boet efter honom, ännu efter plundringarne under kriget, egde en öfverbehållning af 20548 rdr; men 1688 $^{11}/_{4}$ lagsöktes hon enligt kgl. resolution och dom af Just Höegh för 33591 dr dsk, troligen ett efterkraf för den ur så många synpunkter olycksbringande försäljningen af Fulltofta till Cronacker. Just då var det, som Krabbeslägten trädde emellan och gaf henne lifstidsbesittningen af de 538 t:rna hartkorn i Krogholm. Fru Jytte dog ej förrän fram på 1690-talet och tyckes då ännu ha varit i besittning af Krogholm. En process utbröt efter hennes död emellan Thottar och Krabber om de 538 t:rna hartkorn af Krogholmsgodset, i besittning hvaraf etatsrådet Monrad såsom förmyndare för Tage Krabbes barn immitterades af gen. guv. M. Wellingk 1698 $^{26}/_{7}$. Utslaget blef, att Krabbeska arfvingarne behöllo godset; men Thottarne tillerkändes hälften af hvad afbetalning fru Jytte gjort på skulderna. Full liqvidation och arfskifte i boet efter henne hölls först 1702 $^{8}/_{10}$ i Ystad, enligt Göta hofrätts mandat, af J. Ankarstråle [4]).

Marsvinsholm,

uppfördt 1644 af Otte Marsvin till Dybeck och Mette Brahe till Clausholm, stod på öfvergången från det befästade adliga slottet till den fredliga praktbyggnaden. Det var visserligen omgifvet af grafvar, men det var liksom ej på fullt allvar, ty bryggan, som ledde öfver dem, var ingen vindbrygga och kunde ej heller i en hast förstöras: den hvilade på fasta ekpålar. De båda fyrkantiga tornen, som med en half våning räckte upp öfver den öfriga byggnaden — försedd med dubbel takstol, föreföll denna 1676 snarast som

tvenne vid sidan af hvarandra uppförda byggnader — voro emellertid så uppförda, att alla murytor kunde från dem med skott bestrykas.

Det innehades intill 1677 af Holger Thott, men förklarades då förbrutet och gafs med möbler, spannmål och hela uppsättningen, som det stod, till general-major Cock von Krimstein (K. B. 1677 $^{11}/_{12}$). Holger Thott återfick sina gods genom freden i Lund 1679, men föryttrade dem snart och bosatte sig jemte sina bröder Knud och Tage Thott i Danmark.

En utförlig beskrifning öfver Marsvinsholm från 1730:talet finnes i Malmö länsarkiv, hvaraf följande utdrag här meddelas:

"Marsvinsholm är anlagdt i en torfmosse, hvilken sedermera blifvit utkranad och upprensad till graf och fiskdam; der midtuti är gården uppmurad med ett stenhus stående på bokpålar, så att vattnet sköljer muren rundt omkring. Huset är nederst muradt af stora huggna gråstenar, 5 stenars och väl 5 alnar i höjd, sedan med stor tegelsten fem våningar i höjden: tornen hålla med öfversta vindsloften inberäknade 6 våningar. Nedersta våningen är öfverallt hvälfd. I denna är köket med en väl 15 alnar djup murad brunn, som gifver kallt och klart, men mycket osmakligt vatten. Alla fönstren, så i nedersta våningen som den dernäst, äro försedda med täta jerngaller; murarne i nedersta delen äro af 4 alnars tjocklek, sedan i proportion smalare uppför. I stället för tak har vid gårdens nybyggning varit öfver hela stenhuset (undantagande tornen) en fiskdam af koppar, som sedermera af öfverste Christian Urne blifvit nedtagen: i stället hafva då under 4 sparr tvenne tak af tegel med kopparrännor emellan blifvit upplagda med 4 då upmurade gaflar vända mot öster och vester. På hvardera tornet (begge äro nu täckta med tegel på italienskt vis) har ursprungligen varit tak af svart tunn flissten; de ha 3 stycken skorstenar och huset 8 st., alla kring sidorne. I Marsvins tid skall hafva legat öfverst i hvarje torn 4 kanoner, som vid danska skepps förbigående i sjön, gifvit dansk lösen, emedan de varit befallde salutera Marsvinsholms slott (som det uti Arent Berntsens Danmarks Herlighed nämnes). På boningshuset är ingen annan in- eller utgång än den nämnda porten. Derifrån löper i norr en brygga af 40 alnars längd och 6 alnars höjd från vattnet; vid ändan till gårdsplatsen är grafven nordan till försedd med en mur, på hvilken bryggan hvilar, men

emellan den och huset stå pålar. Gårdsplatsen är uppfylld och af samma höjd som bryggan. Nordan för stenhuset och 80 alnar från bryggan är en med tegel och gråsten murad ladulänga af 100 alnars längd, 32 alnars bredd och 50 alnars höjd, med en murad och upphöjd bro till en stor port, linjerätt mot borgporten; derigenom och rundt omkring i hela längan inköres all säd och hö; på södra sidan uttröskas den på en lång loga, hvarest 6 à 7 par tröskare kunna rymmas, men ej mer än en i bredd. På norra sidan kan allt fodret nedfällas till kreaturen och stalloxarne. Stall-längan vestan till, en våning hög, grundmurad af gråsten med tegeltak, står under ladulängans gafvel jemt med dess norra vägg och sträcker sig mot söder 50 alnar lång. Från dess ända och till grafven är en 4 alnar hög mur, 54 alnar lång, och vid dess ända är en port, endaste inkörslen och ingången till ladugården. Östan till är en korsverkslänga, murad och tegelhängd, som amiralen och landshöfdingen Carl Georg Sjöblad sedan dess anträde till gården låtit uppbygga, hvaruti betjenterne logera. Längan har 60 alnars längd. Grafven omsluter ladugården sunnan och östan med bredt vatten, och en kanal nordan och vestan gör honom alldeles kringfluten, så att inkörslen, med en bro försedd, är tätt vid den nämnda ladugårdsporten."

"Sunnan för stenhuset är en trädgård, som med tvänne flyglar så innefattar huset, att vattnet är lika bredt på östra, södra och norra sidan mellan huset och trädgården, hvilken är sirad med en spatserallée och en gång ifrån vestra till östra ändan närmast grafven; på dess vestra ända äro tvänne korsverks tegelhängda trädgårdshus, fyrkantiga och med italienska tak. Uti det ena är orangehus med orangeträd samt gårdsmästarens logement. I det andra förvaras jordfrukterna och arbetsmaterialier. Vestan, sunnan, östan och nordan är trädgården försedd med höga lindar och afvenboks häckar. Nordan för denna trädgårds vestra flygel ligger gent emot (endast grafven och smala gatan till ladugårdsporten är emellan) en fyrkantig trädgård med en liten smal kanal rundt omkring, omgifven af en afvenboks häck och prydd med 4 st. med buxbom anlagde lustqvarter med hans excell:ces sal. högvälborne hr grefvens och fältmarskalkens Königsmarcks och dess grefvinnas namn och andra ritningar uti."

"Gårdens enskilda egor bestå af trenne vångar eller sädesgärden, hvaraf tvänne årligen besås med råg, korn och hafre och

den tredje ligger i träde till mulbete (i hvardera år någon ekeoch hasselskog), alla rundt omkring gården belägna, och nordan för dem ligga gårdens ängar, med skog af ek och hassel: sydvest från gården, mellan Snårestad och ängarne, ligger en herrlig gammal och ung bokskog, Oran benämd. Annars har gården inga beteshagar, som ej höstas, mindre någon utmark till mulbete, utan gården med ägorne är instängd af rundtomkring liggande byar."

"Vid gården har också funnits 99 af Marsvin anlagde smärre och större fiskdammar, hvilka sedermera mestadels blifvit utlagda till äng, och till fyllnad af etthundrade den förr omnämnda på taket. Två muskötskott i vester från gården ligger en liten insjö med något aflopp om vintern, men intet tillopp, och ett bösskott sunnan för gården en liten uppdämd sjö. $^1/_4$ mil östan för gården är en qvarn med ett par stenar, hvilken drifves endast vid höst och vår af en liten ström, som skiljer Herrestads oc Ljunits härader. Denna qvarn ligger i förra häradet samt Bjeresjö socken, emedan den är östan för strömmen belägen och således ej insockne, än mindre rå och rör, hvilket till denna gård icke finnes." [*])

Mogenstrup—Månstorp

beskrifves 1676 såsom beläget i en ort, full af moras, omgifvet af en 30 fot hög och 24 fot bred vall med en graf om 48 fots bredd och 11 fots djup. Till gården ledde en brygga, som dock ej var vindbrygga, men som med lätthet kunde helt och hållet upprifvas. Mogenstrups fasta hus var 72 fot långt och 48 fot bredt; dess murar voro 5 $^1/_4$ aln tjocka, af gråsten med tegelbeklädnad och reste sig upp ur vallen. Nederst hade det fasta hvalf och ofvanpå hvalfven boningsrum; derofvan fortsatte sig murarne om 5 alnars tjocklek. Fönsterna begagnades, då det behöfdes, till kanongluggar. Byggnadens gaflar voro på vinden af samma tjocklek som öfriga murar, men öfversta delen af sidomurarne, som förenade dem, bestod endast af tunt korsvirke, hvaraf "Månstorps gaflars" nuvarande utseende förklaras. Mot sydost låg en höjd, från hvilken huset kunde beskjutas med kanoner, så att sidornas korsvirksmurar med lätthet kunde ruineras och öfra delen af byggnaden göras oduglig.

Inom vallarna lågo tvenne hus af korsvirke, i hvilka besättningen beqvämt kunde bo. 100 till 150 man ansågos kunna hålla platsen om de egde tillräckliga kanoner.

Lador och stallbyggnader lågo utanför vallarne. Mogenstrup–Månstorp, en af Skånes fastaste adliga borgar, hade af Ove Thott blifvit öfverlåtet till danska kronan, som afstått det åt den svenska bland Bornholms vederlagsgods, och vid krigets utbrott 1676 var det förlänadt till riksamiralen f. d. generalguvernören G. O. Stenbock. Det hade under detta krig svensk garnison och förstördes af danskarne 1678; ännu 1680 låg hela godset ocultiveradt. Det blef ej, såsom så många under kriget förstörda gårdar, hvilka tillhörde enskilda personer, åtminstone nödtorftigen återstäldt, utan förföll allt mer och mer; dock kunde år 1738 de hvälfda källarne ännu begagnas. Det förblef kungsgård, förvandlades slutligen till öfversteboställe samt var mest bortarrenderadt, och ingen tog vård om ruinen. Dock står den ännu, i trots af misshandlingar både i krig och fred ännu imponerande och i sitt förfall lockande fantasien. Den omgifvande traktens flackhet förhöjer det stora intrycket.

Ännu 1738 fans det lund och sjö invid ruinen.

Näsbyholm

skildras 1676 såsom beläget på en högländ ö i en skogsjö. Trenne byggnader omslöto en gård, hvars fjerde sida var tillstängd med ett plankverk. Byggnadernes midtelparti utgjordes af erkebiskop Birgers 1480 uppförda starka stenhus, till formen aflångt fyrkantigt med en fyrkantig tornbyggnad af grof gråsten om 18 alnars höjd och med 2 $^1/_2$ alnars tjocka murar; de båda andra husen — flygelbyggnader — voro af korsvirke. Till borgen, som fordom benämts erkebiskop Birgers borg, ledde en enda väg från närmsta strand, en lång smal bank, hvilken när plankverket och flyglarne undanrefvos kunde beherskas från det fasta stenhuset och tvenne på hvardera sida derom framskjutande höjder. På ena sidan om sjön lågo skogbevuxna höjder, men de ansågos så aflägsna, att borgen ej derifrån kunde med någon verkan beskjutas.

Det egdes vid denna tid af Arild Svab, som genom gifte med Margrete Beck kommit i besittning af gården.

Skabersöe—Skabersjö

hörde 1676 till Skånes befästade borgar, men ansågs i anseende till närbelägna höjder föga dugligt till försvar, i fall det besköts med kanoner; mot anfall af en trupp, väpnad med musköter, ansågs deremot detta adliga fäste ännu hållbart. Byggnaden, som omslöt en fyrkantig borggård, bestod till de tre sidorna af grundmurade hus af tegel med 2 alnars tjocka murar om en vånings höjd; den fjerde sidan åter var endast af korsvirke. En tornbyggnad, likaledes af tegel och under tegeltak, hade äfven murar om 2 alnars tjocklek. Rundtomkring borgen gick en graf, 37 fot bred och 10 fot djup, och deröfver ledde en brygga, som till försvar kunde uppvindas.

Framför borgen voro ladu- och stallbyggnader belägna, uppförda dels af korsvirke dels af tegel, men med föga tjocka murar: emellan dem låg en stor fiskdam. Bakom dessa fans den höjd, från hvilken sjelfva borgen med lätthet kunde beskjutas.

Vid utbrottet af skånska kriget stod Skabersjö obebodt. Det egdes af Fredrik Oveson Thott, som ännu ej myndig lefde på Sjælland hos sin moder Margrete Rantzow Thott och hennes man i andra giftet Enevold Parsberg. Det blef såsom danskt gods lagdt i beslag af svenska kronan och förändrade för en tid både namn och egare. Huru det gick till i trakten år 1677, derom är i dessa Samlingar (1871 II, 85—86) ett och annat meddeladt.

Svanholm—Svaneholm

skildras 1676 såsom beläget på en ö, som omgafs af en temligen bred sjö. Byggnaden, 2 ½ våning hög, med 2 ½ till 3 alnars tjocka murar af tegel och fyllning af naturlig sten, var försedd med en stark hvälfd port, som hade dubbla, med jernnaglar tätt beslagna dörrar. Öfver densamma framsprang ett fyrkantigt altantorn, en "Erker," från hvilket husets framsida kunde med skott bestrykas; dessutom voro två andra af husets sidor för samma ändamål försedda med dylika altantorn. Byggnadens alla fönster kunde begagnas som skottgluggar. Den hade hvälfda källrar och en vacker kyrka. Bryggan, som förenade ön med fasta landet, var lagd der sjön var som smalast och höll 135 fot i längd. Det var ingen vindbrygga, men hela bryggan kunde med lätthet upprifvas.

Framför slottet lågo stall och kornlador i en på tre sidor kringbyggd, mot slottssidan öppen gård. Denna låg högre än slottet, så att det derifrån lätteligen kunde beskjutas med kanoner och oroas med granatkastning. Detta ansågs emellertid vara dess enda anfallbara sida, enär de rundt omkring sjön belägna med tät ekskog bevuxna höjderna lågo på betydligare afstånd.

Svaneholm intog under kriget svensk besättning våren 1677, men utrymdes liksom de öfriga adliga fästena 1678 på sommaren, då det hotades af en stark dansk ströfkår. Egaren, Axel Gyldenstierne, som stod i svensk krigstjenst, klagar tidigare på året 1678 för generalguvernören, att den svenske besättningen så våldsamt for fram med hans gård, att källrar och vindar uppbrötos och rågåkern användes till betesmark. Nu blef han efter den svenska besättningens aftåg tillfångatagen af danskarne och förd till Landskrona, men rönte den otacken, att af svenskarne misstänkas för att alldeles godvilligt ha följt med såsom förlofvad med en af Otte Lindenows döttrar, som lefde öfver på danska sidan [*]).

Hans yngre broder, Predbjörn Gyldenstierne, hade året förut stupat vid Christianstad, kämpande på svensk sida.

Söfde—Söfdeborg

skildras 1676 såsom omgifvet af sjö. Till borgen ledde en 125 fot lång brygga, som till försvar kunde uppvindas. Borggården var rymlig och höll 96 fot både i längd och bredd; på 3 sidor omgafs den af 2 ½ våning höga boningshus: den 4:de tillstängdes af en mur. I ena hörnet reste sig ett högt torn om 4 våningars höjd, siradt med en hög vacker spira. Ladugårdsbyggnaderna af sten omslöto en gård på 3 sidor; de voro ej kringflutna. Söfdeborg ansågs ej kunna hålla sig som fast ort, om det besköts från kringliggande höjder. Otte Tagesen Thott hade fulländat slottets inre praktfulla utsmyckning, och det utgjorde hans enkas, fru Dorette Rosencranz Thotts enkesäte.

Under kriget intog det svensk garnison och utgjorde en af de vigtigaste försvarspunkterna mot snapphanarne, som just i denna trakt rasade våldsammare än någon annorstädes inom det södra Skåne. Tillika var det såsom de flesta med trupper besatta gårdar en vigtig plats för skatteuppbörden, ty denna kunde under kriget endast under vapen insamlas och föras vidare. Den

danske befälhafvaren Arensdorf hade 1678 på sommaren utfärdat order till snapphanelöjtnanten Tue Kropp att antända Söfdeborg; men Kropp omkom just vid den tiden i Frosta härad. Redan förut samma sommar hade det utstått en belägring, då det i juni angreps af H. Trolle med en styrka af 300 man till häst. Vid detta tillfälle utsändes i kringliggande socknar ett danskt plakat, att allmogen inom 14 dagar borde transportera sin egendom öfver till Danmark. Under hösten samma år utgingo ständigt partier från Söfdeborg på jagt efter traktens snapphanar, och ständiga små träffningar föreföllo. Det var ett oupphörligt småkrig mellan täta skogar och moras i synnerhet i trakterna åt Wanstad, Tolånga och Lövestad, emellan hvilka byar skogarne då ännu voro så tjocka, att vallhjonen — såsom ännu i början af 1700-talet — gingo vilse. I texten till Skånska herregårdar omtalas en del enskilda händelser från detta småkrig.

Det till Söfdeborg hörande **Ågerup** tyckes äfven hafva haft stora åbyggnader. Åtminstone lät befallningsmannen Jacob Rasmussen på hösten 1678, då förstöring tyckes hafva hafva gått öfver gården, uttaga 149 fönster, som ställdes i förvar i Blentarps kyrka. [7])

Tosterup

skildras 1676 såsom befästadt med grafvar om 37 fots bredd och 10 fots djup samt en vindbrygga; omkring det starka fyrkantiga tornet, som hade 20 alnars höjd och $^1/_2$ alns tjockare murar än den öfriga byggnaden, nådde grafven en bredd af 75 fot. Sjelfva byggnaden, aflångt fyrkantig och 1 $^1/_2$ våning hög, hade 1 $^1/_2$ alns tjocka murar. I nedra våningen voro gemaken hvälfda. Borggården var ej kringbygd, utan bildades af hufvudbyggnaden, ett lägre stenhus och tvenne sammanbindningsmurar. Framför hufvudbyggnaden lågo stallarne och ladubyggnaden, uppförda af naturlig sten, men med tunna murar, och bakom de förra kyrka och kyrkogård. Från en höjd i närheten af tornet kunde detta med lätthet beskjutas, hvilket minskade platsens försvarsduglighet.

Vid Tosterup, som var hans hustrus Jytte Thotts arfvegods, stiftade Jörgen Krabbe ett hospital, hvartill han anslog dels pante- och dels frälsegods till värde af 10,000 dr smt. Carl XI be-

kräftade denna stiftelse 1670 $^{16}/_{12}$, och det medgafs honom frihet, att under lika frihet som utsockne frälse bruka det pantegods, hvilket han vid en förändring af stiftelsen behållit mot lemnad refusion af eget frälse.

MARTIN WEIBULL.

Noter.

[1]) G. H. Taubenfelt till K. M:t 1658 $^{9}/_{9}$ Belteberg. (S. R. A.)

[2]) Magistraters och kronofogdars berättelse till landshöfdinge embetet i Malmö 1737—38. (M. L A.)

[3]) J. Sperling till K. M:t 1678 $^{9}/_{8}$. (S. R. A.) Öfriga uppgifter ur handlingar i Malmö länsarkiv.

[4]) Notiserna från krigstiden 1676—79 ur Malmö länsarkiv; uppgifterna om Krabbeska familjen ur en samling handlingar rörande Thottarnes och Krabbernas process i kgl. danska bibliotekets handskriftssamling.

[5]) Beskrifningen öfver Marsvinsholm, undertecknad J. Hæger, i ofvan omtalta berättelser till landshöfdinge embetet 1737—38 (M. L. A)

[6]) Bref från och till gen.-guv. Sperling 1677—78 (M. L. A.)

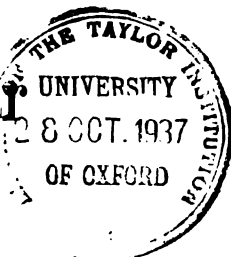
[7]) Rapporter till Sperling (M. L A.)

[8]) Kam. Koll. bref till landsh. Leyonsköld 1672 $^{2}/_{8}$ (M. L. A.)

Borde ej åtskilliga under det språkliga virrvarr, som försvenskningen medförde, ytterligt vanställda ortsnamn återställas till sin ursprungliga form? T. ex. Hvideröra till Hvideröd? Krageholm till Krogholm o. s. v.?

Innehåll:

Lund, 1872, Berlingska Boktryckeriet.

Samlingar

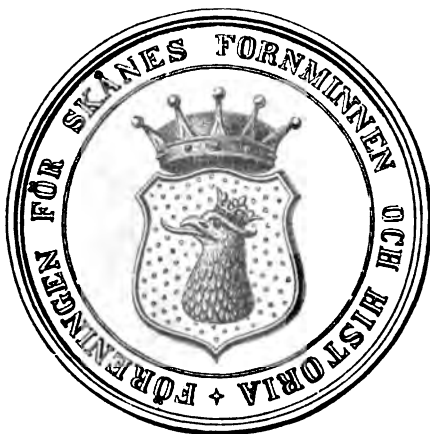
till

Skånes historia, fornkunskap och beskrifning.

Tidskrift,

utgifven af

Föreningen för Skånes fornminnen och historia

genom

MARTIN WEIBULL,
Föreningens sekreterare.

1873.

Samlingar

till

Skånes historia, fornkunskap och beskrifning.

Tidskrift,

utgifven af

Föreningen för Skånes fornminnen och historia

genom

MARTIN WEIBULL,
Föreningens sekreterare.

1873.

Samlingar

till

Skånes historia, fornkunskap och beskrifning.

Tidskrift,

utgifven af

Föreningen för Skånes fornminnen och historia

genom

MARTIN WEIBULL,
Föreningens sekreterare.

1873.

Lund, 1874, Berlingska Boktryckeriet.

Antiqvarisk Beskrifning öfver Walleberga Socken (Wallebergh 1374, Vallebierg 1600) i Ingelstads Härad, Christianstads Län, Skåne.

I sydöstra hörnet af Skåne, nära intill den bekanta, af seglare fruktade "Sandhammaren," är Walleberga socken belägen. Den omgifves på tre sidor af Löderups, Hörups, Glemminge och Ingelstorps socknar, samt begränsas på den fjerde af Östersjön. Socknen består af Walleberga och Fröslöfs byar och Kåseberga fiskläge. Numera finnes ej ringaste skog inom socknen och har ej funnits på öfver hundra år, ty i Gillbergs beskrifning läses om Walleberga: "tillräckelig åker, liten äng, tillräckelig torfjord med ål och lax-fiske i saltsjön;" om Fröslöf: "god och ömnig åker samt liten äng, men ej mera," samt om Kåseberga fiskläge: "här fångas marsvin, lax, ål, flundror, torsk och tobis." Socknens nordliga del är temligen kuperad, mellersta delen deraf deremot mera jemn, men mot Kåseberga finnas ganska ansenliga torfmossar, hvilka äro skilda från hafvet genom dubbla rader af mycket höga sandkullar, de så kallade "Kåseberga backar," hvilka utgöra en fortsättning af sandhöjderna vid Hammars by i Ingelstorps socken och Kabusa i Köpinge. Att Walleberga socken, liksom större delen af Ingelstads härad, framförallt den del deraf, som ligger vid hafvet, varit bebodd från urgamla tider, synes såväl af de talrika fornsaker från skilda perioder, hvilka blifvit anträffade här och der i torfmossarne och på fälten, som af de ännu qvarvarande fornlemningarne. Inom Walleberga bys område finnas följande

fornlemningar: å N:o 5 ligger en hög, "Snaptahög" kallad, hvari en "bronsvärja" blifvit anträffad. Likaledes låg på N:o 6 en temligen ansenlig hög, som dock numera är till större delen utjemnad genom plöjning. "Walshög," i hvilken för en del år sedan ett skelett anträffades, är belägen å N:o 17. Allmogen omtalar, att sistnämnde hög Julafton står på "guldsulor" (guldpelare), och att ljus synes derunder, en tradition, som på flera ställen är gängse om ansenligare högar. På samma hemman träffades för några år sedan ett skelett och hos detta en lerflaska och en knif, men då berättaren ej kunde närmare redogöra för fyndets beskaffenhet, är det omöjligt att bestämma, till hvilken tid detsamma rätteligen bör hänföras. Å N:o 16 ligger en hög utan namn och å N:o 38 en aflång stensättning, kallad "Smedshöjsbacken" eller "Jättegraffven." Denna fornlemning är 30 alnar lång och 12 alnar bred samt består af 14 stenar, bland hvilka den högste är ungefär 1 ½ aln hög. Möjligen hafva dessa utgjort omgifningsstenar till en långdyss, då sjelfva grafkammaren i midten skulle vara förstörd Måhända härrör denna fornlemning från jernåldren, liksom "Hedestenar" vid Kåseberga, och skall föreställa ett skepp. Då egaren för en del år sedan vid något tillfälle lade inom stenringen en plog och en harf "befunnos de följande morgon vara alldeles sönderbrutna, hvarföre ingen numera vågar skada stenarne eller lägga föremål derstädes."

Helt nära skolhuset, vid norra sidan af detsamma, står en utmärkt vacker bautasten, 3 alnar hög ofvan jord. En liknande låg ännu för två år sedan några alnar derifrån i en stengärdesgård, men är nu sprängd och använd till grund i ett hus. Dessa stenar kallades af allmogen "Bruastenarne," och går om dem den berättelsen, att de äro tvenne syskon, som blifvit "stenvandlade," då de ville gå in i kyrkan, för att vigas [1]).

I torfmossen till N:o 43 fans för något öfver 10 år sedan ett menniskoskelett och vid detta en fibula och en spiralring af brons, hvilka af smeden J. Dyck i Glemminge försåldes till numera aflidne konsul J. Wedberg, som sedermera lär hafva sålt dem jemte åtskilliga andra fornsaker till Riksmuseum.

---

[1]) Ofvanstående uppgifter äro lemnade år 1869 af ogifte åboen Pål Nilsson, 68 år gammal.

I sjelfva Walleberga by finnes en af de vackraste och ansenligaste runstenar i Skåne. Som planschen visar, är densamma afslagen i tvenne stycken, af hvilka det öfra är 1 aln 3 tum högt och det nedra 2 alnar 2 tum, hvarigenom hela stenen ofvan jord får en höjd af 3 alnar 5 tum; den har en bredd af 1 aln 2 tum. Så långt man kan minnas, hade den legat i en gärdesgård å N:o 26 Walleberga, hvarifrån den nedra delen flyttades för omkring 25 år sedan och ställdes i gränsen mellan hemmanen N:o 26 och 28 som grindstolpe, der den ännu qvarstår. Härstädes upptäcktes den för något öfver 20 år sedan af professor P. G. Thorsen, som tog en afskrift af runorna. År 1869 lyckades det författaren, med tillhjelp af åtskilliga för saken intresserade personer inom Walleberga, att påträffa i en gärdesgård den öfra delen, hvilken nu är uppsatt på den nedra genom landtbrukarne Anders och Henric Larssons välvilliga biträde. Styckena passa så väl tillhopa, att springan knappast synes. På begäran af professor G. Stephens aftecknade författaren runstenen i sin helhet samma år, hvilken teckning är i kemitypi utförd af artisten M. Petersen å sid. 820 i 2:dra delen af "The Old-Northern Runic Monuments" af nyssnämnde författare, som välvilligt tillåtit Fornminnes-Föreningen begagna samma planscher. Som planscherna 1 och 2 visa, läses på ena sidan i fyra rader:

ᛋᚢᛁᚿ : ᛅᚢᚴ : ᛏᚢᚱᚴᚢᛏᚱ : ᚴᛁᛅᚢᚱᚦᚢ : ᚴᚢᛘᛚ : ᚦᛁᛋᛁ : ᛁᚠᛏᛁᛦ : ᛘᛅᚿᛅ : ᛅᚢᚴ : ᛋᚢᛁᚿᛁ·

Suin : Auk : Turgutr : Kiaurþu : Kuml : þisi : Iftir : Mana : Auk : Suini. Sven och Turgut gjorde minnesmärken dessa efter Mani och Sven. I midten af stenen är ett fyrarmadt kors inhugget, på hvars öfra ända är framställdt ett menniskoansigte med en hjelm. På andra sidan läses:

ᚴᚢᚦ : ᚼᛁᛅᛚᛒᛁ : ᛋᛁᛅᚢᛚ : ᚦᛁᚱᛅ : ᚢᛁᛚ : ᛁᛅᚿ : ᚦᛁᛦ : ᛚᛁᚴᛁᛅ : ᛁ : ᛚᚢᚿᛏᚢᚿᚢᛘ·

Kud Hialbi Siaul þira vel. Ian þer ligia I Luntunum. Gud Hjelpe deras själ väl. Men de ligga i London. Då professor Stephens redan å angifvet ställe beskrifvit runstenen, tillåter författaren sig anföra hans ord i öfversättning:

"För mig synes denna minnessten vara i tvenne afseende intressant. Först erbjuder den ett tydligt exempel på ett starkt substantivum i accusativus sing. med den äldre slutvokalen ännu

qvar; här *Suini* för det vanliga *Suin*. Dernäst gifver densamma tillkänna, att de två här omnämnda männen icke ligga i Walleberga, utan *i London (I Luntunum)*; och sålunda hafva vi ett värderikt motstycke till den andra svenska stenen (*Rös-ås*; se dersammastädes Tom. II, s. 770), på hvilken vi läsa, att den restes till minne af en man, som var begrafven i *Bath*. Två engelska städer äro sålunda här nämnda, och ingenting hindrar, att de ifrågavarande *Mani* och *Suin* kunna hafva varit — om icke fredliga köpmän — medlemmar af kung Knuts ryktbara lifvakt, "Thingmannalid." Och detta är så mycket mera sannolikt, som de stungna runorna — särskilt ᚤ som ett slags *v* — visa, att denna sten icke är gammal, troligtvis från första hälften af 11:te seklet.

Att *I Baþum* på Rösåsstenen betyder *I Bath*, kan ingen vilja förneka. Att *I Luntunum* på denna sten betyder *I London*, är likaledes klart. *I Lunderne* (groves) är meningslöst, tillochmed om man antager, att den eftersatta artikeln varit i bruk så tidigt, hvarpå vi sakna exempel. I Lund (staden i Skåne) är grammatikaliskt omöjligt.

Mycket egendomligt är det å och inom toppen af korset inhuggna hufvudet. Kan den öfre delen beteckna en hjelm, och är det hela en symbol af militärisk rang eller tjenst? (Här följer öfversättning af inskriften).

Här förekommer ännu en gång en sällsam blandning af äldre och yngre ljudtecken på samma sten; *T* för þ i *Turgutr*, men *þ* ännu qvar i Kiaurþu och Kuþ; *G* för *K* i *Ligia*, men annars *K*; och så vidare."

Sedan det numera är bekant för allmänheten, att ifrågarande vackra och ovanliga runsten är af värde, kan man hoppas, att den skall för framtiden vara skyddad för okynniga personers åverkan, ehuru det öfra stycket en gång blifvit nedtaget från sin plats af åtskilliga skadelystna ynglingar från Kåseberga, samt sedermera uppsatt igen af förutnämnde välvillige landtmän.

Å Walleberga kyrkogård står en 6 fot lång, 16 dec. tum bred grafsten af granit, å hvilken är inhugget ett kors, som är 11 dec. tum långt, 8 dec. tum bredt, med 5 små cirklar i midten. (Se tredje planschen). Detta kors, som synes hvila på ett slags pelare, har, som planschen visar, stor likhet till formen med det å ofvanbeskrifne runsten befintliga. Rundtomkring korset löper ett nära

3 tum bredt band, å hvilket dock inga runor äro anbringade. Det är ganska sannolikt, att de två här omnämnda minnesstenar tillhört samma grafminne.

Vid planering af Walleberga kyrkogård påträffades trenne grafstenar af skiffer, hvilka troligen äro bland de ovanligaste och äldsta, som för närvarande finnas qvar i Skåne från medeltiden. Den ena, afttecknad på fjerde planschen, är beskrifven i Brunii "Skånes Konsthistoria," sid. 675. Den är gråaktig till färgen och 5 fot 1 dec. tum lång, 1 1/2 fot bred i öfra och 1 fot 2 1/2 tum i nedra ändan, samt 8 1/2 tum tjock. På öfra sidan af denna grafhäll, som uppomkring har en bred skråkant, ses nederst två knäböjande personer med uppräckta händer (numera genom slitning af skodon mycket otydliga) inom en fyrkantig omfattning; på denna står ett helgon i rund gloria samt derframför en sexbladig ros. Detta helgon, som emot de knäböjande nedsträcker sin högra hand välsignande med tvenne framräckta fingrar, omgifves af tvenne kolonner, hvilka uppbära en rundbåge, hvarå hvila tre små torn med gluggar och knapprydda rösten. Spår till inskrift saknas helt och hållet.

Den andra grafstenen, framställd på 5:te planschen, är ej, såvidt författaren vet, förut beskrifven. Den är 4 fot 7 1/2 tum lång och 15 tum bred i båda ändar samt 7 tum hög. Ehuru denna grafsten, liksom de tvenne öfriga, lidit mycket genom tidens och okynniga personers åverkan, kan man dock tydligen urskilja öfverst ett litet kors och till venster derom en uppifrån sträckt hand, välsignande med två fingrar. Derunder synes ett med spetsigt skägg och med gloria försedt helgon, klädt i fotsid mantel med en åttabladig ros på högra sidan. I venstra handen bär helgonet en stång, på hvars öfra ända står en i fotsid drägt klädd, med gloria prydd skäggig man, hvilken synes hålla i handen en bok eller något dylikt. Nedtill äro bokstäfverna S P S inhuggna, troligen i en sednare tid, samt längre upp A. På sidorna är grafstenen sirligt arbetad och försedd med en rundtomkring löpande repstaf mellan tvenne rundstafvar.

Som teckningen å 3:dje planschen visar, är den tredje grafstenen mera enkel. Å densamma är endast framställdt ett kors, på hvars öfre armar finnas cirklar. Den påminner härigenom om den såkallade Harald Heins grafsten å Dalby kyrkogård, beskrifven hos Brunius, S. K. H. sid. 675, Sjöborg S. f. N. F. Tom. 2, s. 202.

Stenen har en längd af 2 alnar 10 tum och en bredd af 11 dec. tum i den ena och af 10 tum i den andra ändan, samt en höjd af 8 tum. Förutbeskrifne trenne grafstenar äro utan tvifvel äldre än år 1300, och torde till och med snarast böra hänföras till början eller midten af 1200-talet.

Då nyss omnämnde grafmonumenter äro bland de äldsta och märkvärdigaste från den äldre medeltiden inom vår provins och desamma lätt kunna i framtiden blifva förstörda, har författaren å Skånska Fornminnes-Föreningens vägnar hänvändt sig till prosten P. S. Wåhlin, kyrkoherde inom Ingelstorps och Walleberga församlingar, med anhållan, att få till Lunds Akademis Museum införa nämnde grafstenar, öfver hvilken framställning prosten Wåhlin, som låtit å kyrkogården upplägga grafstenarne på en murad ställning, hört församlingsboarne, hvilka dock förklarat, att de ej ville afhända sig desamma.

Kyrkan i Walleberga, hvars äldre del är af ganska hög ålder, har ett mycket högt kor och ansenlig rundel i öster, det förra med tunnhvalf, den sednare med hjelmhvalf, bådadera af huggen kalksten i rundbågsstil. Vid kyrkogårdens planering har en af sandsten huggen sockel blifvit synlig. I början af vårt århundrade har kyrkan blifvit betydligt utvidgad i korsform med kupol. Några steg från kyrkans södra sida står ett ganska högt torn, hvilket i norr och söder har nischprydda rösten med tinnar. Detta torn, som tillkommit för inrymmande af klockor, har en uppgång i södra sidomuren och tvådelade ljudöppningar, hvilkas kolonner utan tvifvel tillhört en äldre byggnad. Till formen hafva de stor likhet med dem, som finnas i St. Herrestads kyrktorn och vid gamla ingångsporten i Ingelstorps kyrka, af hvilka det förra enligt Brunius, S. K. H., skulle vara grundlagdt 1102, och den sednare utan tvifvel är ganska gammal.

I kyrkan förvaras en vacker dopfunt, hvars fot och skål äro runda. Foten har nederst en platt och derpå ett inåt svängdt mellanstycke och öfverst en stor rundstaf. Dopfuntens diameter upptill är 2 fot 2 1/2 tum, skålen är 12 1/2 tum djup inuti och i diameter 17 tum med rundt hål i midten för uttappning af vattnet. Hela funtens höjd 1 aln 6 tum, deraf foten 8 1/2 tum, skålens nedra insvängda del 6 tum, öfra delen 11 1/2 tum. Såväl å foten som å skålen äro en mängd figurer i halfupphöjdt arbete framställda. En stor del af dessa skildringar hafva afseende på de

grymheter, som utöfvades af Herodes den store och Herodes Antipas. Bland de händelser, som der framställas, äro isynnerhet Johannes Döparens sista lefnadsöden och halshuggning tydliga. Se vidare Brunius, S. K. H., s. 485—7.

Härstädes förvaras äfven hufvuddörrarne till ett altarskåp, beskrifna af Brunius, S. K. H. sid. 542, hvilken beskrifning, såsom särdeles fullständig, vi här anföra: "I hvarje af dessa dörrar stå tre apostlar i en nedre och tre i en öfre afdelning under bågformiga baldakiner. I den ena af samma dörrar öfverst: S. Johannes håller i den högra handen en kalk och stödjer den venstra på kanten deraf; S. Thomas stöter med den högra handen ett spjut i en drake och håller en bok i den venstra; S. Bartholomeus förer en knif i högra och en bok i venstra handen; nederst: S. Andreas håller ett skråvinkligt kors med båda händer; S. Jakob den yngre framter en knölstaf eller klubba i högra och en bok i venstra handen; S. Petrus har två nycklar i venstra handen. I den andra dörren öfverst: S. Jakob den äldre håller en lång staf i venstra handen; S. Mattheus förer en staf i venstra handen och har en liten menniska jemte sig; S. Mathias förer en yxa i båda händer; nederst: S. Simon håller en såg i venstra handen; S. Paulus har i högra ett svärd, i venstra handen en bok; S. Philippus framter i venstra en korsstaf, i högra handen en bok. Figurerne stå och äro fullrunda med nära halfnaturlig storlek och temligen goda."

Dessutom finnes en Marie-bild, 1 1/2 aln hög, med Christusbarnet, hvilken bild troligen hört till samma altare, som dörrarne. Likaledes förvaras här tvenne bilder i full kroppsstorlek af apostlarne Paulus och Petrus: den förre med svärd i högra och en papyrusrulle i venstra handen samt en bok under venstra armen; Petrus med en förgylld nyckel i högra handen och en uppslagen bok i den venstra. Då dessa bilder, liksom de mindre bilderna på dörrarne och jungfru Marie bilden, visa att de tillhöra den yngre medeltiden och öfverensstämma såväl till sjelfva stilen som i färgläggningen, torde de vara förfärdigade samtidigt och hafva möjligen tillhört samma altare. Vidare förvaras här hufvudet och en del af kroppen af en liten Christusbild, skuren i ekträ och hållen i särdeles gammal stil. Sjelfva hufvudet, som prydes af mustascher och hakskägg samt långt i lockar hängande hår, saknar törnekrona. Dessa fyra bilder omnämnas ej af Brunius.

På n:o 4 Fröslöf till venster om vägen, som går från Glemminge till Hörup, ligger en fornlemning, som nu består af en ungefär 7 alnar lång, 2 1/2 alnar bred kista, bildad af sex sidostenar och en gafvelsten; den andra är borta. Fordom voro stenarne nästan fullkomligt betäckta af en liten hög, som nu är borttagen, med undantag af midten, som ännu fyller kistan. Pål Nilsson berättade, "att en gosse af hans kamrater sett derstädes ett fat med gröt och ett med fisk, men att de försvunnit, då han nalkades."

Till höger om vägen på en backe ligger "Bruasten," en stor rullsten i form af en likkista. På n:o 4 låg äfvenledes i en hög en stenkista, hvari baron Kurck berättas hafva anträffat ett skelett jemte ett bronzsvärd. Å n:o 8 ligger en hög.

Å egendomen Hedvigsdahls egor ligger en stor hög, "Skäl" eller "Själhög" kallad.

Nära sjökanten vid Kåseberga fiskläge ligger en ansenlig fornlemning, bestående af ett ofantligt stort stenskepp med ett mindre stenskepp på hvarje sida, af allmogen kallad "Urbans-graf, Ales och Hedestenar." Numera består fornlemningen af ett omkring 106 alnar långt och 30 alnar bredt, af 48 stenar bestående skepp, liggande i sydost och nordvest. Se 3:dje planschen, hvarest dock står sydvest för nordvest. Den i fören stående stenen är 6 alnar ofvan jord och den i aktern, nu kullfallen, är 9 alnar. Som teckningen visar, äro de öfriga stenarne lägre, samt de vid ändarne och i midten högst. I sydöstra ändan är skeppet bredare än i den andra. Vid den ena sidan ligger ett af åtta mindre stenar bildadt skepp, omkring 32 alnar långt och 10 alnar bredt. På andra sidan äro endast ett par stenar qvar, men bonden, som egde jorden för omkring 20 år sedan, omtalte, att i hans ungdom fans ett liknande skepp vid andra sidan. Utan tvifvel hvilar här någon sjökonung, som velat högas i närheten af hafvet, för att ständigt höra svallet af vågorna, som fordom burit hans kölar till seger och ära. Otroligt är det ej, att fornlemningen skall föreställa ett drakskepp, bundet midtemellan tvenne mindre fartyg, såsom vikingarne brukade i sjöstrider. Mig veterligen finnes intet stenskepp i Norden, som i storlek öfverträffar "Hedestenar," äfven om åtskilliga finnas, som kunna uppvisa vida högre omgifningsstenar. Stenarne bestå af qvarts-artad sandsten och äro säkerligen hemtade från "Gislöfs hallar," alldenstund, enligt trovärdiga personers uppgift,

denna stenart ej finnes på närmare håll. Denna ansenliga fornlemning är ej omnämnd hos någon fornforskare, åtminstone såvidt jag vet, men i "Inberetninger til O. Worm" nämner Presten Niels Ipssøn derom följande: "Paa Wallebierg Marck, hos Kaasebierge Leye, j Fierdings Weis fraa dett Reeff, som kalldis Sandhammer, udj Vester, staar dj Stene, som kalldis Als Stene. Dj ere disponeret og sette ligesom et Skib, small udj den vester Ende og britt udj den østre. Disse stene ere udj deres Tall — 56. Lengden inden udj ere 90 gemeinlig Triin. Bridden fra den ene Side til den anden middelst udj ere 25 gemeenlige Triin.

Bønderne der hos siger, at gammelt Tale staar: at Ale haffde satt sig forre, at han ville gjøre sig en Haffn neden for dette Bierg, som disse Stene staae paa, udj den Dall, som ligger mellom dj syndre og nørre Bierge; og at han ville gjøre sit Indløb ok Udløb til sine Skibe igennom dj 2 Skaar udj dj syndre Bierge nest Haffuett, som kalldis Kaasebierg Skaar og Lynde Skaar." Af denna berättelse finner man, att under tidernas lopp 8 stenar blifvit borttagna, såvida det mindre skeppets stenar ej också blifvit tagna med i räkningen; hvilket dock är mindre troligt, ty i så fall borde detsamma hafva varit omnämndt.

I ett föregående häfte af denna Tidskrift har författaren häraf sökt visa, att Skånes kust i trakten af Ystad sänkt sig ej obetydligt under tidernas lopp. Ej blott fynden i Ystads hamn bevisa nemligen, att en verklig sänkning af landet egt rum, utan äfven det faktum, att massor af kullfallna träd och stubbar, ligga i hafvet på 7 till 10 fots djup på ett afstånd från stranden af 200 à 250 fot i en längd af nära en mil längs byarne Köpinge, Kabusa och Hammars område ända fram mot Kåseberga gräns. Ehuru inga trädstammar blifvit mig veterligen anträffade i närheten af Kåseberga fiskläge, erbjuder dock denna plats äfven ett talande bevis derpå, att stranden åtminstone på de sista 120 åren betydligt minskats, ehuru det är svårt att afgöra, om denna landminskning beror på en verklig sänkning eller endast på vågornas underminerande af den höga stranden. Kåseberga läge, hvilket fordom låg helt nära hafvet, men numera ligger ett godt stycke från stranden i en liten däld bakom den yttersta raden af sandkullar, flyttades nemligen till sitt nuvarande rum omkring 1740, alldenstund vågorna årligen inkräktade på den plats, der det fordom var beläget. Denna plats visas ännu på en sluttning emellan

hafvet och de yttersta sandkullarne, ehuru densamma till en stor del under tidernas lopp försvunnit i hafvet och årligen minskas. Ett stycke från land ligger en stor sten, som kallas af fiskrarne "Räddaren," och om hvilken berättas, att densamma stått nära dörren i ett af de gamla husen. För endast några år sedan slingrade sig en väg längs hafvet nedanför sluttningen, men numera är densamma, om ej helt och hållet, åtminstone delvis bortsköljd, så att det är omöjligt att köra derstädes. Flera fiskare berättade, att sjön med hvarje år inkräktade mera af stranden eller, som en af dem uttryckte sig, "lannet ger sej ud i vannet," hvilket visar att landminskningen äfven af allmogen blifvit bemärkt.

I Ingelstads härad, men framförallt i Ingelstorps, Walleberga, Löderups och Glemminge socknar, begagnades fordom allmänt den så kallade "Österlens-drägten" af karlarne höga stärkta kragar, skinnbyxor, stora hattar med bord m. m. och af fruntimren korta tröjor och kjortlar, silfverspännen och maljor m. m. Då denna drägt numera med hvarje dag undantränges af stads-drägten och endast begagnas af ett fåtal, hufvudsakligen af äldre personer, torde det ej vara ur vägen att nämna några ord härom, så mycket heldre som troligtvis inom 20 år denna gamla och egendomliga folkdrägt kommit alldeles ur bruk.

Brudgums ("Brogemans") drägten: Skjorta af lärft med hög med genombrutet arbete försedd, stärkt och blånad, "krave," hemgjorda spetsar, samt med dylikt genombrutet arbete i bröstet och vid händerna [1]). Såväl vid halsen som händerna sammanhölls linnet med silfverknappar, som i äldre tider ofta voro försedda med en infattad bernstensbit; i senare tider voro de understundom prydda med filigrams arbete. Ofvanpå linnet bars *"bröstlappen" (västen)*, af blått vadmal och ganska lång, så att den nådde under närmaste plagg, *skinntröjan*, som var förfärdigad af sämskadt bockskinn och broderad här och der med kulört silke. Derofvanpå bars bröllopsdagen *"krivi,"* en blå "banntröga" med gröna sidenband och broderi af kulört silke på ärmar, axlar m. fl. ställen, i

[1]) Ofta var egarens eller egarinnans namn och årtalet för bröllopet broderadt med rödt garn i bröstet.

form af stjernor, blommor, "tulpaner" etc. [1]). Kring halsen var bundet *"halsklät,"* en brokig sidenduk, äfvensom ett grönt sidenband, hvari hängde *"söllstötterna"* (små spetsiga silfverpjeser, fästade vid bandets ändar). *"Hofta"* eller *"Wrielavs" byxor* (knäbyxor med gylf endast vid ena sidan) af gult bockskinn, med broderi i gult, blått, rödt och grönt silke vid gylfen och längs sömmarne, hvilade på höfterna utan hängslor. Ofta hängde vid ena byxknappen en skinnpung med röktobak, eldstål och fnöske. Vidare nyttjades hvita, konstigt stickade *"krunhossor"* (ullstrumpor), strumpband af hemväfda, röda och hvita ylleband med *"duskar"* (tofsar) vid ändarne samt höga stöflar af oxhud med så kallade *"tungor," "plusar"* och *"stroppar,"* de senare af hemväfda ylleband med inväfda figurer i form af "tulpaner" etc. *Bordahatt* med breda brätten, baktill uppvikt, samt försedd med en brokig *"blomsterborda"* (sammetsbord) med silfverspänne, tofsar af svart ullgarn och ofta en påfågelfjäder. Under vigseln höll brudgummen i handen en stor, hvit näsduk med broderi i alla fyra hörnen och i kanterna, samt derofvanpå ett brokigt *"silketorkle."* [2]).

Brudens ("Brua") drägt. "Särken" (Lintyget), af hemväfdt linne, var försedt med genombrutet arbete, liksom mannens, vid bröstet och vid ärmarne, hemgjorda spetsar samt med hög stärkt och blånad krage. Silfverknappar ofta med kulörta glasflusser begagnades vid halsen och ärmarne. Närmast lintyget nyttjades *"klockan,"* en i veck lagd kjortel af blått vadmal med "öfverlif" af siden med silkebroderier och med *"ett sätt,"* 12 maljor af silfver eller, hos fattigare, af komposition [3]). Derofvanpå bars *"pelsen"* af rödt skinn, nedtill försedd med ett bredt stycke rödt kläde, äfvenledes veckadt och hängande i "öfverlifvet," af lika beskaffenhet som det i klockan och med ett sätt maljor. Ofvanpå pelsen bars *"skörtet"* af rödt vadmal eller kläde, med broderadt öfverlif och veckadt liksom de föregående plaggen, samt med 3, 4 eller 6

---

[1]) På andra "gillesdagen" aftogs "krivi" och den unge "mannen" uppträdde endast i skinntröjan

[2]) Om vintren nyttjades under resan till kyrkan och bröllopsgården hvita ullvantar, konstigt stickade, och kapprock af blått vadmal.

[3]) Dessa voro af ganska olika form, de äldsta voro små och föreställde religiösa sinnebilder, änglar, örnar, pelikaner, lejon etc.; senare förekomma dylika med kungligt namnskiffer, från Adolf Fredrik, Gustaf III och Gustaf Adolf. De nyaste äro med filigramsarbete och inlagda glasflusser.

par *"skörtasöll"* [1]). Lintyget var långt och kjortlarne längre ju närmare de voro detta, på det alla måtte kunna synas. Om lifvet bands *"förklet"* (förklädet), af linne med genombrutet arbete och broderi. Ofvanpå detta fästades vid hvardera sidan en brokig silkeduk ("silkedugana") eller "äkta duga" af bomullstyg. Derofvanpå hängdes tvenne så kallade "snoralister," vanligen af rödt ylle- eller sidentyg, broderadt med guldtråd eller prydt med guld och silfvergaloner, samt ofta med egarinnans namn och årtalet i silfver eller guldtråd. Understundom brukades den ena snoralisten af grönt siden med dylika broderier, antingen af lika bredd med den röda snoralisten eller med två smalare ändar. De rikare buro tillika ett bälte af rödt kläde eller annat ylletyg, besatt med fyrkantiga silfverbucklor eller med omvexlande runda och fyrkantiga dylika. Framtill satt ett stort spänne af silfver, och vid högra sidan nedhängde en 5 à 8 tum bred, vanligen 2 à 2 1/2 fot lång flik af samma tyg med flera par dylika silfverbucklor; understundom sutto tre dylika i bredd. Nedtill satt en så kallad sko af silfver med inslagna sirater eller med inlagda stenar samt hängande prydnader, bestående i kulor, löf etc. [2]). Ibland saknades sjelfva bältet och endast den nedhängande fliken fanns. Tillika bars *"listen"* eller *"duskabältet,"* ett bredt, hemväfdt ylleband med tofsar (af samma väfnad som strumpebanden), och bands om lifvet i en stor ros med hängande ändar. I somliga byar hängdes åtminstone i senare tider emellan silkelisterna det så kallade *"hjörnetorklet,"* af linne eller bomullstyg, broderadt med rödt garn ("tamboursöm"), i form af blommor, hjertan m. fl. figurer samt egarinnans namn och årtalet under en krona, samt prydt med brokiga sidenband, guldgaloner, spetsar, tofsar af brokigt garn etc. [3]). Ofvanpå "skörtets" öfverlif bars *"sort bordatröja"* (svart klädes- eller vadmalströja med broderi af kulört silke i form af

---

[1]) Dessa hafva varit af olika form, dels aflånga med inslagna sirater och hängande löf, dels runda med såkallad "öfverbyggnad." Öfverhufvud äro "Skörtasöll" numera mycket sällsyntare, än öfriga här omnämnda silfverprydnader, med undantag af silfverbälten.

[2]) Fordom funnos många dylika bälten af mycket olika form, flera högst gamla och med sirater, som påminte om hedna tidens smycken, men numera äro de ganska sällsynta. Författaren har varit i tillfälle se dylika af flera slag och åtskilliga ganska gamla.

[3]) Författaren har sett ett dylikt med årtalet 1849.

blommor, vaser etc., samt kantad med en "sammetsborda" och der utanför ett svart sidenband) med "söllknappa" (knappar af silfver, fästade på ärmens undra sida, ett qvarter ofvanom handlofven, dels gjutna, dels med filigramsarbete). På ryggen af tröjan fästades upptill det så kallade *"Särkasöllsla,"* ett brokigt, ofta med guld- eller silfvertråd inväfdt sidenband af 2 à 2 ½ fots längd. Framtill voro fästade på tröjan fyra *"söllspännen,"* af hvilka alltid två och understundom alla fyra voro lika [1]). Frampå bröstet fästades under tröjan *"bröstdugen,"* som bestod af sidenband, silfver och guldborder, satta i horizontala rader, eller som i senare tider var förfärdigad af perlor, ofta särdeles smakfullt arbetad. På denna var fästad silfverkedjan, med hvilken dagen efter brölloppet maljorna tillsnördes, och då silfverkors, spännen etc. aflades. Om halsen bars i ett sidenband eller en silfverkedja *"särkasöllet,"* en parallelogramformig prydnad af silfver med hängsirater i form af små runda skålar, trianglar, etc. och ej fullkomligt platt, utan något böjd efter halsens form. Nedtill hängde i en liten kedja eller rättare länk *"trillekorset,"* en rund medalj eller brakteatlik prydnad af förgyldt silfver med I H S *(Jesus Hominum Salvator*, af allmogen öfversatt *Jesus Herrans Son*), antingen åtskilda eller förenade till monogram, samt med inslagna eller genombrutna sirater och understundom med en liten pålödd ängel af silfver [2]). Nedanför trillekorset hängde *"stringlakorset"* i en lång silfverkedja eller ofta i hvar sin kedja tvenne dylika. Kedjorna fästades, en på hvardera axeln, i form af ett "timglas," "hjerta," "stjerna" eller någon annan figur [3]). Emellan bröstduken

---

[1]) Af dessa finnas flera slag, dock alla runda. De äldsta äro mera enkla och endast prydda med inslagna sirater och hängande små skålformiga sirater eller löf. Sedermera nyttjades dylika med såkallad "öfverbyggnad" (uppstående prydnader af smala vridna silfverstänger i flera olika figurer). De yngsta äro prydda med inlagda glasflusser och filigramsarbete, stundom högst prydliga. Författaren har sett fem ganska olika slag, men ännu flera torde finnas. Dessa äro de silfverprydnader, hvilka man för närvarande lättast och i största omvexling kan erhålla hos allmogen.

[2]) I somliga trakter af Skåne nyttjades "hängprydnader," bestående af medaljer eller specier från 1500 och 1600 talet med hängande "löf" af silfver, men huruvida dylika äfven brukades inom Ingelstads härad, vågar författaren ej afgöra, alldenstund han ej sett sådana hos allmogen derstädes. På Ystads Museum förvaras åtskilliga dylika från grannhäradet, Färs.

[3]) Såväl "Trinn-" som "Striglakorsen" erinra, som baron A. Kurck i texten

och striglakorsens kedjor sattes tvenne silfverskedar med rundt blad. Vid måltiden begagnade bruden sjelf den ena och lemnade den andra till brudgummen. På hufvudet bars *locken*, en hårprydnad, flätad på ståltråd af hampa eller lin ("hör"), omvirad med röda ylleband med nedhängande ändar, hvilken prydnad bars af alla vuxna ogifta fruntimmer. Till bröllopsdagen kläddes densamma med brokiga, med guld och silfvertråd inväfda sidenband ("gyllenstyckela"), guld och silfvergaloner, samt brokiga sammetsborder [1]).

till Skånska Folkdrägter redan anmärkt, mycket om katolska tiden, och flera af de äldre, för ej längesedan brukade, torde vara af ganska hög ålder eller åtminstone förfärdigade efter gamla typer. Af dessa har författaren sett fyra slag. Den äldsta formen, som brukades isynnerhet i förra århundradet, hade formen af T och bestod af två flata skifvor med en tunn lamell emellan. Vid sammanlödningskanterna var en vriden tråd anbringad, och på öfre sidan var fastlödd en Kristusbild, omgifven af ciselerade sirater i form af perlor. Vid korsets ändar voro änglahufvuden fästade. I ålder närmast voro gjutna kors med en Kristusbild, omgifven af sirater i roccocostil, samt upptill med en rund plåt, hvarå ofta framställes en byst med en antik hjelm. Å hvardera af korsets sidoarmar äro två skållika prydnader anbringade, samt nedtill tre d:o. Det, tredje slaget är af liknande form, men består af en tunn förgylld silfverplåt kring hvars kant är fästad en linie-hög kant af silfver. I midten är en gjuten Kristusbild fästad, och rundtomkring äro anbringade prydnader af fin silfvertråd med inlagda stenar, ett slags upphöjd filigrams. Den fjerde och yngsta formen liknar den tredje, men här är Kristusbilden försvunnen och ersättes af stora röda, slipade glasstycken. Båda hafva liksom n:o 2 löf vid sidoarmarne och nedtill. Baron Kurck omnämner en ännu äldre form af gjutna kors med pålödd Kristusbild med ornamentering i 1400 talets stil, men dylika har författaren ej lyckats träffa hos allmogen. Då bruden vanligen erhöll ett striglakors af föräldrarne samt ett af brudgummen, som "Jagöva" (Jagåfva), hände det ej sällan, att samma person bar kors af olika form. Utom jagåfvan till fästmön borde fästmannen äfven föräras svärfadren en bordahatt, så att man af hattarnes antal kunde gissa till svärsönernas.

[1]) "Brudlock" nyttjades äfven i Herrestads härad, men den var lägre och ej så konstrikt bunden som i Ingelstads härad. I hvarje pastorat var en person, som särskilt anlitades vid dylika tillfällen. Om aftonen, sedan brudparet gått till sängs i närvaro af brudtärnor och "brudridarne," påsattes kluten, med hvilken "qvinnan" skulle sofva.

Enligt uppgift af guldsmed Wallengren, som om allmogens silfverprydnader eger noggrann kännedom, nyttjades i förra århundradet så kallade "hufvudlag," bestående af en röd list af ylletyg med påsydda runda silfverprydnader med hängande trekantiga "löf." För ännu längre tid sedan begagnades

Till drägten hörde vidare svarta ullstrumpor och skor af skinn med utskärning framtill vid vristen och baktill vid hälen, i hvilka utskärningar var infäldt rödt saffian med sirater i hvitt d:o. Vid vristen voro stora rosor af gröna sidenband. I handen bars en dylik näsduk och "silketorkle," som omnämnts vid mannens drägt. Vigselringen var af förgyldt silfver och bestod i äldre tider af en spiralring af tjock silfvertråd, omspunnen med finare dylik, liknande bronsåldrens ringar; äfven begagnades ett slags ringar, ungefär ½ tum breda och utgörande liksom tre eller fyra smala ringar, på hvilkas öfra sida voro fästade en ros, en ängel eller dylikt. I senare tider voro de på öfra sidan temligen breda och försedda med hängande löf eller inlagda glasflusser, nästan af samma form som fig. 381, Worsaae, Nordiske Oldsager [1]). Öfver locken, liksom öfver kluten, bars under resa ett "hyeklä," fyrkantigt tygstycke af linne med genombrutet arbete och spetsar af egen tillverkning [2]).

Sorgdrägten: Hustruns bestod af svart tröja med sammetsband af samma färg, svart kjortel, hvitt förkläde och en hvit duk öfver hufvudet, samt klut. Detta öfver större delen af Skåne förekommande, men i de särskilta häraderna ganska olika, hufvudplagg var förfärdigadt af fint hvitt tyg, sockerduk, shirting etc. och försedt med så kallade "vingar" samt prydt med genombrutet arbete, broderi, spetsar etc. Under kluten begagnades en mindre lock. Mannens tröja var svart med mörk besättning, men i äldre tider var den framtill försedd med en bred kant af rödt kläde eller flanell, utklippt i figurer; byxorna voro af svart tyg och

---

enligt samme persons uppgift silfverkronor, men någon dylik lär icke på lång tid varit använd i Ingelstads härad och torde icke derstädes numera kunna erhållas.

[1]) Baron A. Kurck omtalar tvenne andra äldre slag af fingerringar, hvilka för några tiotal år sedan ännu kunde anträffas hos allmogen, men författaren har endast sett sådana i samlingar.

[2]) I allmänhet synes konsten att knyppla, brodera och sy "genombrutet" arbete vara ganska utvecklad i detta härad, och författaren har varit i tillfälle att se utmärkta prof både på skicklighet och smak i den vägen hos allmogen. Fullständiga bröllopsdrägter, jemte åtskilliga andra till klädseln hörande saker, hafva blifvit af undertecknad inköpta till doktor A. Hazelii museum för svenska nationaldrägter med tillhjelp af hemmansegaren Måns Svensson i Ingelstorp.

mycket vida. Vid resor kastades af fruntimren en svart kjortel öfver hufvudet som skydd.

Hvardagsdrägten för mannen bestod af pels och kortbyxor af får- eller bockskinn, broderade med silke, och "bröstlapp" af vadmal, en rund mössa, *"pickelhufva,"* sammansatt af sex lika stora bitar af svart eller mörkblått kläde eller vadmal, med röda kanter emellan samt en röd kant nedtill, eller en stickad toppig mössa af ullgarn, kallad *"mjölkahua."* Vid ena byxfickan bars "stubbeknifven" i ett fodral af bockskinn och begagnades tillika vid måltiderna, alldenstund bordknifvar och gafflar voro en okänd lyx. På resor svart *"bordahatt"* eller *"hongskinsmössa"* [1]). Fruntimren brukade i hvardagslag blåa vadmalströjor eller af ullgarn stickade dylika *"spydetröjor,"* båda mycket korta. I stället för kjortel begagnades vanligen en så kallad pels af rödt sämskadt fårskinn. Förkläde, hemväfdt, af ull om vintren, af linne om sommaren, bådadera ofta mycket brokiga. Strykjern nyttjades ej, utan såkallade "gnidstenar" af mörkt glas, något mindre än en knuten hand. En liknande gnidsten fanns i en graf från jernåldren vid Böste fiskläge nära Gislöfs by, Wemmenhögs härad (se Bruzelii Svenska Fornl., 1:sta h., s. 65). Dylika kan man ännu få se der och hvar, alldenstund höga kragar äfven i vår tid begagnas af åtskilliga äldre personer i Ingelstads och Herrestads härader. Unga flickor brukade under sommarens arbete på marken en högst paradisisk drägt, bestående af ett smakfullt bundet "hufvudtag" (en röd bomullsduk), ett långt på kragen och bröstet broderadt lintyg, samt kring midjan "Duskabältet;" skor utan strumpor.

Barndrägt för en tvåårig gosse: lintyg med hög stärkkrage, *"slum,"* en vid kolt af blått vadmal med gröna sidenband och med silkebroderi på axlarne, ärmarne upptill och vid handlofven samt på ryggen, der den är tillknäppt med sex knappar. Framtill på axlarne sitta två silfverknappar, gjutna eller ciselerade, lika dem, som qvinnorna bära på ärmen. Framtill är ett randigt *"förkle"* af

---

[1]) I Borreby nyttjades fordom en mössa af blått vadmal af särdeles egen form, kallad "kabyssa." Hopslagen liknade den en båt och var liten, men då den slogs upp, gick den ned öfver halsen och lemnade endast ansigtet obetäckt. Huruvida den begagnades äfven i andra socknar, känner författaren ej. Borreby ligger väl i Jerrestads härad, men skjuter in emellan Hoby och Löderups pastorater, samt öfverensstämde i klädedrägt mera med Ingelstads härad än med det härad, hvartill det räknas.

ylle och bomull samt upptill fastsydt vid en *"bröstlapp"* med broderi af rödt och blått garn, nedtill med namnet och årtalet samt med spetsar i kanten. Hvita "krunhossor" af ull och "lärsko" med röda kanter gafs af "Gumoren" [1]).

[1]) Då man genom en väl gjord plansch får tydligare begrepp om en drägt än genom den fullständigaste beskrifning, får jag hänvisa de läsare, som intressera sig för våra gamla folkdrägter och som ej äro i tillfälle att se doktor A. Hazelii samling af dylika saker, till det flera gånger omnämnda praktarbetet "Skånska Allmogens Klädedrägter."

NILS G. BRUZELIUS.

* * *

Ulfs runsten i Tullstorps kyrkogårdsmur, Wemmenhögs härad, Skåne.

Som en af de bäst bibehållna och på grund af de å densamma framställda ristningarne vigtigaste bland de skånska runstenar, som för närvarande finnas i behåll, torde utan tvifvel den i Tullstorp befintliga kunna anses. Den är första gången beskrifven och afteknad hos O. Worm, *Monumentorum Danicorum libri sex*, Liber tertius, pag. 200—202, samt sedermera efter denne omnämnd af Liljegren, Run-Urkunder, sid. 162, hvilken författare dock, efter beskrifningen att döma, sjelf aldrig sett stenen. Redan på Worms tid var den insatt i östra muren af Tullstorps kyrka ("australiori templi Tulstrupensis muro"), der den qvarsatt till 1846, då den gamla kyrkan blef nedrifven (se Brunius, *Skånes Konsthistoria*, sid. 191). Vid detta tillfälle inmurades runstenen i den sidan af kyrkogårdsmuren, som vetter mot kyrkoherdens trädgård, der den ännu qvarsitter, Då denna flyttning inträffat i en så sen tid, kunde man hafva haft skäl till den förmodan, att stenen blifvit insatt i muren i upprät ställning, men så är ej förhållandet, utan har densamma blifvit lagd på ena sidan med sista delen af inskriften nedåt, så att ungefär en $^1/_2$ aln af stenen är dold under jordytan. Detta förhållande är så mycket besynnerligare, som flyttningen försiggick under prosten Palmquists tid, hvilken kyrkoherde förut varit adjunkt i historia vid Lunds Universitet. Numera är, som planschen visar, runstenen afslagen i tvenne stycken, men det är ej med säkerhet kändt, om detta skedde, då den sista gången flyttades, något som dock har sannolikhet för sig, alldenstund Worm ej omtalar, att någon spricka fans å densamma.

Runstenen, som består af granit, har en längd af 3 $^1/_2$ aln, bredd af 2 alnar 8 tum i nedra ändan, samt något mindre i den

öfra; tjockleken hos stenen kan man numera ej utröna, alldenstund den är insatt i muren.

Den hos Worm framställda teckningen af ifrågavarande runsten afviker ganska mycket från originalet och från den här lemnade planschen, och synes det af nämnda teckning samt af beskrifningen, som om icke heller Worm sjelf sett stenen, utan erhållit teckningen af någon annan, med runristningens enskiltheter föga nogräknad person. Icke nog med att det å midten af stenen framställda fantasidjuret, "Ulfven" ("Lupus"), är alldeles oriktigt tecknadt och mera liknar en katt, samt både drak- eller ormhufvudena upptill och spiralerna (ormarnes stjertar) nedtill saknas; tecknaren har äfvenledes alldeles falskt framställt figuren under djuret, hvarföre Worm kallar den en "columnula dentata" etc. (tandad pelare (kolonn)). Som hvar och en lätt ser, utgör figuren under "Ulfven" ett krigsskepp med drakhufvud och klufven stjert, samt 14 sköldar och rodret vid högra sidan [1]). Här synes dock intet spår till mast eller segel, som deremot finnas på fartyg, hvilka äro uthuggna å andra svenska runstenar, t. ex å de bekanta runstenarne från Tjängvide och Habblingbo på Gotland; å runstenen i Stratomta, Törnevalla socken, Östergötland, och på en sten, som länge suttit inmurad i Gamla Upsala kyrka m. fl. Såväl vid drakens hals som vid stjerten är relingen framställd högre än på mellersta delen af skeppet, hvilket äfven enligt sagorna var förhållandet hos krigsfartygen i slutet af hedna- och början af kristna tiden i norden.

"Ulfven" påminner ej så litet om de djurfigurer, som äro inhuggna på Gorm den gamles runsten [2]) och på en runsten, funnen på S:t Pauls kyrkogård i London [2]), samt på den vackra runstenen öfver Ulaf och Utar, hvilken sten först uttogs ur Allhelgonaklostrets ruiner af professor Anders Stobæus och sedermera qvarlåg på Lundagård, till dess den år 1868 upprestes i midten af den så kallade "Runstenshögen" i Lunds gamla botaniska trädgård [3]).

---

[1]) Å det berömda "Tapisserie de Bayeux" från Wilhelm Eröfrarens tåg till England (1066) framställas fartygen äfvenledes med en rad sköldar vid relingen, men försedda med mast, och med rodret närmre mot aktern.

[2]) Beskrifna och aftecknade i *Annaler for Nordisk Oldkyndighed og Historie, 1852.*

[3]) Omnämnd i A. Stobæi disputation "De insignibus" 1697, i Kilian Stobæi disp., "De monumentis lapidariis," omtryckt i K. Stobæi "Opuscula," beskrifven

Tullstorps stenen har, utom det intresse, som de inhuggna figurerna erbjuda, äfven det företrädet framför många andra runstenar, att hela inskriften är fullkomligt bibehållen, och ej en enda runa otydlig, hvarföre såväl Worm samt Liljegren hafva den fullständig. Som teckningen visar, läses derstädes:

ᚴᛚᛁᛒᛁᛦ × ᛆᚢᚴ × ᚬᛋᛆ × ᚱᛁᛋᚦᚢ × ᚴᚢᛘᛚ × ᚦᚢᛋᛁ × ᚢᚠᛏᛁᛦ × ᚢᛚᚠ ×

Klibir Auk Osa Rispu Kuml pusi Uftir 'Ulf. Klibir och Osa reste dessa grafminnen (minnesmärken) efter Ulf. Att Ulf varit en sjökonung eller skeppshöfding, tyckes det å stenen framställda drakskeppet gifva vid handen, men huruvida Worms gissning är riktig, att man genom ulfvens bild velat antyda, "att mannen i krig och kamp liksom vargen varit vild och modig," torde vara svårt att afgöra. Sannolikare är, att Ulfvens bild varit krigarens märke, ty man vet, enligt engelska och irländska annalister, att de nordiska vikingarne ganska tidigt hade å sina fanor insydd bilder af Korpen (Ravnen, Angl. Ræfen, Hrefn), hvilken fogel, liksom ulfven, ofta nämnes i sagorna, äfvensom dessa berätta, att berömda nordiska krigare hade sina bedrifter målade på skölden.

Namnet Ulf är mycket gammalt i Norden, och flera berömda män hafva burit detta namn, bland hvilka vi, liksom Worm, i första rummet vilja erinra om Ulf Jarl, konung Knut den stores svåger, som genom sin son Sven Estridsson blef stamfader för den danska konungaätt, hvars sista manliga afkomling var Olof, Håkans och Margarethas son.

Då intet kors eller annat kristligt emblem finnes inhugget, icke heller inskriften innehåller något uttryck, som antyder, att de personer, hvilka rest stenen, haft kännedom om kristna kulten, samt ingen runa är stungen, torde man temligen säkert kunna antaga, att denna runsten tillhör tiden emellan år 900—1000 och sålunda är samtidig med eller äldre än den förut omnämnde minnesstenen öfver Gorm den gamle, hvilken runsten såväl genom den uthuggna kristusfiguren som genom inskriftens innehåll visar, att den är rest efter det, att kristendomen redan var känd i Danmark. Worms anmärkning, att här ifrågavarande runsten ej ur-

---

af Lagerbring, och af Sjöborg i "Samlingar f. Nordens Fornälskare," af Stephens i "The Old Northern Runic Monuments of Scandinavia and England" (teckningarne efter Sjöborg, oriktiga och vilseledande), af N. G. Bruzelius i denna Tidskrifts IV häfte.

sprungligen haft sin plats i kyrkans mur, är således fullkomligt riktig, och orden *Kuml þusi* antyda dessutom, att den egentligen förskrifver sig från en hög eller annat grafmonument. Ej så särdeles långt från kyrkan, helt nära den så kallade "Skåningamöllan," ligger en nu till större delen utjemnad hög, äfvensom å n:o 7 Tullstorp finnes en annan mycket afplöjd dylik, "Stendyssen" kallad, och har runstenen måhända fordom haft sin plats på en af dessa högar, ehuru detta numera ej med säkerhet kan afgöras.

NILS G. BRUZELIUS.

Likstenen i Lund öfver Biskop Herman.

I det nyligen utkomna "Danske Magazin" (4:de Række, 2:det Binds 4:de Hefte) har min lärde vän Prof. Bibliotekarie P. G. Thorsen lemnat en högst lärorik afhandling öfver denna fornlemning ("Ligstenen i Krypten i Lunds Domkirke over Biskop Herman") med en förträfflig chemitypi af den danske konst-tecknaren Magnus Petersen. På denna artikel ville jag gerna fästa äfven svenska läsares uppmärksamhet, så mycket mera som Prof. Thorsen har godhetsfullt tillåtit Skånes Fornminnes-förening att upplysa dessa rader med aftryck af Hr Petersens mästerliga originalplansch. Det är ett så intressant ämne, att enhvar borde lemna sitt bidrag till dess fullkomliga utredning. Jag anhåller derföre att få meddela följande korta notis, författad April 18, 1871, och då meddelad Prof. Thorsen. Ty denne forskare har väl bifallit och användt min deri utvecklade mening, att inskriften är *på rimmad vers*, men har icke kunnat gå vidare och erkänna min uppfattning af de bokstäfver, som nu äro utplånade på stenen.

I andra linean, nemligen, fyller han tomrummet med

(IAM TRANSIERVNT HIC) ANNI

som synes mig oantagligt. Den bekante förträfflige svenske fornforskaren Carl G. G. Hilfeling kunde, för nära ett århundrade sedan, ännu läsa ungefär ordet FELICITER framför ANNI, och detta kan väl icke vara annat än riktigt. Också vore IAM TRANSIERVNT HIC en högst oväntad ordställning, så mycket mera som denne biskop *icke* hade tillbragt sitt lif *här i Lund*, utan först och mest i Limbourg och abbotstiftet Kolduc, dernäst (en kort tid efter Sept. 1137) i Slesvig som biskop derstädes, derefter

i Danmark och sist i Lund. Prof. Thorsen kan icke komma den förtjente mannens dödsår närmare än att han var allaredan död 1148, då Kung Sven utgaf sitt bref.

Härmed inledas mina anmärkningar från år 1871.

Det kosteligaste grafminne i den berömda Krypt-kyrkan i Lunds katedral är stenen efter HERMAN, Biskop i Slesvig, Danmark. Bortdrifven från denna stad genom ett folkupplopp, flyktade denne prelat och kom till slut till Lund, der den danske Kung Erik Lam gaf honom betydliga egendomar och der han blef canonicus. Han bevistade katedralens invigning år 1145 och dog kort derefter.

Således är denna en af de få *daterade* stenar i Skandinavien från den äldre medeltiden, som ännu äro i behåll. Som vi veta, äro dessa fullt bestämbara monumenter ytterst dyrbara. De gifva oss hållpunkter i formerna af sina bokstäfver och figurer, och härigenom kunna vi komma närmare med hänsyn till många af de minnesmärkens ålder som icke kunna dateras.

Den massiva skifvan är en betydande konstprodukt, visande den aflidne i kroppstorlek och i full episkopaldrägt, huggen i en lätt relief i sandsten. Längden är vid pass 5 fot 8 tum, bredden 1 fot 8 t. vid vestra ändan och 1 f. 6 t. vid den östra. Med hjelp af Petersen's noggranna och väl uppfattada plansch kunna vi nu studera alla dess enskildheter. De bevisa, ännu en gång, den så ofta bortglömda sanningen, att vi *icke* få vänta en jernhård enhet (som aldrig har existerat) i språk eller i kostym m. m. på sådana gamla minnen, hvemhelst må hafva uthuggit dem, hedningar eller kristne, och med runska eller romerska skrifttecken. Lokala inflytelser göra sig alltid gällande. Så här. Den lika så märkeliga *runska* grafstenen öfver THURO Biskop i Ribe [1]), som föll i slaget vid Fotvik i Skåne år 1134, och hvars sarkofag icke kan vara yngre än 1135—1140, d. v. s. ungefär *samtidig* med Hermans i Lund, visar många högst märkeliga jutska dialektegenheter hvad

---

[1]) Nu i Old-Nord. Museum i Köpenhamn. Finnes graverad och tolkad s. 14 i min "Runehallen i det Danske O.-N. Museum", samt samma sida i den engelska upplagan.

språket angår, och slående variationer med hänsyn till klädsel och behandling.

Men den latinska inskriften på Herman's liksten har aldrig varit fullt förstådd. Ingen har ännu insett, att den utgör ett slags *rimmade vers.* Vid denna tid voro sådana lösa vers (hexameter eller leoninska) rätt allmänna öfver hela Europa. Vi träffa dem så tidigt som i engelsmannen Bædas bekanta grafskrift:

Hac sunt in fossa
Bede *(venerabilis)* ossa

dervid — enligt legenden — en engel måste upplysa att "venerabilis" var det enda *passande* adjectiv, ända ned till reformationen. Af dylika på fastlandet vill jag endast påminna om den sachsiske hjelten Vittekins, död 807, på hvars grafsten ristades:

Ossa viri *fortis,* cuius sors nescia *mortis,*
Iste locus *claudit;* euge, fave, spiritus *audit.*
Omnes *mundantur,,* hunc regem qui *venerantur;*
Aegros hic *morbis* rex cœli sanat et *orbis.*

Men, icke att tala om Upsala m. fl. ställen i Sverige, sjelfva Lunds domkyrka har haft flere sådana. T. ex.:

PERPETUE DONO
VITE BENEFACTA CORONO.

och den lika så antaglige hexametern:

PER ME SACRANTUR
SI QUE SACRA RITE PUTANTUR.

samt, på en sten, nu oläslig genom trampning:

SUM IUTIA NATUS
ESGERUS IVL VOCITATUS [1]).

Jag lägger vigt på detta, emedan *rimmet,* i förening med *mätning,* för att se huru många bokstäfver kunnat få plats, ofta lemnar stor hjelp vid återfinnandet af ord, som nu äro mer eller mindre utplånade.

Den enda verkliga svårigheten i Herman-ristningen är, hvad som följde efter *Prelaten Hermans* — — — — —, ett uttryck tydligen i genitiv. Dylika sepulchral-inskrifter, som begynna med den dödes namn i *genitiv,* äro ovanliga och fordra naturligtvis

---

[1]) Se C. G. Brunius, Skånes Konsthistoria för Medeltiden. 8:o. Lund 1850, sidan 671, 679.

alltid ett följande ord i *nominativ* med betydelsen sten eller graf eller lik, m. m. Här, efter HERMANNI, finnes utrymme för endast vid pass 8 bokstäfver, hvarefter kommer ett klart S, derefter en lacun, der ungefär 9 bokstäfver stått, och så den tydliga ANNI. Hilfelings teckning af stenen [1]) visar icke fullt säkra tecken der andra lacunen (efter S) är, men så pass klara att de icke väl kunna läsas annorledes än som FELICITER. Detta tror jag också är rätta ordet, kanhända med någon dubbelstaf, som så många andra på monumentet.

Men hvad var det som stod på första tomrummet? Utan tvifvel må vi här vänta *nominativet.* I dylika inskrifter är det alltid HIC LAPIS *(här är stenen)*, HIC CORPUS *(här är liket)*, eller desslikes, och detta passar ju förträffligt. S:et är ännu tillbaka på stenen, endast HIC LAPI (eller HIC CORPU, se) felar.

Den bästa mig bekanta kopi af denna grafskrift är den af Brunius [2]), hvars officiella ställning gaf honom flere fördelar vid bestämmandet af hvad som då qvarstod af graforden. Han läste:

PRESULIS HERMANNI — — — — — — ANNI
CUI SINE FINE DIEM DET DEUS ET REQVIEM.
ORBITA CELESTIS ET VITE FVLGIDA VESTIS
ASSINT HERMANNO LONGEVO TEMPORIS ANNO

I det jag nu också använder Pedersens ritning, vågar jag föreslå följande som den ursprungliga texten. Härvid iakttages att [ ] betyder min gissning, då stället i långa tider varit *oläsligt;* att vid ( ) jag i hufvudsaken följer Hilfelings kopi, i hvars tid flere bokstäfver voro synliga än nu; i de *kursiverade* orden följer jag Brunius. I HERMANI ser jag ett streck öfver sista A:et, som derföre är den vanliga förkortningen af AN.

† PRESVLIS HERMA*n*NI
[hic lapi]s. (FELICITER) ANNI
CVI SINE FINE DIEM
DET DEVS ET REQVIEM.
ORBITA CELESTIS
ET *VITE* FVLGIDA VESTIS

---

[1]) Gjord, som sagdt, 100 år sedan, då stenen visst var mycket mindre skadad än nu.

[2]) Skånes Konsthistoria, s. 676.

ASSINT HERMANNO
LONGEVO TEMPORIS ANNO.

På engelska, ungefär:

HERE BISHOP HERMAN LIES
HAPPILY, IN THE SKIES,
GOD GIVE HIM ENDLESS REST,
DAY NIGHTLESS WITH THE BLEST!
THRO SCENES CELESTIAL FARING,
LIFE'S SHINING VESTVRE WEARING,
TIME'S EBB AND FLOW UNKNOWN —
MAY THESE BE HERMANN'S OWN!

Andra lineans FELICITER *(lyckligen)* upplyses af BENE *(väl)* i slut-formulen på en sten i Jorvaulx, Yorkshire [1]):

CVI DEVS ETERNA DET BENE LVCE FRVI.
(Gud unne honom väl att njuta det evinnerliga ljuset!)

Äfven finnas variationer i stället för den enkla REQVIEM och ETERNA LVCE. Sålunda flere gånger på stenar i Upsala cathedral-kyrka [2]):

O PIE REX CHRISTE
PROPTER TUA WLNERA QUINQUE,
PROPICIARE TUIS
DEUS HIC ET UBIQUE SEPULTIS,
PERPETUAM REQUIEM
TRIBUENS LUCEMQUE PERHENNEM.

Och ännu en gång [3]):

O IHESU CHRISTE,
PROPTER TUA WLNERA QUINQUE,
DA UENIAM CVNCTIS
DEUS HIC ET UBIQUE SEPVLTIS,
UT POSSINT REQUIEM
SINE FINE TENERE PERHENNEM.

---

[1]) E. L. Cutts. Manual of Sepulchral Slabs and Crosses. 8:o. London 1849. Plate 66.

[2]) Joh. Peringskiöld. Monumenta Ullerakerensia. Fol. Stockholm 1719. Sid. 234, 273.

[3]) Id. l. s. 273.

Sverige kan. uppvisa äfven rimmade *runska* epitafier. Också blandade finnas. T. ex. Botkyrka stenen, Södermanland, (Liljegren N:o 1629) bär en dubbelristning. Den ena, med runor, är i svensk prosa; men den andra, på Latin, är i rimmad vers:

QVI LEGET ET NESCIT
VIR NOBILIS HIC REQVIESCIT.
BIORN DIC TU:
SIT MUNDUS SORDE,
CHRISTE, PRECOR TE.

Således var den afdödes namn BIORN.

På detta vis är Hermans-stenen i alla riktningar i harmoni med sin tid — icke minst i sjelfva Norden.

George Stephens.

Arkiv-anteckningar rörande skånska städer.

1. Skånska städer, beskrifna af sina magistrater 1738.

Här nedan meddelade beskrifningar öfver skånska städer härröra från Malmö länsarkiv. Lars Salvius, densamme, som sedermera gjort sig ett namn såsom utgifvare af Lärda Tidningar, hade mot slutet af 1730-talet fattat tanken att utgifva en Sveriges Beskrifning och för detta ändamål vändt sig till kanslikollegium med anhållan om dess förord hos vederbörande styrelser i orterna för nödiga upplysningars inhemtande. Kanslikollegium gaf länsstyrelserna befallning att understödja honom, och i Malmöhus län infordrade landshöfding Bennet berättelser af vederbörande kronofogdar och magistrater. Af ett eller annat skäl ha emellertid dessa handlingar kommit att qvarstanna i länsarkivet, och Salvii Sveriges Beskrifning utkom aldrig.

Malmö

är en stapelstad, har en swår hamn, så att stora fahrtyg och skiepp kunna ej liggia staden närmare än på en fierdedels mihl; är med förträffelige jordwallar och diupa samt breda wattengrafwar wäl befäst, har 3:ne portar, till öster, söder och stranden belägne och med dubbla windbryggior försedde. På södra sidan liggier en liten insiö, Rörsiön kallad [1]) straxt utan för fästningsgrafwarne, genom hwilka watten staden emot fienteligit infall kan wäl förwaras. På östra och södra sidan äro 2:ne så kallade wärnar eller förstäder och wäster ut en förstad, kallad Tärningholm, bestående alla 3:ne förstäderne af etthundrade stycken

---

[1]) Rörsjön var på 1720-talet ännu så betydande, att fisket i densamma kunde bortarrenderas. Landshöfdingen grefve C. G. Hård innehade det till 1727, då borgmästare och råd begärde arrendekontraktets upphäfvande (1727 $^{28}/_{8}$). Landshöfdingskan A. L. Fahlström Hård beviljar detta i sin mans frånvaro och lofvar kontraktets återställande vid hans återkomst till Malmö (1727 $^{28}/_{8}$). M. L. A.

hus. Wid wästra ändan af staden är ett slott eller citadelle, wäl befästadt med höga jordwallar och dubbla, diupa wattengrafwar, hvarifrån hela staden lätteligen kan beskiutas.

Stadsens hus bestå merendels af trä- eller korswerks-byggnader med murning emellan; dock finnas därjemte åtskilliga stora grundmurade stenhus (40).

Swenska eller S:te Peders kyrckia är en stor bygning, försedd med 2:ne blytäkta torn, ett större och ett mindre. Deruti finnes en kostbar altare tafla, en skiön marmors och alabaster prädikestohl samt epitaphier jemte konungsstohlen.

Tyska eller Caroli kyrckia, som under högst sahl. Konung Carl den Elloftes glorwördige regering blef inrättad, är ock en wacker bygnad med skiöna zirater och målningar innantill wäl beprydd och dessutom nyligen med en wacker stenmur försedd.

Ett hospitals hus med kyrckia därhos underhållandes femtio st. fattige.

En trivial eller latinska schola bestående af en rector, en conrector och fyra colleger.

Ett barnhus med kyrckia därhos, hvaruti underhålles etthundrade st. fattiga barn förutan betiänter och præceptorer, warandes inrättningen till detta huset mycket berömlig.

Ett stort stenmuradt rådhus wid stora torget, deruti finnes den så kallade och ifrån uråldriga tider inrättade S:t Knuts sahlen och guarnizons kyrckian och under hela huset hwälfda rum till stadskiällaren.

Ett stort nybygdt stenhus, äfwenwäl på torget, hwarest landshöfdingen residerar.

Torget är i sig sjelf nästan fyrkantigt och af den storlek, att några tusende man där kunna uppställas, med linde trän rundt omkring besatt, så att ett sådant torg i Europa näppeligen finnas skall.

Ett litet eller mindre torg med slaktare-, bakare- och hökare bodar försedt.

Uti staden finnas siuhundrade och siuttio hus eller tomte nummer, hwaribland sextio tomter äro afbrände, öde och obebodde.

Inwånarnes näring består förnämligast i spannemåhls handel, så att åhrligen plägar utskieppas etthundrade tusende tunnor spannemåhl. Grof- och kramhandlare finnas ock här till ansenligit antahl samt ock åtskillige manufactorier.

Lund,

som efter historierne stod i gröda, när Christus lät sig föda, är belägen i hertigdömet Skåne uppå släta landet, omringad med wall och graf, som nu mehrendels äro förfallna. Landet omkring består af fruktbar sädesmark. Byggningarne i staden äro merendels af korswärk, till 211 st. gårdar, större och smärre, samt många trägårdar och cumians hagar. Uti staden äro twänne torg med Sancte Laurentii kyrckia, hwilcken hafwer uti sig 4 chor, en wacker altare tafla och predikstohl af marmor, 3:ne läktare, ett orgelwärk och många wackra begrafningar under sig, med ett rum som kallas Krafts kyrckia, hvarest ock åtskillige begrafningar äro, med en skiön brunn, ifrån hvilken en stor dehl brunnar i staden söder om, hafwa sitt wattn; brede wid sig hafwer denna kyrckia tvänne capell, Dionysii och Fru Giörwells, öfwer sig twänne torn med klockor, uhrwärck och wisare. Sielfwa byggningen består af huggen sten med bly tak. Dessutom är uti denna staden ett universitet.

Wid södra sidan af staden finnes ett hospital, hwarutinnan underhålles några och trettio fattige menniskior. Till detta hospital är en kyrckia med hospitals arrendegården och dess ägor, Helig Geistes kallad. Nordan om staden synes rudera af S:ta Helena (Allhelgona) kyrckia, hwarwid landsdomare sätet i forna dagar warit beläget. Östan om staden äro ännu några rudera att finna af ett hus till sådane personer, hwilka med smittosamma sjukdomar warit behäftade, och derföre blifwit kalladt Spetelöf. In uti staden äro 3:ne hus för fattige och siuke att wistas uti. Inwånarnes näring och handtering består af någon handel, handtwärkerier, trägårdars, cumian hagars och afwells brukande. Sederne äro efter upfostran och naturen hos thesse, som i gemen öfwer hela riket.

Borgerskapet, som 1718 utgjort 199 personer, bestod nu af 215. Inga manufakturer funnos, inga plantager; den af borgerskapet brukade stadsmarken besåddes med råg, korn, hafre och lin; men det sednare ville icke rätt trifvas. Sedan Kungsängen blef lagd till Svenstorp, hvilken borgerskapet förr mot lega brukat, drefs ingen fårskötsel. Stadens jord innehades utan åtskillnad, som den blifvit ärfd, köpt eller förvärfvad, ej fördelad på tomterna. De af dess innehafvare, som voro borgare erlade skatt, de öfriga jordskyld.

Landskrona.

Hvad situationen och sjelfwa ortens belägenhet angår, så har härstädes i forna tider icke annat warit än en landzby,

Södra Säby kallad, till hwars åminnelse än en gata är qwarbehållen med det namnet Säby gata, ty just på det rummet och deromkring som denna gata nu är, har byen tillförne stått, hwilken ej annat war än ett fiskeläge, som hade ikring sig några neder wid stranden belägne hus och fiskare hyttor. Men sedan höga öfverheten blifwit underrättad om den förmån till en fördehlacktig handels- och stapelstadz inrättande, som Gud och naturen härstädes stadgat och nederlagt så till ortens belägenhet midt emellan Öster- och Wästersiön som till den in wid staden belägne förträffelige samt till uth- och inrikes handelen mycket bidragande hambn, fordom Landora kallad (deraf och staden skall hafwa fått sitt nambn) uti hwilken hambn wähl mehr än 200 stora fahrtygh kunna rymmas, dhe der ock wid påkommande owäder, storm och islossning kunna hafwa säkert winterläger, har konung Eric den 13:de med det tilnamnet Pomeranus åhr 1407 låtit till en begynnelse stifta och opbygga ett closter härstädes för den carmelitiska orden, hwilket anlades och bygdes på det stället, som borgen här på fästningen nu står och är det samma huus, som nu förtiden kallas magazinshuset, hwilket nu mehra och i senare tiderna är annorlunda förbygdt och inrättadt wordet samt med ett ansenligit hwalf aldeles bombfritt giordt, och deruppå sedan låtit författa inrättningen till siälfwa stadens anlägning, hwilken ock sex åhr derefter, nemligen åhr 1413, anlades samt dhen 14 Martii samma åhr med stapel stads rätt och privilegier begåfwades. Wäster om staden ligger Landskrona slott och fästning, som åhr 1543 först anlades och nu mehra i dessa senare tider, nemligen åhr 1734 och dhe följande åhren, med ansenliga utanwärk blifwit förbätrad och uthwidgad, kunnande intet fahrtyg komma in uti hambnen utan det skall passera tätt förbi fästningen.

Beträffande bygnaden och afdehlningen i gator och torg, så har staden i förra tider med wallar och grafwar warit befäst, då ock utdehlningen i gator och torg haft en regulier inrättning samt i de tiderna bestått af mehr än 500 förmögne borgare förutan andra inwånare, hwilka hade sina egna fahrtygh och capitala stenhus samt präktige bygningar, men åhr 1644 öfwergick staden den swårighet, att den wästra dehlen med alla dhe hus och gator, som lågo nordost om fästningen, då blifwit dehls afbrände och dehls i grund ruinerade samt tompterna raserade, och sådan beswärlighet har staden äfwen åhren 1658, 1675 och 1676 samt 1709

1717 undergått; fästningswärken kring staden blefwo åhren 1680 och 1681 aldeles ödelagde och uthskiöflade [1]). Förmedelst sådana och andra staden öfvergångne swåra öden har Landscrona förlorat sin förra härlighet och styrkia, så att i stället för stenhus består han nu af korswärkz bygningar af dubbla och enkla wåningar, är afdehlt uti 3:ne större och 8 smärre gator förutan några små gränder samt ett torg och 2:ne wärnar, en å norra och den andra åt östra sidan om staden, hwilka alla äro i 2:ne rothar fördelta, warandes nu förtiden uti Landscrona stad icke mehr än något öfver 200 bebodda tompter eller gårdar, smärre och större, in- och utom staden, hwarwid en stor dehl öde platser finnas, som för deras wälbelägenhet skull wähl woro wärde att bebyggas, men förmedelst inwåhnarnes medellöshet ej kan åstadkommas.

Beträffande dhe här befindtliga kyrckior och publiqve hus, så äro här allenast 2:ne kyrckior, en till stadz församblingen och den andra till hospitalet, bägge af sten upmurade, warandes den förra temmeligen stor och fullkomlig, till 60 alnar i högden utom spiren, hwilken uti konung Eric den 13:des tid, straxt efter staden war anlagd, blifwit upbygdt. Den senare är uti konung Christian den förstes tid åhr 1477 tillkommen, då och hospitalet härstädes är wordet anlagdt. Så finnes ock här en publiqve schola af 3:ne classer bestående, jembwähl ett rådhus, som åhr 1580 blef bygdt.

---

[1]) Om förödelsen 1644 se Cronholm, Skånes polit. historia I. 529. I Landskrona stads gravamina till generalguvernören 1687 redogöres utförligare för stadens lidanden under skånska kriget 1675—79. Kommendanten Lindeberg, som sedan så fegt uppgaf fästningen, hade 1675 låtit nedrifva en stor del hus för att få materialier till försvarsverken. Efter den danska eröfringen 1676, vid hvilken staden undergick plundring, nedrefvos för samma ändamål ännu en del andra hus. Efter bataljen vid Lund retirerade den danska armeen hit, och då blef "förmedelst stank af döda menniskor och kreatur borgerskapet inficieradt, hvaraf en stor del af de förnämsta borgare med hustrur och barn dödde." 1679, just under fredslutet i Lund, timade "den stora eldsvådan", då några och sjuttio hus — och mest de bäste — förstördes. Stadens skepp hade under kriget blifvit förstörda; kringliggande bygd låg öde. "I följd häraf — heter det vidare — hafva ock en del af stadens invånare och förnäme borgare transporterat sig till danska sidan, hvaribland några med ansenliga kapitaler och tillgångar, och ingen har nu lust nedsätta sig i staden, sedan vallarne raserats och gränsorten är en öppen fläck."

Under 1709—20 års krig blefvo 54 hus emellan den gamla stadskyrkan och citadellet nedrifna i och för befästningsverkens utvidgande. L. R. A.

Inwåhnarnes nähring består uti handel, spinnerier och handtwärkeriers idkande.

Under ofredsåren, när eländet och nöden voro som störst — 1716—18 — uppgick ej borgrarnes antal högre än till 70—80; på under de följande 20 åren hemtade sig emellertid staden så mycket, att de skattedragande borgarnes antal 1738 uppgick till 109; derjemte funnos några, som åtnjöto frihetsår. Antalet af handlande hade vid förenämnda tid uppgått till 8 à 9: nu utgjorde det 14. Handtverkarnes antal var då några och trettio: nu utgjorde det några och femtio "af dem som äro rätta mästare uti embeten". I den tiden hade stadens inkomster så förminskats, att borgerskapet genom årliga sammanskott måste betäcka bristen: nu gingo utgifter och inkomster ihop och magistraten kunde sjelfbelåtet tillägga: "att dispositionen af medlen, Gudi låf, väl aflupit och att ingen det minsta derpå haft att takla". 1733—4 började fabriker uppkomma. Så hade tobaksspinnerier uppstått, hvilka täflade med och bragte i lägervall det äldre tobaksspinneriet i Helsingborg, till icke ringa ökande af den gamla kommunalafund, som de tätt liggande skånska städerna under begränsade näringsförhållanden af gammalt hyste till hvarandra. I bredd med spinneriet utvecklade sig tobaksodlingen, så att 1737 den inkomst, som stadens borgare deraf drogo, skattades till 2000 dr. rmt: borgmästare och råd funno — möjligen något partiskt — "de här växta bladen uppnå i godhet de hållandske bladerna". Hufvudsakliga näringen var emellertid handeln och handtverkerierna samt något åkerbruk.

Men betydlig var ej handeln. Ur första hand hemtades salt och vin från utlandet, men staden egde ej sjelf ett enda fartyg. De främmande, som sparsamt anlände, togo i återfrakt till Danmark, Holland eller Frankrike hvad staden hade att afyttra: det var mest spannmål och skogsprodukter, timmer, tjära, pottaska och bastrep, som från det öfra Skåne ditfördes. Hufvudsakligen hemtade de handlande sina varor från Hamburg och Lübeck eller såsom det i omskrifven form heter i magistratens relation: "emellertid nödgas denna staden äfven så väl som de större och förmögnare städerna för creditens skull betjena sig af Hansestädernas handel". Den höga tullen och landsköpet voro enligt borgerskapets äldstes betänkande de förnämsta hindren för en större utveckling.

Helsingborg.

Wid stranden och torgets wästra ända är i Helsingborg ett batteri af 10 canoner samt en stång med stor kronoflagg, hwarmed saluteras wid behörige tillfällen.

Straxt wid batteriet på södra sidan är en siö-brygga, som ännu är ofärdig.

Här wid siö-sidan är långgrundt och mäst sandig, någon städes stenig botten.

Staden har ingen hamn, utan öppen redd. Omkring staden är ingen skog på 1/4 mihl när. Wägarne äro 1/2 mihl ifrån staden så wähl i söder som norr wid strandsidan besvärlige af diup sand, men landswägen ifrån norra porten till upländske orterne är hård wäg.

Denna staden är en hälsosam och renlig ort, rikare på godt wattn och springkjällor än någon stad i många provincier.

Wid bondebyn Ramlösa 1/4 mihl här ifrån, är en surbrunn, som åhrl. af många besökes och är i god renommée.

Jordmåhnen är lätt och består mehrendehls af röd sand och sand- och lermylla, hwilken med god åhrsgång sällan ger mer än 5:te eller 6:te kornet.

Alla hus och byggningar här i staden äro af korswärke med mursten, och äro nu de mästa husen i godt stånd och anseende, alla med tegel betäckte.

Hospitalet är ett korswärkshus med tegeltak; där är ock en liten kyrckia.

Inom staden äre 202 bebygda tomter och gårdar.

Såsom handeln är här nu mycket ringare än i förra tider, så är ock allmänna näringen dereffter; dock nährer borgerskapet sig à proportion af handel, handtwärk, åkerbruk, fiskande, fohror eller farande till lands och siöss, etc.

Sederne äro swänska och låfliga under Sweriges allmänna lags styrsell och lydna med åtskillnad emellan de spakfärdige och gensträfwige här som i hela wärlden.

Under kriget 1709—20 hade staden haft 120 borgare och så många funnos äfven nu; af dessa voro endast 5 köpmän; färgemän hade staden 18. Under ofredsåren hade borgerskapet blifvit i det närmaste ruineradt; staden hade legat "just i gapet för fienden" och måst se all sin handel tillintetgjord. Många ansenliga hus och gårdar hade också alltsedan ofredstiden stått öde och lutat till undergång; nu började de åter tagas i besittning. Stadens näringar voro de vanliga, dels färjning öfver Sundet dels "brygg- bränn- och krögeri". Ett kattuntryckeri och färgeri fans sedan 1731, hvilket hade 20 års privilegium på att vara det enda inom 3 mils område.

Det raserade fästningsverkets jord hade blifvit skänkt till staden. Denna hade då ännu 3 stadsportar: södra, norra och kullaportarne.

Ystad [1]).

Denna staden är belägen wid siökanten i söder med en wacker skieppsbrygga, hwaräst ankommande fahrtyg ligga jämte kongl. postjachterne, som emellan Stralsund och denne staden hafwa sin fart hwar wecka, när vinden så fogar.

Framför staden finnes äfwen ock trenne murade portar, som äro upbygde i konung Christiani 4:ti tid [2]).

Stadsens bygnad i gemen består af korswärkshus med dels murstens- dels lerwäggar och tegeltak. Deribland finnas eljest trenne gårdar, som till en del äro upförde med mur af bränd sten. Ett torg allenast finnes här, hwarifrån gå 7 afdelningar med gator och gränder, utom ingången till S:te Marie kyrkjogård, hwarjemte äro ock 4 hufvudgator, nemligen Öster-, Wäster-, Norr- och Strandgatan. Derifrån löpa åtskillige andra små gator och gränder.

Ungefähr 350 bebodde hus och gårdar äro här, alla bygde på sätt som sagdt är, men eljest finnas åtskillige tomter, som förr warit bebygde, men dels i gamla kriget och dels genom andra tillfällen blifwit ruinerade och förfallne, så at de nu brukas till åkerlyckor och trädgårdar samt ock några at plantera tobak på.

Inwåhnarne härstädes bestå mehrendels af handlande och handtwärkare och det sämre borgerskapet af dragare, wagnmän, arbetzkarlar och dylikt. Och som i anseende till denna orten de som med handel umgås, icke kunna ernähra sig af en slag handel, så brukar en del jämte kramhandel äfwen spannemåhlshandelen samt en dehl den senare ensam jämte handel med andra grofwa wahror såsom fiskwahror, tjära, bräder, hör och hampa med annat dylikt, hwilka de från andre orter förskrifwa, emädan de här icke fås. Handtwärkare äro här af mäste slagen rundeliga, hvilka bruka sin nähringsdrift hwar om en som han kan och bäst han har förmögenhet till. Någon särdeles sed wet man eljest folket här intet hafva mehra än i andra skånska städer, som på samma sätt här i staden bland folket finnes.

Mehra wet magistraten uti det anbefalte ärendet intet at be-

[1]) I bref till generalguvernören Burensköld är ännu 1716 stadens officiella namn *Ysted*.

[2]) I ett ransakningsprotokoll från 1673 omtalas Ystad såsom omgifvet af vall och mur. M. L. A.

rätta widare än at igenom staden löper en ström, wid hwilken norr om staden finnes en wattuqwarn, hospitalet tillhörig.

Ystad hade 1738 3 tobaksspinnerier, men stadda i aftagande. Der fans ett privilegieradt garfveri. Ungefär 110 borgare funnos deribland 34 handlande och 17 skomakare.

Det klagas bittert öfver intrång från landet och på ett sätt som rätt lefvande visar oss tidens trånga och småaktiga näringsförhållanden. "Herregårdarnes handtverkare — heter det — arbeta för andra än herrskapen: man kan knapt komma i någon by, hvarest icke finnes en smedja, som dels af herrskaperne dels af socknarne beskyddas. Dessutom komma göingarne och föra hit ned under namn af egna slöjder smedarbeten, som de om söndagarne på kyrkovallarne utprångla."

På samma sätt klaga snickarne att "kommerskollegium har tillåtit timmermännen emot alla tiders bruk å denna orten att lägga loft och golf, hvilket haft med sig att deras folk lagt sig till snickareverktyg och i smyg arbeta hemma:"

---

2. Till Malmös historia.

Malmö har alltid haft anspråk på ett visst företräde framför de skånska landskapens öfriga städer, alltsedan med de medeltida hierarkiska inrättningarnes fall Luud, den kyrkliga hufvudstaden ej blott för landskapen sjelfva utan för Danmark och engång för hela Norden, förlorat sin gamla ställning. Det hade under de hvälfningar, som beledsagade den nyare tidens intåg i Danmark, spelat en hufvudrol i dess historia vid hufvudstadens sida, och under hela den återstående danska perioden af Skånes historia betraktades det såsom dettas hufvudstad. På Malmöhus residerade den förnämste bland de skånska läntagarne, och der hade tvenne thronföljare, såväl Fredrik II som Christian IV:s före honom bortgångne son, Christian (V), såsom utvalda konungar af Danmark hållit hof och gjort sina första lärospån i regeringskonsten. När nu med Köbenhavnsfreden 1660 de tre skånska landskapen skildes från Danmark och under namn af hertigdömet Skåne ingingo i Sverige, och detta hertigdöme i följd af fredsurkunden 1658 och Malmö recess 1662 till en början kom att intaga en i många afseenden särskild ställning inom det nya fosterlandet, blef Malmö residensstad för det svenska väldets högste representant inom detsamma, generalguvernören, och det kunde väl i visst afseende jemföra sin ställning med Rigas till Lifland och Estland, Stettins till Pommern. Det hade liksom dessa inom sina murar ett aristokratiskt hof, omgifvet af drabanter, ty den svenska gene-

ralguvernören i de danska provinserna hade fullkomligt samma glänsande yttre ställning af ett slags vice konung som guvernören i de tyska och östersjöprovinserna. Malmö var äfven vid denna tid ej blott landsregeringens säte utan tillika det danska generalguvernementets starkaste fästning. Dess strategiska vigt för besittningen af Skåne visade sig rätt klart under 1676—79 års krig, då det länge var Sveriges enda fasta plats söder om den gamla gränsen.

Men denna betydande ställning under det svenska väldets första dagar hade kostat svåra offer, och den syntes vida mera dyrköpt än den var värd. Sveriges spira var till en början lika litet lyckobringande för Malmö som för de öfriga skånska städerna och för landskapen i allmänhet. Det gamla välståndet upphörde der som öfver allt annorstädes. Det var ej blott de stora krigen under det 17:de århundradet, då de skånska landskapen tjenade de nordiska folken till valplats, som undergräfde detta: de fredliga administrativa utpressningarne bidrogo dertill lika mycket som den våldsamma plundringen. Ur denna synpunkt voro i synnerhet de första åren efter Roeskildefreden olycksbringande. De nyförvärfvade landskapen östansunds begagnades såsom förrådskammare för den svenska hären på Sjælland, och kanske skulle dennas ställning på denna ö åren 1658—60 varit rent af omöjlig, om ej den andra sidan af Sundet nu varit en svensk besittning, hvilken gifvit ett strategiskt stöd på samma gång som dess materiella hjelpkällor kunnat helt och hållet användas för härens behof. Skånes lidanden under dessa år, då dess skördar endast växte för Sveriges härar, nyss de fiendtliga, då dess värbara manskap utan förskoning bortfördes till belägringshären vid Kjöbenhavn, till Lifland eller Pommern — "par maxime d'etat, för att blotta landet på folk", hette det sedan i svenska rådet (Rådspr. 1662 $^{4}/_{11}$) — höra till de våraste, som dess befolkning någonsin burit. Bornholm sprängde genom en ohygglig våldsgerning af hat och hämd de bojor, under hvilka det suckade, och ryckte sig dermed ur det urgamla sammanhanget med de öfriga skånska landskapen. För dessa var segrarens öfvermakt för stor: deras spridda resningsförsök slogos genast till marken, såsom t. ex. just sammansvärjningen i Malmö 1659, som straffades med så hårda domar på lif och gods. Det är en ännu oskrifven lidandets historia, ett lidande på en gång materielt och moraliskt. När landsbygden under dessa årinlemnade sin afkastning till fältmagasinen, voro städerna förvandlade till stora kronobagerier och bryggerier. Städernas borgerskap mottogo spannmålen, hvilken de hade att förvandla till öl och bröd; vissa qvanta skulle hvarje vecka levereras. Dessutom hade de att förfärdiga för armeen nödiga persedlar. Och utom af dessa bördor dignade de under tyngden af ökade direkta pålagor, tullar och ständiga inqvarteringar. Stundom utkräfdes också försträckningar af enskilda förmögnare borgare så väl som af kommunerna med nog osäker utsigt till återbetalning.

Så måste t. ex. Malmö 1659 ej långt efter upptäckandet af sammansvärjningen, hvilken kostat en del af dess förmögnaste borgareslägter deras egendom, utgöra en stor försträckning till kronan, hvari de båda borgmästare, som ej varit i sammansvärjningen invecklade, deltogo med 470 tr spannmål, 5 rådmän med 400 tr råg, 400 tr korn, 90 tr hafre och 1000 tr malt samt det öfriga borgerskapet i förhållande dertill. På detta sätt gingo den gamla handelstadens sammansparda kapitaler förlorade.

Den närmaste tiden efter freden i Kjöbenhavn 1660 var ej heller egnad att återställa det förlorade välståndet hvarken i stad eller på land. Medan landsbygden led mera af den ur kriget hemvändande soldateskan, af hvilken en stor del länge låg inqvarterad i Skåne och Bleking och der uppförde sig fullkomligt som om den varit i fiendeland, kände städerna hela trycket af de nya förhållanden, som utvecklade sig ur skilsmessan från Danmark. Alla de gamla och så naturliga förbindelserna med länderna på andra sidan Sundet måste nu afbrytas: Danmark hade med ens blifvit ett främmande och fiendtligt land. Nya skulle nu knytas med Sverige, då i sjelfva verket, om också landfast med Skåne, ett för detsamma långt aflägset land, ty ett haf af skog och ödemark skilde Skåne från det dåvarande Sveriges mera betydande delar. Och Sveriges handelspolitik med afseende på de nyvunna landskapen gick ut på att concentrera deras rörelse norrut. Under kriget plundrade på sina kapitaler, under freden hämmade af en onaturlig näringslagstiftning, hafva under dessa förhållanden Malmö såväl som de öfriga skånska städerna sjunkit i ett lägervall, ur hvilket de endast mycket långsamt rest sig, för att omsider i våra dagar, när nya lättade förbindelsevägar besegrat afstånden, — och då i rikaste mått — skörda äfven för sin materiella utveckling frukterna af föreningen med Sverige.

Ej underligt emellertid om på 1660-talet blicken gerna vände sig tillbaka och öfverräknade de gamla privilegier och friheter, hvilka Malmö egt, medan det varit en rik och blomstrande kommun. Se t. ex. här en anteckning från denna tid, hvari Malmö borgaren med lokalpatriotiskt välbehag dröjer vid

Malmö stads privilegier framför de andra skånska städerna.

1. Malmö borgare hafva varit tullfria öfver allt riket.

2. Sex St. Knuds gillesbröders ed har gullit så mycket som 3 tolfters ed.

3. Borgmästare och råd med byfogde hafva haft makt att utgifva lejdebref.

4. Frihet att bära värja.

5. Borgmästare och råd hafva haft privilegium att bära guldkedja, Malmö stad och borgerskap till ära.

6. Malmö borgare hafva mått fritt köpslaga i Öresund på främmande skepp.

7. Frihet att hålla möte i Lund en gång om året med de skånska köpstäderna Petri Pauli dag. a)

8. Ingen appellation är skedd ifrån magistraten till landsdomare utan under konungen och riksens råd.

9. Att stifta handtverksgillen och dem priviligiera.

10. Att intet gifva större skatt än 300 mk lybsk. Uti Christian IV:ti tid pålades dem 1500 rdr, men de sluppo med halfparten och fingo 1644 10 års tullfrihet. b)

11. Att ingen fästning måtte byggas på stadsens grund utan borgerskapets samtyckio, hvilket förändrades igenom en stark garnison, så att de måtte supplicera om ett citadell.

12. Stadskällarefrihet hafva de fått af konung Hans.

13. St. Knuds gilles privilegium.

14. Ett stort fritt bryggarehus' frihet, som består af 40 de förnämsta borgare.

I Lunds universitets handskriftssamling förvaras under benämning Registrum Ville Malmøyghe en pergamentsbok in folio (Bibl. Ms. H. L. a) fol. 11) 51 bland stark, som innehåller en samling afskrifter af handlingar och anteckningar rörande staden, af hvilka en del hänföra sig till ofvanstående. Vi meddela här en följd af detta.

a) *Enn privilegie huorledes att alle köbsteder vdj Schonne skulle en tiid om aaret forsambles vdj Lund oc sammestedz att inge fremmede köbmend skulle andenn sted köbslaa vdenn i denn stad de ligge vdj.*

Wij Hans, mett Gudz naade Danmarckis Suerigis Norges Wendis oc Gottis koning, hertug vdj Slesuig Holstenn Stormaren oc Ditmerschenn, greffue vdj Oldenborg oc Delmenhorst, göre alle widerligt att wij aff wor sönderlige gunst oc naade saa oc paa dett att wore kiere undersotte borgemestere, raadmend oc menige almue i wore köbsteder vdj Schonne maa oc skulle kunde thesbedre forenes oc worde samdrechtelige om deris byers priuilegier oc anden leilighed, tha haffue wij vntt oc tilladit oc mett thette wort obne breff vnde oc tillade att de maa ith sinde om aaritt wid Sancti Peders oc Sancti Pouels dags tiide forsamle sig vdj wor stadt

Lund der att offuerweige oc beslutte ijmellem dem sellffue huorledes de skulle dem haffue mett theris priuilegier köbmandskab oc biering oc ligerwisse som de da beslutende worde er dit oss well till wilge, dog saa att det er oss oc kronenn vdenn skade oc forfang i alle maade. Thesligeste wille wij oc att alle vdlendzske köbmendt som ligge oc geste i noger wore köbsteder her i Schonne eij skulle eller maa köbslaa andenstedz her i Schonne end i den köbstedt som de ligge vdj ock skall thette wort breff bliffue her i Malmö hoss borgemestere oc raaditt alle wore köbsteder her i Schonne till gode oc bestandt, thij forbiude wij alle ehuo de hellst ere eller were kunde oc serdeles wore fogeder oc embitzmendt for: ne wore kiere undersotte herijmod thenne wor gunst oc naade hinder eller forsang att göre i noger maade. Under wort hyldest oc naade giffuit vdj wor köbstadt Malmö Othensdagenn nest effter S:ti Kanutj regis dag anno mdij vnder wort signet.

Koning Hanss dom att Lunde mend oc Malmögis mendt skulle eij besöge huer andens torg oc sammeledes att de aff Lund oc Wæ skulle eij köpslaa vdj Malmö mett fremmede köbmendt.

Wij Hans mett Gudz naade Danmarckis Sueriges Norgis Wendis oc Gottis koning, hertug vdj Sleszwig Hollstenn Stormarenn oc Ditmerschenn, greffue i Olldemborg oc Delmenhorst, giöre alle widerligt att aar effter Gudz byrd mdvj onsdagenn nest effter dominicam Oculi vdj graabrödre closter i Lund neruerendes oss elskelige werdugste werduge fedre her Börge, erchebischop i Lund, Suerigis förste oc pawens legate, biscop Jens Anderssen vdj Fyenn, abbet Henrich aff Esrom, prier Eske aff Antworskoug, her Eskill Göye. wor marsk, her Stenn Bilde wor landzdommere i Schonne, her Henrick Knudssen, her Tönne Parsberger, riddere, Niels Hack oc Henrich Aagessen, wore ellskelige mend oc raadt, mett flere gode mend der neuerendis wore skickede fore oss wore kiere undersotte borgemester oc raad i Lund oc Wæ paa den andenn side om trette de tillsammen haffde om köbslaaen som de aff Lund oc Wæ skulde haffue mett udlentzske köbmend stedz liggere ere i Malmö oc thesligeste om torgitt vdj Lund som de aff Malmö skulde besöge oc tillfare ijmod Lunde priuilegier. Tha effter theris priuilegiers lydillse paa baade sider som de for oss frambore wortt thennem saa ijmellem sagdt oc beslutett att ingenn thennem skall besöge eller bruge huer anders torg oc dertill skulle de aff Lund oc Wæ eij köpslaa vdj

Malmö mett udlendtzske köbmendt som der stedz geste oc liggere ere vdenn ij rett frij standendes höstmarckitt. Wille nogre saadanne vdlendtzske köbmendt haffue köbslaaen eller handling mett them i Lund oc Wæ, tha fare sig der ind i byenn till dem oc bliffue der liggere oc geste. Dierffues eller will her ijmod nogenn paa anthenn sider att göre eller göre lade, tha skall hand haffue forbrutt hues hand haffuer mett att fare hallffdelenn till oss oc andenn hallffdelenn till byenn. Giffuit ahr dag stedz som forskreffuit stander vnder wortt signet.

b) *Kong Christian den fierdes tuende specialle benaadingsbreffue att Malmöes bye schulle werre frij vdj 10 aar for skatt, told och accise och formelder som fölger:*

Wij Christian dend fierde, med Gudz naade Danmarckiss Norges Wendiss och Gottis konning, hertug etc. giör witterligt att efftersom wij naadigst fornødigt och raadsompt haffuer anseet och eragtet, at menige borgerskabff vdj wor kiöbsted Malmöe sig paa nogen tid udj dend farlige krigstilstand det best mugligt prouianter, daa wille wij naadigst derimod for:e borgerskabff vdj wor kiöbsted Malmöe for dend besuering de allerede udstoed haffuer och endnu i warende feide paahenger thj aars tid effter woris breffs dato for ald skatt, told och zisse forschaanit haffue, forbiudendis alle och en huer dennem herimod, efftersom forschreffuit staar, hinder eller i nogen maade forfang at giöre. Vnder wor hyllest och naade giffuet paa wort slott Kiöbenhaffn den 3 decembris 1644.

Vnder wort zignett
Christian.

Ett andett Kgl Mtz missive welb. Tage Tott Ottesen, daa slottzherre paa Malmöehuss, tillschreffuit.

Christian dend fierde med Gudtz naade etc. Wor synderlig gunst tilforn. Efftersom wj eder tilforn naadigst haffuer befallet att I schulle handle med borgemester och raad udj wor kiöbsted Malmöe att de endnu fremdellis nogen tid wille underholde officererne til hest och rytterne, som vdj for:ne wor kiöbsted Malmöe ere inqvarterid, huortill de sig icke endnu haffuer willet forstaa, som wj aff officerernis klage nu fornemmer, daa enddog wj nocksom erkiender att de allerede till worris och dierris kiere fæderne landz thienniste som troe vndersatter, en heell haab gjortt haffuer,

huor fore wj ock dennem höige benaading och priuilegie forundt haffue, huorwed de och, naar Gud giffuer fredelig tilstand, snart igien till derris skadiss erstattning och oprettning gelange kand, derimod de andre kiöbsteder (vanseet de iche ringe last och tiunge med indquartering vdstaaet haffuer) ingen priuilegie bekommit, dog alligeuell paa det de sig till for:ne officerers och rytters underholding effter worris naadigste derom trögte ordinantz desto willigere nu schall lade befinde, wille wj naadigst forrige priuilegier endnu saa vitt extenderit haffue, att dend paa dend tid Gud giffuer oss fred fremdellis schall continuere thj nestfölgende aar effter förrige naadigste priuilegiers widere indhold, med mindre commercien dissemedlertid wed tractater eller i andre maader bliffuer fri, efftersom de dog dennem vdj denne feidetid lidet eller inttet gaffuer, det wj naadigst wille for:ne borgemester och raad med foderligste schall forstendige och derhoess med dennem handle att de endnu paa nogen tid for:e officerer och rytter effter dend trögte ordinantz wille vnderholde, efftersom folcket der fra intet kand mistes och ingen andre meddell nu betennkis kand, huorwed wj kand bleffue vnderholdt. Dermed scheer wor willie befallendiss eder Gud. Skreffuitt paa wort slott Kiöbenhaffn d. 12 junj A:o 1645.

* * *

Malmö St. Knutsgille räknade sig lika mycket framför de öfriga skånska Knutsgillena, Lunds och Ystads, som staden Malmö ansåg sig stå framför de andra städerna. En Malmöbo, W. Flensburg, som i förra århundradet skrifvit dess historia, utbrister, att detta gille "för sitt stora anseendes skull af både in- och utländningar hålles i vördning och aktning". Och sant är att både i det förra och näst-föregående sekel knappast någon mera betydande person beträdt Skånes jord, som ej låtit intaga sig i Malmö S:t Knutsgille. När de danske konungarnes namn försvinna ur dess matrikel inträda de svenskes i stället, och i dess gillessal ser man mötas bilderna ur de båda konungaräckorna: den danska högadelns namn aflösas der efter 1658 af de svenske härförarnes. Det är som om främlingen först i Malmö St. Knutsgille vunne sin rätta introduktion i provinsen.

Gillet förvarar mer än ett minne af de förnäma ledamöter det haft under tidernas lopp, det äldsta väl Fredrik II:s minnesskänk, en dryckeskanna af silfver om 345 lods vigt. Ett annat är den silfverbägare med lock om 132 lods vigt, som Jörgen Krabbe och hans svågrar Holger och Tage Thott förärade år 1671. I Regi-

strum Ville Malmhøyge finnes en anteckning om konung Fredrik III:s intagande i gillet och de minnesgåfvor, som derifrån härleda sig.

Anno 1652 sidst udi Januarij er dend stormegtigste høyborne furste och herre her Frederich dend thredie, Dannemarckis Norges Wendis och Gottis konningh, hertug udj Slesuigh, Holstein, Stormaren och Dijtmarschen, greffue udj Oldenborg och Delmenhorst, med sin elschelig och høyborne furstine och droning Sophia Amalia reysset fraa Kiøbenhaffn och her offuer udj Skaane att besee Hans May:tz och Cronens festninger; er høybemelte H. K. M:tz ankommet her paa Malmöhuss slott med en stor comitat dend 4 Februarij borgerschabet och, som thilbørligen, standet fraa Østerport och till slotzport i derris gevehr.

Dagen nest effter haffuer H. K. M:t och droningen beuist borgemester och raad dend store naade och er de nederkommit samme afften ved 6 slet, och bleff der holdet maaltide paa S. Knuds sal och vaar samme tid till taffuel den höyborne furste och herre hertug Ernst Günther och hans gemal, her Tage Tott Ottesen, Jochum Gierstrup, statholder, med flere adelige personer; doctor Peder Winstrup, superintendent offuer Skaane stigt, vaar ocksaa med till taffuel. Der maaltid vaar holden och confectet vaar satt paa taffuelen och H. K. M:t opstandet fraa taffuelen, er der bleffuen blest udj trompetter till dands; haffuer det saa naadeligen befaldet H. K. M:t, att H. Kgl. Verde haffuer ved oldermanden for St. Knuds laug Hans Aagessen, raadmand, laadet naadigst anmelde att indskriffue udj samme laug och daa effter gammel sæduane suartes med endregtig gledelig stemme och röst: Jaa, jaa! Siden haffuer höybemelte dend höyborne furste hertug Ernst Günther ochsaa laadet sig indskriffue udj lauget.

Siden en deel af H. K. M:tz comitat och opværter och der iblandt vaar disse som effterfölger:

Erlig och velbiurdig mand	Jochum Gierstrup till Tunbyholm, K. M:tz Statholder i Kjøbenhaffn.	Velbiurdig frue Fru	Øllegaard Hvitfeld.
„ „ „	Otte Tott Tagessen till Näs, K. M:tz befallingsmand paa Malmö hus.	„	Dorette Rosenkrantz.

Erlig och velbiurdig mand	Kield Kragh till Trudsholm, landzdommer i Skaane och befallingsmand öfver Helgene kircke och Froste herrit.	Velbiurdig frue Sophie Krabbe.
„ „ „	Heinrich Bielke till . . ., ridder, K. M:tz velbesteller oberste och befallingsmand paa Island.	
„ „ „	Sten Brahe till Knudstrup	„ Sophie Rokrandz.
„ „ „	Holger Wind till Gundestrup, K. M:tz offuersckenck.	
„ „ „	Erich Kruse till Engeltoffte, K. M:tz hoffjunker.	
„	Erich Banner till Boserup, K. M:tz hoffjunker.	
„	Jochum Fridrich till Hotloe, K. M:tz marschalck.	
„	Hugo Lützow, K. M:tz kammerjunker.	
„	Jochum Philip v. Bastrup, H. K. M:tz Dr:s kammerjunker.	
„	Frandz Brockenhus till Sebercloster, K. M:tz hoffjunker.	
„	Mattis Budde till Töllesö d:o.	
„	Christian Urne d:o.	

Och haffuer H. K. M:t med hans elschelig droning och det höy furstelig och adelig comitat fortöffuet der paa sallen indtill klocken ved 12 om midnatt; bleff Gud schee loff effter dend effne och tidz tilstand tracterit baade med vildt, fersch fisch, goed rinsch vin offueralt och confect effter maaltide och under maaltide opvartedt meden skiönn music och atschillige instrumenter; siden haffuer H. K. M:t samt höybemelte H. K. M:tz elschelig droning med den gandsche furstelig och adelig comitat begiffuen dem om natten oppaa slottet igien.

Om morgonen thidlig nest effter haffuer H. K: M:t ved sin cammerjuncker erlig och velbiurdig mand Hugo Lützow naadigst

nederskicket till amiudelse och forærit till St. Knuds laug 100 rixdr som aff borgemester Peder Rasmussen, borgem. Effuert Widtfang och Hans Hendrichsen raadmand bleff annamet och paa raadstuen till raadtzens kammerer Johan Krutmeyer raadmand offuerleffuerit: skall nest Gudz hielp till saadan höynaadigst ihukommelse blifffue vel anvendt [1]).

Gud allermegtigste erholde höybemelte H. K. M:t ved et languerende löchsalig och fredsommelig regimente for sin allerhelligste naffns schyld. Amen.

Och vaar samme tid erlig och velbiurlig mand Otte Tott Tagesen till Næs slottzherre her paa Malmöhus.

Borgemestere

Hermand Krutmeyer, Peder Rasmussen, Effuert Vildfang,
Olaf Knudsen.

Raadmend

Hans Hendrichsen, Jacob Claussen, Johan Krutmeyer, Hans Aagesen,
Jacob Jacobsen, Knud Rasmussen.

Hans Waltersen, byfouget. Anders Laurssen, byschriffuer.

Anno 1652 den 5 junij haffuer disse effterschreffne velbiurdige mend, som kort tiid tilforn vaar med udi det kongelige comitat och forsambling paa St. Knuds sall her paa Malmö raadhuus och lod dennem indschriffue for bröder udj det hederlige St. Knuds laug ved dend erlig agtbaer velforstandig och velfornehme mand Hans Mandixsen, K. M:tz skriffuer paa Bremerholm, visse bud, laadet offuersende till æverlig amindelse ett herlig och skiönt beggere aff silff [2]), huorpaa findes de goede mends hver udi sehr derris adelige naffne och waaben udstucket som er disse

Holger Wind, Hugo Lützow, Frands Brockenhuus, Jochim Philip von Bastrup, Johan Frederich, Mattis Budde, Christian Urne Jörgensen.

End findes udstuchen paa samme begger saaledes:

Paa St. Knuds den store dag
Udj Malmöes stad till velbehag
Ville vi dette lidet gaffue
Som brödere der offuer sendt haffue.

---

[1]) Dessa 100 rdr användes till de porträtter af k. Fredrik III och hans gemål, som ännu egas af St. Knuts gille. Se följ. sida.

[2]) Bägaren med lock vägande 166 lod.

Huorfore de goede velb. mend bör stor ærre och tack och derris ádelige naffne udödelig att ihukommis.

Malmö-registret slutar med följande anteckningar, förmodligen af någon stadsskrifvare, liksom hela boken synes hafva blifvit en af dylika embetsmän oregelmessigt förd anteckningsbok:

Anno 1650 bleff det store seyerwerch paa St. Peders kiercke giort aff nye och samme tid de fire skiffuer paa St. Peders kierckethornet, som er offuerkledit med kaaber.

Anno 1651 den 21 juni haffuer borgemester och raadmend her udj Malmöe werrit forsamblit paa raadhuset och daa for merckelig aarsager skyld wedthaget att effter denne daug skulle holdes raadstue ret paa en thorsdag att kiende och dömme udj de sager der louligen bliffue indsteffnit effter steffningsboghens derom widere formelding.

Dett aar 1652, dend tid der begyndtes paa fortifications aarbedher for staden, beuilligede borgemester och raad till samme fortagen aarbeds forfremmelsse och fortsettelse aff stadsens frihed told och accissen indtegt penge ett tusende daller huer daller till 64 skelling dansche, huilcke for:ne 1000 daler aff borgemester och raad tillforordne tolder welfornehme mand Hanns Aagessen raadmand bleff leffuerede effter slottzherren welbiurdig mand Otte Tott till Næss ordere till hans slottzschriffuer Rasmus Anderssen, som hand med regenschabff paa sin tilbörlig stede haffuer att forclare.

Det ene hundrede rixdaller, som H. K. M:t naadigst foræhret till St. Knuds brödres gilleslaugh anno 1652, er bleffuen med merre till de kgl. och furstlig gemelde, som er opsatt paa St. Knuds sall.

* * *

Malmö har framför andra skånska städer varit prisadt för sin trohet mot Sverige under kriget 1676—79, och det var på denna grund som det ensamt bland dem hedrades med kallelse till 1678 års riksdag i Halmstad. Att emellertid troheten här såsom annorstädes inom landskapen vacklat, synnerligen under sommaren 1676 vid svenska härens reträtt, skönjes af ett och annat. "Man skall intet flattera sig med deras i Malmö trohet, utan mera diffidera", hade rikskansleren M. G. de Lagardie redan 1662 sagt i svenska rådet: "kastellet är godt till att ett starkt borgerskap

ej må slå halsen sönder på garnisonen" [1]). Helt säkert har det 1676 just varit kastellet med dess talrika garnison, som här hejdat utbrottet af sympatierna för Danmark. Se här några drag, som antyda den verkliga stämningen, hemtade ur spridda ransakningsprotokoll i Malmö länsarkiv.

Den 28 juni 1676 är redan en commissorialrätt i full gång i Malmö, i hvilken burggrefven G. Ehrenberg presiderar och generalauditören Cassius samt militiefiskalen Breuer officiera. Samma dag ransakas inom denna rätt angående hvarjehanda betänkliga diskurser, som förts inom borgerskapet.

Så hade vid middagsmåltiden hos Morten Neermand, en af Malmös anseddaste borgare, farfadren till den ryktbare svenske juristen David Nehrman — Ehrenstråhle, inkommit en annan Malmöborgare, Hans Jacobsen, och i hast yttrat, att han numera hvarken ville lemna sina hästar att skjutsa den svenske kungen vid hans reträtt, ej heller vidare baka bröd för svenskarne, hvarmed borgerskapet nu såsom 1658—59 betungades: "nu är rätta tiden kommen!" hade han utbrustit. Men när Neermand hunnit varna honom för den i huset inqvarterade svenske proviantskrifvare, som också satt vid bordet, skyndade Hans Jacobsen strax att åter blifva god svensk och tillägga: "om här komme 30,000 man danskar framför staden och här inne låge allenast 3,000 svenskar, så skulle vi dem intet akta, utan allenast spotta åt dem!"

Fästmarskalken Fersen uppförde sig vid dessa ransakningar med mycken hofsamhet och klokhet för att ej reta till det yttersta en befolkning, hvars gamla sympatier åter började upptändas: "af visse skäl", heter det, "och af särdeles nådigt hänseende till förböner af åtskilliga såsom prosten mester Nils Severini" befalte han sakens nedläggande och Hans Jacobsens förskonande från straff för denna gången. Det förehölls honom, huru lätt han genom sådane diskurser "sin hals mista kunnat", och med hotelser om dubbelt straff, ifall ny sak emot honom förekomme, släpptes den redan fångne åter på fri fot.

Men huru litet den svenske generalguvernören ansåg sig kunna lita på Malmöbefolkningen, när efter Helsingborgs och Landskronas fall folkrörelsens vågor gingo allt högre, visar sig deraf, att han under d. 30 juli s. å. såg sig nödsakad att nedsätta en utvidgad,

---

[1]) Rådspr. 1662 juni.

strängare commissorialrätt "eftersom", såsom det heter, "här i staden några sådane särdeles saker sig yppa, som helt eftertänkelige och af en farlig consequence synas att vara och fördenskull deröfver en tidig inqvisition uti ett rätt formeradt collegio bör anställas till allas conservation och säkerhet". Till bisittare i denna rätt hade han kallat burggrefven G. Ehrenberg, de från Lunds universitet flyktade professorerna Sam. Pufendorf, den ryktbare filosofen, E. Elfvedalius och Chr. Cassius, nu generalauditör, borgmästaren i Malmö Aschenborn och den från Lund flyktade borgmästaren Tolsten, kyrkoinsp. Tob. Naumann, rådmännen J. C. Heublein och Th. Jyde. Det var samma rätt, som förblef i verksamhet såsom politisk domstol under hela krigets lopp och som fällde t. ex. domen öfver Jörgen Krabbe [1]).

Redan den 31 juli hade denna domstol sitt första sammanträde, i hvilket bisittarne gåfvo förbindelse att med rättvisa afgöra förekommande mål. Spår af förbindelser med danska lägret röjas. Under Höje bro hade bref blifvit lagda, hvilka ett löst qvinfolk öfvertalats att föra till konungen af Danmark. Det var kunskapsbref från Malmö borgare, bland hvilka vid förhöret nämndes Henning Olsen och fru Abele Meckelburg, begge tillhörande det förnämligare borgerskapet. "Jens Hestemöller", vittnade qvinnan, "hade sagt i sin stuga: "vi blifva nu nogsamt plågade, men der kommer väl en omgängelse på, och en skälm och ingen ärlig borgare torde taga gevär eller gå på vallen, utan heller låta sig i huset ihjelskjuta: skulle der något komma på, så finge de väl sig sjelf gevär, och så skulle det väl annat gå på". Brefven hade till utanskrift haft Christianstad, för att, om hon fasttogs, kunna gälla för att vara "skrifna till svenskarne". Henning Olsen fördes till slottet. Det var en af Malmös förnämsta borgare, som med afund betraktades af många, då man klagade, att han drog till sig all handel i staden. Han anklagade burggrefven för att vara sin personlige fiende och uppförde sig som en rasande under förhöret. Han förnekade allt. Tortyr användes till en början för att komma till visshet i dessa saker, men äfven detta mål tyckes hafva blifvit nedlagdt för att ej reta befolkningen till det yttersta.

[1]) Flere af domstolens första medlemmar såsom Pufendorf tillhörde den samma blott för en kortare tid.

Martin Weibull.

Arkivanteckningar rörande skånsk landsbygd.

1. De sydskånska häraderna 1738.

På samma gång som landshöfdingembetet i Malmöhus län med anledning af Salvii tillärnade beskrifning öfver Sverige, infordrade de berättelser om länets städer, hvilka uti detta häfte blifvit meddelade, infordrade det äfven dylika om häraderna af vederbörande kronofogdar. Dessa berättelser inkommo äfvenledes 1738 och återfinnas bland länsarkivets handlingar för detta år tillsamman med de ofvannämda. De innehålla mer än ett drag till fullständiggörande af den tafla öfver Skåne vid medlet af det 18:de århundradet, som Linné lemnat i sin bekanta skånska resa, hvilken företogs ett årtionde efter deras affattande.

Rönnebergs, Onsjö och Luggude härader.

Befolkningens hufvudnäring i dessa härader var åkerbruk, som sköttes med stor flit, men efter gammal slentrian. Vid sjökusten idkades derjemte fiske, men ingen slöjd drefs. Skogsbygdens befolkning hade någon inkomst genom försäljning af ved; "i förra tider", heter det, "hade de också kunnat uppföda och försälja kreatur till sina utlagor och utgifter; men sedan de odjuren *vargarne* här i orten blifvit inrotade, hafva många vid sådan hushållning lidit skada". Folket skildras af sin kronofogde såsom sparsamt och måttligt i mat och dryck samt "någorlunda beskedligt och umgänge fredeligt".

I dessa härader drefs uteslutande *ensädesbruk* med undantag endast af några socknar af Rönnebergs och Onsjö härader, hvarest det vanliga slätt-åkerbruket, trevångsbruket, herrskade.

Ensädesbrukets egendomlighet var den, att jorden aldrig låg i träde, utan brukades hvarje år. Först gödslades höstetid och såddes vinterråg, derpå omskiftes i 3 år korn och råg och så

alltfort, om tillräcklig gödsel fans; i annat fall såddes ärter eller hafre efter jordens beskaffenhet. Någon vårråg såddes; annars odlades inga andra sädesslag. Dikning var inom dessa härader ännu okänd; den som hade sidländt åker gjorde aflopp för vattnet på bästa sätt han kunde.

I de tre häraderna funnos inga andra industriella anläggningar än 4 tegelbruk. Äldst bland dessa var Rydebeck, hvars uppkomst då råkat i glömska — det anlades i medlet af 16:de århundradet —; det vid Rögla hade blifvit anlagdt omkring 1720. Begge dessa bruk tillverkade tegel till afsalu och hade efter 1728 års brand i Kjöbenhavn haft en blomstrande tid. Tegelbruken vid Belteberga och Dufeke voro anlagda för gårdarnes eget behof. Nyligen hade tvenne stenkolsbrott blifvit funna i Luggude härad, ett i Allerums, ett i Fjerestads socken; om de lönte mödan bearbeta, kunde ej uppgifvas.

Flygsand fans endast mellan Rå och Helsingborg samt mellan Svinabäck och Viken. Den hade förut spridt sig temligen vidt omkring, men under nu några år stannat inom sitt gamla område.

Öde gårdar funnos ännu i denna af naturen så rikt välsignade trakt. Sådane voro i *Luggude* härad: Hultabo $^1/_4$ (Väsby), Frillestad $^3/_8$, Äbbarp (Kattarp) $^5/_{16}$ 3 i Hesslunda $^1/_4$ Toarp (Dufeke) $^1/_2$, 2 i Kågeröd $^1/_8$, $^1/_4$; under Belteberga 5 $^1/_2$ hemman i Ottarps socken;

i *Rönnebergs* härad $^1/_4$ Svalöf (under Axelvold);

i *Onsjö* härad 3 $^1/_2$ hemman i Strö och Gullarp (under Näs-Trollenäs).

Torna, Bara och Harjagers härader.

Torna härad var till ena hälften slättbygd, till den andra skogsbygd. På slätten saknades sten-gärdsgårdar; i stället reste sig kring åkrarne höga jordvallar. Endast vid Blentarp och Ewerlöf fans flygsand, men om denna säges det, att den småningom mer och mer tilltager.

Bara härad bestod äfven till större delen af slättbygd utan tillgång på sten; endast kring kålgårdarne — såsom trädgårdarne då ännu mest kallades efter den vext, de hufvudsakligast innehöllo, — syntes här stendiken; annars likaledes jordvallar.

Förhållandet var ungefär enahanda i Harjagers härad. Äfven här hade i brist på nödiga materialier ej påbuden om sten-gärds-

gårdars uppförande kunnat efterlefvas. Vid jordvallarne nyttjades la- och enris till hjelp.

Öfverallt i dessa härader drefs det gamla trevångsåkerbruket *"vångavändningen"*. Hvarje by hade all sin åker fördelad i tre vångar, af hvilka alltid den ene låg i träde och tjenade till betesmark. Efter gamla bruket såddes i trädesåkren korn om våren och följande höst råg, hvarefter åkren hvilade det tredje året. Gödseln utfördes om sommaren, skreddes ned på hösten, hvarefter, sedan på våren tvärats, kornet nedyrkades. Dikning nyttjades ej; hvar och en afledde vattnet från sitt åkerstycke, hvarigenom det "till större delen" utleddes, "men", tillägger kronofogden, "tillstås måste, att om med gropningen rätt förfores, skulle deraf följa bättre förmån". Hafrejorden förbättrades, der den till råg och korn fans lämplig och ej var allt för långt belägen från byarne.

Af andra sädesslag såddes i dessa härader hvete, ärter, vickor och bohvete allt efter af jordens beskaffenhet. Tobaksodling var okänd och ingen annan art "plantage" fans.

Lin- och hampodling var i allmänt bruk. Hos de flesta, som hade mulljord på egorna, såddes årligen $^1/_2$ skeppa af hvardera slaget och allmogen visade omsorg om att skaffa sig tyskt utsädesfrö. Enligt kgl. förordning hade ordentliga brytestugor blifvit uppförda utanför byarne. Inga olyckshändelser inträffade nu genom dem, såsom så ofta förut.

Trots kronofogdens upprepade påminnelse hade allmogen ej visat någon ifver för den anbefallda planteringen af pil och andra slags träd, synnerligen ej i Harjagers härad. Endast i Sallerups och Barsebecks socknar, hvarest godsherrarne bestämde allt, hade stadgan efterlefvats.

Gårdarne sägas i allmänhet vara någorlunda försvarligt bebyggda, der ej fattigdom hindrat; öfver byggnadsämnenas dyrhet klagas mycket. Man skall emellertid icke föreställa sig, att alla gårdar och hus vid denna tid ännu voro försedda med en så enkel beqvämlighet som en skorsten. I trots af den några år förut utkomna kgl. förordning, som befallte uppförandet af dylika, stodo mågenstädes de gamla rökstugorna qvar. Allmogen hade visat så föga ifver för den påbudna lyxen af skorstenar, att kronofogden i häraderna S. Cronsiö just vid denna tid (1736) låtit utgå order till länsmännen att låta till tingen inkalla de mot påbudet tredskande för att befordra dem till det straff kgl. förordningen ålade d. v. s.

40 marks böter: nu skulle ej längre anstånd gifvas med förordningens verkställande.

Kreatursjukdomar inträffade kanske oftare då än nu, ty det är ej endast vården om menskolif, som med stigande odling gått framåt. 1721—24 hade en våldsam boskapspest rasat och på 1730:talet der och hvar en elakartad lungsjuka. På samma tid grasserade en svinsjukdom — särdeles under ollonåren — och äfven en "gåsedöd", med lika sjukdomstecken, nämligen svullnad i hals och hufvud, hvarefter döden följde inom 2 till 3 dagar. Omkring 1735 härjade en så stark "fåradöd" nästan hela Skåne, att på flera ställen fåren utdogo; i Bara härad yppades på samma tid rots och snip hos hästarne.

Vid tiden omkring 1738 funnos i dessa 3 härader ungefär 10,000 får. Angående deras skötsel står antecknadt, att de vinterföddes med råghalm; först vid den tid de skulle öna, erhöllo de något hö; vatten fingo de hvar annan eller tredje dag. Schäferi fans endast på Ågerups gård; begynnelse till ett sådant var gjord på Svenstorp, något litet på Barsebeck och öfriga herregårdar, der godt fårbete fans. Ungefär det samma var förhållandet med fårskötseln i Luggude, Rönnebergs och Onsjö härader.

De 10 alnar breda landsvägarne såväl som de 6 alnar breda tings- och kyrkovägarne voro i allmänhet svåra. De lagades vanligen efter grödans inbergande med sand eller grus och ris.

Ej mindre än 1 $^{11}/_{16}$ skatte-, 25 $^{15}/_{16}$ krono-, 1 $^{5}/_{24}$ uts.- och 3 $^{9}/_{16}$ ins.-hemman i detta distrikt nyttjades under andra hemman i brist på åbor, men länsmännen voro befallda att anmäla förmögna bonddrängar till de samma, då de skulle upprättas till sjelfständigt bruk.

Hufvudnäringen var åkerbruket, och på slätten hade bonden intet annat än säden att vända i penningar till skatten och öfriga utgifter. Hvar tionde kärfve lemnades till tionde; men kronans och kyrkans del betaltes i kärna efter 1691 års tiondesättning, presten erhöll sitt tertial mest i kärfven; dock gafs äfven der och hvar ackorder. I Torna härads skogsbygd uppföddes dock äfven boskap till försäljning och såldes ved och virke. Der var i allmänhet sandjord, och ett helt hemman behöfde der för brukets drifvande endast 2 till 3 par oxar och 2 till 3 par hästar; i den öfriga delen af Torna härad, Bara och Harjagers härader ansågs för den styfva jordens skull 4 till 5 par af förra 3 till 4 af sed-

nare slaget nödiga. Allmogens vilkor i dessa nu så rika orter voro ej mera glänsande än att, när ett års missväxt kom, största delen måste borga och låna till både föda och utsäde.

Oxie, Skyts och Wemmenhögs härader.

Nödig sten till gärdsgårdars uppförande kring gårdarnes egor saknades, derföre begagnades här öfverallt jorddiken, hvilka emellertid ofta vid regnskurar nedrasade och föranledde stor förlust af arbetskraft. Vid mossar och bäckar stängdes med flagor och hopslagna läkten. Till gärdesgårdar kring gårdarne sammansöktes den sten, som sparsamt här och der anträffades.

Dessa härader utgjorde en oafbruten slättbygd, med undantag af de 3 socknarne Svedala, Börringe och Lemmeströ, som kallades för skogsbygden; Gerslöf, Skurup och Slimminge, mesta dels fräl sesocknar, hade äfven någon skog. Äfven der saknades sten, så att den kgl. förnyade skogsordningens stadganden, om hvilka ofta vid tingen påmints, ej kunnat härutinnan efterlefvas. Der stängdes med jordvallar och ris, vanligen törne.

Slättbygden hade i allmänhet ingen annan betesmark än trädesvången; deraf trädesbrukets nödvändighet. Ängsmarken var så ringa, att många hela rusthåll ej kunde inberga 4 till 5 lass årligen. Ofta bildade 10 eller flera byar ett vångalag och hade stundom öfver $^1/_2$ eller $^3/_4$ mils väg till åkrar och utmarker. Derför var det mycket svårt och nästan omöjligt för de stora byhemmen att uppgöda hafrejorden och nyttja den till korn och rågsådd. — Andra sädesslag nyttjades ej, om icke någon enskild, fast sällan, för eget bruk sådde en $^1/_4$, $^1/_2$ eller hel skeppa ärter. Sommarråg ansåg man utmerglande och använde den derför icke. Lin och hampa såddes endast sällan och sällan så mycket, att det lönte arbetskostnaden. Endast Dybecks gård och Trelleborg hade för några år sedan begynt försök med tobaksplantering.

Får funnos nästan inga; de hade dött bort i fårpesten. 1722 hade boskapspesten här afstannat.

Flygsand fans i Reng och Hammar, men den hade då på många år hvarken till- eller aftagit.

Äfven i de rika slättbygderna saknades ej helt och hållet öde hemman. Så t. ex. N:r 1 L. Slågarp $^1/_4$ öde sedan krigstiden omkring 1716; ägorna lågo $^1/_4$ mil och deröfver aflägsna från hemmanet; Ö. Torp n:r 8, $^1/_2$ hemman, öde sedan 1717; ingen ville upptaga det

för räntan, 19 dr s. mt. W. Wiersta i Bösarp $^1/_2$ domkyrkohem.; hemmanet Espö n:r 2 ett mantal, Tullstorp n:r 11, 1 mantal utsockne, hörande under Torsjö; Bösmölla i Skifvarp $^1/_2$; Börringe n:r 2, 3, 9, $^1/_8$ $^1/_8$ $^1/_6$, öfvergifna vid missväxt under föregående åren af de utfattiga åborna. Inalles lågo i Oxie, Skyts och Wemmenhögs härader 3 $^7/_{16}$ krono-, 1 qvarn och 2 utsockne frälsehemman öde.

Ljunits och Herrestads härader.

Hela fögderiet bestod af purt frälse utom 23 hela rusthåll tillhörande Södra Skånska Kavalleriet. Det var en oafbruten slättbygd utan annan skog än säteriens. Böndernas hemman voro för högt skattlagda; vid missväxt inträffade derföre ofta en gripande nöd i dessa af naturen välsignade trakter. Åkerbruket drefs på gamla skånska sättet, så att gödseln utfördes sommartiden på trädesvången och på efterhösten nedyrkades i jorden genom s. k. skredning hvarpå följande vår såddes korn och efter korngrödans inbergning följande höst vinterråg, hvilken såddes vid plöjningen vanligen 14 dagar efter Michaelii: dermed fortsattes de följande åren, intill dess jorden blef så utmagrad, att den ej vidare gaf årsväxt. Då besåddes den med hafre, och ett annat stycke af hafrejorden upptogs nu i stället för att undergå samma tvångskurs. Något annat säde än dessa tre, hafre, korn och råg, odlades ej inom häraderna, om ej på några säterier någon sommarråg.

Några tvärdikningar och gropar förekommo icke, utan vattenfårorna på sidorna och der vatten troddes skola stanna, voro de enda regelmässiga afloppen för vattnet på åkrarne: "för resten rensas och utgrafvas vattnet hvar det uti sanka och sidländta åkrar kan betarfvas allt som hushållaren är vigilant till". Af säden uppbands endast rågen; korn och hafre bergades löst, hvilket förorsakade stor förlust, men folket kunde ej fatta att så var, då föreställningar gjordes: det var så gammal vana. Som största delen af häraderna var purt frälse, kunde allmogen ej tänka på annat än hofveriets utgörande; till och med linodlingen varder för ringa. Ingen slöjd idkades: dertill gaf det tunga åkerbruket ej tillfälle.

Ett schäferi fans, nämligen på Högestad, upprättadt af grefvinnan Chr. Piper, men fårdöden 1736—38 hade borttagit en ansenlig del af fåren; sedan 1723, då den svåra boskapspesten upphörde, hade ingen boskapssjukdom hemsökt häraderna.

2:ne $^1/_4$ utsocknehemman i Sjörup och 1 gatehus, hörande till Gundralöf, lågo öde i följd af det stränga hofveriet till gården.

I de båda häraderna hade 59 brytestugor nyligen blifvit förflyttade utom byarne.

I Ljunits härad voro planterade kring gårdarne	2,521	fruktträn	4,754	ofruktbärande.
I Herrestads härad d:o . . .	1,160	„	5,449	„
	3,621		10,203.	

Famnar stendiken upplagde	i Ljunits	32,597
	i Herrestads	24,143
		56,741.

"Invånarnes seder kan man icke stort omtala, utan följa de sina förfäders fotspår såsom grofva skånska slättbor; deras klädedrägt består af svart och hvit vallmar, som qvinkönet tillverkar, på det maneret sydt som förr vanligt varit, nämligen med stora byxor och ganska kort lif i tröjorna" — så tecknas fögderiets allmoge.

Häraderna hade 2 kronogästgifverier, ett vid Herrestad med krono åbyggnad, som äfven tjenade till tingshus, och ett vid Tranås, men endast med skjutsstall, ingen krono åbyggnad.

Frosta och Färs härader.

Dessa härader, hvilka sedan dess rest så vackra minnesmärken af skånsk flit i dessa väldiga stengärdsgårdar, som nu öfverallt möta ögat, hade vid denna tid endast helt få sådane. Kgl. stadgan 1730 $^1/_2$, som befaller deras anläggande, var 1738 ännu icke åtlydd, utan öfverallt täpptes på gammalt vis med enris och surskog, hvarpå öfverflöd fans.

Åkerbruket var inom dessa härader ej öfverallt likartadt. Här fans i somliga orter dels den s. k. "vångavänduingen" d. v. s. slättens åkerbruk med tre vångar, af hvilka alltid den ena låg i träde dels också tvåvångsbruk, då åkern hvarje år var i bruk. Der det förra egde rum, sköttes jorden och såddes alldeles som på slätten; på de sednare ställena i skogsorten utfördes gödseln om våren och då såddes första året korn, andra året vårråg. Vinterråg såddes ej här; den ansågs för mycket skärpa åkern. Der hafrejord fans, kunde den i brist på gödsel ej förvandlas till kornjord.

På några få ställen sattes rofvor och såddes bohvete samt något litet ärter. Lin och hampa såddes öfverallt till husbehof, men ej till salu.

1722—3 hade kreaturspest rasat inom häraderna; 1727 i följd af den starka torkan lungsjuka; 1735 fårpest.

Ödesmål voro 3 $^{3}/_{4}$ krono-, 4 utsockne-, 4 insockne frälse hemman. 41 nummer nyttjades under andra hemman.

Flygsand fans vid Womb och tilltog årligen, så att hela byns åker och äng deraf skadats; den hade sträckt sig upp till Björka, Illstorps och Omma byar. Vid Söfdeborg hade för 20 år sedan uppstått flygsand, och den tilltog dagligen; så äfven i Holmby i Frosta härad för omkring 100 år sedan; äfven här tilltog flygsanden.

---

2. Barsebeck under fältmarskalken Hamilton.

1743 blef fältmarskalken grefve Gustaf David Hamilton egare af Barsebeck, — *grefve* af Barsebeck, som han sedermera sjelf kallade sig, när det skulle låta rätt ståtligt. Hans namn för gerna tanken tillbaka till det pommerska kriget, på hvars krigsteater han för en kort tid — året 1758 — spelade en af de otacksamma hjelterolerna; för öfrigt uppkallar det bilden af en högst originel personlighet från vår på originaler — särskildt i Skåne — rika frihetstid [1]). Här skola vi emellertid ej sysselsätta oss med den

[1]) Vi erinra om den lifliga skildringen hos I. C. Barfod, Märkvärdigheter rörande skånska adeln, 418—26, 433—38. I Fredrik Axel v. Fersens Historiska skrifter VIII, 38—39 förekommer en teckning af fältmarskalken Hamilton såsom öfverbefälhafvare i pommerska kriget, affattad i den ton af persiflage, som utmärkte det förra århundradets franska sällskapsbildning, hvilken denne memoireförfattare i lika hög grad representerar inom vår historiska literatur som St. Simon inom den franska. Det synes emellertid som om här såsom ofta i dessa skrifter en ursprunglig fransk text blifvit meddelad i en plump svensk öfversättning. "Hamilton", heter det, "var en man hvars hjerta var uppfyldt med goda egenskaper: god vän, uppriktig, full af nit och ifver för allmänt och enskildt bästa. Hans hjertas goda egenskaper hade bildats på bekostnad af hans förstånd. Han var odugligt att fullfölja ett arbete eller intränga i dess detaljer, allt var hos honom hopblandadt, det stora med det lilla, det sannolika med det omöjliga. Omdöme var ett hasardspel uti hans hufvud, som var öppet för alla intryck. Han kände hvarken början eller slut på någonting och bedömde de affärer, vare sig enskilda eller allmänna, som honom uppdrogos, aldrig annat än till hälften. Föreningen af liflighet, obetänksamhet och distraction, som gaf hans sinne sin prägel, liknade icke så litet fylleri och frambringade ofta samma verkan. Han

förslagsrike och ändock alltid rådville generalen en chef, icke heller med den alltid tankspridde och ändock, när det skulle vara, fyndige och träffande, infallsrike sällskapsmannen: vi ha här endast några ord att säga, några handlingar att framlägga rörande den driftige och nyskapande landthushållaren, den varmhjertade och omtänksamme godsherren, den nitiske kommunalmannen, ty alla dessa hederstitlar förtjente i rikt mått den gamle fältmarskalken. Man kan också tryggt påstå, att den fredliga verksamhet han utvecklade på Barsebeck, burit vida bättre och gagneligare frukter än hela hans kampanj i Mark Brandenburg 1758 för upprätthållandet af Sveriges garanti för vestfaliska freden mot Preussen. På Barsebeck var det ej så många konseljer att hålla som i Pommern, ej så många olika råd att följa som vid Neu Ruppin; der gjordes inga invändningar mot planerna för landtbrukskampanjerna, der förvirrade inga råd de ursprungliga idéerna och dispositionerna, som mestadels voro både goda och välsignelsebringande; ingen fruktan för efterräkning af råd eller ständer band här händerna, utan här kunde det goda hufvudets och det goda hjertats egna ingifvelser ovilkorligt följas.

Medan sålunda den gamle fältmarskalken på Barsebeck smidde om sitt svärd till en plogbill och sörjde för sina bönder i stället för en armé, blefvo frukterna af denna hans verksamhet icke inskränkta till den trånga kretsen af det egna godset. Han gaf tvärtom genom sitt föredöme en första impuls till hela det skånska landtbrukets lossande ur de slentrianens bojor, i hvilka det under så många århundraden varit fjettradt, och den föresyn han gaf åt andra godsegare i vården om underhafvandes lekamliga och andliga välfärd, medan han grundade åt sin slägt dess blifvande stamsäte, har ej heller blifvit utan sin frukt.

Då han emottog Barsebeck, låg godset i fullkomligt lägervall. Sätesgården var lika förfallen som jorden vanhäfdad, gårdens såväl

---

hade ljusa ögonblick, glänsande svar, då och då goda och riktiga idéer, men det var såsom en blixt, hvars lysande väg förlorade sig uti molnen. Obeslutsamheten gjorde honom alltid villrådig, och när han någongång skulle besluta sig, blef frukten deraf en obetänksam åtgärd. Han rådgjorde med hela verlden utan urskiljning. Hvarje råd syntes honom godt, det sist gifna rådde emellertid på alla andra; han hade ingen egen åsigt. Han talade gerna i sitt yrke; han var förtrogen med de militära termerna; men han yppade ofta under dessa samtal det som för honom var vigtigast att förtiga. Han dolde ganska skickligt en på botten hvilande egenkärlek och hade antagit en ton af nedlåtenhet, som öfverensstämde med hans fallenhet. Hans uppförande var opassande och bortblandade i sitt sätt att vara en plump ton med den af behag och värdighet, som tillhörde den post han beklädde. Han gjorde sig ofta lustig öfver sitt höga befäl. Det yngre befälet tyckte rätt mycket om honom, emedan han alltid hade lustiga uttryck och ej lade stor vigt på att bli åtlydd."

väl som böndernas. Befolkningen stod i vanrykte när och fjerran. Men Linné, som kom dit 6 år senare på sin skånska resa 1749, fann redan herregårdsbyggnaderna omgifna af en trädgård med nya planteringar och anläggningar: gårdens eget såväl som böndernas åkerbruk var då redan stadt i så att säga daglig förbättring. Här genomfördes aldra först en ny uppmätning och fördelning af åkrarne, så att breda sammanhängande fält bildades i stället för de smala tegarne sida vid sida, — den första ansatsen till den revolution inom Skånes landtbruk, af hvilken Rutger Maclean har hufvudförtjensten: enskiftet. Redan nu begynte här brytas den gamla fördomen mot andra åkerredskap, än dem man sett far och farfar använda: det var det fält, på hvilket Carl Georg Stjernsvärd skulle inlägga sin förtjenst om vårt landtbruk. Så såg Linné här de första mullfösor (sloffor), som han sett i Skåne. Med dem jemnades de utvidgade fälten och gjordes fria såväl från de gamla djupa dälderna der och hvar som från de höga ryggarne, på hvilka säden vuxit frodig, medan den stått eländig dem emellan. Men framför allt var det konsten att *dika*, som fältmarskalken Hamilton lärde den skånske jordbrukaren. Dikning var mångenstädes intill hans tid en okänd konst; hans egna bönder tredskades vid det ovanliga och, som de ansågo, onyttiga och onödiga arbetet. Men det hjelpte ej. Här visade sig, att han kände både "början och slut", att han bedömde affärer "annat än till hälften" och att de "goda och riktiga idéerna" ej alltid voro "en blixt hvars lysande väg förlorade sig i molnen". Det var ej nog, att dikningsarbetet under ladufogdens uppsigt blef utfördt vid sjelfva gården; han tillsåg äfven, att detsamma under fogdens uppsigt verkställdes på böndernas egna åkrar. Sten bröts och diken uppkastades der med godo och med tvång; det var en storsint användning af det senare, när han tog det på bondens egen jord använda arbetet i afräkning på de dagsverken, som den hofveripligtige underhafvanden bort utgöra vid herregården. Dylika åtgärder och de lärdomar bonden inhemtade af arbetet vid sjelfva gården gjorde snart barsebeckaren så god och bättre än andra, äfven sjelfegande, bönder.

Ett talande vittnesbörd om fältmarskalkens nitiska omsorger om landtbrukets höjande, ej endast i eget intresse på herregården, utan äfven på de underhafvandes egor, till deras förkofran, gifva de begge under hans inflytande uppsatta byskrå för Barsebeck och Hofterup, som här meddelas efter urskrifterna hvilka återfunnits i Barsebecks pastorsarkiv. De torde ega ett allmännare intresse är det rent lokalhistoriska, då de kasta ett ljus öfver det skånska landtbruket i allmänhet och gifva en åskådlig bild af ett gammalt bysamhälle vid denna tid, och detta så mycket mera som något skånskt byskrå hittills ej blifvit tryckt [1]). En åskådlig bild af en godsega-

[1]) I Dansk Historisk Tidskrift (I, IV och V Bind) hafva blifvit meddelade byskrå från olika delar af Danmark, från Fyen, Lolland och Jylland, alla från

res makt inom sin socken vid denna tid kan väl också hemtas af en sådan paragraf som den 27:de i Barsebecksskrået, i hvilken fältmarskalken uppträder som sjelfherskare öfver alla Barsebecks hundar och kattor, derföre att han tror sig vara det öfver deras egare.

By-Ordning,

vedertagen och fastställd af byemännen i Hofterups sockn.

Thet gamla bruk hålles, som hos oss städse varit, at åldermans sysslan går omkring från granne til granne och at hvar och en förrättar thenna sysslan allenast ett år.

Samlingen skier här genom blåsning utur ett horn.

The disputer, som förefalla, samt böternes utexeqverande afgiöres af åldermannen tillika med fyra män, som åldermannen sielf äger macht at utnämna [1]).

1.

På thet et syndigt och förargeligt väsende ibland oss må förekommas och theremot gudsfruchtan, enighet och nabolig kärlek hos oss så mycket bättre må bibehållas, så hafva vi oss på detta sättet förenat, at hvilken, eho han är, som öfverfaller sin granne, thes hustru, barn eller folck, antingen vid vår sammankomst på gatan, eller uti andra bylag och giästabod, med oanständiga ord

---

det 16:de och 17:de århundradet. Med undantag af ett fragment af ett byskrå för brukarne af Landskrona stadsjordar har det ej lyckats förf. att anträffa något skånskt från en så aflägsen tid. Det är emellertid tydligt, att en äldre redaktion ligger till grund för de här meddelade: bland de äldre, till en del förändrade, stadgandena har man insatt de nya, och till detta senare slag höra otvifvelaktigt de §, i hvilka bymännen särskildt låtit anteckna antagandet, så t. ex. just § 5—7 rörande dikningen. Till sjelfva sin lagform äro de båda byskråna, af hvilka Hofterups meddelas i texten och Barsebecks i noterna, för öfrigt så lika, dock väsentligen åtskilda. Barsebecks — inom hvilken socken fältmarskalken är allena herskande — är utfärdadt af honom och i öfverensstämmelse dermed uppträda inspektor och ladufogde såsom lagens tillämpare. Hofterups, inom hvilken socken sjelfegande bönder funnos, har deremot helt och hållet de gamla byskrånas form: det hvilar på fri öfverenskommelse mellan bymännen och befinnes vara vid häradstinget stadfästadt.

[1]) Barsebecks Byordning 1755 $^{26}/_{3}$. Åldermannen jemte 4 bisittare; i afgörandet af tvister deltager inspektoren. Vill någon lösa sig från sysslan bör det ske med penningar, hvilket belopp utsättes af bymännen vid allmän samling, "och ej med öhl och brännevin". Lösepenningarne förvaras i byens kassa. — "Samlingen giöres med trumman".

samt eder och svordomar, han skal böta en dhl:r s:rmt. Och den förolämpade, så framt han med hårdragande och kindpustande varder angripen af förorättaren, så böte han femb dhl:r s:rmt, hvaruppå han har lagligt at påyrka, om honom så behagar och the icke annars kunna åsämjas.

Thesse böter, sedan the äro af the förordnade bymän uttagne, disponeras af pastor och the äldste i församlingen til the fattigas hielp, erkannerligen til fattige skolebarns nödige undervisning och böckers upkiöpande.

2.

På thet hvar och en må niuta fred och hägn, böra alla giärdesgårdar, the vare sig af sten, giärdsle eller jordvallar, omkring ängar och hagar hållas i fullkomligit godt stånd, til hvilken ända nödigt är, thet giärdesgårds synen varder höst och vår pröfvad af samtel:e grannarna, hvarvid noga bör effterses alla felachtigheter, och för thet som finnes ogildt, bötes ett öre s:mt och sedan sättes i fullkomligit stånd inom en viss förelagd tid, eller plichte then som sådant försummar 4 öre s:mt för hvarje famn eller hohl och giälde thesutom skadan dubbelt åter, som theraf timat. Åldermannen bör ock noga tilse, at ingen skier för när, utan at hvar och en håller giärdesgård effter hemmanthal och stångfall.

Thenna 2 puncten är ock blifven fastställt på föreskrefne sätt, med tilläggande at åldermannen altid skal vara skyldig at tilsäga och jämväl med the öfrige bymännens öfverenskommande, när dikessynen eller så kallat vitet skal hållas, på thet hvar och en må kunna i tid och förut fullgiöra sin skyldighet och then försummeliga med så mycket bättre skiäl näpsas.

3.

Enär någon giärdesgård eller dike omkring åcker eller äng, hagar eller betesmark blåser neder, rägnar neder eller eljest finnes odugelig, bör then strax utan dröjsmål försvarsgod upsättias; försummar någon thet, sedan han antingen sielf fått derom kundskap eller blifvit af åldermannen eller någon annan af grannarne härom tilsagd, böte 4 öre s:mt för hvarje täppe, löse sielf ut crea-

---

[1]) Barseb. Byordn. 1 §. I öfrigt lika, men bänvisningen til laga domstol borttagen, äfven som sista punktens stadgande.

turen, som therigenom ingångit, och fylle sielf therjämte skadan, effter byelagets bepröfvande, som theraf timat.

4.

Likaledes böra alla grinder, hvarest the behöfvas, hållas i godt stånd, så at therigenom inga creatur inkomma; varder thet försummat, plickte 8 öre s:mt och ersättie skadan. *Thenna punct stadfästes med tiläggande at för hvarje gång sådan försummelse skier, böra böterna fördubblas och skadan ärsättas* [1]*.*

5.

På thet vatndiken eller gropar må med thes större nytta anläggas och vid macht hållas, är nödigt at dikessyn hålles, åtminstone 2:ne gånger om åhret, neml. om våhrtiden, när kiölden är eller går af jorden, på thet man bäst och säkrast må se, hvarest vatnet på åckrarna stadnar och hvarest thet beqvämligast kan utledas. Dernäst om hösten, när rågen är sådd, tå noga bör efterses, huru hvar och en, så til sin egen som sina grannars fördel, fullgjort thet honom bordt [2].

6.

The afloppgroparna och floddiken, hvilka dikessynen finner nödiga, böra ständigt hållas vid macht, på thet vatnet må therutur få sitt frija och obehindrade aflopp; men ther så hända skulle, at rågrannars ägor möta och dämma samma vatn, äro the förplichtade, at thet igenom sina ägor utan dröjsmål genomgräfva och utsläppa; försummar någon thet, sedan han therom blifvit tilsagd, plichte 16 öre s:mt för hvarje famn och betale thesutan dikarelön särskilt.

---

[1]) **Barseb. Byordn. 2. 3. och 4 §. Lika.**

[2]) **Barseb. Byordn. 5 §. Så framt menniskian vil förvänta sig Guds välsignelse af åkerbruket, bör thet samma rätt hanteras, och såsom ingenting mera förhindrar sädesvexten än vatn, som står på åkrarne, höstutsädet fördränkes och kornvången blifver theraf sent redig at kunna sås til landtmannens största skada, altså böra alla befintlige nödige gropar på engång under ladufogdens upsyn giöras och anläggas och på thet the samma sedan väl vidmachthållas, är nödigt at uti inspectorens eller ladufogdens närvaro gropesyn hålles 2:ne gånger om året.**

7.

På thet åckerbruket må så mycket förr och säkrare komma uti fullkomligit godt stånd, är nödigt, at en viss tract af åcker åhrligen til omansning och dikning företages, hvarförutan skiärdiken, som finnas nödiga emellan åckrarne, böra af grannarne så goda och fullkomliga updikas, som nödvändigheten fordrar, samt diken på the ställen, som dikessynen förordnat, tilbörligen uprensas och vidmachthållas. Jämväl at alla höga dikesrenar upgrafvas, åliggandes åldermanen, at noga tilse thet torfven af renarne, så väl som ock dikesmullen, blifver på åckrarne utförd på the ställen, ther thet best behöfves. Skulle någon härutinnan visa sin tredsko och motvilja, hafva grannarne frihet at taga dikare och sedan låta af then motvilliga uttaga dikarelön jemte 8 öre s:mt för hvarje famn the således för honom uppdika låtit [1]).

Ofvanstående 5, 6 och 7:de puncter varda af oss på följande sätt vedertagne och stadfästade, at åldermannen 2:ne gånger om åhret, nembl. våhr och höst, sammankallar byemännen til dikessynen, om efterhösten, när rågen är sådd, tå samtl. byemännen icke allenast väl och försvarligt kiöra diupa fohror til vätskans aflöpande, utan ock grafva, therest fohrorna icke förslå, och jemväl noga syna, hvarest detta bäst kan låta sig giöra til vatnets utlöpande. Försummar någon at bevista denna syn utan laga förfall, plichte 8 öre s:mt. Försummar eller vägrar sig någon at tilsläppa plog och dragare, som omgången tilkommer, böte 16 öre s:mt, Grafvar eller dikar någon (icke) öfver sitt eller sin rågrannes, efter tilsägelses försummelse at grafva öfver sin åcker, plichte han för försummel-

---

[1]) Barseb. Byordn. 6 §. Om någon förnuftig och idog bonde vil, utom the anordnade floddiken ännu bättre genom skiärdiken gropa om sit åkerstycke och thes granne, som ligger teg om teg med honom, ville ej hjelpa honom häruti, behåller then som gropar all dikesmullen, fastän halfparten tages af grannens åker; elliest tager hvardera hälften af thenna mull. Sedan rågen är sådd, böra bönderna kamma sina vatnfohror samt föra them ut til floddiken; then som thet försummar, böte 4 öre s:mt, hälften til angifvaren. Likaledes böra alla höga dikesrenar upgrafvas, åligger thet ladufogden at tilhålla vederbörande at föra torfvorna samt dikesmullen på the ställen på åckren, hvarest thet bäst behöfves, hvaröfver åldermannen bör hafva upsyn. Skulle någor härutinnan visa sin tredsko eller at giöra skiärdiken, hvarest the nödvändigt behöfvas, hafve grannen, som åstudar skiärdiken at taga dikare som hjelper honom at fullgiöra thette til åckerbruket nödiga verck och sedan af then motvilliga låta uttaga dikarelön samt böte therjemte 16 öre s:mt.

sen för hvarje åcker, som han således bordt öfvergrafva, 4 öre s:mt och (är) äntå skyldig at genast grafva; giör han thet intet, tå äge grannarne macht at taga dikare och grafva och sedan åtniuta af then tredska dikarelön. Om vårtiden, här kiälen är utur jorden, hålles åter thenna syn, tå noga tilses, hvarest fohrorna och groparnu äro med dy och orenlighet upfylte, tå the å nyo kunna uprensas, hvarest nödigt fordras; then som efter tilsägelse thetta försummar böte, som för är stadgadt, 4 öre s:mt för hvarje åcker han bordt öfvergrafva. Vid samma tilfälle, ther sådant behöfves och åhrstiden thet fordrar, bör ock kronovången synas, och ther mycket vatn är, som med beqvämlighet kan utlåtas, thet samma värkställas vid böter, hälften minder.

8.

Enär bymännen således om hösten kommit öfverens, hvarest the vilja så sin vintersäd, böra alla giärdesgårdar i rättan tid upfredas, så at när sädestiden om hösten infaller och grannarna varda af åldermannen therom tilsagde, bör hvar och en till föresattan dag hafva sina täppen färdiga och böte tå hvar och en effter första synen eller vitet 1 öre s:mt för hvarje hål och bristfällighet och sedan förhålles efter andra puncten nembl. andra gången 4 öre s:mt förutan skadan, som therå skie kan. Skulle någon sedan sådt är, insläppa sina creatur, böte för hvartthera jämte skadans ärsättande 2 öre s:mt.

9.

Ej må någon om höst eller vinter och först om våhren insläppa lösa creatur på rågen at beta, innan åldermannen sammankallat grannarna och the tå pröfvat, at thet utan skada skie må. Giör thet någor eljest, plichte hvarje gång 2 öre s:mt för hvart creatur han således har insläpt.

Thenne föreskrefne puncten tilägges likaledes, at om någon giör thet andra gången, böte dubbelt och så vidare,

10.

Såsom thet icke ringa skada förorsakar, at hästar och andra creatur varda om vårtiden, sedan kiälen är utur jorden, insläpte i ängiarna til bete, altså varder thet utan högsta nöden och öfverenskommelse aldeles förbudet. Bryter någon häremot, plichte för hvart creatur 2 öre s:mt.

Thenne är ock af oss vedertagen efter bokstafvens lydelse och thet utsatta vitet 2 öre s:mt.

11.

Vid then utsatta plicht 8 öre s:mt böra byemännen om vår och höst, så snart tilsådt är, uppå åldermannens kallelse sig inställa, att emellan åckrarne uppkiöra och rätta fohrorna samt flera vatnfohror anlägga, ther som nödigt pröfvas, vid hvilket tilfaller åldermannen med samtel. grannarna hafva noga at tilse, thet alla skiften blifva rätt håldne efter stångfall och upsatta råmärken, hvilka nödvändigt böra vara af sten.

Thenna punct stadfästas med utsatt plicht 8 öre s:mt för hvar och en, som utan laga förfall är borta vid fohrandet.

12.

Några dagar, innan slättetiden infaller, skal åldermannen kalla grannarna tilsamman at med them öfverlägga när the vilja begynna at slå sina samfälta ängiar, börandes nödvändigt skiften en eller flere dagar före utstakas. Försummar någon thetta, plichte 8 öre s:mt och andra gången dubbelt. Och skal thet åligga åldermannen med the öfrige byemännen at noga tilse, at ingen härvid skier för när, utan at en richtig och rätt utwadning blifver skiften emellan förrättad och sten i stället för påhlar til råmärke uti ängiarna nedsatt, hvarefter alla böra på engång begynna at slå, så at then ene icke trampar och nedkiörer then andres gräns; slår någon, sedan sålunda skift är, öfver rätta linien på sin grannes äng, betale höet och gräset dubbelt tilbaka och plichte thesutan 1 dhlr s:mt [1]).

Thenne punct stadfästes til alla dehlar.

13.

Alla nödiga vägar inom ägorna samt til och ifrån by böra grannarna emellan fördehlas; sedan hålle hvar sitt vägestycke försvarligen vid macht. Försummar någon at bättra then bro eller vägestycke, som honom tildehlt är, sedan honom vitterligit är, at then är ogild eller han af åldermannen therom tilsagd blifver, böte 8 öre s:mt; skulle han äntå vidare tredskas, hafver ålder-

---

[1]) Barseb. Byordn. 7—10 lika med 9—12 §.

mannen med bisittarna macht at för lega låta laga det som ogildt är och sedan af then tredska efter godtfinnande legan jemte böterna uttaga. Och på thet byemännen må så mycket beqvämligare kunna kiöra öfver diken, hvarest de helst åstunda, samt slippa at hålla renar och bivägar på åtskilliga ställen, altså skal til dikens conservation, som the eljest nedkiöra och igentrampa, lösa flyttebroar i hvarje by hållas, och kunna 2 eller flera åboar sättia sig tilsammans och sig om broars byggande och vidmachthållande förena. Hvilken som en sådan bro af vårdslöshet sönderkiörer eller eljest förderfvar, vare plichtig then samma strax laga och i sit förra stånd sättia. Den som af samma bro om hösten sist vid inbergningen sig betiente, skal ock vara skyldig then at hemföra och öfver vintren i förvar hålla. Hvilken, som häremot bryter, plichte efter omständigheterna, som byemännen skiäligt pröfva[1]).

14.

Grannarna tillåtes at få tiudra sina hästar på sina egna stycken; om någon skulle slippa lös, plichte för hvarje häst 2 öre s:mt[2]).

15.

Sedan ängarna äro afbergade, böra om hösten inga creatur insläppas theruti, innan åldermannen sammankallat grannarna och the sig therom förenat såväl om tiden, när sådant skie må samt ock om antalet och hvad slag creatur the vilja theri insläppa. Likaledes bör thet förhållas, när sädesgiärdet om hösten blifver ledigt och säden blir inbergad. Hvilken som härimot bryter, plichte 4 öre s:mt för hvarje creatur han således egenvilligt insläpper, men then som bryter emot thet sednare eller sädesvången, när han bärgad är, böte 2 öre s:mt för hvart creatur, som han således insläpt; gifver han up eller insläpper creatur, förr än inbergat är, böte 16 öre s:mt för hvart creatur at fylla skadan åter.

16.

Skulle någon af byemännen upfinna något, som är tienligt och

---

[1]) Barseb. Byordn. 11 §; men häri tillägges befallning om anläggandet af stentrummor till bymännens och resandes beqvämlighet I 12 § förbjudes att köra eller gå öfver sädesfält vid 8 öres böter.

[2]) Barseb. Byordn. 13 §.

nödvändigt til byens och hemmanens förbättring, bör åldermannen sammankalla samtel. grannarna och therom öfverlägga. Men ther så hända skulle, at the andra tå stadna i thet slut, at the icke vilja thenna förbättring sig åtaga, hvarigenom then rättsintas och välmenandes goda upsåt blifver hindrat, hafver han frihet at af utbyamän och grannar, som äro förståndiga och goda hushållare, jämte någon landsbetient, om så nödigt pröfvas, kalla syn och besichtning, och therest tå befinnes, at grannarna i byen oskiäligen satt sig emot thet som värkeligen varit til byens nytta och förbättring, plichte tå hvarthera som thet giort 1 dr s:mt och vare thesutan skyldig at betala them, som synen och besichtningen förrättat, samt fortsättia äntå strax och så snart giörligit är thet arbete, som then välmenande föreslagit [1]).

17.

Skulle, sedan åldermannen sammankallat grannarne och the sig förenat om thet arbete the tå vilja begynna, thet vare sig antingen slåtter, sädesbergning eller hvad hälst thet vara må, någon i byalaget theruti finnas efterlåten, tredsk och försummelig, hvarigenom the öfrige uti sit giöromål blefve hindrade, varda tå icke skyldige at på then tröge vänta, utan hafva frihet sit arbete at fulländа och han skylle sig sielf för then skada han therigenom lider. Men ther någor för åkommen nöd eller fattigdom eller annan oförmögenhet ej hinner med at fullborda sit arbete, såsom byens nytta och angelägenhet fordrar, niute han tå i sädes- och bergningstiden med mehra hielp af grannarna, hvaremot han med arbete eller skiälig betalning (efter åldermannens och bisittarnes bepröfvande) bör them theras besvär ärsättia; vägrar han thet, böte tå efter byelagets godtfinnande.

18.

Skulle någon af byemännen vara borta, när the af åldermannen varda sammankallade, bör någon af hans hemmavarande folk til samblingen komma och höra hvad tå beslutet blifvit eller eljest

[1]) Barseb. Byordn. 15 §. Här är det inspectoren som afgör, och 16 § innehåller:

"Inga nyheter fastställas eller anläggas af byemännen, utan sådant mig och i min frånvaro inspectoren föredrages."

kan blifva befalt, och varde han sådant skyldig samma i alla dehlar at efterlefva lika som han sielf varit vid sammankomsten.

19.

Ingen må inhyseshion eller annat folk af minder frägd på sina ägor intaga, innan grannarna gifvit thertill sit bifall; giör thet någon, plichte 4 dr s:mt och vare äntå förbunden slika personer strax bortskaffa, ther byemännen sådant begiära och påstå.

20.

Bar eld må ej bäras hemman emellan, ej heller i stall, fähus, lada eller annat uthus och skal jämväl i thessa rum tobaksrökande varda förbudet. Ej må eld lämbnas osläckt, eller ovårdat i köllneporten, badstuga eller smedia; plichte then som häremot bryter 1 dr s:mt. Åldermannen och bisittarne skola 2:ne gånger om åhret nembl. höst och vår, granska alla eldstäder uti hela byelaget, och the som tå finnas så bofälliga, at eldsvåda therigenom tima kan, böra granskningsmännen låta nederslå och ägaren böte 1 dr s:mt.

21.

Alla byar böra vara med vatn väl försedda och skola til then ändan alla brunnar, kiällor eller andra samfälta vatnställen för creaturen ständigt hållas vid macht, och när nödigt är at the böra rensas eller uppgrafvas, får ingen therifrån sig undandraga vid 8 öre s:mt vite. Giör thet någon, hafva byemännen macht at låta för then motvilliga lega arbetare samt sedan arbetslönen jämte böterna af honom uttaga.

22.

Alla böter, som efter thenna byordning blifva utsatta, äga bisittarne tillika med åldermannens och byemännens godtfinnande hos den brotslige at uttaga, och ther then som till böter förfallen är, skulle vägra, at them strax betala, hafva the tå macht at af then gensträfviga taga pant och lägga honom sedan en viss tid före, inom hvilken han thet inlösa må; försummar han thet, varde panten till then mästbiudande försåld och öfverskottet, sedan böterna äro afdragna, honom återstälda. Skulle någon vara så obe-

nödvändigt til byens och hemmane
sammankalla samtel. grannarna
så hända skulle, at the andra
thenna förbättring sig åtaga
menandes goda upsåt blif
byamän och grannar,
jämte någon landsbetie
sichtning, och theres
satt sig emot the ...nd o
bättring, plichte efterlefves,
thesutan skyld en dehl theraf
rättat, samt ...ock användes til något n
bete, som ...n, men til at använda them til dricka
...u utsatta samqväm them gemensamt förtära,
...rbudet. På hvad sätt thesse penningar må bäst
...t förvaras samt huru för them redo och räkning gjöras
...r, må byemännen sig sielfva förena [1]).

24.

Alla inhyseshion och husfolk, som hafva creatur, gifva åhrligen i gräsgiäld för hvar häst eller sto 8 öre s:mt, för en ko 6 öre s:mt, för ett fåhr 1 ½ öre s:mt, för ett svin 2 öre s:mt; för en flock giäss af 10 st. betales 2 öre s:mt [2]).

25.

Fyra män i byen af them, som ordningen tilkommer, skola d. 1 december alla åhr skaffa en försvarsgod bystiur, som af samtelige byemännen skal afproberas och godtgiöras, och ifall han intet finnes svaresgod, skola the strax skaffa bättre tiur vid 1 dr s:mts plicht, om sådant ej efterkommes, och icke thes mindre skaffa giltig tiur, skolandes äfven samma 4 män öfver vintren så försvarligen föda tiuren, at han til allas nytta finnes duchtig, eller i annor händelse plichte 1 dr 16 öre s:mt. Inhyseshion och husfolk, som icke föda eller kiöpa tiuren, skola i tiurepenningar gifva 10 öre s:mt.

---

[1]) Barseb. Byordn. 17 § till 24 § lika.

[2]) Barseb. Byordn. 24 § stadgar, att inspectoren med bymännen bestämmer, huru många creatur enhvar bonde eller dräng får hafva på bete, till dess ängarne och vångarne äro uppgifna. Böter: 4 öre för hvart creatur.

m h … …n är väl också den, som författat de
rea … …e aktstycken, hvilka upplysa dessa
ö … några utdrag af de samma.

…n i Hofterups socken.

…ge kongl. förordningar, at
…lla de fattige, som befinnas
…iv … ned arbete förvärfva sig
iamb … vandes publication är
…an plichta … en här i Hofterups
…ng om theras un-

28.

När rågen skal mäjas, skola samtel. … ju på något … har likväl om en viss dag, när the skola begynna, och skal … skyldig dr s:mts böter begynna för än then föresatta dagen, men … dem, någon för nöd skul vil afhugga et stycke til bröd. … nå-

29.

Thet tillåtes ej heller någon at så sit korn, förr än alla byemännen blifva sams om en viss dag thertil, när begynnas skal. Giör någon häremot, plichte 1 dr s:mt.

30.

Then så kallade gåsegången skal åhrligen vid Michaelistiden af byens qvinnor företagas och om en viss dag sig förena, vid hvilken tid en hvar skal hafva sina giäss hemma i hus at thesto säkrare kan efterses om någon främmande gås i bland en annan gåsehop skulle finnas, och om någon tå finner sin gåsibland främmande giäss, skal han gifva för then samma 1 öre s:mt. Är någon utombys gås ibland en gåseflock, som ingen vidkännes, skal then, som henne hafver med sina giäss i följe, betala 2 öre s:mt, hvilka 2 dr han hafver at undfå af then, som sedermehra gåsen vidkännes.

---

¹) Barseb. Byordn. 27 § tillägger:

"Hvem som vil har macht at ihiälslå then hund, som är löser, och alla kattar, på thet the må blifva i husen och giöra ther sina syssla och ej gå på marken at giöra skada på foglar samt rapphöns, hvilket hämmas, när öronen skiäras af katten; then katt, som intet har them afskurna, kan hvar och en ihiälslå, och böte egaren för hvarje katt, som ej har them afskurna, 8 öre."

Förutan alt thetta skal hvar och en efterkomma alt thet som på gatestämma kan öfverlagdt blifva och til byens bästa ländа kan; fins någon motvillig, skal han plichta 8 öre s:mt och uprätta skadan, som genom efterlåtenhet förorsakas. Af the utsatte böter, som efter thenna byordning utfalla, hafva socknens fattige at åtniuta 1/3-dehl, och de andra 2/3-dehlar användes til byens samfälta nytta [1]).

Thenna byordning är för oss samtel. Hofterups byemän upläsen, och som vi finna, at then samma länder oss til nytta, ty är vår ödmiuka begiäran och anhållan at, Välborne Hr Häradshöfdingen samma byordning lagligen täcktes confirmera.

Kieflinge d. 5 september 1744.

På samtel. byemännens vägnar:

Anders Rasmusson. Håkan Månsson. Rasmus Larsson.

(inalles 16 underskrifter).

Åhr 1744 d. 6 september på Hariagers Härads allmänna hösteting i Kieflinge blef förestående byskrå igenomsedt och af häradsrätten likmätigt Kgl. May:ts nådigste resolution på allmogens besvär af d. 1 september 1741 § 13 stadfästadt, betygar

Ut supra

På häradsrättens vägnar

Carl Appelberg.

Det kommunala lifvet inom de till Barsebeck hörande socknarne fick under fältmarskalken Hamiltons tid, genom hans ledning och omsorger, en utveckling, som det långtifrån nådde vid samma tid inom de fleste andra skånska landtkommuner. Så ordnades fattigvården och skolväsendet genom fasta öfverenskommelser och stadgar, hvilka förseddes med häradsrätts och landshöfdingembetes sanktion, för att ega en så mycket mera bindande kraft. I socknarnes kyrkoherde, den nitiske och allvarlige prosten Nils Hofverberg — den andre i ordningen af den slägt, som i fyra leder under halftannat århundrade innehaft kallet, — hade fältmar-

---

[1]) Barseb. Byordn. 29 och 30 § finnas ej.

(Den förra lyder här så, att ingen får skära mera torf än till eget behof; behofvet utsättes för hvarje bonde till 25 à 30 lass årligen; den senare bjuder, att plikterne skola förvaras i byns kista och till dess behof användas.)

Barsebeck den 25 september 1755.

Gust. D. Hamilton.

skalken ett godt biträde. Han är väl också den, som författat de ännu i pastorsarkivet förvarade aktstycken, hvilka upplysa dessa förhållanden. Vi meddela här några utdrag af de samma.

Stadga rörande fattigvården i Hofterups socken.

Til underdånigst följe af åtskillige kongl. förordningar, at hvar och en sockn skal årligen underhålla de fattige, som befinnas i så uselt tilstånd, at the icke kunna med arbete förvärfva sig födan, hvarom ock konungens befallningshafvandes publication är utfärdad och offentliggjord, hafva socknemännen här i Hofterups sockn med kyrkioherden träffat följande förening om theras understöd.

Som här i socknen inge så fattige äro, at the ju på något sätt kunna förtjena sig någon hjelp til sitt uppehälle, har likväl kyrkioherden med socknemännen af christelig ömhet och skyldig kiärlek för the nödlidande funnit nödigt, at några vissa af dem, som fattigast äro, när nöden och omständigheterna fordra, få något understöd, hvartil på detta sättet årliga contribueras.

1:o. Skal hvar åbo, antingen han bebor större eller mindre hemman, gifva en god furubräda. Häraf giöres en lår eller örk, hvilken insätties i kyrkians vapenhus, försedd med så många rum, som behöfvas, samt hängslor och 2:ne låsar före, hvaraf kyrkioherden behåller then ena och åldermannen andra nyckelen.

2:o. För hvar ottondel af hemmanet, som åboen bebor, skal han gifva två kappar rågmiöl, en och en half kappa malt, en pott korngryn och en pott siktadt kornmiöl til matredning. Detta alt bör, så snart örken blifver färdig, inläggas för thetta åhret, men för the följande åhren emellan jul- och nyårsdagen.

3:o. Såfvel gifva alla lika mycket, nembligen en lammefjerding hvarthera. Thenna kan lefvereras til then fattige, när åboen af vederbörande therom tilsagd blifver.

4:o. Blifver någon af the fattige, som är anslagen til understöds åtniutande, så siuk och sängliggande, at han icke kan hielpa sig sielf, så skal en åbo hvar dag, när touren kommer, förse honom med mat och dricka samt bädda sängen och hålla stugan varm.

5:o. Tå nu then fattige behöfver understöd, anmäler han sig om söndagen för kyrkioherden och församlingen, då honom efter gudstjensten meddelas af ofvannämbde persedlar mer eller mindre, som nödtorften kan fordra til längre eller kortare tid; dock obser-

veras, at ingen blir antagen til understöds åtniutande, som icke enligt förordningen vil uppgifva thes egendom til fattigkassan.

6:o. När åhret är ute och ånyo inläggas bör, är tå något öfrigt af thet förra, kan och skal det antingen försäljas til den mäst biudande och penningarne derföre nästa söndagen inläggas i låren på sitt dertil giorda rum och sedermera användas til svepning och likkista, när någon fattig dör eller ock om församlingen finner nödigt at antaga flera til understöds åtniutande.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

8:o. Then åbo, som af trèdska antingen icke vil fullgiöra detta, som föreskrifvet står, eller icke lefvererar sådana persedlar, som äro goda, plichte för motvilja til fattigcassan en daler silfvermynt för första gången; skier det oftare, fördubblas böterne hvar gång och fullgiöre icke thes mindre sin skyldighet. Thessa böter bör åldermannen med fierdingsmännerna uttaga och i låren inlägga; försumma the thet, erlägge tå sielfva plichten, sedan the engång äro therom tilsagde.

Derpå följer en specifikation af det öfverenskomna sammanskottet, som för Hofterups 19 nummer och 2 1/2 hemman Lundåkra, tillhörande fältmarskalken Hamilton, uppgår till: rågmjöl 4 tr 22 kp., malt 3 tr 16 5/8 kp., korngryn 82 1/8 pott, kornmjöl 82 1/8 pott, lamfjerdingar 23.

Handlingen är försedd med fältmarskalkens, kyrkoherdens och åboarnes underskrifter samt landshöfding Adlerfelts bekräftelse å den träffade öfverenskommelsen med tillägget "varandes för öfrigt berömmeligt, at socknemännen tagit ett så ömt medlidande öfver deras fattigas trångmål". Ordnad fattigvård var då ännu något nytt.

Vid samma tid som fattigvården ordnades, ordnades äfven folkundervisningen genom skolors upprättande. Här är formen en öfverenskommelse mellan fältmarskalken [1]) och bönderna hvilken på lagtima ting förses med vederbörande häradsrätts stadfästelse och försedd med dess sigill samt 4 öres karta förklaras

[1]) Afståndet emellan fältmarskalken och bönderna gifver sig ett betecknande tidsuttryck i denna öfverenskommelses formulering, ty då fältmarskalken säger: "Ofvanstående stadfäster *jag* till mina bönders i Hofterup efterlefnad, och skola mina betjenter lemna sin handräckning, så framt någon af them icke på ofvannämda sätt kan förmås att iakttaga sin skyldighet utan visar sig härutinnan motsträfvig. *Gust. D. Hamilton*"; så heter det helt ödmjukt å böndernas sida *"Med ofvanstående äro vi underteeknade nögde"*.

gällande *Scholæordning för Hofterups by*, intill dess allmänna skolförfattningar träda i kraft.

Dess bestämmelser äro hufvudsakligen följande:

Undervisningen tager sin början d. 2 nov. och slutas i veckan före påsk, så framt ej vårarbetet redan dessförinnan nödgat till dess afbrytande [1]. Examen hålles både vid dess början och slut.

Skolmästarens löningsförhållanden äro af den enklaste art. Hvarje åbo gifver 2 dagars kost, och sedan denna omgång är slutad, gifva hvarje skolbarns föräldrar 1 dags kost. I penningar ger hvarje åbo 1 dr s:mt samt hvarje barns föräldrar 8 öre; hela penninglönen blir inalles 15 dr 32 öre. Till skolhuset, som uppföres på socknens bekostnad, skall hvarje åbo gifva ett lass torf.

Vill någon af tredska ej låta sina barn gå i skola, skall han efter lag plikta 16 öre s:mt, "och vare icke thes mindre skyldig at låta barnen gå i skolan". Den som visar sig motvillig vid uppfyllandet af öfverenskommelsen, skall tvingas genom pantning till fullgörande af sin skyldighet och pliktar derutöfver 1 dr s:mt till byens bästa.

Denna kommunala skolordning är daterad Hofterup den 15 november 1762 och bekräftad af Harjagers häradsrätt d. 10 februari 1763. Till den inom församlingen först upprättade skolan kom emellertid snart ännu en, då Lundåkra by d. 27 januari 1769 upprättade en särskild, emedan dess åboar funnit det både kostsamt och besvärligt att låta sina barn gå till Hofterup och der underhålla dem. Lundåkra skola upprättades på ungefär samma grunder som den förra, men då åboarnes antal i denna by ej var högre än 10, drogs, hvad den materiella grundvalen beträffar, vexel på Barsebecks-herrskapets välvilja och intresse för folkundervisningen. Det heter rent ut i den tiden och förhållandena målande stiftelseurkunden för skolan i Lundåkra.

"Såsom våra svaga vilkor icke kunna medgifva at utfästa oss til högre lön för en scholæmästare — 2 öre s:mt i veckan för hvarje skolebarn och 6 öre årligen för hvarje matlag —, och således torde falla svårt at för så ringa lön få någon, som med tilbörlig drift lärer och underviser barnen, så anhålla vi alleröd-miukast, at vårt Höga och Nådiga Herrskap täcktes af christelig kiärlek för the fattigare barnens undervisnings skull årligen bidraga til scholæmästarens belöning och skolans vidmachthållande. Och ifall någon af oss hädanefter skulle tredskas uti fullgiörandet af

[1] Undervisningen begynte, såsom ses af andra handlingar, kl. 1/2 8 på morgonen och skulle fortgå till solens nedgång, ej ens lördagens eftermiddag undantagen. Blott timman 12—1 var undantagen för middagsmåltidens hållande.

sin skyldighet i detta måhlet, så täcktes Nådiga Herrskapet för Guds skull, hvars ähra och sanna kiännedom här under beror, genom sin betjening tilhålla hvar och en at fullgiöra hvad hanom efter denna scholæordning tilkomma bör."

Det vore ensidigt att i denna tids handlingar blott bemärka den beroende ställningen och den nästan slafviska underdånigheten hos de underhafvande; för att vara rättvis bör man betrakta det patriarkaliska förhållandet i hela dess omfattning och sålunda äfven ge akt på den ömsinta faderliga omsorgen hos godsegaren, en omsorg, som tyvärr ofta under mera fria samhällsförhållanden kommit att saknas. Dessa församlingar hade icke, såsom det snart skulle visa sig, förgäfves vädjat till sitt "höga herrskaps" ädelmod, när det gällde omsorgen om folkupplysning. Fältmarskalken åtog sig några år att löna en prestman till att förrätta skolmästaresysslan i Barsebeck, och då dennes ansökan om beräkning af presterliga meriter för denna tjenstgöring afslogs och han derföre tog afsked, utfäste han sig att för sin lifstid gifva 100 dr s:mt årligen till lön åt en annan skicklig skolmästare inom socknen. Ett annat prof derpå gaf fältmarskalkens syster, den fromma fröken Hedvig Ulrica Hamilton, som i sitt testamente 1766 $^{13}/_{6}$ anslog en summa af 1000 dr s:mt, "öfvertygad att Guds äras befordran i hans nåderike aldrig bättre vinnes än genom en christelig barnauppfostran". Ännu ett annat prof derpå gaf fröken Charlotta Fredrica Hamilton, hans brordotter, som 1775 $^{11}/_{7}$ anslog 1000 dr s:mt, af hvilkas ränta $^{2}/_{3}$ skulle användas till skolan och $^{1}/_{3}$ till uppbyggliga böckers inköp eller andra "kärleksverk". Fältmarskalken sjelf, som den 29 december 1788 vid en ålder af 90 år slutade sina dagar på Barsebeck, och hans grefvinna Jacobina Henrietta Hildebrand, som 1769 redan bortgått, bestämde också i sitt testamente, att en summa af 500 riksdaler banco skulle till Barsebecks fideikommissarie af boets tillgångar öfverlemnas till förbättrande af skolväsendet inom Barsebecks socken. Och när samtlige deras arfvingar reste åt stamföräldrarne det minnesmärke, som ännu beskuggas af de träd de plantat, sökte en af dem att äfven resa ett minne genom en stiftelse i deras anda. Äldste sonen, generalen grefve Hugo Wilhelm Hamilton, ökade den af de gamle grundlagda skolfonden med $^{1}/_{4}$ del af hvad monumentet och dess transport från Svensk hamn kostade, och följande närmare bestämmelser träffades då rörande denna stiftelse:

Legatet skall förvaltas af Barsebecks egare, kyrkoherden och 3 socknemän, och penningmedlen utlånas till godsets folk mot ringare ränta än den lagliga. 2 procent böra årligen läggas till kapitalet och förräntas i 10 år, då alla manliga efterkommande af fältmarskalken, som i Skåne bo, skola samlas på Barsebeck och efter de flestas mening besluta, om stiftelsen än ytterligare skall ökas eller icke. -- Hvarje år skola dessutom undantagas 10 rdr,

som hvart 4:de år d. 1 maj, användas till "en högtid", då af de manliga lärjungar, som nått 16 år, "den som bäst läser skrift och tryck, räknar quatuor species, skrifver ett väl sammansatt bref om landtbruksskötseln och förer ett skickeligt lefverne", får en silfverbägare om 10 lods vigt. Lika pris får då den flicka om 14 år, som kan uppvisa den vackraste spånaden. De fyra, som närmast dessa gjort sig förtjenta af belöning, få hvardera 1 svensk riksdaler. På bägarne, som utdelas, skola stå namn, datum och inskriften: "För skickelighet i ungdomen". Efter examen skall ungdomen undfägnas med en anständig måltid och få dansa till klockan 11 på qvällen. Den som fått bägaren innehar högsätet under denna fest.

* * *

Men tiden går och glömskan lägger sig öfver det förflutna. Ingen vet nu mer att tala om familjestiftelsen på Barsebeck: kanske ha dess bestämmelser aldrig blifvit efterlefda. Monumentet öfver fältmarskalken restes och står qvar, men monumentsfonden har möjligen aldrig kommit till stånd. Ingen känner något derom: det är endast den bortglömda urkunden i pastorsarkivet, som derom haft något att berätta. —

---

3. S:t Olof i Hallaröd och N. Rörums och Hallaröds första protestantiska prester.

Hallaröd är en bortgömd ort i Onsjö härads skogstrakt uti mellersta Skåne, till hvilken främlingen numera sällan styr sina steg. Under medeltiden var det emellertid en af Skånes mest besökta valfartsorter, målet för fromma pilgrimer ej endast från de skånska landskapen utan äfven från andra delar af Skandinavien. Det helgon, åt hvilket man här hembar sin dyrkan, var den helige Olof, som i Hallaröds kyrka egde en berömd helgedom [1]).

---

[1]) Anmärkningsvärd är den utbredning, som kulten af den norske St. Olof haft inom dessa trakter af Skandinavien. Så egde det egentliga Skåne utom St. Olofs kyrkan i Hallaröd ännu en annan vidtberömd valfartsort, det gamla Lunkinde i östra Skånes skogstrakt, hvilket till slut för St. Olofs förlorade sitt gamla namn: ännu i dag bäres det af församlingen och St. Olofs valfartskyrka står i denna undangömda bygd ännu qvar, bättre bevarad i medeltidsskick än kanske någon annan helgedom inom landskapen:

Minnet af St. Olof i Hallaröd torde länge hafva hållit sig i folkerinrinringen och ända intill medlet af det förra århundradet uppfriskades det af den årligen återvändande gamla marknaden på St. Olof dag, den 29 juli. Kgl. brefvet 1747 $^{10}/_{11}$ förflyttade emellertid denna marknad till Hörby i Frosta härad, hvarest den ännu hålles på St. Olofsdagen, utan att någon mer erinrar sig orsaken.

Så har hvarje erinran af Hallaröd såsom en berömd valfarts och marknadsort försvunnit; men ett aktstycke, som försvaras i kgl. bibliotekets i Stockholm handskriftsamling, gifver ett osökt tillfälle att upplifva minnet derom. Det är ett s. k. sockenvittne, utstäldt af de båda socknarne N. Rörum och Hallaröd 1573, som i all sin korthet gifver en sällspordt liflig inblick i de kyrkliga förhållandena i dessa bortgömda trakter under medeltiden och vid öfvergången till protestantismen.

Wy menige Sognemendtt, som bygge och boo y Norre Rörums och Halleryds Sognir y Schaane, kiendis och wytterligit giöre for alle som thette wortt obne breff hender fore at komme, at eptherdy y foirre dage under then werstyggelige Paffuens religion war megen wyldttfarilsse och affgudery y Halleryds kircke formedelst det Belials altere, som mandt kallir S. Oluff y Hallerydtt, i thy dett war begyntt och stadttfest medtt bispernis beseglede breff, som till wydttnisbyrdtt endtt nu ere tilstede, sa att ther skulle uddellis affladtt och helligdom iblandt alle the som for:e affgudery medtt theris skenck, offyr och gaffuir forfremmede och tuende dage y huer uge skulle messe siungis for for:e S. Oluffs altere: Aff huilcken uduortis hellighet och skrömptery thenne wyldttfarilsse er saa wytt kommen, att mange pillegrime ere hydtt komne, icke aleniste her aff landit, men och fra Hallandtt, Blegynge, Suerrüge och andre landtt, med øxen, kiör och auden store skenck och gaffuir till for:e affguds affladtt och helligdom att bekomme.

---

sjelfva den kolossala St. Olofsbilden och flera helgonaltare finnas ännu att se i den vackra helgedomen. Så hade också den halländska landsbygden i Stråvalla och Gällinge sina St. Olofs kyrkor. Flera af städerna hade också helgedomar invigda åt St. Olof; så nämnes bland Lunds 17 kyrkor en kyrka, helgad åt St. Olof: jemte St. Knut var han det enda nordiska helgon, som åtnjöt denna ära i metropolitanstaden ty alla de öfriga, med undantag af Trefaldighets och Mariakyrkorna, voro helgade åt apostlar eller främmande sydländska helgon. Halmstad och Helsingborg hade äfven helgedomar invigda åt St. Olof. Utan tvifvel har man häruti att se dominikanernas inflytande: denna orden egnade nämligen i Norden en särskild dyrkan åt det norska rikshelgonet.

Och aff thesse gaffuyr och offyr haffde presten her y sognen en aarligh wyss hielp (1 oxe, 1 ko) till sin underholdttningh och føde. Och naar affladsdagene waare forhanden, daa kom ther saa megen fremmydtt almuge hydtt till Hallerydt at presten motte sige messe for them paa kirckegarden. Och presten ther y sognerne sende da budtt till sine neste nabo och medttbrødre, som da gingge iblant almugen paa kirckegarden medtt kalck och disk och hues pendge och offyr der paa offredis skulle sognepresten haffue till sitt egett behoff. Item y de dage fick och presten her y sognerne alteremadtt, paaskemadt. Men huis ager och engd, som laa till prestegarden, brugedis lydet ellir intid och er der med eyedomen till prestegarden formyndskitt. Derforre epthir att sadantt affgudery er aff Guds besynderlige gunst och naade y salige koningh Christians høglofflüge ihukommelsis tydt ødelagdtt da er och den aarlige prestens hielp aff S. Oluffs altere, altere madt och paaske mad nedlagdtt, och epthir att themne for:e indkomme er wore prester affkomydtt (och wy ere icke formugende att forøget theris løn, thy wy haffue lyden kornseedtt och skarpe agre att naar tørrke aar er forhanden, da brendir seedin bortt, saa att wy icke kunde faa wortt seekorn igen) da ere wore prestir kommidtt y sadan armodtt, att de icke haffue hafft theris nødtorttelüge underholdttning hoes oss. Her *Jacob Andersson* war y then middell tydt, wor sielle sørgere, hand kunde icke formaa att leye arbeydere, thy nødis hand selffuer att gaa med aarydtt och ørrke iorden, harffue, aage møgh paa ageren, saa och trøske som iche anden armtt treell. Item gaa till skoffuen, hugge kare effne, suorffue fadtt, skaale, tellercken, føre them till köbstedin som andre kare kremmere, selge them for brødtt, att føde sigh, sin hustru och børn. Her *Byrge* bleff ther nest epthir wor hyrde och siellesørgere och eptherdy hand war icke opfødder medtt arbeyde, icke hellir bequemder till nogitt handttwerck att lerre, hand fødde sig, sin hustru sa lengge lönnen vare till, men naar lönnen waar forterydt, gick handtt fraa en och till en anden her y sognerne och tygde; somme aff oss gaffue hannom itt støcke flesk och somme kødtt, somme brødtt epthir som wor formuge kunde werre. Her *Peder Knudson* kom epthir for:e Her Byrge och der handtt fornam thenne ringe lønn, aff huilcken handtt icke kunde haffue sin nødttorweliige føde, da gaff handtt salige Sty Porsze och Superintend. Nicolaum Palladium thet tilkende. Och for:e Sty Porsze

och Nicolaus Palladius sup:int. forhuerffuede aff salige koning Christian høylofflige ihukommelsse, att Kongl. Ma:tts tyende aff XI garde y Norre Rørums sogn och aff XI garde y Halleryds sogn skulle giffuis och aarligen føris till wor prestegardtt. Bleff och godtt foruaringh ther paa udgiffuen, huilckitt wy hørde leessis for os, enddoch thet bleff, dis uer, medtt prestegarden affbrentt. Och fraa then tydtt och her till dags haffuer ingen forment oss att føre for:e Kongl. Ma:tts tyende till wor prestegardtt. Men y thette forlidne aar 1572 er thet os forbuditt, thy att breffuett som ther paa war udgiffuit war mett prestegarden forkommett. Thy er wor gandscke ydttmiugelige bøn, att wor allernadigste Herre och Konnig Kongh Frederich wylde werdes for guds skyldtt naadeligen att skencke och stadttfeste waare sogneprester for:e sin naad. tyende, thet wylle wy gierne fortiene medtt all ydttmyghed och underdanighet. Att saa y sandtthedtt er wydtnidtt aff os, som forskreffuett staar, y alle artikle och som wore foreldre haffue sagdtt for oss, huilckitt wy och selffue wyde, att sa saadeligen er framfarydtt, thet wylle wy bestaa medtt leffuendis røst for wor rette øffrighet och ehuem der paa taals, enar pakaldes. Daa wydtne wy thet med begge wore kirkers indzegle trøckte nedir paa thette wortt opne breff, som er giffuett och besiglett paa wore for:e kirckestefnir, then første Søndag epthir Trinitat. Anno D:i 1573.

(L. S.) N. Rörum.

Hallaryd. (Sig.: en yxe i mellanfältet och till omskrift S. Oluff Hallerød.)

Urkunden återfinnes i kgl. bibliotekets handskriftsamling, Engeströmska afdelningen, besynnerligt nog i en fasc. med titeln: "Bref och afhandlingar emellan skånska possessionater".

MARTIN WEIBULL.

Arkivanteckningar rörande skånska städer.

3. Lübeckarnes sista uppträdande vid Skanör och Falsterbo.

Äfven sedan Christian IV 1622 förklarat, att han ej vidare erkände Hanseförbundet som corporation eller dess gamla privilegier i Danmark och i följd deraf faktorer och faktoribetjening i de skånska städerna brutit sina förbindelser såsom hanseatiska medborgare och för beständigt nedsatt sig såsom danska undersåtar, fortlefde i Skåne och särskildt i Skanör och Falsterbo en skugga af de gamla förhållanden, som der bestått sedan medeltidens tidigare århundraden. Lübeck sände som vanligt hvarje år i augusti sin fogde till sillfisket; städerna hade ännu sina Vitten noga afgränsade från hvarandra — så lät t. ex. Danzig ännu 1652 anställa gränsreglering för sin Vitte. — Visserligen hade Skanör och Falsterbo längesedan upphört att vara en medelpunkt för Skånes handel, men ännu hade dock Lübeck der sin gamla handelsgård, och under frimarknaden på Stralsunds Vitte gällde ännu oförkortade de gamla hanseatiska privilegierna. Utom farkosterna för deltagandet i sillfisket sände derföre Lübeck årligen jemte sin fogde ett skepp lastadt med handelsvaror och gjorde för dem anspråk på tullfrihet, hvilka äfven erkändes.

Hansans historieskrifvare äro öfverens om att äfven denna sista rest af de hanseatiska handelsprivilegierna i Skåne försvunnit med de skånska landskapens öfvergång till Sverige efter Roeskildefreden 1658. De närmare omständigheterna dervid hafva emellertid förblifvit okända. Några handlingar i Malmö länsarkiv, skrifvelser från borgmästare och råd i Lübeck till den förste svenske generalguvernören öfver Skåne, G. O. Stenbock, gifva upplysning härom, och visa att hanseaterne i det yttersta sökt upprätthålla de gamla rättigheterna och ej heller varit så långt ifrån att få dem bekräftade af Sverige. Från forna mäktigare dagar hade Lübeck ännu i det 17:de århundradet bevarat den gamla påpassligheten, när det gällde de gamla privilegiernas upprätthållande. Carl X Gustaf hade sålunda på sitt andra fälttåg 1658 ej väl anländt till Flensburg, förrän tvenne lybska sändebud infunnit sig för att anhålla om bekräftelse

på de privilegier k. Magnus Eriksson 1336, såsom konung af Skåne, under de skånska landskapens första svenska tid, utfärdat för handeln på Skanör och Falsterbo. Konungen lät sändebuden visserligen veta, att han ansåg sig såsom herre öfver Skåne i kraft af eröfringens rätt och ej endast såsom Magnus Erikssons efterträdare, men att han dock ville behålla staden vid dess uråldriga rättigheter: han skall efter sändebudens utsago hafva inbjudit dess köpmän och skeppare att komma till Skåne och som vanligt der drifva yrken, handel och vandel.

Krigets utbrott gjorde emellertid upptagandet af de gamla förbindelserna omöjligt under närmast följande tid, men knappt hade krigslågan hunnit släckas genom Kjöbenhavnsfreden, förrän Lübeck vid sillfiskestiden på gammalt sätt afsände skepp och fogde till Skanör. Fogden vände sig vid ankomsten till generalguvernören G. O. Stenbock för att erhålla hans tillstånd till handel och fiske, men det gafs honom af denne ett nekande svar. Stenbock lät i en skrifvelse till staden Lübeck $^{10}/_{10}$ 1660 försäkra staden om sin bevågenhet, men förklarade tillika att då han var i saknad af en formlig confirmation af privilegierna, kunde han ej meddela det begärda tillståndet. Muntligen hade han yttrat till den hemresande fogden, att de åberopade privilegier dessutom voro af danskt ursprung och således fullkomligt kraftlösa, när Skåne öfvergått under svensk spira.

Lübeckarne voro emellertid allt för kunniga i sin stads historia för att blifva honom svaret skyldiga och affärdade dagen efter skrifvelsens emottagande ett svar beledsagadt af en bevittnad copia af Magnus Erikssons privilegier dat. Stockholm 1336, fer. sec. infra octavam b. Laurentii mart. [1]. De anhöllo ånyo att få åtnjuta de gamla privilegierna. Det är denna svarsskrifvelse som här lit. a) meddelas. En ny skrifvelse af G. O. Stenbock $^{3}/_{11}$ 1660 var lika afböjande, men Lübeck förlorade ej deraf modet utan vände sig direkt till regeringen i Stockholm. Härom innehåller den lit. b) meddelade skrifvelse upplysning.

a)

Hoch undt wohlgebohrner Graff, Gnädiger Herr,

Wass E. hochgräffl. Excell. auff unser recommendation schreiben, die Handlung auff Schonen undt andere daselbst von alters herbrachte privilegia dieser Stadt betreffendt herwieder antwortlich abgelassen, ist unss den 24:ten hujus woll behändiget; dorauss wir ablesend verstanden, wie dass E. Hochgräffl. Excell. für ihre Persohn uns undt unserer guten Stadt mit allem guten willen und geneigenheit wol zugethan, in dem gesuchten stücke aber nicht

---

[1]) Dipl. Svec. IV, II, 516—17.

willigen können, aldeweilen so weinig von Unss alss dero in Gott ruhenden Königl. May:tt zu Schweden Christmiltesten andenckens wegen confirmation vorangezogener freyheit und privilegien Ihro nichts schrifftliches eröffnet und ohne special ordre etwas darunter zu veranlassen bedenklich fälle, auch die zeit des heringsfanges schon verflossen; daneben unser aussgeschickter Vogtt Christian Blohm berichtet. ob stünde Ew. hochgräffl. Excell. in gedancken dass die gemelte freyheit zuerst von Dennemarcken dieser Stadt gegeben, dahero und weil das Regiment verendert alles in einem andern zustande wehre. Nun bedancken wir uns des gethanen gnedigen erbietens gegen uns und diesse Stadt zufodrist sehr dienstlich, seind uns herwiederumb danckbarlich zu erzeigen so viel de mehr obligat; die sache aber an sich belangend haben wir uns der fürblickenden difficultät im geringsten nicht vorsehenn och desshalb einige wiedrige vermutung schöpffen können in betracht dass nit allein vorhöchstgedachte J. Kön. May:tt Uns zu Flensburgk durch und gegen unsere damahlige an Sie abgeschichte Stadt-syndicum und Mit Raths freundt, Hr D. Martinum Bökeln und Hr Hinrich Kerckring mundtlich undt zwar nachdem sie des ursprungs unserer privilegien vormittelst underthänigst eingereichter information vorhero unterrichtet gewesen, deroselben auch weitere remonstration des iuris tertii innocentis geschehen diese feste königliche versicherung gethan, dass Ihre Kön. May:tt ob Sie gleich dass hertzogthumb Schonen iure belli erworben, dennoch unss und unserer guten Stadt desshalb nichts wolten abgebrochen haben, sondern wass wir alda von alters an freyheit und gerechtigkeit gehabt noch alss vor unverbrüchlich haben und behalten solten auch unsere schiffere und kauffman darauff kühnlich naher Schonen kommen und ihren handel, wandel und gewerb nach alter gewonheit alda continuiren möchten, sondern es ist auch glaubwürdiger bericht zukommen dass Ew. Hochgräffl. Excell. selbst ohnlengst unsere angehörige erinnert und angefrischet den vorigen handel auff Schonen zu reassumiren sambt angehofften gnedigen erbieten dero hochgräfflichen assistentz und beforderung. Welches alles unss dergestalt animiret, dass wir bey überschiffung besagten unsers Vogts anders nicht dan gnädige auffnehmen und förderung bey Ew. hochgräffl. Excell. und sonst in dem gewerb selbst guten success hoffen und vermuten können.

Dass dan Ew. hochgräffl. Excell dafür halten wolten, ob rühreten mehrberürte unsere privilegia von der Crohn Dennemarck uhrsprünglich her, so wollen Sie auss beygehender glaubwürdigen Copey des ersten und eltisten diessfalls in specie habenden documenti, welche auch dero höchstoberwehnten zu Schweden Kön. May:tt zu Flenssburgk ist underthänigst fürgeleget worden, sich ohnbeschwert gnedig ersehen und gibts der wördtliche eingangh und schluss dass unsern vorfahren die einvormelte iura nicht von Dennemarck sondern von weilandt könige Magno damahligen könige zu Schweden und Schonen in solcher form erhalten, dabey es dan gleichwol nachgehendtz die könige zu Dennemarck alss Schonen unter dieselbe geraten gnädigst beruhen und bewenden lassen; so lassen wir auch die zeit des heringsfangs, (wo) selbige diess jahr verflossen sein solte sür diessmahl dahin gestellet sein, erinnern unss gleichwol dabey nicht einer so eben in denen beregten terminen gefasseten oder herkommenen einschrenckung. Dass aber E. hochgr. Excell. unter diessem gantzem wercke keiner neuen ordre benötiget sondern unserm gethanen gesuch gnädigh zu deferiren wol bemächtiget sein, erhellet klärlich dass nit allein der heringfang, sondern auch der freye handel und commercien auff Schonen für unserer stadt bürger und schiffer so gahr notoir und bekandt dass auch der geringste einwohner des Landes dessen nicht unwissendt noch abredig sein kann. Gleich wie um in wiedrigen fall und do uns solches weiter nicht verstattet werden solte freylich ein verbott und contrari ordre wirdt vorher gehen mussen. Also ist unsers uenigen ermessens bey so gestalter kundtbahren notorietät unsers tesiderii einigen neuen befehliges gahr keine noth sondern ruhet alles lediglich uff der billicheit selbst und in E. hochgräffl. Gnaden berühmbten æquanimität auch bezeugeten affection deren wir dan unzweiffentlicher hoffnung versichert halten. Undt diessem nach Ew. hochgräffl. Excell. aber einsten bestdienstlichster geflissenheit hermit wollen ersuchet und gebeten haben Sie geruhen auff obangezogen Ih. kön. May:tt hochlöblichsten memorie gegebene königliche parole uff Ew. hochgräffl. Excell. eigene gnedig contestirte gewognüss und veranlassung uff den grundt der anberürten notorietät und dan der selbst sprechenden æqvität und nachbarlichen correspondentz wegen dem hergebrachten Schonischen commercio so weinich alss im gantzem königreich Schweden geschiehet keinen einhalt noch hindernüss zu

thuen noch dass es mit hoherem zoll oder licenten alss von alters herkommen beschweret werde zu verstatten und also unserm hiebevor recommendirter dorthin abgeschickten Vogtt und bürger Christian Blohmen zu freyer ein- und aussfahrth auch verhandlung an derer wahren und wass sonst seine anbefohlene gewerb und handtierung sein mochte alle hohe und gnedige faveur willfährigkeit und befürderung empfinden lassen.

Und demnach sich derselbe auch beklagt welcher massen Er bey seiner ankunfft zu Falsterboh wegen gefehrligkeit des offenen Strands einige güter daselbst zu lande bringen müssten jedoch eintzig und allein zu sicherheit derselben und mit aussträcklicher intention biss zu Ew. hochgräffl. Excell. uff sein überreichte schreiben erfolgete resolution dass geringste davon nicht zu verhandelen, welchem ohnangesehen der zolner alda solch gudt im Lübischem hausse eigenmächtig beschreiben lassen und so woll schiff alss gudt preiss zu machen gedrohet.

Alss gelanget ebenmessig unsere gantz dienstflissene pitte E. hochgräffl. Excell. wollen ein solch unverschuldetes procedere nicht gehelen sondern darin gebührenden einhalt thun und mehrgedachtem Christian Blohmen unter dero. Gouvernement gedeihlichen schutz und schirm dahin gnedich leisten, damit Er seine wahren aussgzuladen und zu verhandlen möge allerdings ungehindert sein.

Daran erweissen E. hochgräffl. Excell. wass zu beybehaltung dess lieben commercii auch erhaltung billigh-und gerechtigkeit gereichet. Und wir seindt umb Dieselbe iederzeit mit allen annehmblichen diensten und biegrussen zu ersetzen gantz willigh und geflissen. Uns allerseits göttlichem gnadenschutz anhengig empfehlendt.

Geben under unserm Stadt signet den 25 october A:o 1660.

Ew. hochgräffl. Excell.
Dienst und bereitwillige
Bürgermeistere und Rath
der Stadt Lübeck.

b)

Hochwohlgeborner Graff, Gnädiger Herr,

E. hochgräffl. Excell. sein unsere bereitwillige dienste besondern fleisses zuvor und mögen derselben nicht verhalten was gestalt, wie wir aus E. Excell. subdato dess 10 octob. und 3 decemb.

negst abgewichenen jahrs an uns wider abgegebenen antwortscreiben beharlich vernommen, dass dieselbe unserem nacher Schanöer und Falsterböe dem herkommen und dieser Stadt uralten Privilegien nach geschickten vogt alter gewohnheit nach daselbst für Schanöer oder Falsterböe seine wahren zu lassen und zollfrey zu verhandeln auch die daselbst hinwider erhandelte mit gleicher zollfreyheit wider auszuschiffen für ihre person nicht zulassen könten, sondern uns desswegen an Ihre Königl. May:tt nach hofe verwiesen wir die sache so fort mittelst unsers unterdienstlichsten schreibens an Ihre Königl. May:tt gebürlichst gelangen und dasselbe durch unsern bürger Heinrich Bremer am königl. Hoffe gehörenden orths insinuiren lassen, da dan wie ermelter unser bürger uns glaubwürdig referiret dasselbe nicht allein gnädigst wohl angenommen sondern ihm auch anfänglich zum bescheide gegeben worden das Ihre Königl. May:tt uns selbsten gnädigst antworten und sich darauff erklären würden nachgehends Ihm auch, wie er vor erfolgter solcher antwordt von Stockholm wider abreisen müssen ohnlängst vom Herrn Cojet zugeschrieben worden das der königl. befehl E. hochgräffl. Excell. selbst zugeschickt werden solte das nemblich wir und diese gute Stadt bey dem was wir herbracht gelassen und darin nicht turbiret werden solten.

Die weil wir dan also hie bevor auff solch Ihrer Königl. May:tt gnädigstes antwordt und erklerung schreiben, worauff wir durch unseren Bürger Heinrich Bremern wie erwehnet vertröstet worden von einer zeit zur andern gewartet und dahero der vogt dieses jahr abermahl ziemblich lange und biss hiezu aufgehalten, so haben wir Ihn aber nach dem wir nunmehr solche nachricht durch den Herrn Cojet erlangt das der befehl vorermelter massen an E. Excell. selbst geschicket werden würde nunmehr nicht lenger aufhalten sondern hiemit abfertigen und E. Excell. zugleich gantz dienst und fleissig ersuchen wollen Sie wollen geruhen da der königl. befehl wie wir hoffen E. Excell. schon zukommen demselben zufolge dem Vogt seine uralte freyheit sowohl im zollen als commercio gnädig zu verstatten, da aber der befehl annoch nicht angelangt Ihn ad interim dennoch zu-und alle mögliche gnad, schutz und beförderung widerfahren zu lassen. Damitt Er also sein Ambt und was Ihm befohlen dem herkommen nach unbehindert verrichten und wir E. Excell. gnädige gewognüs darunter gewisslich empfinden und zu verspüren haben mögen. Dero wir dan hinwider alle

mögliche dinste und gefälligkeit zu erzeigen ganz willig geflissen und erbietig sein. E. Excell. der gnadenreichen obhuet Gottes zu beständiger Leibes gesundheit und allem hohengräffl. wohlergehen treulichst empfehlend.

Gegeben unter unserer Stadt signet den 25 september a:o 1661.

E. Hochgräffl. Excell.
Dinstwillig und geflissene
Bürgermeistere und Rath
der Stadt Lübeck.

Troligt är, att detta Lübeckarnes 1661 förnyade försök att vinna generalguvernören Stenbocks erkännande af de gamla privilegierna ej rönt bättre emottagande än det året förut gjorda.

Martin Weibull.

Prof på folkspråket i Färs härad i Skåne.

(Meddeladt af Dr. L. P. Holmström).

Ehuru Skånes allmogemål redan genom den öfvergångs-ställning de intaga mellan tvänne riksspråk, men äfven genom andra egenheter äro synnerligen förtjenta af uppmärksamhet, höra de dock ännu till de allra minst undersökta af Sverges munarter. Efterföljande prof på den dialekt, som talas i Färs härad, särskildt i dettas norra del (Långaröd, Östraby, Vesterstad), torde därför icke vara utan sitt intresse.

Om de tvänne meddelade styckena böra följande anmärkningar föreskickas. Den uppsats, som vi kallat "Käringsnack", stöder sig på ett i allmogemål affattadt "Samtal mellan Arna och Töre", som vi funnit i flera, sinsemell n mer eller mindre afvikande uppteckningar vara spridt i olika trakter af Skåne. Den afskrift, vi begagnat, hafva vi erhållit af förre eleven vid folkhögskolan på Hvilan Joh. Sjögren från Kullemölla. Hvem skriftens ursprungliga författare varit, hafva vi ej lyckats upptäcka; icke häller känna vi, om den ej möjligtvis redan förut någonstädes är tryckt. Att dess ursprung går åtminstone 4 eller 5 årtionden tillbaka, hafva vi skäl att antaga. Ehuru detta "Samtal" onekligen karrikerar vissa egendomligheter i det skånska folkets sätt att uttrycka sig, gifver det dock i det hela en ganska god bild af verkligheten, åtminstone af det slags verklighet, som vi velat antyda genom den därför valda titeln.

Då vår närmaste afsigt varit, icke att återgifva den nämnda handskriften, utan att lämna ett bidrag till kännedomen om folkspråket, hafva vi temligen fritt behandlat denna källa. Biträdda dels af gamla infödda "Färsingar", dels af en språkforskare, hafva vi med möjligaste noggrannhet öfverflyttat handskriftens språk till Färs-målet, med hvilket vi för öfrigt från barndomen äro förtrogna. Genom uteslutande af ord och uttryck, som i dessa trakter äro mindre brukliga, och genom inflätandet af mera karakteristiska talesätt hafva vi sökt göra taflan så naturtrogen som möjligt. Redan namnen *Arna* och *Töre* hafva af denna grund måst utbytas mot andra. — De vidskepliga bruk, som i samtalet omnämnas, äro väl numera försvunna ur folklifvet, men hafva dock för sitt kulturhistoriska intresses skull fått stå kvar i texten.

Berättelsen om "huru det gick räfven, när han skulle hafva sig ett midaftonsmål" — en episod ur den äfven hos oss så bekanta sagocykeln om Reineke Fuchs — är upptecknad af Jöns Nilsson från Karaby, äfvenledes elev vid förutnämnda folkhögskola. En annan variant af samma berättelse hafva vi påträffat i den af Carlén utgifna Svenska Familjeboken (Stockholm 1851) II, sidd. 7—15, där sagan om "räfven, bonden och draken" läses i Frosta härads munart, hvilken nästan sammanfaller med det angränsande Färs härads mål.

På det vår uppteckning så troget som möjligt måtte återgifva det lefvande uttalet, hafva vi tydligtvis bort använda en fullkomligt fonetisk skrift. Hvarje bokstaf betecknar därför alltid så vidt möjligt samma ljud, och samma ljud skrifves alltid med samma bokstaf. Med afseende härpå tillfogas följande anmärkningar:

Bokstäfverna *b, d, f, h, j, l, m, n, p, s, t, v* beteckna samma ljud som i riksspråket.

k och *g* utmärka alltid det hårda ljudet, som finnes t. ex. i *kom, gå.*

r är det "skorrande" gutturala vibrationsljudet, skildt från högsvenskans alveolara *r*, äfven något afvikande från danskans mera vokaliska (laryngala) *r*.

För den gutturala nasal, som svenskan skrifver med *ng* i *många*, med *n* i *tanke*, med *g* i *regn*, hafva vi efter ansedda föredömen infört tecknet *ŋ* (en hopsmältning af *n* och *g*): *måŋa, taŋke, reŋn.*

Tecknet *š* upptaga vi från de slaviska språken till utmärkande af *sch*-ljudet (i *själ, stjäl, skäl* o. s. v.) Detta ljud uttalas i Skåne, äfven af de bildade klasserna, med en från det uppsvenska *š* något afvikande klang. Det är mera gutturalt och frambringas utan den höjning af tungspetsen, som i det uppsvenska uttalet är märkbar. Ännu mer skiljer det sig från danskans nästan palatala *sch*-ljud i *Sjæl, Warschau.*

tj utmärker det palatala ljudet i *kära, tjära.*

Långt konsonantljud utmärkes såsom i vanlig skrift genom fördubbling.

Vokalerna i Färsmålet äro följande, de långa utmärkta genom förlängningstecken, de korta ej särskildt betecknade:

a såsom i sv. *katt, man.*

ā såsom i danska *Have, Gave.* Detta ljud, som saknas i högsvenskan, är, om man bortser från kvantiteten, samma breda ljud som det förut nämnda korta *a.*

å såsom i sv. *dag, hafva.*

e såsom i sv. *hett.*

ē såsom i sv. *het.*

i såsom i sv. *hvitt.*

ī såsom i sv. *hvit.*

o såsom i sv. *bott.*

ō såsom i sv. *bo.*

u såsom i sv. *sjunde.*

ū såsom i sv. *sju.* (Detta långa *ū* är ej blott kvantitativt utan äfven kvalitativt skildt från det förut nämnda korta. Det senare är, som man lätt finner, mera öppet. Den rätta korta motsvarigheten till *ū* finnes t. ex. i *vill du?* Vi ha emellertid ej aktat nödigt att här såsom vid *a*-ljudet införa tvänne tecken,

y såsom i sv. *flytt.*
y såsom i sv. *fly.*
å såsom i sv. *gång.*
å såsom i sv. *gå* (mindre öppet än föregående). Detta *å* öfvergår vanligen i synnerhet i mera betonade ord, till ett diftongiskt *au* med kort *u*-ljud: t. ex. *la me fau dᵊd* låt mig få det; men äfven *la me få titta* låt mig få se. — Det egendomliga *å*-ljud, som flera svenska munarter ega i *håg, råg, fågel* o. s. v., saknas i Färs-målet, som i dessa fall vanligen har *a* (*ha, ra, fal*).
ä såsom i sv. *slätt.*
ä såsom i sv. *slät.*
ö såsom i sv. *rödt.*
ö såsom i sv. *röd.* Skånskan har liksom andra skandinaviska dialekter skillnaden mellan ett mera öppet och ett mera slutet *ö*-ljud; men denna skillnad är här ej så utpräglad, att vi funnit nödigt eller möjligt att utmärka den genom 2 olika tecken. Månget högsvenskt öra skall tycka att skånskan alldeles saknar ett öppet *ö*-ljud.

Alla ord, som i betoning afvika från högsvenskan, hafva blifvit försedda med accent t. ex. *seblå'* skedblad, *glaryn* glasögon, *papᵊ'r* papper. Äfven i andra fall tillsättes någon gång för tydlighetens skull accenttecknet.

Vi anhålla slutligen att läsaren ej må såsom felaktigheter och inkonsekvenser anse alt, som möjligen kan synas vara detta. Många ord uttalas i olika ställning på olika sätt; och utan att uppgöra några teorier hafva vi sökt skrifva så som vi hört talas.

Tjäriŋa-snakk.

Kūrna. Se go då I'ŋār. Löver dū inū'? [1] Di snakka åmm te sönre Nēls Šens [2], ād du hāde flöttad hīd frau Låŋareds såvn [3]. De vā min śann [4] nöjsámt å sē dē en gåŋ inū', ja männ vā de sau, ja de vā de vesst, å'ja harre gū, ja sēr du löver inū', å'ja!

Iŋār. Ijá sau männ faur en nåkk löva, sau läŋe en ska gau här å trösa i diŋe vārden [5], ja männ faur en sau.

Kūrna. Hår gammal kan du vā nu får tīen?

Iŋār. Jō, åm ja löver te framtī'en [6], når fauren bårja å öna [7], sau blēr ja tål aur pau fjäre snēsen [8].

---

[1] ännu.

[2] hos södre Nils Jönssons. Då förnamnet slutar med ett š och efternamnet börjar med ett *j*-ljud, öfvergår detta senare till š; Hans Jeppsson heter t. ex. ***Hans Šäppsen***, Mats Göransson ***Mass Šöransen***, eller nästan ***Hanšäppsen, Masšöansen***. Om namn på ***-sen*** föregångna af dopnamnet sättas i genitivus, bortfaller, såsom i exemplet här ofvan, det slutade ***-en***; likså ***Pär Mass pūretrā, Anners Pärs kveŋa*** o. s. v. — Rörande personnamn anmärkes för öfrigt, att efternamnet, då det är bildadt med ***-sen***, aldrig nämnes ensamt vid till- eller omtalande, och att dopnamnet ej gärna nämnes ensamt utom i tilltal till ogifta yngre personer eller gamla bekanta. Gifta kvinnor benämnas efter formeln ***mor Nēls Måns*** (Nils Månssons hustru) eller med förnamnet, ***Mätta Pär Sväns*** (Per Svenssons hustru Mätta). ***Pär Sväns Mätta*** betyder däremot Per Svenssons dotter Mätta, liksom ***Jens Šens Ōla*** betyder Jöns Jönssons son Ola. — Då flere personer i samma by bära samma namn, skiljer man dem ofta, såsom ofvanför i texten, genom tilläggande af en väderstrecksbestämning på deras gårdar.

[3] socken.

[4] min sann.

[5] gå och släpa, slita ondt i denna verlden. I ungefär samma mening som ***gau å trösa*** säges äfven ***gau å trö***. (Se Rietz Ordbok).

[6] framtiden = våren.

[7] få lam, eng. ***to ean***.

[8] tolf år på fjärde tjoget = 72 år; ***snes*** tjog äfven i danskan.

Kārna. Å harre gū, ē du sau gammal, ijá sau dau! Ja Iŋār, jâ föllar [9] mīna aur sau te aurs, såm ärterna gau i bäl [1]. Dau ē ja säjstinī aur. Ja, tīen gaur, sau en vēd ente ōred å, får än en e gammal. Nu dūer en ente tē nåd [2]. en e båra fåräjtad å di oŋe [3], en gaur i väjjen får dåm; män hād vell en jöra [4], en faur jo löva sau läŋe Gū vell; en faur åsse dēd [5].

Iŋār. Löver din mann inū'?

Kārna. Näj kärten [6], han jörádes [7] samma dâ, såm de stārka väred [8] vā, når västre Pär Mass päretrī bläste åmkúll i den sönre hâen [9]. Ijá männ jōre han sau, å'ja harre gū!

Iŋār. Du sårde väl mēed ätte hānåm? [1] I lövden jo väl ihōb, kan ja täntja? Vā han nåd tjōner å se? [2]

Kārna. Ja, de vā såm de konne mä dēd. Ente kan ja sī han vā så lē, män ente vā han mä di gōe häller [3]. Hāde han båra ente vād sau hoŋa gālen ätte ditta fölled [4], sau hāde han nåkk vād mēed šittjeliare [5].

Iŋār. Jā, du snakkar åm fölled, sâ ente jâ lī'asau mīn mann vā [6], når han lövde här i vārden.

Kārna. Når dö [7] hann? E de låŋe sīn han dö?

Iŋār. Han dö samma dâ di bårja mäja hävre te Tröls Sens [8],

---

[9] fyller. I uttrycket *fylla år*, böjer skånskan *fylla* efter *kalla*, annars efter *skylla*.
[1] gå i bälg = sätta skidor. Man säger äfven *gau i bulla*.
[2] duger man icke till något.
[3] föraktad af de unge.
[4] hvad vill man göra? — Till *jora* finnas biformerna *jörra, jårra*. Impf. heter *jore*.
[5] man får också det = det är så ens öde.
[6] en lindrig ed.
[7] begrofs.
[8] blåsten.
[9] i den södre hagen.
[1] du sörjde väl mycket efter honom?
[2] var han något beskedlig af sig? — *tjön* god, hygglig; danska *kjön* vacker, hvilken betydelse ordet också har i skånskan.
[3] icke kan jag säga att han var så led (ond), men icke var han med (bland) de gode häller.
[4] så hundskt galen (begärlig) efter detta fyllet (fylleriet, brännvinet).
[5] mycket hyggligare, danska *skikkeligere*.
[6] sade icke jag likså att min man var = min man var ju likadan.
[7] dog.
[8] hos Truls Jönssons. Truls är det gamla Thorgils.

når dräŋen han skâr se å lēed[9]; å han jōrades samma då di ōg iŋ[1]. Ijá männ jōre han sau, de e en såg dēd[2].

Kārna. Hår du mēna glötta?[3]

Iŋār. Näj jö'lleren[4], jâ hâr ente mär än ēn gröbba[5] å hūn e jutt[6]. Hūn hāde bröllåp tīsdån får än de bårja frȳsa; hūn har fåd en sittjeli mann, han kan mä hād de ska vā[7], han kan tésmänt håla skō å jöra rēsel å ājnakåra[8]. Han drâr se nåkk framm i vārden.

Kārna. De vā så gū ente sau dauli kār[9], han kan gått fö et hushå'll. Ja, jâ hâr åsse en dötter, såm hâr blēd jutter[1] å fåd en föllehoŋ te mann[2]; nū hâr han tésmänt drokked åpp sina söndesklär[3]. Nu bårjar han å löba å me híŋases tröjer å låsa[4], såm hūn hâr tjēnt ihōb. Ja, dēd e en sör en ska hâ får di glöttana[5] i diŋe varden.

Iŋār. Män hād târ du de tē nū[6], hår kan du drâ de framm i disse tīer? Sī me dēd!

Kārna. Å, jâ spiŋer blaur å sättefall[7] får fålk.

Iŋār. Ja sau jör ja desamma, män jâ töttjes[8] de lōner se

---

[9] af lien.

[1] de åkte in = man bärgade säden.

[2] det är en sak det = så är det.

[3] många (egentl. myckna) barn.

[4] lindrig ed.

[5] flicka.

[6] gift.

[7] hvad det skall vara = hvad som hälst.

[8] han kan till och med förfärdiga (egentl. urhålka) (trä-)skor och göra rissel (grof-såll) och agnkorgar.

[9] det var sannerligen (d. *saagu*) icke en så dålig karl; *dauli* uttalas äfven *dölli*.

[1] den maskulina ändelsen *-er* användes äfven vid feminina ord. Öfverhufvud är medvetandet om grammatiskt genus mycket svagt i Skåne.

[2] fått en fyllhund till man.

[3] söndagskläder.

[4] nu börjar han att löpa af med hennes tröjor och klädespersedlar. *Lasar* eg. trasor, men säges äfven om kläder.

[5] det är en sorg, man skall hafva för de barnen.

[6] hvad tar du dig till nu?

[7] jag spinner blår och skäktefall (det gröfsta linet, som bortfaller under skäktningen).

[8] tycker.

sau līded. Män ja vā sau löttjeli å launte en vandriŋs-kveŋa hūsalȳ en nött [9]. Hūn konne litta mä hād de vā [1], å hun lärde me å sīna [2], å dēd kan du trō ād jâ tjēnar [3] mēed mär mä dēd, än mä råkka-tjärran [4].

Kārna. Å, håddant [5] bär du de dau ād? De skolle va brâ å konna dänn klogskâ'ben [6].

Iŋār. Jo ätte såm vi e sau gamla bekåntiŋa [7], sau ska ja sī de ēd [8]. Du mau trō, ad jâ hâr fåd mēna fād grȳn å stittje sūl å mēna kâger brö [9], får jâ hâr bōdad bå fålk å krēg [1].

Kārna. Nå hår jör du dau, dēd faur du sī me, söster!

Iŋār. Jō, når du kommer te nån, såm hâr bälslā'v [2] eller kóllikan [3] eller utíŋen [4], di kalla, eller når di ha kommed får nåd i väred [5], sau târ du en sājs [6], å dänn svöber du iŋ i ett târkle [7] å târ träj gåŋa āved å träj gåŋa rätt åm dän sūge [8], å sau lēser du diŋe bönen:

"trō pau mē
dēd jälper dē;
trōr du me vesst
sau blēr du å mä din brest";

å sau spottar du träj gåŋa får hår gåŋ du lēser den bönen.

Kārna. Takk ska du hâ, Iŋār, får dēd du lärde me den klogskâ'ben. Dän e vär å läddja äjje pau [9], å du mau trō, ad jâ ska

[9] jag var så lycklig och lånte en zigenerska, "tatterska", husrum en natt. *Ly* skydd.
[1] hon kunde litet med hvad som hälst.
[2] signa, trolla.
[3] förtjenar.
[4] rock-kärran = spinnrocken.
[5] huru, d. *hvordan.*
[6] klokskapen, konsten.
[7] bekantingar, bekanta.
[8] säga dig det.
[9] många fat gryn och styoken sofvel och många kakor bröd.
[1] boskap. Uttalas äfven *kredj.*
[2] bälg-slag = bukref.
[3] kolik.
[4] plågor i maggropen, heter äfven *klämsel.*
[5] komma (ut) för något (trolltyg) i vädret; anföres ofta som sjukdomsorsak.
[6] sax.
[7] halsduk, hufvudkläde (egl. väl *torre-kläde* kläde att torka af med).
[8] tre gånger afvigt och tre gånger rätt omkring den sjuke.
[9] lägga på minnet.

brūga 'n, dēd kan du trō, līd du pau dēd. Dēd jēr mēed mär än te å spiŋa får fålk, å där grōr ente gull oŋer svälte-tjärran [1].

Iŋār. Ja män dēd vell ja sī de, du mau ente lära nån ān [2] dän klogskå'ben, ūdan behålla 'na får de säl [3]. Dän e vär å tâ våre pau, dēd e dän vesst, dän ē sau åsse.

Kārna. Män ente kan en bōda krēg mä samma bön?

Iŋār. De va sånnt, dēd glēmde jâ å sī de. Jō, når en kō e sūg, sau strȳger du 'na låŋs ad röggen mä högra näven å lēser diŋe bönen:

"sau sånnt du e kō
å ente sō,
sau ska jâ jē de bōd
får mosū'a [4] å solskå'd [5] å får all dän sōd,
såm flȳer i vär å vann;
jälper dēd ente, sau bōde de fān";

å sau spottar [6] du träj gåŋa får hår gåŋ du lēser dän bönen.

Kārna. Mēen takk ska du hâ får dēd du hår lärt me i dâ.

Iŋār. Mēen takk säl.

Kārna. Ja, dēd vā ja gū löttjeled ād ja träfte de i dâ. Hāde vi ente raugad en ān [7] i då, sau hāde jâ ente fåd den klogskå'ben å vēda. Män här staur ja å snakkar å kommer ente ihū, hâd ja hår hömma å udrä'tta. Ja ska hömm å lötta [8] en pantåfflegrȳda å, såm ja sātte pau, iŋan ja tō hömmaifrau [9]. Ja räss di stau å kōga i gröd [1].

Iŋār. Ja, du sīer nåd, jâ hår åsse sātt ȳer līd vann [2], såm

---

[1] det gror icke gull under (den svält-vållande) spinnrocken.
[2] någon annan.
[3] för dig själf.
[4] sårighet på boskapens ben, enligt folktron uppkommande däraf att grodor, *"skralpóggor"*, suga dem. Man säger äfven *målsn'a*. Rietz upptager adj. *mulsuen*.
[5] *solskott*, sjukdom hos kor (se Rietz) som anses kunna botas genom ingifvandet af en deg med messingsspån.
[6] ordet uttalas med *o*-ljud, ej med *å*. (Likså *komma*, ej *kåmma*).
[7] råkat hvarandra.
[8] lyfta.
[9] som jag satte på (elden), innan jag tog (begaf mig) hemifrån.
[1] jag rädes att de stå och koka till gröt.
[2] satt öfver (elden) litet vatten.

ja ska röra mejl[3] pau te gröd. Jâ faur väl åsse fīdjas[4]. Dē bårja sȳa[5] iŋan ja jettj[6] frå hömmed.

Kārna. Å, bīa līd, dēd va dēd ja skolle frauga ätte. Har du fåd brâ mä pärer[7] i din hāvatäppa?[8]

Iŋār. Å ja, ja kan ente klāva, dēd jē väl än[9]; ja satte hālā'n tyŋa å fē tål ijēn[1].

Kārna. Ja så sātte jâ träj säpper å fē ente mär än tū tyŋer ijēn, män dēd mau du trō, ād dī va åsse stōra.

Iŋār. Nā, nu fau vi väl seljas ād. Harre gū, de va oŋaled[2], ād vi skolle nu träffa enān, dēd e sau mēna aur, sīn vi tjēnte ihōb te Ola Jens. Tjēnte ente dū ett aur ätte sīn jâ flötte därfraú?

Kārna. Jo min sann jōre jâ sau, dē jōre jâ vesst.

Iŋār. Nå, hå får en fe[3] Lasse te kveŋa? Du vēd jo, han hålt väl mä mē, män jâ hålt bâra så hālt[4] mä hūnåm, får ja töttes bädre åm Tūe Nēls Haugen[5].

Kārna. Håmmen[6] töttes du sau mēed åm Haugen?

Iŋār. Jo, får når vi va i jūlalēdj[7], sau dånsa han alltī mā mē å ente mā nån än, män Lasse han dånsa mā höttjen såm hälst.

Kārna. Sånt ånsa ja allri ätte[8], får du vēd ād Nēls hålt väl mā mē, män jâ fraugte allri ätte höttjen han dånsa mā. Män dēd e ente å snakka åm nū. Nū e vi to gamla tröll bäddje tau[9]. Pau dē tīer vā vi oŋa. Åm en hāde vād sau klōg å ente brött

---

[3] mjöl.
[4] skynda mig. Jfr *fika* fsv. *fikja*.
[5] koka, sjuda.
[6] gick. Heter äfven *je*. Likså *fettj* och *fē* = fick.
[7] potatis, "jordpäron".
[8] trädgårdstäppa.
[9] det gick väl an.
[1] jag satte halfannan tunna och fick 12 igen.
[2] underligt.
[3] hvad för en fick.
[4] halft. *Hålla med* = tycka om.
[5] tyckte bättre om Tufve Nilssons (son) Håkan.
[6] hvarför.
[7] jullek, julgille.
[8] sådant frågade jag aldrig efter; *ånsa* danska *ændse*. För *allri* säges i vissa socknar *ārli*.
[9] nu äro vi två gamla troll bägge två.

se sau mēed åm dåŋka å slåŋka [1], får en faur tiss nåkk [2] den en ska hâ; å åm en vā sau klōg, sau vā en klōg te gājns [3].

Iŋār. Nä min sann stau vi får läŋe å snakka; nū fau vi tåkka våss [4] hömm. Hår gaūr dēd mä vaura grȳder?

Kārna. Ja, du sīer nåd, män ja täntjer ād Bålla [5], såm sēder te hūsa [6] hos mē, hūn lōtter dåm väl å, når di ble sōna [7]. Dēd līer ja pau [8].

Iŋār. Ja, ente hāde jâ ståd sau läŋe å snakkad, åm ente ja hāde lēded pau en gammal pīdja [9], såm e tjē å å tjēna [1], å såm sēder får se säl [2] hos mē.

Kārna. Dau konna vi stau å snacka līt te. Ja töss [3] ded e sau nöjsámt ād vi, såm ente ha sēd en ān på sau mēna tīer, nū konna raugas. Harre gū, va dēd va rōled pau di tīer vi va gröbber. Dau lēgte hela vārden får våss, dau va de rōled å lövа.

Iŋār. Ja du sīer nåd. Hūsar [3] du hår gālen Tjitta [5] blē pau Jens å Sissa pau Måns får dēd ād di hänte våss te jūlastūan [6], når de va sånt fårvä'nne? [7] Kommer du ihū, ād Tjitta spotta Jens mitt i sȳnen, å Sissa velle ente dånsa mä Måns hela nötten, ūdan sād i en krōg å grēd?

Kārna. Näij, dēd har jâ slād i glemme [8], män ja hūsar ād hun så te mē, ād åm hun ente fe Måns, sau skolle hun allri i tīen jutta se.

Iŋār. Ja dēd hūsar jâ åsse. Män miŋs du, ād når Nēls

---

[1] icke brytt sig så mycket om kurtisörer och dagdrifvare.
[2] tids nog.
[3] till gagns, tillräckligt, mycket.
[4] förfoga oss.
[5] Botilla (Bothild), hvaraf äfven namnet *Boel.*
[6] sitter inhyses.
[7] kokta.
[8] litar jag på.
[9] piga, uttalas äfven *pīja.*
[1] ledsen åt att vara i tjenst; *tjē* danska *kjed.*
[2] sitter för sig själf — är ogift och utan tjenst.
[3] tycker.
[4] minnes; jfr danska *huske.*
[5] Urspr. samma namn som Kersti, Kristina. Äfven formen *Tjīstena* förekommer.
[6] hämtade oss till julstugan.
[7] ofarbart väglag, snöhinder.
[8] slå i glemme — glömma.

komm, sau häde hun hänåm en tī, å sau häde hun Tūe en tī, å sau häde hun Ōla en tī, å når allt je åmkriŋ, sau jutte hun se mä Haugen; sånn vä hun.

Kärna. Jä, dēd vä līasau mä Tjitta. Hūn skolle ente ha nåu ūn än Jens, män hår mēna häde ente hūn! bå Tröls å Nēls å Pär å Tårtjel[9] å Jäppa[1], män sau blē hūn jutter mä Svänn[2].

Iŋär. Ja dēd e åsse nåd. Dēd e ente te å snakka åm nū; vī va ente en bīd bäder i vaura oŋe då. Jå häde te miŋstiŋens[3] tål äller säjstan fästemanna, män iŋen å dåmm fe jå te mann. Sau va de mä dē åsse, åm du säl hūsar'ed. Å'ja, nū e dänn tīen fårbī, dän kommer allri mär i diŋe värden; å näj männ jör han īj, han jör ihåller[4]. Å harre gū.

Kärna. Nä, nu faur ja bö farvä'l[5]. Fárväl mä de.

Iŋär. Fárväl mä de Kärna. Män de vä nåd jå skolle frauga åm. Häd vä de nu ijēn? Kan ja nū hūsa'd? Jo de va dēd ja skolle frauga de ätte. Hår du brå mä rötter?

Kärna. Näj, ja tjöfte gūlarödsfrö[6] framme vä gauren[7] å trägaursmästaren, män de va lort, de komm allri åpp, nä männ jöre dēd īj.

Iŋär. Näj, ja mēnte ente röder, ūdan rötter, aē'de[8], vell ja sīa. Tíllia[9] har ja så mēna äd di e färia[1] å ēda åpp så meed ja hår. Di e vesst sända pau me[2].

Kärna. Hår du ente nån katt?

Iŋär. Näj, ja häde en līden tjälliŋ[3], män dänn bēd rötterna

---

[9] Torkel.

[1] namnet heter i Skåne aldrig *Jäppe*. Likaså heter det uppsvenska namnet *Olof* i skånskan alltid *Ōla*.

[2] Framför *v* uttalas *s* af många såsom *ṡ*, altså äfven *Ṡvän*, *ṡvett*, *ṡvin*, (*ṡvart* eller *särt* = svart).

[3] åtminstone.

[4] nej män gör den ej, den gör det icke häller (= visst icke). Vanligt nekande uttryckssätt.

[5] bjuda farväl. Ordet *farväl* har i olika förbindelser tonen på olika stafvelser.

[6] köpte morotsfrön.

[7] framme vid gården = herrgården.

[8] skadedjur, ohyra, råttor o. dyl.

[9] dylika.

[1] färdiga.

[2] nämligen genom trolldom.

[3] kattunge.

ijēl [4]. Nu har ja ente nån. Du kan väl ente sī me hår ja ska fau nån ifrau?

Kārna. Du ska skaffa de en piŋsö' [5] å släppa iŋ i hūsen, sau ska du fau sē, ād rötterna strājs ränna sin väj.

Iŋār. Ja, dēd faur ja min sann jōra. Nä, fárväl mä de. De va sånnt. Har du grånn kaul i din hâe? [6]

Kārna. Ja, kaulen va grånn strājs, män den lēe [7] har sitt [8] märk [9] pau'eu, sau han ser ūd såm kåstarīs [1].

Iŋār. Ja sau vā de mä mīn åsse häråm aured, män där komm en tatterskveŋa, hūn gâ me et brâ rau [2], sau ād iŋen kaulmä'rk har väd pau min kaul sīn. Dēd kan du trō.

Kārna. Å sī me, hād du jōre vä din kaul?

Iŋār. Jo, San Hâns attan [3] mitt i nötten drâr ja me nögen [4], å sau rīer ja pau en kåst å har et sättetrā i högra näven, å sau rīer ja nī gåŋa jēnom kaulhâ'en å sīer:

"Här rīer jâ mä kåst å sätte,
Nēsan fåre å r—n ätte,
Hiss, hiss, hiss bårt kaulmä'rken";

å sīn har iŋen kaulmä'rk mājt å gau pau kaulen, dēd kan du jārna trō.

Kārna. Ja bâra ja kan komma ihū'ed.

Iŋār. Åjo männ, du faur väl komma'd ihū'.

Kārna. Åja, ja ska nåkk drâ mē'd te miŋes [5], täntjer jâ. Sau sīer ja te Pär Jens svin "hiss, hiss" [6], når ja jēnar dåm å kaulhâ'en.

Iŋār. Näj jölleren, hår läŋe vi stau här å snakka, sau ska vi līaväl en gåŋ sēls ād. Nä, nu faur ja bö farvä'l.

---

[4] ihjäl; uttalas med *e*-ljud.
[5] piggsvin, igelkott.
[6] grann, vacker kål i din trädgård.
[7] den lede, hin onde.
[8] cacavit.
[9] mask.
[1] kvastris.
[2] ett godt råd.
[3] midsommarsafton.
[4] kläder jag mig naken, afkläder jag mig.
[5] jag skall nog draga mig det till minnes.
[6] vanligt rop för att bortjaga ("gena bort") svin; egentl. tillrop åt hundarne. Antagligen det tyska "hetz', hetz'". Jfr det likbetydande, äfven vanliga *"suks, suks"* = t. *such's*!

Kārna. Ja, dēd e sånnt du sīer, Iηār, män harre gū, vi hâ då ente sēd en ān pau sau låη tī, sau dēd kan ente va óηaled ad en vell snakka līd tehōba. Å bīa līd, de va nåd jâ skolle sājt — hā vā de nū? Jo där hâr ja'ed! De va dēd: Jens Lārs i Höjelt [7], di konna ente fau jär [8] pau dríttjad [9], nä gū konna di īj. Du kan väl ente sī nån rau te dēd? Kansē du vēd nån bōd får'ed?

Iηār. Jō, dēd ska ja sī de. Dēd e fårtröllad, män jâ ska sī de rau: di ska gau te hāved, når de fraggar å skommed gaur åpp [1], sau ska di bē havs-frū'en åm träj seblâ' [2] jär å hiηases nybrö'jda öl, å sau tâ di träj seblâ' å havs-skómmed, å sau skā di sätta dēd skommed mä littans ān jär [3] te drittjad, å dēd i havs-frū'ens nāvn, sau ska du fau sē ād di fau jär pau sit drittja; dēd kan du sī dåm. Män di ska slau en krokka drittja i hāved, där di tâ skommed, å di ska gau tīanes [4] dīd å tīanes därfraú, får än sōlen gaur åpp. Trō du mē, dēd jälper. Ja har kommed mēna te de [5], å dēd har löttjas. Nä, nu faur de ble allvâre, vi fau bö farvā'l, nū e snārt sōlen fāri å gau nör. — Fárväl mä de, Kārna.

Kārna. Ijá sau fárväl!

---

[7] Höghult (by i Frosta härad).

[8] jäst.

[9] dricka = svagdricka, skånska allmogens vanliga dryck i stället för vatten.

[1] ännu omtalas bruket att taga skum ur bäcken och blanda i drickat. — Att här talas om hafvet visar att detta ”Samtal” ej ursprungligen författats i det från hafvet aflägsna Färs härad. *Hafsfrun* är där ett okändt väsende.

[2] sked-blad.

[3] litet annan jäst.

[4] tigande.

[5] föranledt många dertill.

Håddant de jettj räven, når han skolle hâ se määttan[1].

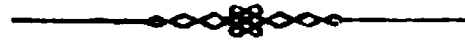
De vā en gå*ŋ* en räv, såm komm te en mär, å sau sâ han te hi*ŋ*e: "ja vell hâ ditt fōl", sâ hàn. "Ja dēd ska du fau", sa mären, män du kan fåst lēsa den fårjölta skrēft[2], ja hâr o*ŋ*er mīna bagfö'der, där står skrēved hād föled kåstar". Å sau horra[3] mären se åmm å slō räven pau skallen, sau han trella åmm. Å sau jettj han te en fauraflåkk å sâ te vären[4]: "ja vell ha et låmm å de", sâ han. Å sau sa vären: "näj, män du ska fau mē i ställed, jâ föller bäder åpp i dē". Å sau sa vären te räven: "gakk å stau där nēanfår bakken, å gāba frest[10], sau ska ja löba ī de". Å vären rögga se tebâga å stå*ŋ*a räven pau skallen, sau han dratta ȳer änna[5]. Å sau jettj han te en gaus å sâ te hi*ŋ*e: "ja vell ha dina jäsli*ŋ*a", sâ han. Å gausen sâ: "ja dēd ska du fau, men jâ ska tō[6] dåm te de fåst". Å sau jettj hun ūd i vanned mä sina jäsli*ŋ*a. Å sau sa räven: "ājta de, söster, du säntjer[7] de", sâ han. "Nä takk, du brōr, nū e du frī frau mina jäsli*ŋ*a".

Å sau jettj räven i*ŋ* i en sköv[8] å skolle ȳertäntja mä se säl[9] åm di stōre puss[1] han jōrt; fåst åm mären, å sâ: "ja vėd ente hår ja konne vā sau domm å vella lēsa hi*ŋ*ases fårjölta skrēft, jâ såm allri lärt å lēsa". Å sau åm vären: "ja vēd ente hår ja konne

[1] midafton, ett mellanmål, som intages omkring kl. 5 e. m.
[2] först läsa den förgylda skrift.
[3] vände.
[4] väduren.
[10] friskt — dugtigt.
[5] föll öfverända.
[6] två, tvätta.
[7] sänker, dränker.
[8] skog.
[9] öfvertänka vid sig själf.
[1] puts, listiga streck.

va sau domm å konna trō ad vären skolle löba ī mē, hann såm e meed stårre än jâ". Å sīn åm gausen: "ja vēd ente hår ja konne va sau domm å trō ad ja skolle fau jäslingana, sīn hūn hāde tott dåm te mē, jâ såm ente e vân å vella ha tott had ja ska hâ". Å når han hāde sājt de sesta ōred, sau vā där en mann, såm sād åppe i ett trä åvan ӯer'en å slapp sin ysse nör [2] pau räven å hogg rompan å'en. Å dau sa räven: "nu kan en ente sī et sämtans ōr [3] i sköven fårän rompan rӯger å [4] änna in i r—n!

[2] släppte sin yxa ned.
[3] skämtans ord.
[4] ryker af.

Skånska handlingar ur Viks arkiv.

(Meddelade af öfverhofstallmästaren grefve G. A. v. ESSEN.)

1.

Omnibus presens scriptum cernentibus. Nicholaus scriweræ Aduocatus placiti generalis terre scanie. thrwgotus has. Henricus geretsson. Petrus steen. milites. Esbernus knwtsson armiger. Johannes petri proconsul lundensis et Magnus baath. consul et aduocatus ibidem Sinceram in domino dilecionem cum salute. Constare volumus vniuersis presentibus et futuris. quod sub Anno domini m°. cd°. xiiij sabbato proximo ante diem phylippi et jacobi apostolorum beatorum [= den 28 April 1414] jn dicto placito generali nobis presentibus ac pluribus fidedignis clericis et laycis. quedam litera aperta sub saluis sigillis pendentibus non rasa. non Cancellata. nec in aliqua sui parte viciata. ad instanciam Nobilis viri domini Nicholai swensson. de ællinge militis publice fuit lecta. Cuius quidem litere tenor sequitur et est talis I Vniuersis presentes literas inspecturis Nicholaus hermanni villanus malmøgis. Salutem in domino. Notum facio vniuersis. quod recognosco me. nobili viro domino Nicholao swensson in Ellinge militi presencium exhibitori in decem marchis argenti teneri et esse veraciter obligatum sibi vel suis heredibus per me vel meos heredes die beati michaelis archangeli nunc proximo affuturo in prompta pecunia legali et datiua. et nullo. alio precio. vel valore integraliter persoluendis Pro quibus sibi totam curiam meam ad partem occidentalem curie reygnechini fabri occidentaliter in villa malmøghe sitam vna cum fundis. terris. spaciis. domibus et structuris ac omnibus aliis. eiusdem tocius curie pertinenciis nullis exceptis quocunque nomine nominantur jnpignero per presentes. Condicione tali quod si in dicto solucionis termino in soluendo defecero. Extunc prescripta curia cum singulis suis premissis pertinenciis absque con-

*tra*diccio*ne* mea *et* meorum he*re*dum *et* sine pecu*n*ie addicio*ne* vlte*ri*oris *et* sine *pro*sequcio*ne* cuius*cu*n*que* juris Cano*n*ici et ciuilis *pre*fato do*mi*no Nicholao swensso*n* et suis he*re*dib*us* libe*re* cedat iure pe*r*petuo possidenda. Item si p*ri*ncipalem pecu*n*iam exsolue*ro* siue non. Extu*n*c nichilomin*us* pensio*n*em anni *pre*sentis de d*ic*ta c*ur*ia d*ictus* d*ominus* Nichola*us* o*m*nino subleuabit. Item si d*ic*tam c*ur*iam resoluer*im* *et* postea eam a me alienare desidero. Extu*n*c nemini nisi d*ic*to d*omi*no Nicholao ea*m* alienabo. q*u*ouis modo. Jnsuper obligo me *et* meos he*re*des ad approp*ri*andum. liberandum. *et* disbrigandum *pre*fato d*omi*no Nicholao swensso*n* *et* suis he*r*edib*us* *pre*sc*ri*ptam c*ur*iam cum singulis suis *pre*missis pe*r*tine*n*ciis. Condicio*n*ib*us* *et* articulis tytulo jnpignera*cio*nis. vt *condicionaliter* *pre*missum est pro *et* ab jmpeticio*ne* *et* alloqucio*ne* *pres*encium *et* futuror*um* q*uo*r*um*cu*n*q*ue*. Jn cui*us* rei testi*m*onium Sigillum meum vna cum sigillis viror*um* discretorum *videlicet* gødrici olaui. trugoti olaui *et* Esgeri nicholai villanor*um* ibidem *pre*sent*ibus* est appensum. Datum Anno d*omi*ni m° cd°. xi° f*er*ia t*er*cia pentecostes [= den 1411] — Q*u*od vt vidim*us* *et* audiuim*us* in verbo veritatis lucide *pro*testam*ur* p*er* *pre*sentes. Jn cui*us* rei et *pro*testacio*n*is testi*m*onium. Sigilla n*ost*ra *pre*sentibus s*un*t Appensa Datum. Anno die *et* loco quib*us* supra.

2.

Skuldebref af Borquard wan Halle, borgare i Landskrona, till Jakob Nielsson, kyrkoherde derstädes, hvarvid ett hus i samma stad utfästes som pant. Vittnen: Mattz Mattzson och Nils Larsson, borgare i Landskrona. Dat. 1421 "die beat. kalixti papæ et mart. glor." (d. 14 Oktober).

Allæ mæn thette breff see eller höre helser iak borquard wan halle byman ii landzkrone ewinnerlighe mz gwdh thz skal allom wtterligt ware at iak bekænner mik skyldugh at ware hær iakob nielssen sogneprest ii landzkrone thre lödhuge mark rethe penninghe soodane som gille oc gefue ære betale skulendes for jnnæn sancti michels dagh nw næst komandes ær for hwilke pænninge iak til pant sætter hanu*m* meth hws som iak nu ii boor mz all iordman som iak *ther* til hafuer liggendes sönnen næst s:*ti* ioha*n*nisse kirkegard til thz wæstre stradhe ii thz for:de landz*kro*ne mz swodane wilkor at then for:de *hr* iacob skal foll makt hafue thz for:ne hws oc iord til legghe at lathe hwem han vil oc landgilde ther aff op at bære hwat som han *ther* aff for landgilde opp bææer thz skal

enkte regnæs ii howetpænninganæ swo længe at thz hws oc iord wardhe loglighe igen lösde mz mik eller mine arfwinge aff hanum eller hans arfwinge pa s:ti Michelsdagh hwilken dagh alltidh skal ware lösninge timan och engen aner thidh på areth Item skal then for:de hr iacob foll makt hafue thez for:ne hws oc iord til pant at sættæ hwem han wil for swo mange pænninge som iak hanum skyldugh ær naar han thez weththorff om iak thz ey tha siælff löse kan eller nagher pa mine wegne Item binder iak mik oc mine arfwinge til at frii oc frelsse then for:de hær iacob oc hans arfwinge thz for:ne hws oc iord for hwar manz tiltal hinder oc gensigelse. In *cupio* rei testimonium sigillum meum una cum sigillis aliorum discretorum virorum Matzie Mathei Nicolai laurencii civium in landzkrone presentibus et appensum. Datum ano D:ni m° cd° xxj° die beati kalixti papæ et martyris gloriosi.

(Alla tre sigillen i behåll, bomärken).

3.

Skuldsedel af Mattz Pedersson, borgare i Lund, till Claues Nielsson aff Ellinghe, hvari han utfäster sin jord i Lund i St. Johannis socken som pant. Vittnen: Herr Olaff Kanzeler och Mijkel Pedarsson. Dat. Lund 1439 die ascencionis (14/5).

Alle men som thæte breff see æller høre lesis helsser jak Mattsz Pædarssøn boendes j lundh æwinnerlighe medh gwdh thz skal alle men vedirlikith vara nervarandes och och (sic) komaskulendes thz jak vederkenis mik inz thæthe mijt obnæ breff aff retzvenliketh laan geldskyllugh adh vara en velbyrdugh man Claues Nielssøn aff ellinghe x lødige mark geffwe pennighe och gengha som en dande man moo en annan folth mz gøra och inthe annath werdh en redhe pennighe føre hvilka fornempdhe x lødhige mark jak for:da Claues Nielssøn min gordh j lundh ligandes j sancti johannis sogn føre eth logeliketh panth til panth sætter j hwylken gordh jak nw syelff odi boor och alle thene gardz tilligelsæ inthe undan tagith mz hwadh nampn thz helsth kan neffnis ty tilbyndher jak mik och myne arvinghe for:de *Claues Nielssøn* och hans arvinghe ath fry hembla och til adh stondhe thene fornempdha gordh føre eth logeliketh panth aldeles adh loghe til syn nøtthe føre huars mans til tal och hyndher ellers nogardz j geensyelse, och nor thene fornempdhe gardh skal j geen løsas til myk eller mijna arvinghe aff for:da *Claues Nielssøn* eller hans arvinghe tho skal

løsninghe daghen hvorth oor vara j pa sancte tomas dagh j jul och ingen annar dagh om oorith vore thz swo thz gudh førbyudhe ath thene fornempdhe gordh sompth eller alth affginghe for:de *Claues Nielssøn* ellir hans arvinghe mz nogen reth ellir landzreth ellir kørkenes reth ellir j noget modhe tho tylbyndher jak mik och myna arvinghe for:de *Claues Nielssøn* och hans arvinghe soo godh godz och renthe och soo vel belægeliketh jgen adh fonghe och aldeles j alle modho skadeløs adh holdhe tyl ydermer visse och bedre forvaringh hengher jak mith insigelse fore thetha breff mz gode menz insigle som ær thesse olaff kanzeler och mykel pædarssøn. Datum lundhis anno domini m° cd° xxxix die ascencionis.

(Tre sigill: n:o 1 och 3 bomärken, n:o 2 en stående krönt mansbild hållande en bila (St. Olof?). Omskriften skadad.)

4.

Skuldebref af Jess Magnusson, murare, borgare i Lund, till Clawes Nielsson, riddare i Allinghe, hvari han som pant utfäster sin gård i St. Andreæ socken i Lund. Vittnen: Herr Niels Isaacsson och Herr Jon Galle, kanik i Lund. Dat. Lund 1443 på St. Bartholome Apost: afton (den 23 Augusti).

For alla mæn som thztæ breff høræ eller see kungør jak Jess Magnussøn murare byman j lund ath jak aff ræt laan geldskyldugh ær welbyrdugh man hr Clawes Nielssøn riddar i ællinghe tij lødhigh mark penningæ för huilka x lødhigh mark gewe penninge ok gildæ som hær i skanæ gengse ære pantsætter jak honom min gardh som jak odi boor jnnen sancti andree sockn i lund liggendes mz allæ tilhöringar enkte undentaket ee hwad som hælzt thz næffness kan aff hwilken gardh tilbinder jak mik ok minæ arwingæ for:da hr Clawes Nielssøn ok hans arwingæ iij skaniskæ mark hwort aar till landgilde at giwa ok frij hanom then for:da gardh for eet brughelikt pant swo langhe til thess then for:de min gardh worther på sanctæ mortins dagh loghlika igen løsd hwilken som løsnings dagh wara skal ok engen annir Til wisse ok forwaring er mit incegle mz hedherleghe ok beskedheleghe manz incegle swasom ær hr Niels ysaacssøn och hr Jon galle kanekæ i lund under wore herres fodhzelsses aar mcdxliij pa sancti bartholemei apostels afftan.

(Sigill: 1. ett bomärke. 2. andligt, skadadt, 3. borta).

5.

Dom af Sveriges Rikes råd rörande Nils Claussons i Wich anspråk att af Arwidh Trolle i Bergqvara erhålla betalning för den fordran han ägde efter framlidne Iwar Axelson (Tott) Riddare, hvilket Arwidh Trolle nekade, då han ej ärft några lösören. Dat. Stockholm i Gråbrödrastugan 1491 tio tusen Riddares dag (d. 22 Juni).

Wij Jacob medh gudz nadhe Erkiebiscop j upsale Brynwlph j ska*re* Korth j St*r*engenes Oleff j west*er*ars nigels j wexio magnus j abo medh same nade biscoper Sten sture Sw*er*igs riges fforstand*are* Nigels sture g*r*egers mats*son* yw*er* gren E*ri*ch otsson nigels ffad*ersson* hans agess bencth cristiernsson ridd*are* Karl benctss*on* lindorm björss*on* Swa*r*te nigelss*on* Knwth posse arwidh knwtss*on* E*ri*ch trolle bencth ffad*er*ss*on* och wij fle*re* rigsens radh kenis oc for alle wid*er*ligt gö*re* adh ner wij wo*re* h*er* forsamblade j stokholm j graa brö*dre* clost*er*stwffwe anno d*omini* mcdxcj:o thee x:m ridde*res* dagh kom fo*re* oss erligh och welbördigh ma*n* nigels clawoss*on* j wich och talade til welbo*ren* ma*n* arwidh trolle j bergqwa*re* om en sw*m*me pen*n*i*n*ge som welbor*en* ma*n* h*er* yw*er* axelss*on* ridd*are* gwdh hanss siel nade war honom skylligher thil hwilk*et* for*nem*de arwidh trolle swa*ra*de ath han haffde engtedh Swara th*er* til epth*er* thz at ha*n* haffw*er* engtidh ffang*et* aff lössöö*re*ne th*er* gellen borde aff beta*les* och gaffwe sigh h*er* fö*re* oss badhe fwlcomblige j rethens epth*er* laghen och worth beste samwet och ept*er* the doma som for æ*re* fo*re* retten sagde ath hed*er*lige och welbördige qw*inn*or ffrw æline h*er* erich axelss*ons* ept*er*leffwerske Erich trolles hwstrw och and*re* fle*re* som lössö*re*ne haffwe anami ept*er* there*s* kæ*re* dödhe her*er* och hosböndher sculle betale gellen thy fforwise wij med thette worth opne breff ffore*näm*de nigels clawoss*on* thil hed*er*ligh och welbördigh *Qv*inne frw Magda*le*na ffor*enäm*de h*er* yw*er* axelssons ept*er*lewerske om for*enämp*nde sw*m*ma som lössöö*re*ne hawer anamit och opbureth adh j scolen betale fforsk*re*fne nigels clawoss*on* th*er* aff swa langth som the rekkie hwat j kwnnen ey bewise medh breff tygh ell*er* anthne som ther aff betalidh ware hwat lössöö*re*ne ey til rekie til then su*m*me ell*er* andre taa tale sidhen fframle*dis* til fforn*emp*de arwit trwlle och h*er* ywer axelssons erwinge medh rethe som thz sigh bör ept*er* Swe*ri*gs lagh thil tess b*re*ffs witnisbyrdh och högre förw*a*-*r*ingh ladhe wij samblige hengie wor se*cre*t och incegle nedh*en* fo*re* the*tte* breff. Da*tum* anno d*om*ini et loco quibus supra.

(Sigill blott fem af de uppräknade tjugoen rådsherrarne hafva beseglat detta bref: 1. ärkebiskop Jakob Ulfssons sköld och omskriften otydlig: biskop Nils i Wexiö lutade sköld, innehållande tre menniskohufvuden, två och en satta, på hvars venstra öfre hörn stod biskopsmössan, samt omskriften: S + Nicolai + epi + wexi; 3 och 5 förstörda; 4 Natt och Dag vapnet med omskrift: niels sture riddare.)

Ytterligare text-kritiska anmärkningar till Jörgen Möntirs kronicke.

Tillägg till häftet V sidd. 54 följj.

Genom det mycket förderfvade skick, i hvilket *Jörgen Möntirs kronicke* blifvit oss bevarad, lemnar den ett fruktbart fält för textkritiken. Många af dess svårigheter skola säkert först kunna undanrödjas genom upptäckten af någon ny handskrift. Till de rättelser, som redan vid textens utgifvande kunde göras, foga vi emellertid här några ytterligare förbättringsförsök.

Att denna krönika i hög grad saknar sammanhang och reda i framställningen, finner en hvar lätt nog. Då krönikans författare uppenbarligen icke varit någon person med framstående litterära gåfvor — endast i det ironiska persifflaget röjer han en icke ringa styrka — har man lätt kunnat tillskrifva honom den omnämnda bristen i arbetet.

Vid närmare skärskådning visar det sig emellertid, att det är en vårdslös afskrifvare som mest är skulden till denna sammanhangslöshet, derigenom att han väsentligen rubbat textens ursprungliga ordning.

De slutsatser, till hvilka vi i detta hänseende kommit, äro följande:

Den afskrifvare, från hvilken vårt manuskript härleder sig, har framför sig haft en för oss förlorad urkund, som torde hafva bestått af 17 blad, hvartdera rymmande 50—60 verslinjer. Dessa blad har afskrifvaren af något skäl kommit att omkasta, så att de nu i vår text erhållit följande ordning:

1—3, 5—6, 8—10, 7, 11—13, 4, 14—17.

För att återvinna sammanhang måste vi, återställande den ursprungliga följden, läsa:

från krönikans början till och med sid. 33,24 *(-ret betald)*
sid. 46,17 *(tha bör-)* 47,37 *(-saa giör)*
33,25 *(som er-)* 36,33 *(-jo werre)*
41,3 *(The arme-)* 42,19 *(-hundridt aar)*

36,34 *(och endnu-)* 41,1 *(-och boe)*
42,20 *(den tid-)* 46,16 *(-ellir mandt)*
47,38 *(forhobinnes-)* krönikans slut.

Riktigheten i denna anordning af texten behöfver intet annat bevis än det som ligger deri, att på detta sätt verkligen den förut saknade redan bringas i Niels Allmuges och P. Omnes samtal. Ingen, som vill genomläsa krönikan i den här angifna följden, skall tvifla derpå. Vårt antagande bestyrkes än mer genom den omständigheten, att flere omaka rimhalfvor, som hittills förgäfves sökt hvarandra, på detta sätt sammanföras. Så har t. ex.

Sid. 33,24: *Naar allc forredir bliffuer ret betald*

funnit både sin eftersats och sitt (efter krönike-författarens poetik fullt tillfredsställande) rim i

46,16: *tha bör hannem at haffue dobilt sold.*

Likså passar 47,37: *-giör* tillhopa med 33,25: *-börn* (så måste tydligtvis läsas i st. f. *bönn* jfr *suoren desippel* 36,22); 41,1: *-boe* med 42,20: *-laa;* 42,19: *-aar* med 36,24: *-staar.* Med rimmen jfr 31,19—20, 7—8, [illegible]—2.

Den enda punkt, om hvilket något tvifvel kan ega rum, är huruvida stycket 39,28 *(De Lybske-)* till och med 41,1 jemte detta styckes fortsättning 42,20—44,8 funnit sin rätta plats. Onekligen slöte sig Peder Omnes svar sid. 44 bättre till 39,27 än till det som nu närmast föregår. Men då svårligen någon annan plats låter sig finnas för det mellankommande, hafva vi i detta fall ej velat rubba vår texts anordning. Omöjligt vore ej, att något blad af urkunden förkommit, till hvilket detta stycke kunnat anknyta sig. I alla händelser måste ett nytt blad hafva börjat ungefär vid 39,28.

Att afskrifvaren, oafsedt sådana ofrivilliga misstag, som de nu omtalade, handskats temligen godtyckligt med sin text, visar sig påtagligast genom vissa rimslut. Redan i de ofvan häft. V gjorda anmärkningarna påpekandes, att han flera gånger tillåtit sig att omkasta ordens ordning och införa synonyma uttryck på ett sätt, som upphäft det af författaren åsyftade rimmet. Sid. 29,26 har han t. ex. ändrat författarens af rimmet fordrade *dag og nat* till *nat og dag;* 34,34 har han låtit *rose* rimma med *brog* i st. f. med *hose* o. s. v. Ett par nya exempel på liknande godtyckligheter kunna anföras:

36,6: *sin mindste fingir* bör väl vara *sin fingirende.*

48,7 och 8: *-skam och szyndt, -mannd och kuinde.* Rimmet återställes, om man läser *-szynd och skandt, -kuinde och manndt* *(spot oc skandt* rimmar mot *fremmidt landt* 33,14; ordningen *kuinde och mandt* förekommer 44,7, 45,36, 48,30).

Då det är naturligt, att afskrifvaren mera måste hafva skonat sin text i afseende på rimmen, för hvilka han väl ej kunnat sakna all känsla, än i dess öfriga delar, hafva vi, äfven der meningen är klar, föga visshet om att alltid ega författarens egna ordalag. Till

godtyckliga omflyttningar och utbyten, bortkastningar och tillägg af ord har han säkert gjort sig skyldig i större mån än det för oss är möjligt att upptäcka. Någon föreställning derom kunna vi dock få genom iakttagandet af sådana fall, der diktens metriska form är rubbad. Dess knittel följer naturligtvis icke ett noga bestämdt versmått, men eger ganska regelbundet sina fyra hufvudaccenter, skilda genom mindre betonade stafvelser. Der denna rytm befinnes störd, är texten stundom äfven af andra skäl misstänkt. T. ex. i versen

39,36: *der som de haffde Suerig stor flid oc gaffn*

är det måhända mera sannolikt att ordet *Suerig* varit en öfver raden skrifven förklarande glossa till *der*, än att *i* framför samma ord bortfallit. Glossan *i Sverig* återkommer på samma för mening och rytm störande sätt strax nedanför, v. 38, der den trängt in före ordet *haffde*, i st. för, såsom här, efter:

der som de [i Suerig] haffde stor gonst oc naade.

Likså är i versen

38,17: *The loffuit hannem Wullveffueren med hand och mundt*

antingen *Wullveffueren* en (af tydligheten verkligen påkallad) glossa till *hannem* eller detta senare ord oriktigt inkommet.

På icke få ställen kunde genom helt obetydliga och ofta mycket sannolika ändringar texten i detta hänseende förbättras. Men då det vanligen är svårt att i dessa fall uppställa annat än en möjlighet bland flera, anse vi oss göra rättast i att lemna dem å sido. Vi anmärka endast, att afskrifvaren utan afseende vare sig på urtexten eller på rim och meter om hvarandra nyttjar ord sådana som *hannem* och *ham*, *eckij* och *eij*, *lade* och *la*, *lide* och *li*, *giffuett* och *gitt* (52,20) o. s. v.

Följande vigtigare enskilda rättelser i texten vilja vi föreslå. Många återstå ännu att göra.

29,8: *Fru Ensze* läs *Fru Sisze.* Så hette Jörgen Möntirs hustru enligt Henrik Weiger Smiths krönika (se ofvan h. V s. 10).

30,25: *Tulle Persen oc Hanns Lauirson* möjligen *Tuffue Persen och Hanns Laurisön.*

32,26: *Andet* läs *end at.*

33,4: *stellir de* läs *stiellede* eller *stielir.*

—,18: *Liuge* läs *liige.*

—,27: *friant* möjligen *finanzer* (eller *finans*, om för *predicantir* ursprungligen stått *predicant).* Ordet *finans* betyder *knep*, jfr 39,32. Rimmet är icke djerfvare än *sagde-dage*, *förste-bösse*, *brist-tydsk* o. s. v.

34,14: *tussinde* kanske *tisliiga.*

35,4: *uit* läs *nit* (nytt), såsom handskr. också vid närmare undersökning befinnes hafva.

—,22: *det fra.* Handskriftens förkortning upplöses bättre i *der fra.*

36,18: *et slagsuerd* kanske *en slagsnor* (Mestir Sauskiier är bödeln).

—,31: *raade* anträffas visserligen i det äldre språket med betydelsen *forraade*, men rytmen fordrar väl här det senare, som också ensamt förekommer i denna krönika.

—,35: *aldrig* läs *alltid* (ordet *koninge* är möjligtvis afskrifvarens tillsats).

37,9: *Mallmöös fodt* läs *Malmöö slodt*.

—,15: *Malmöös* möjligen *trolöös* eller *erlöös*.

—,30: *fordriffue* läs *forderffue*.

—,38: *trög bistanndt* kanske *trolig bistanndt* (jfr 38,3). *Trög* kunde äfven fattas såsom *tryg*.

38,26: *forderffue* läs *fordriffue*.

—,28: *sete* läs *besete* (eller *ersete*).

39,26: *fordraffuet* läs *fordraff* eller *fordrag (haffue noget fordrag* — hafva försyn för, underlåta).

—,33: *lönde* läs *lerde*.

40,3; *at* (handskr. *aff)* läs *all*.

—5: en versrad är bortfallen, hvilken *kan* hafva lydt: *Och er det nu all Danmarkijs* (eller: *en almindelig) bönn, At dieris houffmod-* (jfr 40,38 och 41,22).

—,31: *Sielannd* läs *sig lannd*.

(Till 40,36 jfr. H. Reuterdahl, Gamla ordspråk, Lund 1840, sid. 125: *wipan wil hægna aal markin ok gether ey wart sith eghit redhir)*.

41,7: *mod* läs *med*.

42,11: *och wdenn all bistud de samme tiidt* troligen *och wide all bistand den samme tiidt (vide* det isländska *veita*, yngre danska *yde)*.

—,14: *dennem* läs *giennem*.

—,23: *da* läs *det*.

44,14: *sligt oc* läs *sligt et*.

—,19: *forraadir oc forskiudir* möjligen *fraraadir oc forbiudir*.

—,21: *The* läs *thi*.

—,24: *hannd lod* läs *hanndled*.

45,5: *raad* läs *sadt*.

—,7: *inndförre* läs *inndfödte*.

—,16: *regiere* läs *begiere*.

—,37: *szig* läs *szlig*.

46,3: *szig* läs *szlig*.

—,18: *Tennd*. Handskriften har riktigt *Ennd*.

47,5 och 6 kanske:

For en forredir giör hand gott skiell
Och er en saa gild och forgifftig skalck.

—,18: *Bonitas* läs *Bonifas; Skiidir* läs, som rimmet fordrar, *skrivir*.

—,34: förmodligen uppkommen genom stympning af två verser.

47,37: *ingen* bör väl vara *mange*. Ordet är lika mycket stridande mot meningen, äfven om den af oss här antagna textrubbningen icke skulle hafva egt rum. Detsamma gäller om *aldrig* 36,35. Jfr äfven 29,5, der afskrifvaren infört *erlösse* för *erlige*.

48,5: *spörge* tillägg *af hvad art* eller något liknande. Kanske har texten varit:

Saa ingen tör spörge huad de ere for art,
Tieris gierning thet bevise obennbart.

—,11: *fri* läs *rig*.

—,22: *Som hand well weelidt*. Meningen fordrar i st. för dessa obegripliga ord *saa hanndler hannd well* eller något dylikt.

49,8: *wduelig* läs *wdidelig* (jfr 33,23 och 39,7).

—,10: *edir om* läs *derom*.

—,38: Efter denna rad har en vers bortfallit (t. ex.: *Och dette forbunnd haffde werit holdt)*.

50,32: *er* utgår.

51,12: *wdlegds* läs *wdledes*.

—,32: *ikke* läs efter handskriften *ilde*.

52,17: *smökke* läs, som rimmet också fordrar, *rencke*.

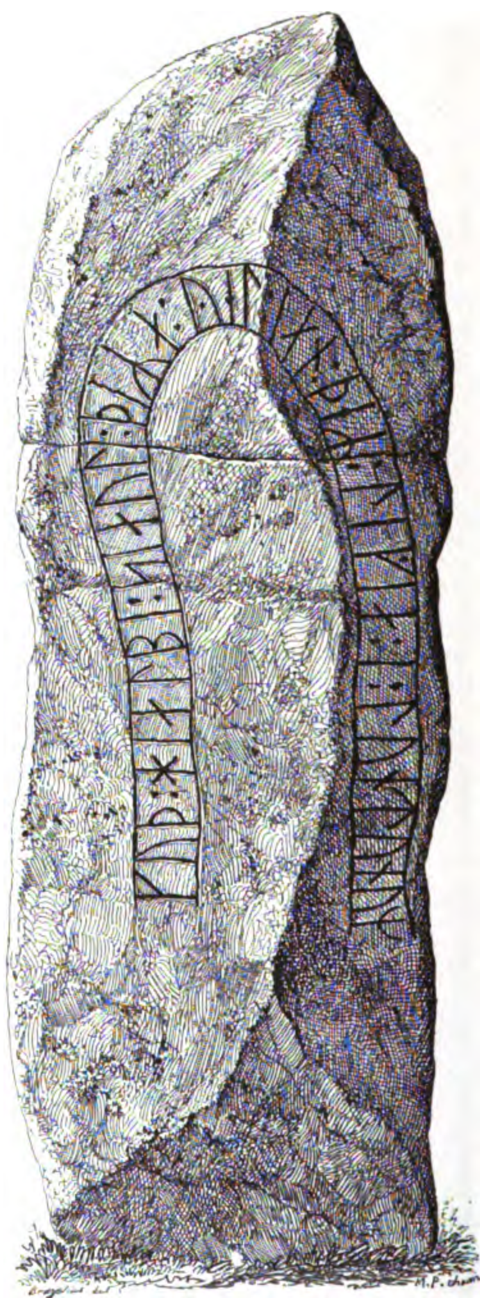
—,21: tillägg *Vor-* eller *Den-*.

E. T—R.

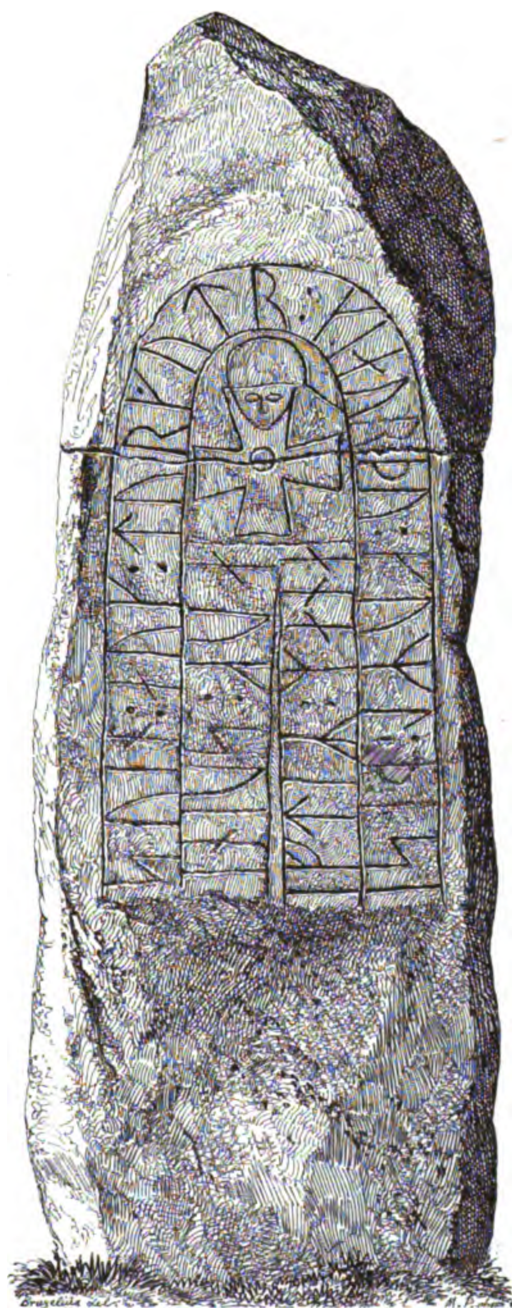
Tryckfel.

Sid. 47 rad. 24 uppifr. *står fäst läs* fält.

Innehållsförteckning.

I Walleberga.

I Walleberga.

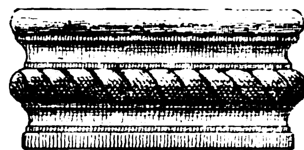

I Walleberga.

Grafsten å kyrkogården i Walleberga.

Grafsten å kyrkogården i Walleberga.

I Tullstorps Kyrkogårdsmur.

BISKOP HERMANS GRAFSTEN

Lund, 1874, Berlingska Boktryckeriet.

